

SPOLEČENSKOVĚDNÍ SBORNÍK PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO

XLIV

2002

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2002

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí * ročník XLIV * Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2003 * Odpovědný redaktor: I. Frolec * Tajemnice redakce: L. Tarcalová * Tisk KIRAMO Brno * Náklad 300 ks

ISBN 80-86185-20-6

OBSAH

Národopis

<i>Marie Náplavová: Obecní kronika jako etnografický pramen</i>	9
<i>Jiří Pajer: Testamenty a pozůstalosti strážnických obyvatel z 18. století</i>	23
<i>Věra Kovářů: Vlčnov, kulturní tradice a památky</i>	47
<i>Ludmila Tarcalová: Rozmarýn v lidových obyčejích</i>	55
<i>Romana Habartová: František a Josef Hánovi, lidová malíř z Blatnice</i>	69
*	
Jubilanti na MFF Strážnice 2002 (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	85
Vít Hrdoušek: Lidová architektura jihovýchodní Moravy (<i>Marta Kondrová</i>)	86
Přijďte chlapi k nám, koledy vám dám (<i>Marta Kondrová</i>)	87
Zasedala Národopisná společnost (<i>Marie Náplavová</i>)	88
Pracovní zasedání obyčejové komise MKKK (<i>Marie Náplavová</i>)	89

Archeologie

<i>Miroslav Vaškových, Dana Menoušková: Nové poznatky k osídlení Uherskohradištska</i>	93
<i>Luděk Galuška: Přehled archeologických výzkumů Moravského zemského muzea Brno ve Starém Městě a okolí v letech 1992–2002</i>	113
<i>Jiří Pavelčík: Záchranný výzkum na lokalitě Uherský Brod–Kyčkov</i>	135
<i>Drahomíra Frolíková-Kaliszová: Parohový hrací kotouček</i>	163
<i>Dalibor Janiš, Jiří Kohoutek: Hrad Buchlov a jeho úloha ve fortifikačním a správním systému středověké východní Moravy</i>	167
<i>Dana Menoušková: Málo známá kolekce reliéfně zdobených pozdně středověkých kachlů z Dambořic</i>	183
*	
Zemřela archeoložka PhDr. Věra Hochmanová-Vávrová (<i>Luděk Galuška</i>)	225
Za panem Josefem Juračkou (<i>Jiří Kohoutek, Jana Spathová</i>)	226

Historie

<i>Zdeněk Fišer: Právník Karel Schneider a počátky českého národního života v Uherském Hradišti</i>	231
<i>Ctibor Nečas: Svatobořičti Romové 1840–1943</i>	243
<i>Zdeněk Fišer: „Poznal jsem mnohé archeology...“. Ke vztahům Antonína Zelnitia a Inocence Ladislava Červinky</i>	261
<i>Karol Janas: Niekoľko poznámok k vývinu slovensko-českých vzťahov na moravsko-slovenském pomedzí v rokoch 1939–1943</i>	269
<i>Lubor Nedbal: Důstojníci z politického okresu Uherské Hradiště v čs. zahraniční armádě 1939–1945</i>	281
<i>Pavel Portl: Proměny Buchlovanovy „Polušky“</i>	295
*	
Lubomíru Slezákovi k 70. narozeninám (<i>Blanka Rašticová</i>)	307
Pozdrav Blance Rašticové (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	307
Olympijský vítěz Ladislav Vácha (<i>Yvona Činčová</i>)	310
Mezinárodní vedecká konferencia „Literárne mystifikácie, etnické mýty a ich úloha pri formovaní národného vedomia“ (<i>Zora Vanovičová</i>)	313
Konference agrárních historiků o družstevnictví (<i>Jiří Topinka</i>)	314

Dějiny umění

<i>Vladislava Říhová: Velehradský morový sloup</i>	319
<i>Nada Vitanovská: Osm let skupiny Trojkolka</i>	327
*	
Pavel Hanzelka – k nedožitým 65. narozeninám (<i>Marie Martykánová</i>)	333

Jubileum Galerie Slováckého muzea (<i>Marie Martykánová</i>)	344
7. ročník Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky (<i>Milada Frolcová</i>).	351
Umělecké symboly Afriky (<i>Milada Frolcová</i>)	361
Medailérská výstava ve Wroclavi (<i>Milada Frolcová</i>).	365
Muzeum	
<i>Ivo Frolec</i> : Slovácké muzeum v roce 2002	371
*	
Seznam knih a periodik získaných do knihovny Slováckého muzea prostřednictvím mezinárodní výměny publikací za léta 1996–2002 (<i>Iveta Bachánková</i>)	383
Výstavy Slováckého muzea v roce 2002 (<i>Blanka Rašticová</i>)	389
Výstavy Slováckého muzea v roce 2003 (<i>Blanka Rašticová</i>)	392

SUMMARY

Etnography

<i>Marie Náplavová: Municipal Chronicles as an Ethnographic Source</i>	9
<i>Jiří Pajer: Inheritances and Testaments of Strážnice Residents in the 18th Century</i>	23
<i>Věra Kovářů: Cultural Traditions and Historical Monuments of Vlčnov</i>	47
<i>Ludmila Tarcalová: Rosemary in Folk Customs</i>	55
<i>Romana Habartová: František and Josef Hána – Folk Painters from Blatnice pod Sv. Antonínkem</i>	69

*

Messages

Archeology

<i>Miroslav Vaškových, Dana Menoušková: New Knowledge Regarding Settlement of the Uherské Hradiště Region</i>	93
<i>Luděk Galuška: The survey of the archaeological excavations of the Moravian museum Brno in Staré Město and its surroundings in the years 1992–2002</i>	113
<i>Jiří Pavelčík: Salvage Research in the Locality Uherský Brod–Kyčkov</i>	135
<i>Drahomíra Frolíková-Kaliszová: A Roll-Shaped Game Piece Made of Antler</i>	163
<i>Dalibor Janiš, Jiří Kohoutek: The Buchlov Castle and its Role in the Fortification and Administration System of the Medieval East Moravia</i>	167
<i>Dana Menoušková: A Lesser Known Collection of Relief-Decorated Late Medieval Tile from Dambořice</i>	183

*

Messages

History

<i>Zdeněk Fišer: The Lawyer Karel Schneider and the Beginnings of Czech National Life in Uherské Hradiště</i>	231
<i>Čtibor Nečas: The Svatobořice Romanies 1840–1943</i>	243
<i>Zdeněk Fišer: “I Have Met Many an Archeologist...”</i>	261
<i>Karol Janas: A Few Remarks on the Development of Slovak-Czech Relations at the Moravian-Slovakian Borderland in 1939–1943</i>	269
<i>Lubor Nedbal: The Officers of the Uherské Hradiště Political District in the Czechoslovak Army Abroad 1939–1945</i>	281
<i>Pavel Portl: The Metamorphoses of Buchlovan’s “Poluška”</i>	295

*

Messages

History of Art

<i>Vladislava Říhová: The Plague Column in Velehrad</i>	319
<i>Nada Vitanovská: Eight years of the Group Trojkolka</i>	327

*

Messages

Museums

INHALTVERZEICHNIS

Völkerkunde

<i>Marie Náplavová</i> : Gemeindechronik als ethnographische Quelle	9
<i>Jiří Pajer</i> : Testamente und Nachlässe der Bewohner von Strážnice im 18. Jahrhundert	23
<i>Věra Kovářů</i> : Vlčnov – Kulturtraditionen und -denkmäler	47
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Rosmarin in den Volksbräuchen	55
<i>Romana Habartová</i> : František und Josef Hána – Volksmaler aus Blatnice pod Sv. Antonínkem	69

*

Nachrichten

Archäologie

<i>Miroslav Vaškových, Dana Menoušková</i> : Neue Erkenntnisse zur Besiedlung von Uherské Hradiště	93
<i>Luděk Galuška</i> : Eine Übersicht über archäologische Untersuchungen des Mährischen Landesmuseums Brno in Staré Město und Umgebung in den Jahren 1992–2002	113
<i>Jiří Pavelčík</i> : Rettungsuntersuchung in der Lokalität Uherský Brod–Kyčkov	135
<i>Drahomíra Frolíková-Kaliszová</i> : Geweihspielstein	163
<i>Dalibor Janiš, Jiří Kohoutek</i> : Die Burg Buchlov (Buchlau) innerhalb des Fortifikations- und Verwaltungssystems im mittelalterlichen Ostmähren	167
<i>Dana Menoušková</i> : Eine wenig bekannte Kollektion von Kacheln mit Reliefverzierungen aus Dambořice	183

*

Nachrichten

Geschichte

<i>Zdeněk Fišer</i> : Jurist Karel Schneider und die Anfänge des tschechischen nationalen Lebens in Uherské Hradiště	231
<i>Čtibor Nečas</i> : Roma aus Svatobořice 1840–1943	243
<i>Zdeněk Fišer</i> : „Ich habe mehrere Archäologen kennengelernt“	261
<i>Karel Janas</i> : Einige Bemerkungen zur Entwicklung der slowakisch-tschechischen Beziehungen im mährisch-slowakischen Grenzgebiet in den Jahren 1939–1943	269
<i>Lubor Nedbal</i> : Offiziere aus dem politischen Bezirk Uherské Hradiště in der tschecho-slowakischen Auslandsarmee 1939–1945	281
<i>Pavel Portl</i> : Veränderungen der Buchlovans Gedichtssammlung „Poluška“	295

*

Nachrichten

Kunstgeschichte

<i>Vladislava Říhová</i> : Die Pestsäule von Velehrad	319
<i>Naďa Vitanovská</i> : Acht Jahre der Gruppe Trojkolka (Dreirad)	327

*

Nachrichten

Museum

NÁRODOPIS

OBECNÍ KRONIKA JAKO ETNOGRAFICKÝ PRAMEN

Marie Náplavová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Kroniky se v průběhu desítek let svého sepisování staly výrazným dokladem historického a společenského dění ve městech a na vesnicích. Dodnes jsou zdrojem informací pro širokou odbornou i laickou veřejnost.

Kronikářství v naší zemi má dlouholetou tradici. Svou historií sahá až do počátku 12. století, kdy byla vydána nejstarší Kosmova kronika a ze 14. století pochází kronika Dalimilova. Záznamy, zachycující běžný život na vesnici, pochází až z 18. století. V tomto období si někteří hospodáři vedli zápisy o svém hospodaření a významných událostech v rodině (zmínky o úrodě, drahotě, narození dítěte). Tyto zápisy, považované za *rodinné kroniky*, byly psané na desky nebo listy bible, kancionálů, do modlitebních knížek a kalendářů.

S obsáhlejším množstvím záznamů se setkáváme v 18. a na počátku 19. století, kdy byly psány do Pamětních knih. Ty vznikly na základě nařízení, které bylo v Čechách vydáno 18. srpna 1835. Platilo pro všechny obce světské i duchovní farnosti, v nichž měly být založeny a vedeny Pamětní knihy – kroniky. Ve čtrnácti bodech byly obsaženy návody, jak kroniku vést a co do ní psát. Kroniky měly zachycovat všechny významné události obce a mezi nimi „ukázat na opravdový život obce, na zvyky, obyčeje.“ Vzhledem k tomu, že nebyly odpovídající podmínky pro jejich realizaci, nebylo toto nařízení všude v daném rozsahu akceptováno.

V 19. století, vedle obecních kronik, vznikaly i kroniky farní, školské, spolkové a rodinné. V uvedených kronikách je možné najít zprávy o životě lidí v rodině i během roku. Teprve zákon č. 80/1920 ukládal každé obci založit Pamětní knihu – kroniku a ustanovit kronikáře (letopisce). Kronikářem byl v tomto období převážně učitel nebo ředitel školy, ojediněle obyčejný sedlák či hospodář.

Současně s tímto zákonem byla vydána i příručka o vedení ročního záznamu v kronice, která doporučovala rozdělit zápisy na jednotlivé tematické okruhy. Jedna část byla věnována *lidovému životu* (národopis, zvyky a obyčeje). Právě toto téma kronikáři zpracovávali velmi obsáhle, mnohdy s podrobnými popisy událostí. Někdy to byly jenom informativní zprávy o existenci daného jevu. Převážně z tohoto období pochází většina kronik našeho okresu, uložených v Okresním archivu v Uherském Hradišti nebo na obecních úřadech. Právě ony jsou dosud nevyčerpatelným zdrojem informací pro studium lidové kultury v našem regionu. Vedle zápisů jsou kroniky doplněny fotografickou a kresebnou dokumentací, která nám poskytuje konkrétnější pohled na zkoumanou problematiku.

Nejvíce etnografického materiálu nacházíme v Pamětních knihách z let 1925–1950. Kronikářské záznamy jsou z etnografického hlediska zaměřeny především na hmotnou a sociální kulturu. Hmotná kultura si všímá názvů tratí a plužin, situačních plánů obcí, zástavby obce, lidové architektury, dispozičního členění domu, stavebního materiálu, bydlení, celkového vnitřního zařízení a nebo hospodářské části domu. Ukázkou zápisu uvádíme z kroniky obce Hluk.

Sklípek Františka Ouředníčka proti domu č. 475 v Hluku. Šířka vpředu 5 m. Skládal se ze čtyř částí, jež se postupně zužovaly. Délka celého sklepu byla 21 m. Sklep byl klenutý cihlami, boky stavěné kamenem, vlevo výklenek 4 kroky dlouhý, 2 kroky široký. Pravý vinný sklep. Kovový zámek od tohoto sklepa uložen do místního školního muzea. Sklep byl zbourán v roce 1933. Z obecních údajů zaujmou nejen popisy, ale i okolnosti, za kterých byly uvedené stavby opraveny, zbourány a nahrazeny novými objekty. Zápisy se zmiňují i o chovu

dobytku, jeho prodeji, dávají přehled o dobytčích i výročních trzích během roku. *V hody císařské býval u nás jarmark (výroční trh), v pondělí dopoledne na dobytek a v úterý odpoledne výkladní trh* (Buchlovice).

Obsáhlejší jsou i záznamy týkající se hospodaření. Všimají si jak úrody, polního hospodaření, pěstování plodin (ovoce, obilovin, okopanin), tak i pracovních postupů (mláčení, svozu sena) a pracovního náradí. Méně časté jsou údaje o stravě, nápojích, vybavení domácnosti, zabíjačkách. Zajímavé je uvádění cen různých zemědělských plodin na trzích v jednotlivých letech. Na trhu v Uherském Hradišti v roce 1928 byly následující ceny hospodářských plodin, jak uvádí kronika z Boršic:

Žito (réž)	239 Kč až 244 Kč za 100 kg (1 metrický cent)
Pšenice	244 Kč až 259 Kč za 100 kg (1 metrický cent)
Ječmen	190 Kč za 100 kg
Tvaroh	4,50 Kč za 1 kg
Máslo	22 Kč až 24 Kč za jeden kilogram
Vejce	60 hal až 62 hal. za jeden kus

Ojedinele se v kronikách nacházejí i popisy jednotlivých čísel domů a rodů.

Usedlost č. 1, majitelem budovy je Němec Josef, který obývá tuto usedlost se ženou a jedním dítětem. Zabývá se polním hospodařením ve výměře 3 ha 72 a 72 m² a chovem dobytka. Stavění bylo do r. 1925 pod dochem a teď je nově přestavěno pod křídlicí (Hostějov).

Bohaté záznamy v kronikách se týkají také lidového oděvu. Nejčastěji je kroj popisován podle toho, jaké kronikář získal podklady. Někdy měl informace od pamětníků, jindy lidový oděv popisoval na základě svých poznatků. Velmi často jsou v kronikách stručná konstatování o oblékání, v dané době o jeho zániku. Nejvíce záznamů najdeme v Pamětní knize z Hluku, kde jsou vyjmenovávány příležitosti, kdy se kroj oblékal. Jistě zaujmou i mimořádné události, při nichž v kroji běžně lidé nechodili, např. při návštěvě prezidenta Edvarda Beneše v roce 1936, na krojové přehlídce v obcích, při příležitosti Výstavy Slovácko 1937, při účasti na Národopisných slavnostech na Hané, v Piešťanech.

19. června prodávali Hlučané nevěstu v Luhačovicích před panem prezidentem republiky drem. Ed. Benešem a jeho paní. Panu prezidentovi i jeho paní se tento zvyk velmi líbil. Předvádějících bylo asi 36, všech Hlučanů, kteří se zúčastnili zájezdu do Luhačovic bylo asi padesát. Ke konci provedeného zvyku zanesli šohaj a děvče presidentskému páru krásné srdce. Pan prezident s chotí radostně přijali srdce, prohlíželi si se zájmem rukávce i kroj (Hluk).

Mimo stručných zmínek o kroji nacházíme v kronikách i celé popisy krojů různých typů či druhů nošených v jednotlivých obdobích. Uvádíme ukázkou popisu mužského kroje z Boršic u Buchlovic.

Muži mívali vysoké boty, plátěné kalhoty (třaslavice) nebo úzké nohavice s vyšíváním, kordulu (vestu), vyšívanou košili s baňatými rukávy, s vyšíváním na prsou, kolem krku (obojek) a na ramenou. Bílý lajbl. Na hlavě černý klobouk s úzce zahnutou střechou. Ovšem toto byl kroj sváteční. Starší občané nosívali v dřívějších dobách haleny a košile z hrubého plátna. V zimě nosívali kožich z ovčí kůže. Pomalu mizí tento slovácký národní kroj zejména u dělnictva a těch, kteří jezdí do světa za výdělkem nebo obchodem, pak u obchodníků a živnostníků. Zůstává jen u chlapců selských, některých také dělnických a tu jen o svatbách, náboženských průvodech, při pohřbech a národních slavnostech (Boršice).

V kronikách se setkáváme se zápisy, které dokládají životnost krojů. *Starodávný kroj osvětlimanský téměř již zanikl a občané nosí oblek poloměstský (Osvětlimany). Vzkříšení na Bílou sobotu dne 19. dubna 1930. Viděti málo slováckého národního kroje. Pomalu ho ubývá (Boršice).*

Nejvíce záznamů obsahují kroniky z oblastí sociální kultury – popisy výročních a rodných obyčejů. Z výročních zvyků a obyčejů jsou nejčastěji uváděny celé popisy průbě-

hu obřadních obchůzek, zejména hodů, méně dožínek a fašanků. Stručný popis fašankové obchůzky dětí uvádíme z Buchlovic.

Chlapci školáci chudobných rodičů chodí dosud „po škárkách“ s dřevěnými šavlemi – rožní zvanými a zpívají u dveří.

*Pod šable, pod šable, můj milý pane,
dejte nám slaninek, jako dvě dlaně.
Tudy nám nedali, tudy nám dají,
komára zabili, slaniny mají.
Dobré byly, dobré byly,
nadívané šlízky,
snědli sme jich, snědli sme jich,
půl deváté misky.
Šel pes přes oves, v zeleném kabátku,
povídá, že nežral, jenom sirovátku.*

Po první světové válce docházelo k obnově tradičních zvyků, mezi něž patřily i dožínky, které v Hostějově připravilo a předvádělo sdružení venkovské Omladiny. Uvádíme popis dožínkové slavnosti z hostějovské kroniky z období 30. let 20. století.

Vyšel dožínkový průvod, v němž byli sekáči s hrabicemi, žnečky se srpy, vazači s rouby, nakládačky s povříšly, mlatici s cepy a ostatní dělníci žňoví s vidlemi, hráběmi, všichni ozdobeni kyticemi v národních krojích od hostince s hudbou do domu hospodáře, jímž byl Pokorák Josef, rolník, č. 6. U domu zazpívala děvčata:

*Panímámo zlatá, otvírajte vrata,
vezeme Vám věnec vítý ze samého zlata.*

Zpívali chlapci:

*Gazdo náš, gazdo náš, chystaj nám aldamáš,
chystaj nám ho směle, žali jsme vesele.
Gazdo náš, gazdo náš, chystaj nám aldamáš,
chystaj nám ho z lásky, sbírali jsme klásky.
Ta naša hospodyň, má pěknú kordulku,
ona nám napeče, pěkných žitných vdolků.*

Potom pozvali hospodáře, který jim dal i zavdanou, aby se s nimi zúčastnil této slavnosti, vzali ho do svého středu i hospodyně a průvodem odešli ke kapli, kde vykonal krátkou pobožnost na poděkování za šťastné ukončení žní dp. P. Matouš Urbančík z Osvětiman. Odtud odešel dožínkový průvod do zahrady Josefa Němce, rolníka č. 1, kde bylo ve slavnosti pokračováno. Stůj též zde pro paměť slova písní i říkanek, zde zapíjených i pronesených.

Sbor chlapců a děvčat zapěl hymnu Omladiny:

*Vzhůru vlasti synové, v jednotu se sdružme,
mysl svou i paže své, k práci, k boji tužme !
Na obranu vlast volá, kdož nám svorným odolá?
Nepřátel se nebojíme ! Bůh je s námi, zvítězíme!*

Na to předseda spolku uvítal všechny přítomné a vyzdvihuje význam této dožínkové slavnosti. Za stoly usadil se obecní výbor se starostou včele, hospodář s hospodyně a ostatní hosté. Sbor zapěl:

*Pochválen buď Ježíš Kristus, vinšujeme Vám,
tuto kytičku zelenou darujeme Vám,
Vy ji z lásky přijměte a za nás se nestyďte,
dej Vám Pán Bůh požehnání na tomto světě.
Tato kytka je uvita z polního kvítí,
ze rží, ovsy, ořešinky také ze žita,
a v ní makovička, zlatem pozlácena je
a Vám pane představený darovaná je.*

Předstupuje děvče s kyticí klasů a květin, podává ji starostovi obce a přednáší:

*Vážený pane starosto!
Všude třeba mít hlavu, v rodině i velkém davu,
v obci také hlavu máme, starostou ji nazýváme;
Vy vše dobře pořádáte, o pořádek v obci dbáte,
za to leckdy odměnu, špatnou máte složenu.
To my mladí dobře víme, ve Vás hlavu obce ctíme.
Přejeme Vám hojně zdraví, dlouhý život, pokoj pravý,
by Vám Pán Bůh zdraví dal, Vaším snahám požehnal.
Na znamení naší lásky, v kyticí jsme vpletli klásky,
tuto Vám dnes podáváme, protože Vás rádi máme.*

Starosta poděkoval za přání a přichází další děvče s věncem, ukloní se hospodáři a hospodyni a praví:

*Pane hospodáři a hospodyňko milá,
dnes se sešla Vaše chasa, by slavnostně žně dokončila.
Však to bylo v spěchu, bez oddechu,
jak to víte sami, že jsme v parnu na žízeň nedbali a sekáči s námi.
Od ranní rosičky, do pozdní nocičky, pilně jsme dbali,
bychom Vaši ourodičku, co nejdříve v stodoličku za sucha dostali.
Když vše ukončeno, jistě radost máte,
a my rovněž s Vámi, jak hned uhlídáte.
Napřed Vám věnujem dožínkový věneček,
ten přijměte, od nás pilných poctivých žneček.
Nejen ho přijměte, ale i za něj něco dáte,
z té letošní hojnosti, co v stodůlce máte.
Že jsme Vám nažali půl stodůlky žita,
bude naše večere dnes hodně syta;
že jsme Vám nažali tolik kop ječmene,
dáte nám pivečka dobrého z korbele.
Že jsme Vám nažali, tak mnoho pšenice,
půjdete dnes s námi vesele k muzice.
A že máte sklizeno do hojnosti ovsy,
zatočíte se dnes od podlahy, hopsa! Veselo muziko!
K tomu Vám vinšujem všechny v poctivosti,
v komoře, na hůře, ve chlévě, na dvoře, všecko do hojnosti.
Kolik v tom našem věnečku klásečků,
tolik ať Vám dá vinohrad mázečků.
Kolik v těch klásečkách zrněček,
tolik ať Vám přibude na Vaši komoru obilí měřiček.
Dej Vám Pán Bůh zdraví a vše dobré k tomu,*

šťěstí, spokojenost, ať Vám nejde z domu.
Až se zas zažlutá obilíčko na tom Vašem láně,
ať se zase vespolek zdraví uhlídáme! Veselo muziko!

Sbor:

Hahoj, dnes je veselý ruch, dožínek nastal nám čas,
hojně nadělil nám Pán Bůh žita, pšenky zlatý klas.
Hejsa, chaso do skoku jen až zaduní tvrdá zem
vyskočme si na dlouhý len, zapějme si po našem:
Dej nám Pán Bůh zdraví v našem rodném kraji,
dej nám Pán Bůh zdraví, dej!
V našem rodném kraji, dej nám Pán Bůh zdraví,
dej nám Pán Bůh zdraví, dej!

Hospodář děkuje za přání slovy:

Já Vám děkuju za to vinšování
a taky daruju podle možnosti na to požádání.
Proto nám Pán Bůh dal, aby se jeden s druhým radoval.
Vinšuju Vám taky, abyste děvčátka hezké zůstaly,
svě věnečky si zachovaly, šťastně se vdaly,
aby Vás báby nepomlouvaly.
I těm sekáčům švarným mladým i statným starým vinšuju.
Mladým šťastné stáří, starým šťastný konec, než zavolá ten zvonec.
Veselo muziko!

Sbor: Už je sluníčko za horou za horou,
ti naši ženci s pole jdou, s pole jdou,
ti naši ženci s pole jdou.
Náš hospodář je hodný pán, hodný pán,
on nám donese piva klábán, piva klábán,
on nám donese piva klábán.
Parťmámis nesle večeri, večeri
už Vám jdou ženci do dveří, do dveří,
už Vám jdou ženci do dveří.

Hospodyně děkuje slovy: Já já Vám taky děkuju mile
svarú věnečky a Vám taky vinšuju by jste se vdaly všechny
a dostaly dobré mužce, poctivé mládence, nebo aspoň vedouce,
stění dočítate všechno, děti i hruce po nebožce.
Veselo muziko!

Sbor: Dožínky, dožínky, vy srdcem hýbáte,
[škoda že do roka jen jednou vyjíváte.]
jen jednou do roka a to tak na krátko,
[se to hned utecí rovna jak v pohádce.]

Vystoupilo děvče z řady žněčků a přednáší:
 Vílám Vás k nám všechny pány hospodáře, hospodyně
 mládence i pannu, že jste se k nám přišli podívatí když
 jsme Vás provali, nám se slí neměli, se se nás neslydělí
 a přišli se s námi radovati. My se u nás dobře máme
 a se slého si nic neděláme. Dnes je u nás veselí, jaké
 jsme dávno neměli. Kdo chce dobrého vůli, jenom k nám
 měl dnes přijít. Děvčátka všechny těme se, až muríkou
 se hospoda ohře, jak si poskocíme v kole patacíme.
 Vy svazní mládenci mějte se dnes k tomu, ab' nijdem bez
 vybranění domů. Dávno bychom řady stály a baby by
 nás promlouvaly. A ty baby telky, sedělyte pletky,
 veselsť nám ptejte, nás nepromlouvejte. Když jste vy mládě
 byly, taky jste se veselily, srojily a táncovaly s mládenci se
 námlovaly. Váš pak pány hospodáře všechny věčně
 hosty prošim, byste hodovali s námi do sybosti a až pijdem
 kolem s kalíšek, přispřeli stříbrným kalíšem. My at
 račne kohout kokrhát, pijdem bez dřimoty pracovat!
 Veselé muriko!

Sbor: Poskocíme si hopasa hoj   Na každou stěříčku
 jak drobných ptáčektroj;   naryjeme kyličku
 poskocíme si hopasa hoj   lístky bílé řířičky
 na oběrnay!   konvalinky!

Poskocíme si hopasa hej,
 veselí bude rej,
 poskocíme si hopasa hej
 na oběrnay!

Vystoupilo děvče z řady žněčků, s věncem v rukou, obrací se
 k sčkáčům a pravi jeduomu z nich:
 Věcní páni hosti a celá společnost, ještě jednou ve vsí
 přocěsnosti chvilku si vyprosíme, nešli tento věnec na dům
 zavěsíme. Vy mládenci sličný nám se zavděčte, když nám
 tento věnec zavěsíte, páni nepotvrďte a z kásky nám
 ho udělejte.   Veselé muriko!

Za poukú hudby zavěšuje hoch věnec a pravi:
 Děkuji vám sčkáčové, ab' pány, že jste mně ten věnec do
 rukou daly. Já spadošti ho přijímám a ještě jednou dik sklástám,
 že jste mně svolily k zavěšení. Bůh Vám dej zdraví štěstí,
 a celé věčné společnosti, abyste se pod ním dobře veselily, vaše
 věnečky si zachovaly.   Veselé muriko!

Sbor: 1. [Oj žali ženci žali řeč,]
 [můj nejmilejší s námi řeč]
 2. [Ženci žali a vřazali,]
 [mého miteho nechtali.]
 3. [Ženci žali jen pro snopě,]
 [můj nejmilejší pro kopě.]

Tráčí dva sekáči s obdobnými hrabíčkami a jeden
 pravi: Vrátná společnosti, dovolte mi smělosti, nezářlivě
 sluchu mi propůjčte. Tak jsme se s tím řádným a věrným
 loptili, že jsme dnes i ověsek dokosili. Dokosili a svárali
 a hospodářské věřovali, že se chceme o dorážce v hospodě rado-
 vati, by se přišel na nás se záplatou podívati. Jdeme hned
 s muckou starého vedem, je nám to také sekáče jeden -
 sekl jest naposled u rohu samého orba to jest dostal od nás
 starého. Tam kde jsme dnes v rohu přestali řiti, tam
 právě začali ověsek řiti. A ten byl jest tedy na lince
 nejstarší. A proto všichni milí sekáči kolem obsíhali,
 také stáli, v rohu starého ověska, se brali. Jenom
 státní náš brachla nic se nebal, dorážce sekl dál
 a dál. I rohem taky naposledy přestál a proto taky za
 to starého jest dostal. Ověskem jde s hrdobou státní
 učili genčál, který kdysi kdesi mohl na ramena brát.
 Myslim, že i při větších tance ať ráno nastane, on ve
 své státní ruce vždy starým přistane! Vesele muziko!

Sbor: Proč bychom se nevěřili, proč bychom se netěšili,
 [když nám Pán Bůh zdraví dá, zdraví dá.]
 když nám Pán Bůh zdraví dá, zdraví dá.

Vystoupí děvče s tvrdá žučka ukončující slovy:
 Vrátná společnosti, nezářlivě, že se smělosti, společností
 řiti: Každá věc musí začít i konce mít, že, toho
 nemůže nic na světě být. Z malých začátků povstají
 velké věci, vim, že když teď začne začne tanovat jeden,
 budou všichni. Aby to jenom tak na plavce nebo, o a
 do věčeka náš něco přibyl přistane s prázny hosty
 se věčeka státi, snad nám řáči do něj něco státi.
 Náš vrátná společnosti, já si dovoluji ve své přistaviti
 proa k tance bráti! Vesele muziko!

Devíce zahájilo s hospodářem tance a za nimi všichni
 vesele a radostně účastniti se této první poválečné slavnosti.
 V prvním kole postavil se každý u věnce, kde sekáči dávali
 roudanu a daroval každý do věnce nějaký peníz.

Popsal jsem slavnost tak jak jsem ji sám viděl a slyšel,
 ji se účastnil. Písně, staré písně, naučili nás starí lidé i
 říkanky, takto ubrány utkvěly mi v paměti a uvádím je i
 proto, aby je i já nezapoměl, neboť ti starí lidé už umíra-
 jí a my také stárneme a za chvíli i náš Pán zavolá -

Krojovaná hodová chasa ze Zlechova, 1928. Foto archiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

Podrobný popis hodové slavnosti z Buchlovic z období 30. let 20. století.

V okolí Uherského Hradiště se skoro všude slavily hody, tj. císařské, připadající na třetí neděli v říjnu. U nás však se slaví hody svatomartinské v neděli po sv. Martinu. V úterý navečer byla muzika (taneční zábava), při níž sobě chasa volila stárky, kteří po celý rok udržovali pořádek při muzikách. Zvolení stárce museli mít též stárky, těchto povinností bylo chodit po domech, kde byli mládenci a panny, aby dali na mši sv., která byla v neděli hodovou za mládence a panny obětována, jak až dosud se děje při níž chodívali ořerou s rozžatými svíčkami. Starší stárek napřed, mladší za ním a ostatní mládenci, jak stárka staršího stárka, za ní druhá stárka a ostatní panny. Odpoledne stárky stárkům připravily velké kytice a za čepici zvanou aksamitkou přišli, s tím stárce po celou hodovou slavnost chodili až do příští neděle, též v bílých zástěrkách krajkami obšitých od stárce darovaných (ale jen u muziky do cípu složených). Stárky také přistrojily staršímu stárkovi tzv. právo na krátkou šavli a zavěsily roušku u vrchu do špice, dole široká, kytičkami a pentličkami okrášlená (jak nastrojená loutka), které stárek přinesl do hostince, kde již byl v levém koutě v čele připravený stůl. Vrazil právo špicí do stropu nad tento stůl, na němž stála velká láhev s vínem, ověněná a několik malých sklenic s rozmarýnovými věnečky, z nichž se připíjelo. Když přišel některý významnější host, vzal jej některý stárek, přivedl ku stolu, nad nímž bylo právo, podali mu sklenici, aby se napil, při čemž hudebníci zahráli tuš, hostinský hned bez poručení přinesl mázní láhev vína. Komu muzikanti hráli, ten zaplatil za to však mohl pít společně z ověněných sklenic. Hudba a tanec trvaly přes půlnoc aneb až do rána. V pondělí najali si stárce tři škole odrostlé chlapce, dali každému pytel, starší stárek vzal právo, mladší mázní láhev s vínem, plechovou skříňku na peníze a šli s hudbou od domu k domu po zámožnějších a u každého domu hráli. Také je obdarovali buď nějakým obilím nebo penězi do pokladničky stárkovi. Ten zavdal domácím vína a šli dál. To trvalo do večera. Po skončené obchůzce zanesli právo na své místo do hostince a počalo se tančit. Vše šlo tak jako minulé noci. V úterý během dopoledne šli stárce do zámku prosit o berana, kterého

pak přistrojili, uvázali na stolicí, mezi rohy přivázali kytici, přikryli bílou plínou, krajkovými pentlemi ozdobenou.

Vedle těchto obsáhlých materiálů je možné v kronikách najít i údaje o udržování tradičních zvyků – stavění a kácení máje s taneční zábavou, zredukované zvyky na taneční zábavy, o masopustu tzv. zástěrkové, o hodech, dožínkách či Velikonocích. O konání velikonocní zábavy nacházíme doklad v kronice Boršic:

15. dubna, neděle.

Odbor Národní Jednoty pořádá v neděli dne 15. dubna 1928 v hostinci Metoděje Dohnala (hostinec Tomáše Dvouletého) Pomlázkovou zábavu (šlaháčkovou zábavu). Začátek o 6. hodině večer. Hudba místní. Kroje vítány. Vstupné šuhaj 5 Kč, dívča 4 Kč. Chlapcům do 18 let, děvčatům do 16 let vstup zakázán.

V roce 1926 v zápise kroniky Hostějova kronikář píše, *v této době začalo se na venkově ujímat pořádání plesů, věnečků a zástěrkových zábav, podle vzoru města a městeček modernizuje se venkov. I v naší obci pořádá omladina „věneček“, na ples je naše obec příliš malá.*

Z rodinných obyčejů se nejvíce nachází popisy svatebních obřadů a obyčejů, méně křtů. Ojedinele se nachází záznamy i o konání pohřbů a s nimi související zvyky. Vzácnou ukázkou je záznam z boršické kroniky. *Na pohřeb bývali zváni nejen příbuzní, ale také známí, někdy i skoro celá dědina. Zvláště byli to pohřb z bohaté rodiny. Nebožtíka nosívali obyčejně příbuzní. Skoro všichni účastníci pohřbu dostávali svíčky. Po pohřbech bývala hostina nejen u bohatých, ale také u méně zámožných. Ve světové válce (v první) zvyk zanikl (Boršice).*

V období od roku 1950 až do počátku 90. let 20. století docházelo k velkým změnám ve způsobu hospodaření. Vznikala JZD, zanikali soukromě hospodařící zemědělci a s nimi i mnoho zvyků a obyčejů. Kronikářské zápisy si všímaly proměn vesnice, výstavby a úpravy obcí, komunikací, výstavby zemědělských objektů.

Kromě obecních kronik se začaly vést kroniky společenských organizací, závodní a podnikové kroniky, kroniky jednotných zemědělských družstev, brigád socialistické práce apod.

V kronikách druhé poloviny 20. století se ze zvykoslovného materiálu nejčastěji objevovaly zmínky o konání družstevních dožínek, které měly okresní ráz. Organizovány byly jako slavnostní průvody, v nichž byly jednotlivé obce zastoupeny krojovanými skupinami nebo páry. Postupem času se na vesnicích dožínky zredukovaly na pořádání dožínkových zábav. Kromě nich nacházíme také popisy tradičních hodů, jejichž hlavními organizátory byly spolky (hasiči, sportovci nebo mládežnické organizace). Ojedinele se v některých kronikách, např. na Uherskobrodsku, objevují zmínky o konání fašankových obchůzek. Informace se zúžily jen na drobné zprávy. Z důvodu omezení konání výročních i rodinných slavností se přestal ve větší míře oblékat či pořizovat lidový oděv – kroj. Nositeli tradic se v uvedených letech ve městech i na vesnicích staly převážně soubory a kroužky lidových písní a tanců.

Od konce 80. let 20. století se v kronikách objevují bohatší zápisy týkající se duchovního i společenského života obce. V předcházejících letech neměli kronikáři možnost zachytit v ročních zápisech některé oblasti ze života lidu, především náboženský a duchovní život. Dokládá to i záznam v kronice z Boršic. *Byly časy, kdy se nemohlo do zápisu psát vše, co život na vesnici přinesl. V dobách totality, třeba o místní farnosti. Ale to je již pryč. Dnes můžeme psát o všem.*

V posledních deseti letech dochází k oživení lidových tradic a vznikání tradic nových, a proto se v kronikářských záznamech setkáme nejčastěji s popisy výročních obyčejů – hodů, dožínek a masopustu, které v některých obcích byly zcela zapomenuty. U příležitosti jejich obnovení si obyvatelé obcí začali nejprve kroje zapůjčovat a během doby pořizovat

croje nové, nejen pro mládež, ale i pro děti. Pozoruhodné je, že v kronikářských zápisech se objevují i nové tradiční prvky, které si obyvatelstvo osvojilo – např. vánoční věnce, adventní věnce, svěcení praporů, stavění uličních májů apod. *Jako každým rokem postavili odvedenci 30. dubna máj, tentokrát v Uhelkách, kde mají místo kolotoče. Stavěly se již tradičně uličkové máje v obci, při nichž se schází hodně lidí v přilehlých místech kde bydlí* (Horní Němčí).

V současných kronikách nacházíme zápisy o církevním dění v obci – první svaté přijímání, primicie, poutě a oslavy dospělosti, jako např. v Boršicích: *O neděli velikonoční oslavili svůj den plnoletosti mladí občané narození v roce 1980 při slavné mši svaté, která byla sloužena za tuto mládež. Celebroval farář Milan Ryšánek a Otec Antonín Valíček z místní Charity. Celkem třináct děvčat a devět chlapců byli oblečení ve slavnostním boršickém kroji. Do kostela je v průvodu přivedli obci kněží, tito chlapci a děvčata přisluhovali při obřadu. Na konec mladí předali kytičky a poděkovali jim za krásné přijetí v kostele, který je pro ně významným dnem v jejich životě* (Boršice).

Některé zajímavé zápisy dokládají existenci starých zvyků, které dodnes přežívají. Patří k nim zvyk obchůzky řezníků z Korytné. *Den po sv. Štěpánu obchází dědinu řezníci a vyvolávají – prodat na maso. Je to zvyk tradující se od nepaměti, ale dosud dodržovaný jenom zde* (Korytná).

Kronikářské zápisy často obsahují i zdůvodnění, proč se omezuje počet zábav, jak uvádí kronikář z Korytné. *Dochází k situaci v mnoha obcích, že kromě tradičních zábav (hody, fašank, dožínky) z hlediska finančních nároků na pořádání kulturních akcí, není v možnostech žádné z naší organizací, pořádat větší kulturní akci. Hodně našich občanů proto navštěvuje kulturní zařízení v Uherském Brodě.*

Zcela novým momentem v kronikářských zápisech je podchycení počtu i stavu církevních a světských památek. Kronikáři se snaží popsat jejich původ, donátora či důvod postavení památky.

Ze všech uvedených kronikářských záznamů, které jsou jenom malou ukázkou práce kronikáře, vidíme, jak bohatý materiál kroniky obsahují. Zůstává otázkou, jak dovede využít materiál z kronik odborná i laická veřejnost pro své studium. Je potřebné, aby ve všech obcích zůstaly kroniky zachovány a vedeny, neboť právě kroniky jsou jedním z nejdůležitějších historických pramenů dokládajících kulturní, historický i společenský život obce.

Literatura:

P u b a l, V.: *Kroniky a kronikáři*. Praha 1985.

Č e r n ý, V.: *Kronikář*. Praha 1936.

C h o v a n ě í k o v á, I.: *Jak psát obecní kroniku*. Hodonín 1994.

Prameny:

Pamětní kniha obce Buchlovice z r. 1928–1948.

Pamětní kniha obce Boršice u Buchlovic, 1925.

Pamětní kniha městyse Hluk, od r. 1936.

Pamětní obce Újezdec, od r. 1970.

Kronika obce Korytná, kniha IV., od r. 1994.

Kronika Boršice, 9. díl, od r. 1997.

Pamětní kniha obce Hostějova, 1928.

Kronika Horního Němčí, III., od r. 1985.

Kronika obce Tučapy, od r. 1996.

Kronika obce Nezdenice, od r. 1986.

Kronika Jalubí, V. díl, od r. 1995.

Kronika obce Jankovice, III. díl, od r. 1990.

Kronika obce Nedakonic, V., 1999.
Kronika obce Bystřice p. L., IV., od r. 1976.
Kronika obce Stříbrnice II. díl, od r. 1997.
Pamětní kniha městyse Osvětimany, od r. 1925.
Kronika obce Havříce, kniha IV., od r. 1986.
Kronika obce Bzová, díl IV., od r. 2000.

PhDr. Marie Náplavová (n. 1943), odborná pracovníce Slovákého muzea. Od roku 1991 působí jako metodička pro kronikářství okresu Uherské Hradiště.

Municipal Chronicles as an Ethnographic Source

A b s t r a c t

The history of chronicle keeping reaches back to the early 12th century. The first known Czech chronicle, Kosmas' Chronicle, comes from this period, later followed by the Dalimil's Chronicle. Chronicle records, referred to as *family chronicles* were sometimes found on boards or leaves of bibles, prayer books, hymnals or calendars as well. They relate mainly to the family or economic matters (harvest, childbirth, high prices).

More systematic and less sporadic approach was adopted in the 18th and early 19th centuries in the so-called Memorial Books that were established as a result of a decree on August 18, 1835.

In the course of the 19th century, the municipal chronicles were complemented with chronicles of parishes, schools, unions and families. The Law No.80/1920 ordered each village or town to maintain its own chronicles and appoint a chronicler. Most chronicles of the Uherské Hradiště district, today stored at municipalities or District Archive, come from or were started during this period. These chronicles represent an invaluable source of information for today's study of local folk culture and customs. Besides written records, these chronicles often contain visual documentation in form of drawings or photographs, which provide us with a different point of view on the described events.

Most ethnographic material is found in the Memorial Books from the period between 1925–1950.

From an ethnographer's point of view, the chronicle records provide information mainly regarding material and social culture. The material culture is above all interested in the names of fields, crops and plots, folk architecture – buildings in a village, division of a house into individual rooms, building material, housing, general interior furnishing, or non-residential parts of a house.

The municipal records contain not only descriptions, but also circumstances, under which the buildings in question were reconstructed, demolished or replaced with new ones. The records also mention cattle breeding and sales, as well as a survey of markets held during the year – both cattle markets and the annual ones.

The husbandry related records tend to be quite detailed. They speak about harvest, crop cultivation (fruits, grain), work procedures (threshing, hay collecting) and work tools and instruments. We often encounter data related to food, drinks, household furnishing and pig-slaughterings. Also interesting are prices of individual agricultural commodities at markets in different years.

The chronicles provide us with a wealth of information regarding folk costumes. Most commonly, the costume is described by a chronicler either from his memory or based on interviews with village elders. Often, we find brief descriptions of his/her own costume in the given time or an information on a demise of a traditional costume. Besides brief notes, we find detailed descriptions of various costume types and species worn in specific periods, occasions etc.

Most frequent records are those that comment on social culture – the descriptions of annual and family customs. Of the annual customs, the chronicles most often offer detailed accounts of ceremonial rounds, feasts, and less frequently also harvest-home ceremonies and Easter.

As far as the family customs are concerned, the most frequent ones are accounts on weddings and related customs. Christenings are mentioned less often, and records relating to funerals and related customs are quite sporadic.

During the period between 1950 and 1990, great changes in the economic and farming ways of villages occurred. United agricultural cooperatives were formed and people were forced to abandon individual farming. As the private or individual farmers and peasants were the agents of many folk customs, these began to dwindle as well. The chronicle records focused more on the changes of the village, newly constructed or reconstructed buildings and structures, roads and agricultural facilities.

The chronicles of the second half of the 20th century tend to mention more customs connected with cooperative farming – cooperative harvest-home, which was organized for the whole administrative district. Besides that, we find accounts of traditional feast ceremonies, organized by unions (firemen, sportsmen, youth organizations). Sporadically, we find brief mentions of Shrovetide rounds.

Gemeindechronik als ethnographische Quelle

Zusammenfassung

Die Geschichte der Chronographie reicht bis zum Anfang des 12. Jahrhunderts. Aus dieser Zeit stammt die erste Chronik, genannt „Kosmova kronika“, später erschien „Dalimilova kronika“. Für *Familienchroniken* werden häufige Eintragungen gehalten, die vereinzelt Notizen enthalten: zu finden sind sie auf dem Umschlag, auf Bibelblättern, in den Kanzionalen, Gebetsbüchern, Kalendern, wobei die Eintragungen meistens die Familie oder die Wirtschaft (Ernte, Anstieg der Preise, Geburt der Kinder) betrafen. Zugenommen hat die Anzahl der Eintragungen im 18. Jahrhundert und Anfang des 19. Jahrhunderts. Solche Vermerke wurden in Gedenkbüchern eingetragen, die laut Anordnung vom 18. August 1835 eingeführt wurden.

Im 19. Jahrhundert entstanden neben den Gemeindechroniken auch Pfarr-, Schul-, Vereins- und Familienchroniken. Erst das Gesetz Nr. 80/1920 hat jeder Gemeinde angeordnet, ein Gedenkbuch – eine Chronik einzuführen und einen Chronikschreiber zu ernennen. Überwiegend aus dieser Zeit stammen die meisten Chroniken unseres Bezirks, die im Bezirksarchiv in Uherské Hradiště oder in den Gemeindeämtern aufbewahrt sind. Gerade diese Chroniken sind eine bisher nicht ausgeschöpfte Quelle der Informationen zum Studium der Volkskultur in unserer Region. Die Eintragungen in den Chroniken sind mit einer photographischen und zeichnerischen Dokumentation ergänzt, die uns eine gute Übersicht über die untersuchte Problematik bietet.

Die meisten ethnographischen Unterlagen sind in den Gedenkbüchern aus den Jahren 1925–1950 enthalten.

Die Eintragungen in den Chroniken sind aus ethnographischer Sicht vor allem auf die materielle und soziale Kultur ausgerichtet. Die materielle Kultur registriert hauptsächlich die Bezeichnungen von Trassen und Pflugstreifen, die Volksarchitektur – die Bebauung der Gemeinde, die Gliederung eines Hauses, das Baumaterial, die Wohnkultur, die Inneneinrichtung oder die Ausstattung von wirtschaftlichen Gebäuden.

In den Angaben einer Gemeindechronik sind nicht nur die Beschreibungen der Gebäude zu finden, sondern auch die Umstände erwähnt, unter denen die Bauten repariert, abgerissen oder durch neue Objekte ersetzt wurden. Die Chroniken berichten über Viehzucht und Viehverkauf und bringen auch Übersichten über die veranstalteten Jahrmärkte sowie Viehmärkte.

Ausführlicher behandelt werden auch die Wirtschaftsangaben: über Ernten, Feldwirtschaft (Obst, Getreide), Arbeitsvorgänge (Mähdreschen, Heuernte) und Werkzeug. Häufig berichten die Chroniken über Verköstigung, Getränke, Haushaltsausstattung, Hausschlachtungen. Bemerkenswert sind die Marktpreise einzelner landwirtschaftlicher Produkte in einzelnen Jahren.

Reichhaltig wird über die Volksbekleidung berichtet. Die Beschreibung der Volkstrachten richtet sich danach, was ein Chronikschreiber bei den Zeugen ausfragte oder was für Kenntnisse er selbst hatte. Häufig erscheinen in den Chroniken nur kurzgefasste Bemerkungen über die Kleidungsgeohnheiten in gegebener Zeit oder über das Eingehen einer Tracht. Außerdem kann man in den Chroniken auch ausführliche Beschreibungen der Trachten verschiedener Typen finden und erfahren, zu welchen Gelegenheiten die Trachten getragen wurden.

Die meisten Berichte in den Chroniken betreffen das Gebiet der sozialen Kultur – Beschreibun-

gen der Jahres- und Familiengewohnheiten. Am häufigsten und am ausführlichsten werden Ritualumgänge, Volksbräuche wie Kirmessfest beschrieben, seltener sind Erntefest, Fasching und Osterfest vertreten.

Von den Familienbräuchen sind am meisten Hochzeitsrituale und –bräuche vorhanden, seltener Tauf- oder Begräbnisrituale. Vereinzelt wurden Angaben über Begräbnisse und damit verbundene Rituale eingetragen.

Im Zeitraum von 1950 bis Anfang der neunziger Jahre des 20. Jahrhunderts haben sich große Umwandlungen in der Wirtschaft ereignet. Es wurden Landwirtschaftliche Parteigenossenschaften gegründet, die Privatwirtschaft ist untergegangen sowie viele Gewohnheiten und Volksbräuche, denn gerade die Landbevölkerung war der Träger der Volkstradition. Die Berichte in den Chroniken verfolgten die Umwandlungen auf dem Lande, den Ausbau von Gemeinden, Kommunikationen, den Aufbau von neuen landwirtschaftlichen Betrieben.

In den Chroniken der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts wurde am häufigsten über die Veranstaltungen berichtet, die einen gemeinschaftlichen Charakter im Rahmen des Bezirks hatten, beispielsweise das Erntefest der LPG. Erwähnt wurden auch traditionelle Folklorefeste wie Schmausfest, deren Hauptorganisatoren verschiedene Vereine waren – Feuerwehrmannschaft, Sportklubs oder Jugendorganisationen). Vereinzelt (z. B. im Gebiet von Uherský Brod) wurden in den Chroniken die anlässlich des Faschings vollzogenen Umgänge erwähnt. Derartige Informationen wurden auf kurze Notizen reduziert. Da die Jahres- oder Familienfeste abgenommen haben, wurde auch die Volkstracht seltener, bzw. nicht mehr getragen oder angefertigt. Zu den Trägern der Volkstraditionen sowohl auf dem Lande als auch in den Städten wurden in diesen Jahren ziemlich viele überwiegend auf Volkslieder und -tänze orientierte Ensembles oder Zirkel.

Seit Ende der achtziger Jahre des 20. Jahrhunderts, insbesondere im letzten Jahrzehnt, werden die Volkstraditionen einigermaßen belebt und neue Traditionen gegründet. In den Chroniken wird über Jahresbräuche berichtet – Kirmes-, Ernte- und Faschingsfest, die in einigen Gemeinden schon völlig vergessen wurden. Anlässlich der Wiederbelebung dieser Feste liehen sich die Dorfbewohner zunächst Volkstrachten aus und mit der Zeit haben sie die Trachten für die Jugendlichen, aber auch für die Kinder herbeigeschafft. Bemerkenswert ist, dass in den Chroniken auch die traditionellen Elemente erwähnt wurden, die erneut zur Tradition geworden sind: Adventkränze, Weißen von Fahnen, Maibaumsetzen u. a.

Die Chroniken werden auch durch Auskünfte bereichert, die die Chronikschreiber in Zusammenarbeit mit dem Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště gewonnen haben. Gefragte Themen haben sie auch anhand der Umfragen in den entsprechenden Dörfern oder Städten verarbeitet. Die Chroniken und deren Verfasser sind das Quellgut der wichtigen Informationen über das kulturelle, gesellschaftliche und wirtschaftliche Leben der Gemeinde.

TESTAMENTY A POZŮSTALOSTI STRÁŽNICKÝCH OBYVATEL Z 18. STOLETÍ

Jiří Pajer, Strážnice

Důležitým pramenem pro poznání starších podob života lidu jsou archivní materiále, z nichž na předním místě stojí testamety a pozůstalosti.

V souvislosti s přípravou monografie k 700. výročí první písemné zprávy o Strážnici byl zpracováván obsáhlý fond archiválií, které se dochovaly k jednotlivým historickým etapám města. K pozoruhodným dokladům náleží také testamety (poslední vůle) a soupisy pozůstalostí, které jsou pro město doloženy od začátku 18. století. V tomto období se objevují spíše ojediněle, teprve po roce 1750 začíná jejich souvislý a početný výskyt, vycházející hlavně z úředních (právních) okolností pro rozdělování pozůstalostí. Část dokladů byla zveřejněna v nové publikaci o městě (srov. Pajer, J. a kolektiv: Strážnice, kapitoly z dějin města. Strážnice 2002), výběr z dalšího materiálu obsahuje tento příspěvek (12 příloh).

Testamety a pozůstalosti se týkají převážně rolnického obyvatelstva (přílohy 1, 2, 6–12), menší část pochází z měšťansko-řemeslnického prostředí (přílohy 3–5). Je příznačné, že i pro toto prostředí je doložena značná držba zemědělské půdy, která měšťanům a řemeslníkům zajišťovala doplňující zdroj obživy. Tato situace byla pro Strážnici charakteristická, je zachycena rovněž podle terénních etnologických výzkumů. Kromě zemědělské půdy, kterou měšťané častěji pronajímali, bylo rozšířené pro všechny obyvatele města – mimo nejchudší nádenické vrstvy – vlastnictví vinohradů, jak je tato situace doložena podle pozemkových a purkrechtních knih už od konce 16. století.

V testametech a pozůstalostech strážnických obyvatel nacházíme množství cenných údajů. Podle množství zemědělské půdy lze identifikovat příslušné sociální zázemí; většina rolníků náležela ke středně majetné vrstvě, již tvořili tzv. „sousedé“. Dovídáme se také o detailním vybavení domovních interiérů, hospodářských potřebách a součástkách lidového oděvu. Lze předpokládat, že situace zachycená v 18. století má mnohem starší kořeny, na druhou stranu se uchovala až do období, které je doloženo etnologickými výzkumy. Většina názvů se uvádí v nářečí, ale mnohé mají hovorovou a zkomolenou podobu z původně německých slov, jak bylo obvyklé pro nářečí městských obyvatel. Pro tento příspěvek byly vybrány pouze česky psané testamety a pozůstalosti, kromě nich se dochovalo také množství obdobných německy psaných dokumentů, a to i pro rolnické prostředí.

Přílohy:

1 1728, 6. únor. Inventář pozůstalosti po Rozině, vdově Zajíčkové, znovu provdané za Jiřího Svobodu (SOKa Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/141).

Inventář právní na pozůstalost po neb. Rozině, předtím vdově po neb. Pavlovi Zajíčkovi, nyní provdanej za Jiříka Svobody, de dato 4. Febr. 1728 zemřelej, popsán právně d[ne] 6. Febr. 1728, totiž:

Dům v Německej ulici

Rolí v Padělkách 1 h[once]

za valem za Sochorovým humnem 3 h[once]

u Hačkovej vedle Hrachovského 1 h[once]

vedle vd[ovy] Kučerky tam 3 h[once]

vedle nivky Spurnovskej 1 1/2 h[once]
u hrušek k Bobalovu 3 h[once]
nivka na Golgatě za 2 1/2 h[once]
Vinohradu v Růžennej porůzno 1 1/2 achtele
Rúbanice a štěpnice u Bakovice 1 St[üick]
vedle Solařka vedle plečky 1 St[üick]
vedle panskej u Holých břehů 1 St[üick]
item za Starým městem vedle Mart. Klátila 1 St[üick]
Peněz tolarů a rýnských 54 R
groší 5 gr 48 kr Summa 59 R 48 kr
Obilí z její i manžela Jiřka Svobody rolí
rži 2 bečky
žita 3 měř[ice]
ječmeňa ze 6 měř[ic]
prosa 3 měř[ice]
Chodící šaty
ochozený modrý kožuch 1
kronrašová sukňa zelená 1
plachty dvě lněné a 3 konopné z mřežkama 5
7 loket plátna tenkého na plachtu
plátna konopného bílého 6 1/2 loket
item druhý kus 12 loket
item 3tí 9 loket
Peřin
polštáře 3 a 1 duchna
Vína z jejího vinohradu 3 1/2 bečky
Dobytká
dvě krávy
item jedna jalovica, jenž praví, že náleží Jozefovi po Čížovi
ušípaných jarní[ch] 5
ovec 6
Domáci náčiní
jeden stůl starý
jedna nová truhla
item jedna stará, co se nezamyká
jedno lůško s podnebem
jedna pětítka vinná
dva skřichy, jeden ale má 30 měř[ic], druhý okolo 15 m[ěřic]
na sypání tři bečky aneb sudy
kadečka vinná ale na 17 věder
dvě skříně staré
item na sypání bečka a súdek
motyky vinohradské staré 3
rýč starý 1
tenčica stará 1
kamnové kotel na trnky vaření 1
pro sypání kadečenka
1 kosa
dva trejčafy
4 putny, z nich 2 dobré a dvě choravé
měchů 6 starých
přáze společní kúdelovej 19 klubek
konopí hachlovaných 16 polokyt

Na dluzích

u Jozefa Zbořila 17 1/2 R

u Vaščíka 15 R

Notand. Mezi jinšíma věcma našel se také kšaft nezapečetěný de dato 28. Janu[ari]s 1727 neb. Roziny.

Act[um] v Strážnici d[ne] 6. Febr. 1728.

Carel Schneller, radní

Carel Fabriti, radní

Christoph Alois Mihatsch, písař radní

2 1730, 7. břez. Poslední vůle souseda Jiřího Myšky (SokA Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/141).

Ve jméno nejsvětější Trojice, Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha svatého. Amen.

Já Jiřík Myška jsouc od Pána Boha těžkú nemocí navštívený a nejsouce bespečen, kdyby mne Pán Bůh z toho světa povolati ráčil, jsouc ještě při dobrej paměti a zdravém rozumu, aby po smrti mej o pozůstalost mezi dědici žádných rozepří a tahanic nebylo, o majetnosti a statečku mém, kterým mne Pán Bůh požehnatí ráčil, tento kšaft a pořizení s dobrým svým rozmyslem činím, a sice:

Předně duši mou poroučím Bohu Stvořiteli mému, od kterého jsem ji k opatrování přijal, a tělo ať jest v zemi poctivě pochováno. Ostatně kšaftuji takto:

Za hlavního dědice všechnej majetnosti mej jak v rolách, rúbanicách, vinohradech, na domě, tak i v dobytku a všech mohovitých věcech a majetnosti, jakžto na víně, obilí a jiných všech hospodářských věcech ustanovuji manželku mú Marynu spolu s těma dítkami z ní splozenýma, jakož i s tím, které ještě v životě nosí, aby společně s nima hospodařila a se živila. Toliko jednu štěpničku za Starým městem, kterou sem s předešlú manželkú dostal, poroučím Tomášovi Bánovskému, zeti mému, kterýžto bude povinen ostatním třem dítkám mým z prvního manželstva každému po 5ti rýnských, spolu ale 15 R z tej štěpničky vyplatiti, tak aby všeci tejj štěpničky oučastni byli.

Podobně také boudu se vším přináležejícím poroučím dvoum synom mým, Janovi a Jiřkovi, za jejich vlastní a dědičnú, aby ji společně užívali. Však druží, jako Tomáš Bánovský jménem cery mej, též druhá cera, jakož i manželka má (dokud by se nevdala), jakož i ty děti z tejto manželky víno své bez ouplatku v ní presovati moci budou, toliko také neco na opravu tej boudu nápomocni býti mají, dokud v ní presovati budou.

Nadto manželka moje bude povinna spolu s dítkama svýma předně ten dluh, který sem obci z šenkovaného vína povinen, jakož i jiné všechny dluhy, kde by se který našel, zaplatiti, tolikéž i pohřeb na ten způsob mně učiniti. A poněvadž dům a všecko jiné jim zůstane, kdežto dům já šacuji na 150 R, tehdy aby v tom vždy rovnost zachována byla, bude povinna spolu z dítkami svými těm z druhého manželstva splozeným dítkám, totiž Janovi, Jiřkovi, Kači a Maryně každému po 6 R, spolu dvaceti čtyry rýnské vyplatiti. A každý ze všech dědiců mých, jak manželka, tak i dítky její, též dítky z druhého manželstva teď jmenovaní, kolik osob jest, každý jednu mšu svatú za mne slúžití dáti povinnen ať jest.

A tím dítky moje z předešlého manželstva nechť s pokojem jsou a nic více žádati moci míti nemají, poněvadž sem já všech předtím v rolech i vinohradech vydělil. A poněvadž sem předešle jim jmenovával, komu který vinohrad přijítí má, i nyní to potvrzují, že matce s tím co v životě nosí Podkohná, chlapcom Mrhoně každému kúsek, Johanně Štamfát, Baxahora Rozálii, Svárové Anči.

Manželka do zrostu dítek, anebo (kdyby se vdáti chtěla) do provdání jejího nechť na domě hospodaří a spravuje, potom ale syn Martin předek míti na dům má, jestli by on nechtěl, tehdy kdo by koli jiný z nich naň dosednutí chtěl. Kdo by ale dům přijal, ten druhým, totiž buďto manželce, kdyby ona na něm nebyla, a ostatním patero dětom (vyrozumívajíc i to, co ještě v životě jest) jedno sto rýnských vyplatiti povinen bude, a sice každému ročně po 4 R, spolu ale 24 R ročně, až ostatní čtvrtý rok po 4 R 40 kr do vyplnění těch 100 R, leč by dům ten dřívěj vyhořel,

tehdy by na tom placení podle uznání nětco sleveno býti muselo. Ostatně ve všech věcech manželka s dětmi svými rovný díl míti má.

A s tím tento kšaft a poslední vůli mou zavírám a vz[ácných] op[atrných] pánů prosím, aby nad ní ochrannú ruku drželi a ji v ničem rušiti nedopúšťeli. Která že jediná má vůle jest, aby se po mej smrti tak všechno stalo, tento kšaft mej vlastní ruky podpisem stvrzuji a vás, páni, prosím, aby jste se vedle mne za svědky (poněvadž sem vás k tomu schválně dožádal) podepsali, však vám beze škody.

Act[um] v městě Strážnici dne 7. Martii 1730.

Jiřík Myška

Carel Dedel, radní, dožádaný svědek
Šebestijan Mlýnek, radní, dožádaný svědek
Christoph Aloisius Mihatsch, písař radní

Tento kšaft jest náležitě právně vysvědčen a před erby publicírován na rathouzi města Strážnice dne 29. April[is] 1730.

Antonín Duray, purgmistr

3 1749, 13. březen. Poslední vůle Antonína Duraye, měšťana a někdejšího purkmistra (SOka Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/141).

Ve jméno nejsvětější a nerozdílné Trojici boží, Boha Otce, Syna i Ducha svatého. Amen.

Já Antonín Duray, měšťtění zdejší, jsouce od Pána Boha těžkú nemocí našťivený, věduce dobře, že smrt jest jistá, hodina nejistá, tak při dobrým rozumu jsem následující testament vyhotovil, a sice:

Pro 1mo. Porúčím moju dušu do pět ran Krista Pána, tělo pak nechať se na krchov svatého Martina podle katolického způsobu ze mší svatú a conductem pochová, na který pohřeb odporučuji dvoje honce rolí za Minaříkovým humnem, vedle vdovy Wainerky po neboš[tíkovi] Andrisovi Weinerovi z jednej, pak Martina Stanislava [z] druhej strany ležící, aby takové se prodaly, po zaplacení dluhu panu Gottfriedovi Mayerovi dle reversu ostatek na pohřeb a na mši svaté obrácené byly, z kterých do farního kostela pět rejn[ských], do kláštera pět rejn[ských], do špitála dva rejnské se odevzdaly, co vyplatíce to všechno vybývat bude, s tím nechať moja nynější manželka s těma s nů proukázany[ma] dítkama se rovným dílem podělí.

Pro 2do. Za universal erby postavuji moju nynější zmanželku s těma s nů i z prvního manželstva prokázany[ma] dítkama, kdešto:

Pro 3tio. Mej manželce poručím dvoje honce rolí od Hrubých drahův až po potok vedle Petra Baňara ležící z jednej, pak Martina Zahnaša [z] druhej strany, jakož taky půldruhých honcův rolí v Padělkoch vedle Balcara Mlýnka z jednej a Matěja Pašky [z] druhej strany ležící od Kněždubskej cesty k zelničkám, pak:

Pro 4to. Mému synovi Johannesovi půldruhých honcův rolí od Lhotskej cesty po Kněždubskou.

Pro 5to. Josefovi synu mému jeden padělek vedle něho z jednej a Jury Brožoviča [z] druhej strany ležící.

Pro 6to. Moja lúka Nad hařama mezi p. farářem a Eliášem Grögrem ležící aby se na štyry díly rozdělila, jeden díl Josephovi v těch podle reversu dlužných peníze, kdyby pak s tím spokojen nebyl, [aby] druhý moje děti jeho splatily, druhý díl Anně Maryji, třetí díl Bětě a čtvrtý díl Johannesovi synu mému odporučuji, kolňu aby ty tři posledně jmenovaný děti užívaly.

Pro 7mo. Mým dvěm cerám zanechávám šťvery honce rolí za Paravičinovýmá humny, a sice Anči od valů dvoje, pak Bětě dvoje horní.

Pro 8vo. Zahradu v Hačkách mej manželce z jejíma třema dítkama nechať spolu užívají, kdyby se ale zrovnat nemohly a do prodaju přišla, nechať se rovným dílem podělíjů.

Pro 9no. Tři čtvrti vinohradu z bůdů v Šťamfátech poručím mým třem dětom z druhého manželstva, a sice Anči vedle Jana Minaříka jednu čtvrt, pak Johannesovi vedle Josepha Würta jednu čtvrt a Bětě jednu čtvrt vedle Frantze Dedela, bůdou nechať vespolek užívají.

Pro 10. Dům mému synovi Johannesovi, který možnost bude-li míti aby stavěl a svým sestrám Anně a Bětě každej po padesáti rejnsk[ých] splatil a svoju madku do smrti v domě měl, jestli pak

by matka jeho s ním zbýti nemohla, aby jí vzadu sedničku k bydlení jejímu vystavil, aby ona na svoju starost se jinde nepotlúkala.

Pro 11. Koně, vůz, brána, pluch a jiný k tomu patřící věci nechať se prodají na zaplacení císařských povinnostech a jinších věcech.

Pro 12. Krávy, ovce a ušípané mej manželce, poněvač od ní pocházejí, jakož taky štěpnica a dvojce honce rolí v tomž položení od Hrubých drahův aš po potok ležící, jak její vlastní zanechávám.

Pro 13. Vína pět věder a jinší všechno domovní náčení k disposici mej manželce zanechávám.

Pro 14. Zelnicu v Hačkách, poněvač od mej nynější manželky pochází, jí zanechávám, druhú zelnicu pak nech moja manželka ze svýma tří dětma užívá, kdyby pak se zrovnati nemohly, nechať se prodá a moja manželka ze svýma třetí děti rovným dílem se podělí.

Pro 15. Můj syn Joseph, kterýmu dobře povědomo jest, že sem jemu hotových peněz i z rolma na pětadevadesáte rejsk[ých] sedem kr[ejcarů] vydal, co dobrým svědomím potvrdit můžu, tak na tom nechať přestane, co sem jemu nyní ještě odporučil a těch dle reversu jemu podlužných peněz nech žádný interesse nepohledává, poněvač kus lúky na dvě fúry v interessu užíval.

S tím moju poslední vůlu zavírám žádající, aby ve všech clauzulách platná a od počestného ouřadu městského potvrzená byla, k čehož důvěření jsem se nejenom mojí vlastní rukou podepsal, nýbrž dole jmenovaný pány svědky (však jim a jejím potomkom beze vsí škody) k podpisu zchválně dožádal.

Jenž se stalo v Strážnici dne 13. Martii 1749.

Antonín Jozef Duray

Godtfridt Mayer, svědek

Pavel Cigánek, svědek

Frantz Michael Karas,
syndicus iuratus ibidem

4 1749, 4. duben. Poslední vůle Šebestiána Mlýnka, řemeslníka a někdejšího radního (SOKA Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/141).

Ve jméno nejsvětější a nerozdílnej Trojice, Boha Otce, Syna i Ducha svatého. Amen.

Já Šebestián Mlýnek jsouce od Pána Boha těžkou nemocí navčivený, nevědouce jistého času, kdyby mě Pán Bůh s toho světa povolati ráčil, aby po mej smrti o pozůstalost mou žádných rozepří nebylo, jsouc ještě při dobrej paměti a zdravým rozumu tento kšaft z dobrého mého rozmyšlení činím.

Předně poručím duši mou Bohu Stvořiteli mému, od kterého jsem ji k opatrování přijal, tělo pak nechať dle katolického způsobu do země pochováno jest. Následovně:

Poněvač jednyho každého kšaftu fundament jest dědice ustanoviti, pročeš manželku mou z dítkama mýma jak z prvniho, tak z druhýho manželstva za universální dědice postavuji, a sice na ten způsob:

Dům můj v Bednářskej ulici vedle Pavla Klaudy z jednej a Jury Pavlíka [z] druhej strany ležící zadávám mému synovi Tomášovi, aby on hospodářem na něm pozůstal, matka ale aby v tom domě pokud by se neprovdala z jejíma dítkami přebývala, kdyby ale se provdala, s toho domu se vystěhovala, pak dětom z prvniho i z druhého manželstva jakož i macošé po 10 R krom jeho dílu vyplatil. Kdyby pak Tomáš anebo Jan, syni moji, se navrátiti neměli, nechať se ten dům prodá a těma penězi manželka moja z dítkama z prvniho i z druhýho manželstva rovným dílem podělejí.

Za 2. Štěpnicu vedle sirotkův Jana Dvořáka z jednej a z druhej strany Jana Myšky ležící poručím Dorotheě a Kláře, aby každej polovic připadla.

Za 3. Louku v Orlí vedle Baltcara Mlýnka z jednej a velebného pana faráře z druhej strany ležící poručím Tomášovi a Janovi, kteří posavat na vandře jsou, aby každému polovic tej louky dědičně připadla. Kdyby ale jeden neb druhý se nenavrátil, nechať ten jeho díl na všechny dítky z prvniho manželstva z tej louky připadne.

Za 4té. Rúbanicu vedle p. Jana Mikulky z jednej a z druhej strany Jury Patíka ležící poručím Anně, Bětě, Antošovi, Bernátovi a Šebestiánovi, aby ty dvě cery polovic a ty tři synové druhou polovicu užívali.

Za 5té. Tomášovi jedny honce rolí za Veselskou bránú vedle Baltzara Mlýnka z jednej a z druhej strany Jana Kaštana odspondu svatého Jana.

Za 6té. Jedny honce rolí Janovi nad nima, kdyby se navrátit neměl, aby těm dítkám z prvního manželstva pozůstaly.

Za 7mé. Jedny honce rolí Bětě, třetí dále tej rolí.

Za 8mé. Kláře jedny honce od Hraniček.

Za 9té. Dorotě jedny honce v Padělkách vedle Jakuba Rybeckého starého z jednej a z druhej strany pana Mihatscha.

Za 10té. Dvoje honce rolí Nad starýma tihelňama vedle Martina Hrachovského z jednej a z druhej strany vedle sirotkův po Petrovi Tománkovi nech se prodají, z kterých peněz záduší mej nebošky manželky na mše svaté 10 R, za mě 10 R, Panně Mariji do farního kostela 5 R a do kláštera 5 R se odevzdají, ostatkem dítky moje z prvního manželstva aby se rovným dílem podělili.

Za 11té. Dvoje honce rolí v Padělkách vedle Jakuba Rybeckého dítkám mým z prvního manželstva odporúčím, poněvač od jejího neboš[tíka] strýce pocházejí a jim odporučené jsou.

Za 12té. Za Skalickú bránú odporúčám štvry honce rolí mej manželce z jejíma tři od ní pocházejícíma dítkama vedle Martina Stanislava z jednej a z druhej strany neboštíka Jiříka Horného, a sice matce jedny honce, Antošovi jedny honce, Šebestiánovi jedny honce, Bernátovi jedny honce.

Za 13té. Vinohrady 1/4 achtele v Dolních Štamfátech z těch dolních zanechávám Anči vedle Pavla Káčera, druhý kus vedle mej manželce, třetí kus z vrchním nechať se i z bečků vína majícího k zaplacení dluhův prodá a pohřeb spraví.

Za 14té. Jednu krávu Dorce, druhú Bětě, Kláře jednu nech přichová, kdyby se vydala, ostatek manželce.

Za 15té. Obilí cokolivěk se vynachází nechať v domě z dítkami se užije a sobě pomáhají dělat.

Za 17té. Skřichama nechať se moja manželka ze svýma dítkama podělí.

Za 18té. Koně, vůz a jiný sedlcké věci nechať se prodají a penizama všichni dědici rozdělíjí rovným dílem.

Za 19té. Od řemesla všechno zanechávám Augustinovi Večeřovi, zeti mému.

Za 20té. Zelnicu na Přsečnicách nechať se prodá a peníze na rozličné outraty se obrátíjí.

Za 21té. Ostatní domácí věci cokolivěk se při domě nacházejí nechať při domě pozůstanú, kdyby ale Tomáš anebo Jan se domů nenavrátil a dům jinému prodán byl, nechať se moji erbové s takovýma věci podělíjí.

Za 22té. Šaty moje porúčím mým malým synům z druhého manželstva.

Za 23té. Peřiny každej ceři nechať manželka po dvouh kusách vydělí.

S tím tento kšaft a poslední vůli mou (casirující před rokem učiněný testament, který za neplatný držán býti má) při dobrým rozumu a paměti nyní učinil zavírám, žádající počestnú městskou radu nad tím ochranu držeti a ji v ničem rušiti nedopůštěti, k čehož potvrzení jsem se mou vlastní rukou nejenom podepsal a secret přitiskl, nýbrž taky dole jmenovité pány jakož svědky (však jim a jejich erbům beze škody) zchválně dožádal.

Jenž se stalo v městě Strážnici dne 4. Aprilis 1749.

Šebestijan Mlýnek, súsed zdejší

Joseph Duray, svědek

Pavel Cigánek, svědek

Frantz Michael Karas,

syndicus juratus ibidem

5 1758, 9. duben. Poslední vůle měšřfana Martina Smaženky (SOKA Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/141).

Ve jméno nejsvětější a nerozdílné Trojici Boha Otce, Boha Syna a Boha Ducha svatého. Amen.

Já Martin Smaženka jsouce těžkú nemocí od Pána Boha naštvény, nevědouce kdy by mne z toho bídného světa povolati ráčil, jsouce při dobré paměti a rozumu sem tento kšaft aneb poslední vůli mého statku učinil, a sice:

Předně: Poroučím dušu mou do pět ran Krista Pána, který sem k opatrování dostal, tělo chci mít za vyzvánění všema zvonama ve farním kostele, ze mší svatú spívanú a conductem na krchov při farním kostele pochované míti, které pohřební outraty z hotových a před rukama majících peněz zaplacené býti mají, k čemu constituiruji mého švakra p. Pavla Surého, aby po zaplacení pohřebních outrat z ostatních peněz deset rýnských do farního kostela na mše svaté a deset rýnských do kláštera zdejšího PP. Piarum Scholarum podobně na mše svaté odvedl, pak ty Janovi Nevěřilovi pučených šest rýnských k Svatému roku odporoučuju.

Za druhé: Ustanovuju za dědice šest mých vlastních dětí, totiž Jozefa, Matěja, Anču, Frantzka, Martina a Janka, kterým následovně legiruju:

Za třetí: Jozefovi dům, který povinnen bude při zrostu druhým dětom po desíti rýnských vyplácet, přitom jestli by se vespolek zrovnávati nemohli, tak ty druhý děti svoje svobodné bydlení beze vší opravy v druhéj sednici na tři léta míti mají. K tomu Jozefovi 1/4 acht[ele] vinohradu v Horní hoře, pak dvoje honce rolí při zvodnici Za potoky a dvoje honce za Skalickú bránú od potoka vedle Jozefa Hrachovského sirodka ležící, k tomu jednu novo koupenu štěpnicu v Žabným i s kolňú odporoučám.

Za štvrté: Matějovi dvoje honce rolí pod Kučováninú a dvoje honce vedle svého bratra konče Jozefa za Skalickú bránú, k tomu jednu štěpnicu vedle Jana Němčického a Jiřka Hrabca, pak dva kúsky vinohradu v Příčných vedle sebe ležících.

Za páté: Anči troje honce rolí od Hačkovej Bobalov[sk]ej cesty vedle Martina Krši ležící, pak 1/4 acht[ele] vinohradu v Dolních horách vedle vdovy Továrkovéj ležící, k tomu jednu štěpnicu u Nekřtěnky vedle Jury Stanislava.

Za šesté: Frantzkovi troje honce rolí od Hačkovej Bobalovskej cesty, vedle mezí až k potoku dvoje, vedle Martina Hrachovského jedny honce ležící, pak ve dvouh kúskách vinohradu 1/4 acht[ele] v Teplých, k tomu třetí díl z jedne louky v Orlí.

Za sedmé: Martinovi dvoje honce v Paterych honách vedle p. Chriřtopha Mihátče a jedny honce v Padělkách vedle Jana Malaty, pak 1/4 acht[ele] vinohradu v Kněhnicách krajinu, k tomu třetí díl z jedne louky v Orlí.

Za osmé: Jankovi jedny honce rolí v Paterych honách, které nyní můj švager p. Pavel Surý užívá, a jedny honce v Padělkách vedle Jana Malaty od Tihelnej cesty, item půldruhých honců u Šibenice vedle Jozefa Kolesfka ležící a půl zelničky v Písečnicách, pak třetí díl z jedne louky v Orlí, spolu jednu rúbanicu vedle Martina Solařfka ležící.

Za deváté: Tou štěpnicu vedle p. Pavla Surého ležící zanechávám Martinovi a Jankovi.

Za desáté: Vína utěženého 1757 roku je před rukama půlštvrtej bečky, jakož taky réz a ječmeň a proso, to nech se nanejlipej prodá a s těma penězi nechať p. Pavel Surý rovným dílem moje dítky všechny podělí, kterého pro executore testamenti ustanovuju, uctivě jeho žádajíce, aby nad mýma dětma ochranú ruku držel a jim v ničem ublížití nedal, důvěříce se, že mej žádosti neodpře, poněvadž k němu jako k mému nejbližšímu a upřímnému příteli a švakrovi důvěrnost mám.

Za jedenásté: Tři krávy, a sice jedna, která se nyní otelila, Jozefovi a ty druhý dvě nechať se prodají a peníze mezi dědice (okrom Jozefovi) rovným dílem rozdělíjú, item Jozefovi dva kláty včel zanechávám.

Za dvanásté: Devět beček vinných mám před rukama prázných, a sice 4 bečky pod železem a 5 beček pod dřevěnnýma obručima, pak 3 pěťtky, dvě dvojky a jedna trojka, k tomu 4 kadečky. Z takových porúčám pod železem 1 bečku Anči, druhú Frantzkovi, třetí Martinovi a štvrtú Jan-kovi, pak pod dřevěnnýma obručama Jozefovi tři bečky a jednu kadečku, co Veitschner dělal a v domě v kútě stojí, pak Matějovi dvě bečky a jednu kadečku ve Svobodovej búde, co je pod tou hrubú ležící, ostatním náčením nechať můj p. švager Pavel Surý moje dědice podělí.

Za třinácté: Ovec mám deset kusů starých a sedum jechňátek, takové aby Jozef aš do podzimka držel, napotom neb před stříží aneb po stříží co by se mu nelíbilo prodal a penězi moje dědice vespolek se rozdělili.

Za štrnácté: Ženský šaty, co jsou po mej manželce, a peřiny taky zanechávám Anči, moje ale muský šaty až by Jozef dorústl nechať užívá, naprotiv Jozefovy šaty nechať Matěj dostane, a na takový šaty moje Jozef nechať dobrý pozor má, aby se s nich nic neskazilo.

Za patnácté: Cokoliv se na železným a jiným domácím náčením nachází, to bude můj p. švager

Pavel Surý, jak constituovaný executor testamenti (kdyby mě Bůh z toho světa povolati ráčil), tak dobrotivý takové všechno náčení zepsaný pod svoju ochranu vzíti a moje dědice rovným dílem podělití sobě oblíbí.

Za šestnásté: Šmule Žid řezník je mně dlužen 20 R, item Benedict Moyžíš 2 R, pak Jozef Zajíček devět čtvrtí rži a 1 R 9 kr peněz, Maryna Hlobilka 2 R 30 kr, z takových porúčám k svatému Rochu 2 R 30 kr, ostatní nech se mezi dědice rozdělijú.

S tím zavírám moju poslední vůlu a nejináče míti chci, žádající počestnú radu ve všem potvrditi a v ničem rušiti nedat, k čehož potvrzení sem se nejenom mou vlastní rukú podepsal a můj secret přitiskel, nýbrž dole jmenovaný pány jako svědky k podpisu toho kšaftu zchválně dožádal (však jim a jeho dědicům beze škody).

Jenž se stalo v Strážnici dne 9ho Aprilis 1758.

Martin Smaženka

Joseph Antonín Heyssig, dožádaný svědek

Johannes Karásek, dožádaný svědek

Frantz Michael Karas, synd.

6 1772, 14. červenec. Inventář pozůstalosti po Jiřím Studenském, sousedovi ze Suchého řádku (SOKA Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/142).

Právní inventář na pozůstalost po neboš[tíkovi] Jiříkovi Studenském, který dne 23ho Junii 1772 ab intestato spadnúc ze střešně zemřel, jak následuje:

Na hotových peněžách

vynalezeno, které se synovi odevzdaly, 2 zl 30 kr

Na imobiliiách neb gruntech

vynachází se dům stojící na Suchém řádku vedle Martina Miškěra sub Nr. 164, právně šacovaný a synovi Tomášovi proto, že naň prácu svú velkú vynaložil, erbovaný 80 zl rolí jest 5 honce, a sice u Trněnej meze podle p. Johanesa Bartelsmanna a Jury Vlka ležící dvoje honce, id est 2 h[once] šacované i s užítkem 120 zl

1 honce u Lapušky vedle starého Bánovského ležící, šacované z užítkem pr 20 zl

2 honce u Hačkovéj cesty vedle Jury Vlka a Johanesa Ježíka, šacované s užítkem pr 105 zl

jedna lúka u uličky za Starým městem ležící vedle Jakuba Solaříka, na 2 fúry sena šacovaná 80 zl

vinohrada, a sice 1/2 čtvrti acht[ele] v Horních horách vedle [neuvedeno] ležící, šacovaný pr 20 zl

1/2 čtvrti acht[ele] vinohrada ve Veselých ležící vedle p. Frantze Dedela, šacovaný za 20 zl

item 1/2 čtvrti acht[ele] vinohr[ada] ve Veselých vedle Pavla Míkulky ležící, taxirovaný pr 25 zl

Na statkoch a mohovitostech

dvě krávy, jedna 16 zl, druhá 10 zl šacovaná, 26 zl

tré ušípaných, a sice jedna stará 3 zl, druhé 1 zl 30 kr, třetí 1 zl 30 kr, 6 zl

1 fúra sena nového (krom starého, kteréžto darebné a neužitečné) vynachází se, šacované za 1 zl 30 kr

peřin 3 zhlavce s modrým cvilichovým povlakem, jeden zhlavec k druhému po 36 kr, spolu za 1 zl 48 kr

Domovní náčení a potřeby

viného náčení 1 bečka v búde stará 6 kr

3 pětítky, a sice 1ní pr 36 kr, 2. 36 kr, 3. 24 kr

1 trojka 12 kr

1 dvojka pod 4 želez[nýma] obručama 45 kr

na sypání obilí 1 skřich 36 kr

2 pětítky pr 12 kr

item rozličného náčení 1 trečaf v búde 4 kr

1 kadečka v búde 30 kr

3 trečafy v domě darebné 6 kr
2 putny á 3 kr, 6 kr
2 puténky á 3 kr, 6 kr
1 díža stará 12 kr
jeden měděnný látaný starý kotel 30 kr
od železa jeden pantok 18 kr
1 sekera tešla 30 kr
1 sekera ruční 12 kr
3 motyky vinohradské á 9 kr, 27 kr
1 hrubá stará pila 12 kr
2 pilky ruční 12 kr
1 štos, 1 falcový a 1 ordin[ární] hoblík 12 kr
2 nebozízky 3 kr
1 poříz polámaný 2 den
2 kučové motyky po 9 kr, 18 kr
konečně vína klíčníkům městským prodaného 5 v[ěder] pr 18 zl 30 kr
Summa co táž pozůstalost na peněžích vynáší 533 zl 43 kr 2 den

Od toho se odrazí passiva, a sice:

dívce služby do s[vaté]ho Jana 3 zl 33 kr
dluh p. Johanesovi Bartelsmanovi dle u něho majícího reversu na capitáli 20 zl
za 2 roky zasezělý interesse 1 zl 36 kr

Na pohřební outraty

zaplaceno veleb[nému] panu faráři 3 zl
cantorům 1 zl 30 kr
varhaníkovi 30 kr
calcantovi 6 kr
od zvonů kostelnímu hospodáři 45 kr
zvonařům 1 zl 3 kr
od nešení umbely 3 kr
ministrantům 2 kr
od dělání truhly synovi 18 kr
od hrobu kopání hrobařům 21 kr
od bratrstva do farního kostela 30 kr
od vypisování a zápisu P. pátru capl[anovi] 6 kr

Na právní outraty

od inventování pozůstalosti pánům deputirovaným 35 kr
syndico 35 kr
servo curiae 7 kr
od právního rozdílu a šacování syndico 35 kr
za štemplovaný papír na inventář 15, deto pro copia 3 kr
od opisování in dupplo 24 kr
pro sessione strany přítomného pořádní dědicův počestnost radě 1 zl 10 kr
servo curiae á citacione 10 kr

Summa passivorum 37 zl 17 kr

Odtáhnúce tyto passiva od summy pozůstalosti zůstává mezi dědice na podíly rovno čtyry v summě 496 zl 26 kr 2 den.¹

Sig. v Strážnici d[ne] 14 Julii roku 1772.

Frantz Králík, Deputiert
Carl Haberman, radní

¹ Následuje rozdělení pozůstalosti mezi dědice.

7 1773, 15. červen. Inventář pozůstalosti po Maryně Markovičové, rozené Belžíkové (SOkA Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/142).

Inventář pozůstalosti neb. Maryny Markovičky, rozenej Belžičky, kterážto d[ne] 21. April[is] 773 roce zemřela.

Jeden třetí díl štěpnice při Hafách vedle p. Johanesa Maška a p. Frantze Gattyho, prodaná p.

Frantzovi Gattymu pr 140 zl 15 kr

1/2 honců rolí vdově Kučce pr 23 zl

1/2 čtvrti acht[ele] vinohrada ve Vlčákoch Jozef Ambrus 23 zl

1 kožuch dlhý modrý obnošený Jakub Solařík 3 zl 45 kr

žigla s příhrádkama Jakub Solařík 30 kr

putna ječmenej múky, která se dětom zanechala k vyživení

kožuch bílý obnošený, děvčeti se dal

1 věčí skřich Jakub Solařík 15 kr

1 truhla Jakub Solařík 24 kr

hotových peněz 7 kr 2 den

plachta tenká z mřeškú, deto konopná, zůstanú pro děti in natura

2 sukne kromrašové světlomodré Jakub Solařík, 1 pr 1 zl 12 kr, druhú on pr 2 zl 30 kr

1 pantok cantor

2 motyky vinohradské Kuča a Drchal pr 33 kr 2 den

1 sekeru Kajdorus 15 kr

1 deto Pavel Svoboda 10 kr

1 deto Drchal 11 kr

1 rýč cantor 11 kr 2 den

1 deto Mihatsch 20 kr 1 den

1 necvice kúpelky Jakub Solařík 6 kr

1 deto malé potrebované Drchal 3 kr

1 putnu Jakub Solařík 4 kr

item 1 deto rosypaná, na nic se nehodí

1 vidly železné senné p. Gatty pr 5 kr 2 den

item deto od pece p. Gatty pr 3 kr

1 kladívko Jakub Solařík 3 kr

2 hračě železné a dřevěné vdova Kučka 1 kr 2 den

1 sito Vajčnerka 1 kr

1 z drátovej spotřebovanej řičice drát díravý 1 kr 2 den

1 škopek Solařík 5 kr

dížu a kopist idem 12 kr

5 slaměnek starých 1 kr 2 den

2 srpy staré 3 kr

3 talířky dřevjené 3 kr

1 lavica neb stolica malá 2 kr

2 peřinky zhlavce dětom k lehání zanechané

1 pilečka na štěpování Jakub Solařík 2 kr

2 hachle i s gulú p. Mihatsch 10 kr

jedna kadečka a bečka stará červem rozvrтанá a zhránilá

dvojka u Tomáše Vavřika 15 kr

2 kosířky vinohradské p. Večeřa 1 pr 3 kr 1 den, druhý z nich cantor pr 8 kr

1 kleště Solařík 3 kr

1 nebozíz idem 1 kr

1 poříz Hlupík 5 kr

boty obnošené, děvčeti Kači zanechané

2 bečice na sypání u Mart.Vaščika Jakub Solařík 10 kr

2 nášlapky železné, 2 náledůvky Kúkola 2 kr 1 den

1 pilník Mart.Hubka 1 kr 2 den
1 pajchovňu Pavel Svoboda 10 kr
1 puténku cantor 3 kr
1 maslénku Jakub Solařík 7 kr 2 den
Summa 199 zl 40 kr 3 den

Passiva

Panu Johannesovi Bartelsmanovi capitalu 20 zl 40 kr
Interesse za 4 roky jemu 3 zl 12 kr
Contribucí a Schuldensteuer 5 zl 43 kr 2 den
Panu Frantz Gattymu dluh 1 zl 22 kr
Item za 1 měřicu rži pro společní sirotky k vyživení danú 3 zl
Za réž panu Mihatschovi 3 zl 15 kr
Miklíčkovi 21 kr
Sebastianovi Kajdovi za chléb 36 kr
Petrovi Svobodovi za víno 10 kr 2 den
Židovi Benijamovi 3 zl 3 kr
Esteře Židovce 45 kr
Doročákovi Židovi 31 kr 2 den
Aronovi Samuel Židovi za krámské věci 2 zl

Pohřební outraty

Panu farářovi 1 zl 30 kr
Cantorom 45 kr
Kostelníkom i od bratrstva 18 kr
Od výpisu 3 kr
Zvonařom 10 kr
Kostelnímu hospodářovi od malého zvonka 10 kr
Od nešení kříža 1 kr
Hrobařom 24 kr
Od truhly dělání, za desky a za hřebíky 39 kr
Frantz Pánek přijal 7 kr 2 den

Summa 4 zl 7 kr 2 den¹

Signatum v městě Strážnici dne 15. Junii 1773.

Karel Večeřa, toho času purmistr
Joh. Mihatsch, synd.

¹ Následují právní útraty a rozdělení pozůstalosti mezi dědice.

8 1778, 24. srpen. Inventář pozůstalosti mládence Martina Sochora (SOKA Hodonín, fond AM-St, inv.č. 1165/143).

Inventář na pozůstalost neb. Martina Sochora, mládence, který d[ne] 16. Maii 778 testatus jest zemřel v městě Strážnici.

Na capitálích a hotovosti

u Matúše Hrachovského 13 zl
u Jana Šejdy 20 zl
u Tomáše Šejdy 20 zl
u Jozefa Cundrle 10 zl
u vdovy Lipky 18 zl
u Pavla Mlýnka 18 zl 39 kr
pak počtu sirotčího za Tomášem Solaříkem, poručníkem 16 zl 25 kr

Na gruntech

1 honce rolí v Padělkách vedle Tomáše Brožoviča ležící, šacované pr 50 zl

1 1/2 honce u Radějovska ležící vedle Martina Ostravského 30 zl
1 honce u Hrubých drahů vedle panskej grúsky ležící 60 zl

Na mobiliách

jedna halena dobrá 1 zl 30 kr
jedna stará 45 kr
jedny nohavice lepší 45 kr
jedny staré rostrhané 9 kr
jeden kožuch dubenatý 1 zl 45 kr
jedna kúdelná košula a 1 konopná, pak s.r. gatě 36 kr
jedna kordula a jedny boty 1 zl
Summa tejto pozůstalosti 262 zl 34 kr

Passiva

pohřební outraty dle producirovanej specifikací 11 zl 3 kr
na zaplacení právní taxe i za štempl. papier a od opisování 8 zl 21 kr
Summa passivorum 19 zl 34 kr

Odtáhnúce tyto passiva od předstojící summy pozůstalosti, zůstává čistého dědictví dle poslední vůle neb. Martina Sochora k podělení 243 zl.¹

Sig. na domě radním v Strážnici dne 24. Augusti roku 1778.

Josephus Dvořák, purgmistr
Karel Večeřa, radní
Pavel Paravičín, radní
Johann Mihatsch, synd.

¹ Následuje rozdělení pozůstalosti podle poslední vůle.

9 1783, 23. leden. Inventář pozůstalosti po sousedovi Janu Zajíčkovi (SOkA Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/143).

Inventář na pozůstalost mohovitou i nemohovitou po neboš[tíkovi] Janovi Zajíčkovi, sousedu z Bednářskej ulice v městě Strážnici, dne 6ho Augusti 778ho ab intestato zemřelým.

Dům v Bednářskej ulici podle Jana Kukala stojící, d[ne] 23. Janu[arii] 783 licitando prodaný Janovi Jamnému 300 zl
2 honce rolí nad Křížnou cestú podle Martina Čecha, šacované pr 130 zl
Hrádečná vedle p. Johanesa Bartelsmanna, šacovaná za 150 zl
Jeden vinohrad v Dolních horách, za vinohrad v Supinkách prohandlovaný, šacovaný pr 36 zl
Jedna zelnica pod Malú kučovanicú vedle Martina Ambruza, šacovaná pr 6 zl
1 stolica na řezání sečky 27 kr
1 kosa 8 kr
1 šesterka na víno 1 zl
1 měděný kotel 2 zl 333 kr
1 moždířek 21 kr
1 pánva 12 kr
1 valaška 13 kr 2 den
1 rýč spotřebovaný 9 kr
1 motyka a 1 kučovnica 25 kr
1 stará postel 16 kr
4 obrázky věcí 39 kr
13 malých obrásků 42 kr
1 lištva 16 kr
4 misky tůfarské 17 kr
Koňské púta 9 kr
Summa pozůstalosti 629 zl 47 kr 2 den

Passiva

Pohřební outraty, které nyní na obšacení dětí obrácené jsou, vynáší 10 zl 11 kr
P. Johannesovi Bartelsmann[ovi] dlužný capitál, zasezelené inter[esse] 71 zl 31 kr
Na právní taxu i za papír a od opisův 6 zl 17 kr
Summa passivorum 87 zl 59 kr

Po odtažení passivorum od předstojící summy pozůstalosti zůstává čistého dědictví pro pozůstalou vdovu Annu a děti jeho Jana, Cyrila a Martina k podělení rovnému 541 zl 48 kr 2 den.

Sig. v Strážnici dne 23. Janu[arii] 1783.

Johann Ježík, purgkmistr
Jozef Svoboda, radní
Pavel Paravičín, radní
Joseph Mikulka, poručník

10 1783, 23. leden. Inventář pozůstalosti po Anně Zajíčkové (SOKA Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/143).

Inventář na pozůstalost mohovitou i nemohovitou po neb. Anně ovdovělej Zajíčkové, rozenej Mikulkové, posledně za Jana Majslíka provdaje, kterážto d[ne] 10. Janu[arii] 1783 ab intestato zemřela.

Dvoje honce rolí v Patery honách vedle Pavla Machálka, šacované pr 120 zl
Jedny honce v Patery honách vedle Matěja Dokúpila, šacované pr 70 zl
Dvoje honce rolí pod Bílú hlinú vedle Martina Pavlíka 140 zl
Půl lúky na Velikej pod Hařama vedle Anny Rybeckej 150 zl
Jedna rúbanica pod Bakovicú vedle Orlíkovskej 150 zl
Jedna úlehla v Utěšených, šacovaná pr 6 zl
1 vůz a všeliké sedlcké příslušenství, licitando prodáno pr 15 zl
1 kráva šacovaná pr 8 zl
1 kráva licitando prodaná pr 6 zl 33 kr
1 kopka sena podobně prodaná pr 10 zl
1 kadečka na víno 1 zl 45 kr
1 bečka detto 1 zl 19 kr
1 skřich 1 zl
1 půlvěderko 15 kr
1 trečaf 6 kr
1 truhla na šaty 1 zl 7 kr
1 pětítka na víno 39 kr
1 vědro na víno 23 kr
1 mentýk 1 zl 47 kr
1 plachta tenká 1 zl 9 kr
3 kuse peřin 4 zl 57 kr
1 necky staré 7 kr
1 čtvrtka na sypání 10 kr
1 nálevka 17 kr
1 ruční pilka 16 kr
2 kosíčky vinohra[dké] 11 kr
2 panty staré zrzavé 2 kr
jedna lavica na vodu styřelá 4 kr
1 klepáč 14 kr
staré řeménky 10 kr
1 sekáč 7 kr 2 den
1 poříz starý 2 kr
1 laterňa bez skla 3 kr
4 staré hrnky 5 kr

3 škrubkové šatky staré 35 kr
1 fasečka na sádlo 6 kr
staré bečice 12 kr
hachle staré 8 kr
1 žbánek hrnčářský 2 kr 2 den

K tomu přirážejí se mohovitosti a grunty dle inventáře po neboš[tíkovi] Janovi Zajíčkovi na vdovu a dítky po něm pozůstalé v rovnosti rozdělené, jenž jsou následující, totiž:

Z peněz za dům a všeliké nádrabí utěžených pozůstalo 219 zl 48 kr 2 den
Na imobiliiách 2 honce rolí nad Křížnou cestú podle Martina Čecha, šacované 130 zl
Hrádečná vedle p. Joh. Bartelsmanna 150 zl
Vinohrad v Supinkách, šacovaný pr 36 zl
Jedna zelnica pod Kučovaninú malú pr 6 zl

Summa pozůstalosti jak po nebošce Anně Zajíčkové, tak po manželi jejím Janovi Zajíčkovi se vynacházející 1234 zl 40 kr 2 den

Passiva

Pohřební outraty 10 zl
Anně Rybeckej dluh 2 zl
Kovářovi 3 zl
Paní Jozefě Hollce 46 kr
Židovce dlužno 27 kr
Item druhej Židovce 17 kr
P. Gattemu za seno vypučené 2 zl
Rozmarynkovi dlužno 21 kr
Zasezelej contribucí, na obecní colleity a Mil.offr.quart. Beytrag 3 zl 50 kr 2 den
Od vyhotovení inventáře, licitací a právních rozdílův i za papír štempl. a opisování 4 zl 57 kr
Summa passivorum 27 zl 38 kr 2 den

Odtáhnuce tyto passiva od předstojící summy obojí pozůstalosti, zůstává čistej majetnosti pro společné dědice, totiž druhého manžele Jana Majslíka, syna Jana, Cyrila a Martina Zajíčka, pak z druhého manželstva Pavla Majslíka, v summě 1207 zl 2 kr

Item za 7 měř[ic] rži po 1 zl 30 kr, 5 m[ěřic] ječmeňa podobně po 1 zl 30 kr a 1 1/2 m[ěřice] žita po 1 zl 54 kr prodané 20 zl 51 kr

Summa 1227 zl 53 kr¹

Nota: Jeden bukový skřich in natura zanechán jest pro zesypání obilí.

Sig. v Strážnici d[ne] 23. Janu[arii] 1783.

Johann Ježík, purgkmistr
Jozef Svoboda, radní
Pavel Paravičín, radní
Jozeph Mikulka, poručník

¹ Následuje rozdělení pozůstalosti mezi dědice.

11 1785, 29. březen. Inventář pozůstalosti Václava Neumanna, souseda na předměstí od panského dvora (SOKA Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/143).

Inventář na pozůstalost nemohovitú i mohovitou Václava Najmana (a manželky jeho Alžběty), jenž d[ne] 20. S[ep]tem[bris] 1784 ab intestato zemřel.

Na imobiliiách

dům na předměstí při panském dvoře vedle Tomáše Očky a Ondřeje Solaříka stojící, licitando Františkovi Hornému prodaný pr 286 zl
2 honce rolí pod Doubravú vedle Vavřince Kratochvíle ležící, šacované pr 160 zl
1 honce rolí v Padělkoch vedle Tomáše Sklenáka ležící, šacov[ané] pr 70 zl

1 štěpnic za Starým městem od Břehů ležící podle Cyrila Šejdy, šacovaná pr 200 zl
1 vinohrad v Mrhoňách vedle Jacuba Lichny, licitando prodaný Jozefovi Hubkovi pr 71 zl
1 vinohrad podobně v tej hoře podle Mikuláše Machálka, prodaný licitando Jiřímu Bánovskému pr 57 zl

Na hotových penězách
vynalezeno po smrti tohož Václava Najmana 9 zl 15 kr

Na všelikých mobiliách
10 věder vína 1783ho zrostu 25 zl
7 3/4 vědra vína 1784 zrostu 15 zl 30 kr
1 bečka na víno pod dřevě[n]ýma] obručama 2 zl 12 kr
1 prase 9 zl 18 kr } Joseph Svoboda koupil
1 žigla 49 kr }
1 necvičky 19 kr }
1 kráva 6 zl 30 kr } Joseph Žilka koupil
1 miadlica 4 kr }
1 kráva mladší 9 zl Tomáš Píža
1 stůl z měkého dřeva červený 1 zl 30 kr } Pavel Machálek
2 malé lišty 6 kr }
6 žbánek tůfarských a 2 hliněné 15 kr }
2 puténky 6 kr } Sebastian Kajda
1 stará putna 10 kr }
1 troky 1 zl 15 kr }
1/4 fasole }
1 bečka na sypání 1 zl 6 kr }
něco otrub 35 kr }
něco pozadku 12 kr }
10 sprostých papírových obrázků 7 kr 2 den Franz Fury
1 lišty 18 kr }
1 saněčky 12 kr } Jan Solařík, Andrysův syn
trochu kyselého zelí v bečici 42 kr }
1 bečku starú na sypání 42 kr } Petr Červenka
1 starú sprostú stoličku 3 kr }
2 staré měchy 22 kr }
2/4 m[ěrice] turkyně 40 kr } Martin Moštěk
1 troky 1 zl 11 kr }
1 putnu starú 4 kr 2 den }
1 řezací stolicu starú 10 kr }
něco otavy 1 zl 45 kr }
3 misky hliněné 3 kr }
2 sklenky malé 2 kr 2 den } Joseph Vávra
1 postel 51 kr }
za 1 flašku másní 4 kr Jacob Kaplánek
1 stará postel 26 kr }
1 stará laterňa 9 kr } Pavel Soltan
1 staré vidly 6 kr }
1 armárka stará 1 zl 3 kr }
1 kára stará 1 zl 31 kr } Philip Bartelsmann
železo staré 2 kr }
1 paichovňa 6 kr }
1 necvičky 15 kr }
1 starý kamnovec měděný 1 zl 6 kr } Israel Jacob
3 1/4 m[ěrice] ječmeňa po 1 zl 4 kr, 3 zl 28 kr Ignatz Koschvitz

1 tabula dřevěná na psaní }
 1 stará škobla 3 kr }
 1 necvičky 13 kr } Kašpar Klauda
 1 trečaf starý 9 kr }
 hromádka dříví 48 kr }
 1 kozlík řezací 17 kr 2 den }
 2 staré lištvičky 15 kr }
 3 staré hamy 31 kr } Jan Solařík ze Starého města
 hromádku obručí 21 kr }
 1 motyčka, pak kus rýča polámaného } p. Králík
 1 měř[ica] ječmenej múky 1 zl }
 4 staré cepy 13 kr } Antonín Rybecký
 1 starú řezací stolicu 16 kr }
 měděný kotlík 1 zl 30 kr }
 2 trečafy a 1 vážky na vodu 13 kr 2 den }
 1 natahač a 5 slamének, spolu 21 kr } Martin Dvořák
 2 měř[ice] rži po 1 zl 21 kr 2 den }
 2 staré škopky 6 kr Pavel Šumpolec
 1 trečaf 16 kr }
 1 dížů starú 6 kr } myslivec Karl Neidecker, bývá N. 412
 1 starú stolicu 7 kr }
 kus rozlámaného krmíka 36 kr }
 nekolik šefcovských kopyt 6 kr 2 den } Tomáš Tománek
 1/4 dřevěnú 12 kr 2 den }
 1 koryto staré 5 kr Franc Novotný
 dvě staré kolečka ke káře 14 kr Jan Dokúpil
 1 starý chlévek 58 kr }
 3 staré puténky 7 kr } Franz Horný
 2 malé kantnečky z měkého dřeva 13 kr }
 3je vidle hnojně 5 kr }
 1 pětítka na víno 1 zl 6 kr } Vác[lav] Stanislav
 staré škarbale 16 kr }
 starého železa 25 kr } Žid Doročák
 9 2/4 čtvrti múky režnej, měřica po 1 zl 16 kr }
 dřevěné vidle a hrabě 7 kr } Martin Kuča
 staré hrnce 7 kr }
 hnůj na dvoře se vynacházející 2 zl 39 kr Tomáš Němčický
 1 brúsek okružlý malý 17 kr Jiří Večeřa
 1 pětítku 1 zl 11 kr Pavel Hořtický
 nekolik otépek ječmenej slámy 40 kr
 režnej slámy 1 1/2 kopy 1 zl 48 kr p. purgmister pro obec
 1 skřich malý 1 zl Jacob Kořenek
 trochu ohrabků 12 kr Tomáš Očka
 maslénku 1 13 kr Jan Sasín
 1 maslénku 5 kr }
 1 starú sekerku a 2 kosířky 17 kr } Jan Zahnaš
 1 necvičky a 1 fasku 11 kr }
 rýč a motyky staré 36 kr } Martin Dokúpil
 sekery staré 34 kr }
 1 řičicu 4 kr 2 den }
 1 starú kosu a 2 srpy darebné 12 kr } Petr Střešňák
 1 necvičky 14 kr Franc Stanislav
 1 kabát šedý 2 zl

1 d[ett]o starý rostrhaný modrý 30 kr }
 1 čepicu 30 kr } sirotkovi Vác[lavovi] Najman
 1 katě staré 10 kr }
 1 klobouk 10 kr }
 kopka sena na louce 5 zl 15 kr Múčka
 3 polštářky peřin 2 zl }
 3 konopné plachty 1 zl } sirotek Rosalia Najmanka
 1 kamizolka stará 30 kr }
 1 sukňa stará 10 kr }
 1 truhla stará 15 kr }

Summa všechnej pozůstalosti 983 zl 11 kr

Passiva

na pohřeb vynaloženo v summě 6 zl
 dluh fundačních peněz na faru 100 zl
 Andrysovi Lichnovskému 20 zl
 Pavlovi Huřovi 5 zl
 Martinovi Kajdorusovi 4 zl 30 kr
 p. Bartelsmannovi za medicamenta 1 zl 30 kr
 Židovi za leibl 1 zl 35 kr
 Karlovi Cigánkovi 42 kr
 Židovi Šimšovi 27 kr
 Rozalii Vavříkovej 2 zl
 na Tranksteuer ze 4 3/4 vědra 4 zl 20 kr 2 den
 contribucí z domu za 2 1/2 měsíce 28 kr
 na právní taxe všeho v summě 7 zl 49 kr
 konečně Tomášovi Moštkovi podlužno jest 2 m[ěřice] ječmeňa, které po předcházejícím vyšetření se jemu in natura odvede
 Summa passivorum 154 zl 22 kr

Odtáhnuce nyní tyto passiva od předstojící summy pozůstalosti, zůstává pro pozůstalé dvě dítek na rozdílly každému polovic, a sice:

Václavovi Najmanovi synovi 414 zl 24 kr 2 den
 pak Rozalii Najmance dceře 414 zl 24 kr 2 den
 In summa 828 zl 49 kr.

Sig. v Strážnici d[ne] 29. měsíce března 1785.

12 1787, 28. březen. Inventář pozůstalosti Jana Hoštického, souseda na předměstí (SOka Hodonín, fond AM-St, inv. č. 1165/143).

Inventarium na pozůstalost mohovitou i nemohovitou po neboštíkovi Janovi Hoštickém, který dne 30. Octobris 786 testatus život svůj dokonal.

Majetnost Pavla syna vzláštně
 jedny honce rolí dle testamentu odporúčené u tihelní vedle bratra Andrysa ležící, šac. 60 zl
 1/4tý díl štěpnice u Hatí, šac. 60 zl
 1 bečka, která jemu in natura odevzdaná jest 1 zl 30 kr
 1 vinohrad v Žerotínách 20 zl
 za živobyetí neb. otce jemu odevzdaných 15 věder vína 30 zl
 z domu od bratra Andrysa dostane 15 zl
 žita dostal jednu měřicu 1 zl 54 kr
 1 1/4 měřicu ječmena 1 zl 35 kr
 3 měřice rži 4 zl 15 kr
 2/4ti prosa 40 kr
 2/4ti turkyně 58 kr
 trochu pozadního ječmena 11 kr
 Summa 196 zl 3 kr

Majetnost Andrysa syna vzláštně

jeden dům na předměstí vedle Jozefa Mikulky, šac. 300 zl
1 hoce rolí u tihelní vedle pana Caspara Bartelsmana, šac. 60 zl
1/4tý díl štěpnice u Hatí, šac. 60 zl
půl boudy pod vinohradama, licit[ando] prodanej 22 zl 37 kr 2 den
1 skřích jemu zanechaný, šac. 1 zl 45 kr
1 stůl 1 zl
1 obrázek s[va]jtá Trojica 42 kr
3 malé obrázky 7 kr
1 detto 30 kr
1 flašku malovanú 26 kr
4 malé obrázky 18 kr
1 plátěný d[ett]o 26 kr
dva obrázky papírové 21 kr
5 obrázků malých 41 kr
1 postel 1 zl 43 kr
1 oltářiček dřevěný 10 kr
1 stará truhla 28 kr
1 lampa mosazná 17 kr
1 kolovrat 49 kr
1 detto 23 kr
3 ždbánky půlmásní 11 kr
2 legátky staré 40 kr
1 kobza 21 kr
3 měřice rži 4 zl 15 kr
1 měřice žita 1 zl 54 kr
1 1/4 měřice ječmena 1 zl 35 kr
2/4ti prosa 40 kr
2/4ti turkyně 58 kr
trochu ječmena pozadního 11 kr

Summa 463 zl 28 kr 2 den

Majetnost Ignáca syna vzláštně

1 honce rolí dle testamentu u Hrubého lánu podle pana Josepha Dvořáka, šac. 70 zl
1/4tý díl štěpnice u Hatí, šac. 60 zl
vinohrad v Mrhoňách, licitando prodaný pr 74 zl 15 kr, tehdy přijde za polovicu 37 zl 7 kr 2 den
1 bečka, která mu zanechaná jest, šac. 1 zl
1 kabát Jan Rybecký koupil 3 zl 6 kr
1 leibl 1 zl 4 kr
1 staré nohavice 38 kr
1 čepice 37 kr
1 klobouk 37 kr
dvoje staré a ničemné boty 25 kr
1 pás červený 45 kr
1 peřina, která jemu zanechaná jest 1 zl 15 kr
3 měřice rži 4 zl 15 kr
1 1/4 měřice ječmena 1 zl 35 kr
2/4ti prosa 40 kr
2/4ti turkyně 58 kr
trochu ječmena pozadního 11 kr

pak z domu dle testamentu Andrys mu vyplatí 60 zl

Summa 244 zl 13 kr 2 den

Majetnost Rozálie dcery vzláštně

1 1/2 honců rolí v Patery honách vedle Jana Myšky, šac. 75 zl
1/4tý díl štěpnice u Hatí, šac. 60 zl
půl boudy, která se licitando prodala, 22 zl 37 kr 2 den
z vinohrada v Mrhoňách vedle Jozefa Klečanského polovica, jenž celý pr 74 zl 15 kr prodaný
byl, 37 zl 7 kr 2 den
1 skřich prodaný 1 zl 31 kr
1 detto, který se jí zanechal 1 zl 30 kr
1 novú truhlu, šac. 2 zl
1 duchna detto 2 zl 30 kr
9 polštářů á 1 zl 15 kr, 11 zl 45 kr
6 plachet, a sice 2 konopné 1 zl 30 kr, 2 lněné 2 zl a 2 koudelné 45 kr
1 obrus, šac. 2 zl
1 sukňa žlutá 1 zl 30 kr
1 mentýk velice starý 2 zl 36 kr
koudelná plachta aneb 4 1/2 lokfa plátna, které se jí zanechává, 30 kr
1 měřicu žita 1 zl 54 kr
1 1/4 ječmena 1 zl 35 kr
3 měřice rži 4 zl 15 kr
2/4ti prosa 40 kr
2/4ti turkyně 58 kr
trochu ječmena pozadního 11 kr
Summa 224 zl 25 kr

Majetnost Maryny, pozůstalej manželky

s prodaného prasete pr 9 zl 18 kr dětinský díl, který jí dle testamentu náleží, 1 zl 51 kr
obilé, které in natura vzala, jest následující, a sice:
1 měřice žita pr 1 zl 54 kr
1 1/4 ječmena 1 zl 35 kr
3 měřice rži 4 zl 15 kr
2/4 prosa 40 kr
2/4ti turkyně 58 kr
trochu ječmena pozadního 11 kr
Summa 11 zl 24 kr

Majetnost společných dědiců

1 sak 12 kr
2 trámce 2 zl
1 miska a talíř toufarský 7 kr
1 ničemný pantok 7 kr
1 sloupec 30 kr
1 soudek 21 kr
6 vrbových kusů 1 zl 20 kr
1 motovidlo 5 kr 2 den
dřevěné šráčky 1 kr 2 den
2 putny 13 kr
1 pantok starý 18 kr
3 svazečky konopí 1 zl 1 kr
2 kopy ječmenej slámy 3 zl
1 kára 1 zl 40 kr
1 sekáč 17 kr
4 hrnce 9 kr
1 malá sekerka 11 kr 2 den
za trochu hašeného vápna 6 kr

trochu otrub s kadečenkú 46 kr
3 staré mněchy 33 kr
21 koudelných klubek 2 zl 6 kr
1 pětítka 1 zl
půl vědra 13 kr
1 vědro 22 kr
1 bečka na sypání 41 kr
2 hachle 9 kr
1 schrúfráf 50 kr
1 mňadlica 10 kr
2/4ti semenca 50 kr
1 valaška 17 kr
1 kladivo 30 kr
2 kučovnice 19 kr
1 nudlpret 6 kr
1 vidly 6 kr 2 den
2 trdlice 13 kr 2 den
hachličky 13 kr 2 den
1 stúpa 4 kr
1 sekáč 16 kr
1 stará truhla 9 kr
1 vidličky 4 kr
6 slaměnek 8 kr
1 prase prodané pr 9 zl 18 kr, po sražení ale 5ho dílu pr 1 zl 51 kr, který již manželce psaný
jest, zůstává pro společné dědice pr 7 zl 27 kr
1 kohútek 3 kr
1 kuthan 15 kr
provaze od sklepu 2 zl 27 kr
17 puten řepy 1 zl 42 kr
zelé z bečicú 1 zl 4 kr
1 díža 26 kr
1 sloupec dubový 1 zl 37 kr
1 másní žbánek 6 kr
1 kadečenku 9 kr
1 ruční pilku 3 kr
1 jalůfku 4 zl 21 kr
1 putna 9 kr
1 trečaf 9 kr
1 bečka na sypání 42 kr
1 krmník starý 1 zl 30 kr
1 maslenka 8 kr
1 žigla stará 18 kr
1 kadečka 30 kr
3 slépký 21 kr
2 kosíře 38 kr
1 moždířek železný 30 kr
1 rožen 12 kr
2 staré motyky 22 kr
1 kousek olova 6 kr
1 zvoneček 9 kr
1 železná krokva 49 kr
1 sito 21 kr
2 nebozízky 13 kr

1 trachtěrek 8 kr
 1 klepač 20 kr
 1 ruční pilka 7 kr
 1 nálefká 15 kr
 1 natahač 7 kr
 1 kosfřek 10 kr
 1 kladivo a lžica zednická 21 kr
 1 půlmás a židlík cínový 1 zl 8 kr
 1 kotlíček měděný starý 1 zl 30 kr
 3 mandele žitnej slámy 45 kr
 1 opálka 9 kr
 1 zámeček starý 5 kr
 trochu suchých hrušek 39 kr
 1 stará lampa 4 kr
 trochu starého železa 16 kr
 1 puténečka 51 kr
 1 pilka a poříz 11 kr
 trochu dřev 2 zl 6 kr
 hlavatých konopí 1 zl 11 kr
 točící kamének 11 kr
 fazole 1 1/2 čtvrtě měřice za 1 zl 41 kr 3 den
 1 kladivo a 2 dlátka 7 kr
 1 rýč 49 kr
 1 hrkáfku 2 kr
 1 kleču na syr 22 kr
 1 bindmeser 7 kr
 1 putnu jablek 28 kr
 7 funtů hachlovaných konopí 1 zl 24 kr
 1 stará necvice 9 kr 2 den
 1 stará paichovňa 4 kr 2 den
 1 kráva 11 zl 15 kr
 trochu s.v. hnoja 1 zl 4 kr
 1 táčky 23 kr
 2 kopy režnej slámy, kopa á 1 zl 45 kr, 4 zl 30 kr
 1 kopy detto 1 zl 45 kr
 1 kopa sena pr 33 centů á 36 kr, 19 zl 48 kr
 15 věder 786 roku vína 17 zl
 1 Štamfát licit[ando] prodaný pr 68 zl 30 kr
 Summa pro společných dědiců pozůstalosti 189 zl 36 kr 3 de

Passiva

Janovi Mackovi do Lhoty podlužno 3 zl 53 kr
 Francovi Rakovi od dělání plátna 28 kr
 Jozefovi O[č]kovi 6 zl
 Pavlovi Saňovi 24 kr
 hotařom vinohradským 4 kr
 panu Jozef[ovi] Dvořákovi 2 zl
 contrib[ucí] za rok 786 3 zl 52 kr 3 den
 Židovce Šimšovej 7 zl
 panu děkanovi 15 zl
 do casse chudých 5 zl
 od publicírování testamentu i za papír 4 zl 7 kr
 Židovce Rozině 10 kr

panu Jozef[ovi] Weinerovi spolu i z 1/2 ročným inter[essem] 15 zl 18 kr
Anně Rybeckej spolu i z 1 1/2 ročným int[eressem] 53 zl
panu Františkovi Gattymu 50 zl
na pohřeb dáno 11 zl 20 kr
pánom pátrom piaristom na mše svaté 1 zl
pánom kaplanom detto 1 zl
činž s[vatéh]o Vác[lava] panu rychtáři 3 kr 2 den
od invent[irování], opisování, vyhození podílův a za papír štempl. 4 zl 4 kr
interesse od 10. S[eptem]bris 784 do 10. S[eptem]bris 786, pak od 10. S[eptem]bris 786
do 10. Apr[ilis] 787, spolu za 2 roky a 4 měsíce panu Anton[ovi] Koschvitzovi a panu
Gattemu 4 zl 40 kr
za 2 archy štempl. papíru na opis inventáře po 2 zl arch, 4 zl
od opisu pro poručníka 19 kr
Summa passivorum 192 zl 43 kr¹
Sig. v Strážnici dne 28. Martii 787.

Frantz Ant. Gatty, purgmistr
Anton Ferdiny, radní
Joseph Dvořák, radní
Johann Mihatsch, synd.

¹ Následuje shrnutí celkového dědictví.

PhDr. Jiří Pajer, CSc. (n. 1948), etnolog a archeolog působící ve Strážnici. Zabývá se novověkou archeologií a v posledních letech se orientuje na historii města Strážnice.

Inheritances and Testaments of Strážnice Residents in the 18th Century

Abstract

As a part of works on a monograph celebrating the 700th anniversary of the first written mention of Strážnice, a large fund of archive material related to all historical periods of the town has been examined. Some of the notable documents found in this archive include testaments (last wills) and inheritance listings that have been preserved since the early 18th century. At first they appear sporadically, but after 1750, they begin to occur regularly in steady numbers. This was caused mainly by the changes of inheritance-related legislation. Some of these documents have been published in a new publication on the town (compare Pajer, J. ed.: *Strážnice, kapitoly z dějin města*, Strážnice 2002). This article contains selections of the remaining material (12 appendices).

The testaments and inheritance listings usually belong to the peasant population (appendices 1, 2, 6–12), only a small portion comes from the burger-artisan environment (apps. 3–5). It is typical that even in this social group, it was common to own considerable areas of crops, which represented an additional source of subsistence for the town folk. This situation, typical of Strážnice, is also confirmed by the field ethnological research. Apart from crops, which townspeople often rented, nearly all town residents except for the poorest laborers owned vineyards. This situation is recorded even in plot and administration books as early as the late 16th century.

The testaments and inheritances of Strážnice residents contain a wealth of valuable information and data. The quantity of owned land corresponds with the social status; majority of peasants belonged to the middle class, consisting of the so-called “neighbors”. We learn in detail about household furnishing, as well as farming tools and parts of traditional folk dresses. We can assume that the situation at the 18th century has its roots much earlier, and on the other hand, that some of it had been preserved until the time of ethnologic research. Most objects are referred to in dialect, many of them are garbled German words, which was common with the townsfolk of the time. This article chooses

to focus only on testaments and inheritances written in Czech. Besides these, many analogous documents written in German have been preserved, even within the peasant environment

Testamente und Nachlässe der Bewohner von Strážnice im 18. Jahrhundert

Zusammenfassung

Anlässlich der Vorbereitungsarbeiten an der Monographie zum 700. Jahrestag des ersten schriftlichen Berichts über Strážnice wurde ein umfangreicher Fonds von Archivalien verarbeitet, die für einzelne historische Etappen in der Stadtentwicklung erhalten geblieben sind. Zu bemerkenswerten Dokumenten zählen auch die seit Anfang des 18. Jahrhunderts für die Stadt belegten Testamente (letzte Willen) und Zusammenstellungen von Nachlässen. In diesem Zeitraum erschienen sie nur selten, erst nach 1750 waren sie kontinuierlich und häufig vorhanden, was hauptsächlich aus den amtlichen (rechtlichen) Verhältnissen im Bereich Nachlassverfahren folgte. Ein Teil der Dokumente wurde in der neuer erschienenen Publikation über die Stadt veröffentlicht (vgl. Pajer, J. und Kollektiv: Strážnice, Kapitel aus der Geschichte der Stadt, Strážnice 2002), eine Auswahl der weiteren Dokumente bringt der vorliegende Beitrag (12 Beilagen).

Die Testamente und Nachlässe betreffen zum größten Teil die Bauernbevölkerung (Beilagen 1, 2, 6–12), ein geringerer Teil entspricht dem bürgerlich-handwerklichen Milieu (Beilagen 3–5). Kennzeichnend ist, dass auch in diesem Milieu der Ackerbodenbesitz in hohem Maß belegt ist. Den Bürgern und Handwerkern wurde dadurch eine zusätzliche Ernährungsquelle gesichert. Diese Situation, die auch anhand der ethnologischen Terrainuntersuchungen aufgenommen wurde, war für Strážnice charakteristisch. Alle Bevölkerungsschichten – mit Ausnahme von den ärmsten Tagelöhnern – verfügten über Ackerboden, der von den Stadtbewohnern häufig zur Vermietung überlassen wurde, daneben aber war auch der Besitz von Weinbergen üblich, wie es auch die Grundstücks- und Bürgerrechtsbücher bereits seit Ende des 16. Jahrhunderts belegt haben.

In den Testamenten und Nachlässen der Bewohner von Strážnice ist eine Menge wertvoller Angaben zu finden. Das Ausmaß des Ackerbodens lässt die entsprechenden sozialen Verhältnisse identifizieren; die meisten Bauern gehörten der Mittelschicht an, die die sogenannten „Nachbarn“ bildeten. Aus diesen Quellen erfahren wir auch Vieles über die Einrichtung der Innenräume, über wirtschaftliche Mittel und über Bestandteile der Volksbekleidung. Es ist vorauszusetzen, dass die im 18. Jahrhundert gefasste Lage viel ältere Wurzeln hat; dagegen ist sie bis in die Zeit erhalten geblieben, die durch ethnologische Untersuchungen belegt ist. Die meisten Bezeichnungen werden im Dialekt angegeben, manche kommen in umgangssprachlicher oder verballhornter Form (aus den ursprünglich deutschen Wörtern verformt) vor, so wie es in der Sprache der Stadtbewohner üblich war. Für den vorliegenden Beitrag wurden bloß die tschechisch verfassten Testamente und Nachlässe ausgewählt. Außerdem hat sich eine Menge von deutsch geschriebenen Dokumenten bewahrt, und zwar auch für die Bauernverhältnisse.

VLČNOV, KULTURNÍ TRADICE A PAMÁTKY

Věra Kovářů, *Památková péče, Brno*

*Na Slovácku je řada obcí, kde se zachovaly
stavební lidové památky. Ve Vlčnově je
17 hospodářských a obytných staveb,
jež jsou na Uherskobrodsku ojedinělým
dokladem lidového stavitelství.*

Při vyslovení jména obce Vlčnov si mnozí připomenou pouze světoznámou jízdu králů, honosné vlčnovské kroje, případně sloku písně *Chlapci Vlčnovjané, mají koně vrané...* Kulturní tradice obce však není slavností jízdy králů vyčerpána. Z hlubokého přesvědčení velké části zdejší populace vyvěrá, že Vlčnov má mimořádné kvality i v jiných oblastech lidové kultury, především kultury duchovní a hmotné. K okruhu zájmu patří, mimo jiné projevy, významné doklady lidového stavitelství, zachované v míře, která v ostatních obcích na Uherskobrodsku nemá obdobu. S ohledem na tyto skutečnosti bychom očekávali, že v literatuře předních historiků a národopisců konce 19. a posléze 20. století, například v Moravském Slovensku Lubora Niederla, v dílech Václava Mencla a Václava Frolce, Antonína Kuriala a dalších bude Vlčnov a jeho stavební odkaz minulých generací pojednán v rozsahu, který odpovídá jeho významu. Tento předpoklad však není naplněn a vesnické stavby Vlčnova jsou v publikované literatuře zmiňovány v nedostatečném rozsahu. Z aspektu současných dějů a potřeb vyplývá, že je třeba se problematice lidového domu ve Vlčnově systematicky věnovat a postupně zveřejňovat poznatky o reliktech lidového stavitelství a památkách na území obce i o možnostech jejich uchování pro budoucí generace.

Sídelní obraz Vlčnova patří podle J. Lázničky k typům řadové (uliční) zástavby svojí pravidelností ulic i jednotlivých usedlostí, stavících se širokou okapovou stranou ke komunikaci. Jen tam, kde dnešnímu obytnému domu předcházela vinohradnická stavba, *búda*, je možné najít domky se štítovou orientací tak příznačnou v daném území pro vinohradnické objekty. Pravidelná orientace domů vytváří symbiózu s pravidelným typem dvora vybudovaného nejčastěji v hákovém dispozičním řešení. Obytný dům je obrácen okapovou stranou ke komunikaci. Hospodářské stavby navazují v pravém úhlu směrem do dvora. Půdorysné uspořádání obytného domu komorového typu přineslo podněty Luboru Niederlovi při jeho bádání o slovanské kleti a jejím významu pro historický vývoj příbytku v životě Slovanů. I když se Niederlovy postuláty jeví z hlediska dnešních vědeckých poznatků o rozvíjení lidového domu již dílem překonané, zůstává skutečností, že se jeho studia a jejich závěry opírají právě o poznání domu s patrovou komorou, s nímž se seznámil za svých pobytů ve Veletinách a také při návštěvách sousedního Vlčnova.

Vlčnov dvacátého prvního století má nezastupitelnou roli v památkové péči o lidovou architekturu. Předmětem ochrany jsou jednak rolnické usedlosti v jádru původní zástavby jednak vinohradnické stavby v trati Kojiny nad obcí. Pětice chráněných usedlostí rozptýlená v různých částech obce reprezentuje dochované lokální typy, označované v terminologii Václava Frolce domem moravského Slovácka. Nejvýznamnějším z nich jsou usedlosti čp. 65 a 57. „Rolnický dům čp. 57“, náležející Muzeu Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, slouží po léta k expozičním účelům. Svojí dispozicí se zachovanou černou kuchyní v síni, jizbou a patrovou komorou představuje nejrozšířenější typ zdejší zástavby s paralelami v dalších vesnicích Uherskobrodská. Z průchozí síně je umožněno vstoupit do hospodářské části domu s letní kuchyní, chlévem, stájí, otevřenou kolnou a stodolou uzavírající dvůr. Dům je vybudován, stejně jako jeho hospodářská část s výjimkou stodoly, z nepálených

cihel spojovaných hliněnou maltou. Zatím neproběhl stavebně historický průzkum, který by odhalil použití starší technologie hliněné stavby. Stodola, vybudovaná patrně ve dvacátých letech 20. století, je vystavěna z pálených cihel. Při obnově památky byla vyměněna střecha z prvních desítek let minulého století, zhotovená z pálené krytiny, za střešní plášť ze slamených došků. Došková krytina, tak napadaná různými císařskými zákazy a regionálními nařízeními, byla pro vlčnovské usedlosti ještě v době Niederlových studií, to je před stolety, příznačná a zůstala nejdéle zachována na některých hospodářských budovách, především na stodolách. Rekonstrukce historického interiéru včetně topeniště a vybavení nábytkem a náradím umožnila dokonalou představu rolnické domácnosti z přelomu či začátku dvacátého století. Expoziční cíle sleduje rovněž výstava zemědělského a kovářského náradí uspořádaná v bývalých chlévech.

Obdobnou dispozicí i prostorovým uspořádáním se vyznačuje dům čp. 65 obnovený úsilím a zájmem obce a státní památkové péče v letech 1999–2001. Obytná část je přístupná mimořádně širokou síní se dvěma topeništi. Podle těchto znaků můžeme předpokládat obývání domu dvěma na sobě nezávislými uživateli používajícími vlastní zdroje ohně k vaření, případně vytápění. Můžeme se také pokusit o nastínění historického vývoje této nemovitosti. Černá kuchyně, vytvořená na pravé straně síně, má jedno topeniště umístěno vedle vchodu do jizby s ohništěm napojeným do průlezného komína. Odtud se vytápěla pec v jizbě spojená s kachlovými kamny v jizbě. Tento otopný systém lze považovat za starší. Nověji bylo zřízeno topeniště v zadní části síně, na jejím konci při stěně, oddělující síň od patrové komory ve dvoře. Specifikem dispozičního řešení usedlosti čp. 65 je umístění komory s její patrovou částí za síní ve dvoře usedlosti se vstupem ze dvora. Na komoru navazují hospodářské místnosti pod společnou střechou s obytným domem. Klademe si otázku, zda komora byla samostatně postavená ve dvoře, o čemž může svědčit konstrukce krovu nad patrovou komorou a způsob napojení na obytný dům i výška střechy o nestejně rovině

1. Obytný dům čp. 121, Vlčnov, foto V. Kovářů.

2. „Búda“ s doškovou krytinou, Vlčnov, foto V. Kovářů.

se střechou hospodářských budov. Jinou alternativou je vybudování komory ve dvorní části usedlosti jako nezbytné řešení při výstavbě usedlosti na úzké parcele, na pozemku, který neumožnil budování trojdílného domu a ponechal možnost využití uliční fronty pro jizbu a rozlehlou síň. Dům nese pečeť životních osudů jeho nedávné obyvatelky, která vzdor svému stáří a nemohoucnosti se pečlivě starala, spolu se svými sousedy a přáteli o základní údržbu domu. Obec Vlčnov po získání usedlosti koupí, byla postavena před náročný úkol obnovy podstatné části krovu a položení nové krytiny z pálených tašek-bobrovek. Setkáváme se s různými typy pálené krytiny v této části slováckého Dolňácka po odstranění slaměných došků, případně po dožití následných břidlicových střech. Teprve ve dvacátém století nastoupily novodobé krytiny a v prostředí vesnické zástavby rušivé, vyráběné na bázi azbestových šablon. Zároveň se střechou bylo nezbytné odstranit poruchy v krovové konstrukci a téměř celý hambálkový krov vyměnit. Ručně otesanými trámy byla respektována návaznost na původní tesařské postupy používané v lidovém stavitelství. Konstrukce stěn vlčnovských domů i hospodářských budov až do počátku dvacátého století vychází z principu zdění z nepálených cihel, jen do základové vrstvy byl používán kámen.

Hliněné obvodové zdivo omazané hliněnou omítkou a vápennou *ličkou* je v daném území nejrozšířenějším tradičním materiálem. Ani blízkost cihelny v Biskupicích u Luhačovic a její rozmanitá produkce neovlivnila výrazněji stavební kulturu dříve než ve dvacátém století. Stěny z nepálených cihel, dusaná hlína na podlahách síní, komor i některých hospodářských budov, hliněné záklopy v půdním prostoru nad trámovými stropy, hliněná malta příkrývající stěny domů, hovoří výmluvně o poslání a užitečnosti tohoto přírodního materiálu. Tepelné podmínky, vytvářené v hliněné stavbě, schopnost hliněného zdiva udržet teplo vydávající kamny z hliněných pálených kachlů přispívají k pohodlnému bydlení v hliněném domě. Naopak, chlad nevytápěných místností, především však komory po celý

3. Interiér kuchyně domu č. 57, Vlčnov, foto V. Kovářů.

4. „Búda“ č. 22 s atypickým štítem, Vlčnov, foto V. Kovářů.

rok umožňoval uchovávání potravin, mléka, smetany, sádla, uzeného masa, zelí a zeleniny po celý rok. Tyto důvody, mimo jiná hlediska, vedly patrně k přetrvávání patrových komor spojených pod společnou střechou s obytným domem. Tak jako v nedalekém Bánově a ve vesnicích na luhačovickém Zálesí se ve Vlčnově setkáváme s komorou samostatně stojící před okny domu. Posledním dokladem je patrová, dosud funkční a památkově zhodnocená komora před rolnickým domem čp. 49.

Poslední relikty lidových staveb jsou součástí památkově chráněného fondu a jsou zapísány v Ústředním seznamu kulturních nemovitých památek. Jde o usedlosti čp. 21, 57, 49, 14, 65. S výjimkou domu čp. 21, který patří k nejstarším a nejhodnotnějším a je příležitostně obydlen stejně jako dům čp. 49, slouží ostatní usedlosti ke kulturním cílům. Patří do majetku obce a Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě a jsou v nich umístěny expozice tradičního bydlení nebo jsou využívány k obecním potřebám. Jejich památkové hodnoty jsou vysoké a péče o ně, z hlediska jejich vlastníků i státní památkové péče, je zcela mimořádná. Soustřeďuje se k nim zájem veřejnosti, zejména hostů Vlčnova nejen o slavnosti jízdy králů, kdy jejich tradiční vzhled hraje významnou roli při objíždce krále a jeho družiny obcí, ale také při jiných příležitostech, souvisejících s kulturním létem, vánočními pořady a jinými zvykoslovnými či společenskými událostmi.

V návrhu na prohlášení za památku jsou další doklady původní zástavby Vlčnova a dá se předpokládat, že i tyto nemovitosti budou zachovány a využívány jako odkaz minulých generací třetímu tisíciletí.

Součástí stavební kultury a dědictví Vlčnova je soubor vinohradnických staveb v extravilánu nad obcí pod vinohrady v trati zvané Kojiny. Tento jedinečný areál reprezentuje vinohradnictví, které v extrémních podmínkách tohoto území je schopné existovat, vinaři jsou schopni pěstovat vinnou révu a zpracovávat ji pro výrobu vinného moku. Vinohradnické stavby v této trati, nazývané místně *búdy*, jsou svými rozměry i skladbou zcela ojedinělé a jejich paralely se nachází především v sousedních Veletinách v trati Myšince a také pod vinohrady nad obcí Havříce. V odborné literatuře je pro ně vyhrazen název lisovny bez sklepa. Jejich základem je lisovna a na ni navazuje komůrka. Lisovna sloužila tradičně k lisování hroznů a výrobě vína posléze uloženého v bečkách do komůrky. Vinný sklep v původních vinohradnických stavbách není zastoupen, výstavba sklepů je záležitostí mladou a nemá v této lokalitě opodstatnění. Lisovny jsou vybudovány na obdélníkovém půdorysu se štítovou orientací. V jejich konstrukci se promítají některé velmi staré a vzácné techniky, jednoduché hrázdění, hliněné stěny, jednoduché krovové konstrukce z tenké kulatiny. Hlína, stejně jako u obytných domů je převažujícím stavebním materiálem. Ojedinelá hrázděná konstrukce využívá dřevo převážně z místních porostů a princip rámové konstrukce s výplněmi hliněným materiálem dusanou technikou. Převážná část lisoven má stěny z masivního hliněného zdiva pevně se opírajícího bez základu o svažité terén. Sedlové střechy, původně kryté lehkou doškovou krytinou s polovalbou, byly v průběhu první poloviny 20. století tvarově změněny a s nimi doznaly změny také mnohé krovy. Sedlové střechy, postupně pokrývané místo došků pálenou krytinou, dostaly čelní a zadní bedněný štít s dvířky do podstřeší, kam se ukládalo seno z vinohradů. Zvláštní pozornost si zaslouží robustně působící vstupní dveře do lisovny zhotovené převážně ze silných dubových fošen kladených diagonálně nebo také vodorovně.

Tradiční dusaná podlaha, spolupůsobící s hliněnou konstrukcí stěn na vnitřní klima nezbytné pro uchovávání vína, je v současné době téměř v celém souboru vinohradnických staveb nahrazena naprosto nežádoucí podlahou z betonu, v lepším případě z pálených dlaždic nebo jiného soudobého materiálu narušujícího podstatu památky. Obdobně je tomu se stropy, původně trámovými, s hliněným záklopem, nešetrně podbitými heraklitem či jiným obdobným materiálem.

Celý areál vinohradnických staveb byl v květnu roku 1995 vyhlášen pro své historické a estetické hodnoty vládou České republiky památkovou rezervací. Na území rezervace se nachází 17 prohlášených památek, ale prohlášení si zaslouží mnohé další, o něž jejich

5. Vstupní dveře do „búdy“ jsou v rámci obnovy ošetřeny. Vlčnov, foto V. Kovářů.

vlastníci pečují ve smyslu pokynů státní památkové péče. Obnova památek na území rezervace je podporována Ministerstvem kultury ČR. Finanční příspěvky z Programu péče o vesnické památkové rezervace a zóny a krajinné památkové zóny jsou, spolu se zájmem vlastníků o jejich památkově chráněnou nemovitost, podnětem k záchraně a revitalizaci hodnot v evropském kontextu zcela ojedinělých a vzácných. Význam tohoto souboru památek a jejich dominantní postavení v rámci krajiny a sídla přispívá výraznou měrou k uchování rysů venkovské zástavby regionu Slovácka a podtrhuje výjimečnost regionální kultury.

PhDr. Věra Kovářů (n. 1932), dlouholetá pracovnice Památkové péče v Brně. V jejím odborném zájmu je lidová architektura, její ochrana a péče v přírodním prostředí.

Cultural Traditions and Historical Monuments of Vlčnov

A b s t r a c t

The South Moravian village of Vlčnov is best known for its “Ride of the Kings” folk ceremony. However, it boasts more folklore traditions just than this one – a wealth of folk costumes as well as musical and dance lore. Up to this day, there is still a number of original peasant buildings in the village, constructed of natural materials such as adobes and clay. Most of these monuments of folk building serve today as showcases of material peasant culture and demonstrate how peasants used to live and work in the past. Exhibits of folk housing have been installed, in their interiors, which

include the so-called black kitchen and multi-story pantries for food storage. Other folk buildings serve as rehearsal rooms or venues for the local folklore ensembles, but mostly for the youth.

Many historical objects in the village are protected by the government as monuments. They are maintained and renovated using the financial resources of both the Town of Vlčnov as well as the State Monument Protection Authority. Special attention is being paid to a cluster of vineyard structures on the verge of vineyards, which is a state-protected monument reservation. These small buildings, known as *búdy* (“shacks”) teem with life all year round and some of them that had been damaged with disregard to traditional values are now being restored to their original condition by their present owners.

The monuments in Vlčnov are sought after for their extraordinary idiosyncratic quality, historical and esthetic values. Their importance for regional folk culture is invaluable.

Vlčnov – Kulturtraditionen und -denkmäler

Zusammenfassung

Vlčnov – ein südmährisches Dorf – ist für sein originelles Folklorefest „Königsritt“ bekannt. Daneben hat es aber auch andere Kulturtraditionen, Reichtum an Volkstrachten, Musik- und Tanzfolklore. Auf dem Gebiet der Gemeinde sind heutzutage noch Relikte der Volksarchitektur, aus Lehm und Naturstoffen gebaute Bauernhöfe erhalten. Die meisten dieser Volksbaudenkmäler – Gedenkstätten der materiellen Bauernkultur – belegen die Spezifika des Bauernlebens und der Bauernarbeit. In deren Innenräumen sind Beispiele der Wohnräume einschließlich schwarzer Küche und einer Etagenkammer zur Aufbewahrung von Lebensmitteln ausgestellt. Andere Räume bieten Möglichkeiten zu Gesellschaftstreffen für lokale Ensembles, vor allem jedoch für die Jugendlichen.

Viele Baudenkmäler der Volkskultur stehen unter Denkmalschutz, werden aus den Finanzmitteln der Gemeinde und aus den staatlichen (vom Denkmalschutzamt) Beiträgen gepflegt und erneut. Eine besondere Aufmerksamkeit wird den Winzerbauten gewidmet, deren am Rande von Weingärten befindlicher Komplex unter staatlichem Denkmalschutz steht. In kleinen Winzerbauten, Buden genannt, pulsiert das Leben das ganze Jahr durch. Manche von diesen Bauten, die durch frühere Missachtung der traditionellen Werte beschädigt worden sind, werden von den gegenwärtigen Eigentümern in den ursprünglichen Zustand wiedergebracht.

Die Kulturdenkmäler im Gemeindekataster sind für ihre besonders beeindruckende Gestaltung und ihre ästhetischen Werte gefragt und ihre Bedeutung für die regionale Kultur ist von außergewöhnlicher Bedeutung.

ROZMARÝN V LIDOVÝCH OBYČEJÍCH

Ludmila Tarcalová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Zeleň v lidových obyčejích je hlavním badatelským tématem Mezinárodní komise pro studium lidových obyčejů v Karpatech v roce 2002 a 2003. Náš příspěvek je zaměřen na polokeřovitou rostlinu – rozmarýn, který má v lidové obyčejové tradici důležitou úlohu.

Rozmarýn patřil k zeleni, která provázela člověka celý život. *Rozmarýn, rozmarýna lékařská*, latinsky *rosmarinus officinalis* je neopadavým keřem, který má celokrajný, kožovitý list. Pochází ze Středomoří, odkud se dostal k nám. Ve Španělsku, v jižní Francii a v Dalmácii se pěstuje pro vonné listy, které se zpracovávají průmyslově. Ve střední Evropě se začal pěstovat v 15. a 16. století v souvislosti se zavedením květináčů. Na Uherskohradištsku řada informátorů vypovídala, že se u nich pěstoval odedávna, hlavně pro okrasu.¹ Ještě ve dvacátých a třicátých letech 20. století bylo na vesnici zvykem, že když děvče skončilo školní docházku, zasadilo větvičku rozmarýnu a samo ji pak pěstovalo po celý život. Často si ji pro vůni vkládalo do modlitebních knížek. Snítka tam zůstala i poté, co vyschla.

V lidovém prostředí oplýval rozmarýn rozvinutou symbolikou. Od středověku byl stejně jako myrta symbolem panenské čistoty. Polámaný či uvadlý rozmarýn v lidové mluvě znamenal ztrátu poctivosti, což se velmi často objevuje i ve folklórních textech písní.²

1. Každé mladé děvče pěstovalo rozmarýn. Horňácko, asi 1930.

*Rozmarýn, rozmarýn, ja zelený rozmarýn.
ja ťa doň děvčico, já ťa doň povalím.
Ja, poval ňa, poval, enom ho nepolam,
ešte ti k neděli voničku udělám.*

(Kunovice)²

*Andulko, co to máš za ňadry,
rozmarýn, ale je uvadlý,
brzo bych uhodel, od čeho uvadel,
Aničko, tys spalas s husármí.*

(Hornácko)³

Rozmarýn byl především znakem lásky, zvláště věrné lásky, která vedla k manželství a přetrvala v něm. Trvalá zeleň rozmarýnu měla v lidových představách význam věrnosti. Symboliku lásky násobila i líbezňá vůně rozmarýnu, která vábila zdaleka, působila silně a příjemně. K vůni rozmarýnu bylo často přirovnáváno i mladé, chlapcem vysněné děvče. Mnohokrát se v lidových písních objevovalo v tomto přirovnání.⁴

*Na popovském poli devět rozmarýnů,
ja co je ně po nich, když ně nevonijů.*

*Na derflanském poli enom jeden stojí
eště su daleko, už mně pěkně voní*

*Ani mně nevoní rozmarýn vonička,
jak mně zavoněla přespolní děvečka*

*Ani mně nevoní rozmarýn zelený,
jak mně zavoňalo moje potěšení.*

K rozmarýnu byla přirovnávána dívka, kterou si šel chlapec k jejím rodičům vyprosit, jak vyjadřují slova strážnického danaje.⁵

*Na petrovských dolínách,
rozmarýn rozkvétá.
Ja nejeden šohajek
ode mňa ho pítá.*

*Nepítaj ho ode mňa,
ode mňa od samej,
pítaj si ho od otca,
od mamičky mojěj.*

Rozmarýn symbolizoval mládeneckou svobodu a dívčí poctivost - názvem *na rozmarýnek* se na západním Slovensku označoval i dívčí účes spletením vlasů po boku hlavy,⁶ a stal se proto důležitým atributem v obřadní kultuře. Nejčastěji se objevoval v předsvatebním období a při svatbě, pak také v rodinných a výročních obyčejích, jejichž nositelem byla svobodná mládež.

Rozmarýn ve svatebních obyčejích

Snítka rozmarýnu zaujímala významnou úlohu již v čase předsvatebním. *Uvít pérečko* – voničku z rozmarýnu – bylo pokládáno za projev náklonnosti jak ze strany chlapce, tak i děvčete. Dívka dávala tajně chlapci do dlaně kousek rozmačkané rozmarýnové větvičky. Byla to první výzva k navázání milostného kontaktu.

V mnoha obcích na Slovácku se večer před svatbou scházely v nevěstině domě družičky a připravovaly snítky rozmarýnu - voničky pro účastníky svatby. Na Uherskohradištsku, na Uherskobrodsku i na luhačovickém Zálesí se proto tomuto večeru říkalo *ohrávání vínků* (později *zapíjání svobody* či *svíca*).⁷

Vonička z rozmarýnu plnila funkci znaku. Nosili ji mládenci při zvaní na svatbu ještě do třicátých let 20. století na klobouku. Rozmarýnem měli ovinuty lískové paličky, kterými klepali na dveře (Hornácko, Uherskohradištsko). Již v první ohláškovou neděli chodil ženich ozdoben vonicí – umělou kytkou s rozmarýnem, v Kuželově s *pérem* z rozmarýnu a myrty.

Znakem ženicha v období přelomu 19. a 20. století byla velká vonice z voskových květů a rozmarýnu (vysoká až 30 cm) s bílou stuhou, upevněná na klobouku. V některých obcích se dodržovalo pravidlo, že rozmarýnů musel mít ženich až sedm. Ve třicátých až padesátých letech 20. století mívál ženich na beranici, řidčeji na klobouku, kytičku z umělých kvítků a malou snítku z rozmarýnu na kordulce či klopě saka.

Voničky z rozmarýnu obstarávala nevěsta svému ženichovi, ženich zase družičce, která je rozdávala mládežním a ostatním svatebčanům. Svatby bývaly početné a nesmělo se na nikoho zapomenout; spotřebovalo se proto mnoho proutků. Větvička označovala účastníka svatby, identifikovala jej jako svatebčana. Značení bylo potřebné hlavně o tanečních zábavách při svatbě. Přicházela na ně i svobodná mládež a nebylo vhodné, když se některý z chlapců objevil v kole bez rozmarýnové voničky. Tato skutečnost byla považována za provokaci. Když se některý z nich vpletl do sóla, byl ze sálu vykázán, ba někdy končila celá záležitost bitkou. Svatební zábava byla i příležitostí pomstít se někomu ze svatebčanů, třeba nevěstě (*že ho nechaua, když s ňú chodiu – tož na potvoru*), nebo když si potřeboval některý z chlapců se ženichem *vyřídít účty*. V Komni prý ženich voničky vykupoval a stržené peníze dával nevěstině matce.⁸ Rozmarýnovou voničkou ovázanou bílou stužkou a připnutou na levou stranu oblečení nebo na klopu kabátu jsou dnes označováni všichni účastníci svatby.

Rozmarýn se stal součástí ustrojení samotné nevěsty. Ve Slezsku mívala nevěsta zelený věnek z rozmarýnu se zelenými stuhami, na západní Moravě na Žďársku nosila tři věnce, z nichž jeden byl z rozmarýnu nebo myrty.⁹ V Boršicích u Buchlovic měla nevěsta ještě v roce 1950 zastrčenou snítku rozmarýnu ve výstřihu kordulky, v Jalubí si malou, stěží rozeznatelnou snítku myrty vplétala do věnečku na hlavě. Obecně bylo na Uherskohradištsku obvyklé zdobit rozmarýnem spodní okraj bílého nevěstina fěrtůšku anebo našít dva rozmarýnové věnečky na konce stuhu, uvázané v pase.

2. Novomanželé Fryštákovi – ženich s rozmarýnovou voničkou na klopě kabátu, nevěsta se snítkou rozmarýnu za kordulkou, Brošice, 1947.

Z rozmarýnu či myrty se vázaly dva spojené věnečky – vínky, které ještě v padesátých letech 20. století tvořily součást svatební kytice nevěsty, visely z ní dolů. Symbolizovaly nevinnost, poctivost či spojení dvou životů v jeden společný. Malé rozmarýnové věnečky kladli starší mládenec a starší družička nevěstě a ženichovi na hlavu při manželském slibu. Mládenec se je snažil zachytit. Když se mu to podařilo, musela družička při večeři zaplatit výkupné. Primus Sobotka uvádí, že vůně rozmarýnu slíbí paměť.¹⁰ Z toho se vysvětluje, proč se novomanželům dávaly na hlavu rozmarýnové věnečky: aby prý pamatovali na své manželské sliby. Posvěcené vínky a ženišskou vonici si manželé schovávali doma v truhlách na památku,¹¹ na Hornácku¹² si je zašívají do peřin. Myrtové věnečky se nezdívka dávaly zarámovat do obrazu i se svatební fotografií jako trvalá upomínka na svatební den; ve sbírce Slovákckého muzea se nachází takový ze Starého Města – ze selské svatby z roku 1929. Tam je i další památka - věnečky z městské svatby z roku 1937, které zůstaly spolu se svatební fotografií uschovány v krabici. Někdy se věnečky přidávaly k zarámovanému obrázku od křtu nebo od prvního přijímání. Rozmarýnovými věnečky s bílými stuhami se dnes zdobí okna aut, která převáží nevěstu a ženicha k obřadu. Snítkami rozmarýnu, později i krušpánku (buxusu) se zdobí svatební dům. V Košíkách se kladly i na svatební stůl, stočeny do prstenů. Při krojované svatbě ve Spytihněvi v roce 2000 zdobily v podobě kříže vchod do kostela.

I ve svatebním říkání se objevuje přirovnání nevěsty k rozmarýnu. Když si šel ženich do svatebního domu pro nevěstu, družba s družičkou se přes dveře domlouvali.¹³

*Družka: Co tu chcete, co tu hledáte,
nic jste tady neztratili, nic tu nemáte!*

Družba: Přišli jsme si pro nevěstu!

Družka: Zbloudili jste, běžte k městu!

Družba: Nezbloudili, známe toto stavení!

Družka: Tak dejte nějaké znamení!

*Družba: Za stolem v kuchyni rozmarýn zelený,
to je naše znamení!*

Rozmarýn plnil ve svatebních atributech funkci dekorativní i symbolickou. Byl jím ozdoben svatební koláč *syrec*, který dostávala nevěsta jako svatební dar od biřmovací kmotřenky, i koláč, do něhož se vhažovaly při hostině peněžní dary. Prostředkem pro svatební hry byl skrojek chleba. Obřadní *ježdění se skrojkem* přetrvávalo ještě do poloviny 20. století. Do patky z velkého pecnu chleba zapíchl mládenec rozmarýn nebo myrtu a několik mincí. Skrojek měl znázorňovat vůz. S ním *jezdili* mládenci k družičkám a vyměňovali si navzájem vtipné veršované vzkazy.

Rozmarýn v pohřebních obyčejích

Stálá zeleň rozmarýnu se v životě lidu stala symbolem nesmrtelnosti a naděje na mimozemský život, a proto se s ním setkáváme i v pohřebních obyčejích, především o pohřbu dítěte či mladého svobodného člověka, příp. ženy nebo muže z mladého manželského páru.

V písních je přirovnáván život k věčně zelenému rozmarýnu. Oschlý vršek odpadne, ale zelený rozmarýn, nesmrtelná duše, zůstává dál.

*Byly časy byly, ale sa minúly
a po malěj chvíli, mineme sa aj my.*

*Keď sa my mineme, mine sa krajina,
jako by odpadel vršek z rozmarýna.* (Hornácko)

V Kunovicích bylo zvykem, že návštěvníkovi, jenž se přišel rozloučit s nebožtíkem do smutečního domu, připnula některá z domácích děvčat na levou stranu kabátu kytičku

z rozmarýnu. Tou se také loučil se zesnulým, když ji na hřbitově házel do hrobu, na spuštěnou rakev.

Z rozmarýnu se pletly věnečky, které se dávaly okolo hlavy zemřelému i spolu s myrťou a asparágem (Topolná, Jalubí), a jimiž se zdobily rakve. Když zemřel svobodný mládenec, připínala se mu na levou stranu kabátu či kordulky kytička rozmarýnu – *výbava do hrobu, že mohl byt ženichem*. Svobodnému děvčeti, pochovanému v kroji, se vkládal do věnečku rozmarýn. Rozmarýnem a černou stuhou se zdobila i zlomená svíce, kterou nesla *černá družička* za rakví. Při pohřbu dítěte se nesly rozmarýnové věnečky na peřince. Rozmarýn byl často nahrazován krušpánkem, který byl dostupnější. Při vití věnců, nesených kolem rakve zesnulého svobodného, bylo zeleného hodně potřeba. Zemřel-li někdo z mladého manželství, házely se do hrobu rozmarýnové snítky. V posledních letech se tento zvyk objevuje u mnohých pohřbů; snítky rozmarýny nebo krušpánku, umístěné v košíku či v krabici na okraji hrobu, házejí účastníci pohřbu do hrobu místo hlíny. Jimi se často zdobí i vnitřek hrobní jámy.

Halúzka z rozmarýny sloužila i k pokropení mrtvého svěcenou vodou, podobně jako svazek klásků. Tak tomu bývalo v Částkově a v Boršicích v kostele; při pohřbu tam byla u svěcené vody připravena snítka rozmarýnu, kterou lidé zemřelého kropili. Věřilo se, že rozmarýn *sílí paměť*, a tak měli mít pozůstalí nebožtíka stále v paměti.

Rozmarýn v přelomových obřadech

K obřadům spjatých s přelomovými okamžiky v životě dětí a svobodné mládeže patří udělování svátostí – křtu, prvního svatého přijímání, biřmování a primicie. I zde se významnou měrou uplatnil rozmarýn. V Kunovicích dávali kmoťři svým kmoťřencům dary, mezi nimi byla i krabička – *vínek* se svatým obrázkem. K obrázku přikládali malou větvičku rozmarýnu, se slovy přání: *a toto přikuádáme, aby chlapeček růstu do siuy nebo děvčička růstua do krásy*. Dar byl pokládán za kmoťrovské pouto a rodinnou relikvii, na kterou si i ve stáří kmoťřenci vzpomínali – *toto sem dostaua při křtu od kmocháčků*.

Ke křtu i k prvnímu sv. přijímání dodnes rodiče zdobí dětem svíčku snítkou rozmarýny s bílou stužkou (Vážany). Stejnou *halúzku* mívali i školáci přistupující k prvnímu sv. přijímání na levé straně kabátu nebo kordulky, v některých obcích i děvčata na bílých šatech. Mnohdy si děvčata k této příležitosti doplnila věneček myrťou, rozmarýnem nebo asparágem. K biřmování přistupovala děvčata vyzdobená stejně jako k prvnímu svatému přijímání. V obou případech šlo o symbol panenství a morální čistoty.

Při slavnosti primicií se zdobil dům i oltář krušpánkem, jen k ozdobení peřinek, které nesla děvčátka, sloužil rozmarýn nebo myrta. Děje se tak i dnes.

Z obyčejů, kde se vyskytoval rozmarýn, připomeňme *jízdu králů*. V Kunovicích míval malý chlapec – *král* vedle růže v ústech i rozmarýn, což symbolizovalo jeho nevinnost.

Rozmarýn ve výročních obyčejích

V průběhu svátků a slavností během roku byla snítka rozmarýnu nebo myrty znakem svobodných. Také hlavní atributy obřadních obchůzek byly zdobeny rozmarýnem.

Tak se zdobil rozmarýnem i novoroční *výslužkový koláč* v Ostrožské Nové Vsi, Uherském Ostrohu i v Hroznové Lhotě.¹⁴

Místy v Čechách bylo známo, že v čase, kdy děvčata šla pro vodu nebo máchat prádlo, pouštěli mládenci věnečky z rozmarýnu nebo snítky z něho po vodě. A dívka, která rozmarýn chytla, se pak měla stát ženou chlapce, jenž větvičku pustil na vodu.¹⁵

V období rakouské monarchie i později v letech první republiky se odvedenci zdobívali vonicí s *péřečkem* – kytičkou z květů a kosírkem. Koncem 19. století se rozšířilo nošení voničky z umělých květů. Vonice byla bohatá, připnutá na kordulce nebo na kabátu. V *kýstce*, jak říkali v Kunovicích, nesměl chybět rozmarýn. Avšak hlavním atributem odvedenců bývalo peří z páva. Legruťi si takto zdobili klobouk ještě po tři následující neděle po odvodu. Scházeli se v hospodě, kde popili, a pak chodili do pozdních hodin po vesnici a zpívali.

Loučili se s vesnicí, se svými milými a kamarádkami. *Chodění pod péřečkem* se v Kunovicích připomíná v jedné *chodlácké* písničce:

*Až půjdu na vojnu,
půjdu pod péřečkem,
budeš mi uá puakat,
hledá okénečkem.*

(S. Štěrba, zápis 2002)

O Božím Těle a dalších slavnostech, kdy se vystavovala monstrance s Nejsvětější svátostí, se zdobila více věnečky upletenými z myrty než z rozmarýnu. Rozmarýnové zeleně se hojně užívalo i při slavnosti primice.

Většina hodových obchůzek na Uherskohradištsku se dodnes vyznačuje nošením *práva*, které má v každé obci jinou podobu. Na mnohých z nich je výzdoba ze stuh, umělých květek, port a perliček, doplněná snítky rozmarýnu, myrty, asparágu či krušpánku. Hodnostní znak, *podprávo*, které nosí mladší *stárek*, je šavle celá opletená rozmarýnem, někdy i krušpánkem nebo myrrou. Květináč s rozmarýnem je velmi důležitým hodovým atributem v Jalubí. Nese je *podstárek* v čele průvodu. Na hody se v některých obcích na Uherskohradištsku dodnes připíná stárkům snítka z rozmarýnu (bývá až 30 cm dlouhá) na levou stranu kordulky (Polešovice) či *fyrdky* (Topolná). V mnoha obcích se takovou voničkou

3. Mladší stárek s podprávem a bílým šátkem v pase, ozdobeným rozmarýnovými snítky. Buchlovice 1998, foto L. Chvalkovský.

označují hosté hodů. Každý za připnutou voničku zaplatí (Ořechov). Účastníky hodové zábavy vodí mládenci *pod právo* – na skleničku vína; každému připnou voničku z rozmarýnu, za kterou host zaplatí nevelkým obnosem.

Součástí hodů na severním Kyjovsku je dodnes hodová obchůzka s *káčerem*. Káčera, vyzdobeného rozmarýnem, květy a pentlemi, nosí stárci po vsi. Ještě koncem 19. století hody končily mlácením káčera. Opentlený káčer byl posazen do vyhloubené jamky, chlapci okolo něho tancovali se zavázanýma očima a cepem ubíjeli.¹⁶

Kytičkou z rozmarýnu se v minulosti zdobily kříže při různých náboženských slavnostech (Pašovice, Kostelany, Drslavice, Tupesy).

Rozmarýn v nemoci a při léčení

V lidovém léčitelství se používalo rozmarýnu jen výjimečně. Nejstarší dotazovaní informátoři neznali receptury na přípravu léku z rozmarýnu. Jako účinné byliny proti nemocem se ho používalo v lidovém prostředí zřejmě ještě na přelomu 19. a 20. století. Většinu informací o tom jsme získali ze starých pramenů a literatury.

Na Slovácku se pilo při opuchlině dvakrát za den červené víno s rozmarýnem.¹⁷ Rozmarýn svařený v kozím mléce se používal proti souchotinám, *úbytím*. Máčený v kořalce se pil k posílení těla (luhačovické Zálesí).¹⁸ Známy je recept na čaj z rozmarýnu, šalvěje, fialky vonné, yzopu či majoránu, který působí proti mrtvici (Jalubí). Rozmarýnový odvar se používal proti astmatu a dně, při potížích žaludku, při revmatismu (Jankovice, Babice), k léčení nervových potíží (Hornácko),¹⁹ působil močopudně a žlučopudně. Rozmarýn tišil bolest, snižoval cholesterol v krvi, pomáhal při chřipce a poruchách trávení, při nechuti k jídlu, zvyšoval nízký krevní tlak (Kostelany, Podolí). Měl údajně pomoci těhotné zbavit se plodu (Kunovice). Rozmarýnem se proplachovala ústa, když se šlo ke zpovědi.

Rozmarýnu byla připisována i magická moc. Vykuřovaly se jím chlěvy – zaháněly se tak nečisté síly, když uhynul dobytek (Kunovice).

Rozmarýn v kuchyni

Rozmarýn se v domácnostech používal málo, hlavně sušený jako koření do jídla. Známe je macerování rozmarýnu v octu a jeho přidávání do různých salátů a nebo do oleje k ochucení masa, zvláště skopového, ale i vepřového a drůbežího, do zvěřiny (Jalubí, Kostelany). Nejčastěji se přidával k pečeným masům. V 15. století se v Dánsku, Německu a Skandinávii dávala do piva větvička myrty nebo rozmarýnu.²⁰ K oblíbeným nápojům patřila ve středověku bylinná vína, připravená vařením s aromatickým rozmarýnem.

Motiv rozmarýnu ve výšivce

Motivem rozmarýnu se ve vyšivačské technice plným stehem vyplňovaly případné mezery mezi květinovým motivem např. na šátku na hlavu a nebo plachetce, která se dávala dítěti pod hlavu při křtu. Tímto motivem mnohdy výšivka končila (Dolní Němčí). S výšivkou, kde předlohou je rozmarýn, se setkáme i u krojové výšivky *výřezové* čili podle počítané niti. Jako hlavní motiv je vyšit na ženských rukávcích či v pruhu nebo na středu úvodních plachet (Staré Město, Kunovice, Vlčnov). V lidovém názvosloví se tomuto výšivkovému motivu na Uherskohradištsku říká *vyšívání na rozmarýn* nebo *na pérka*. Právě voničce z kvítků, *kosírků* s vpleteným rozmarýnem, kterou nosívali svobodní chlapci za kloboukem, se říkávalo *péřečko*, od toho je zřejmě název. Ve Vlčnově, zcela nevysvětlitelně, vzoru říkali *na velické táčky*. Motiv rozmarýnu ve tvaru větvičky bývá na tkaninách, modrotisku i v řezbářské výzdobě.

Jiné využití

Rozmarýn se používal také jako kadidlo, později na výrobu olejů a voňavek. V domácnosti se vkládal do šatníků, truhlic, prádelníků mezi šaty a prádlo pro odpuzování molů. Macerát z rozmarýnu, který se přidával do vody jako ingredient pro koupání či opla-

4. Motiv rozmarýnu vyšíť po obou okrajích úvodnice. Slovácké muzeum, E 29.902, Vlčnov, 1940.
Foto L. Chvalkovský.

chování, používala zvláště děvčata jako *navoňanú vodu*. Rozmarýn se přelil horkou nebo vařící vodou a nechal se vyluhovat. Je o tom i zmínka v jedné škádlivé písničce.

*Kunovské děvčice, pěknú krásu máte,
enom nám povězte, čím sa umýváte.
My sa umýváme, enom jednu v roku,
studenú voděnkú, co teče v potoku.
Jak sa umyjeme, studenú voděnkú,
potom sa utřeme kýstku z rozmarýnku.*

(S. Šterba, Kunovice)

Někdy se malá větvička rozmarýnu rozmělnila v dlaní pro *navoňání*, když se šlo na svatbu či při nějaké rodinné či společenské příležitosti – *jako by sa vyšlo z voňavej budky*. (Kunovice). S rozmarýnovými oleji se běžně obchodovalo.

Rozmarýn, který se pěstoval v každé domácnosti nejen pro okrasu, byl výrazným znakovým symbolem. Byl znakem lásky a věrnosti, ale především označoval *stav* (svoboda, poctivost, bezúhonnost), *postavení* (mládenci, družičky, účastník svatby či hodů, birmovanec) a *funkci* (stárek, družka), *vázící* se k přelomovým obřadům a výročním slavnostem. Stal se součástí obřadních atributů – svatební věnečky, svatební koláč, hodové právo apod., kde plnil nejen znakovou, ale i dekorativní a okrasnou úlohu. V lidovém léčitelství se používal zcela výjimečně, stejně jako při přípravě jídel. O to víc najdeme motiv rozmarýnu na výšivce, v každém regionu pracovaný po svém. Že patřil rozmarýn k životu mladých, kde byl synonymem čistoty, poctivosti, věrnosti, lásky, krásy či vůně dotvrzuje řada dodnes zpívaných lidových písní.²¹ V současném lidovém prostředí se zmíněné významy rozmarýnu oslabily až vytratily. Pro dnešní děti a mládež je rozmarýn v lidovém pojetí zcela neznámý.

Poznámky:

1 V Tupesích ještě do 60. let 20. století sadilo tuto okrasnou rostlinu asi 70 % domácností, dnes se v předzahradkách objevuje velmi zřídka, spíše se pěstuje v zimě doma v květináčích (Buchlovice, Vážany, Košíky, Jankovice, Tučapy, Kudlovice), v létě venku (Nedachlebice, Častkov, Drslavice, Traplice, Zlechov, Břestek, Kostelany, Pašovice, Topolná, Ostrožská Lhota). Informace k tématu poskytli Alois Fajkus, n. 1918, Jalubí; Petr Kovařík, n. 1940, Podolí; Bořek Žižlavský, n.

- 1962, Buchlovice; Anna Heliová, n. 1955, Vážany; Marie Ježková, n. 1936, Dolní Němčí; Marie Bučíková, n. 1949, Košíky; Olga Brockmannová, n. 1969, Traplice; Marie Šustrová, n. 1939, Jankovice; Josef Zbořil, n. 1941, Tučapy; Vladimír Drábek, n. 1927, Kudlovice; Vojtěch Dovrtěl, n. 1947, Nedachlebice; Anna Ševčíková, n. 1924, Částkov; Zdeňka Maleňáková, n. 1962, Drslavice; Josefa Večeřová, n. 1936, Traplice; Vladimír Burýšek, n. 1931, Zlechov; František Malík, n. 1949, Břestek; Markéta Bilíková, n. 1977, Kostelany nad Moravou; Petra Volná, n. 1972, Pašovice; Augustýn Knot, n. 1938, Topolná; Ludmila Hájková, n. 1956, Ostrožská Lhota; Stanislav Štěrba, n. 1927, Kunovice.
- 2 S u š i l, F.: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Vyd. III., Praha, 1941, s. 287.
- 3 M i š k e r í k, J.: *Hornácký zpěvník sedláckých*. Moraviapress 1994, s. 18.
- 4 S u š i l, F.: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Vyd. III., Praha 1941, s. 253.
- 5 P a j e r, J.: *Marie Procházková (1886–1986)*. Strážnice 1986, s. 415.
- 6 *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*. Bratislava 1995, díl I., s. 127.
- 7 T a r c a l o v á, L.: *Svatební obřady a obyčeje na Slovácku – příspěvek k úloze tradice v současnosti*. Rig.práce, Brno 1977, s. 54.
- 8 N i e d e r l e, L. – C h o t e k, K.: *Zvyky a obyčeje*. Moravské Slovensko II., Praha 1922, s. 677.
- 9 K o m o r o v s k ý, J.: *Tradiční svadba u Slovanov*. Bratislava 1976, s. 133.
- 10 S o b o t k a, P.: *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech, pověrách slovanských*. Příspěvek k slovanské symbolice. Matice Česká, Praha 1879, s. 224.
- 11 K o m o r o v s k ý, J.: *Tradiční svadba u Slovanov*. Bratislava 1976, s. 185.
- 12 T o m e š, J.: *Společenský a rodinný život*. In: Hornácko, Brno 1966, str. 315–328.
- 13 B a t ů š k o v á, L.: *Svatební obřady a obyčeje na uherskohradištském Dolňácku*. Dipl.práce, Brno 1969, příloha.
- 14 V e č e r k o v á, E.: *Rodinné a výroční obyčeje*. In: Veselsko, Brno 1999, s. 176.
- 15 S o b o t k a, P.: *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech, pověrách slovanských*. Příspěvek k slovanské symbolice. Matice Česká, Praha 1879, s. 222.
- 16 N á p l a v o v á, M.: *Lidové obyčeje*. In: Osvětmany 1350–2000, Osvětmany, 2000, s. 94.
- 17 N i e d e r l e, L. – C h o t e k, K.: *Zvyky a obyčeje*. Moravské Slovensko II, Praha 1922, s. 755.
- 18 V á c l a v í k, A.: *Luhačovské Zálesí*. Luhačovice 1930, s. 310.
- 19 T o m e š, J.: *Rostliny v lidových obyčejích a v léčitelství na Hornácku*. ČL, 52 (1965) 193–205.
- 20 J i r á s e k, V.: *Rostliny na našem stole*. Praha 1958, s. 417.
- 21 *Když sem já šel kolem panské zahrady, zavoňal mě rozmarýnek zelený.*

L. Hájková, Ostrožská Lhota

*Daj mě, panenke rozmarýnu,
ať pod okénkem nezahynu.*

A. Knot, Topolná

*Šel zahradník do zahrady s motyků, s motyků,
vykopal tam rozmarýnu veliků, veliků.*

P. Volná, Pašovice

*Přijdi šohajku večer k nám,
mám já rozmarýn, pěkný zelený,
já ti ho natrhám.*

D. Ševčíková, Částkov

*Před našim je zahrádečka, Ej, lásko, lásko, Už mě tak nevoní, Dybych byla tak jak nejsu bohatá,
V Hodoníně jarmak byl, Když sem já šek kolem panské zahrady.* (P. Kovařík, Podolí)

Pěkná zahrádečka, roste na ní rozmarýn.

(Tučapy)

PhDr. Ludmila Tarcalová (n. 1946), odborná pracovnice Slovákého muzea, zabývá se obřadní kulturou a tradičním oděvem.

Rosemary in Folk Customs

Abstract

Rosemary is a semi-shrub which fulfills a number of functions in folk lore. It was a plant that accompanied a person throughout his/her life, just like the similar looking myrtle. It is a non-deciduous shrub with whole-edge leathery leaves. Its original habitat was the Mediterranean, from where it was imported to our lands. It is grown in Spain, south of France and Dalmatia for its fragrant leaves that serve as a basis for further industrial processing. It was introduced in central Europe in the 15th and 16th centuries, along with the introduction of flowerpots.

In the country, rosemary was the most common decoration of windows and gardens. It was grown mainly by women and young girls. In the 1920's and 1930's, when a young girl graduated from school, she would plant a rosemary twig and tend to it in the course of her whole life. A rosemary twig was also often kept in the prayer books to pass them its pleasant fragrance. It was common to keep the twig in the book even after it had become completely dry. In the folk lore, rosemary had several symbolic functions. Similarly to myrtle, it has been a symbol of immaculate virginity since the Middle Ages. It also carried with itself the symbolism of love, which was amplified by its pleasant fragrance that was believed to lure and attract even from a great distance and with notable effect. Thanks to the fact that rosemary symbolized both a girl's honesty and a boy's freedom, it has become an important attribute of ceremonial culture. It predominantly appears in the customs of premarital period and wedding, but it also has its place in many annual and family ceremonies, in which single youth participate.

Rosemary twig played a very important role in the prenuptial period. Making a rosemary chaplet and giving it to a person of the opposite sex was considered a manifestation of affection. If a girl gave secretly a squashed rosemary leaf to a boy during a dance, it was considered an invitation to erotic contact.

In the wedding ritual, a rosemary twig served a symbolic function. In the 1930's, rosemary was worn on the hats of single youths invited to a wedding, as well as on hazel twigs they used to knock at people's doors. On the first Sunday of engagement, it was common for a bridegroom to carry around a bouquet of artificial flowers with rosemary (in Kuželov with feathers of rosemary and myrtle).

Bridegrooms at the turn of the 19th and 20th centuries used to wear a sizeable nosegay (up to 12 inches) made of waxed flowers and rosemary with a white ribbon, the whole construction being attached to a hat. In some villages it was common for a bridegroom to wear up to seven rosemary twigs. In the 1930's – 1950's, bridegrooms attached to their fur caps or hats a small nosegay of artificial flowers and a rosemary twig to their vests or jackets. Rosemary nosegay for the bridegroom was arranged for by his bride and vice versa. The bride's task was to distribute rosemary to single youths and other wedding guests. Today, all wedding guests wear such a nosegay, decorated with a white ribbon and pinned to the left side of a person's apparel.

Rosemary used to be a part of bride's decoration, too. In Silesia, a bride would wear a green rosemary chaplet with green ribbons; in Boršice u Buchlovic, a custom that was still alive in the 1950's ordered a bride to put a rosemary twig into her décolletage, whereas in Jalubí, brides used to weave an inconspicuously small twig of rosemary into her bridal chaplet. In the Uherské Hradiště region, it was common to use rosemary as a decoration for the bride's skirt or to sew two rosemary chaplets on to the ends of the ribbons tied to her waist.

Rosemary or myrtle were also used for weaving of two connected chaplets that used to be hung on a bride's wedding bouquet until the 1950's. They symbolized innocence, honesty and the connection of two lives into one. The best man and best maid placed small rosemary chaplets on the bride's and bridegroom's heads during the marriage vow. Rosemary chaplets with white ribbons are to this day used as a decoration for cars that transport a bride or a bridegroom. Rosemary was also used as a decoration for the wedding houses (in Košíky even wedding table). During a traditional folk wedding that took place in Syptihněv in 2002, rosemary in form of rings and a cross was attached to the church entrance. This is typical of rosemary's double function with wedding attributes (such as a wedding cake and a wedding loaf) – symbolic and decorative.

Rosemary's permanent green in folk lore expressed hope and immortality, which is why it plays a role even in the ceremonies related to burial, namely burial of an infant or a young person, either single or recently wed. Rosemary was woven into chaplets that decorated coffins and along with myrtle and asparagus were arranged around the neck of a dead person. Rosemary was sometimes replaced with more easily available plant, as the wreathes decorating a coffin of a young person were quite sizeable. In case a recently wed young person died, rosemary twigs were thrown into the grave. Recently it has become customary for funeral guests to throw rosemary twigs in little boxes or baskets into the grave instead of dirt. Rosemary is also used to decorate the inside of the grave.

A rosemary twig was also used for sprinkling the dead with holy water, just like a bundle of ears. At a funeral in a church, a rosemary twig was always available next to the holy water container for funeral guests to sprinkle the dead with the holy water. Rosemary is believed to strengthen memory, and with funeral ceremony, it was used in order to help mourners keep fresh memory of the gone.

The turning point/passage rites of the children and the youth include ceremonies related to granting of sacraments – christening, the first Holy Communion, confirmation and promotion (*primicie*). Even here, rosemary plays an important role. To this day, parents decorate the candles at christening with a rosemary twig and a white ribbon (*Vázany*). Schoolboys attending the first Holy Communion on the left side of their jacket wore a similar twig. In some villages, even girls wore such a twig on their white dresses. Often, girls wore a chaplet with myrtle rosemary or asparagus on such an occasion. They usually wore the same apparel at their confirmation, too. In both cases, rosemary symbolized sexual innocence, moral chastity and virginity. During the ceremony of *primicie*, the whole house as well as altar was decorated with other flora, except for the pillows carried by little girls, which were decorated with myrtle or rosemary.

The rites of passage that employed rosemary include the Ride of the Kings. In Kunovice, a young boy – the “king” – kept besides a rose in his mouth a rosemary twig that symbolized purity and innocence of the boy – “king”.

With annual holidays and ceremonies, a twig of myrtle or rosemary served as a badge of single young people. The New Year's hamper pie given to a girl at the end of her yearlong service was decorated, among other things, with paper flowers and rosemary.

In the era of Austro-Hungarian Empire as well as first years of the Republic, drafted boys sometimes used to decorate themselves with rosemary. However, the main attribute of the drafted youth were peacock feathers.

Rosemary was used as an interior decoration during the Corpus Christi holiday, and it was also attached to windows during Easter and *primicie*. Most of the feast walkabouts in the Uherské Hradiště region are incomplete without *právo* (a standard), the appearance of which varies from village to village. Many of them sport decorations of rosemary, myrtle or asparagus. To this day, a *podstárek* (an elected “elder” of the unmarried youth) sometimes carries an actual flowerpot with rosemary at the head of the feast procession. *Stáreks* in some villages near Uherské Hradiště pin a rosemary twig of up to 12 inches in length to the left sides of their jackets or vests to this day. A nosegay of rosemary is often used to decorate crosses at various religious ceremonies. Rosemary has its place in folk medicine and healing and is also used as a spice in cooking.

Rosemary is an important symbol of folk ceremonial culture related to the rites of passage and annual celebrations/ceremonies. It was used to express the status of a ceremony participant (best man, bridegroom) or other qualities/attributes (being unmarried, honesty, integrity). Its decorative function is also significant. However, most of the described functions of rosemary in folk culture have either vanished or have weakened. Rosemary with its folklore symbolism is now completely strange to the today's youth.

Rosmarin in den Volksbräuchen

Zusammenfassung

Rosmarin ist ein Halbstrauch, dem die Leute mehrere Rollen zugeschrieben haben. Der immergrüne Strauch mit ganzrandigen, lederartigen Blättern gehört zu jenen Pflanzen, die ähnlich wie Myrte den Menschen lebenslang begleiteten. Heimisch ist er im Mittelmeerraum, von wo er zu uns hergekommen sein dürfte. Rosmarin wird in Spanien, Südfrankreich und Dalmatien angebaut und für seine wohlriechenden Blätter industriell verarbeitet. Im Zusammenhang mit der Einführung von Blumentöpfen wurde im 15. und 16. Jahrhundert in Mitteleuropa mit der Kultivierung von Rosmarin begonnen.

Auf dem Lande war Rosmarin der häufigste Fenster- und Gartenschmuck. Gezüchtet wurde er vor allem von Frauen und jungen Mädchen. Als ein junges Mädchen in den zwanziger und dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts den Schulbesuch abschloss, pflanzte es einen Rosmarinzweig an und pflegte diesen das ganze Leben lang. Für seinen kräftigen Duft wurden Rosmarinzweige in Gebetsbücher eingelegt. Der Rosmarinzweig blieb dort, auch wenn er schon längst ausgetrocknet war. Im Volksumfeld galt Rosmarin als Symbol oder Zeichen in mehrfacher Bedeutung. Seit dem Mittelalter war er, ebenso wie Myrte, das Symbol für jungfräuliche Unberührtheit. Die Liebessymbolik von Rosmarin wurde durch seinen Duft vervielfacht, denn der intensiv und angenehm wirkende Geruch konnte von weitem anlocken. Als Symbol der Mädchenreinheit und der Junggesellenfreiheit wurde der Rosmarinzweig zu einem wichtigen Attribut innerhalb der Ritualkultur. Am häufigsten vertreten ist Rosmarin in Bräuchen und Gewohnheiten, die anlässlich der Vorhochzeitsperiode oder der Hochzeit gepflegt wurden sowie in einer Reihe von Familien- oder Jahresbräuchen, wo ledige Jungen und Mädchen beteiligt waren.

Der Rosmarinzweig spielte eine große Rolle bereits vor der Hochzeit. Einen duftigen Rosmarinstrauch zu binden und zu schenken galt – ob seitens des Mädchens oder des Jungen – als Zeichen der Zuneigung. Beim Tanz gab das Mädchen dem Jungen unauffällig ein kleines bisschen zerkleinerten Rosmarinzweig in die Hand, was die erste Herausforderung zu einem Liebeskontakt war.

Im Hochzeitsritual stand der Rosmarinzweig als Wahrzeichen für dieses Ereignis. Ungefähr bis zu den dreißiger Jahren trugen die Junggesellen Rosmarinzweige am Hut, als sie Hochzeitsgäste einluden, wobei sie mit Haselnussklopfen (ebenfalls mit Rosmarin geschmückt) an der Tür schlugen. Bereits am ersten Aufgebot trug der Bräutigam einen Strauß aus künstlichen Blumen samt Rosmarin; für Kuželov waren federförmige Rosmarin- und Myrtezweige charakteristisch.

In der Wendezeit vom 19. zum 20. Jahrhundert wurde zum unterscheidenden Zeichen des Bräutigams ein bis zu 30 cm großer duftiger Strauß aus Wachsblüten und Rosmarin, der mit einem weißen Band versehen und am Hut des Bräutigams angebracht wurde. In einigen Gemeinden wurde es zur Regel, dass der Bräutigam bis sieben Rosmarinzweige haben musste. In den dreißiger bis fünfziger Jahren des 20. Jahrhunderts trug der Bräutigam in der Regel einen Kunstblumenstrauß an der Schafspelzmütze (seltener am Hut) und den Aufschlag seines Sakkos oder seiner Tracht schmückte ein kleiner Rosmarinstrauß. Die Braut beschaffte einen duftigen Rosmarinstrauß für ihren Bräutigam und der Bräutigam beschaffte Rosmarinzweige wiederum für Brautjungfern, die diese ihren Jungen und anderen Hochzeitsgästen austeilten. Heute werden alle Hochzeitsgäste mit Rosmarinzweigen geschmückt, die mit weißen Bändchen gebunden sind und an linken Mantelaufschlägen befestigt werden.

Rosmarin war auch Bestandteil der Brautkleidung. In Schlesien soll die Braut einen grünen Rosmarinkranz mit grünen Bändern getragen haben; in Boršice bei Buchlovice hatte die Braut einen Rosmarinzweig im Ausschnitt des Mieders eingesteckt (noch 1950); die Braut aus Jalubí flocht einen kleinen, unauffälligen, fast unbemerkbaren Myrtezwieg in ihren Kopfkranz ein. Im Gebiet von Uherské Hradiště war es üblich, den unteren Rand einer weißen Hochzeitsschürze zu schmücken oder zwei kleine Rosmarinkränze an Enden eines in der Taille gebundenen Bandes anzunähen.

Aus Rosmarin oder Myrte wurden zwei verbundene, vom Hochzeitsstrauß hängende Kränze gefertigt, die dessen Bestandteil noch Anfang der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts waren. Sie symbolisierten Unschuld, Ehrlichkeit oder auch Verbindung zweier Leben zu einem einzigen. Kleine

Rosmarinkränze wurden vom älteren Junggesellen und von der älteren Jungfer dem Brautpaar beim Ehegelöbnis auf den Kopf gesetzt. Rosmarinkränzchen mit weißen Schleifen schmücken heute noch die Wagen, mit denen die Braut und der Bräutigam zur Hochzeit gefahren werden. Mit Rosmarin und Buchs (einer rosmarinähnlichen Pflanze) wurde das Hochzeitshaus geschmückt; in Košíky wurde mit diesen Pflanzen auch der Hochzeitstisch geschmückt; in Sptyhňev wurde 2002 bei einer Trachtenhochzeit der Kircheneingang in ring- und kreuzförmigen Ornamenten mit Rosmarin geschmückt.

Der immergrüne Rosmarin wurde im Volksleben zum Ausdruck der Hoffnung und der Unsterblichkeit, sodass wir darauf auch in den Begräbnisritualen treffen, besonders wenn es sich ums Begräbnis eines Kindes, eines jungen unverheirateten oder frisch geheirateten Menschen handelt. Mit Rosmarinkränzchen wurden Särge geschmückt, gemeinsam mit Myrte und Asparagus wurde Rosmarin um den Kopf eines Gestorbenen gewunden. Rosmarin wurde oft mit Buchs ersetzt, der leichter zu erreichen war; für Kränze, die beim Begräbnis an Seiten des Sarges getragen wurden, war nämlich eine große Menge von Rosmarin erforderlich. Falls einer der jungen Eheleute starb, wurden Rosmarinzweige ins Grab geworfen. In den letzten Jahren wurde bei manchen Begräbnissen die Gewohnheit eingeführt, anstatt Erde Rosmarin- oder Buchszweige ins Grab zu werfen, die in einer Schachtel oder in einem Körbchen am Rande des Grabs vorbereitet sind. Mit immergrünen Zweigen von Rosmarin oder Buchs wird auch der Innenraum des Grabes ausgelegt.

Ein Rosmarinzweig diente zum Versprengen von Weihwasser über Verstorbene, ähnlich wie ein Ährenbund. Ein zu diesem Zweck bestimmter Rosmarinzweig lag anlässlich einer Bestattung in der Kirche am Weihwasserbecken bereit. Rosmarin soll das Menschengedächtnis unterstützen, was auch der Grund war, warum er gerade beim Begräbnis verwendet wurde: die Hintergebliebenen sollten den Verstorbenen im Gedächtnis behalten.

Zu den mit der Lebenswende von Kindern und Jugendlichen verbundenen Ritualen gehören diejenigen, die mit dem Spenden des Sakraments verknüpft sind: Taufe, erste Kommunion, Konfirmation und Primitien. Anlässlich dieser Rituale spielt der Rosmarin ebenfalls seine unvertretbare Rolle. Zur Taufe und zur ersten Kommunion zieren die Eltern für ihre Kinder auch heute noch die Kerzen mit Rosmarinzweigen samt weißen Schleifen (*Vázany*). Die zur ersten Kommunion kommenden Schüler hatten solche Rosmarinzweige an der linken Mantelseite, in einigen Gemeinden trugen Rosmarinkränzchen auch Mädchen an weißen Kleidern. Anlässlich dieser kirchlichen Feiern trugen die Mädchen auch ein mit Myrte, Rosmarin und Asparagus ergänztes Kränzchen. Zur Konfirmation gingen die Mädchen ebenso geschmückt wie zur ersten Kommunion. In beiden Fällen handelte es sich um ein Symbol der geschlechtlichen Unberührtheit, der moralen Reinheit und der Jungfräulichkeit. Bei feierlichen Primitien werden das Haus sowie das Altar mit Buchs geschmückt, wobei Rosmarin oder Myrte nur zur Verzierung von Wickeltüchern verwendet wurden.

Von den Ritualen der Alterswende, wo Rosmarin zur Geltung kam, soll noch an den Königsritt erinnert werden. In Kunovice soll der König neben einer Rose auch einen Rosmarinzweig im Mund gehalten haben, was die Reinheit und Unschuldigkeit des Jungen symbolisierte, der den König darstellte.

An Jahrestagen und bei Festen wurden Rosmarin- oder Myrtezweige als Symbol der Ledigen getragen. Der Neujahrkuchen, welchen das Dienstmädchen als Gabe zum Abschluss ihrer ganzjährigen Arbeit erhielt, wurde ausser anderen Zeichen mit Rosmarin und Papierblumen verziert.

Ledige Rekruten wurden noch zur Zeit k. k. Österreichs und auch in der ersten Republik mit einem duftigen Blumenstrauß mit Rosmarin geschmückt. Das Hauptattribut der Rekruten waren jedoch Pfaufedern.

Der immergrüne Rosmarin wurde auch zur Ausschmückung von Häusern anlässlich des Fronleichnamens, zur Ausschmückung von Fenstern zu Pfingsten, an Festtagen oder bei Primitionen verwendet. Im Gebiet von Uherské Hradiště wird bei den Umgängen zur Kirmesszeit bis heute meistens das sogenannte Recht getragen, das in jedem Dorf eine andere Form hat. Manche von diesen Rechten werden mit Rosmarin, Myrte, Asparagus oder Buchs geschmückt. Der Junggeselle an der Umzugsspitze trägt sogar einen Blumentopf mit Rosmarin. Zum Schmausfest tragen die Junggesellen in den Gemeinden der Region Uherské Hradiště Rosmarinzweige an der linken Seite ihrer Mäntel oder Trachten. Mit einem Rosmarinstrauß wurden in der Vergangenheit die Kreuze anlässlich verschiede-

ner Kirchenfeste geschmückt. Rosmarin wurde aber auch als Heilmittel in der Volksmedizin und als Gewürzmittel bei der Speisenzubereitung verwendet.

Rosmarin gilt als charakteristisches Symbol der ritualen Volkskultur, das mit Wenderitualen und Jahresfeiern verknüpft ist. Durch dieses Symbol wurden die Rollen der Teilnehmer an einer Zeremonie oder einem Volksbrauch (Brautführer, Bräutig) oder auch Gegebenheiten wie Freiheit, Ehrlichkeit, Unberührtheit bezeichnet. Beachtenswert ist ebenso das dekorative, verzierende Ziel dieser Gewohnheit. In der Volkskunst sind diese Funktionen schon geschwächt oder verlorengegangen. Für Kinder und Jugendliche ist Rosmarin in der Volksauffassung völlig unbekannt.

FRANTIŠEK A JOSEF HÁNOVI, LIDOVÍ MALÍŘI Z BLATNICE

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Městečko Blatnice pod Sv. Antonínkem je široké veřejnosti známé především jako poutní místo s kaplí sv. Antonína Paduánského. Ke zviditelnění Blatnice a popularitě antonínských poutí přispěl nejvíce malíř Joža Uprka, který zde byl koncem 19. století častým hostem. Jeho oblíbenost a úspěch zcela překryly význam místních lidových malířů z rodu Hánů.

Výtvarné projevy lidu byly v minulosti sledovány především z hlediska jejich svátečnosti a obřadnosti. Můžeme je vnímat ve výzdobě oděvu, obydlí, interiéru, a v mnoha dalších projevech lidové kultury. Také v lidovém prostředí se obyvatelé venkova obklopovali předměty, které vedle svého staršího ryze funkčního charakteru se zobrazováním magických, ochranných, plodnostních a blahonosných znaků a symbolů nabývaly postupně rovněž estetickou hodnotou. Lidé se snažili vytvořit si v bezprostřední blízkosti kolem sebe prostředí, jež by je nejen chránilo a posilovalo, ale které by jim zpříjemňovalo jejich bytí. Nás z širokého okruhu projevů lidové výtvarné kultury bude dnes zajímat oblast lidové výtvarnosti v souvislosti s rodem Hánů z Blatnice pod sv. Antonínkem.

Františka Hánu (1820–1900) a jeho syna Josefa (1842–1917) můžeme považovat za výjimečné, ale opomíjené osobnosti lidového malířství. Jejich tvorba má nejužší vztah k místu, kde žili a působili – v Blatnici pod sv. Antonínkem. Povědomí především o Josefovi je dodnes živé. Oba se proslavili nejen jako místní kostelníci, obyčejní nadaní malíři exteriérů i interiérů, ale především jako malíři obrazů na plátně – olejomalb, převážně s náměty z religiozní ikonografie, které je možné vidět nejen v kapličkách v okolí, ale také v soukromém vlastnictví a v muzejních sbírkách v České republice i v Rakousku.¹

František Hána se narodil v roce 1820. Byl domkař, sloužil jako kostelník a přivydělával si malířstvím a natěračstvím. Pocházel z rodiny skromné, poctivé a všeobecně uznávané. K jeho životu se zatím nepodařilo vypátrat žádné podstatné okolnosti, neboť ani matriky neprozrazují více, než je doposud o Františkovi Hánovi, jeho rodičích a rodině známo. Žil se svou rodinou – ženou Josefou, rozenou Blažkovou a dvěma dětmi (dcera však uhořela při požáru?) a synem Josefem na čísle popisném 55. Jejich domek byl velmi malý a společně s číslem 447 tvořil jeden společný dvorek, kde pravděpodobně žil a hospodařil s rodinou svého bratra Josefa (?). Je možné, že i on se věnoval malbě na plátně. Ojediněle uváděné datace na plátnech prozrazují, že se olejomalbou musel zabývat v jejich okruhu už někdo dříve, snad jejich otec. Prostory, kde žili, byly velmi stísněné, žádné hospodářství zde nebylo možné provozovat. Pravděpodobně i z tohoto důvodu si začal František přivydělávat malířstvím, nejen podomním, ale zhotovoval i obrazy, které byly nabízeny o poutích.

Josef Hána se narodil 20. března 1842 v Blatnici Františkovi a Josefě Hánovým jako druhorozené dítě. Spolu s Marií, rozenou Vlkovou – původem z Ostrožské Lhoty – uzavřeli 25. ledna 1871 sňatek v Ostrožské Lhotě. Byl domkařem, také vykonával funkci kostelníka a po vzoru svého otce se věnoval laicky malířství nejen klasickému pokojovému, ale na požádání vytvářel názední malby v interiérech, na budovách, na nábytku i jinde, podle přání zákazníků. Vychovával s manželkou dva syny – Františka (*1872) a Jana (*1875). Oběma synům vystrojili svatbu ve stejný den – 29. 5. 1900. Syn František měl tři děti. Josef (1901) umřel necelé tři měsíce po narození na *rychlý katar střev*, Anežka (1906–1929) umírá krátce po narození prvního dítěte Stanislava (*1928).² O rodu Hánů se však v Blatnici v souvislosti s vnukem *pantáty maléře* – Františkem (*1903) nehovoří nejlépe. František se neoženil, nepracoval, byl označován za povaleče, alkoholika a jeho život byl ukončen tra-

1. František Hána (11. 2. 1872–září 1917, padl na jižní frontě), syn Josefa Hány – *pantáty maláře*. Repro L. Chvalkovský.

gickou událostí nebo snad sebevraždou na železnici. Otec František se však této tragédie nedožil (obr. 1). Narukoval do první světové války, kde zahynul ve svých 45 letech... *Z občanů Blatnických padli „na poli cti a slávy“... ženatý rolník a poctivý milý věrný kostelník Blatnický Hána František, syn „pantáty maláře“, který jediný zasažen byl bombou hozenou z aeroplanu kroužícího nad Terstem... Padli při hrozně 11. Italské offensivě u Gorice a na Soči v září 1917.*³

Druhý syn Josefa Hány *maláře* Jan žil na čp. 447 (obr. 2), takže opět žili v úzkém rodinném sepětí, které tyto dva domky s malým společným dvorkem vytvářely. Vedle sociálního zařazení domkař je u jeho jména v matrice rovněž uvedena pomocná funkce kostelníka. V květnu roku 1900 vstoupil Jan Hána do manželského svazku s Marií Mocholovou, jejíž otec pocházel z Polešovic. Jan a Marie Hánovi neměli vlastní děti, přátelili se s rodinou bratra Marie – Františka Mocholy. Jeho žena Kateřina však zemřela 12 dnů po porodu dcery Marie a tento fakt ještě více prohloubil vztah Hánů k Mocholům. Necelý rok po ovdovění se František Mochola znovu oženil. Jeho druhou ženou se stala Marie Machalová. Jan Hána byl Františkovi za svědka a oběma dcerám, Marii a Anežce, byli manželé Hánovi kmotry. Marie, prvorozená dcera, se nikdy nedověděla, že její maminka Kateřina, rozená Němečková, zemřela po jejím narození. Marie přijala nemanželskou dceru za vlastní (obr. 4).

2. Jan Hána (25. 12. 1875–15. 1. 1955), domkař a kostelník, syn Josefa Hány, *pantáty maláře* a jeho žena Marie Hánová, roz. Mocholová (23. 1. 1876–30. 11. 1971). Repro L. Chvalkovský.

V rodině Hánů a Mocholů si talentu svého otce, tchána, svata a „skoro“ dědečka velmi vážili, ale ani druhorozený syn Jan nešel ve stopách svého otce. Výtvarné nadání projevovala snacha Marie Mocholová-Hánová, která měla příležitost se u svého tchána něco přiučit, což ji v její tvorbě samozřejmě inspirovalo a ovlivňovalo (obr. 3). Jistě si však přinesla „něco do vínku“ z Polešovic, kde žila její babička Marie (roz. Kutálková) a dědeček František Mocholovi; zde byla krasličářská tvorba velmi oblíbená a rozšířená. Marie Hánová byla známá jako malérečka nejen kraslic, ale i interiérů. Její kraslice jsou dodnes v řadě domácností v Blatnici, ale i v muzejních sbírkách.⁴

Josef Hána a jeho syn Jan byli známí jako výrobci oplatků a hostií pro potřeby kostela. Vzhledem k tomu, že Jan neměl vlastní děti, jako vlastní bral děti svých švagrů – manželů Mocholových. Proto bylo vcelku složité zjistit, kdo je vlastně Václav Mínařík (*1940), o kterém se v Blatnici hovoří jako o pravnuku Hánových. Podobně jako Hánovi se věnuje v rámci přivýdělků pečení hostií a vánočních oplatků. Používá náradí, jež zdědil po Josefu Hánovi – *pantátovi*. Malíř Josef Hána zemřel v dubnu 1917 ve věku pětasedmdesáti let. Po jeho smrti nastoupil na místo kostelníka Josef Mikulík (čp. 422) a krátce před jeho smrtí ustanovil farář J. Václavek v roce 1936 nové kostelníky Františka Mocholu a Josefa Valáška. František Mochola byl bratr Marie Mocholové, která se v roce 1900 provdala za Jana Hánu (z čp. 447), syna malíře Josefa Hány (obr. 5).

3. Marie Hánová (23. 1. 1876–30. 11. 1971), známá blatnická maléřečka, žena Jana Hány (n. 1875), snacha Josefa Hány *pantáty maléře*. Repro L. Chvalkovský.

Z tvorby

Úsilí blatnických malířů Hánových bylo ovlivněno nepochybně jejich nízkým sociálním postavením a nutností přivýdělnku. V publikovaných zmínkách o Hánech se však nikdo nedotýká tvorby Františka, jehož výtvarné projevy jsou viditelně odlišné a technicky propracovanější než tvorba jeho syna Josefa. František i v povědomí lidí splnul se svým synem. Jméno Josefa Hány je mezi pamětníky Blatnice známé dodnes. Přírvlastek *pantáta maléř* si na vesnicích zasloužil jen ten z mužů, kdo vykonával nějaké řemeslo či zaměstnání odlišné od běžné zemědělské práce, např. pantáta mlynář, bednář ap. V pramenech se dokonce rozcházejí i odborníci, kteří v polovině 19. století hovoří o pantátovi Josefu Hánovi. Ten se však narodil v roce 1842, takže přídomek pantáta mohl získat mezi lidmi až vstupem do manželství v roce 1871. Pantátou tedy mohl být označován už jeho otec František, který umírá v roce 1900 jako osmdesátiletý (obr. 6).

*V 19. století zdobil omítky domů a vinných búd místní malíř – samouk Josef Hána. V padesátých letech 19. století se začaly na břidlicové omítky přenášet vzory z výšivek do souvislých nebo přerušovaných pásů v prostoru mezi okny a střechou.*⁵ A těmto názorným malbám se Hánovi věnovali nejen v Blatnici, ale zajížděli do širokého okolí. Pohybovali se nejen na Dolňácku a Horňácku, ale často zajížděli i na slovenské Záhoří, kde malovali především náhrobní kříže. Nejstarší pamětníci si matně vzpomínají, že také na hřbitově v Blatnici byly ještě v první třetině 20. století některé dřevěné kříže malované pravděpodobně někým z rodu Hánů.

4. Anežka Kuřinová (15. 12. 1922), roz. Mocholová (kmotrem jí byl Jan Hána n.1875), dítě Ludmila Kuřinová (5. 1. 1947). Repro L. Chvalkovský.

V publikovaných pramenech můžeme nalézt zmínky o Josefu Hánovi a také učiteli Antonínu Pojetovi, kteří zdobili především exteriér hospodářských staveb malbou pestrých ornamentů.⁶ Na učitele Antonína Pojetu jako malíře těchto dekorů si nikdo nevzpomíná. Zdrojem informací se stala Pamětní kniha farnosti Blatnické, která byla na konci 19. století důkladně vedena přímo farářem blatnickým – Mořicem Růžičkou, děkanem okresu Strážnického. Už na straně 16 a 17 se dočteme: *...též síň v domě bývá vymalována buď od domácích „ženských“ aneb se na to zavolá „pantáta malář“ kostelník Josef Hána, samouk v malířství, který za několik šestáků (20 hal.) namaluje plnou síň krajin, měst, zvířat, ptáků, růže, někde i obrazy svaté i nesvaté, jak a co kdo chce...Též dřevěné kříže na hrobech dostává „pantáta malář“ do práce – a jest Blatnický hřbitov malou výstavkou „pantátových“ náhrobních malůvek a ornamentů Slovákých. Maléřská sláva tohoto nadaného samouka na moravském Slovácku zapadá, ale ještě kvete na Slovensku uherském, kamž dosud pantáta dodává lacino sv. Ištvaný (Štěpány), Emerichy – atd...*

Učitel Bohuslav Petratur z Blatnice vzpomíná na vyprávění o Josefu Hánovi, obyčejném malíři obytných místností jizeb, vstupních síní a často i hospodářských budov. Jeho rodinu si vybavuje díky tomu, že jeho dědeček bydlel na čp. 401 přímo naproti domku Hánů, čp. 55 a byli s nimi v dobrém téměř rodinném poměru. *...Mám v paměti jizbu u dědečků, která hýřila pestrou sytostí barev různých květin. Pamatuji si ještě malbu jedné*

5. Dům rodiny Hánů v Blatnici č. 366, dnes restaurace Roháč. Repro L. Chvalkovský.

síně s obrazy apoštolů a biblických osob. Pantáta malěř – jinak se mu neřeklo – také pekli pro kostel hostie a vánoční oplátky. Dnes to dělá s jejich nářadím pravnuke Václav Minařík...

Rukopis Morice Růžičky přibližuje i další tvorbu, které se Hánovi věnovali. V roce 1898, od kdy je kniha vedena, se však zmiňuje pouze o tvorbě Josefa Hány. *...Těž nářadí ve světnicích jako lavy, „pohrádka“ (postel), legáty (židle), žigla (dlouhonízká skříň na potraviny), truhly, kolébka, lišty na talěře, džbány – hrnky, a lišty, na nichž jsou obrazy svatých v rámcích malovaných – jsou malovány – ba i vozy jsou někde malůvkami vyzdobeny.* Ve sbírkovém fondu etnografického oddělení Slovákého muzea jsou mimo jiné také dvě truhly, které by mohly být z „dílny“ Hánů. Je však nutné důkladné srovnávací studium těchto maleb.

Učitel Petratur hovořil také o obrazech svatých, které původně zdobily interiér domu jeho babičky *...Pantáta maloval i obrazy na plátně. Od něho měli moji dědáci vymalovány dva. Večeři Páně a Vjezd proroka Eliáše na ohnivém kočáře do nebe. Po smrti svých dědáků jsem se snažil oba zachránit. Tehdy Dr. Antonín Šuránek zdůraznil hodnotu prací pantáty, tak jsem chtěl obrazy předat jemu. Byly přenechány u paní kostelníkové Budařové. Z její neznalosti hodnoty těchto věcí došlo po nějaké době ke zničení obou obrazů.*

Hánovi malovali značné množství obrazů s náměty světců, které zhotovovali pro kaple i kostely, byly nabízeny především o poutích, jejich prostřednictvím se dostávaly do širokého okolí. Největším odbytištěm však byla přímo antonínská pouť v Blatnici. Lidé si sem přicházeli nejen pro obrázky a obrazy k výbavě svých domácností – svatého koutu, ale objednávali si u Hánů i obrazy větší, které tvořily stěžejní součást oltářů v obcích při slavnosti Božího Těla.⁷ Byly součástí výbavy nevěstám, ale u Hánů si často i sedláci z okolí zadávali vymalování nějakého obrazu s konkrétními výjevy.⁸

Své místo měly také v kapličkách, božích mukách a dalších sakrálních stavbách, obvykle tam, kde se staly zázraky, jako projev díky za uzdravení či ušetření lidí i dobytka před živelnými pohromami a požáry. Dodnes je můžeme vidět v terénu, např. v kapličce v Petrově (obraz Nanebevzetí P. Marie), v kapli v Rohatci (obrazy sv. Petra a Pavla a P. Marie Bolestné), v kostele ve Bzenci (P. Maria Bzenecká), v božích mukách v Buchlovicích. Nejen mezi

6. Svatá rodina, datováno 1824, olej na plátně, Slovácké muzeum, E 20.363, ? Hána. Foto L. Chvalkovský.

Blatničany, ale i v publikovaných pramenech je za nejcennější dílo Josefa Hány označován obraz sv. Antonína na Blatnické hoře nad hlavním oltářem v kapli, který měl údajně Josef Hána namalovat roku 1885.⁹

I laické oko však rozpozná, že oltářní plátno sv. Antonín nad Blatnickou horou je provedeno jiným rukopisem. Tak začalo pátrání po možných poznámkách v dostupných materiálech a hledání osobností, které by byly schopny k osudu plátna něco prozradit. V Pamětní knize poutní kaple sv. Antonína nad Blatnicí text na straně 128 říká: *...Ruda Kubíček restauroval v roce 1944/5 velmi poškozený a znečištěný hlavní oltářní obraz Sv. Antoníčka malovaný v roce 1885 blatnickým malířem samoukem, kostelníkem Josefem Hánou, který pro malování obrazu použil plátna k malbě odborně nepřipraveného a barev fermežových používaných řemeslnými natěrači. V důsledku toho vrstva barvy po letech ztvrdla, popraskala hrubě, vydula se i s plátnem v boule hyzdící obraz a ohrožující jeho trvání. Blatnický občan Vyskočil vzal si za úkol dopravu tohoto obrazu na voze do Hradiště a úhradu nákladů za restaurování. Restaurátor při této obtížné práci která byla i fyzicky náročná utrpěl zánět zápěstního vaziva, který vyžadoval delší léčení. Cesta nás přivedla k Rudolfovi Ku-*

7. Panna Maria Sedmibolestná, olej na plátně, Slovákcké muzeum, E 258, František Hána. Repro L. Chvalkovský.

bíčkoví mladšímu, který si připomněl událost v letech 1944–1945 a potvrdil, že obraz restauroval jeho otec, akademický malíř Ruda Kubíček (6. 11. 1893–24. 5. 1983).

Plátno bylo do Uherského Hradiště převáženo složitě, ve speciální bedně na bedněném voze s koňským potahem. Opravu financoval František Vyskočil, obecní radní z Blatnice, čp. 4. S vozem tehdy do Hradiště jel za svého otce mladý Josef Bogar (* 3. 8. 1922), který si dodnes vzpomíná na nepříjemnou situaci u Sadů *...u rozcestí na Derflu začaly houkat sirény, začal nálet. S vozem jsme asi hodinu a půl stáli pod stromem a věřili, že vše dobře dopadne. Obraz jsme dovezli ke Kubíčkům šťastně...*

Kubíčkův syn – Rudolf Kubíček ml., akademický malíř (13. 4. 1924) ochotně vyšel vstříc a snažil se v otcově pozůstalosti vypátrat jakoukoli zmínku týkající se restaurování Hánova plátna – stavu, financování úkolu a veškeré dokumentace. Přestože byl restaurátor Kubíček ve svých záznamech precizní (poznámky v jeho knihách o tom svědčí), ke zkoumané problematice nebyla doposud nalezena jediná poznámka. Nelze dnes tedy dostatečně zodpovědně říct, zda je plátno po restaurování Rudou Kubíčkem z Uherského Hradiště v roce 1944–1945 více dílem Kubíčkovým nebo Hánovým, i když pamětník a očité svědek převozu plátna Josef Bogar podotýká, že se Rudolf Kubíček snažil obraz zachovat v původním stavu a nezasahoval do malby. Obraz údajně inhaloval různými pryskyřicemi, neboť podkladový *šeps* byl velmi špatný. Snažil se prý obraz podlepit, zažehlit voskem

8. Panna Maria Bolestná, olej na plátně, E 263, Josef Hána. Repro L. Chvalkovský.

a doplnit chybějící odprýskané plochy. Pokud je to pravda, pak výraz obličejů Antonína i kolem se vznášejících andělů vypovídají o jiném rukopise, než jak jsme u Josefa Hány zvyklí. Obraz působí téměř jako profesionální dílo. Dalším pramenem se stala Pamětní kniha farnosti Blatnické uložená na faře v Blatnici, kterou farář Grezegorz Kotynia a správkyně fary Dana Bogarová (*1956) poskytli k presenčnímu studiu. Strana 142–143 potvrdila naše domněnky... *Rok 1912 stal se pro kapli památným tím, že kaple byla roku 1912 uvnitř velmi vkusně vymalována, a sice provedl malbu dle vlastního nákresu p. Matěj Buřil, malíř z Veselí n. M... Obec pak dala kapli zvenčí obílit, takže nyní kaple poskytuje pěkný pohled zvenku i uvnitř. Jedná se nyní již jen o nový obraz sv. Antonína nad hlavním oltářem, který by farář snadno pořádit mohl, ale zatím tu myšlenku odložil, neboť odstraněním starého obrazu by velmi byl zarmoucen náš tak hodný kostelník „pantáta malér“ (Josef Hána), jehož otec ten obraz maloval... Autorem hlavního obrazu byl skutečně otec Josefa – František Hána. Josef Hána provedl kolorování reliéfu Večeře Páně nad hlavním oltářem. V pamětní knize farnosti je zaznamenána konkomisařem Antonínem Daňkem poznámka*

k těmto jeho aktivitám. ...V roce 1888 daroval a nad hlavní oltář zaříditi dal pan stavitel Slovák ze Strážnice polovypouklou večeři Páně, která zhotovena jest ze sádrové látky – malbu její dosti dobře provedl samouk v malířství zdejší kostelník Josef Hána vulgo zvaný „pantáta malér“.

Kostelním obrazům samouků Hánů, které zdobily interiér farního kostela v Blatnici, začalo být v konkurenci Joži Uprky těsno. S vymalováním oltářního obrazu sv. Ondřeje se zdála být tvorba Hánů nevhodná, a tak byly tyto obrazy převezeny do kaple sv. Antonína na hoře nad Blatnicí... V roce 1889 byly některé špatné obrazy, na nichž lid nemoudře lpěl převezeny z Farního kostela do kaple, odkud nyní již bez nevole lidu osprávněny budou... Součástí současného studia je i hledání poznámek v pozůstalosti Joži Uprky, které by se dotkly práce Hánů.

V blatnických interiérech se údajně koncem 19. století vyskytovaly i obrazy na skle. Zmiňuje se o tom Jitka Staňková v šedesátých letech 20. století v knize *Lidové výtvarné umění*, kde píše, že ...přímou v Blatnici žila na konci 19. a začátku 20. století rodina malířů obrazů na skle, kteří zároveň malovali i na plátno nebo plech. Jistě měla i ona na mysli právě rodinu Hánů, která se však produkcí obrázků na skle nikdy nezabývala. V pramenech se nikde neobjevuje zmínka a ani mezi pamětníky neexistuje vzpomínka na výrobu a malování obrázků na skle přímo v Blatnici.¹⁰

V šedesátých letech se studiem olejomalb Hánů okrajově zabýval také Jaroslav Zapletal – historik umění, který krátce nastoupil do galerie Slováckého muzea, kde byla v roce 1969 uspořádána výstava „*Obrazy a plastiky lidových mistrů*“, v níž se část dotýkala právě tvorby Josefa Hány. K výstavě však nebyl vydán katalog a nalézt podklady je s odstupem téměř čtyřiceti let velmi obtížné. V průběhu výzkumu v terénu se však podařilo zjistit, že po roce 1968 se aktivně podílel na záchraně sakrálních památek nejen v regionu pan Vaněk z Uherského Hradiště. Jedním z úzkých spolupracovníků Vaňka byl také Evžen Skula z Uherského Hradiště, který asi v letech 1972–1975 restauroval obrazy z kaple sv. Antonína. Ani on nemá k dispozici záznamy o stavu obrazů, dokumentaci restaurátorských zásahů či další bližší informace, které by pomohly rozšířit okruh poznatků sledovaného úkolu. Vzpomíná si, že ho práce nadchla, obdivoval tehdy naivitu restaurovaných děl, avšak situace nedovolovala věnovat se hledání souvislostí a detailů hlouběji. V té době působil na galerii Slováckého muzea Vilém Jůza (1955–1964). V jeho pozůstalosti pátrá jeho syn Jiří Jůza.

Vzpomínky na Josefa Hánu maláře zanechal ve své pozůstalosti i fotograf Karel Dvořák, který od roku 1904 často na jižní Moravu zajížděl. Zpracoval je a v devadesátých letech vydal Václav Frolec. Ze vzpomínek v kapitole „*Kostelník u svatého Antonínka*“ vyplývá, že Hána – i když označen jako *kostelník kmocháček Zeržán* – měl značný smysl pro humor, když pro kapličku v Zarazicích namaloval obraz „*Klanění Tří králů*“, ale o čtyřech osobách.¹¹

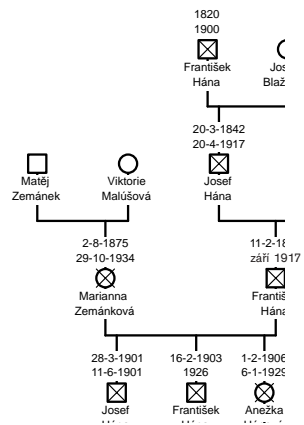
V roce 1996 se malířskými aktivitami Josefa Hány zabývala Olga Floriánová.¹²

Dotýká se pouze Josefa Hány a jeho široce zaměřeným aktivitám. V době, kdy prováděla výzkum v terénu, se přímo v kapli nacházelo čtrnáct obrazů, jejichž autorem byl označen Josef Hána. V průběhu 20. století je kaple získávala formou darů od blatnických občanů – např. stařenky Apoleny Bogarové z čp. ??, Jana Bogara z čp. 187.¹³

Po opakovaných krádežích v druhé polovině devadesátých let 20. století musely být obrazy z bezpečnostních důvodů uloženy do depozitu.

Obrazy na plátně

V souvislosti s rodem Hánů nás budou nejvíce zajímat votivní obrazy, jež jsou v soukromých, ale především v muzejních sbírkách tu více tu méně zastoupeny a které čekají na důkladné studium. Charakteristickým znakem výtvarného projevu Hánů je míra naivity. Snažili se narativním způsobem realisticky zobrazit a někdy i slovně popsat často složité prostředí dějů nadpřirozených nebeských zásahů a doprovodit je portrétem konkré-

ního světce či světice.¹⁴ Postavy svatých (votantů) jsou v jejich případech často umísťovány na modrém pozadí, do něj jsou obvykle situovány rostlinné motivy, hlavičky andělíčků, obláčky ap. Autorství není na dílech Hánů značeno, i z tohoto důvodu zůstává stále jejich tvorba nepovšimnuta. Nejtypičtějším rysem na plátnech Hánů je zvláštní závojeování, o němž se vyjádřil i farář Moric Růžička ve farní kronice... *Obrazy svatých a světic Božích zaopatřuje Blatničany v hojnosti a báječně lacino pantáta malář, který o slávu Rafaelovu závoditi nebude, ale přesto si myslí, že takový šlajř nedovede panence Marii namalovat nikdo jako on...*¹⁵

Hánovi čerpali z obecně rozšířeného okruhu zobrazování religiózní ikonografie - výjevy sv. Barbory, sv. Rosalie, sv. Jana Křtitele, sv. Jana Nepomuckého, sv. Terezie, sv. Cyrila a Metoděje, sv. Josefa Pěstouna, sv. Trojice, cesty na Kalvárii se znázorněním serpentinu, Kristových ran, Ukřižování, vyobrazení P. Marie Pomocné, Kojící – Provodovské, Růžencové, Neposkvrněné početí, časté je zobrazování Antonína Paduánského, sv. Floriana, a též církví potírané zobrazení sv. Trojice se třemi obličejí na jedné hlavě.¹⁶

V současné době je stěžejním úkolem dopracování dostupných informací pro dokončení rodokmenu rodu Hánů (obr. 9), srovnávací studium pláten uložených ve sbírkových fondech našich muzeí a pátrání po dalších exponátech v soukromém vlastnictví. Rozbor díla bude námětem následujícího příspěvku (obr. 7, 8).

Závěr

Vzhledem k tomu, že v pramenech a literatuře bylo zachyceno a uveřejněno minimální množství poznatků, které by ozřejmily život a dílo těchto naivních lidových tvůrců z rodu Hánů, je příspěvek výsledkem podrobného studia dostupných informací zaznamenaných v archivech, kronikách, matrikách a literatuře, doplněných postřehy pamětníků v terénu, a není zatím ukončeno. Součástí výzkumu je další komplexní studium a dokumentace díla Hánů nejen v terénu, ale také v muzejních i soukromých sbírkách. Pro určení autorství jejich pláten, která nebyla ve většině případů datována a nikdy signována, je nepostradatelná komplexní spektrální analýza, expertíza technologie olejomalb na plátně a následně uměleckohistorický rozbor jejich díla.

Z etnografického hlediska můžeme rozpracovaný úkol vnímat jako mikrosundu, která na příkladu konkrétních osobností rodu Hánů z Blatnice přispěje k poznání tvůrčích mechanismů lidové kultury a jejich tradování v konkrétním prostředí, vymezeném teritoriálně i časově.

Poznámky

- 1 *Blatnice. Minulost a současnost slovácké obce*. 1981, 231 s. + 32 s. obrazová příloha, s. 167. *...Národopisné badatele a sběratele zaujala lidová kultura v Blatnici už na přelomu 19. a 20. století. Byl to především lidový oděv a jeho sváteční a obřadní součásti, které zde získávali František Kretz a Josef Klvaňa. Části jejich sbírky jsou uloženy v Etnografickém ústavu MZM v Brně, kde je rovněž kolekce kraslic a soubor obrazů blatnického malíře – samouka Josefa Hány... Kapitulu „Lidová kultura Blatnice“ zpracoval Josef Tomeš.*
- 2 Moravský zemský archiv, Fond E 67 ZL HO 5, Matrika Blatnice pod Sv. Antonínkem.
- 3 *Pamětní kniha farnosti Blatnické*, str. 107. Farní archiv, Blatnice pod Sv. Antonínkem.
- 4 *Blatnice. Minulost a současnost slovácké obce*. 1981, str. 178, srov. V á c l a v í k, A.: *Výroční obyčej a lidové umění*. Praha 1959, str. 358, 439. *...Za povšimnutí patří také kraslice s geometrickým, rostlinným a figurálním ornamentem, který byl prováděn v pestrých barvách. Ještě na počátku 20. století se scházela děvčata před Velikonocemi a nedělní odpoledne věnovala malování kraslic. Od starších žen přebíraly zkušenosti. K neznámějším patřily maléřečky stařenka Hánová a Machalová. Dodávaly je místním zájemcům k svátkům, ale vyráběly i část sortimentu na prodej. Základní jejich technikou bylo batikování voskem. Z nich je řada uložena v EÚ MZM Brno a ve SM v Uherském Hradišti, které byly dodány hlavně z dotazníkové akce v roce 1941...*

Plochu maléřečky rozdělily na dva nebo tři dílky, na něž postupně dřívkem kreslily do vosku ornamenty. K nejčastějším vzorům patří osmicípá hvězda – růže, kruh, kosočtverec, čárkování, ratolesti, květy, tulipány, svastika, mřížkování, vlnovky, tečky, trojúhelníky, lístky, srdce, slunce, hvězdičky. Na kraslicích ze 40. let 20. století se objevují motivy z poutí, které jsou znakem estetického úpadku kraslicové tvorby. Převládá motiv Antonínské kaple, stylizované krojované postavy dívek, krojovaných párů na koních atd. Některé už uveřejnil Ant. Václavík – z mladší např. konvalinového hada, na mladú hospodyň, kaplička u sv. Antonínka, upozornil i na archaické motivy známé z kraslic z přelomu 19. a 20. století.

- 5 Tamtéž, str. 174, obr. 32, malovaná výzdoba exteriéru domu čp. ? (práce Josefa Hány?).
- 6 Tamtéž, str. 175, srov. F r o l e c, V.: *Tradiční vlnařství na Moravě*, s. 118.
...Vedle této výzdoby se věnoval i malbě ornamentů na hospodářské stavby, které měly bílý podklad s modrou nebo zelenou podrovnávkou, zdobil je stařeček Josef Hána a později také učitel Antotnín Pojeta...
- 7 Antonín Bartošík (* 1917) z Polešovic si vybavuje obraz sv. Cyrila a Metoděje jako malé dítě, který už babička opatrovala a zdobila jím oltářík před jejich domem.
- 8 Na zadní straně některých obrazů napsáno ...do Sudoměřic celý rod.
- 9 Srov. P o j s l, M.: V.: *Blatnice. Poutní kaple na hoře sv. Antonína*. HSSV na Velehradě, 1992, 19 s.
- 10 S t a ň k o v á, J.: *Lidové výtvarné umění. Čechy a Morava*. Praha 1967. 170 s., str. 117.
- 11 *Slovácko 1905*. Brno 1991, s. 79–80.
- 12 F l o r i á n o v á, O.: *Drobné sakrální objekty na Strážnicku*. Rkp. dipl. práce. ÚEE FF MU v Brně 1996, 113 str., s. 87–90.
- 13 Inf. Josef Bogar, Blatnice.
- 14 J a n č á ř, J. a kol.: *Vlastivěda moravská. Země a lid*. Nová řada sv. 10. ÚLK ve Strážnici a MVS v Brně 2000, 373 str., s. 242. Kapitulu „Výtvarná kultura“ zpracoval Richard Jeřábek.
- 15 *Pamětní kniha farnosti Blatnické*, 1898–1965, str. 17. Farní archiv, Blatnice pod sv. Antonínkem.

Informátoři:

Bohumil Petratur (* 1920), Slavomír Budař (*1920), Štěpán Vašíček (*1927), Rudolf Kubíček, ak. mal. (*1924), Evžen Skula (*1942), Eva Nováková (*1927), Jaroslav Zapletal (*1943), Antonín Bartošík (*1917), Olga Floriánová (*1965), Miloslav Pojzl (*1945), Antonín Bogar (*1923), Josef Jančář (*1931), Dana Bogarová (*1956), Martin Bělánek (*1943).

Prameny:

Moravský zemský archiv Brno – fond E 67, ZL HO 5

5112	Blatnice 1	narození	1660–1681
5115	Blatnice 4	narození	1785–1830
		oddání	1846
		zemřelí	1846
5113	Farnost	narození	1681–1694
5114	Farnost		1694–1785
5116	Blatnice	narození	1830–1860
		narození	1860–1890
5125		oddání	1860–1718
5126	Farnost	oddání	1719–1785
5127		oddání	1874–1899
5131		zemřelí	1660–1717
5133		zemřelí	1847–1902

Matrika Blatnice pod sv. Antonínkem

Rodní a křestní matrika sv. VII.	1891–1913
Snubní matrika	1900–1942
Knihy manželství sv. I	1950–1959
Knihy úmrtí sv. V	1903–1949
Knihy úmrtí 1	1950–1964
Knihy úmrtí 2	1964–1980
Domovní kniha	

Pamětní kniha farní kaple sv. Antonína nad Blatnicí. Fara kaple sv. Antonína v Blatnici.

Pamětní kniha farnosti Blatnické, 1898–1965. Farní archiv, Blatnice pod sv. Antonínkem.

PhDr. Romana Habartová (n. 1964), odborná pracovníce Slováckého muzea. Odborně se zaměřuje na lidovou výtvarnou kulturu a taneční folkloristiku.

František and Josef Hána – Folk Painters from Blatnice pod sv. Antonínkem

A b s t r a c t

The small town of Blatnice pod sv. Antonínkem, lying at the gently rolling hill country below the southwestern promontories of White Carpathians, 5 km east of Veselí nad Moravou, is widely known mostly as a pilgrimage destination with the chapel consecrated to St. Anthony of Padua. There is a folk legend that says that there used to be an ancient Slavic sacrifice ground on the hill with the chapel, attended by the residents from the vicinity. The Slavic apostles are said to abolish it on their way from Nitra to Velehrad and to use the water from a sacred stream there to baptize the locals. Another widely known legend has it that the water from the same stream miraculously healed a count's son – on an intercession of St. Anthony.

The man responsible for popularization of the local pilgrimages and Blatnice itself was Joža Uprka, who used to be a frequent guest here at the end of the 19th century. His success and popularity completely outshone the importance of local folk painters of the Hána family who had lived and worked in Blatnice and adjacent ethnographic regions of Dolňácko, Hornácko and Záhohří in the course of the 19th century. The son Josef (1842–1917) is better known today, more so than his father František (1820–1900). They were not only known as local sacristans and common but talented painters of residential chambers, entrance hallways and farm buildings, but more importantly as painters on canvas. They painted mostly subjects from religious iconography, which can be seen not only in chapels around Blatnice (Rohatec, Petrov...), but also in private collections as well as museum collections in the Czech Republic and Austria.

Due to the fact that literature and sources offer only scarce facts regarding the lives and work of these important folk artists, the only way to learn about them is field and archive research, including interviewing of witnesses or contemporaries. There are also artists' descendants still living in Blatnice, who can shed light on the history and origins of their family. The research did not examine only the works in the field, but also in museum and private collections. In order to be able to determine their authorship (they are never signed or only seldom dated), it is necessary to conduct a complex expertise of the oil on canvas technology as well as an art-historical analysis. From an ethnographical point of view, we can understand this task as a microprobe that uses an example of concrete individuals to contribute to our knowledge of creative mechanisms of folk culture and their passing-on in specific environment, defined by both place and time.

František und Josef Hána – Volksmaler aus Blatnice pod sv. Antonínkem

Zusammenfassung

Die Stadt Blatnice pod Sv. Antonínkem, die sich in einem hügeligen Gebiet unterhalb der nord-westlichen Ausläufer der Weißen Karpaten, 5 Kilometer östlich von Veselí nad Moravou erstreckt, ist der breiten Öffentlichkeit vor allem als Wallfahrtsort mit der auf einem Berg situierten Kapelle des heiligen Antonius von Padua bekannt. Die Volksüberlieferung erzählt, dass gerade an dieser Stelle ein altslawischer, heidnischer Opferplatz situiert wurde, wo die Leute aus breiter Umgebung zusammentrafen. Die slawischen Glaubensträger sollen bei ihrer Wanderung von Nitra nach Velehrad den Opferplatz zerstört haben und mit Wasser aus einer Heilquelle unsere slawischen Vorfahren getauft haben. Allgemein bekannt ist auch eine Sage über Wunderheilung eines Fürstenknaben, die auf Befürwortung des Heiligen Antonius durch das aus dem Blatnice-Berg entsprungene Heilwasser zustande gekommen war.

Zur Popularität der Wallfahrten bei dem heiligen Antonius und zum Sichtbarwerden der Stadt Blatnice hat am meisten der Maler Joža Uprka beigetragen, der hier Ende des 19. Jahrhunderts häufig Gast war. Seine Popularität und sein Erfolg haben die Bedeutung der lokalen Volksmaler völlig überschattet. Es handelte sich um die Familie Hána, deren Mitglieder im 19. Jahrhundert in Blatnice pod sv. Antonínkem und den anliegenden Folkloreregionen Dolňácko, Horňácko und Záhvoří wirkten. Das Bewusstsein über die Maler – vor allem über Josef Hána (1842–1917) und weniger über seinen Vater František (1820–1900) ist bis heute lebendig. Die Hánas wurden nicht nur als Kirchendiener, als Maler von Zimmern, Fluren, Wirtschaftsgebäuden und Möbeln bekannt, sondern vor allem als Maler von Leinwänden – Ölgemälden überwiegend mit Themen aus der religiösen Ikonographie, die nicht nur in den Kapellen der breiten Umgebung (Blatnice, Rohatec, Petrov...), sondern auch als Privateigentum und in den musealen Sammlungen in der Tschechischen Republik und in Österreich zu sehen sind.

Weil in den schriftlichen Quellen und in der Literatur nur wenige Auskünfte über das Leben und Werk dieser bedeutenden Volkskünstler zu finden sind, bemühen sich die Verfasser der monographischen Werke, Bescheid darüber in den Archiven, im Gelände, in Gesprächen mit deren Zeitgenossen oder den Nachfahren jener professionellen Künstler, die Zeitgenossen der Familie Hána waren, auszuforschen. Man sucht die Auskünfte, die die Herkunft als auch die Lebensgeschichte der Volkskünstlerfamilie Hána erläutern könnte. Ein Bestandteil der Forschung ist das Studium und die Dokumentation der Hánas Werke, nicht nur im realen Gelände, sondern auch in Museen- und Privatsammlungen. Bei den Hánas Gemälden, die meistens nicht datiert und nie signiert wurden, ist zur Feststellung der Autorschaft eine komplexe Expertise der Technologie von Ölgemälden und die anschließende kunsthistorische Analyse ihrer Werke unentbehrlich. In ethnographischer Hinsicht kann die angefangene Aufgabe als Mikrosonde wahrgenommen werden, die am Beispiel konkreter Persönlichkeiten zur Erkenntnis der schöpferischen Mechanismen der Volkskultur und deren Überlieferung im konkreten, zeitlich und territorial begrenzten Umfeld beiträgt.

JUBILANTI NA MFF STRÁŽNICE 2002

Jedním z oblíbených pořadů Mezinárodního folklorního festivalu ve strážnickém skanzenu v posledních letech je sobotní *Folklorní škola – mravů stodola*. V letošním roce se pořad s názvem *Kdo byli* věnoval jubilantům, kteří by se v letošním roce dožili osmdesátiletí. Pořad připravil jejich vrstevník, tedy také jubilant, Jaromír Nečas. Celý pořad byl koncipován jako vzpomínkové vyprávění s osobním vyznáním ke třem legendárním primášům.

Rok 1922 byl úrodný na slovácké primáše – v lednu se narodil kyjovský **Jura Petřů** (21. 1.–6. 12. 1984), v březnu strážnický **Slávek Volavý** (10. 3.–11. 4. 1983) v dubnu hradištský **Jaroslav Staněk** (20. 4.–28. 2. 1978). V jejich osobnostech se v mnohém spojují proudy poválečné renesance folkloru.

Jura Petřů – setkávali jsme se v letech 1945–1950, kdy pracoval v Brně, hrával ve Slováckém krúžku, zpíval a primoval ve Frolkově rozhlasovém souboru. Antoš Frolka je jeho muzikantský zákonodárce (viz „Dopisy přáteli“, které vyšly k Jurovým nedožitým osmdesátinám a jsou svěráznou kronikou poválečného folklorismu). Muziku v Kyjově založil s něčickým Klimentem Navrátilem, v r. 1947 spolu také rekonstruovali styl hudeckého doprovodu k charakteristickému dolňáckému tanci skočná. Muzika se včlenila do Slováckého souboru Kyjov (1947–1958), pak nastala odmlka. Mezitím (1957) získal zaměstnání ve Šroubárnách v Kyjově a založil tam novou cimbálovou muziku. Navíc vypomáhal po dědinách, dojížděl i do Hodonína do souboru Dubina. V roce 1966 dostal nabídku na pravidelné účinkování v nově otevřeném vinárně Radniční sklep v Kyjově a na jedenáct let se skryl „do podzemí“. Mezitím se oženil. Zplodil dva syny – podle kuriózní svatební smlouvy nastylizované kamarády měli být cimbalista a houslista – primáš. Jsou! V roce 1977, v návaznosti na první úspěšnou nahrávku v Československém rozhlasu Brno. Jura s kapelou vinárnu opustil. Nastal čas Jurova zralého muzicírování, do kterého vstoupili i oba jeho synové. Před rozhlasovým mikrofonem byla kapela často až do natáčení jediné LP desky Supraphonu „Dyž sa chlapci zejdú“ v roce 1984, kterou už primáš nezažil. Snůmek je jeden z nejlepších muzikálních portrétů té doby.

Slávek Volavý – my dva, ač oba Strážnici posvěcení a navíc ze stejného roku narození, měsíc od sebe, skamarádili jsme se až v Brně. Slovácký krúžek, Konzervatoř hudby, Filosofická fakulta v Brně, intenzivní studentský život. Lidské i muzikantské vztahy se mezi námi udržely až do Slávkova odchodu ze života. Byly oboustranně prospěšné také institucím, které jsme ve své době zastupovali – Československý rozhlas Brno a Ústav lidového umění Strážnice.

Etnograf, muzikant, organizátor, obdivovaný primáš a lev salonů. Dovedl nejen s houslemi, ale i od klavíru zaujmout písničkami a bavit historkami. Puncovaný slovácký primáš, přestože se na Slovácku nenarodil (pocházel z Meziboří u Žďáru nad Sázavou). Po maturitě na strážnickém gymnasiu (1942) absolvoval Státní konzervatoř hudby v Brně (housle). Uniká totálnímu nasazení, ale dostává se za to do kárného tábora. Válka skončila – Slávkovi bylo „21“. Vzdal se pomýšlení, že by mohl být „koncertmajstrem“. Řídil se slovy Jaromíra Běhunka (cimbalisty Slováckého krúžku): „Tož Kubelík ani Paganini už z tebe nebude, ale mohl by ses stát Slávkem Volavým!“ To se splnilo. Po absolvování Filosofické fakulty v Brně (čeština – ruština – hudební věda – národopis) nastupuje 1949 na místo profesora na gymnasiu ve Strážnici a konečně, když bylo v r. 1956 zřízeno Krajské středisko lidové kultury ve Strážnici (dnešní ÚLK), odešel z gymnasia a stal se ředitelem tohoto ústavu a zároveň Strážnických slavností – dnešního MFF.

Klíčové podněty pro životní styl získal Slávek Volavý od horňáckých muzikantů, především Majstra Jožky Kubíka (to se týká i J. Petřů a J. Staňka), prof. dr. Vladimíra Úlehly – inspirátora Strážnických slavností, autora knihy *Živá píseň* a z dlouholetého přátelství s národním umělcem dr. Jankem Blahem ze Skalice a z jejich československé vzájemnosti v nefalšovaném pojetí.

Jura Petřů i *Slávek Volavý* – oba milovali život a žili naplno!

Jaroslav Staněk – nejmladší z primášů ročníku 1922, první z nich také zemřel. Výtvarník, primáš a dlouholetý umělecký vedoucí souboru Hradišťan. „Stal se legendou, protože otevřel cestu folkloru k divákovi folklorem nezatíženému, k současníkovi druhé poloviny 20. století ... rozkročen nad dobami – jednou nohou kdesi

v minulosti, v dobách Erbenových, Sušilových a Bartošových, kdy se písně „vázaly do kytiček“, druhou v současnosti, v níž je lidová píseň nikoliv jen ozvěnou zpěvu našich předků, historickým artefaktem, ale i mluvou současných generací...“ (J. Jilík „Staňkova legenda“ v knize „Primáš“, vydal KK Uh. Hradiště 1998.)

Sám jsem Staňka sledoval z povzdálí, z rozhlasové redakce, živě především ve Strážnici na pódiu a pak ještě intenzivněji v noci Pod katalpou u zámku. Jeho tón s nezaměnitelným vibrátem se pnul k nebesům, muziku ve friškách bodaly ostruhy jeho smyčce do krkolomných, ale vždy funkčních temp. Měl vytříbený cit pro „hraní pod nohy“ tanečnickům. Kapelu měl vybranou a ke všemu vycvičenou. Projel s ní kus světa.

Není možné zachytit všechny detaily Staňkova mnohovrstevného a v mnohém kontroverzního života. Při posledním setkání v nemocnici maloval, střízlivě uvažoval – „já si ještě zahraju“ – do týdne byl mrtev.

Jaromír Nečas své vzpomínkové vyprávění o třech primášských legendách doplnil řadou nejlepších hudebních nahrávek. Pořadem *Kdo byli* uctil Jaromír Nečas naše slovácké primáše. Vyprávěl s ohromným osobním zaujetím, přidal řadu osobních vzpomínek ze vzájemných setkání.

Tento typ naučného pořadu patřil k nejlepším na letošním MFF a jistě své posluchače zaujal a obohatil. S velkým zájmem se setkal i při své repríze na Festivalu hudebních nástrojů v Uherském Hradišti letošního roku.

Ludmila Tarcalová

VÍT HRDOUŠEK: LIDOVÁ ARCHITEKTURA JIHOVÝCHODNÍ MORAVY. OBRAZOVÝ PRŮVODCE OD CHRIBŮ PO BÍLÉ KARPATY, OD BŘECLAVI PO ZLÍN. Škola vesnice, Modrá u Uherského Hradiště 2001, 100 str.

Obrazová publikace *Lidová architektura jihovýchodní Moravy* vznikla v rámci aktivit Programu obnovy venkova a zaměřuje se na stavebně-historický vývoj lidových staveb a dokumentaci jejich současného stavu. Je určena především laické veřejnosti s hlubším zájmem o prostředí, ve kterém žijeme, a měla by být pro ni také jakýmsi návodem, podle něhož se lze řídit při budování a rekonstrukci venkovských objektů na jihovýchodní Moravě.

V úvodu autor ve zkratce vymezuje a charakterizuje oblast, které se bude v publikaci věno-

vat. Zajímá ho oblast domu podunajského typu, nejrozšířenějšího na Slovácku, dům karpatského typu na Kopicích a jižním Valašsku a přechodný typ na luhačovickém Zálesí. Jde tedy o území zahrnující od severu oblast Valašských Klobouk s Nedašovem, Brumovem – Bylnicí, Štítnou nad Vlárí a Slavičínem, Luhačovice s okolím, které na jihozápadě přecházejí do oblasti Uherskobrodská, horské území Kopic a Horňácka, nížinné Uherskohradištsko a na jihu uzavírá oblast zájmu Strážnicko. Autor tedy ne zvolil při sledování problematiky standardní národopisné členění jihovýchodní Moravy a nezachytil oblast Slovácka v celém teritoriálním rozsahu. Naopak, povšiml si také jižního Valašska, od Slovácka kulturně zcela odlišné oblasti.

Ještě než se V. Hrdoušek dostal k charakteristice jednotlivých regionálních typů obydlí, věnoval se ve zkratce základním stavebním materiálům, technikám a nejrozšířenějšímu půdorysnému rozvržení staveb na jihovýchodní Moravě.

V hlavní části publikace se autor věnuje nejvýraznějším specifickým znakům zástavby, konstrukce a výzdoby lidového domu na Strážnicku, Uherskobrodsku, Uherskohradištsku, Horňácku, Kopicích, luhačovickém Zálesí a jižním Valašsku. U každé z těchto oblastí charakterizuje specifické krajové zvláštnosti v konstrukci, stavebním materiálu, dispozici, a výzdobě obydlí. Zvláštní pozornost věnuje vždy stavbám hospodářským, jako jsou seníky, stodoly a samostatné komory. V případě jejich zachování také technickým stavbám, tedy vodním a větrným mlýnům, dále drobným sakrální stavbám – boží muka, polní kříže, samostatné zvonice. V nížinných oblastech Slovácka s dlouholetou tradicí vinařství nelze opomenout budy a sklepy, souhrnně nazývané jako vinohradnické stavby, což je přesnější a také užívaný termín, než vinařské stavby, který byl použit v této publikaci. Tam, kde autor zachytil citlivé přestavby starých usedlostí, popřípadě novostavby nenarušující ráz vesnice a vycházející z prvků lidové architektury, použil jich zde jako vhodného příkladu, kudy se může ubírat stavební vývoj na vesnici.

Hlavní těžiště publikace je v obrazové dokumentaci pozůstatků lidové architektury v obcích na jihovýchodní Moravě. Prakticky všechny fotografie staveb byly autorem pořízeny v terénu během let 1997–2000 a právě tím, že dokumentují stav na přelomu 20. a 21. století, jsou přínos-

né. Bohužel se v několika případech stalo, že došlo k chybě v popisu. Některý objekt, který se vyskytuje v publikaci dvakrát i vícekrát, je po každé zařazen do jiné vesnice. Při takovém množství fotografií je to chyba, která se může vyskytnout, ale rozhodně by se neměla objevit více než jednou.

Přestože V. Hrdoušek sleduje lidové stavby z pohledu architekta a není tedy školeným etnografem, je nutno používat některé termíny přesně pro jevy jim určené. Nelze tedy říci na příklad, že k „živému folkloru patří i lidová architektura venkova“. Pod pojem folklor dnes zahrnujeme hudební, slovesné a taneční projevy lidové kultury, kdežto architektura spadá do oblasti lidové kultury hmotné. Určité nepřesnosti se objevují i v zařazení některých obcí do národopisných regionů. Přestože se autor nevěnuje všem subregionům Slovácka, v důsledku toho, že používá národopisného členění, měl by respektovat příslušnost jednotlivých obcí k té které podoblasti. Konkrétně se jedná o zařazení fotografií z Prakšic a Pašovic k ukázkám architektury luhačovického Zálesí, přičemž obě obce spadají do oblasti Uherskobrodská, a dále zmínka o Polešovicích v téže kapitole, které však leží na Uherskohradištsku.

Vzhledem k tomu, že publikace je zaměřena také na laickou veřejnost, je dobré, že autor sestavil slovníček pojmů užívaných při popisu lidových staveb. Přestože je kniha prezentována spíše jako naučná a nemusí tedy splňovat všechny náležitosti odborného textu, mělo by být vždy pravidlem, že při převzetí obrázku, nákresu či informace uvedeme autora a dílo v plném znění, nikoli pouze odkaz ve formě příjmení, jak tomu bylo zde.

I přes některé formální nedostatky je publikace zajímavým počinem pro laickou veřejnost v oblasti obnovy venkova a námětem na užití prvků lidové architektury při budování nových staveb na venkově. Pro odborníky bude zajímavá především z hlediska fotografické dokumentace dochovaných lidových staveb jihovýchodní Moravy na konci 20. století.

Marta Kondrová

PŘIJĎTE CHLAPCI K NÁM, KOLEDY VÁM DÁM – vánoční výstava ve Slováckém muzeu.

Období adventu a Vánoc je neodmyslitelně

spjato s koledami a koledováním. Právě koleda se stala námětem vánoční výstavy **Přijďte chlapi k nám, koledy vám dám** (28. 11. 2002–15. 2. 2003), pro jejíž název se nechala autorka PhDr. Ludmila Tarcalová inspirovat textem lidové koledy ze Slovácka.

Tak jako všechny výstavy, i tato nenabízí jen krásnou podívanou, ale má za cíl poučit, poskytnout divákovi nové informace. Nejdůležitějším je proto vymezení a charakterizování pojmu koleda. Koledou je nazývána **obřadní obchůzka**, světská i duchovní **píseň**, mluvený **vinš** či **přání**, a koledou konečně rozumíme také **dar**. Výstava se proto zabývá koledou ve všech jejích podobách.

Koleda ve formě obřadní obchůzky provázela dříve člověka prakticky po celý rok. Největší počet obchůzek se ale nahromadil právě kolem Vánoc, jež jsou významným mezníkem v rámci roku. Proto autorka výstavy rozdělila kolední obchůzky konané v čase předvánočním a vánoční koledy. Koledy předvánočního, adventního času představuje mikulášská obchůzka, obchůzka o svátku sv. Lucie a specifická obchůzka konaná v den svátku Neposkvrněného početí Panny Marie 8. prosince. Jejím atributem byl obraz, popřípadě socha P. Marie, která byla nesena ženami za zpěvu legendy.

Koledu vánočního období prezentují písně náboženské, tedy koledy zpívané o svátku Narození Páně v kostele a oslavující narození Mesiáše, a koledy lidové, které zněly při obchůzkách dětí i dospělých na Štědrý večer a o 1. svátku vánočním. Bohatství českých náboženských i světských vánočních koled je zachyceno v kancionálech. Řadou vystavených předmětů je pak znázorněna také kolední obchůzka sociálně slabších skupin obyvatelstva, jako byl obecní pastýř se svou rodinou a cikáni. Všichni koledníci obcházeli jednotlivá stavení ve vsi a přáli, vinšovali hospodáři vše nejlepší, bohatou úrodu a zdraví. Za tento vinš (koledu) byli od hospodáře obdarováni, nejčastěji ovocem, pečivem, penězi, cikáni a pastýř pak i moukou či obilím. Tito chudší lidé proto brali obdarování při koledě jako jistou formu sociální výpomoci. Koledu ve významu daru koledníci nejenom přijímali, ale také sami dávali. V řadě náboženských i lidových koled je zachyceno symbolické přinášení darů Ježíškovi. Zvláště děti přinášely k betlému hračky, sušené ovoce, ořechy, i hrnečky s mlékem a podobně. Značnou část výstavy proto zaujímá také velký papírový betlém s více

než třemi sty sedmdesáti postavami a malovanými kulisami.

Protože výstava pojednává o koledě ve všech významech tohoto slova, nemohla autorka výstavu opomenout vliv koled – písní na umělelou duchovně píseň. Z nich vynikají zvláště pastorely, jednohlasé a vícehlasé zpěvy, které skládali převážně venkovští učitelé v 18. a 19. století, přičemž se nechali inspirovat lidovými koledami. Tuto část pojednání vhodně doplňuje vystavené harmonium s partiturou pastorel. Málo známými jsou dnes již také kolední vánoční pastýřské hry, které vycházejí z lidového prostředí a byly hrávány v chrámech i venkovských obydlích. Námětově jsou spojeny s tradicí pastýřů, probuzených andělem, který jim zvěstuje narození Mesiáše.

Výstavu konečně uzavírají kolední obchůzky konané od svátku sv. Štěpána do Tří králů. Štěpánská a novoroční koleda měla sociální význam. V tyto dny končila pacholkům a děvečkám služba u hospodáře. Byli vyplaceni a jako vyslužku dostali také koláč, který si odnášeli domů. Tvar, velikost a výzdoba koláče je regionálně odlišná. Koláč může mít formu velké bábovky, běžné na Uherskohradištsku. Vysoká konstrukce novoročního koláče se sušeným ovocem byla typická pro Ostrožskou Novou Ves a koláč zdobený perníky pochází z Hornácka. Pokud byli pacholci a děvčata ve službě u přespolního hospodáře, nezřídka se vraceli domů na velkých saních, někdy za doprovodu muziky, což dokumentují vystavené velké sáně.

Celá výstava je sestavena ze sbírek národopisného oddělení Slováckého muzea, doplněna texty i ukázkami koled a provázána reprodukcemi obrazů, které dokumentují koledu a kolední obchůzky v lidovém prostředí 19. století. Výstava tak nabízí nový pohled na tradici Vánoc, jež byly na vesnici ve znamení koledních obchůzek, písní a přání všeho dobrého.

Marta Kondrová

ZASEDALA NÁRODOPISNÁ SPOLEČNOST

Ve dnech 17. a 18. září 2002 se v lázních Sedmihorky konalo zasedání valné hromady Národopisné společnosti. Čestným hostem byl prof. MUDr. Ivo Hána, CSc., prezident Rady vědeckých společností ČR, který převzal záštitu nad jednáním Valného shromáždění a následně vě-

decké konference s názvem *Čeňek Zíbrt historik a etnograf*.

Jako první v programu Valného shromáždění vystoupila dosavadní předsedkyně Národopisné společnosti Mgr. Jiřina Veselská s podrobnou zprávou o činnosti výboru NS za uplynulé volební období. V další části byly tajné volby devíti členů Hlavního výboru a nového předsedy. Tím se stal PhDr. Miroslav Válka, PhD. Jednání pokračovalo přečtením zprávy o hospodaření a rezizní zprávy.

Hlavní výbor NS navrhl změnu názvu společnosti, poněvadž dosavadní neodpovídal teritoriu jejího působení. Byly podány tři návrhy, z nichž byl přijat název Česká národopisná společnost. Jedním z bodů dalšího jednání bylo i přijetí nových čestných členů do NS – PhDr. Jeleny Látalové, PhDr. Josefa Jančáře, CSc., PhDr. Karla Pavlištíka, CSc, a PhDr. Jaroslava Štiky, CSc.

Součástí programu Valného shromáždění bylo i vystoupení PhDr. Hany Hlůškové, CSc., zastupující slovenské kolegy a jejich profesní sdružení. Informovala členy Národopisné společnosti o změně názvu Slovenská národní společnost na Národopisnou spoločnosť Slovenska.

Po Valném shromáždění započala vědecká konference věnovaná osobnosti prof. Čeňka Zíbrta. Úvodní referát přednesl doc. Dr. Josef Blüml, který představil Čeňka Zíbrta jako kulturního historika. PhDr. Miroslav Válka referoval o podílu Čeňka Zíbrta na formování vědeckého národopisu a PhDr. Karel Altman objasnil Zíbrtův vztah k moravskému národopisu. PhDr. Daniela Štěpánková představila Čeňka Zíbrta jako ředitele Knihovny Národního muzea v Praze.

PhDr. Hana Dvořáková podala přehled o podílu Zíbrta na studiu lidové religiozity, PhDr. Věra Thořova poukázala na vztah Zíbrta k lidové písni. PhDr. Eva Večerková se zabývala lidovou obyčejovou tradicí v díle Čeňka Zíbrta a PhDr. Dana Bittnerová zase okrajovými folklorními žánry. PhDr. Jan Krba pojednal o železných zvířátkách v díle Čeňka Zíbrta. Po odpoledním jednání se členové konference zúčastnili exkurze na Dlaskův statek, kde má Muzeum Českého ráje v Turnově expozici bydlení a prohlédli si expozice muzea ve městě.

Druhý den zasedání pokračoval referátem PhDr. Jany Sojkové nazvaný Čeňek Zíbrt a vlastivědné muzeum ve Vysokém nad Jizerou. O korespondenci mezi Čeňkem Zíbrtem a Janem

Prouskem mluvila PhDr. Vladimíra Jakoubčová. Mgr. Bohumil Jiroušek uvedl vzpomínky Josefa Šacha na Čeňka Zíbrta a PhDr. Jan Štoviček pojednal o vztazích Karla Rozuma, Maxe Dvořáka a Čeňka Zíbrta. Doc. Dagmar Blümllová vzpomínala počátky Českého lidu, u kterých stál se Zíbrtem i Václav Tille, doc. Irena Štěpánová popsala vztah Renaty Tyršové k Zíbrtovu Českému lidu. Slovenská kolegyně PhDr. Hana Hlôšková vzpomněla míru zastoupení slovenského folkloru v časopisu *Český lid*, stejně jako Jana Tichá popsala materiál z oblasti Valaška v Českém lidu.

Díky organizačně schopnému hlavnímu výboru Národopisné společnosti, ale také pohostinnému Muzeu Českého ráje v Turnově, bylo zasedání a konference odborně i společensky velmi zdařilá.

Marie Náplavová

PRACOVNÍ ZASEDÁNÍ OBYČEJOVÉ KOMISE MKKK

Ve dnech 23. a 24. září 2002 se uskutečnilo zasedání obyčejové komise MKKK ve Slovácském muzeu v Uherském Hradišti a v Sirných lázních v Ostrožské Nové Vsi. Pracovní jednání bylo

věnováno tématu *Zeleň v lidových obyčejích*, kterého se zúčastnila řada etnografů z vědeckých institucí a muzeí z České a Slovenské republiky.

Úvodní referát *Zeleň v kalendářních obyčejích na Slovensku* přednesla PhDr. Eleonora Klepáčová, CSc. *Zeleni v lidové oslavě náboženských svátků* věnoval svůj příspěvek PhDr. Jan Vít Trčka a Mgr. Martin Šimša referoval o *tanci pod zeleným stromem*. PhDr. Eva Večerková, CSc. promluvila o *májích a májkách*. Otázku *rozmarýnu v lidových obyčejích* zpracovala ve svém příspěvku PhDr. Ludmila Tarcalová. První pracovní den byl ukončen bohatou diskusí na přednesená témata.

Druhý den pokračovalo zasedání v prostorách nově otevřených Sirných lázní v Ostrožské Nové Vsi. Zde odezněly referáty prof. Bohuslava Beneše DrSc. *Vznik a vývoj vánočního stromu*, PhDr. Věry Frolcové, CSc. *Motivy zeleně v lidové písni*, Jitky Trčkové *Zvyk zdobit v srpnu štíty statků jeřabinami* a PhDr. Jitky Matuzskové *Zeleň a taneční příležitost*.

V bohaté diskusi bylo dohodnuto, že mezinárodní konference na dané téma se uskuteční 28. a 29. května v roce 2003 v Ústavu lidové kultury ve Strážnici za mezinárodní účastí odborníků z různých institucí.

Marie Náplavová

ARCHEOLOGIE

NOVÉ POZNATKY K OSÍDLENÍ UHERSKOHRADIŠŤSKA

Miroslav Vaškových – Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

*Výsledky archeologických výzkumů
a dohledů Slováckého muzea
za období 1999–2002.*

V roce 1998 nastoupili do archeologického oddělení Slováckého muzea dva noví pracovníci: Mgr. Miroslav Vaškových a Mgr. Dana Menoušková. První z nich se od následujícího roku, po odchodu PhDr. Jiřího Pavelčíka, CSc. do důchodu, stal vedoucím oddělení, které se personálně omladilo také na místech technika a dokumentátora, resp. dokumentátorky. Od roku 1999 uskutečnilo archeologické oddělení Slováckého muzea celou řadu odborných dohledů nad drobnými stavebními akcemi a také několik záchranných výzkumů, jejichž chronologický přehled a stručné zhodnocení podává následující text.

- 1999**   **Uherský Ostroh – Kvačice – Chylický rybník**
- 2000**   **Modrá – Žabinec**
               Uherské Hradiště – Hradební ul.
               Uherské Hradiště – Komerční banka (ul. Kollárova a Svatováclavská)
- 2001**   **Nedakonice – Přídanky**
               Nedakonice – Nádraží
               Uherské Hradiště – Galerie Slováckého muzea
               Uherské Hradiště – Hradební ul.
               Modrá – Hrubý Díl
- 2002**   **Modrá – Hrubý Díl**
               Uherské Hradiště – Vodní ul.

I. Výzkumy v roce 1999

UHERSKÝ OSTROH – KVAČICE – CHYLICKÝ RYBNÍK

Roku 1999 pokračoval záchranný výzkum v prostoru štěrkopískovny na polykulturní lokalitě Kvačice – Chylický rybník již čtvrtou etapou – a to v jižní části těžebního jezera. Zkoumaná plocha byla nejprve podrobena geofyzikální prospekci, která měla za úkol na ploše o rozloze 9 600 m² vytipovat případné archeologické objekty. Po vyhodnocení takto získaného plánu bylo prozkoumáno 6 větších anomálií magnetického pole. Pouze jednu takto zjištěnou anomálii – objekt je možné datovat do zde již prokázaného středohradištního horizontu osídlení. Tento slovanský objekt (obr. 1) byl navíc také dosud nejseverozápadněji prokázaným místem, kam až původní slovanské sídliště sahalo. V nevelké vzdálenosti od něj zkušební sonda narazila již na jednolitě jílovité souvrství bez známek jakékoli kulturní činnosti člověka. To do značné míry potvrdilo předpoklad, že SZ od vlastního slovanského objektu již probíhala neosídlená hrana levobřežní terasy řeky Moravy. Vlastní slovanský objekt (č. 1/99) měl dno provázené silně propálenou kulturní vrstvou (obr. 2) s drobnými nálezy vlnicí zdobené keramiky (tab. I), uhlíků, kamenů a zuhelnatělých dřev. Vzhledem k charakteru nálezů je tak možné tento objekt interpretovat jako objekt obytného charakteru – srub (?) se zarovnanou podlázkou, zpevněnou plochými pískovcovými kameny.

Slovanský objekt 1/99 byl v superpozici se starším eneolitickým objektem, který poskytl bohatý keramický materiál. Ten představují nálezy z pozdní fáze MMK a bádenské či jevišovické kultury. Vzhledem ke značně ztíženým terénním podmínkám výzkumu (stou-

1. Uherský Ostroh – Kvačice 1999.
Celkový pohled na sondy do ob-
jektu 1/99 od východu. Foto M.
Vaškových.

2. Uherský Ostroh – Kvačice 1999.
Propálená středohradištní vrstva
(podlaha) objektu č. 1/99. Foto M.
Vaškových.

pající spodní voda, silná nadorniční vrstva) i čilému těžebnímu ruchu se nepodařilo u tohoto eneolitického objektu zachytit jeho přesný půdorys.

Další archeologické objekty (4/99, 5/99 a 6/99) prokázaly osídlení z eneolitu a doby bronzové. Byly provázeny většinou drobnými nezdobenými střepy, v jednom případě byla zachycena štípaná industrie. Ze sondy 4/99 navíc pochází také časně latěnský tuhaný okraj.

II. Výzkumy v roce 2000

MODRÁ – Žabinec

V červnu 2000 proběhl na katastrálním území obce Modrá záchranný výzkum, který si vyžádalo vybudování mokřadu Žabinec po levé straně silnice Staré Město–Velehrad, v místě odbočky na Modrou.

Na základě povrchového průzkumu skryté plochy se výzkum zaměřil především na severozápadní část (obr. 3), kde bylo položeno celkem 6 sond. V rámci nich se podařilo zachytit ojedinělé keramické nálezy příslušející komplexu lidu popelnicových polí a také zlomky mladohradištní keramiky spolu s blíže neurčenými zvířecími kostmi, uhlíky a kousky mazanice. Tyto nálezy doprovázely u dna, ale i při povrchu sondy, přepálené kameny pís-kovcového charakteru. Vzhledem k velmi vysoké hladině spodní vody nebylo možné objekty prozkoumat bezesbýtku. Mladohradištní objekt je proto interpretován jen rámcově jako jáma odpadního charakteru.

Dále se výzkum soustředil do jihovýchodní části plochy, kde bylo možné sledovat vrstvy související s cisterciáckým rybníkem, který se v této části katastru dříve nacházel. V této zájmové části, na dně budoucího mokřadu Žabinec, se podařilo zachytit a zaměřit celkem 8 dřevěných zašpičatělých kůlů (průměr 7–9 cm), nepravidelně uspořádaných. Kůly se nacházely v bagrem narušené a částečně již podmáčené a zaplavené jílovité hlíně železitého zabarvení. S ohledem na skutečnost, že kůly se nacházely níže než dno někdejšího cisterciáckého rybníka, je možné usuzovat na jejich mladohradištní, příp. velkomoravské stáří. Vzhledem k nedalekým základům bývalého velkomoravského kostela je možné vyslovit hypotézu, že se mohlo jednat o výrobní (?) okrsek oddělený palisádovým plotem.

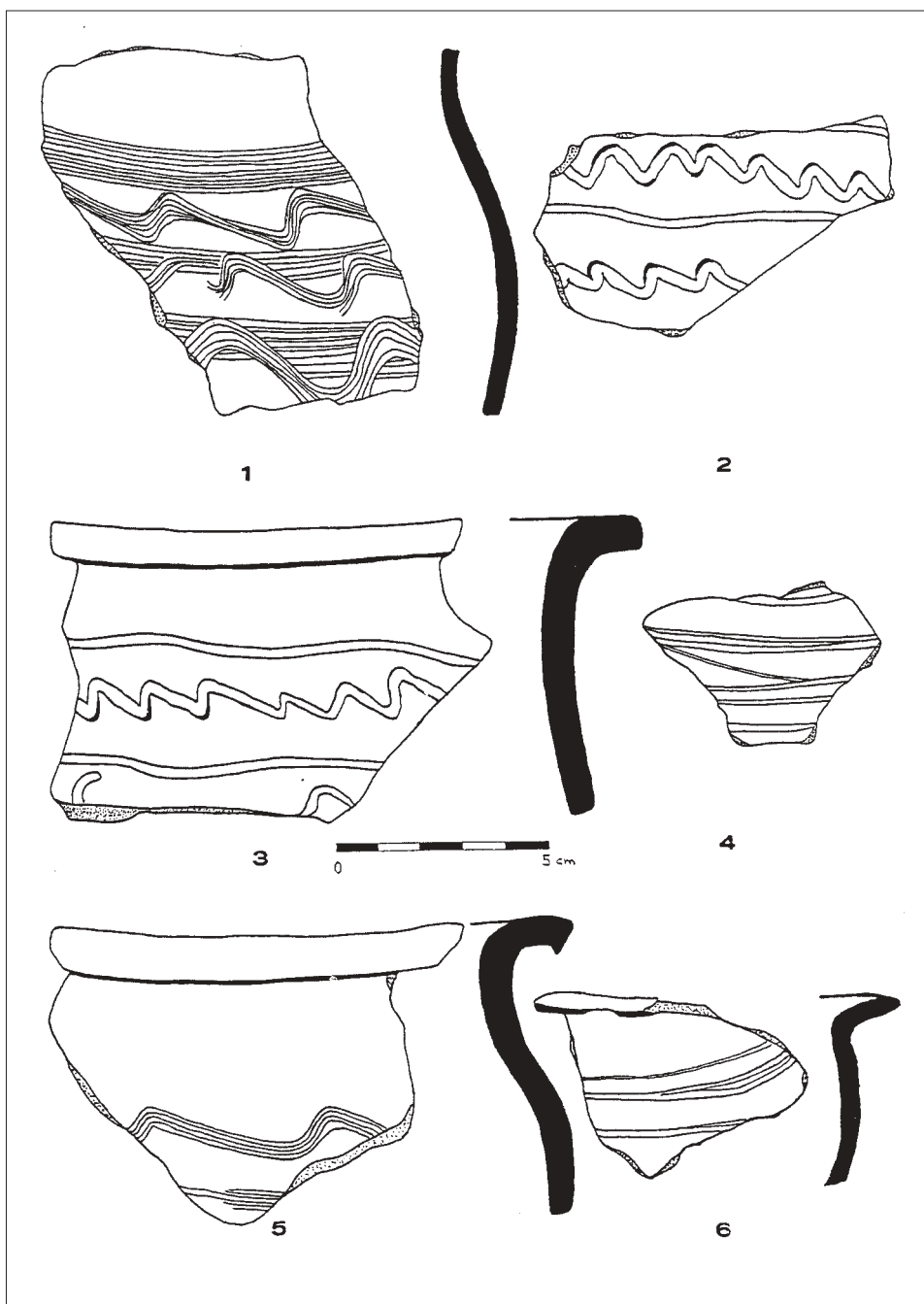
UHERSKÉ HRADIŠTĚ – ulice Hradební

Při opravě kanalizace narazili dělníci v místech nově budované přípojky v prostoru před parkovištěm Klubu kultury, na nároží Hradební a Poštovní ulice (parcela č. 653/33), na pozůstatky dřevěné palisády, která pokračovala jižním směrem, tedy již mimo vlastní výkop. Palisáda se nacházela v hloubce 360–365 cm pod úroveň současného terénu. Vzhledem k absenci nálezů, které by palisádu datovaly, je její stáří možné stanovit jen stratigraficky. Možné středohradištní (?) stáří dřevěné konstrukce se ovšem jeví opodstatněné i s ohledem na místo nálezu, v jehož blízkosti se již dříve podařilo R. Snášilovi a R. Procházkovi zachytit takto datovanou dřevěnou konstrukci. V rámci výzkumu byla sledována i novověká vrstva a nálezy.

UHERSKÉ HRADIŠTĚ – ulice Kollárova a Svatováclavská

Při sledování výkopu kanalizace Komerční banky a.s., který procházel nádvořím této instituce a směřoval severním směrem na ulici Kollárovu, byla na rozhraní dvora a ulice zachycena destrukce kamenné zdi. Zeď tvořily na maltu kladené kameny, zcela výjimečně i cihly. Zeď procházela ve směru severozápad - jihovýchod. Zachycena byla v šíři 200 cm a délce 48 cm. Od vlastní silnice na ulici Kollárově byla vzdálena 50–80 cm. Zeď začínala 30–55 cm pod současným povrchem a svou výškou přesahovala hloubku vlastního výkopu, tedy 220 cm. Základovou spáru se proto nepodařilo zachytit.

Vzhledem k poloze zdi i jejímu charakteru lze předpokládat, že výkop kanalizace porušil barokní bastion sv. Josefa. Ten byl vybudován v průběhu 18. století. Jeho zánik je možné klást do období konce 18. až do druhé poloviny 19. století, kdy v souvislosti

Tab. I. Uherský Ostroh – Kvačice 1999, výběr keramického materiálu z objektu č. 1/99.

s josefínskými reformami ztrácely jednotlivé obranné prvky městského opevnění svůj význam a docházelo k jejich likvidaci. Do tohoto období je možné datovat také objekt, zjištěný na nádvoří banky. Jeho výplň tvořila 30–100 cm mocná kulturní, propálená vrstva se značnou koncentrací zlomků novověkých cihel i několika novověkých střepů a zvířecích kostí.

III. Výzkumy v roce 2001 NEDAKONICE – Přídanky

Modernizační železniční trati Moravský Písek–Huštěnovice vyvolaný záchranný archeologický výzkum v trati Nedakonice „Přídanky“ prokázal na lokalitě existenci mlado- a předpřípadě mlado-pozdněbronzového sídliště čítajícího na 25 objektů a kulturních vrstev. Výzkum probíhal z větší části v lednu a únoru 2001, pouze malá část sídliště byla prozkoumána v květnu 2001. Trať „Přídanky“ se nachází na první, pravobřežní terase řeky Moravy, která je v tomto prostoru velmi hustě osídlena. Leží při silnici Nedakonice – Polešovice, jihozápadně od vlastní obce a to na mírně terénní vlně, v klínu sevřeném železniční tratí a původní silnicí z Nedakonice do Polešovic.

Mimo výše zmíněného mlado- až pozdně bronzového sídliště se pracovníkům archeologického oddělení Slováckého muzea podařilo zachytit také 1 mladoúnětický odpadní objekt s nerituálně uloženým torzem ženského skeletu a 1 středověkou až novověkou vrstvou. V hloubce přibližně 4 m od současné úrovně terénu byl navíc stavebními dělníky nalezen poškozený mamutí kel, který lze dát patrně do souvislosti s pohyby zvířete nivou řeky Moravy v období mladšího paleolitu.

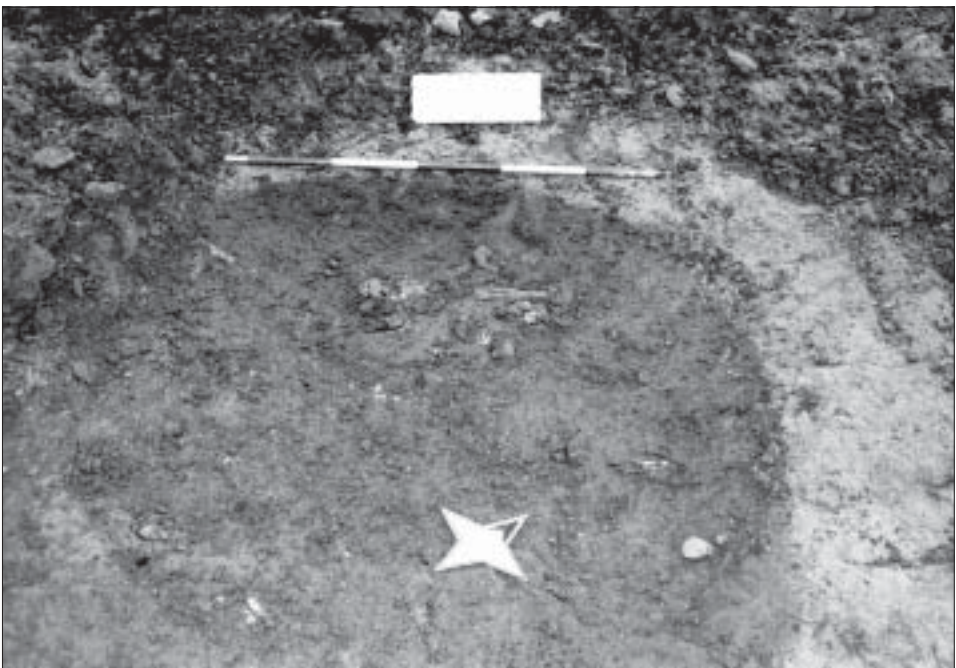
Mladoúnětický objekt se nacházel na západním okraji plochy. Objekt ležel poněkud stranou vlastního sídliště z doby popelnicových polí. Nebyl však prozkoumán celý. Zjištěný ženský skelet byl vyzvednut bez hlavy a dolních končetin, také kosti rukou nebyly úplně. Není však zcela jasné, zda v neprozkoumané části objektu nebyly další části kostry. Podle antropologického posudku J. Langové se jednalo o pozůstatky ženy 162 cm vysoké, která zemřela přibližně ve věku 35–45 let. Prokazatelné stopy násilných zásahů, které by jednoznačně prokazovaly konfliktní příčinu smrti, ani doklady antropofagie nebyly na dochovaných kostech zjištěny.

Většina z prozkoumaných objektů ovšem náležela sídlišti z doby popelnicových polí. Sídliště, které je možné datovat do stupňů BD-HA, popř. HA_{1,2}, bylo již dříve výrazně narušeno intenzivní zemědělskou činností. Na vlastním výzkumu se podepsala rovněž nešetná skrývka orníční vrstvy. Přes vysloveně záchrannou povahu výzkumu a nepříznivé klimatické podmínky, které negativně ovlivňovaly kvalitu výzkumu, je možné konstatovat, že zachycena byla pouze část sídliště a to s odpadními, zásobními (obr. 4; 6) i obytnými objekty. Nejběžnějšími nálezy z lokality jsou samozřejmě keramické nálezy (tab. II; obr. 5), včetně tenkostěnných, tuhovaných a rytím zdobených exemplářů, ojedinělý byl nález bronzového šídla z objektu 25 a bíle natřené omítky z objektu 8. Vzhledem k poloze tohoto objektu je možné dát nález do souvislosti s destrukcí poblíž stojící chaty. Jen velmi okrajově je možné se vyjádřit k hospodářskému zázemí osady. Nález objektu se značným množstvím zlomků lastur mlžů velevruba tupého (*Unio crassus* Philipsson) a velevruba nadmutého (*Unio tumidus* Philipsson) totiž ukazuje na rybářské aktivity této osady a zároveň na možný chov vepřového dobytka, kterým byli tito mlži zkrmováni. Poloha osady v blízkosti řeky Moravy i potoka Dlouhá řeka pak tuto možnost podporuje. Z hlediska kulturního postavení lokality je pak zajímavý poznatek M. Salaše z Moravského zemského muzea v Brně, který v případě velaticko-podolského objektu 9 a v případě mladoúnětického objektu č. 30 upozornil na výrazné karpatské vlivy, projevující se na keramice.

Na lokalitě se nepodařilo prokázat laténské osídlení, které v této trati sledoval V. Hrubý. Poloha lokality na první pravobřežní terase řeky Moravy koresponduje s rozložením pravěkých sídlišť ze sousedních katastrů (Nedakonice, Moravský Písek aj.). V bezprostřední blízkosti řeky, na dobře patrných vyvýšeninách mimo dosah případných záplavových vln, se v tomto prostoru kumuluje značné množství sídlištních i jiných nálezů. Sídliště z mladší

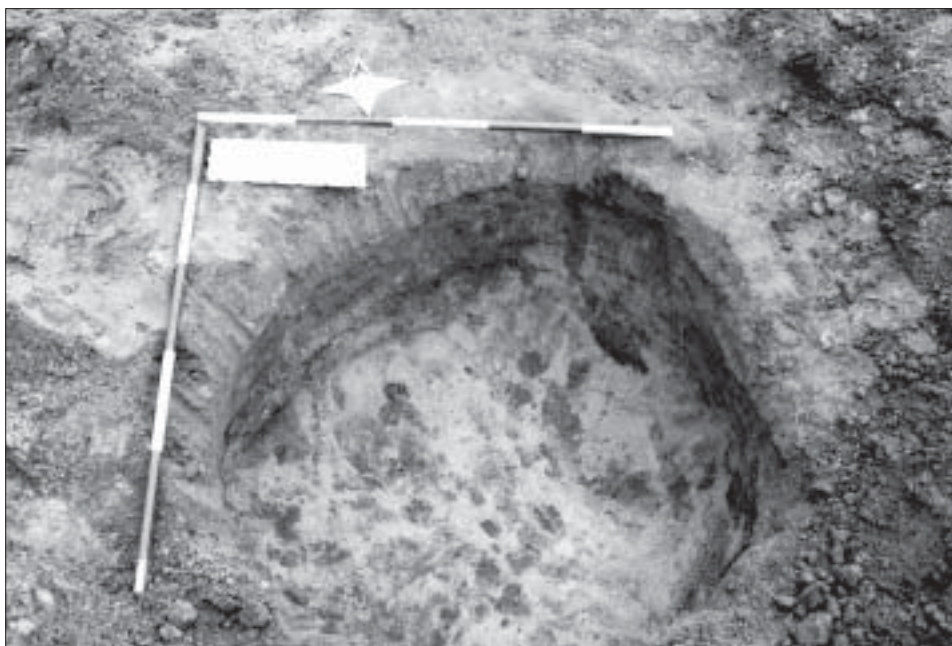
3. Modrá – Žabinec 2000. Pohled na západní profil výkopu, v popředí na dně výkopu patrná černá kulturní vrstva. Foto M. Vaškových.

4. Nedakonice – Přídanky 2001. Tmavá kulturní vrstva objektu č. 1. před zahájením preparace. Foto M. Vaškových.

5. Nedakonice – Přídanky 2001. Pohled na vypreparovanou zásobnici kultury popelnicových polí v objektu č. 11.. Foto M. Vaškových.

6. Nedakonice – Přídanky 2001. Pohled na vypreparovanou zásobní jámu – objekt č. 23. Foto M. Vaškových.

(eventuelně i pozdní) doby bronzové v trati Nedakonice „Přídanky“ tak doplňuje náš obraz velmi bohatého osídlení středního Pomoraví v době bronzové.

Bohužel bez řádného archeologického výzkumu proběhla první etapa výstavby obchvatu, tedy budování silnice vedoucí paralelně se železniční tratí a to SZ od ní, v trati „Díly od Polešovic“. Jejím sledování by bylo jistě zajímavé i s ohledem na žárové pohřebiště kultury popelnicových polí, které v tomto prostoru zmiňuje V. Hrubý (1941).

NEDAKONICE – nádraží

V průběhu prosince 2000 až února 2001 proběhl archeologický dohled při stavebních úpravách souvisejících s modernizací nádraží ČD v Nedakonících. Na rozdíl od záchranného výzkumu v trati „Přídanky“ však dohled v prostoru vlastního nádraží neprokázal závažnější archeologické situace a nálezy. Jeho přínosem jsou stratigrafická pozorování, na jejichž základě lze pravěké a raně středověké osídlení v dotčeném prostoru fakticky vyloučit. Zachytit se podařilo pouze navážkové vrstvy, které lze dát do souvislosti s novodobými stavebními aktivitami v prostoru nádraží.

UHERSKÉ HRADIŠTĚ – Galerie Slovákého muzea

V souvislosti se stavebními úpravami v prostoru nádvoří Galerie Slovákého muzea došlo v místech stávajících garáží k narušení barokní hradební zdi vybudované z kamenů kladených na maltu. Mocnost zdi dosahovala ve výkopu 265–300 cm. Nález byl zároveň provázený černými humózními kulturními vrstvami se zlomky cihel a uhlíky, které je možné dát do souvislosti s novověkou antropogenní činností.

UHERSKÉ HRADIŠTĚ – Hradební ulice

Při opravě vodovodních přípojek na ulici Hradební, v blízkosti křižovatky s ulicí Havlíčkovou, před domy č. 201 a č. 174, byly zachyceny zbytky původní gotické hradby v délce 6,8 m a výšce 2,7 m. Díky bočním výkopům se podařilo změřit i její šířku, která v těchto místech činila 3,7–4,2 m zdíva. Torzo hradby se skládalo z hrubých kamenných kvádrů spojených maltou.

MODRÁ – Hrubý Díl

Výzkum na parcele sochaře Otmara Olivy v trati „Hrubý díl“ navázal na výzkum L. Galušky z roku 1997. Lokalita se nachází na mírném svahu, asi 30 m východním směrem od silnice Modrá–Bunč, téměř naproti „Hotelu u Velehradu“. Výzkum měl především prokázat existenci velkomoravských objektů, coby zázemí velmožského kostelíka na Modré. L. Galuškově se zde prozatím podařilo zachytit pouze jednu slovanskou obilní jámu a sídlištní objekt z období pozdního halštatu.

Výzkum Slovákého muzea v roce 2001 prokázal existenci nejméně dvou objektů i s otopnými zařízeními z období přelomu halštatu a laténu. V době zahájení výzkumu byly otevřeny dvě plochy. Jedna se nacházela asi 10 m jižně od základů výše uvedeného kostela (sonda II, o rozměru 9×6 m), druhá navázala na výzkum L. Galušky z roku 1997 (sonda I, velikost 9×5 m) a nacházela se v jižní části parcely O. Olivy, asi 20 m severně od silnice Modrá–Bunč. Sondy III a IV byly položeny později, na základě pokračování výzkumu v sondě I. Před zahájením výzkumu byla provedena skrývka svrchní drnové vrstvy pomocí bagru. Po začištění a vyměření jednotlivých ploch bylo přistoupeno k vlastnímu výzkumu.

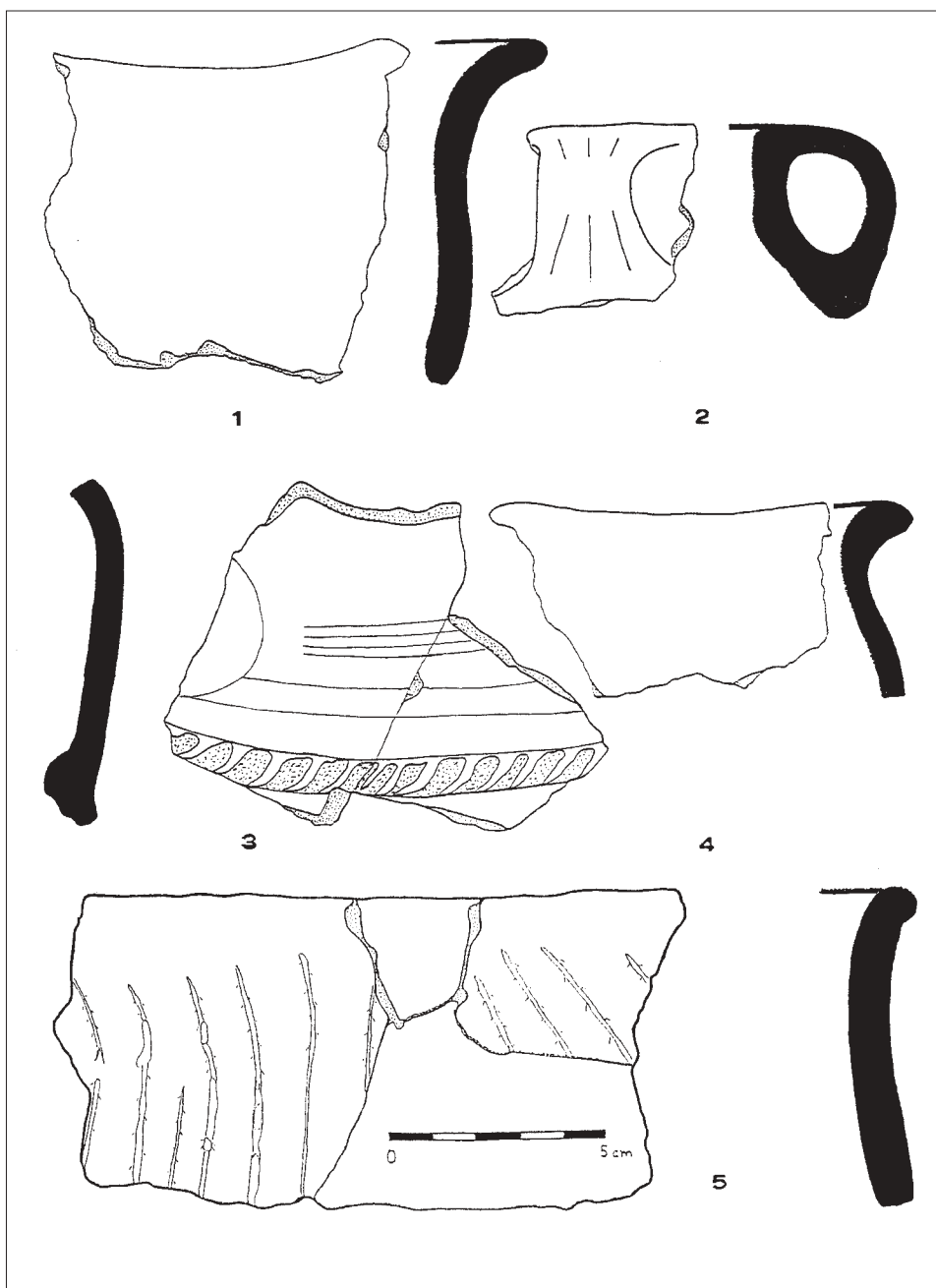
Sonda I – navázala na dřívější výzkum L. Galušky. Na ploše sondy i v jejím profilu se rýsoval tmavou výplní objekt o rozměrech asi 350×200 cm. Jednalo se však pouze o část tohoto objektu (objekt č. 1), podle odhadu přibližně o polovinu. V severní části objektu byly při jeho preparaci objeveny shluky mazanice i se zbytky omítky a kamení, z vrstvy 40–60 cm pocházelo větší množství keramických střepů, kostí a mazanice. Při preparaci kumulace mazanice a kamení se ukázalo, že se jednalo pravděpodobně o destrukci stěny (četné otisky proutěné konstrukce v mazanici), která se zřítila do blízkosti menší kopulovi-

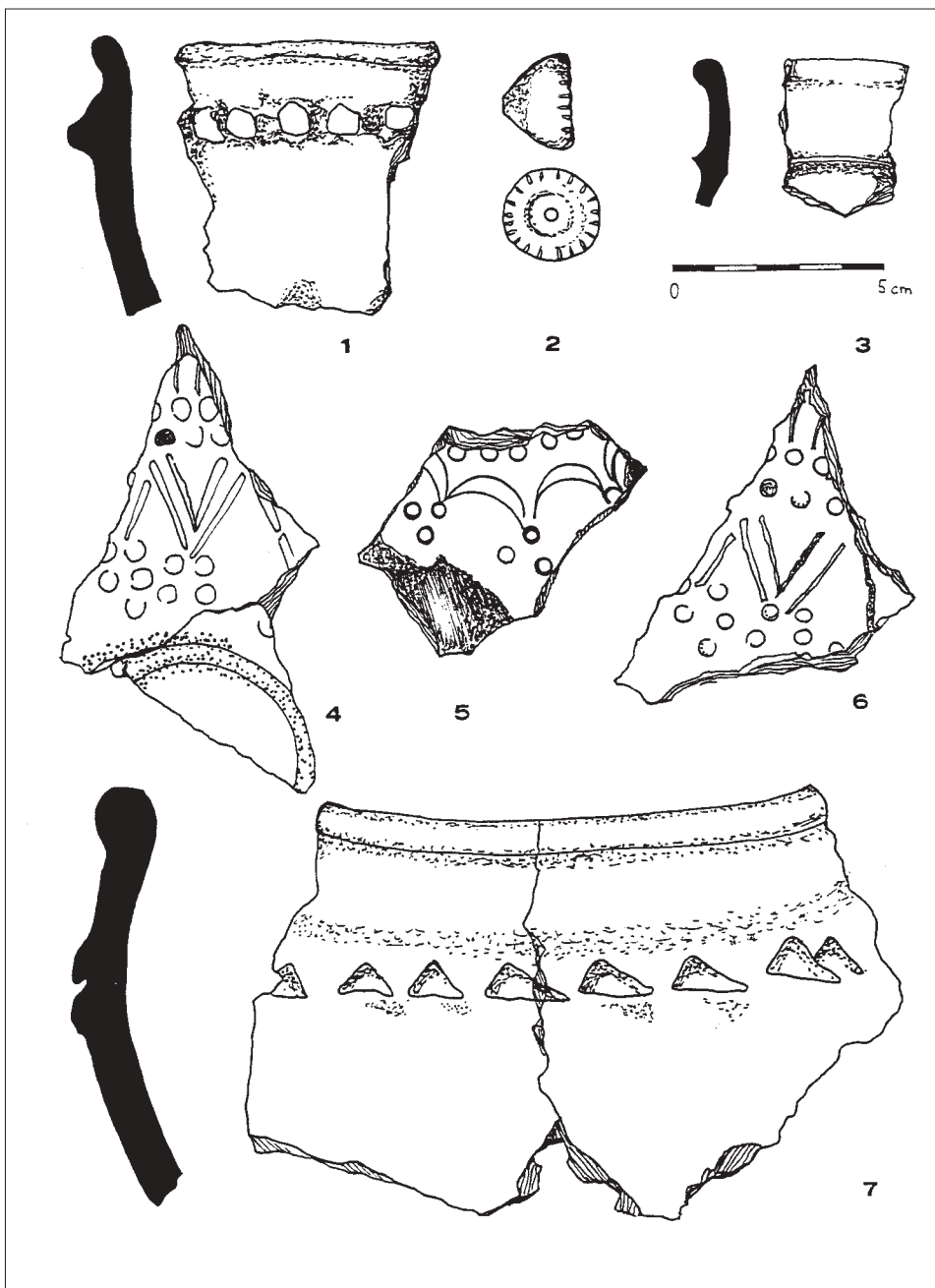
7. Modrá – Hrubý Díl 2001. Mazanická destrukce a propálená vrstva v objektu č. 1. Foto M. Vaškovich.

8. Modrá – Hrubý Díl 2001. Pohled na západní profil sondy III (část objektu 2.). Foto M. Vaškovich.

Tab. II. Nedakonice – Přídanky 2000, výběr materiálu z objektů.

Tab. III. Modrá – Hrubý Díl 2001, výběr materiálu z objektů.

té pece (podařilo se vypreparovat část kopule i s výmazem). V okolí pece, od jejího tope-nišť, se táhla žárová (propálená) vrstva o mocnosti 20 cm, která pokračovala podkovovitě k destrukci pravděpodobně další, menší pece (obr. 7). V blízkosti východního profilu, asi 110 cm od první pece byly zachyceny pozůstatky po 3 kúlových jamkách (průměr 10–12 cm), které netvořily žádnou souvislou řadu. Objekt lze interpretovat jako pozůstatky obydlí z období přelomu halštatu a latěnu, jeho přesnější půdorys a rozměry však bude možné stanovit až na základě vyhodnocení výzkumu L. Galušky z roku 1997.

Sonda II – byla položena asi 15 m J od základů velkomoravského kostelíka sv. Jana a měla rozměry 9×6 m. Sonda měla ověřit, zda tímto směrem nepokračovalo slovanské pohřebiště, náležející ke kostelíku. Po skrytí ornice a začištění celé plochy se neobjevily v hnědé hlíně žádné archeologické objekty, a proto byla provedena skrývka až do hloubky 60 cm. Ani tato nepotvrdila přítomnost kulturní vrstvy nebo objektu. Přesto však byla ještě provedena sondáž pomocí geologického vrtáku v rámci vytýčené sítě (celkem 8 sond), která pravidelně pokryla celou sondu. Nepodařilo se zachytit žádnou kulturní vrstvu, ob-jekt nebo profil a sonda II tak zůstala až na ojedinělé nálezy keramiky ve svrchní vrstvě negativní.

Sonda III – byla položena až po začištění objektu č. 1. V západním profilu se po jeho začištění vyrýsovala výrazná černá kulturní vrstva (objekt) s patrnými kousky mazanice, uhlíků a keramiky v profilu (obr. 8). Rozměr sondy byl 200×250 cm. Tato sonda v podstatě navázala na bývalou sondu L. Galušky z roku 1997 z její západní strany, od silnice Modrá–Bunč. Po jejím začištění byla sonda rozšířena na 800×500 cm. Po začištění plochy se vyrý-soval objekt nepravidelného půdorysu, zhruba ve tvaru půlkruhu. Jednalo se zřejmě o men-ší objekt vanovitého profilu, který se svažoval směrem k východu (obr. 9). Ve svrchní vrstvě se podařilo zachytit zlomky dvou misek, ve kterých ležel hrot bronzové šipky s tulejkou a deformovaný jednoduchý náramek z bronzového drátku. Opět se podařilo zachytit pouze část objektu, protože sonda L. Galušky z roku 1997 přešla úsek mezi sondami I a III přes-ně uprostřed.

Přesnější datování není možné, v keramickém inventáři se objevuje jak typicky halštat-ská keramika, tak i keramika s výzdobou hrubšího i jemnějšího kolkování, mísy s vleštovanými ornamenty i keramika s příměsí tuhy (tab. III). Všechny nálezy pocházely z uzavřených objektů, které zanikly patrně požárem a zřícením mazanicové konstrukce chat. Prozatím se nepodařilo zachytit, kterým směrem mohlo halštatsko-laténské osídlení pokračovat.

IV. Výzkumy v roce 2002

MODRÁ – Hrubý Díl

Archeologický výzkum v poloze „Hrubý Díl“ v obci Modrá v roce 2002 byl vyvolán záměrem obce vybudovat zde archeopark. Lokalita se nachází na katastrálním území obce Modrá, severním a východním směrem od křižovatky silnic Staré Město–Velehrad–Mod-rá.

V roce 2002 byl na téže trati, asi 150 m východním směrem od sondy z roku 2001, v blízkosti NKP Modrá, zahájen předstihový záchranný archeologický výzkum přímo v místech, kde by měl být budován od roku 2003 archeopark. I když výzkum prozatím není vyhodnocený, lze již nyní provést jeho předběžné zhodnocení.

Výzkum byl prováděn v období od července do poloviny října roku 2002. V tomto období byla prozkoumána plocha o rozloze 300 m², rozdělená do celkem pěti bloků (A–D) o rozměrech 5×10 m, mezi jednotlivými čtverci byly ponechány kontrolní profily o síle 1 m. Svrchní drn byl skryt bagrem, poté výkopové práce pokračovaly ručně postupným odebíráním zeminy až na sprašové podloží. Na zkoumané ploše bylo zjištěno celkem 9 ob-jektů.

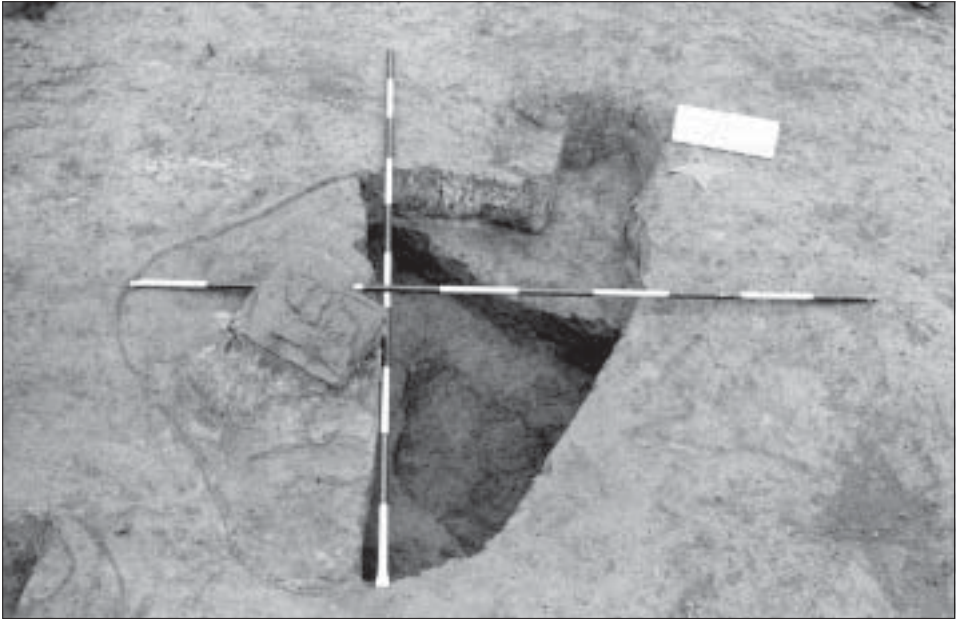
V bloku A se ve sprašovém podloží vyrýsovala větší nadzemní kúlová stavba (celkem 9 kúlových jamek ve třech řadách) datovaná do přechodného období halštatu a latěnu (HD–

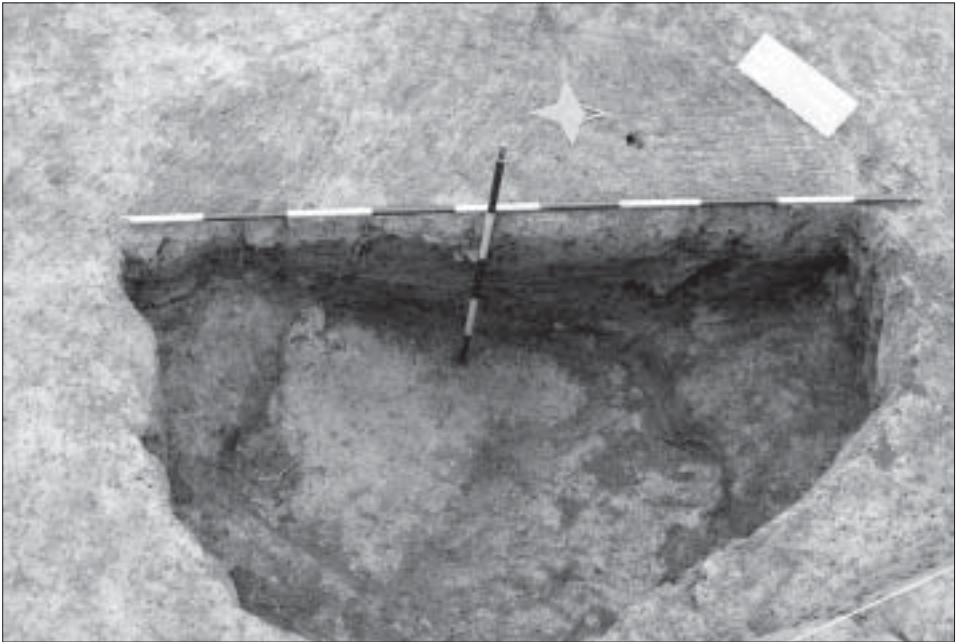
9. Modrá – Hrubý Díl 2001. V popředí část objektu č. 2. s pozůstatky mazanice destrukce. Foto M. Vaškových.

10. Modrá – Hrubý Díl 2002. Hrob č. 1. Foto M. Vaškových.

11. Modrá – Hrubý Díl 2002. Částečně vypreparovaná středohradištní zásobní jáma s kamenným závalem – objekt 2. Foto M. Vaškových.

12. Modrá – Hrubý Díl 2002. Částečně vypreparovaná laténská zásobní jáma – objekt 4. Foto M. Vaškových.

LTA), porušená jak mladším časně laténským objektem, hlubokým 180 cm (z nálezů z tohoto objektu lze jmenovat např. kolkovanou a časně laténskou keramiku, dva jantarové korálky, jehlici laténské spony), tak i slovanskou zásobní jámou ze středohradištního období, uzavřenou větším kamenem (obr. 11). V JV rohu bloku A byl objeven kostrový hrob dítěte ve stáří 5 let (určení M. Dočkalové z MZM v Brně) s orientací ZSZ–VJV. Ze skeletu se nedochovala pravá ruka, pravá část hrudního koše (žebra) a největším překvapením byla pravá část pánve dítěte, vložená do dutiny ústní (obr. 10). Skelet byl prozatím předán k antropologickému zpracování do Ústavu Anthropos MZM v Brně. Hrob byl mělce (do 10 cm) zahluoben do časně laténské vrstvy, přičemž při jeho skrývce nebylo možné rozeznat jeho hrobovou jámu. Problematické prozatím zůstává jeho datování, protože hrobovou výbavu tvořil pouze špičák ze psa, objevený v hrudním koši, původně patrně součást náhrdelníku. Blok A byl později rozšířen v důsledku pokračování časně laténského objektu o sondy I/I a I/II. Tyto sondy prokázaly jak pokračování tohoto objektu, tak i existenci dalšího, tentokrát menšího časně laténského objektu.

V bloku B byla objevena časně laténská odpadní jáma (obr. 12) opět s nálezy časně laténské keramiky, mazanice, uhlíků a zvířecích kostí. Blok C byl negativní, naopak v bloku D se podařilo prozkoumat poměrně hlubokou (230 cm) středohradištní zásobnici hruškovitého profilu s ojedinělými intruzemi germánské keramiky. Také tato zásobnice byla stejně jako předchozí z bloku A uzavřena na povrchu (ústí) větším kamenem, což by mohlo ukazovat na její překrytí dřevěným poklopem zatíženým kamenem. Stopy po poklopu se však ani v jednom případě nepodařilo zachytit. V bloku D se po začátní vyrysovaly celkem dva obdélníkové objekty, pravděpodobně středohradištního stáří (středohradištní keramika byla získávána již při skrývce tohoto čtverce), které ještě v době vzniku tohoto článku nebyly prozkoumány. Výzkum na lokalitě „Hrubý díl“ na Modré by měl pokračovat i v příštím roce.

UHERSKÉ HRADIŠTĚ – ul. Vodní

Při opravě kanalizace na ulici Vodní byla narušena výrazná středověká kulturní vrstva. Černá propálená vrstva v hloubce 160 cm byla mocná 40–80 cm a obsahovala početné zlomky keramiky ze 14. a 15. století spolu se zbytky opracovaných dřev, zvířecích kostí a ojediněle i želez. Výraznou požárovou vrstvu (podobná vrstva byla zachycena na více místech v Uherském Hradišti) je možné dát do souvislosti s dobýváním města Matoušem Čákem Trenčínským kolem roku 1315.

Mgr. M i r o s l a v V a š k o v ý c h (n. 1973), je vedoucím archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti. V jeho odborném zájmu je prehistorické neolitické období.

Mgr. D a n a M e n o u š k o v á (n. 1973), archeoložka Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

Literatura:

F i š e r, B., 1921: *Uherské Hradiště*. Topografie.

G a r d a v s k ý, Z., 1978: *Uherské Hradiště centrum – průzkumy a rozborů – předpokládaný vývoj územního opevnění historického jádra*. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů.

H r u b ý, V., 1941: *Popelníkové pole v Nedakonících*. Zvláštní otisk Velehradského sborníku.

New Knowledge Regarding Settlement of the Uherské Hradiště Region

A b s t r a c t

This article sums up the activities of archeological department of the Museum of Moravian Slovakia Uherské Hradiště in the years 1999–2002. The information is presented in the form of catalog lists and corresponding annotated descriptions. The beginning of the period in question is marked with the coming of new young personnel. We describe both positive scholarly supervisions over minor construction and building activities as well as several extensive salvage research prospectings. The list is as follows:

Year 1999:

Uherský Ostroh – Kvačice – Chylický rybník

A polycultural settlement, where we managed to examine a Slavic dwelling structure found in superposition with an older Eneolithic structure. Other archeological objects proved settlements from Eneolith and Bronze Age. Another probe yielded an early Laten rim with graphite finish.

Year 2000:

Modrá – Žabinec

A probe prospecting during the building of the Žabinec marsh yielded singular pottery finds belonging to the urn field people culture, as well as some finds from late fort age, probably from a waste pit. Scattered remains of 8 wooden pointed posts were according to stratigraphic observations even older (middle fort age).

Uherské Hradiště – Hradební

During the sewer system reconstruction on the corner of Hradební and Poštovní streets (plot No. 53/33), the workers accidentally discovered remains of a wooden stockade. The stockade continued outside of the actual trench and was found in the depth of 360–365 cm below the surface of the present terrain. Due to the fact that no finds were found that would enable us to estimate its age, we can make only a stratigraphic guess. It seems probable that the stockade comes from the middle fort age (?), because a similar find was found and researched in the near vicinity by R. Snášil and R. Procházka in the 1980's.

Uherské Hradiště – Commercial Bank

When surveying the trench for the Commercial Bank sewer, we managed to find a fragment of a stone wall with mortar binder. The researched part was 200 cm wide and 48 cm long. Considering its location and character, we can assume that it was a damaged wall of the St. Joseph baroque bastion. The bastion was built during the 18th century. Its demise can be roughly set between late 18th and mid to late 19th century, when the individual parts of municipal defensive fortification lost their purpose as a result of Emperor Joseph's reforms and were liquidated.

Year 2001:

Nedakonice- Přídanky

During the modernization of the railroad route Moravský Písek – Huštěnovice, a need arose for a salvage archeological research in the locality of Nedakonice “Přídanky”. It has proven an existence of a late – or possibly early-to-late – Bronze Age settlement of 25 objects and cultural layers. The settlement can be dated to degrees BD-HA, possibly HA_{1,2}. Apart from this settlement, the employees of the Museum of Moravian Slovakia managed to find 1 waste disposal object belonging to the late Únětice culture with non-ritually deposited torso of a feminine skeleton and one medieval-modern layer. Moreover, the workers found a damaged mammoth tusk in the depth of about 4 meters below the present surface, which can be possibly related to game movements through the Morava river wold during the late Paleolith.

Nedakonice – Railroad station

Unlike the salvage research at “Přídanky”, supervision at the railroad station construction did not

reveal any substantial archeological finds. Its value lies mainly in stratigraphic observations, based on which we can actually exclude existence of prehistorical or early medieval settlements in the location.

Modrá – Hrubý Díl

The locality is found on a moderate slope about 30 m east from the road connecting Modrá and Bunč, almost opposite the “Hotel u Velehradu”. The research here was conducted by the Museum of Moravian Slovakia in 2001 and proved an existence of at least two objects with included heating facility from the turn of Halstadt and Laten periods. Two prospectings were made at the beginning of the research. One was located about 10 m south from the foundation of the above mentioned church (Probe II, dimensions 9×6 m), while the second continued an earlier research by L. Galuška from 1997 (Probe I, dimensions 9×5 m) and was located in the south part of a plot owned by O. Oliva about 20 m south from the Modrá–Bunč road. Probes III and IV were laid later on, as a continuation of Probe I. Exact dating appears impossible – the pottery inventory includes both typically Halstadt items as well as pottery decorated with coarse and fine stamping, pots with polished-in ornaments and pottery with graphite addition. All of the finds came from enclosed structures, which were probably burned down and their loam construction collapsed. As of now, we are unable to determine in which direction the Halstadt-Laten settlement continues.

Uherské Hradiště – Hradební

When repairing aqueduct connection plugs in the Hradební street, nearby its crossing with the Havlíčkova street, we have found remains of an original gothic fortification, 6.8 meters long and 2.7 m high. Thanks to side trenches, we were able to measure its width, which was in the given place about 3,7–4,2 m of stonework. The fortification remains consisted of large stone blocks bound with mortar.

Uherské Hradiště – the Museum of Moravian Slovakia – Gallery

As a result of building modifications at the Gallery courtyard, a baroque fortification wall adjacent to today’s garages was damaged. The wall is built of stones bound with mortar, its width in the trench reached 265–300 cm.

Year 2002:

Modrá – Hrubý Díl

The archeological research in the locality of “Hrubý Díl” in Modrá in 2002 was initiated by the village’s intention to build an archeopark here. In the quadrant A, in loess subsoil, we have found a silhouette of a large above-ground stockade structure (nine post pits in three rows), dated to transitional period HD–LTA, and damaged by both newer early Laten structure as well as Slavic storage pit from the middle fort age. We have found a skeletal grave of a 5-year-old child in the east part of the quadrant A. It is not possible to date this grave with any precision, because apart from a canine found in the rib cage (originally probably a part of a necklace), there was no burial appurtenance. Quadrant B contained an early Laten waste disposal pit with finds of early Laten pottery, loam, clinkers and animal bones. Quadrant C was negative, while quadrant D yielded a quite deep (230 cm) middle fort age storage pit of pear-shaped profile with sporadic intrusions of Germanic pottery. In the quadrant D, two block shaped objects appeared (probably from middle fort age) that have not been researched yet. The research in the locality of “Hrubý Díl” should continue during the next year.

Uherské Hradiště – Vodní street

When reconstructing sewer system in the Vodní street, a conspicuous medieval cultural layer was encountered. A layer of black burned ash was found 160 cm deep and was 40-80 cm thick. It contained numerous fragments of 14th and 15th cent. pottery as well as remains of worked wood, animal bones and sporadically even iron. This conspicuous fire layer can be possibly related to the conquering of the town by Matouš Čák Trenčianský around 1315.

Neue Erkenntnisse zur Besiedlung von Uherské Hradiště

Zusammenfassung

In Form von katalogenartiger Aufstellung und darauffolgender annotierter Beschreibung fasst der Artikel die Aktivitäten der archäologischen Abteilung des Museums der Mährischen Slowakei in der Zeitspanne 1999–2002 zusammen, das heißt von der Phase einer personalen Auffrischung durch jüngere Kräfte bis zur Gegenwart. Präsentiert werden die wirkliche, von Fachleuten geführte Aufsicht über kleine Bauarbeiten als auch manche umfangreichere Rettungsuntersuchungen. Vor allen Dingen sind folgende Aktivitäten zu nennen:

1999:

Uherský Ostroh – Kvačice – Teich Chylický

Eine polykulturelle Siedlung, innerhalb deren es gelungen ist, ein slawisches Wohnobjekt zu untersuchen, der sich in der Superposition über einem älteren äneolithischen Objekt befand. Weitere archäologische Objekte haben die Besiedlung aus dem Äneolithikum und der Bronzezeit nachgewiesen. Darüber hinaus wurde bei einer Sonde auch ein graphitüberzogenes Randstück aus der Frühlatenezeit gefunden.

2000:

Modrá – Žabinec

Durch eine Sondeuntersuchung des Sumpfgeländes Žabinec ist es gelungen, vereinzelte keramische, einem Komplex der Urnenfelderkultur angehörende Funde sowie Funde aus der Jungburgwallperiode, die vermutlich von einem Abfallobjekt herkommen, zu entdecken. Laut stratigraphischen Untersuchungen scheinen die gefundenen Reste von insgesamt 8 zugespitzten, unregelmäßig angeordneten Holzpfähle wahrscheinlich noch älter (mittelburgwallzeitlich) zu sein.

Uherské Hradiště – Hradební

Bei einer Kanalisationreparatur sind die Bauarbeiter auf Überreste einer Holzpalissade an der Straßenecke Hradební-Poštovní (Parzelle Nr. 653/33) gestoßen. Die Palissade, deren weitere Linie außerhalb der Ausgrabung verlief, befand sich in einer Tiefe von 360–365 cm unter dem gegenwärtigen Terrainniveau. Angesichts der Absenz von anderen Funden, die die Palissade datieren könnten, ist deren Alter nur stratigraphisch festzustellen. Die vermutliche Herkunft aus der Mittelburgwallzeit (?) scheint jedoch mit Hinsicht auf einen ähnlichen Fund gerechtfertigt zu sein: dieser mittelburgwallzeitlich geprägte Fund wurde nämlich in der knappen Nähe dieser Ausgrabung entdeckt und bereits in den 80. Jahren von R. Snášil und R. Procházka untersucht.

Uherské Hradiště – Kommerzbank

Durch Untersuchungen beim Ausgraben für die Kanalisation der Kommerzbank konnte ein Teil einer auf Mörtel gelegten Mauer von 200 cm Breite und 48 cm Länge entdeckt werden. Die Lage und der Charakter der Mauer lassen vermuten, dass es sich um ein beschädigtes Mauerwerk der Barockbastion des Hl. Joseph handeln dürfte. Die Bastion wurde im Verlauf des 18. Jahrhunderts erbaut. Der Verfall der Bastion kann in die Zeitspanne vom Ende des 18. Jahrhunderts bis in die zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts datiert werden, als einzelne fortifikatorische Elemente der städtischen Befestigung durch die Josephinischen Reformen ihre Bedeutung verloren und infolgedessen liquidiert wurden.

2001:

Nedakonice – Přídanky

Die Modernisierung der Eisenbahnstrecke Moravský Písek – Hustěnovice veranlasste eine archäologische Rettungsuntersuchung, die in der Lokalität Nedakonice „Přídanky“ die Existenz einer jung-, bzw. jung-spätbronzezeitlichen Siedlung nachgewiesen hat. Diese Siedlung enthält rund 25 Objekte und Kulturschichten und kann in die Stufen BD–HA, bzw. HA₁₋₂ datiert werden. Neben der obengenannten jung-spätbronzezeitlichen Siedlung konnten die Mitarbeiter der archäologischen Abteilung des Museums der Mährischen Slowakei auch einen der jungaunjetitzer Kultur angehöri-

gen Abfallobjekt samt einem nichtritual gelegenen Torso von einem weiblichen Skelett und eine mittelalterliche bis neuzeitliche Kulturschicht entdeckt. In einer Tiefe von etwa 4m vom gegenwärtigen Terrainniveau wurde von den Bauarbeitern auch noch ein beschädigter Mammutstoßzahn gefunden, der mit Wanderzügen von Tieren durch die Flussaue von March zur Zeit des Jungpaleoliths zusammenhängen dürften.

Nedakonice – Nádraží (Bahnhof)

Im Unterschied zur Rettungsuntersuchung in der Lokalität „Přídanky“ bewies die Aufsicht im eigenen Raum des Bahnhofs keine gewichtigeren archäologischen Situationen oder Funde. Positive Ergebnisse brachten stratigraphische Untersuchungen, auf deren Grund man die urzeitliche frühmittelalterliche Besiedlung im betreffenden Raum ausschließen kann.

Modrá – Hrubý Díl

Die Lokalität befindet sich an einem milden Hang, etwa 30 m östlich von der Straße Modrá – Bunč entfernt, fast direkt gegenüber dem „Hotel u Velehradu“. Die 2001 vom Museum der Mährischen Slowakei durchgeführten Untersuchungen haben die Existenz von mindestens zwei Objekten samt Heizeinrichtungen aus der Wendezeit von der Hallstatt- zur Latčnekultur nachgewiesen. Zu Beginn der Untersuchungsarbeiten wurden zwei Flächen aufgedeckt. Die eine befand sich etwa 10 m südlich von den Fundamenten der obengenannten Kirche (Sonde II, Ausmaß 9x5 m), die andere, von L. Galuška durchgeführte und an die Untersuchung von 1997 anschließende Sonde (Sonde I, Größe 9x5 m) befand sich im südlichen Teil des Grundstücks von O. Oliva, ungefähr 20 m nördlich von der Straße Modrá – Bunč. Die Sonden III und IV wurden später angelegt, als Fortsetzung der Sonde I. Genaueres Datieren ist nicht möglich, weil das keramische Inventar sowohl Funde der typischen Hallstattkeramik, als auch der gröberen oder feineren, manchmal mit eingeläteten Ornamenten verzierten Stempelkeramik, oder auch graphitüberzogene Keramikstücke enthält. Alle Funde stammen aus geschlossenen Objekten, die durch Brand oder Zusammenbruch von Lehmkonstruktionen untergegangen sein dürften. Vorläufig ist es nicht gelungen, die Richtung der Verbreitung der Hallstatt-Latčne-Kultur festzustellen.

Uherské Hradiště – Hradební

Bei der Reparatur von Wasserleitungsanschlüssen in der Straße Hradební wurden in der Nähe der Kreuzung Hradební-Havlíčková Überreste der ursprünglichen gotischen Burgmauer in einer Länge von 6,8 m und einer Höhe von 2,7 m gefunden. Dank Seitenausgrabungen konnte auch die Mauerdicke gemessen werden, die an dieser Stelle 3,7–4,2 m Mauerwerk betrug. Der Mauertorso bestand aus groben, mit Mörtel gebundenen Quadersteinen.

Uherské Hradiště – Galerie des Museums der Mährischen Slowakei

Im Zusammenhang mit Bauarbeiten auf dem Hof der Galerie des Museums der Mährischen Slowakei wurde an Stelle der bestehenden Garagen die aus mörtelgebundenen Quadersteinen gebaute barocke Burgmauer beschädigt. Die Mauerdicke an der ausgegrabenen Stelle erreichte 265–300 cm.

2002:

Modrá – Hrubý Díl

Die 2002 durchgeführte archäologische Untersuchung in der Lage „Hrubý Díl“ der Gemeinde Modrá wurde durch die Absicht der Gemeinde hervorgerufen, einen Archäopark an dieser Stelle zu errichten. Im Quadrat A hat sich in einer Lößschicht ein größerer überirdischer Pfahlbau (insgesamt 9 Pfeilgruben in drei Reihen) abgezeichnet. Sie wurde zum Teil durch ein jüngeres Objekt aus der Frühlatčnezeit, zum Teil durch eine slawische Versorgungsgrube aus der mittleren Burgwallzeit beschädigt. In der östlichen Ecke des Quadrats A wurde ein Skelettgrab eines Kindes im Alter von 5 Jahren aufgedeckt. Problematisch bleibt vorläufig dessen Datieren, da die Gesamtausstattung des Grabes bildet bloß ein Hundesspitzenzahn, der (vermutlich als Bestandteil einer Halskette) im Brustkorb entdeckt wurde. Im Quadrat B wurde eine Abfallgrube aus der Frühlatčnezeit entdeckt, zum Teil samt entsprechenden Funden von Keramik, Leim, Kohlen und Tierknochen. Das Quadrat C war negativ, im Quadrat D dagegen ist es gelungen, eine aus der mittleren Burgwallzeit stammende,

ziemlich tiefe (230 cm), im Profil birnenförmige Versorgungsgrube mit vereinzelten Intrusionen der germanischen Keramik zu untersuchen. Nachdem die Lokalität fertiggereinigt worden war, zeigten sich zwei viereckige Objekte, vermutlich aus der mittleren Burgwallzeit. Als der vorliegende Artikel verfasst wurde, waren diese noch nicht untersucht. Die Untersuchung der Lokalität „Hrubý Díl“ in Modrá sollte auch im nächsten Jahr fortgesetzt werden.

Uherské Hradiště – Vodní-Straße

Bei Reparaturarbeiten in der Straße Vodní wurde eine ausgeprägte mittelalterliche Kulturschicht angefasst. Eine schwarze durchbrannte, 160 cm tief gelegene, 40–80 cm breite Schicht beinhaltete zahlreiche Bruchstücke der Keramik aus dem 14. und 15. Jahrhundert samt Überresten von bearbeiteten Hölzern, Tierknochen und vereinzelt auch Eisenstücken. Eine deutliche Brandschicht mag die Belagerung der Stadt von Matouš Čák Trenčínský um 1315 bezeugen.

PŘEHLED ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA BRNO VE STARÉM MĚSTĚ A OKOLÍ V LETECH 1992–2002

Luděk Galuška, Archeologický ústav MZM, Brno

*Věnováno památce profesora Viléma Hrubého
u příležitosti jeho nedožitých 90. narozenin.*

Staré Město se svým okolím představuje jedno velké archeologické naleziště. Tato věta v sobě skrývá výsledky mnohaletého úsilí několika generací školených archeologů i laických badatelů. Představuje celou řadu knih, studií, přednášek a výstav, stejně jako plné depozitáře stovek a tisíců předmětů získaných při terénních výzkumech i prostřednictvím sběrné činnosti. Je přitom s podivem – uvědomíme-li si, kolik obyvatel zanechávalo po staletí na půdě dnešního města stopu svého bytí – že zde archeolog ještě v současnosti vůbec může něco objevit. Dokladem, že nejen že může, nýbrž i objevuje, je i tento přehled.

Chápeme jej jako pokračování v obznamování veřejnosti s terénní výzkumnou činností MZM Brno ve Starém Městě a jeho okolí. Pokračování proto, že volně navazuje na starší zprávy Antonína Zelníka a Viléma Hrubého publikované hlavně ve Sborníku velehradském a Časopise Moravského muzea a to od 20. let 20. století, přímo pak navazuje na mé práce z počátku 90. let téhož věku (Galuška 1990B, 59–60, 1993B, 73–74, 1993C, 71–73). Některé z těchto novějších výzkumů už byly odborně vyhodnoceny a nebo jsou ve stadiu zpracování (Galuška 1997, 73–83, 2003, v tisku).

Pro snadnější a názornější orientaci v lokalizaci jednotlivých nalezišť je v našem přehledu použito termínů jako „severní ostrožna“, tj. vyvýšená terasa severovýchodně od potoka Salaška, „jižní ostrožna“, tj. terasa jihozápadně až jižně od Salašky, a konečně „niva“ shrnující osídlení na štěrkopískových vyvýšeninách v rámci nivy řeky Moravy. Dále se v přehledu objevuje místní historické pojmenování poloh-tratí a nalezišť, jako např. Špitálky či Na Valách. To je ovšem v případech, kdy schází starší název a nebo je poloha příliš rozsáhlá, doplněno o aktuální jména ulic a tratí (např. Zahrady, ul. Viléma Hrubého apod.). Označení staroslovanských hrobů tvoří dvě skupiny číslic. První vyjadřuje pořadí v rámci toho kterého roku, druhé, za pomlčkou, postihuje průběžné pořadí v rámci celé historie výzkumů (např. 3/92-1810). Číslování navazuje na řadu vytvořenou V. Hrubým (1955A, 367–536, 1965, 376–399, Hochmanová-Vávrová 1962, 201–270). Sídlištní objekty jsou číslovány prozatím jen v rámci jednotlivých let (např. I/92). Označení příkopů a opevnění opět navazuje na terminologii V. Hrubého (1965, např. Příkop I), v některých případech je však doplněno o nové poznatky.

V přehledu jsou charakterizovány ty výzkumy, při nichž došlo k prozkoumání objektů a nálezů předmětů archeologické povahy a nebo při nich byly získány významné poznatky související s rekonstrukcí historické krajiny Staroměstska (obr. 1). Jednotlivé akce jsou řazeny chronologicky, po létech. Desítky průzkumů a ohledání základových rýh novostaveb a nebo liniových výkopů však v přehledu uvedeny nejsou. Je tomu tak proto, že zahloubení u těchto zásahů buďto nebylo tak výrazné, aby ohrozilo nížeji se nacházející vrstvy s archeologickými nálezy, a nebo byly tyto zásahy vedeny jen v nedávno navezených recentních vrstvách. Proto při nich nebyl, a ani nemohl být, získán materiál archeologické povahy. Kromě lokalit ležících na katastru Starého Města jsou v přehledu uvedeny ještě Modrá u Velehradu a hradisko sv. Klimenta u Osvětiman. V jejich případě se jedná o naleziště tradičně a dlouhodobě zkoumaná archeology Moravského zemského muzea Brno.

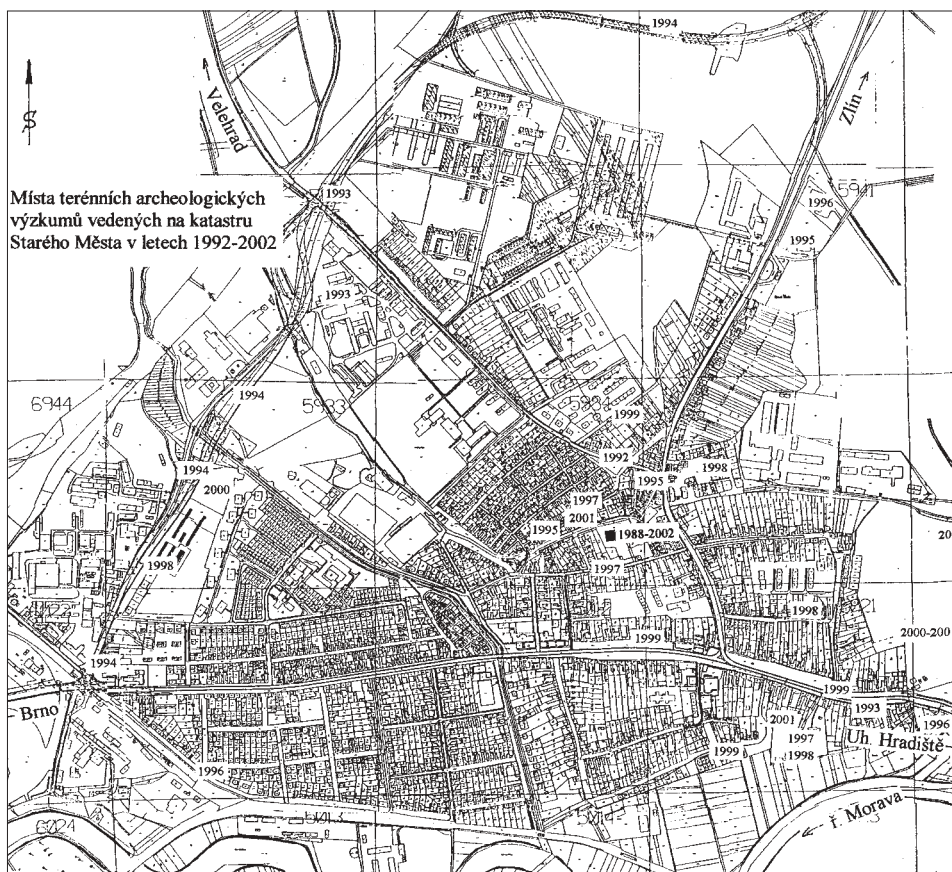
Vzhledem k okolnostem, za jakých byly odkryvy v letech 1992 až 2002 prováděny, lze

část z nich charakterizovat termínem „záchranný archeologický výzkum“, ostatní pak termínem „předstihový archeologický výzkum“. „Systematický archeologický výzkum“ veden nebyl, byť by se to v případě odkrytí v poloze Na Dvorku (popř. Dvorek) mohlo taktově jevit (obr. 2). Realizace jednotlivých sond tohoto stále ještě trvajících výzkumu byla ovšem vždy vyvolávána snahou tato atraktivní místa v centru města nějak stavebně využít, ať už v souvislosti s hotelem a nebo nyní s náměstím a s kostelem.

1992

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek, parcela č. 139 a 138, sonda 6/92, 16×10,5 m (168 m²), předstihový záchranný výzkum.

Výzkum byl realizován asi 100 m východně od Národní kulturní památky (NKP)-Památníku Velké Moravy (VM). Na ploše sondy bylo metodou postupného snižování úrovně terénu v jílovito-písčitém podloží na úrovni -145 až 155 cm zachyceno celkem 5 sídlištních velkomoravských objektů (I–V/92). Dva z nich byly opatřeny velkými pecemi (II/92 a III/92), do výplně dalšího objektu (V/92) byl zahlouben jediný zde nalezený kostrový hrob 3/92-1810. Všechny objekty se nacházely v JZ polovině sondy. Zde byla také zachycena asi 30 cm mocná velkomoravská sídlištní vrstva, která plynule přecházela ve vrstvu středověkou (13.–14. stol). V SV části sondy se podloží výrazně svažovalo, změnilo se ve štěrk,

1. Staré Město. Místa a vročení hlavních záchranných archeologických výzkumů provedených na katastru města v letech 1992 až 2002.

v němž ležely předměty archeologické povahy (keramika, kosti, železné klíče, sekerovité hřivny apod.), ale scházela zde kulturní vrstva. V JV části sondy se v podélné ose ve směru JZ/SV táhl příkop. Na jeho svahu se v pásu, ve více méně pravidelných odstupech, nacházely stopy po kulech. V dolní části obsahuje příkop vrstvy a materiál z doby předvelkomoravské, resp. starší velkomoravské (2. pol. 8. až 1. pol. 9. stol.), nad nimi je výrazná sídlištní vrstva z mladšího velkomoravského období (2. pol. 9. stol.). V této sídlištní velkomoravské vrstvě příkopu byl např. nalezen olovený křížek s oboustranným vyobrazením Ukřížovaného (Galuška 2000, 91, Galuška–Vaškových 2002, 29). Příkop lze ztotožnit s příkopem č. II v pojetí V. Hrubého (1965, 270–274). V JV stěně sondy 6/92 byly zachyceny dva pásy cihlovo-kamenných základů portálového vzhledu zasahující oboustranně (tj. na JZ i SV) mimo rámeček zkoumané plochy. Ve vzdálenosti cca 8 m SZ se táhly jejich pandanty. Vzhledem ke stratigrafii uvedených základů patří tyto do období pozdního středověku až novověku a souvisejí s nějakou rozměrnou stavbou, která se však neobjevuje na žádném historickém vyobrazení Starého Města.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Nový svět, ul. Velehradská (mezi ul. U Sklépka a ul. Alšova), čp. 1349, záchranný výzkum.

Výzkum byl realizován asi 175 m severně od NKP-Památníku VM, na severní straně ulice, při výkopu pro plynové vedení. Ve vzniklé rýze byly zachyceny a následně prozkoumány dva kostrové hroby 1/92-1808 a 2/92-1809, oba bez nálezů, oba z větší části zničený výkopem.

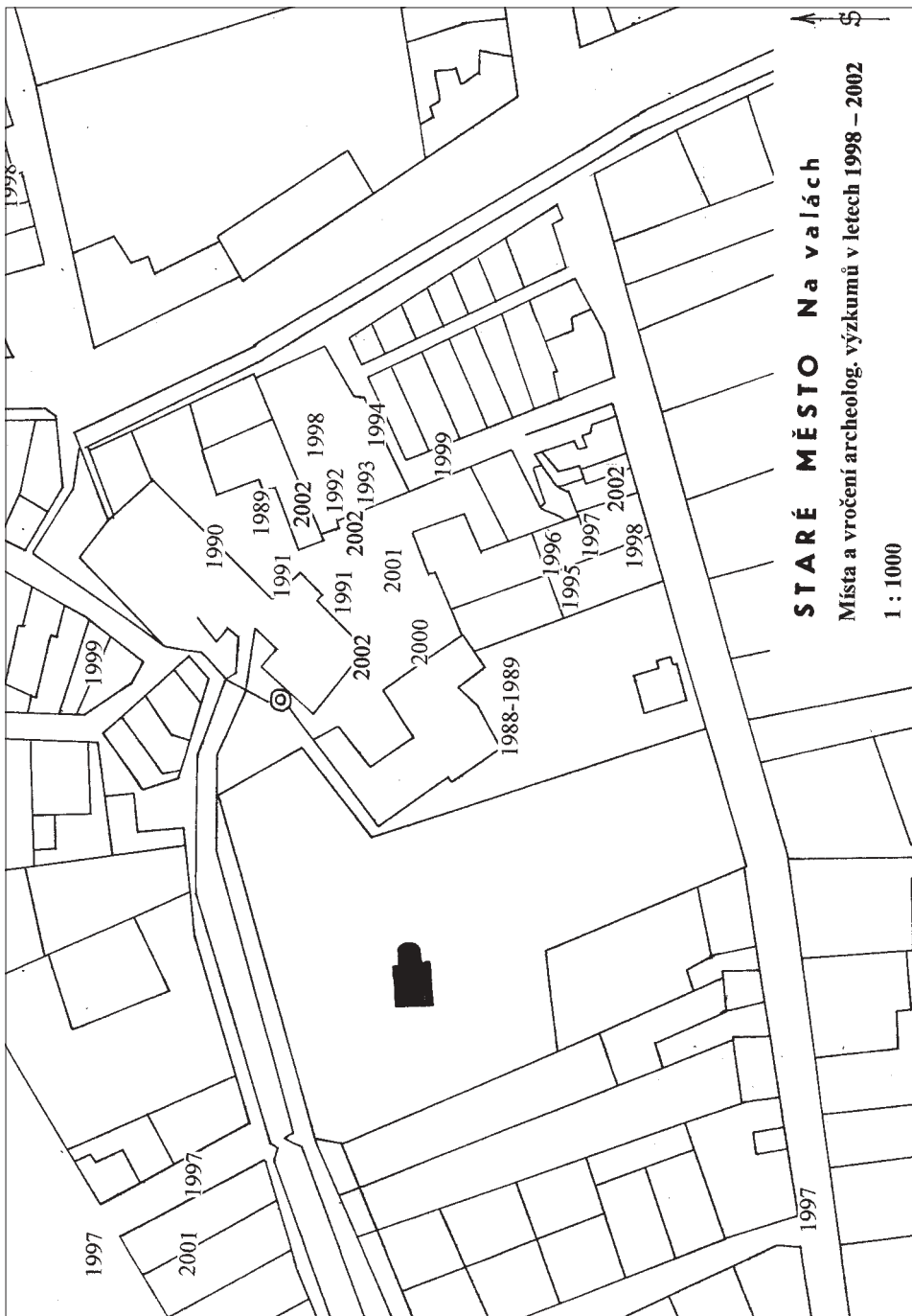
1993

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek, parcely č. 142 a 143, sonda 7/93, 16×8,5 m (90,1 m²), předstihový záchranný výzkum.

Výzkum byl realizován asi 100 m východně od NKP-Památníku VM, přičemž jeho plocha - sonda 7/93 od SZ bezprostředně navazuje na sondu 6/92. V jílovito-písčitém podloží na úrovni –150 až 155 cm bylo objeveno pět velkomoravských sídlištních objektů (I–V/93). Jeden z nich byl opatřen pecí (II/93), druhý pak otevřeným ohništěm (IV/93). Všechny se nacházely v JZ polovině sondy. Tamtéž byla také zachycena část zahloubení patřící k jižní polovině příkopu č. II. Jehož druhá, severní polovina byla zkoumána v sondě 6/92. Sídlíštní velkomoravská kulturní vrstva byla v této JZ polovině sondy 30 až 40 cm mocná, nad ní se nacházela vrstva středověká ze 13.–14. století. V opačné, SV polovině sondy se podloží svažovalo, měnilo se ve šterk a také zde scházela sídlištní velkomoravská kulturní vrstva. Na celé ploše sondy 7/93 bylo objeveno několik až 1 m vysokých, do podloží zahloubených spodních částí mohutných dubových kůlů. Jejich konce byly tupé a spočívaly v jámách vykládaných deskami. Byly realizovány do velkomoravské sídlištní vrstvy, takže jsou mladší než 9. století. V SZ stěně sondy se táhly dva pásy cihlovo-kamenných portálových základů, jejichž opačné strany byly součástí JV stěny sondy 6/92 a byly zdokumentovány v roce 1992.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Padělky u Mlýna, plocha v areálu Školního statku-drůbežárna, parcela č. 2561, 2 sondy 1,5×10 m, (30 m²), záchranný výzkum v místech vnějšího opevnění.

Výzkum byl realizován na SV okraji města při stavbě tzv. malého silničního obchvatu komunikace I/55. V jeho rámci byly provedeny dva řezy v místech předpokládaného průběhu vnějšího opevnění Starého Města a to nedaleko od míst zkoumaných V. Hrubým v roce 1955 (Hrubý 1965, 222). V řezech byl zachycen asi 2 m široký žlab se stopami po kulech v jeho dně, výplň obsahovala drobné kameny. To odpovídá třetímu úseku vnějšího opevnění v pojetí V. Hrubého, které měla tvořit palisáda o třech řadách kůlů zapuštěná do nehlubokého žlabu.

2. Staré Město. Naleziště Na Valách - jihovýchodní část. Místa a vročení záchranných archeologických výzkumů provedených v letech 1988 až 2002.

Staré Město, niva, naleziště Na Dědině, ul. Hradištská, mezi domy čp. 1132 (Dřevovýroba) a č.p. 317 (Květinářství) na jižní straně ulice, a domy čp. 81 (Kamenictví) až č.p. 74 (nároží ul. Hřbitovní), záchranný výzkum.

Výzkum probíhal S až SV od NKP-kostela sv. Michala, při realizaci výkopu pro vedení plynu. Po celé ploše výkopu byla v úrovni –50 až –80 cm zaznamenávána sídlištní středohradištní vrstva obsahující především keramický materiál a zvířecí kosti. Místy se v její bázi objevily prohlubně, pro něž byla typická tmavší mazlavá výplň. Zřejmě se jednalo o zahloubené části sídlištních objektů z doby Velké Moravy. Hroby zjištěny nebyly. Nad středohradištní kulturní vrstvou se nacházela vrstva pozdněhradištní až vrcholně středověká. Podobná situace byla zaznamenána i v blízké ul. Moravní, kolmé na ul. Hradištskou. Je zřejmé, že se jednalo o stopy po osídlení duny, na níž se mimo jiné nachází i kostel sv. Michala a blízká profánní velkomoravská architektura palácového typu (Galuška 1990, 121-136).

Uherské Hradiště-Sady, současný kostel Panny Marie, vně kněžiště na jeho JV straně, sonda 1,5 x 3,0 m, zjišťovací archeologický výzkum.

Výzkum vyvolal podnět faráře J. Zíbala, přesvědčeného, že pomocí virgulí objevil pod základy současného sadského kostela základy velkomoravské stavby a také hrob arcibiskupa Metoděje. Výzkum byl vyžádán Arcibiskupstvím olomouckým, jeho investorem byla Teologická fakulta Palackého univerzity Olomouc. Odkryv byl po všech stránkách negativní, jen na úrovni –175 cm byl odkryt hrob malého dítěte se závěsným medailonem ze Křtin z 2. poloviny 19. století. Tento hrob byl pozůstatkem pohřebiště, jež bylo z těsné blízkosti stávajícího kostela přemístěno do vzdálenějších míst hřbitova. Stopy po destrukci starší stavby, stejně jako po hrobu Metoděje zjištěny nebyly. Místo výzkumu není totožné s NKP-Uherské Hradiště-Sady v poloze Špitálky.

1994

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek, parcela. č. 143 a dále plocha mezi ní a parcelou č.144, sonda 8/94, 5×12 m (60 m²), předstihový záchranný výzkum.

Plocha sondy 8/94 od SZ bezprostředně navazuje na sondu 7/93, leží tedy asi 110 m východně od NKP-Památníku VM. V jejím rámci byla zachycena výrazná příkopovitá sníženina s několika vrstvami se středohradištními nálezy. Orientace této sníženiny, resp. příkopu, byla JZ-SV, takže je téměř shodná jako u příkopu č. II., přičemž oba jsou od sebe vzdáleny přibližně 7 m. Je proto velmi pravděpodobné, že na ploše sondy 8/94 byl zachycen a zkoumán příkop č. I. ve smyslu řazení příkopů v tzv. Osadě I Na valách podle V. Hrubého (1965, 274–275, 285).

Staré Město, mezi ostrožnami, poloha Rybníky-Padělky u Mlýna (Širůch), parcela č. 2414, nyní pod státní silnicí I/55, 2 sondy 1,5×5 m, (15 m²) záchranný výzkum.

Výzkum zde, na SZ okraji Starého Města, v inundačním terénu potoka Salaška, byl vyvolán výstavbou tzv. malého silničního obchvatu komunikace I/55. Předcházel mu výzkum geofyzikálními měřicími metodami za vedení V. Haška, prováděný pracovníky fy. Geodrill, který zjistil nepřilíh výrazné anomálie. Následný archeologický výzkum odkryl především vrstvy středověkých a recentních navážek, které v nižších partiích přecházely v mocné vrstvy šedozelených jílu, pozůstatků stojící vody. To souvisí se skutečností, že v těchto místech byly v období středověku založeny dva rybníky a ještě před tím se toto území nacházelo v inundaci potoka Salaška. Kulturní vrstvy ani jiné objekty či předměty archeologické povahy zachyceny nebyly, což je v souladu se staršími pozorováními (Hrubý 1965, 88).

Staré Město, jižní ostrožna, naleziště Kopánky, poloha Na Čtvrtách, plocha mezi parcelou č. 2378/1 a vjezdem na Pilu, parcely. č. 383, 441, 445 a další, nyní pod státní silnicí, 6 sond 2×10 m, záchranný výzkum v místech vnějšího opevnění.

Výzkum byl realizován na západním okraji Starého Města, při stavbě tzv. malého silničního obchvatu komunikace I/55. Na ploše svažující se SV směrem k potoku Salaška bylo na délce 100 m položeno celkem 5 sond-řezů a začištěn jeden výrazný profil vzniklý odbagrováním zeminy těsně nad potokem. Ve všech bylo zachyceno a prozkoumáno výrazné příkopovité zahloubení široké 6 až 7 m a hluboké 2 až 2,5 m. Ve třech řezech se podél jeho vnitřního okraje nacházely plytké stopy po kúlech. V dolní zánikové vrstvě příkopu bylo nalezeno jen několik keramických zlomků středohradištní produkce, v horní pak novověké nálezy včetně cihel, recentních želez a keramiky. Obě vrstvy od sebe oddělovala nevýrazná spálená vrstva se zbytky uhlíků. Je zřejmé, že výzkum zde odkryl další část vnějšího opevnění - pokračování tzv. Christinova valu, opevnění skořepinové konstrukce s valem a předsunutým příkopem (Hrubý 1965, 215–220). Tento val zde však měl poněkud jiný charakter, než jak je doposud popisováno. Týká se to především šířky jeho příkopu, která je oproti dosud uváděné více než dvojnásobná (Galuška 1998, 345–346). Nelze přitom vyloučit, že to mohlo nějak souviset s celkovou konfigurací terénu, který se v těchto místech ostře svažoval do údolí potoka Salaška.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Špílov, poloha U Remízku, nyní pod státní silnicí I/55, sonda 4,5×20 m, (100 m²), záchranný výzkum.

Výzkum byl realizován na severním okraji Starého Města, při stavbě tzv. malého silničního obchvatu komunikace I/55, asi 70 m západně od křovinatého remízku. Při průzkumu plochy budoucí silnice po odebrání ornice byla v podloží zjištěna a následně prozkoumána čtyři nevýrazná zahloubení, spodní části sídlištních objektů. Keramický materiál v nich objevený lze začlenit do lužické fáze lužických popelnicových polí doby bronzové a datovat přibližně do 12.–11. stol. př. n. l. (dle sdělení M. Salaše). Objekty ani nálezy jiných historických období při realizaci silnice zjištěny nebyly.

1995

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek, parcely č. 141/1, 155/1, 154, 153/2, 152/2, sonda 9/95, 25×5 m (125 m²), záchranný předstihový výzkum mezi halou a ul. Jezuitskou.

Sonda byla orientována ve směru SSZ–JJV, cca 65 m JV od NKP-Památníku VM. Metodou postupného odkryvu byly zjištěny vrstvy recentní, pozdně až vrcholně středověké včetně povodňových a pod nimi místy až 35 cm mocná sídlištní vrstva středohradištní. Tato vrstva plynule, bez jakéhokoliv barevného či strukturálního odlišení přecházela ve vrstvu s nálezy ze 13. století, pokud ovšem nebyla zasažena mladšími objekty. Osídlení 11. a 12. století zjištěno nebylo. Kromě vrstvy lze do období Velké Moravy začlenit ještě spodní části pěti sídlištních objektů (I–V/95), příkop (č. I.) a pět kostrových hrobů (1/95–1811 až 5/95–1815). Mezi objekty byla rozpoznána obilnice s ústím překrytým žernovem (IV/95), a dvě jámy s pecemi a se stopami po kovolitectví v podobě úlomků tyglíků a keramiky s nataveninami neželezných kovů (III/95 a V/95). Příkop v severní části sondy, táhnoucí se ve směru SV–JZ, představuje pokračování příkopu odkrývaného námi v roce 1993, jež je zároveň Hrubého příkopem č. I, známým i ze zahrady Rudého domu (dnes restaurace U Nováků) a jižní části bývalé Schilderovy zahrady (dnes součást areálu Památníku Velké Moravy). Poloha hrobu 1/95–1811 jasně signalizuje, že tento byl realizován v době, kdy ještě zcela nebyla slehlá výplň už nefunkčního příkopu. Na opačné straně sondy se nacházející hrob staré ženy 3/95–1813 byl hrobem vampýra a zřejmě ležel na samém JV okraji kostelního pohřebiště. Výraznější nálezy nebyly v hrobech objeveny. Povelkomoravskému období lze přiřadit především kamenný základ, jenž byl zahlouben do výplně příkopu

č. I a zkoumán v SZ rohu sondy. Jeho prozkoumaná délka činila 3 m, nicméně je zřejmé, že pokračoval oboustranně, tj. k jihu i severu, mimo plochu sondy 9/95, tedy rovnoběžně s její delší západní stranou. Pravděpodobně současné se základem byly dvě řady výrazných stop po vsazovaných kůlech (B/A,B, C/A,B, D/A,B) táhnoucí se v délce 13,5 m v podélné ose sondou, stejně jako dva příčné, mírně skosené kamenné základy vytvářející na S a J straně uzávěry. Délka stavby s kůly tak činila 18 m. Vzhledem ke stratigrafické situaci v SZ rohu sondy lze předpokládanou kamennou stavbu začlenit do doby mezi zánik Velké Moravy a 13. století. Mimo její rámec byla odkryta podstatná část středověké zemnice (obj. VI/96) a části recentních sklepení.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Nový svět, nároží ul. Mojžířovy a Konstantinovy, parcela č. 591, záchranný výzkum při stavbě rodinného domku (Galová).

Výzkum byl realizován asi 200 m západně od NKP-Památníku VM. Po odkryvu stavební suti bylo na ploše 5×7 m zachyceno už jen šterkopískové podloží, ve kterém se jevily nepříliš zřetelné kúlové jámy, přičemž stejně tak patrná byla i dna dvou nevelkých sídlištních objektů. Jejich výplň obsahovala několik částí středohradištní keramiky a nečetné kosti zvířat. Je zřejmé, že objekty byly z větší části zničeny už při strhávání ornice v době před výstavbou nejstarších domků.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, nároží ul. Velkomoravské a Velehradské, parcela č. 130/15, záchranný výzkum při stavbě rodinného domku (Křiva).

Výzkum byl realizován asi 150 m SSV od NKP-Památníku VM a to formou čtyř paralelních řezů o rozměrech 1,5×10–12 m. Bezprostředně po odkryvu stavební suti se objevilo jílovito-písčité podloží a v něm výrazné stopy po silných kůlech a spodní části plyných sídlištních objektů. Jejich výplň obsahovala typickou středohradištní keramiku. Ornice, resp. horní partie sídlištních objektů, popř. vrstev byly zřejmě strženy před výstavbou nejstarších domků.

Staré Město, niva, poloha Špílov, průmyslová zóna, parcela č. 2533, záchranný výzkum při výstavbě areálu firmy AGAMA.

Výzkum byl realizován formou dvou paralelních sond o rozměrech 1,0×10 m východně od staré výpadevé silnice I/55 ve směru na Zlín. Předměty či objekty archeologické povahy nebyly zjištěny. Po stránce geologické byly pod ornici zachyceny šedé až šedomodré jílovité vrstvy naznačující někdejší silně podmačené prostředí těchto míst, která už leží v nivě řeky Moravy, ovšem v těsné blízkosti konce severní ostrožny.

1996

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek, parcely č 141/1, 155/1, 155/2, 154, 153/2, 153/3, sonda 10/96, 15×5 m (75 m²), záchranný předstihový výzkum mezi halou a ul. Jezuitskou.

Sonda byla orientována ve směru SSZ-JJV, rovnoběžně se sondou 9/95, východně od ní, asi 70 m JV od NKP-Památníku VM. V nadloží byly opět zjištěny recentní navážky, dále vrstvy pozdně až vrcholně středověké a povodňové, a také 15 až 35 cm mocná sídlištní vrstva velkomoravská ležící bezprostředně na jílovito-písčitém podloží. Osídlení z 11. a 12. století nebylo objeveno. Zřejmě nejstarší stopu po osídlení těchto míst představovala plyná jáma s částmi dvou nádob patřící pravděpodobně kultuře s moravskou malovanou keramikou (VI/96). Osídlení náležející střední době hradištní představují kromě uvedené kulturní vrstvy ještě spodní části 6 sídlištních objektů (I/96-V/96 a VII/96) a výrazný příkop. V jeho případě jde o pokračování příkopu č. I v pojetí V. Hrubého, námi odkrývaného např. v r. 1994. Na jeho výplni byl realizován objekt I/96. Jiný sídlištní objekt II/96 byl naopak porušen kostrovým pohřbem 2/96-1817. Jako významná se dále jeví situace, kdy do výplně polozahloubeného obydlí s velkou pecí umístěnou mimo její rámec (V/96) byl zahlouben

hrob 4/96-1819, přičemž i samotná pec byla ještě porušena rozměrnou hruškovitou obilnicí (IV/96). Všechny subjekty patří do středohradištního období. Pravděpodobně do jeho mladší fáze patří i všechny na ploše sondy 10/96 odkryté kostrové hroby 1/96-1816 až 6/96-1821. Výraznější nálezy ovšem neobsahovaly. Povelkomoravskému období lze přiřadit především mohutný kamenný základ táhnoucí se v podélné ose ve směru SSZ–JJV podél západní stěny sondy 10/96 a oboustranně pokračující mimo její rámec. S velkou pravděpodobností jde o pandant k základu zkoumanému v sondě 9/95 patřícímu do období ohraničenému zánikem Velké Moravy a 13. stoletím. Oba základy byly od sebe vzdáleny 7 m, což zároveň představuje i šířku značně rozměrné stavby. Dále se na ploše sondy už v rámci středověké kulturní vrstvy objevily dva 10,5 m, resp. 12 m dlouhé žlaby, provázené hlubokými jámami se vsazovanými dubovými kůly, jež narušily jak starší sídlištní velkomoravské objekty, tak i kostrové hroby.

Staré Město, jižní ostrožna, naleziště Na Špitálkách, ul. Na Vyhlídce, parcela č. 1164, záchranný výzkum při dostavbě rodinného domku, resp. keramické dílny.

Výzkum byl realizován v JZ části Starého Města, asi 150 m VSV od NKP-Špitálky, základů velkomoravského kostela. V základové rýze přístavby došlo v písčitém podloží k odkryvu jednoho kostrového hrobu 7/96-1822. Ačkoliv u něj nebyly objeveny žádné datovatelné nálezy, lze jej s velkou pravděpodobností přiřadit k období Velké Moravy, stejně jako tomu bylo v případě hrobů a sídlištních objektů už dříve objevených v blízkém okolí (Hrubý 1965, 67).

Staré Město, niva, naleziště Špílov, průmyslová zóna, parcela č. 6065/14, záchranný výzkum při výstavbě autosalonu VENTURINI.

Výzkum byl realizován formou tří paralelních sond o rozměrech 1,5×10 m, východně od staré výpadekové silnice I/55 ve směru od Starého Města na Zlín. Žádné nálezy archeologické povahy nebyly zjištěny. Podle geologického a palinologického rozboru provedeného P. Havlíčkem a V. Jankovskou zde existovalo silně podmáčené prostředí s doklady existence stojaté vody. Nelze dokonce vyloučit ani možnost, že až v těchto místech v hluboké minulosti meandrovala řeka Moravy. Podobně jako v případě sousedního pozemku fy. AGAMA, nebyla ani plocha v místech autosalonu vhodná k zakládání sídel trvalejšího rázu.

1997

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek, parcely č. 153/2, 153/3 a 152/1, sonda 11/97, 10×5 m (50 m²), záchranný předstihový výzkum mezi halou a ul. Jezuitskou.

Sonda byla realizována v těsné návaznosti na sondu 10/96, přibližně 90 m JV od NKP-Památníku VM. Celá plocha sondy byla výrazně dotčena hlubokými zásahy i sídlištními objekty (I a II/97) z období vrcholného a pozdního středověku, jež do značné míry porušily jak vrstvu, tak i případné objekty z doby Velké Moravy. Zachovaly se po nich jen keramické nálezy v druhotném uložení. Kostrové hroby ani stopy po nich zde nebyly zachyceny. Zmíněné středověké objekty náležející 13. a 14. století lze charakterizovat jako keramické dílny, neboť se v nich našly dvě rozměrné pece, které provázela rozsáhlá střepoviště. Také v sondě 11/97 bylo odkryto pokračování mohutného kamenného základu, který sem zasahoval ze severněji se nacházející plochy sondy 10/96. Celý průběh výzkumu velmi negativně zasáhla povodeň ze začátku července, v důsledku které byla plocha sondy až do konce září zaplavena.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, ul. V. Hrubého, Na Hradbách, Jezuitská, záchranný archeologický výzkum při budování telefonní sítě SPT Telecom.

První fáze výzkumu byla realizována asi 50–70 m SZ od NKP-Památníku VM, kde výkopy vedené po obou stranách ulic V. Hrubého a Na Hradbách porušily a z větší části

zničily pět kostrových hrobů (ač písemně a s předstihem upozorněna, na velmi pravděpodobný výskyt archeologických nálezů, neoznámila provádějící organizace zahájení výkopových prací). V ul. V. Hrubého šlo o hrob 1/97-1823, k němuž se s velkou pravděpodobností váže nález pásových, nožních pout, dále hrob 3/97-1825 a 4/97-1826, v ul. Na Hradbách pak hroby 2/97-1824 a 5/97-1827. Pro všechny bylo charakteristické jejich velmi plytké zahloubení vůči okolnímu terénu (20–45 cm). Mezi nálezy se objevila stříbrná náušnice, součástí lýtkových řemínků a nože.

Druhá fáze byla realizována JZ až JV od Památníku VM v ul. Jezuitská, kde po jejich obou stranách byly na úrovni –140 cm porušeny až 40 cm mocné středohradištní sídlištní vrstvy a nad nimi se nacházející vrstvy středověké. Na střetu ul. Jezuitské a A. Zelnitia výkop pro telefonní vedení zachytil v hloubce –145 až –250 cm zánikové vrstvy jednoho z příkopů (I. nebo II.?) směřujícího do těchto míst z VSV se rozkládajících poloh Dvorek a Rudý dům. Existence pokračování velkomoravského kostelního pohřebiště zde nebyla zaznamenána.

Staré Město, niva, naleziště Na Dědině, poloha Hřbitov, průzkum zdiva kostela sv. Michala (NKP), parcela č. 353 a karneru-kaple sv. Jana Křtitele, parcela č. 352.

Průzkum byl realizován v JV části Starého Města a vyplynul ze snahy města Staré Město odvlhčit obě památkově chráněné stavby. V důsledku toho došlo k částečnému odstranění omítek a u karneru-kaple i k výkopu obvodové rýhy hluboké 100 cm. Práce však byly v důsledku povodní v červenci 1997 přerušeny, neboť sklepení karneru-kaple bylo zaplavěno. Kostel sv. Michala bezprostředně zaplaven nebyl, ale v důsledku působení spodní vody byla narušena jeho statika. Naše práce se proto v případě kostela sv. Michala omezily na průzkum zdiva, při kterém byly zdokumentovány polohy cihel římské provenience a také jeho celkový charakter. V souvislosti s karnerem-kaplí byla vedena sonda do baze jejího sklepení, při kterém bylo zachyceno jen písčité podloží, dále dokumentováno zdivo a to jak v nadzemní části, tak i základové. Při průzkumu interiéru byly pod okny a v nárožích objeveny červenou barvou realizované části konsekračních křížů, jež se nacházely na původní (nejstarší) vrstvě bíle malované omítky. Další práce byly realizovány v roce 1998 v souvislosti s celkovou rekonstrukcí obou staveb.

Modrá u Velehradu, naleziště Na Dílech (u Božího syna), parcely č. 645/2 a 646, záchranný archeologický výzkum před stavbou rodinného domku.

Výzkum byl realizován asi 60 m západně od základů NKP-Modrá u Velehradu, velkomoravský kostel. Metodou plošného odkryvu byly realizovány dvě na sebe navazující sondy, orientované ve směru S-J, každá o rozměrech 3×10 m. V severní části A bylo na úrovni –65 cm odkryto ústí hruškovité obilní jámy, která byla hluboká 205 cm. Její výplň obsahovala zvířecí kosti, kameny a keramické zlomky středohradištního stáří. V jižní části B byly zachyceny výrazné stopy pravěkého osídlení patřící zejména do starší doby železné a snad i do období laténského. V nálezech se objevila m.j. i celá mísa s vlešťovanou výzdobou a části tzv. braubašských mís.

Modrá u Velehradu, naleziště Na Dílech (u Božího syna), parcela č. 641/2, záchranný archeologický výzkum před stavbou hypotetické podoby nadzemní části kostela sv. Jana.

Výzkum byl realizován asi 15 m SV od základů kostela NKP Modrá u Velehradu, velkomoravský kostel, v místech budoucí novostavby a měl charakter plošného odkryvu. Ani při odstraňování drnu, ani při následném snižování úrovně až do úrovně –70 cm nebyl zjištěn žádný předmět či objekt archeologické povahy, jen a pouze sterilní hlína.

1998

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek, parcely č. 152/1 a 152/2, sonda 12A/98, 12×6 m, (72 m²), záchranný předstihový výzkum mezi halou a ul. Jezuitskou.

Sonda 12A/98 byla realizována s cílem plynulého navázání na sondy 9/95 a 11/97 a to ve směru od JV, takže byla orientována ve směru Z–V a nacházela se těsně u silnice v ul. Jezuitská, asi 100 m JV od NKP-Památníku VM. V nadloží se opakovala situace s recentními navážkami, vrstvami pozdně a vrcholně středověkými, a situací do značné míry narušenou novodobými cihlovými zdmi. Nad jílovito-písčítým podložím byla zachycena cca 30 cm mocná sídlištní vrstva velkomoravská. V podloží bylo zachyceno 7 sídlištních středohradištních objektů (I, II, IV, IX, XII–XIV/98) a 8 objektů středověkých (III, V–VIII, X, XI, XV/98), místy v superpozicích a nebo se vzájemně porušujících. V jednom z nejstarších objektů (XIII/98) byly zjištěny stopy po kovolitectví v podobě natavenin neželezných kovů na keramice a tyglících a také lité bronzové kování avarsko-slovanského stylu datovatelné do 8. století. Objekt č. III/98 byl vlastně spodní částí hrnčářské pece i s předpecní jámou (Galuška 2003). V peci, na vyvýšeném středovém roštu, se zachovala značná část vsázky v podobě více než deseti hrnců v poloze dnem vzhůru, celkový počet keramických zlomků pak přesáhl číslo 3 000 kusů. Toto pracoviště hrnčáře lze datovat na přelom 13. a 14. století. Výrazné stopy po výrobě středověké keramiky pocházejí i z objektu VI/98. Středem sondy 12A/98 procházelo pokračování kamenného základu (viz. r. 1996 a 1997), který byl však v JJV stěně sondy ukončen příčnou kamennou zdí. Tento podélný základ měl zde ovšem v porovnání s jeho částí odkrývanou v sondě 11/97 poněkud jiný vzhled, neboť místy, zejména však v horních partiích, se v něm objevovaly už i cihly. Nelze proto vyloučit, že se jednalo o pozdější přístavbu, tedy jeho mladší fázi. SV část sondy 12A/98 byla značně porušena pozdně středověkými a recentními zásahy (cihlovými a cihlovo-kamennými základy, sklepy, odpadními jámami), takže případný velkomoravský horizont byl zde s velkou pravděpodobností zničen.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek, parcely č. 138, 143 a plocha mezi nimi a ul. Velehradskou, sonda 12B/98, 18×12,5, (225 m²), záchranný předstihový výzkum.

Záchranný výzkum vyvolaný plánovanou výstavbou nového kostela sv. Ducha byl realizován asi 120 m východně od NKP-Památníku VM, v bezprostřední návaznosti na sondu 6/92. Postupným odebíráním mocného souvrství začínajícího 17. stoletím a končícího dobou Velké Moravy bylo na úrovni –240 cm dosaženo jílovitého podloží. Jeho úroveň se svažovala ve směru od západu k východu. Proto, zatímco v západní polovině sondy ještě nad podložím existovaly hlinitopísčité vrstvy se středohradištními nálezy, ve východní polovině sondy až na úroveň podloží ležely jen šedočerné vrstvy s nálezy z období středověku. Přibližně od západu k východu také procházelo sondou 12B/98 příkopovitě zahlobnění, jež se ve východní polovině stávalo stále plytším a užším. Jeho výplň tvořil výhradně středohradištní keramický materiál a ojedinele drobné železné předměty. S velkou pravděpodobností jde o příkop II. V. Hrubého, který byl námi zkoumán také v sondě 6/92, a jehož pokračování se předpokládá také v zahradě Rudého domu. Ve střední části sondy 12B/98 se tento příkop křížil s jiným, na něj kolmým, také značně plytkým příkopem vedoucím přibližně od SSZ k JJV. Tento byl vyplněn výhradně vrstvami se středověkým materiálem, je tedy mladší. Asi 1 až 1,5 m západně od jeho okraje byla v podloží zachycena řada kůlových jam, realizovaných do vrstev se středohradištním materiálem. Je zřejmé, že tyto kůly se středověkým příkopem nějak souvisely (lávka?). V západní třetině sondy 12B/98 byl odkryt 10 m dlouhý cihlovokamenný základ široký 1,1 m táhnoucí se přibližně ve směru SSZ–JJV. Odkryta byla i jeho nároží a části na něj kolmých základů směřující na ZJZ, kde na ploše sondy 6/92 navázaly na už dříve tam odkryté základy portálového vzhledu.

Staré Město, niva, naleziště Na Dědině, poloha Hřbitov, parcela č. 353, záchranný výzkum v interiéru kostela sv. Michala (NKP).

Po propadu podlahy a utržení chóru kostela sv. Michala v důsledku povodní v r. 1997 byl odkryt celý jeho interiér s cílem zpevnit novou kostelní podlahu železobetonovou des-

kou. Archeologický výzkum se omezil na severní část kněžiště (sonda 1), kde se nacházel blok původní zeminy s celým profilem a maltovou podlahou a na revizní odkryv základu velkomoravské rotundy probíhající pod rozhraním kněžiště a lodi sálového kostela (sondy 2, 3, 4). Výběr míst byl určen na základě skutečnosti, že převážná část interiéru kostela byla už v r. 1962 prozkoumána V. Hrubým (1967, 47–74). V sondě 1, v místě Hrubým ponechaného kontrolního bloku, byla objevena litá maltová podlaha na kamenném štetu smíchaném s úlomky římských cihel a pod ní souvrství 6 vrstev s nálezy z doby bronzové a středohradištní. V místě narušení lité podlahy byl odkryt kostrový hrob, původně uložený v dřevěné deskové rakvi, označený v návaznosti na číselnou řadu hrobů u kostela sv. Michala jako 82. V sondách 2–4 byl odkryt kamenný základ rotundy a místy až 5 vrstev nadzemního zdiva. Na vnitřní straně zdiva se objevily útržky jedné až dvou vrstev omítkových malt. Zatímco základy rotundy obsahovaly jen kamennou stavební surovinu, římské cihly byly součástí až mladší sálové stavby ze 13. století. Pilíře vítězného oblouku tohoto kostela stály bezprostředně na zdivu starší rotundy. Část základu rotundy (sonda 3) a vnější strany stěny stávajícího kostela sv. Michala se dvěma římskými cihlami byla ve spolupráci Památkového ústavu Brno a Městského úřadu ve Starém Městě upravena a ponechána k veřejné prezentaci.

Staré Město, niva, ul. Klukova, čp. 830, parcela č. 44/1 a 2753, dříve zahrada, dnes zděný objekt, záchranný výzkum při stavbě květinářství.

Při ohledávání základových rýh novostavby, asi 220 m severně od NKP-kostela sv. Michala, byla v hloubce 105 cm zachycena a prozkoumána část spodní části kruhové pece o průměru cca 120 cm. Čelušň se odkryt nepodařilo, ovšem prozkoumán byl sopouch vyúsťující asi 20 cm vně propáleného obvodu pece. Objev provázely nepočtené nálezy keramických zlomků středohradištní produkce, takže jej lze datovat do 9. století.

Staré Město, niva, Luční čtvrť a ul. Luční, budování technických liniových staveb ve čtvrti téměř úplně zničené v důsledku povodní v r. 1997.

Na rozhraní Luční čtvrti a ul. Luční, asi 200 m VSV od NKP-Památníku VM, byl při bagrování zdokumentován výrazný profil zasahující do hloubky 3,5 m. V jeho rámci byly rozpoznány stopy po výrazné vodoteči vyplněné jílovitými naplaveninami modrošedé barvy, které překryly vrstvy převážně novověkých navážek, včetně stavebních destrukcí. Je pravděpodobné, že jde o přirozenou vodoteč, jež souvisela s opevněním středověkého Veligradu, a která byla také využita při stavbě vodního mlýna v poloze Dvorek.

Staré Město, niva, Luční čtvrť, poloha Za Lužů, archeologické průzkumy při stavbě nových tzv. povodňových rodinných domů.

Luční čtvrť byla původně tvořena volným prostranstvím s centrální parcelou č. 71, okolo které byla soustředěna stará zástavba. Ta byla z větší části zničena povodní v r. 1997. Nová zástavba rodinných domků původní členění už nerespektuje, naopak zde postupně vzniká křížující se uliční systém. Námi ohledávány a následně prozkoumávány např. byly v tomto roce novostavby na parcelách č. 71/19, 71/26, 6234 a 6235, 71/12 a 6221 a další. Zatímco na východněji položených parcelách v rámci Luční čtvrti odhalil průzkum profilů existenci dlouhodobě stojící vody a její víceméně jednorázové zasypání demoličním a komunálním odpadem, východněji položené parcely měly od úrovně –0,7 až –1,0 m jílovito-písčité podloží, nad kterým se nacházely recentní vrstvy a navážky. Je pravděpodobné, že zde příliš dobré podmínky pro zakládání sídel trvalejšího rázu zřejmě asi neexistovaly, neboť se zde nacházel podmáčený terén.

1999

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Stodůlky, Alšova ul., staveb. parcely č. 3142/7 a 5212, záchranný archeologický výzkum při stavbě rodinného domu (Kejř).

Výzkum byl realizován asi 270 m severně od NKP-Památníku VM. Při ohledávání a začišťování základových rýh rodinného domu byly rozpoznány zásypy dvou hrobových jam a následně odkryt jeden téměř celý hrob 1/99-1828 s nožem a druhý z větší části zničený hrob 2/99-1829 bez nálezů.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Stodůlky, Alšova ul., parcela č. 2350 – bytový dům, záchranný archeologický výzkum při stavbě domu v r. 1985.

Výzkum proběhl už v roce 1985, a to asi 290 m severně od NKP-Památníku VM. Při ohledávání hlubokých základových rýh bytového domu byly v písčitém podloží zajištěny více méně dochované zbytky tří kostrových hrobů. Ve dvou případech šlo jen o části dlouhých kostí, zbývající byl téměř kompletní. Provázely je drobné nálezy z období Velké Moravy. Protože nedošlo k jejich bezprostřednímu evidování, byly tyto hroby zpětně označeny jako 1/85-1830 až 3/85-1832.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek, plocha bývalé uličky na parcele č. 4546/5, sonda 13/99, 5×21 m, (105 m²), záchranný předstihový výzkum.

Sonda 13/99 byla realizována v těsné návaznosti na sondy 7/93 (od S) a 8/94 (od V), asi 100 m východně od NKP-Památníku VM. Postupným snižováním úrovně byly odstraněny recentní navážky, vrstvy z období novověku a pozdního středověku, tři povodňové vrstvy a vrstva vrcholně středověká. Tato vrstva byla na své bázi v některých místech oddělena vrstvičkou cihlovokamenné destrukce od sídlištní vrstvy velkomoravské. Horní část středohradištní sídlištní vrstvy obsahovala typologicky mladší keramickou produkci. Do této vrstvy byl vsazen dubový kůl, jehož datace byla stanovena na základě dendrochronologické analýzy provedené J. Dvorskou na pracovišti v Mikulčicích k roku 975. Jde o první dendrodatum pořízené v rámci Starého Města. V severní části sondy 13/99 byl prozkoumán profil příkopu zasahujícího sem ze sondy 8/94 a dále pokračujícího na plochu sondy 9/95. Šlo o předvelkomoravský a velkomoravský příkop č. II. Na jeho výplni byly zachyceny čtyři sídlištní objekty I – IV/99 středohradištního stáří, byl do něj zahloben dřevěný dubový kůl, druhý v pořadí v rámci sondy. Jižně od hrany příkopu č. II. téměř vymizela středohradištní sídlištní vrstva, podloží se z tvrdého žlutého písku změnilo na šedoběžový jíl. Do něj byly vhloubeny hrobové jámy hrobů 3/99-1833, 8/99-1838 a 9/99-1839. V případě posledního se jednalo o dětský dvojhrob na márách, jež obsahoval skleněné gombíky. Je pravděpodobné, že šlo o okrajové hroby kostelního pohřebiště Na Valách ve VJV směru. Nejjižnější část sondy 13/99 vyplňoval obdélníkovitý polozahlobený sídlištní objekt V/99 s velkým množstvím zejména keramických nálezů a zvířecích kostí datovatelný do středohradištního období.

Staré Město, niva, náměstí Hrdinů, stavební parcely č. 179/1 (Pavlica) a 178/2 (Chlachula), záchranný výzkum při stavbě rodinných domků.

Výzkum byl realizován asi 250 m JJV od NKP-Památníku VM. Při kopání sklepních prostor na východněji položené parcele 178/2 byly zjištěny silné vrstvy z období vrcholného středověku až novověku, včetně tří až čtyř vrstviček povodňových náplav. Zachyceno bylo i zahlobené středověké obydlí provázené hnojštěm, jež na úrovni –140 až –150 cm výrazně porušilo středohradištní sídlištní objekt. Na parcele 179/1, v její západní polovině, u samé stěny sousedního domu, byly v základové rýze zachyceny zbytky porušeného kostrového hrobu. Následně byly prozkoumány ještě další čtyři více či méně narušené hroby z období Velké Moravy provázené nálezy včetně náušnic, vědérka a nožičků. V průběžném pořadí šlo o hroby 4/99-1834 až 7/99-1837 a 10/99-1940, jež snad jsou součástí nějakého menšího dosud neznámého pohřebiště, které zřejmě pokračuje pod zástavbu směrem na západ.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, nároží ul. Altěře, stavební parcela č. 134/1 a 134/2, záchranný výzkum před stavbou rodinného domku (dříve Kupčo, dnes Pochylý).

Výzkum měl formu plošného odkryvu a byl realizován 70 až 80 m SV od NKP-Památ-níku VM. Ve zjišťovací sondě bylo zachycena hrana výrazného příkopovitého zahloubení táhnoucího se přibližně ve směru Z-V. Jeho spodní vrstvy tvořené střídajícím se pískem, šterkem a jílem obsahovaly ojedinělé zlomky středohradištní keramiky a části lidských kostí, včetně úlomků lebek. Nad nimi se nacházející hnědé až šedé hlíny zase obsahovaly kosti zvířat a nepočetnou středověkou keramiku. Části lidských skeletů pocházejí zřejmě z kostelního pohřebiště porušeného výkopem mlýnského náhonu? a nebo příkopu souvise-jícího s opevněním středověkého Veligradu?, popř. sem mohly být dotransportovány i vo-dou tamní přirozené vodoteče?. Průběh vzpomenutého opevnění je dodnes sledovatelný v zahradách domů severní části Svatovítské ulice. Průběh předmětné vodoteče je zachycen např. ještě na katastrální mapě z r. 1827 a také my jsme jej objevili v jižní části Luční čtvrtě v roce 1998.

Staré Město, niva, naleziště Na Dědině, ul. Hradištská, stavební parcela č. 6/1 a na ploše před ní, záchranný výzkum při technických výkopech před domem (Pala), SVS od kostela sv. Michala.

Výzkum byl realizován asi 120 m SV od NKP-kostela sv. Michala. Při průzkumu tří technických rýh vedených ve směru S–J, tj. kolmo na hlavní silnici, byla na úrovni –20 až –40 cm zachycena výrazná až 40 cm mocná středohradištní kulturní vrstva. Charakterizo-vala ji sytě černá barva a mazlavá konzistence, nálezově pak především typický keramický materiál. Do podloží z ní asi na třech místech zasahovaly nehluboké jámy, zřejmě spodní části sídlištních objektů.

Staré Město, niva, Za Hřbitovem, ul. Sées, průzkumy novostaveb, jižní okraj Starého Města západně od kostela sv. Michala.

Průzkumy probíhaly a vlastně probíhají ZJZ od NKP-kostela sv. Michala průběžně do-dnes. Ulice Sées začala být budována od poloviny 90. let 20. století po obou stranách někdejšího mlýnského náhonu, který je zde v současnosti sveden do potrubí. Při průzku-mech novostaveb na jižní straně ulice, zejména po začistění výkopů pro sklepy, bylo po celé její délce zaznamenáváno příkopovité, na průřezu vanovité zahloubení, vyplněné tmavě šedou hlínou, v níž se objevily keramické zlomky středohradištního i vrcholně středověké-ho stáří. Toto zahloubení se táhne ve směru VSV–ZJZ od hřbitova ke vtoku potoka Salaška do slepého ramene řeky Moravy v místech železničního přejezdu. Je pravděpodobné, že jde o vodoteč označovanou ve středověkých pramenech jako Vlása. Zdá se být také zřej-mé, že k jejímu využívání mohlo docházet už přinejmenším od 9. století, a to jako přiroze-ného opevnění, popř. i jako protipovodňové ochrany. Průběh vodoteče byl archeologicky zachycen např. na parcelách č. 2584, 2870, 2556, či 2572.

2000

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Kopánky, poloha Na Čtvrtách, parcela č. 340/272, záchranný výzkum na staveništi Ústavu sociální péče pro dospělé.

Výzkum byl realizován na západním okraji Starého Města, na svažitém terénu nad po-tokem Salaška, západně od silnice I/55, nedaleko od průběhu tzv. vnějšího velkomoravské-ho opevnění Starého Města. Ačkoliv byl na značné ploše staveniště skryt povrch až na úroveň tvrdého písčitého podloží a místy i výrazně nížeji, nedošlo k objevu žádného objek-tu archeologické povahy. Zachycena však byla úroveň původního povrchu svahu. Ten se z návrší Kopánky, tedy na severní straně jižní ostrožny, svažoval k Salašce výrazně prudče-ji, než je tomu dnes.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek-mlýn, parcela č. 137, sonda 14/00, 21×15 m, (315 m²), záchranný výzkum před výstavbou kostela sv. Ducha, na prostranství bývalého mlýna.

Sonda 14/00 byla realizována asi 60 m východně od NKP-Památníku VM, v těsné blízkosti východního ramena křížového barokního sklepa, na ploše někdejšího mlýna. Volně přitom navazovala na sondy 1/88 a 2/89 (Galuška 1997, 73–83). Po odebrání recentních vrstev bagrem bylo postupně preparováno souvrství z období středověku a následně pak i výrazná sídlištní vrstva středohradištní. Přitom byl zaznamenán značný sklon úrovně této vrstvy a následně i jílovito-písčitého podloží ve směru od SZ k JV, resp. od západu k východu. Právě v nejnižší se nacházející jižní části sondy 14/00 byl odkryt příkop č. II táhnoucí se ve směru ZJZ–VSV. Asi 1 m od jeho severního okraje se paralelně táhl palisádový žlab. Výplň příkopu č. II i palisádového žlabu překrývala sídlištní vrstva z 9. století. Do této vrstvy byly zahlubovány hrobové jámy, do nichž byly ukládány pohřby vybavené předměty z mladšího až pozdního velkomoravského horizontu, zejména pak náušnicemi, gombíky a korály, ostruhami. Šlo o hroby 1/00-1841 až 39/00-1888. Nechyběly mezi nimi ani takové, jež jsou označovány jako hroby vampýrů. V jednom z nich se poprvé ve sledované desetileté éře výzkumů objevila keramická nádoba. Sídlištní vrstva z 9. století překryla i výplně tří sídlištních objektů s otopnými zařízeními (I-III/00), přičemž do těchto byly ještě zahloubeny některé z kostrových pozdně velkomoravských hrobů. Jeden sídlištní objekt (IV/00) a jeden kostrový hrob (14/00-1863) byly zahloubeny i do příkopu č. II. Právě tento hrob patřil v rámci zkoumané plochy k nejstarším, protože byl realizován do spodní zánikové vrstvy příkopu a teprve potom se na jeho zásypu vytvořila mladší velkomoravská zániková vrstva. Teprve do ní pak byla uložena převážná většina ostatních pohřbů. Ze stratigrafických pozorování je zřejmé, že nejstaršími subjekty v sondě 14/00 jsou příkop s palisádou a tři sídlištní objekty. Chronologicky pak následuje 40 až 50 cm mocná sídlištní vrstva a nakonec, časově poslední, od kostela sem postupně zasahující mladší až nejmladší hroby rozsáhlého pohřebiště Na Valách. Období středověké je zastoupeno především sídlištní vrstvou ze 13. až 15. století a cihlovo-kamenným základem táhnoucím se od J k S s mírnou odchylkou k západu. Jde o součást rozsáhlé stavby zkoumané námi na plochách sond z let 1992, 1993 a 1998.

Staré Město, niva, poloha Zahrady (Louky), parcela č. 6068, geosondážní a archeologický průzkum plochy areálu obchodního centra INTERSPAR.

Průzkum byl realizován na ploše cca 200×150 m nacházející se mezi východním okrajem Starého Města a novou komunikací ve směru od Uh. Hradiště na Zlín, západně od plavebního (Bařova) kanálu. Celkem bylo uskutečněno 310 ražených a vrtaných sond zasahujících do úrovně –150 cm s cílem zachytit podloží, resp. stopy po osídlení. Protože k tomu nedošlo – zachyceny byly jen recentní navážky a říční náplavy - bylo od plošného odkryvu upuštěno. Případné nížeji položené objekty archeologické povahy se už nacházely mimo ohrožení stavbou obchodního centra a také pod úrovní spodní vody, tudíž je zkoumat nebylo nutné a ani možné.

2001

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, nároží ul. V. Hrubého a Na Hradbách, parcely č. 560 a 567, 14×16 m, (224 m²), záchranný archeologický výzkum před novostavbou rodinného domku (Budař).

Záchranný výzkum byl realizován asi 60 m SZ od NKP-Památníku VM v těsné blízkosti plochy zkoumané ve 30. letech 20. století A. Zelnítem a námi na podzim roku 1997. Měl charakter plošného odkryvu. Jílovito-šterkopískové podloží i se stopami po některých narušených kostrových hrobech se objevilo bezprostředně po odklizení staré domové demolice. Následně bylo na zkoumané ploše, v relativně malé hloubce, prozkoumáno 44 kostro-

vých hrobů (1/01-1889 až 44/01-1932). Kosterný materiál se dochoval ve velmi špatném stavu, vyzvednout – i pracovníkům ústavu Anthropos MZM Brno – se podařilo většinou jen neúplné dlouhé kosti a rozdrčené lebky. Mezi nálezy se objevily nože, bronzové náušnice, skleněné gombíky, skleněné korály náhrdelníků, jeden hrob bojovníka s ostruhami, sekerou a nožem. Je zřejmé, že pohřebiště pokračuje jak západním, tak zřejmě i severním a východním směrem, přičemž se jedná o část kostelní nekropole Na Valách.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek-mlýn, parcela č. 141, sonda 15/01, 16×13 m (208 m²), záchranný výzkum před výstavbou kostela sv. Ducha na prostranství bývalého mlýna.

Sonda 15/01 byla realizována v bezprostřední návaznosti na sondu 14/00 (východně od ní), asi 80 m východně od NKP-Památníku VM. Plocha sondy byla do značné míry poškozena hlubokými zásahy realizovanými při různých přestavbách a dostavbách mlýna. Proto se nad úroveň podloží ze sídlištní vrstvy z 9. století dochovaly jen útržky, což lze ostatně konstatovat i o vrstvě z období vrcholného středověku. Je však zřejmé, že sklon podloží od SZ k JV už nebyl tak výrazný, jak tomu bylo v sondě 14/00. V jižní části sondy 15/01 byla odkryta severní polovina příkopu č. II., který sem zasahuje od východu, resp. západu. Palisádový žlab, který na ploše sondy 14/00 příkop č. II. provázel, se v sondě 15/01 od jeho hrany odklonil a stočil se severním směrem. Žlab tedy příkop dále nesledoval. Na jednom místě byl průběh žlabu porušen kostrovým hrobem 45/01-1933. Na výplni příkopu, obsahující např. obě části velkého žernovu, sekerovité hřivny, množství keramiky atd., byly zjištěny dva sídlištní objekty s otopnými zařízeními (VI/01 a VII/01), jež lze interpretovat jako obydlí z doby Velké Moravy. Další současné objekty, včetně obydlí, se nacházely mimo příkop (I/01 až V/01). Vedle hrobu 45/01-1933 se v rámci sondy 15/01 našel už jen jeden velkomoravský kostrový hrob 46/01-1934. K období vrcholného až pozdního středověku lze přiřadit sídlištní objekty VIII/01 a IX/01, a dále části cihlovo-kamenných portálových základů, včetně příčného základu, zjištěného už na hraně sondy 14/01. Zřejmě jde o základy téže stavby, jejíž další části byly zkoumány v sondách 6/92, 7/93 a 12B/98.

Staré Město, niva, poloha Zahrady (Louky), parcela č. 6068, záchranný výzkum v místech výměňkové stanice silniční komunikace ve směru od Uherského Hradiště na Zlín.

Výzkum byl realizován na samém východním okraji Starého Města, asi 100 m SV od obchodního centra INTERSPAR. Při výkopu jámy pro konstrukci výměňkové stanice byl odkryt 5 m profil, z něhož byla patrná zdejší dlouhodobá přítomnost klidné, stojaté vody. Na úrovni –2 m byly odkryty dřevěné konstrukce z podélných, strojově opracovaných dubových trámů, zapažené vertikálními kůly. Byla zachycena v délce 5,5 m ovšem východním směrem pokračovala mimo plochu výkopu. Kolmo na tuto konstrukci, tedy od severu k jihu, vedla jiná konstrukce z desek, mající charakter koryta. Na základě dendrochronologické metody provedené Mgr. J. Dvorskou na pracovišti v Mikulčicích byla stanovena stáří obou konstrukcí na druhou polovinu 15. století (trámy) a na první polovinu 16. století (desky). Je pravděpodobné, že obě tvořily součást hrází rybníků, uváděných pro dané období i v písemných pramenech.

Staré Město, niva, naleziště Na Dědině, poloha Hřbitov, parcely č. 218 a 219/2, tři sondy 5×10 m (150 m²), záchranný předstihový výzkum při rozšiřování hřbitova

Výzkum byl realizován 40 až 50 m ZSZ od kostela NKP-kostela sv. Michala, v místech která bezprostředně navazují na plochy zkoumané v 80. letech 20. století V. Hrubým a L. Galušskou (1989, 121–136) a souvisejí m.j. s velkomoravskou profánní architekturou. Po odbagrování horních vrstev ornice a navážky byla odkryta vrstva ze 13.–14. století, která zasahovala téměř až na jílovité podloží. V podloží, nacházejícím se na úrovni –130 cm, tedy nížeji než u kostela sv. Michala, byly zachyceny stopy po kulech a nevýrazné jámy s několika atypickými úlomky keramiky zřejmě středohradištního stáří. Dále byla objeve-

na spodní část chlebové pece, jež byla součástí sídlištního objektu. I jeho výplň obsahovala jak nepříliš výrazný středohradištní keramický materiál, tak i keramiku ze 13. století. Nelze vyloučit, že na výše uvedených parcelách došlo k zachycení okraje vyvýšené duny, intenzivně osídlené v době Velké Moravy a nebo alespoň nějakého místního sídlištního hiátu. O několik desítek metrů dále na západ se intenzivní středohradištní osídlení totiž opět nacházelo (Galuška 1993A, 72–73).

Osvětimany, hradisko na hoře sv. Klimenta, vnitřní val, záchranný archeologický výzkum.

Výzkum měl charakter řezu valovým opevněním o délce 12 a šířce 2 m a byl realizován v místech amatérského narušení valu, jižně od návrší se základy kostela. Bylo zjištěno, že samotné těleso valu sestávalo z kamenů a hlinitopísčité výplně. Obranný příkop před valem zjištěn nebyl. Naopak za valem se příkop táhl, přičemž je pravděpodobné, že jeho vznik souvisel s realizací samotného tělesa valu. Mohl plnit i druhotnou funkci související se zachytáváním vody stékající po svahu dolů, která by jinak mohla negativně-erozně působit na stabilitu hradby. Na rozdíl od výzkumu v roce 1989 (Galuška 1993B, 73–74), kdy byly vykopány jasné doklady existence vnitřního opevnění v době Velké Moravy, nebyl v roce 2001 získán žádný jasně datovatelný materiál archeologické povahy.

Modrá u Velehradu, naleziště Na Dílech (u Božího syna), parcely č. 645/2 a 646, 10×10 m (100 m²), zjišťovací archeologický výzkum.

Výzkum prováděný společně se Slovákým muzeem Uherské Hradiště byl veden asi 20 m jižně od NKP-základů kostela z 9. století a měl charakter plošného odkryvu. Cílem bylo případné zachycení pokračování kostelního pohřebiště v místech navazujících svojí plochou na starší odkryvy V. Hrubého (Hrubý–Hochmanová–Pavelčík 1955, 42–126). Povrch sondy byl postupně snižován až na úroveň –60 cm, kde bylo dosaženo podloží. Po celou dobu výzkumu, ani v samotném podloží nebyly zachyceny žádné stopy po kostrových hrobech. Je proto pravděpodobné, že kostelní pohřebiště jižním směrem, tedy po svahu dolů, dále než jak zachycuje plán ve výše uvedené práci, nepokračovalo.

2002

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek-mlýn, parcela č. 139, sonda 16A/02, 4,5×13,5 m, (60,7 m²), záchranný výzkum před výstavbou kostela sv. Duha na prostranství bývalého mlýna.

Sonda 16A byla realizována v bezprostřední návaznosti na sondu 15/01 (východně od ní), asi 85 m východně od NKP-Památníku VM. Svým západním okrajem zasáhla na už dříve prozkoumanou plochu sondy 6/92, takže jejím prostřednictvím došlo k napojení na místa zkoumaná v první polovině 90. let 20. století. Na ploše sondy byly objeveny stopy osídlení od doby středohradištní, přes vrcholný středověk až po období baroka (mladší vrstvy zkoumány nebyly). Dobu Velké Moravy prezentují sídlištní objekty I, II, III, V a pravděpodobně i VII/02, a také výplň příkopu č.II pokračujícího na zkoumanou plochu sondy 16A ze sondy 15. Do středohradištního období je možné začlenit i tmavší spodní část kulturní vrstvy o mocnosti 20 až 30 cm, jež plynule přecházela ve vrstvu ze 13. a 14. století. Do období baroka (asi do první poloviny 18. století) lze zařadit dva protilehlé cihlovo - kamenné základy portálového vzhledu patřící k rozsáhlé dosud neznámé stavbě.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek-mlýn, parcela č. 138, 139, 137/2, sonda 16B/02, 6,5×14 m (91 m²), záchranný výzkum před výstavbou kostela sv. Duha na prostranství bývalého mlýna.

Sonda 16B přímo navazovala na část A, byla na ni kolmá. Jižní hranou se dotýkala severní stěny sondy 6/92. Na ploše sondy 16B byly odkryty 4 středohradištní objekty (popř.

jejich podstatné části) a to VIII-XI/02, dále dva v superpozici k objektům se nacházející kostrové hroby 5/02-1939 a 6/02-1940 a kulturní vrstvy. Objekt X/02 lze charakterizovat jako polozahloubené obydlí s pecí. Dále byly zjištěny vrstvy z období vrcholného a pozdního středověku. Ve směru Z-V, tedy od návrší s NKP k Huštěnovské ulici, byla zaznamenána svažitost podloží, což je v kontextu už dříve zjištěných skutečností (např. na ploše sondy 6/92). Mezi nálezy figurují železné klíče, kostěné brusle, množství keramických zlomků a kosti zvířat se značným zastoupením divokého prasete. Pozoruhodný byl hrob 6/02-1940, neboť lebka a levá polovina trupu v něm pohřbeného muže nesou výrazné stopy po žáru. Zemřelému také scházejí kosti dlaně levé horní končetiny. Oba zjištěné hroby patří k nejuvýchodněji se nacházejícím hrobům známého kostelního pohřebiště.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek, parcely č. 151/2, 152/3, sonda 16C/02, 2,5×3,5 m (8,8 m²), záchranný předstihový výzkum mezi halou a ul. Jezuitskou.

Výkop byl realizován asi 100 m JV od NKP-Památníku VM, nedaleko od sondy 12A/98 proto, že zde investor kostela počítal s vybudováním vodovodní přípojky. Byl označen jako 16C/02. Výkop profal výrazné souvrství, jehož bázi tvořil objekt XII/02 středohradištního stáří zahloubený do jílovitopísčitého podloží. Nad ním se nacházely vrstvy a zásahy z období vrcholného středověku, zejména pak vrstva popele z přelomu 13. a 14. století, do níž byl zahlouben kruhový objekt z doby okolo poloviny 14. století. V něm se našla celá velká nádoba i s poklicí. Popelovitá vrstva by snad mohla souviset s útokem Matouše Čáka Trenčanského vedeného proti Veligradu okolo r. 1315.

Staré Město, severní ostrožna, naleziště Na Valách, poloha Dvorek-mlýn, parcela č. 137, sonda 16D/02, záchranný výzkum před výstavbou kostela sv. Ducha

V případě sondy 16DV/02 se jedná o blíže neohrazenou malou plochu, která jako solitér zůstala náhodně nedotčena výkopy z doby výstavby mlýna. Bezprostředně navazovala na severní hranu sondy 14/00. V jejím písčitém podloží byly odkryty kostrové hroby 1/02-1935 až 4/02-1938. Jedinou výbavu zemřelých tvořily železné nože. V případě hrobu 1/02-1935 byly po obvodu skeletu (kromě lebky) zjištěny asi 3 cm široké linie, zřejmě stopy po výdřevě hrobové jámy. Uvedené hroby patřily do rámce kostelního pohřebiště.

Modrá u Velehradu, naleziště Na Dílech (u Božího syna), poloha Hrubý díl, sonda 50×10 m, výzkum před výstavbou archeologického skanzenu.

Místo výzkumu se nachází v těsné blízkosti křižovatky silnic Staré Město–Modrá–Velehrad, jižně od NKP Modrá-základy velkomoravského kostela. Výzkum byl prováděn ve spolupráci Moravského zemského muzea Brno a Slováckého muzea Uh. Hradiště. Na prozkoumané ploše 300 m² byly zjištěny 4 středohradištní objekty, z toho dvě zahloubené obilnice, další 4 objekty patří do konce doby halštatské a začátku laténu. Dětský kostrový hrob prozatím nelze datovat. Kromě keramiky z obou výše uvedených období zasluží pozornost ještě zlomky jantarových korálků.

Závěr

V přehledu je popsáno celkem 49 záchranných archeologických výzkumů. Nejvýznamnější z nich souvisejí s polohou Dvorek (Na Dvorku) nacházející se východně od NKP-Památníku Velké Moravy v centrální části Starého Města. Byly vyvolány plánovanou zástavbou. V létě roku 2002 na části plochy skutečně došlo k započetí výstavby kostela sv. Ducha. Ještě v předstihu, právě mezi lety 1992 až 2002, zde byly terénními výzkumy získány významné poznatky o vývoji osídlení od pravěku až po současnost, což ocenili všichni členové mezinárodní komise, které předsedali ředitelé několika archeologických institucí. Jednání komise proběhlo ve Starém Městě a na Modré dne 10. září 2002. Ve sledované fázi obnovených terénních výzkumů (předtím viz. např. Zelnitius 1931, 1932,

Hrubý 1955A, 1955B, Hochmanová-Vávrová 1962) byla prozkoumána plocha o celkové rozloze přesahující 1 800 m². Na ní došlo k objevu 54 sídlištních objektů a 107 kostrových hrobů, zkoumány byly i výplně dvou příkopů a kulturní vrstvy, to vše z 8. až první poloviny 10. století. Dále byly odkryty základy kamenné na maltu budované stavby a dřevěné konstrukce z dubových kůlů, obě z doby mezi polovinou 10. a začátkem 13. století. Výrazné byly také doklady z vrcholně středověkého období, tedy 13. až 15. století, představované hlavně vrstvami a sídlištními objekty, a to i s pecemi dokládajícími specializovanou produkci keramiky (Galuška 2003). Z ještě mladších nálezů stojí za pozornost cihlovo-kamenné základy portálového typu, na kterých někdy od přelomu 17. a 18. století stála rozměrná obdélníková budova. Zřejmě ji postavili příslušníci jezuitského řádu, kteří tehdy spravovali zdejší dvůr a mlýn. Velkého pokroku bylo dosaženo v otázce vertikální i horizontální stratigrafie: na ploše východně od NKP-kostela Na Valách jsme např. schopni určit hranici mezi velkomoravským pohřebištěm a sídlištěm a nebo dovedeme postihnout změny ve využívání polohy Dvorek od 8. po 15. století. I přesto, na dosud výzkumy nedotčených místech, budou výzkumy na Dvoru pokračovat (obr. 2)

Ve východní polovině Starého Města se výzkumná činnost dotkla především kostela sv. Michala a kaple-karneru sv. Jana Křtitele a jejich blízkého okolí, sledovány byly i výkopy liniových staveb v ul. Hradištská. Z dalších míst uveďme alespoň objevy na náměstí Hrdinů, na Špitálkách, Nad Haltýři, na Špílově a nebo na Kopánkách a Padělkách (obr. 1). Na posledně jmenovaných byl sledován průběh a charakter vnějšího pásu velkomoravského opevnění. Poněkud za očekávaním zatím zůstávají výzkumy při stavbách v rámci průmyslových zón v severní a východní části Starého Města. Asi je to dáno tím, že tato místa už leží mimo areál hlavního slovanského osídlení a také tím, že jejich původní povrch kryjí často mocné náplavové a recentní vrstvy. Na takovýchto místech se případné objekty archeologické povahy už nacházejí pod úrovní hladiny spodní vody, tedy většinou mimo ohrožení i mimo rámec zvažovaného výzkumu.

Z „mimostaroměstských“ lokalit jsou uvedeny hradisko sv. Klimenta u Osvětiman a Modrá u Velehradu. To první je, bohužel, poměrně častým místem nájezdů tzv. detektorářů, tzn. lidí, kteří vybaveni moderní technikou hledají jen to, co by mohli výhodně zpeněžit. Někdy však negativní stopy své činnosti v podobě rozježděných valů po sobě zanechávají i lesní dělníci. Tehdy nastupují archeologové, aby zachránili co se ještě zachránit dá. Výzkumy v Modré zase předcházejí snaze vybudovat jižně od NKP-základů velkomoravského kostela archeologický skanzen v podobě částečně opevněné slovanské vesnice. Jak naznačují dosavadní výsledky terénních výzkumů, v případě některých objektů by se dokonce mohlo jednat o pokus jejich celkové rekonstrukce přímo v místě originálního nálezu.

Závěrem si dovoluji konstatovat, že archeologické výzkumy archeologů Moravského zemského muzea Brno v letech 1992–2002 byly úspěšné a zdárně navázaly na starší odkryvy Antonína Zelnitia a Viléma Hrubého.

Literatura:

- G a l u š k a, L., 1990A: *Předběžné hodnocení výzkumu fofánní kamenné architektury ve Starém Městě „Na Dědině“*. In: *Staroměstská výročí*, s. 121–136. Brno, Uherské Hradiště.
- G a l u š k a, L., 1990B: *Staré Město – archeologické výzkumy v roce 1987 (okr. Uherské Hradiště)*. PV za r. 1987, s. 59–60.
- G a l u š k a, L., 1993A: *Archeologické výzkumy ve Starém Městě u Uherského Hradiště v roce 1989 (okr. Uherské Hradiště)*. PV za r. 1989, s. 72–73.
- G a l u š k a, L., 1993B: *Archeologický výzkum na slovanském hradišti sv. Klimenta u Osvětiman v roce 1989 (okr. Uherské Hradiště)*. PV za r. 1989, s. 73–74.
- G a l u š k a, L., 1993C: *Archäologische Untersuchungen in Staré Město bei Uh. Hradiště*. In den Jahren 1990–1991 (Bez. Uherské Hradiště). PV za r. 1991, s. 71–73, Taf. 13.

- G a l u š k a, L., 1997: *K problematice předvelkomoravského opevnění Starého Města*. In: Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy, s. 73–83. Brno.
- G a l u š k a, L., 1998: *Die großmährische Siedlungsagglomeration Staré Město-Uherské Hradiště und ihre Befestigungen*. In: J. Henning und A. T. Ruttkay (Hrsg.): *Frühmittelalterlicher Burgenbau in Mittel- und Osteuropa*, s. 341–348. Bonn.
- G a l u š k a, L., 2000: *Nejstarší dějiny Starého Města*. In: Kolektiv autorů: *Staré Město v proměnách staletí*, s. 29–117. Staré Město.
- G a l u š k a, L., 2001: *Staroměstsko-uherskohradištská aglomerace – vývoj osídlení a přírodní podmínky v 6.–10. století*. In: Galuška, L.–Kouřil, P.–Měřínský, Z. (red.): *Velká Morava mezi východem a západem*, s. 123–137. Brno.
- G a l u š k a, L., 2003: *Zaniklá hrnčířská pec středověkého Veligradu-Starého Města – důsledek vpádu Matouše Čáka Trenčanského na Moravu v r. 1315?*. AH 28/03, v tisku.
- G a l u š k a, L. – Vaškových, M., 2002: *Památník Velké Moravy*. Uherské Hradiště.
- H o c h m a n o v á - V á v r o v á, V., 1962: *Velkomoravské pohřebiště ve Starém Městě „Na valách“*. Výzkum v letech 1957–1959. ČMM-VS 47, s. 201–270.
- H r u b ý, V., 1955A: *Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“*. Praha.
- H r u b ý, V., 1955B: *Základy kostela na staroslovanském pohřebišti ve Starém Městě „Na valách“*. PA 46, s. 265–305.
- H r u b ý, V., 1965: *Staré Město. Velkomoravský Velehrad*. Praha.
- H r u b ý, V., 1967: *Kostel sv. Michala ve Starém Městě*. ČMM-VS 52, s. 47–74.
- H r u b ý, V. – H o c h m a n o v á, V. – P a v e l č í k, J., 1955: *Kostel a pohřebiště z doby velkomoravské na Modré u Velehradu*. ČMM-VS 40, s. 42–126.
- Z e l n i t i u s, A., 1931: *Slovanská pohřebiště ve Starém Městě u Uh. Hradiště*. Sborník velehradský NŘ 2, s. 15–25.
- Z e l n i t i u s, A., 1932: *Pokračování výkopu pohřebiště „Na valách“ ve Starém Městě*. Sborník velehradský NŘ 3, s. 45–54.

PhDr. L u d ě k G a l u š k a, CSc. (n. 1960), archeolog Moravského zemského muzea v Brně. Od roku 1986 je vedoucím archeologického výzkumu ve Starém Městě. V jeho odborném zájmu je problematika Velké Moravy.

The survey of the archaeological excavations of the Moravian museum Brno in Staré Město and its surroundings in the years 1992–2002

A b s t r a c t

In the 90-ties of the 20th century the land register of Staré Město (the Zlín region) remarkable changed both in the built-up area and the area without buildings. This change was caused by two main reasons:

1. Staré Město was separated from the Uherské Hradiště town and it itself gained the statute of a town,
2. Staré Město was badly damaged by the floods in the beginning of July 1997, during which more than 80 houses were destroyed.

Consequently development of building houses, investment, building new throughfare and repairing the old one, creating modern engineering and telecommunication network started. In addition to the mentioned the councilmen decided to build a central town square on the territory east of the Memorial of Great Moravia. The territory is quite important from the archaeological point of view as it has not been excavated so far. A new Roman-Catholic church will be built on the territory, too. Before all the mentioned building activities there was realised an archaeological research which was in the main a rescue research. It was provided by the Slavonic department of the Archaeological institution of the Moravian museum Brno.

In this summary, done according to the chronology, there are to be found excavations which uncovered features and objects of archaeological character or during which knowledge about the

appearance of the historic countryside, and also about geology and pedology of Staré Město, was gained. Altogether there were 44 investigating activities provided, either of a bigger or smaller extent. Some excavations were also realised out of the territory of Staré Město, e.g. on the ringwall of St. Climent near Osvětimany village in the Chřiby mountains, and also on the territory of the Modrá near Velehrad village which is not far from the basement of a Great Moravian church. The summary reassumes Reports on excavations which were issued in the years 1990 and 1993 (Galuška 1990, 59-60, 1993B, 73-74, 1993C, 71-73). Some of those excavations have already been professionally evaluated (Galuška 1997, 73-83, 2003).

The most important excavations were provided, during the whole period, in places called Dvorek (or Na Dvorku) in the central part of Staré Město (picture 1: black square). This place lies in the south-eastern part of the well-known archaeological find spot Na Valách, on the east of the Memorial of Great Moravia (picture 2). A renewed archaeological excavation has been being provided there since the year 1988. It follows up, as far as the area is concerned, excavations provided by A. Zelnitius (e.g. 1932, 45-54) and V. Hrubý (e.g. 1955A, 1955B, 265-305, Hochmanová-Vávrová 1962, 201-270) from the 1920-ies up to the 1950-ies. In the period from 1992 to 2002 there were 1800 sq ms of area investigated in the Dvorek site (including investigation of the plots No. 560 and 567 in the year 2001). On that area there were 54 settlement features, 107 skeleton burials, 2 fortificating ditches, and settlement layers, all of them from the second half of the 8th up to the first half of the 10th centuries. There were also stone basements of a building from the period between the 10th up to the 13th centuries uncovered, and oak stakes standing apart which belonged to a wooden construction, undetermined so far. With the help of dendrochronological method which was used in Mikulčice (J. Dvorská) we were able to determine the age of one of the stakes - it was used in the year 975. The medieval period from the 13th up to the 15th centuries is represented especially by a thick settlement layer and features with clear evidence of pottery production. Significant knowledge was also gained from the spheres of horizontal and vertical stratigraphies, e.g. in connection with the extent of a Great Moravian church burial ground and a settlement, or their displacement in the 8th up to 10th centuries. Excavations in Staré Město in the Dvorek location will continue in the successive years.

Other interesting results came out of excavations provided in the Na Dědine location, especially in the cemetery area in the eastern part of Staré Město. They are connected mainly with St. Michael's church (Hrubý, 1967, 47-74), which was damaged during the floods in the year 1997. In its interior there were reuncovered stone basements and cast mortar floor of the early medieval rotunda. The masonry of the church, especially its parts with Roman bricks, was also put into documentation. The near-by chapel-carner of St. John the Baptist was investigated, too, primarily from the historic construction point of view. Further uncoveries in this part of the town specified mainly the extent of the Slavonic and medieval settlements in the surrounding of the church and a manorial estate (Galuška, 1990A, 121-136), which was located on a significant elevation in the Morava river flood plain. From the other excavations we can mention e.g. discoveries in places called Kopánky and Padělky, in the western up to the north-western part of Staré Město. The character and location of the outer Great Moravian fortification were being investigated (Galuška 1996, 341-348). Among the most interesting activities out of the area of Staré Město belong an excavation of the inner fortification of the Great Moravian ringwall located on the hill of St. Climent near Osvětimany in the Chřiby Mountains as well as excavations in the surroundings of a basement of a church from the 9th century in the Modrá near Velehrad village. A hypothesis that the fortification of the ringwall had a wooden-clay construction and a frontal stone wall was confirmed. In the proximity of the church in Modrá, on the contrary, we did not find any traces after activities in the 9th century. However, some 60 ms to the west we discovered a hole for storing grain from the period of Great Moravia.

Interesting knowledge, even if not precisely of an archaeological character, was gained during the realisation of the so-called industrial zone in the western and eastern boundary of Staré Město. These

places were situated out of the area of the main Slavonic settlement in the 9th century. Due to the demonstration of the research this situation was caused by the wet Morava river flood plain, which was unsuitable for permanent settlement. These places were also flooded as the first ones during the floods in 1997. It is remarkable that directly on the boundary-line between this area and a slope of the

northern piece of projecting headland there is the end of the fortification from the Great Moravian period. In the wet flood plain there has no continuation of the fortification been discovered so far. It may be explained by a hypothesis that only a light type of fortification, e.g. a palisade, was enough there, and remains after it can have been destroyed. However, it is also possible that it waits under a layer of river alluviums and present day embankment to be discovered.

Concluding I am pleased to admit that the archaeological excavations realised in the years 1992–2001 in the territory of Staré Město were successful. A large quantity of archaeological finds was obtained and many finding situations were put into documentary. However, only a preliminary evaluation has been done so far (Galuška 2000, 29–117, 2001, 123–137). After a complex evaluation the gained results will significantly complete our knowledge about one of the most important archaeological sites not only in the Czech Republic but in whole Europe.

Eine Übersicht über archäologische Untersuchungen des Mährischen Landesmuseums Brno in Staré Město und Umgebung in den Jahren 1992–2002

Zusammenfassung

In den neunziger Jahren des 20. Jahrhunderts kam es zu beträchtlichen Veränderungen im bebauten als auch unbebauten Teil des Katasters von Staré Město (Bezirk Zlín). Es gibt folgende Gründe dafür: 1. Staré Město hat sich selbst aus dem Rahmen von Uherské Hradiště abgetrennt und das Statut einer Stadt erworben, 2. Staré Město wurde Anfang Juli 1997 durch Überschwemmungen wesentlich beschädigt, sodass mehr als 80 Häuser demoliert werden mussten. Diese Tatsachen veranlassten den Aufschwung von Wohn- und Investitionsbau, die Realisation neuer und die Reparaturen alter Kommunikationen sowie den Aufbau moderner Engineering- und Telekommunikationsnetze. Darüber hinaus haben die Stadtvertreter beschlossen, auf einem östlich von der Großmähren-Gedenkstätte gelegenen, archäologisch bedeutenden, bisher nicht untersuchten Gelände den zentralen Stadtplatz zu bauen. Auf demselben Platz soll auch eine neue römisch-katholische Kirche gebaut werden. Allen oben angeführten Aktivitäten war eine archäologische Untersuchung in Form von Rettungsarbeiten vorhergegangen. Die archäologische Untersuchung wurde von der slawischen Abteilung des Archäologischen Instituts des Mährischen Landesmuseums durchgeführt.

Die vorliegende chronologisch geordnete Übersicht enthält Angaben über Untersuchungen, bei denen Objekte und Gegenstände archäologischer Natur entdeckt oder Erkenntnisse über das Gesicht der historischen Landschaft, gegebenenfalls über die Geologie und Pedologie von Staré Město gewonnen wurden. Es handelt sich um insgesamt 44 größere oder kleinere Untersuchungen. Einige davon wurden auch außerhalb von Staré Město durchgeführt, so z. B. auf der Burgstätte des heiligen Klements oberhalb der Gemeinde Osvětimany im Marsgebirge (Chřiby) oder im Gemeindekataster Modrá bei Velehrad, unweit von den Fundamenten der dortigen großmährischen Kirche. Die Übersicht schließt frei an die in den Jahren 1990 und 1993 veröffentlichten Berichte (Galuška 1990B, 59–60, 1993B 73–74, 1993C, 71–73) an. Einige der Untersuchungen wurden bereits fachkundig ausgewertet (Galuška 1997, 73–83).

Die wichtigsten Untersuchungen wurden die ganze Zeit über in der Lokalität Dvorek (auch Na Dvorku genannt) im zentralen Teil von Staré Město (Abb.1: schwarzes Quadrat) durchgeführt. Dieser Ort befindet sich im südöstlichen Teil des archäologisch bekannten Fundorts Na Valách, östlich von der Großmähren-Gedenkstätte (Abb. 2). Die erneute archäologische Untersuchung läuft seit 1988 bis heute und knüpft flächenmäßig an die Untersuchungen von A. Zelnitius (z. B. 1932, 45–54) und V. Hrubý (Hrubý 1955A, 1955B, 265–305, Hochmanová-Vávrová 1962, 201–270) aus den zwanziger bis fünfziger Jahren des 20. Jahrhunderts an. Im verfolgten Zeitraum zwischen 1992–2001 wurde in der Lokalität Dvorek die Fläche von 1658 m² (einschließlich einer Untersuchung der Grundstücke 560 und 567 im Jahre 2001) untersucht. In diesem Raum wurden 44 Siedlungsobjekte, 105 Skelettgräber, 2 Befestigungsgraben und Siedlungsschichten – alles aus dem Zeitraum von der Mitte des 8. Jahrhunderts bis zur Mitte des 10. Jahrhunderts – entdeckt. Weiter wurden hier steinerne Baufundamente aus der Zeitspanne zwischen dem 10. und 13. Jahrhundert entdeckt. Aus derselben Zeit stammen auch hier gefundene, isoliert stehende Eichenpfähle, die Bestandteil eines bisher unbe-

kannten Holzbaus waren. Mit Hilfe dendrologischer Methode, die in Mikulčice verwendet wurde (J. Dvorská), konnte bei einem der Phähle die Zeit dessen Benutzung auf 975 bestimmt werden. Die Zeit des Hochmittelalters, d. h. 13. bis 15. Jahrhundert, bezeugen eine mächtige Siedlungsschicht und Objekte mit deutlichen Belegen der keramischen Produktion. Wichtige Erkenntnisse wurden auch in der Sphäre der horizontalen und vertikalen Stratigraphie, z. B. im Zusammenhang mit dem Umfang einer großmährischen Kirchengrabstätte und einer Siedlung oder mit der Verschiebung deren Grenzlinie innerhalb der Zeit vom 8. bis zum 10. Jahrhundert. Die Untersuchungen in Staré Město (in der Lokalität Dvorek) werden auch in den folgenden Jahren weitergeführt.

Weitere interessante Resultate ergaben sich aus den Untersuchungen, die in der Flur Na Dědině, insbesondere im Friedhofsgelände im östlichen Stadtteil von Staré Město durchgeführt wurden. Sie beziehen sich hauptsächlich zur Michaeliskirche (Hrubý, 1967, 47–74), die beim Hochwasser 1997 beschädigt wurde. Im Innenraum der Kirche wurden erneut die Steinfundamente und ein gegossener Mörtelboden einer älteren frühmittelalterlichen Rotunde aufgedeckt. Dokumentiert wurde auch das Mauerwerk der Kirche, vor allen Dingen dessen Teil mit römischen Ziegeln. Untersucht (vor allem aus baulich-historischer Sicht) wurde auch der nahegelegene Karner des heiligen Johannes des Täufers. Weitere Aufdeckungen in diesem Stadtteil haben in erster Reihe den Umfang der slawischen und mittelalterlichen Besiedlung in der Umgebung der Kirche und eines Großherrnsitzes (Galuška, 1990A, 121–136) präzisiert. Der Großherrnsitz nahm eine deutliche Anhöhe in der Flussaue der March ein. Von weiteren Untersuchungen sind noch Aufdeckungen in den Lokalitäten Kopánky und Padělky im westlichen bis nordwestlichen Teil von Staré Město zu nennen. Untersucht wurden die Linie sowie der Charakter der großmährischen Außenbefestigung (Galuška 1998, 341–348). Zu den interessantesten Aktivitäten außerhalb von Staré Město zählen die Untersuchung der Innenbefestigung der großmährischen Burgstätte auf dem Berg des heiligen Klemens bei Osvětimany im Gebirge Chřiby und die Untersuchung im Umfeld der Kirchenfundamente aus dem 9. Jahrhundert in der Gemeinde Modrá bei Velehrad. Es wurde bestätigt, dass die Mauer der Burgstätte mit einer holz-tönernen Konstruktion und einer frontalen Steinmauer versehen war. In der Nähe der Kirche in Modrá wurden im Gegenteil keine Spuren jeglicher Aktivitäten vom 9. Jahrhundert festgestellt, etwa 60 m weiter westlich wurde jedoch eine Versorgungsgrube aus der großmährischen Zeit entdeckt, die zur Lagerung von Getreide diente.

Interessante Erkenntnisse, wenn auch nicht direkt archäologisch geprägt, wurden beim Aufbau der sogenannten Industriezonen am Nord- und Ostrand der Stadt Staré Město gewonnen. Diese Lokalitäten befanden sich im 9. Jahrhundert außerhalb der zentralen slawischen Ansiedlung. Wie die Untersuchung belegte, waren sie für die Gründung neuer Siedlungen ungünstig, weil die hiesige Flussaue der March mit Wasser durchtränkt und feucht war. Beim Hochwasser 1997 wurde dieser Ort als erster überschwommen. Es ist merkwürdig, dass gerade an der Bruchlinie zwischen diesem Gelände und dem Hang des nördlichen Geländesporns sich das Ende der großmährischen Befestigung befindet – in der durchtränkten Flussaue wurde vorläufig keine Fortsetzung der Außenbefestigung entdeckt. Das könnte damit erklärt werden, dass hier eine leichte Form von Befestigung, z. B. Palisaden, ausreichte, wobei die Spuren danach längst vernichtet worden sein können. Sie kann aber auch unter den Flussanschwellungen und Aufschüttungen aus den letzten Zeiten ihre Entdeckung abwarten.

Abschließend ist festzustellen, dass die archäologischen Untersuchungen in den Jahren 1992–2002 im Gebiet von Staré Město erfolgreich waren. Eine große Menge von archäologischen Funden wurde entdeckt und jene Fundsituationen dokumentiert, die bisher nur vorgewertet worden waren (Galuška 2000, 29–117, 2001, 123–137). Nach einer komplexen Verarbeitung der Ergebnisse werden unsere Kenntnisse über eine der bedeutendsten archäologischen Lokalitäten (nicht nur in der Tschechischen Republik, sondern auch in Europa) wesentlich ergänzt.

ZÁCHRANNÝ VÝZKUM NA LOKALITĚ UHERSKÝ BROD-KYČKOV

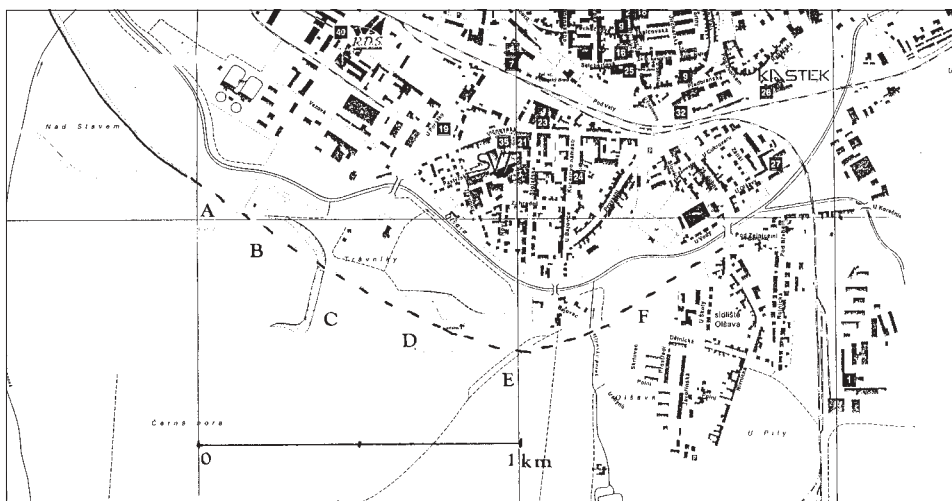
Jiří Pavelčík, Uherský Brod

Záchranný výzkum v rámci obchvatu Uherského Brodu upřesnil na lokalitě Kyčkov tvar a rozlohu rondeloidu I. Zachytil hrob z období MMK IIb, objekty ze stupně epilengyel I, z badenské kultury a z mladší fáze únětické kultury. Připojeno je vyhodnocení nálezů z osady z plátěnického stupně KPP, které jsme získali v letech 1948 a 1964.

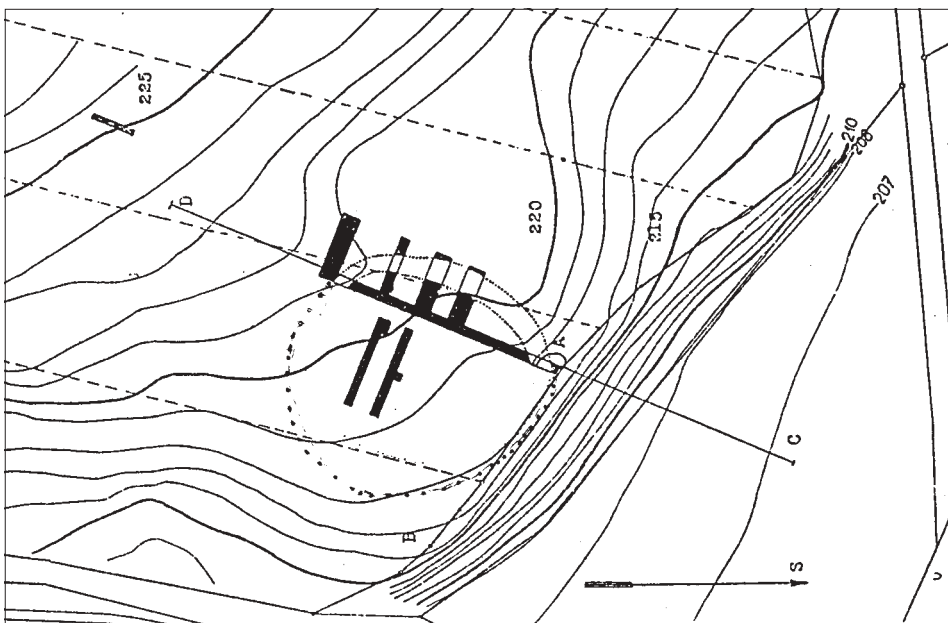
I. Úvod

V květnu až červenci 2000 proběhl na známé lokalitě Uherský Brod-Kyčkov (Pavelčík, 1974) záchranný výzkum. Uskutečnil se v rámci výstavby silničního obchvatu, který má svést provoz na trase Brno–hraniční přechody Starý Hrozenkov (Trenčín) a Strání (Nové Mesto nad Váhom) mimo městskou zástavbu (obr. 1). Stavba navazuje na již dokončený úsek rychlostní silnice v trati Vazová na katastrální hranici obce Havříce a Uherský Brod. Dále pokračuje polními tratěmi Kyčkov, Mezi Kyčkovem a Katovkou, Katovka, Katovka, Nad Bajovcem-Đurapinka, Trdlov a napojuje se na stávající silniční síť v prostoru tzv. Nivnického mostu přes řeku Olšavu v jižním sektoru města (obr. 1). Záchrannou akci organizoval Archeologický ústav Památkové péče Brno. Úsek v prostoru Kyčkova realizoval Archeologický ústav AV ČR Brno jako subdodavatel. Na celé trase před zahájením pozemních prací uskutečnilo oddělení Aplikovaného výzkumu a dokumentaristiky AÚ AV ČR Brno ve spolupráci s firmou Geodrill geofyzikální prospekci.

Polní trať Kyčkov se rozkládá JJZ od jižního okraje města Uherský Brod, asi 300 m od silničního tzv. Vlčnovského mostu. Zaujímá nevýraznou pseudoostrožnu vykrojenou z první levobřežní terasy řeky Olšavy. Na severu ji vymezuje hrana již zmíněné terasy. Na jižní a východní straně vytváří její hranici bezjemenná vodoteč, která v blízkosti JZ rohu plošiny (obr. 2) vytéká ze dvou studánek. Mimo ně napájí potůček vodou další tři až čtyři prameny,

1. Plán jižní části města Uh. Brod s vyznačenou trasou obchvatu. A – Vazová; B – Kyčkov; C – Mezi Katovkou a Kyčkovem; D – Katovka; E – Nad Bajovcem (Đurapinka); F – Trdlov.

2. Poloha rondeloidu v terénu a sondy 1948.

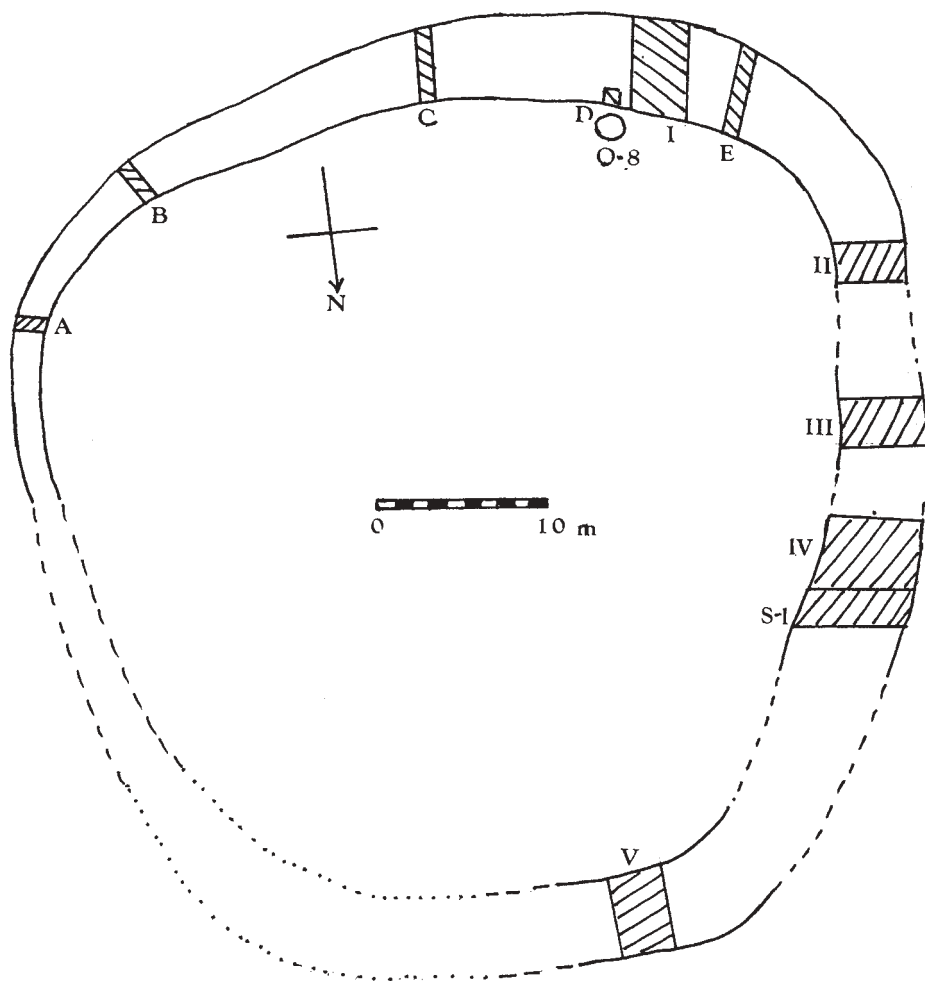
kteří vyvěrají na svahu jeho levobřežní terasy. Z terénní situace můžeme předpokládat, že obdobné hydrologické poměry panovaly na lokalitě i v dávných dobách, což signalizuje, že pravěké osady na Kyčkově měly k dispozici dostatek kvalitní pitné vody. V západním sektoru není poloha vymezena přírodními útvary, ale plynule navazuje na rozsáhlé mírně skloněné východní úbočí Černé hory (kóta 364), která je součástí transolšavského pásma Vizovských vrchů. Pomyslnou hranici v těchto místech tvořila polní, z části úvozová cesta, vedoucí na Černou horu a do Vlčnova (ústila u tzv. Vlčnovského dvora). Povrch pseudoostrožny k jihu mírně stoupá v rozmezí 220–230 metrů nadmořské výšky. Geologické podloží tvoří hlubinný karpatský flyš, překrytý diluviálními fluviosedimenty. Na ně nasedá spraš patrně würmského stáří. Svrchní pokryv tvoří mladoholocenní eolické sedimenty černozemě.

Výzkum se na lokalitě poprvé uskutečnil v roce 1948 (viz NZ v archivu AÚ AV ČR v Praze a Brně) a v roce 1964 (archiv NZ AÚ AV ČR v Brně čj. 695/67). Menší záchranná akce proběhla roku 1974 (archiv NZ AÚ AV ČR v Brně čj. 94/75).

V rámci záchranné akce jsme nemohli uskutečnit průzkum v celé šířce proponované silnice, neboť v okamžiku zahájení terénních prací byla odhrnuta ornice a pod ní ležící černozem pouze na jižních dvou třetinách šířky vozovky, neboť na zbylé ploše byla deponována shrnutá zemina. Po odstranění hlíny a při úpravě lože vozovky na plný průměr nebyly vzhledem na sklon terénu sneseny nadložní tmavé vrstvy až na žlutku. Místy musela být dokonce potřebná úroveň lože po odstranění ornice dorovnáována dosypáním materiálu. Nemohli jsme proto zjistit, zda se pod tímto pruhem nacházely pravěké objekty (viz dále). Pokud ano, zůstaly zachovány pod tělesem silnice.

Polní trať Kyčkov postihly dvakrát meliorace, a to v letech 1941 a 1972, které narušily řadu objektů. Meliorační rýhy – pára vedle pravěkých objektů se objevily i na výstupu geofyzikální prospekce (obr. 5). V současnosti nemohu na výstupu geofyziky bezpečně obě struktury od sebe odlišit, neboť dosud postrádám plán celkového geodetického zaměření výzkumu, který zpracovával M. Bálek z AÚ PP Brno.

3. Půdorys rondeloidu Kyčkov I.

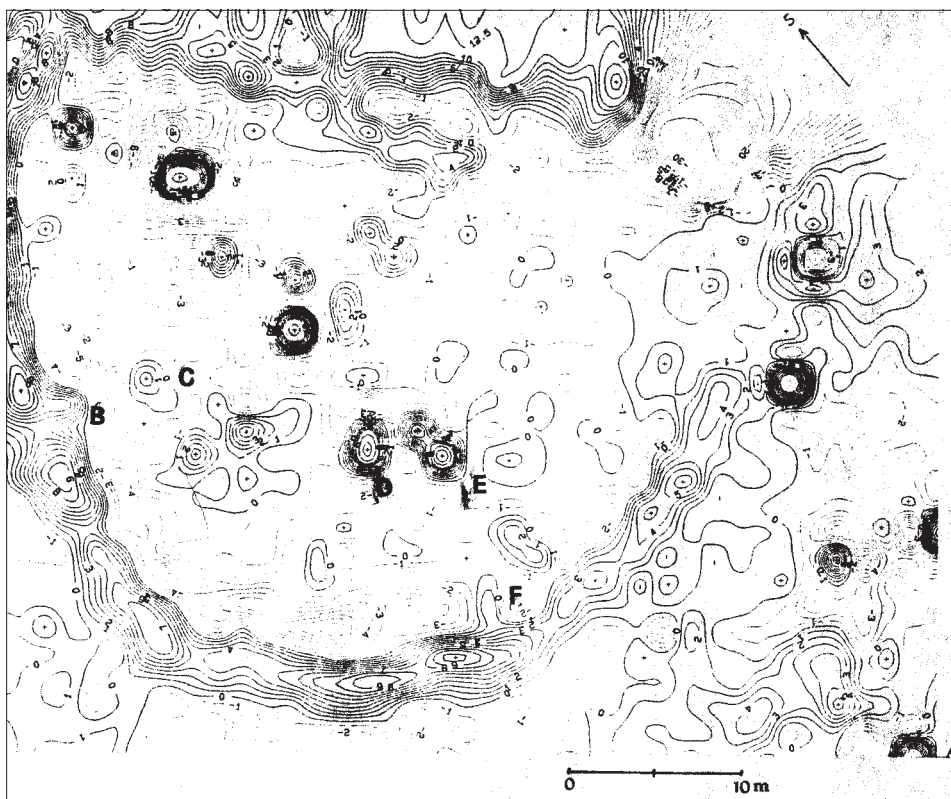
– V – řezy příkopem 1948; S. 1 – sonda 1/1964; A–E – řezy příkopem 2000; O-8 – objekt č. 8/00;
 ----- předpokládaný průběh příkopu; ..... část zničená Olšavou.

II. Rondeloid A

Vyhodnocením výstupů geofyzikální prospekce (obr. 4–5) a jejich srovnáním s fakticky výzkumem zachycenou situací (obr. 3) se zabývám v samostatné studii (Pavelčík, 2001). Proto v této práci uvedu pouze základní informace o stavbě a soustředím se na analýzu výplně příkopu. O rondeloidech B a C jsem pojednal již dříve (Pavelčík, 1998).

Na základě kombinace výsledků geofyzikálního i terénního výzkumu (1948, 1964, 2000) se podařilo zjistit, že rondeloid pozůstával z příkopu a měl nepravidelně kruhový tvar o rozměrech (měřeno od vnější hrany zahloubení) 52 (S–J)×49 (V–Z) m. Výsledky geofyzikální prospekce potvrdily, že severní část rondelu (obr. 3) zničila výmolná činnost Olšavy. Rozbor vykopané terénní situace ukázal, že na modelaci rondeloidu se zásadně podílely tři faktory:

1. Osadníkům se již při vytyčování a hloubení původního příkopu zřejmě nepodařilo dodržet původně plánovaný kruhový půdorys stavby.

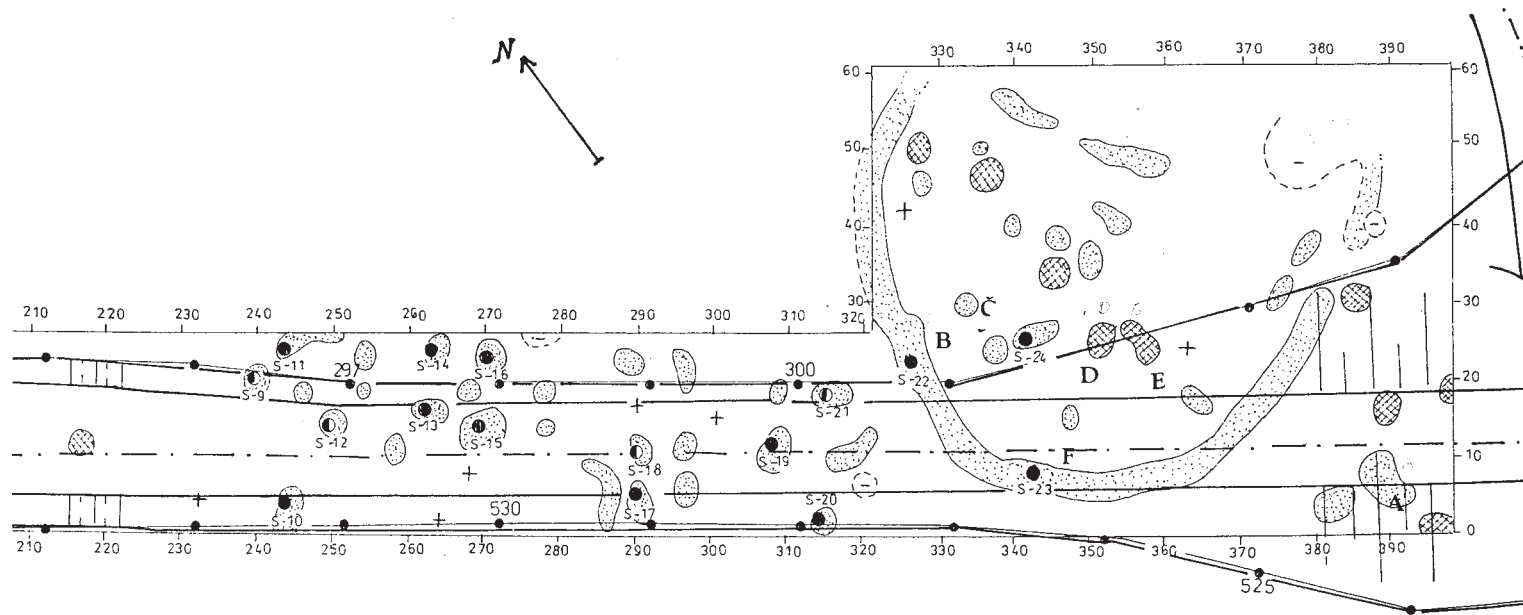

4. Plán isolinií indikujících rondeloid a anomálie na jeho ploše. A – obj. č. 1/00; B – obj. č. 4/48; C – obj. č. 1/48; D – obj. č. 10/48; E – obj. č. 11/48; F – obj. č. 8/00.

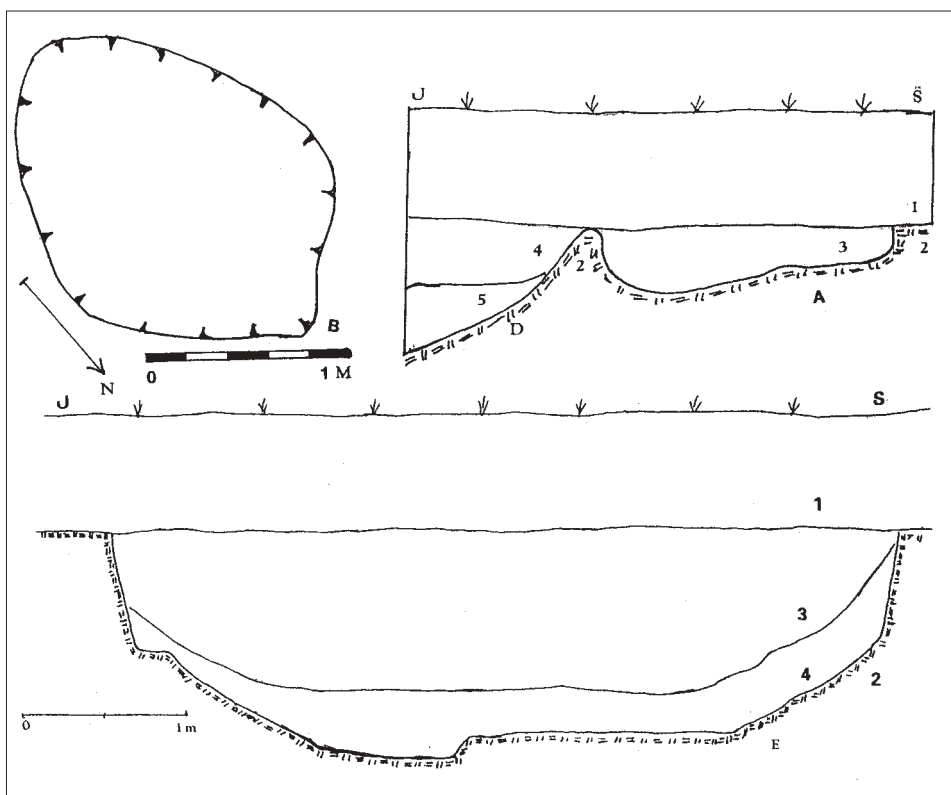
2. Jak ukázal rozbor výplně příkopu (viz dále) došlo po asi 400 letech od vybudování rondeloidu k jeho znovuotevření. V současnosti nedovedeme odhadnout, nakolik se na nepravidelnosti jeho půdorysu podepsaly sesuvy stěn, které zůstaly před zaplněním odkryté a nezabezpečené a nakolik jeho obnovitelé. Ti jednak nemuseli přesně sledovat původní průběh (oproti dnešním archeologům) a jednak mohli být uvedeni v omyl nepravidelnostmi vyvolanými výše uvedenými sesuvy.

3. Na současném stavu objektu se výrazně podepsala eroze. Mimo již výše zmíněné abraze severní pasáže řekou Olšavou, která hranu své levobřežní terasy posunula za poslední 4 500 let o 15 m k jihu, se na ní podílel i bezejmenný potůček, obtékající východní stranu pseudoostrožny. Jeho současná jižní pasáž levobřežní terasy ukazuje, že tato byla původně po celé délce vysoká a strmá. Severní část břehu vodoteče v dnešních dnech prokazovala, že cca od 2 500 BC ustoupila v těchto místech hrana terasy o 10–50 m k západu a snížila se o 150–170 cm. Následky eroze a jimi vyvolané změny původního reliéfu umocnilo i intenzivní dlouhodobé zemědělské využívání lokality.

Okolnosti uvedené v bodu 3 způsobily, že východní část příkopu se dochovala v rudimentálním stavu. Zachytili jsme z ní jen dno o šířce 100–110 cm a 18–24 cm vysoké zahloubení. Pokud vezmeme v úvahu, že příkop byl v místech, která nebyla zasažena půdotkem, široký 490–510 cm (viz dále), pak lze předpokládat, že obdobně byl široký i ve východním sektoru. V daném případě, při šířce ústí zahloubení 500 cm, činila délka V – Z osy rondeloidu 51–52 m, což odpovídá zjištěné délce severo-jížní osy.

5. Plán anomálií na trase vozovky obchvatu a na rondeloidu. A – obj. č. 1/00; B – obj. č. 8/48; C – obj. č. 1/48; D – obj. č. 10/48; E – obj. č. 11/48; F – obj. č. 8/00.

6. A, B – Profil a půdorys obj. č. 8/00, a řez příkopem D: 1 – ornice, 2 – žlutkové podloží, 3 – černohnědá hlína, 4 – šedočerná hlína, 5 – béžově hnědá hlína. E – řez příkopem E: 1 – ornice, 2 – žlutkové podloží, 3 – šedočerná hlína s úlomky mazanice, 4 – okrově žlutohnědý zásyp s hrudkami mazanice, uhlíky a kamínky nade dnem.

Výplň příkopu a její úložné poměry jsme zkoumali pěti řezy A–E (obr. 3):

Řez A

Šířka příkopu: 120 cm, šířka řezu: 110 cm, hloubka: od hladiny podloží: 24 (západ)/18 (východ) cm.

Zachycené dno příkopu bylo rovné a stěny šikmé. Zásyp tvořila černá hlína silně prostoupená kaménky a hrudkami mazanice. Na hladině podloží ležely střepy badenské keramiky (obr. 7:A).

Popis nálezů:

1 – Část prohnutého hrdla, které je zakončeno zaobleným okrajem, pod nímž běží linie oválných kolků (obr. 7:1). Na dolní z linií visí klikatka, bylo provedené shodnou technikou; 2 – Poškozené páskové ucho šálku nebo hrnce; 3 – Nezdobené střepy – 6 ks.

Řez B

Šířka příkopu: 275 cm, šířka řezu: 120 cm, hloubka: 32/104 cm.

Příkop v těchto místech měl korytovitý tvar. Jižní stěna byla šikmá. Severní zprvu klesala strmým obloukem (obr. 7:B) a po 36 cm přecházela v pozvolně se zahlubující šikminu. Jen 30 cm široké rovné dno bylo excentricky posunuto jižním směrem. Zásyp pozůstal

z horní 20 cm mocné vrstvy šedočerné hlíny. Dolní vyplňovala okrově hnědá hlína prostoupená kaménky, kterých směrem dolů přibývalo, a ojedinělými hrudkami mazanice.

Popis nálezů:

1 – Úlomek plecí středně velké nádoby. Bázi hrdla obepíná (obr. 7:2) linie čočkovitých kolků, na níž visí kanelura pokládána sloupkem důlků; 2 – Nezdobené střepy – 2 ks; 3 – Jako kovadlinka sloužil valoun hnědého pískovce deltoidního tvaru. D – 128 mm, š – 62 mm, s – 123 mm (obr. 4:5). Otloukač z valounu šedé barvy.

Ř e z C

Šířka příkopu: 456 cm, šířka řezu: 110 cm, hloubka: 40/158 cm.

Jižní stěna rovu byla delší a povlovnější než severní. Rovné dno vykazovalo šířku 149 cm a bylo posunuto k severu vzhledem na středovou osu stavby (obr. 4:C). Svrchní pasáž vyplňovala do hloubky 96 cm (maximálně) šedočerná hlína. Dno a dolní 2/3 stěn pokrývala šedožlutá hlína o maxim. síle 22 cm. Hojně jí prostupovaly kamínky. Již pouhý pohled na oba profily řezu ukázal, že obě vrstvy nevznikly v krátkodobé návaznosti přirozenou cestou. Svrchní zásyp se nasunul do prostoru, z něhož byla část spodní splachové vrstvy uměle odstraněna. Nálezy pocházejí pouze z horní šedočerné vrstvy.

Popis nálezů:

1 – Část cedníku ukazuje, že nádoba měla plynulý esovitý profil s vyhnutým a zaobleným okrajem. Otvůrky o průměru cca 4 mm umístil „hrnčír“ na plece a na těle ve vodorovných řadách, z nichž se tři zčásti dochovaly (obr. 8:1). Nádoba byla vyrobena nálepem z hlíny ostřené pískem a keramickou drtí a redukčně pálena do hnědé barvy. Povrch byl hlazen; 2 – Zlomek čerpáku (?) šedé barvy nese zaoblený okraj, tělo obepínala linie jemných vpichů a níž patrně navazovaly další výzdobné prvky (obr. 8:2); 3 – Střep ode dna nádoby nese svazek čtyř hrubě rytých žlábků (obr. 8:4); 4 – Úlomek báze hrdla obepínají čtyři vodorovné linie, na nichž je doprava skloněná kanelura (obr. 8:3); 5 – Střepy zdobené liniemi kolků; 5 – Střep nesoucí slámování a druhý zdrsňenou engobu; 5 – Nezdobené střepy; 7 – Zvířecí kosti, zlomek mazanice; 8 – Otloukač z valounu červeného pískovce.

Ř e z D

Šířka příkopu: 495 cm.

V místě objektu č. 8 jsme ověřovali sondou 80×100 cm vzájemnou provázanost obou kontextů. Získaný profil (obr. 6:D) ukázal, že jámu od severní hrany příkopu odděloval 6 cm široký sokl. Bez nálezů.

Ř e z E

Šířka příkopu: 500 cm, šíře řezu: 110 cm, hloubka: 70/194–202 cm.

Jižní stěna příkopu se zahlubovala zprvu strmým obloukem. Ve hloubce 70 cm vytvářela 20 cm široký schůdek (obr. 6:E) od něhož klesala ke dnu povlovněji. Severní stěna byla do hloubky 70 cm prakticky kolmá. Pak se lámala a pod úhlem 45° sestupovala ke dnu. Svrchní část příkopu vyplňovala černá hlína o mocnosti až 98 cm. Obsahovala ojedinělé střípky bádenské keramiky. Prostor pod ní, tzn. dno, pokrývala 26–34 silná vrstva okrově žlutohnědé hlíny. Obsahovala zlomky epilengyelské keramiky. Nade dnem ji silně prostupovaly kaménky, z nichž část tvořily kousky do červena přepáleného pískovce. Okrová vrstva stoupala podél stěn příkopu a vytvářela uměle vyhloubené koryto, do něž ulehla svrchní, na základě nálezů, podstatně mladší výplň.

Popis nálezů:

1 – Nepravidelný ústěp tmavě okrového rohovce. D – 22 mm, š – 23 mm, s – 2 mm; 2 – Část zataženého hrdla s hrotitým zaobleným okrajem nese na hraně oddělující hrdlo od plecí eliptický horizontální pupík. Zlomek pochází z jemně pracované mísy, která zřejmě byla opatřena nízkou kuželovitou nožkou. Nádoba byla vyrobena z plavené hlíny a redukčně pálena do hnědé barvy. Povrch má hlazen (obr. 8:6); 3 – Střep nesoucí zátkovitý pupík;

3 – Střep zdobený kanelurou a druhý kanelurou a sloupkem kolků; 4 – Část páskového ucha čerpáku; 5 – Páskové ucho badenské zásobnice; 6 – Zlomky okrajů, jeden z nich náleží vyhnutému a rovně seříznutému typu; 7 – Střep se zdrsňným povrchem, který nese i dlouhé nepravidelně rozmístěné rýhy; 8 – Nezdobené střepy.

Kontrolní řezy potvrdily již dříve známou skutečnost (Pavelčík, 1974,1998), že rondeloid náleží k mladšímu typu kruhových příkopových staveb. Ty se vyznačují, oproti rondelům staršího typu, vázaným především na MMK I, víceméně rovným širokým dnem. Starší vykazují úzké hrotité zakončení (tzv. špicengráb). Současně musím konstatovat, že ani geofyzikální prospekci ani výkopové akci v terénu se nepodařilo zachytit přerušení zahloubení příkopu rondeloidu – tj. vstupy. Musel být proto na jeho vnitřní plochu přístup zajištěn pomocí lávek či mostků. Bohužel stopy po nich se nedochovaly. Dále jsme mohli konstatovat, že příkop nedoprovázely palisádové žlaby ani nasypáný val.

Z doposud získané terénní situace není zřejmé, zda příkop byl vyhlouben v rámci založení epilengyelské osady resp. krátce po jejím vzniku nebo až v době jejího trvání a kdy byl poprvé zanesen. Jak ukázaly dosavadní výzkumy rozkládá se epilengyelské osídlení uvnitř i vně rondeloidu. Analýza náleзовých okolností (Pavelčík 2001) nám dovolila pouze konstatovat, že příkop plnil svou funkci v době, kdy osadníci vyhloubili jámy na jeho vnitřní ploše. Jako doklad může posloužit část mísy z řezu E (obr. 8:6), která je prakticky identická s mísami z objektu 1/48 (Pavelčík, 1974, obr. 6:2, 3).

Analýza výplně příkopu získaná řezy opravila můj názor (Pavelčík 1974, s. 28–29), že v době existence badenské osady nebyl ještě rondeloid zcela zasypán. Zda tomu tak bylo či ne, nelze prokázat. Z uložení a modelace vrstev naopak bezpečně vyplynulo, že byl v tomto období obnoven, tj. vyčištěn. Místy, jako ve východním sektoru, byly splachy vyklizeny až na původní dno. V jižním a západním sektoru, jak ukázal nalezený keramický materiál, vyhloubili nový uživatelé do zásypu nové dno (viz obr. 6 i opc. 1974, obr. 3) a nevyužili celou jeho původní hloubku. Rozpoznání opětového využití rondeloidu v období badenské kultury je překvapující a na území středního Podunají dosud nepozorovaným jevem a současně reprezentuje první zaznamenaný případ výstavby kruhového příkopu v rámci badenské kultury.

Geofyzikální prospekce zaznamenala na ploše rondeloidu i v jeho okolí řadu anomálií signalizujících pravěké objekty (obr. 4–5). Většinu z nich se nám nepodařilo prokopat, neboť se nacházely na plochách, které nebyly zasaženy odkryvem ornice pro lože vozovky. Z indikovaných objektů jsme prokopali pouze obj. č. 1 (obr. 14:E) a obj. č. 8 (obr. 6:A, B) Z jam, které jsme zachytili v letech 1948 a 1964 (Pavelčík, 1974, obr. 2), se nám podařilo identifikovat jámu č. 8/48 (obr. 3:B), jámu č.1/48 (obr. 3:C) a jámy 10 a 11/48 (obr. 3 a 5:D, E). Další zjištěné anomálie bohužel nekorrespondují s polohami prokopaných objektů. Co způsobilo tento jev, jsme nemohli ověřit, neboť na ploše rondeloidu mimo nám dostupnou část se nacházelo depozitum ornice.

III. Sídlní objekty

Na ploše trasy vozovky se nám podařilo prozkoumat 10 objektů:

O b j e k t č. 1.

Rozměry: 204×192×48/72 cm, orientace: O.

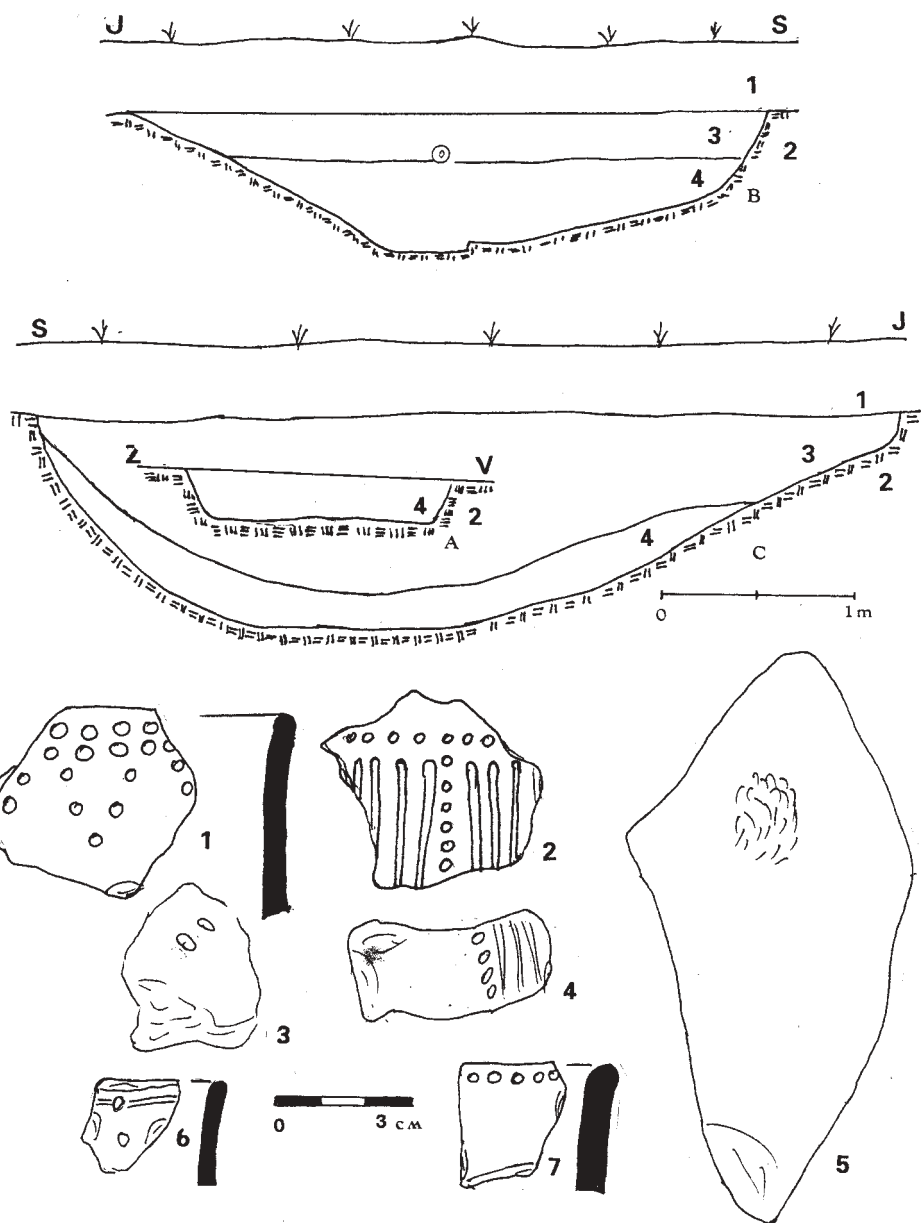
Zahloubení: 212×68/78×48/193 cm, Azmg 65°.

Jáma měla tvar nepravidelného čtverce s rovným dnem a šikmými stěnami. Středem dna běžela prohlubeň korytovitého tvaru. Zásyp tvořila šedočerná až černá hlína prostoupená kaménky a jednotlivými střípky (obr. 14:E).

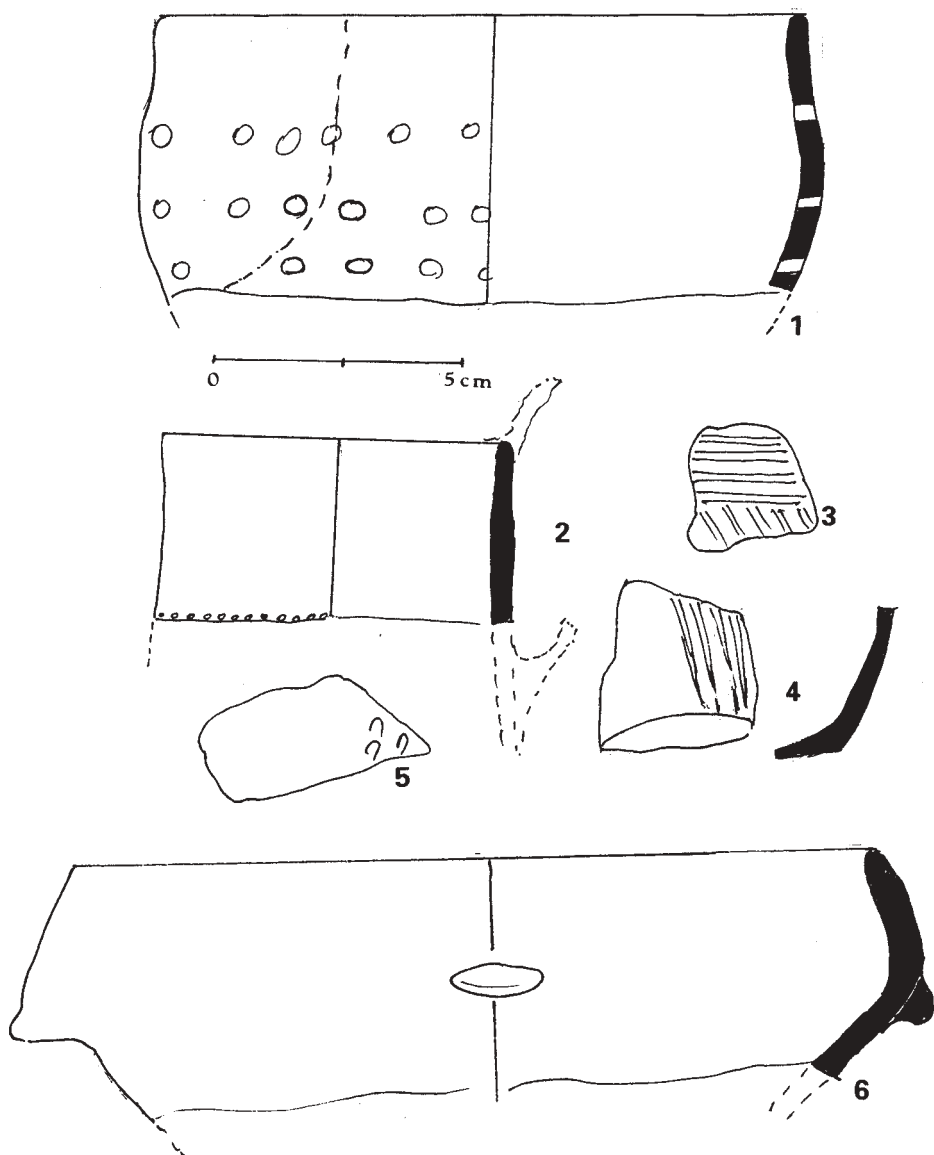
Popis nálezů:

1 – Střípek zdobený kanelurou a důlky; 2 – Dvanáct nezdobených střípků; 3 – Větší nástroj drasadlovitého tvaru s hrotitě upraveným vrcholem byl vyštípán z plochého valounu šedého křemičitého pískovce. D – 109 mm, š – 82 mm, s – 31 mm.

7. A, B, C – Řezy příkopem rondeloidu, u všech: 1 – ornice, 2 – žlutkové podloží; řez A: 4 – černá kompaktní hlína z úlomky mazanice a kaménky; řez B a C: 3 – šedočerná hlína, 4 – okrově žlutohnědá hlína s úlomky mazanice a kaménky. Materiál: 1 – řez A; 2, 5 (kovadlinka) – řez B; 3, 4 – řez C; 6, 7 – obj. č. 4/00.

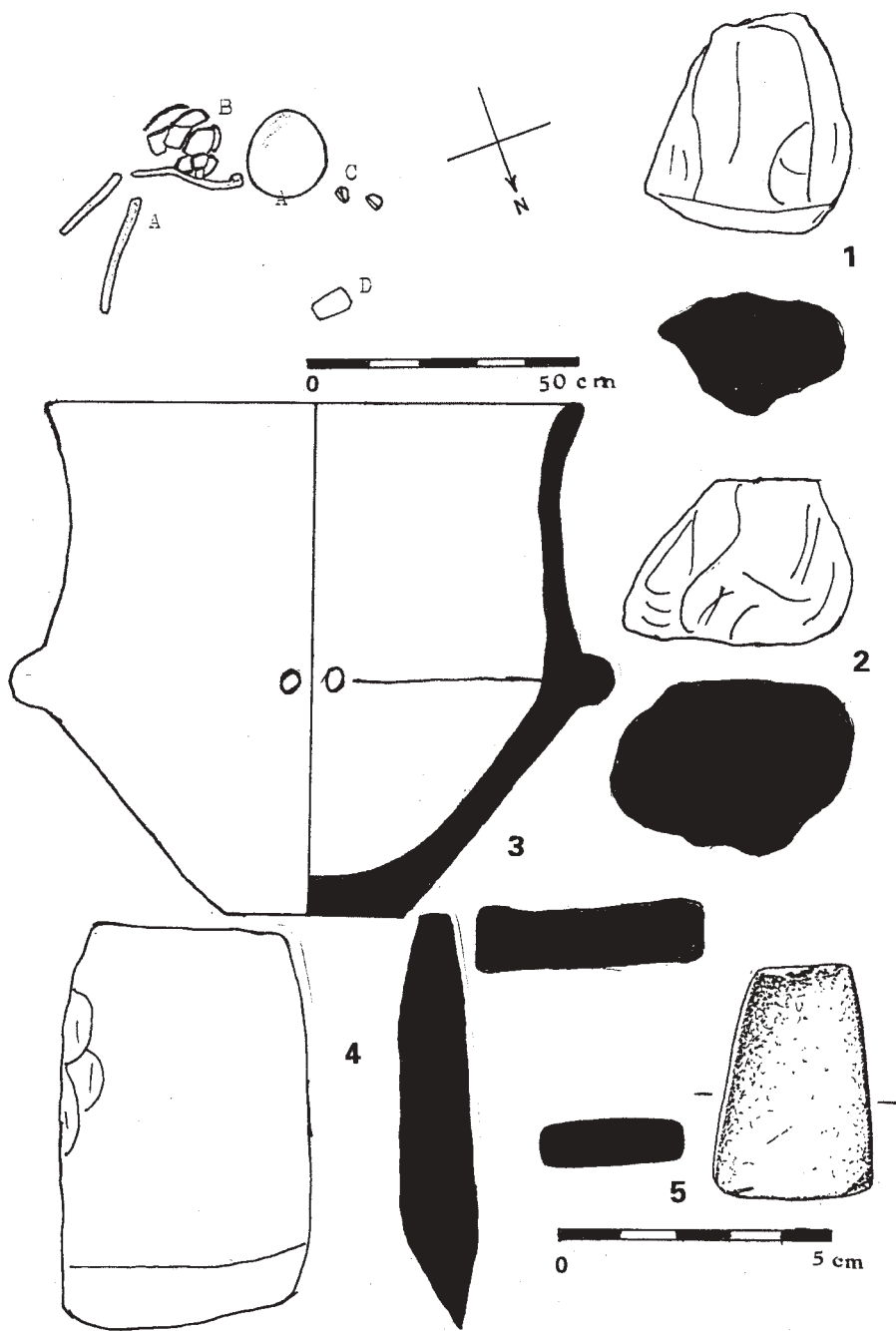

8. 1–5 – materiál badenské kultury z řezu C; 6 – část epilengyelské mísy z řezu E.

Objekt č. 2.

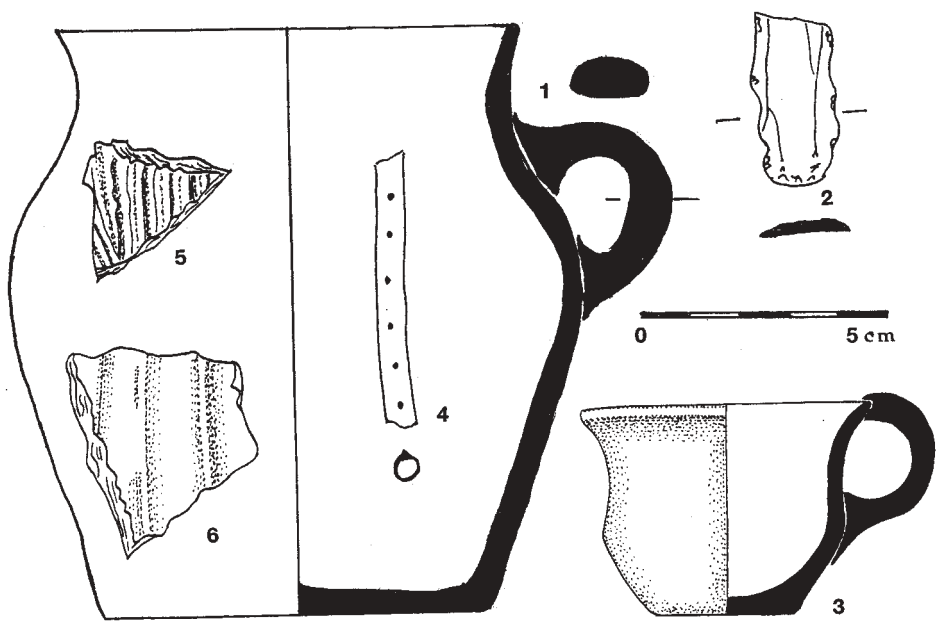
Rozměry: 174×120×81/127 mm, orientace: O.

Jáma měla kruhové ústí a nepravidelně se dížovitě zahlubovala. Zaklenutí činilo až 14 cm, pouze severní stěna byla kolmá resp. zaklenutá do hloubky 5 cm (obr. 13:C). Zásyp tvořila černá hlína, která byla ve hloubce 6 cm přerušena žlutkavým 8–10 cm silným proplástkem, pokrývajícím celou východní polovinu objektu. V severovýchodním sektoru jámy jsme narazili na tři na hrany postavené a šupinovitě uspořádané mlecí podložky. Jižně od nich se nacházela z části do zaklenutí zasunutá rozsedlá nádobka (obr. 10:1). V západní polovině jámy jsme ve hloubce 111 cm narazili na kostřičku dítěte (patrně osmiměsíční

9. Objekt č. 7 (hrob 1) a nálezy z něj: 1–4; 5 – sekerka od obj. 3. Mezi Katovkou a Kyčkovem.

plod – analýzu provádí VI. Novotný z Katedry antropologie Př. F MU Brno). Zemřelé dítě leželo na zádech hlavou k západu – Azmg 275°. Lebka byla rozpadlá na jednotlivé fontanely a rozmáčknutá tíhou zásypu. Pravou ruku měla kostička položenu na břišní krajině dlaní vzhůru s tím, že prstíky ležely na pánvi. Levá ruka byla natažena podél těla a prsty

10. Nález z období mladší fáze únětické kultury: 1, 2, 4 – obj. č. 2/00; 3, 5, 2 – obj. č. 14/64.

zasahovaly pod pánev. Nohy mělo dítě lehce doleva pokrčeny, kam směřovalo i jedno s chodidel. Opřeno bylo o bok nártu. Jak bylo uloženo druhé chodidlo nevíme, neboť jsme ho nevyreparovali a zůstalo v hlíně, kterou jsme i s mrtvolkou vyzvedli. Délka dítěte in situ činila 56 cm. Za hlavou kostičky ležela kůstka z ptačí letky s hrbolky a vedle, ale již v zaklenutí, rohovcová čepel.

Popis nálezů:

1 – Hrnek plynule esovitého profilu má nízké vyhnuté hrdlo a vysoko posazená plece. Kónické tělo není odsazeno od rovného dna. Patrně zaoblený okraj je dnes silně olámaný. Pravidelně tvarované páskové ucho se klene přes plece a nasedá svým kořenem na největší výdutí. Část plecí a hrdla se nedochovala a tak nemohu vyloučit, že nádoba měla původně ucha dvě. Hrnek byl vyroben z hlíny lehce ostřené keramickou drtí a jemným křemitým pískem. Nádoba byla redukčně vypálena do černé barvy. Urovnaný povrch zasáhl sekundární oheň, takže část se zbarvila díky oxidačnímu přepálení do červena (obr. 10:1) v –118 mm, ot – 90 mm, d – 81 mm, max. v – 120 mm; 2 – Báze a tělo čepele z rohovce typu „čokoláda“. Obě hrany nesou stopy po retušování (obr. 10:2). D – 33 mm, š – 18 mm, s – 5 mm; 3 – Kost z ptačí letky s přirozenými hrbolky běžícími v linii. Obě kloubní hlavice chybí (obr. 10:4). D – 62 mm, ϕ – 6 mm; 4 – Čtvrtina mlecí podložky z jemnozrného šedohnědého pískovce ukazuje, že původně měla obdélný tvar. Obloukovitě tvarované čelo a rovné boky byly při výrobě nejprve hrubě osekány a pak pečlivě upraveny piketáží. Pracovní plochu má rovnou a pečlivě upravenou piketáží. Podstava byla osekána do roviny D – 222 mm, š – 144 mm, s – 66 mm; 5 – Na menší mlecí podložku lichoběžníkovitého tvaru použil výrobce křemičitý pískovec (drobu). Šikmá čela a boční stěny, z nichž levá je obloukovitá a pravá zvlněná, byly upraveny piketáží. Podstava byla osekána do roviny. D – 242 mm, š – 176 mm, s – 51 mm; 6 – Menší mlecí podložka oválného tvaru z jemnozrné droby má prohnutou pracovní plochu pečlivě vypracovanou piketáží. Rovněž boční stěny a čela nesou stopy piketáže. Podstavu má rovnou a zabroušenu. D – 254 mm, š –

156/115 mm, s – 56/28 mm; 7 – Zlomky větší redukčně pálené nádoby, která byla vyrobena z plavené hlíny ostřené separovaným pískem. Šedočerný povrch měla zdrsňen hrubě nanesenou engobou, tzv. „cákance“; 8 – Atypické střepy, zlomky mazanice a zvířecí kosti.

O b j e k t č. 3

Rozměry: 184×182/64×88/96 cm, orientace: Azmg 25°.

Objekt nepravidelně srdčitého tvaru měl rovné stěny a dno. Zásyp tvořila šedočerná hlína s úlomky mazanice (obr. 14:D).

Popis nálezů:

1 – Střípek zdobený kanelurou a důlky; 2 – Nezdobené střepy; 3 – Zvířecí kosti.

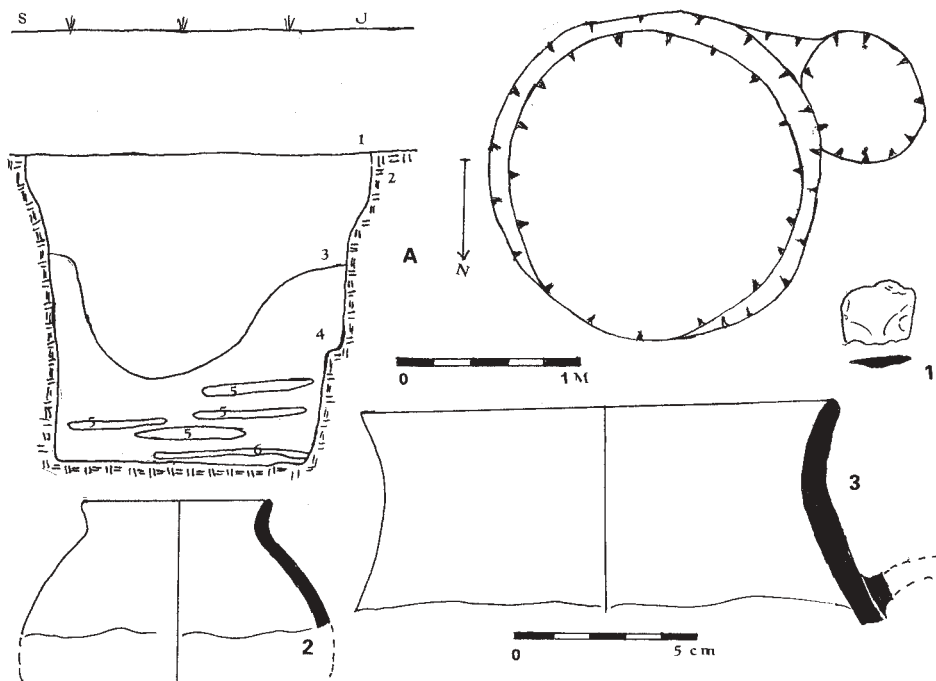
O b j e k t č. 4

Rozměry: 140×144×74/114 cm, orientace: O.

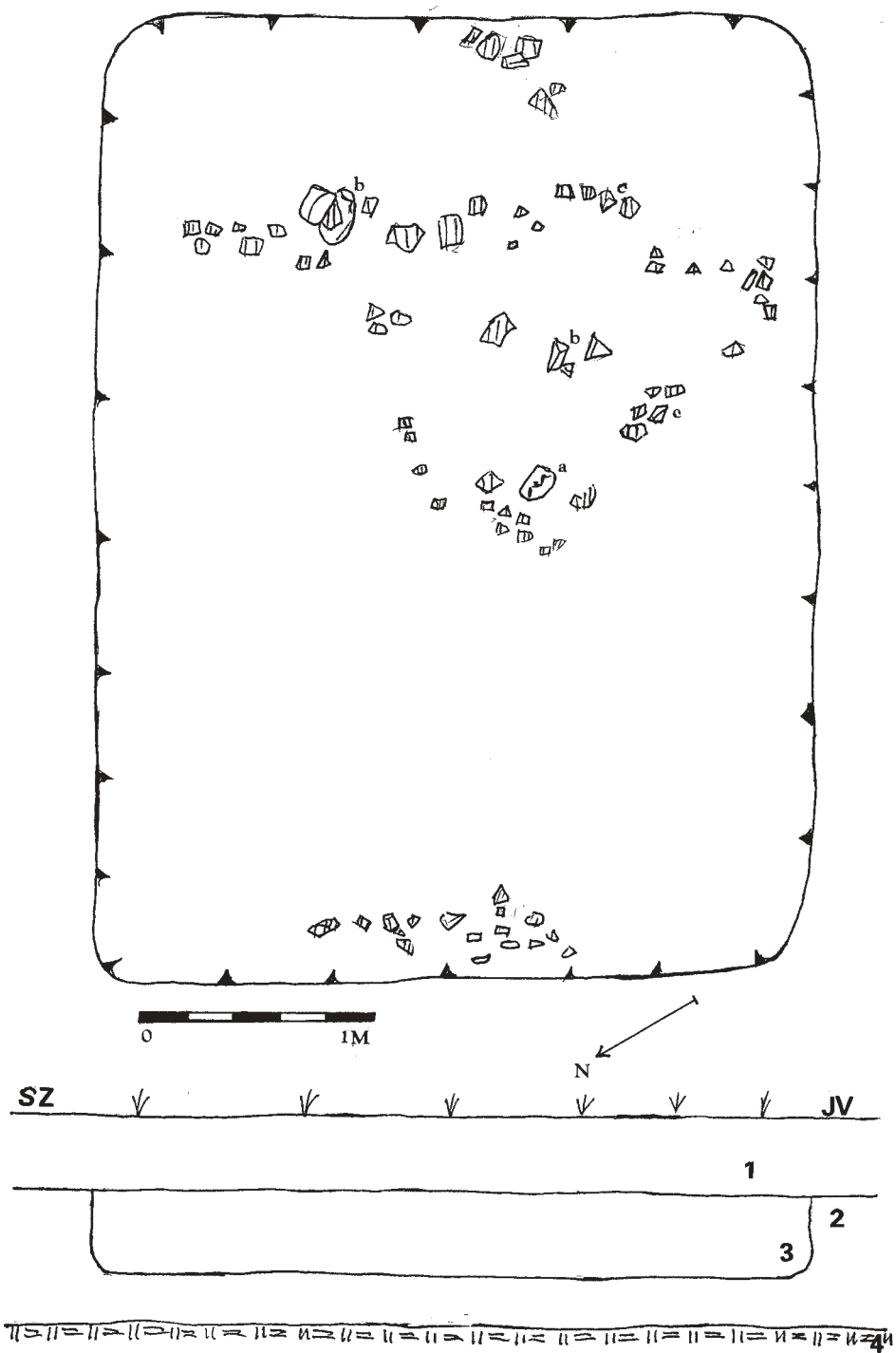
Jáma měla nepravidelně kruhové ústí. Zahluvovala se válcovitě, tzn. že měla rovné stěny a dno. Zásyp tvořila šedočerná až šedohnědá hlína, z níž jsme získali minimum nálezů – drobné střípky. Do severozápadní stěny se zahluvoval výklenek, v němž jsme našli střep badenské kultury. Zásyp jámy směrem ke dnu pozvolna světlel, takže nade dnem měl již šedožlutou barvu. Rozhraní mezi barevnými horizonty se ale nedalo rozlišit (obr. 14:C).

Popis nálezů:

1 – Úlomek lehce prohnutého zaobleného okraje, pod nímž běží linie čokkovitých kolků; 2 – Nezdobené střípky.

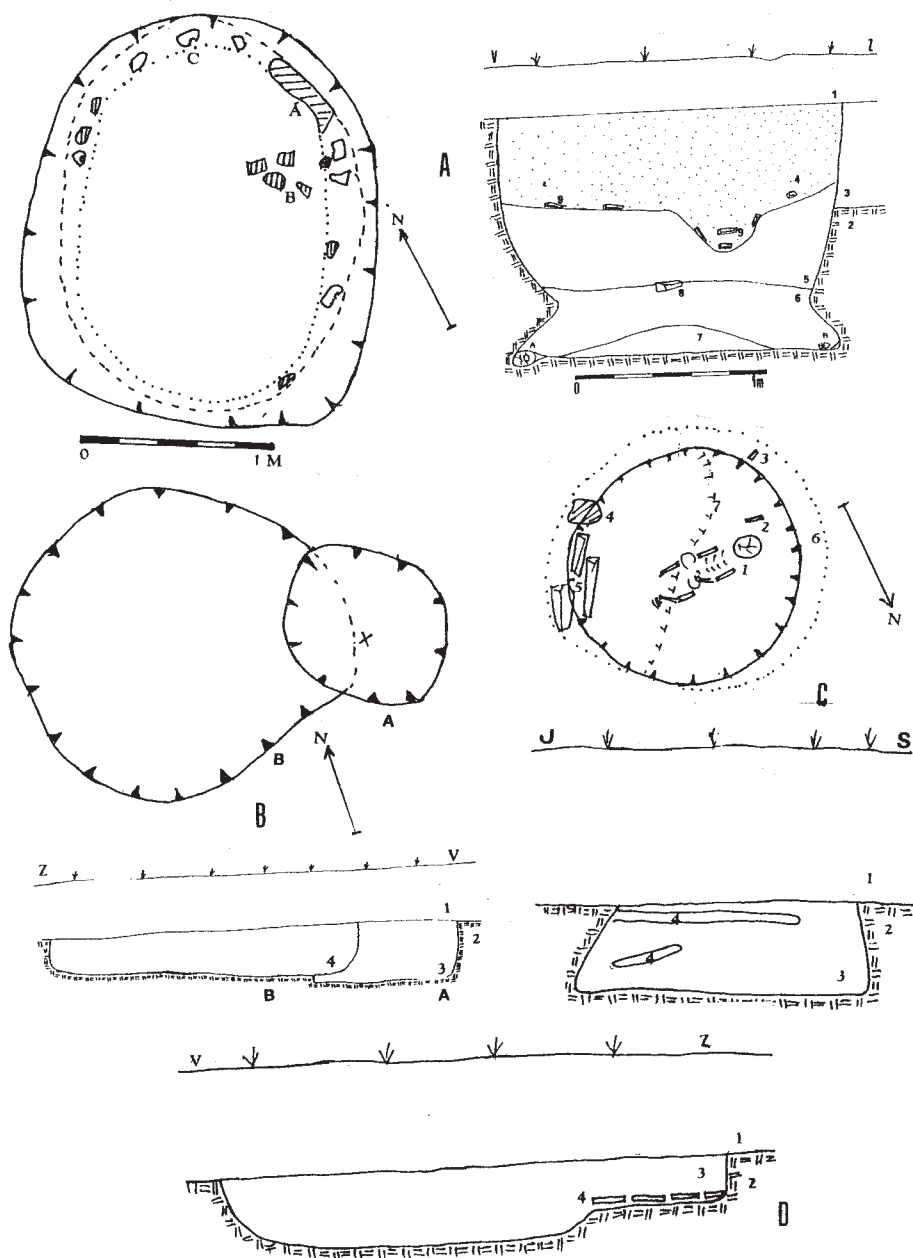

11. Objekt č. 5/00 a nálezy z něj: 1 – ornice, 2 – podložní žlutka, 3 – černá hlína se střepy, 4 – hnědožlutá hlína, 5 – spráš, 6 – šedobílý popel.

12. Objekt č. 2/64: 1 – ornice, 2 – hnědočerná poorniční vrstva, 3 – šedočerný zásyp, 4 – žlutkové podloží, a – osudí, b – kameny, c – úlomky keramiky.

13. Objekty č. 7/64: platěnický stupeň KPP – A; č. 14/64 (A) – mladší stupeň únětické kultury a č. 8/64 (B) – platěnický stupeň KPP – B; č. 2/00 – mladší stupeň únětické kultury – C; č. 10/00 (D) – badenská kultura. U všech: 1 – ornice, 2 – žlutkové podloží; A – 3 – zásyp obj. č. 12/64, 4 – hnědá hlína s úlomky mazanice, 5 – tmavě hnědá ulehlá hlína, 6 – sypká světle hnědá hlína s úlomky mazanice a uhlíky, 7 – zasovitý popel, 8 – mlecí podložka, 9 – kameny, A – mazanice B – úlomky keramiky, C – části závaží. B – 3 – hnědá hlína, 4 – šedočerná hlína, x – koflík. C – půdorys – 1 – kostříčka nemluvněte, 2 – ptačí kůstka, 3 – čepelka, 4 – hrnek, 5 – mlecí podložky; 6 – hrana dna; 7 – hrana žlutkového závalu. Profil: 3 – černá hlína, 4 – spraš. D – 3 – šedočerný zásyp, 4 – ploché pískovcové kameny propojené lehce propálenou mazanicí.

O b j e k t č. 5

Rozměry: 182×184 68/234 cm, orientace: O.

Dno: 138 x 138 cm, výklenek: 68×58×68/114 cm.

Objekt se již nacházel západně od úvozové cesty, která ze západní strany vymezovala areál Kyčkova. Pracovně jsme tuto plochu označovali v nálezových zprávách jako „Pole nad Srnského zahradou“.

Jáma vykazovala nepravidelně kruhové ústí. Po odebrání svrchní části zásypu se ukázalo, že se na západní stěnu objektu napojoval výklenek kruhového ústí. Vyplňovala ho šedožlutá hlína. Nevýrazné úložné poměry nám nedovolily rozhodnout, zda oba útvary spolu stavebně souvisí, nebo zda obj. č. 5 narušil starší jámu. Vlastní objekt se zahluvoval kónicky, tzn. že se ke dnu trychtýřovitě zužoval. Ve hloubce 104 cm od hrany ústí vytvářela stěna 8–10 cm široký schůdek, který na severní straně v délce 70 cm chyběl. Svrchní část zásypu tvořila sytě černá hlína, která byla ve střední části poměrně sypká a obsahovala střepy z rozrušené nádoby a zlomky mazanice. Směrem ke stěnám zásyp hutněl a nálezy se vytrácely. Spodní část jámy (viz obr. 11:A) vyplňovala hnědožlutá hlína, do níž se svrchní černý zásyp kotlovitě zahluvoval. Nade dnem prostupovaly hnědožlutý zásyp 3–4 žlutkové proplátky o síle asi 8 cm. Dno se mírně k východu sklánělo a jeho plochu zbrázdila řada plytkých jamek. Jeho severní část (přibližně 2/3 plochy) pokrývala 2–4 cm silná vrstvička popele. Nálezy směrem ke dnu řídly. Jednotlivé střípky patrně pocházející z již výše zmíněné nádoby jsme našli i na povrchu dna.

Popis materiálu:

1 – Část menší tenkostěnné nádoby plynulého profilu nese vyhnutý zaoblený okraj. Měla nízké prohnuté hrdlo přecházející v oblé tělo. Nádobka byla vyrobena z plavené hlíny oxydačně pálené do červeno (vně) šedé (uvnitř) barvy. Povrch má hlazen (obr. 11:2); 2 – Část prohnutého hrdla větší nádoby se zaobleným okrajem nese na bázi horní upnutí páskového ouška, které chybí. Střep má šedou barvu a vlivem druhotného přepálení je velmi lehký a porézní (obr. 11:3). Dva zlomky páskového ouška, které zřejmě náležejí k této nádobě; 3 – Zlomek zaobleného okraje na lehce prohnutém hrdle tmavě hnědé nádoby s hlazeným povrchem; 4 – Kořen širokého páskového ucha; 4 – Zlomek dna větší nádoby; 5 – Zlomek vyduťtě tenkostěnné nádoby; 6 – Střepy z velké částečně přepálené nádoby, která měla povrch zdrsněn hrubě nanesenou a neupravenou engobou – „cákance“. Dva ze střepů ležely na dně; 7 – Střepy z větší nádoby černohnědé barvy s červenými „oky“. Povrch měla původně hlazen – nyní je ovětrán. 8 – Ústěp hnědé rohovce patrně z krakovské jury má nepravidelně čtvercový tvar (obr. 11:1). D – 19 mm, š – 21 mm, s – 3 mm; 9 Nezdobené střepy a zlomky mazanice. Jedna hrudka nese na obou stranách otisk dřevěné konstrukce; 10 – Valoun vrstevnatého pískovce s výrazně vystupujícími tvrdšími „lety“ na bočních stranách. Patrně byl používán jako zátěž. D – 105 mm, š – 54 mm, s – 51 mm.

O b j e k t č. 6

Rozměry: 180×180 70/99 cm, orientace: O.

Jáma nepravidelně kruhovitěho ústí se mísovitě zahluvovala. Dno měla rovné. Zásyp tvořila svrchní černohnědá (10 cm) a dolní žlutošedá (19 cm) hlína (obr. 14:A).

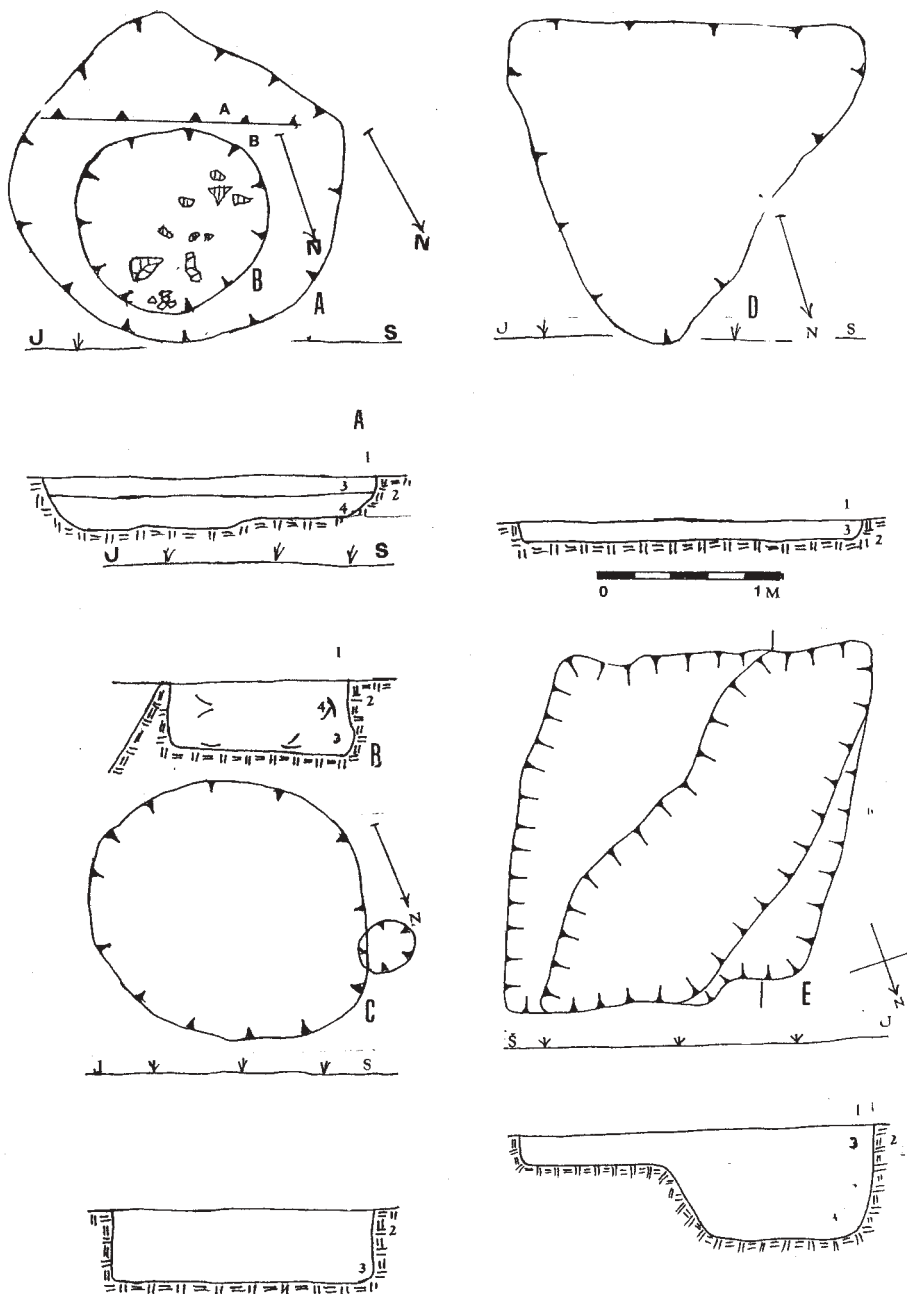
Popis nálezů:

1 – Deset nezdobených střípků.

O b j e k t č. 7 – hrob č. 1.

Rozměry: ? Orientace: ?

Hrobová jáma byla zcela nezřetelná. Z kostry se dochovala pouze na prach rozpadlá lebka, část krční páteře a zbytky (asi) jednoho z humerů. Z polohy pozůstatků jsme mohli usuzovat, že zemřelý ležel na levém boku, hlavou k západu. Zbytek kostry byl zcela stráven nebo zničen skrývkou pro vozovku. Zemina v prostoru hrobu byla tak tvrdá a vyschlá vlivem tropických veder a bezdeští, že jsme museli plochu hrobu po částech provlhčovat

14. Objekty č. 6/00 (A), 9/00 (B), 4/00 (C), 3/00 a 1/00. všechny badenská kultura. U všech: 1 – ornice, 2 – žlutkové podloží. A – 3 – černá hlína, 4 – žlutohnědá hlína; B – půdorys: A – hrana rondeloidu; B – vlastní objekt; profil: 3 – šedožlutookrový hutný zásyp; 4 – shluky střeplů. C – černý až šedočerný zásyp; D – 3 – šedočerná hlína; E – 3 – šedo-okrovo-černý jílovitý zásyp.

a postupně preparovat. Navzdory těmto těžkostem se nám podařilo jižně od lebky zachytit rozsedlou nádobku – pohárek, kterou z jižní strany lemoval pruh krevele. Deset cm severně od lebky leželo rohovcové jádro a 20 cm SV od kalvy plochá kamenná sekerka. V poloviční vzdálenosti mezi lebkou a jádrem, ale o dva cm hlouběji, jsme našli jádro druhé (obr. 9).

Popis nálezů (obr. 9:1–4) ani jejich analýzu na tomto místě neuvádím, neboť hrob byl publikován samostatně (Pavelčík 2000).

O b j e k t č. 8

Pozměry: 145×160×56/92 cm, orientace: Azmg 30°.

Jáma měla nepravidelné lichoběžníkovité ústí a kónické stěny. Dno se nepravidelně sklánelo k jihu. Zásyp tvořila černohnědá hlína (obr. 6:A, B) prostoupená drobnými úlomky mazanice, kamínky a v horní pasáži i několika střípky. Objekt se svým jižním okrajem (viz výše) dotýkal hrany příkopu a jeho zásyp vykazoval shodnou strukturu se svrchní vrstvou výplně rondeloidu.

Popis nálezů:

1 – Osm nezdobených střepů a hruška mazanice.

O b j e k t č. 9

Rozměry: 100×98×64/105 cm, orientace: O.

Objekt se na hladině podloží prakticky nerýsoval. Z povrchu velmi tvrdé a hutné hlíny vyčnívalo několik střípků silně rozmoklé nádoby. Teprve po odstranění svrchních 10 cm zeminy se nám podařilo vysledovat jeho tvar a celou jámu vypreparovat. Vykazovala nepravidelně kruhové ústí (obr. 14:B). Stěny měla rovné, pouze v severní pasáži lehce zaklenuté. Dno bylo rovné. Zásyp tvořila šedo-žluto-okrová hlína prostoupená kamínky. Objekt se nacházel 12 cm severně od severní hrany příkopu a 128 cm východně od obj. č. 8.

Popis nálezů:

1 – Střípek z tenkostěnné Lg nádoby; 2 – Část válcovitého, v horní pasáži lehce prohnutého hrdla ukončeného zaobleným, vně ovaleným okrajem. Hrdlo ostře, ale bez odsazení, nasedalo na oblá plece hrubě pracované nádoby; 3 – Silně rozmoklá nádoba se dochovala pouze ve střepích. Jednalo se patrně o hrnc se zataženým hrdlem a horizontálními (jedno zachováno) tyčinkovitými uchy na výduti. Nádoba byla vypracována z hlíny ostřené keramickou drtí a redukčně pálené do černé barvy. Původně hlazený, dnes silně korodovaný povrch místy zasáhl sekundární oheň – hnědočervené skvrny; 4 – Atypické střepy.

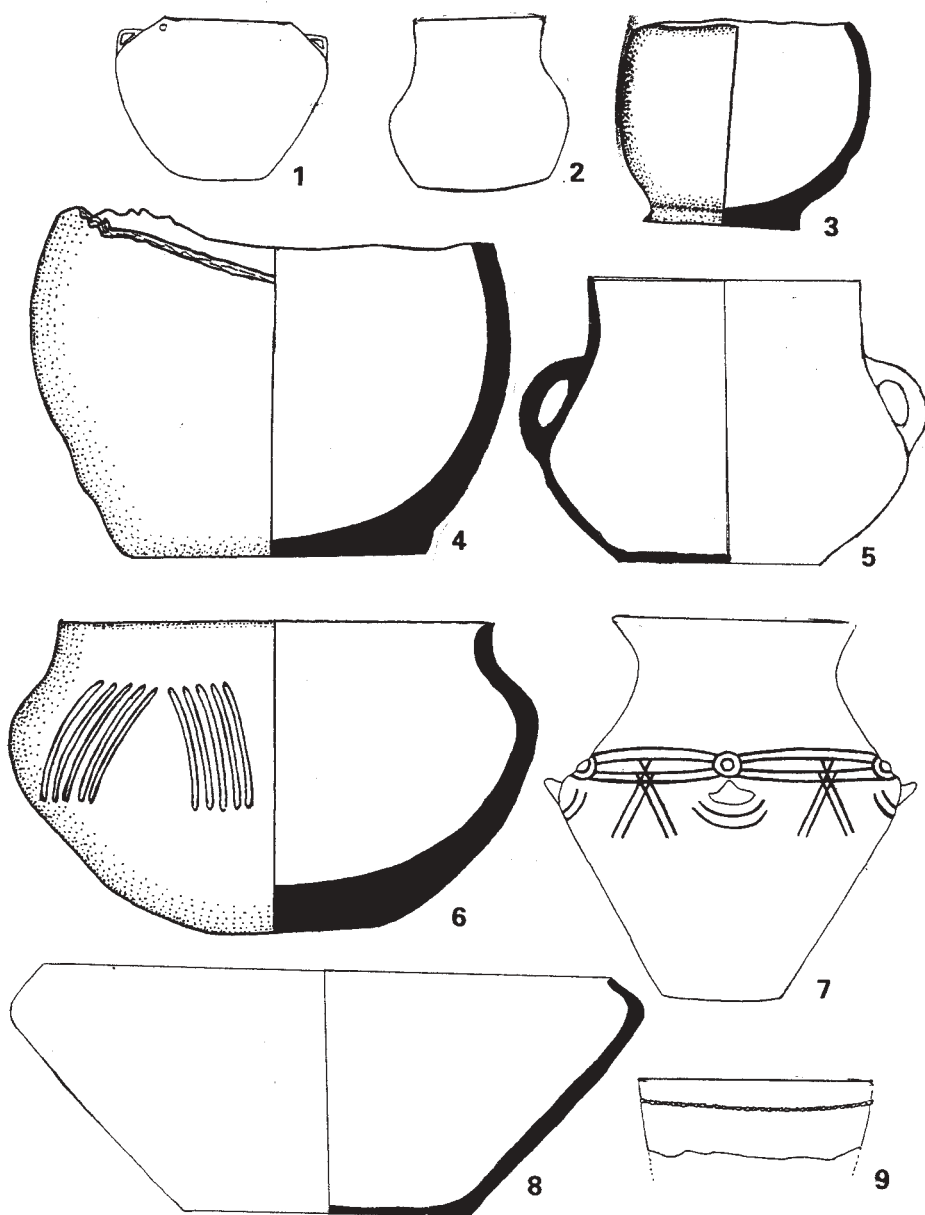
O b j e k t č. 10

Rozměry: 264×(zachyceno 150)×56/96 cm, orientace: ?

Objekt byl prořat trasou trativodu, který ve vzdálenosti 200 cm sleduje krajnici vozovky. Zahloubená část měla oblé stěny (obr. 13:D), které obloukem přecházely v rovné dno. Západní část byla, jak ukázal jižní profil, v délce 70 cm od západního okraje zahloubena pouze 24 cm a pak teprve přecházela schůdkem v úroveň dna. Bázi „výklenku“ pokrývaly ploché pískovcové kameny o rozměrech cca 15×10 cm, které byly lehce propáleny. V jejich okolí jsme našli drobné hrušky mazanice a vrstvičku propálené hlíny. Zásyp objektu tvořila šedočerná hlína s ojedinělými hruškami mazanice. Dno topeniště, které svou skladbou upomíná na základy ohnišť z roku 1964 (Pavelčík, 1974, obr. 4, s. 31), jsme mohli sledovat jen na jižním profilu. Na severním, který se nacházel o 110 cm dále, již chybělo. Západní stěna zde měla shodný tvar s východní. Bez nálezů.

III. Objekty v poloze Mezi Katovkou a Kyčkovem

V rámci stavebních prací jsme sledovali i východně od Kyčkova ležící polohu Mezi Kyčkovem a Katovkou. Tvoří ji táhlý úzký hřbet s podélnou osou ve směru sever–jih, který směrem k severu klesá do údolí Olšavy. Na západě ho vymezuje již výše zmíněný bezjmenný potůček a na východě nevýrazné údolí vyhloubené příležitostnou vodotečí. Sever-

15. Keramické tvary platěnického stupně KPP zjištěné na Kyčkově: 1, 2, 7, 9 – obj. č. 4/48, 3, 4, 6 – obj. č. 2/64, 5, 8 – obj. č. 8/64. Měřítko: 2, 3, 4, 6 – 1:1; 5, 8 – 1:2; 1 – 1:3; 7 – 1:6; 9 – 1:8.

ní okraj hřbetu končí jazykovitým platem v údolní nivě Olšavy. Severní okraj navazuje na táhlé úbočí východního svahu Černé hory. Na lokalitě, ale již mimo vlastní trasu obchvatu, prozkoumal autor v roce 1961 (Pavelčík 1961 a; archiv NZ AÚ AV ČR v Brně čj. 94/75) dvě jámy datované od MMK IIb. V rámci výstavby obchvatu zasáhla poloha výstavba mostu přes údolí bezejmenného potůčku (viz výše). Mimo terénní úpravy pro ukotvení patek mostních konstrukcí vyhloubili stavbaři soustavu odvodňovacích rýh, majících za-

bránit podmáčení vozovky a mostu. Nejjižnější z nich, která profala napříč celý hřbet, se nacházela již ve vrcholové partii pahrbku a zasáhla severní okraj zmíněné osady.

O b j e k t č. 1/Ka

Rozměry: 545×?×70/132 cm, orientace: ?

Východní stěna objektu se šikmo zahlubovala. Západní byla oblá a jen mírně zkosená. Dno měl rovné pouze v západní části lehce zvlněné. Vyplňovala ho šedočerná hlína. Jámu můžeme interpretovat jako polozemnici, jejíž severní okraj odvodňovací rýha zničila, neboť na jejím severním profilu se nerýsovala. Bez nálezů.

O b j e k t č. 2/Ka

Rozměry: 182×(182 ?)×70/168 cm, orientace: O.

Ústí na obou řezech 84 cm.

Jáma dížovitého tvaru měla východní stěnu schodovitě upravenou. Na základě pozorování na severním profilu, který ležel o 80 cm dále, kde se již rýsoval klasický trapéz, nelze vyloučit, že v místě jižního profilu došlo v době otevření objektu k jeho sesuvu. Zásyp tvořila šedočerná hlína s drobnými úlomky mazanice.

O b j e k t č. 3/Ka

Rozměry: 162×(160)×70/124 cm, orientace: O.

Jáma měla patrně kotlovitý tvar. Zachytili jsme ji pouze na jižním profilu rýhy. Zásyp tvořila šedočerná popelovitá hlína. V blízkosti jámy jsme na vyhozené hlíně našli (M. Polák) kamennou sekerku.

Popis nálezů:

1 – Sekerka lichoběžníkovitého tvaru (obr. 9:5.) má mírně obloukovité a lehce doprava ubíhající ostří. Týl má rovný, lehce měsíčitě vykrojený, nehlazený, se stopami piketáže. Je jednostranně mírně klenutá. Ostří má klínovité a jednostranně slabě podbroušené. Oba krajní hroty ostří jsou otupeny a zabroušeny. Boční stěny má rovné a zabroušené. Příčný řez je obdélníkovitý. Sekerka byla vybroušena za šedozelené břidlice s drobnými vrostlicemi magnetitu, patrně želešické proveniencie. D – 44 mm, š – 30 mm, s – 10 mm, týl – 16 mm, ostří – 28 mm.

IV. Vyhodnocení

I V a O b j e k t y.

Převážná část zachycených objektů je sídlištního charakteru. Jedinou výjimku tvoří obj. č. 7 – kostrový hrob. Ten v současnosti představuje nejstarší stopu pobytu člověka na lokalitě a lze ho datovat (Pavelčík, 2000) do fáze MMK II b. Pohřeb zřejmě souvisí s osadou v poloze Mezi Katovkou a Kyčkoven, která se rozkládá cca 200 m východně od rovu. Za současného stavu výzkumu nemohu rozhodnout, zda nás nález hrobu upozorňuje na možnou existenci menšího pohřebiště nebo zda se jedná o osamocený pohřeb. Osobně se domnívám, že pravděpodobnější je první varianta, i když podstatná část hrobů mohla v toku času podlehnout zkáze. Druhé pohřebiště se na Kyčkově rozkládá v severovýchodním cípu pseudoostrožny (Pavelčík, 1975, 2000b) a je datováno do starší fáze nitranské kultury.

Převážnou část výzkumem v roce 2000 zachycených objektů můžeme interpretovat jako hliníky, které byly sekundárně použity jako odpadní jámy. Pouze obj. č. 2 reprezentuje typický sklípek, který byl využit k uložení zemřelého novorozence, a obj. č. 5 lze interpretovat jako silo – obilnici. Nejasné je využití obj. č. 1. Část jeho horní pasáže byla zničena erosi. Dolní korytovitá sekvence upomíná na mladolengyelské žlabovité objekty, které známe z Branče, Bajče atd. (Točík, 1964; Vladár–Lichardus, 1968) nebo z Brumovic (Pavelčík, 1963). Objekt č. 10 pravděpodobně reprezentuje zahloubenou část chaty. Vzhledem k tomu, že jsme nenalezli v jeho okolí stopy po kúlové konstrukci, můžeme se domnívat, že nadzemní část měla pro badenskou kulturu typickou konstrukci: kaseto na rám (Pavelčík, 1991). Důležitý poznatek představuje zachycení báze ohniště v rámci vnitřního prostoru chaty.

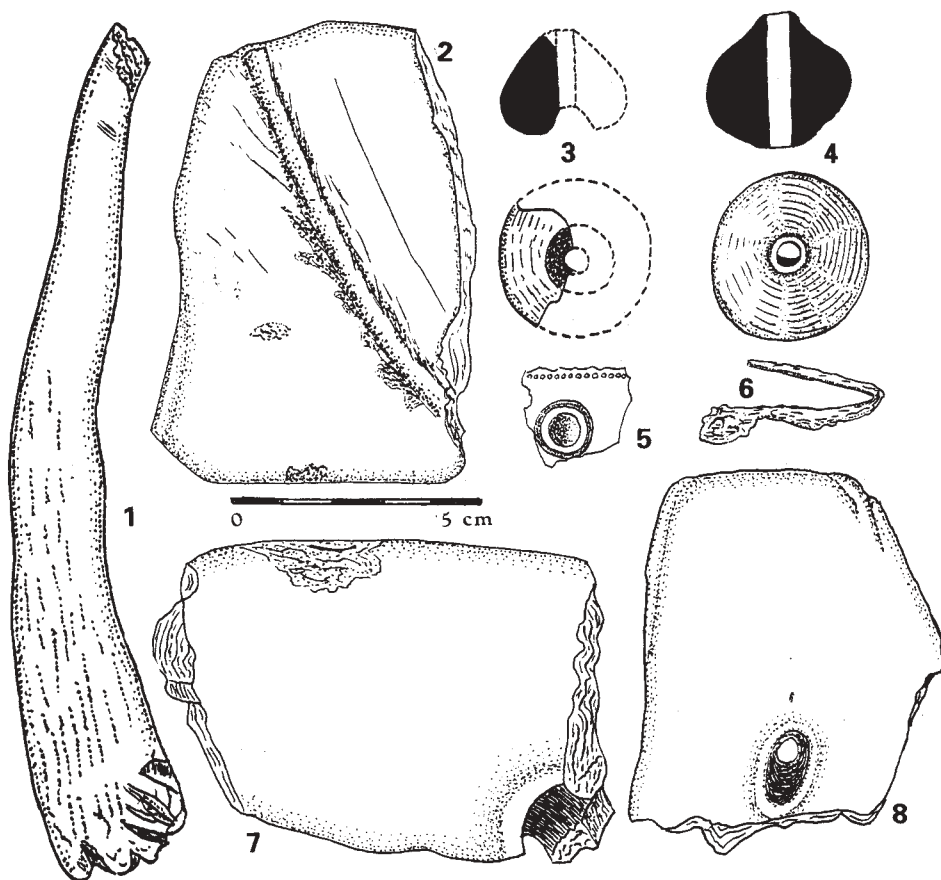

Tato okolnost nám dovoluje předpokládat, že obdobně byla umístěna i topeniště prozkoumaná v roce 1964 (Pavelčík, 1974, obr. 4). Vlastní sídelní objekty se nám nepodařilo v rámci výzkumu rozpoznat, neboť ohniště a chaty, které jimi byly vybaveny, se nacházely na mohutné vrstvě černozemě, která zaplňovala plytké údolí vodoteče, v období BK již zcela zanesené (Archiv AÚ AV ČR NZ čj. 695/67).

IV b. Materiál

Nejstarší nález na lokalitě představuje, jak jsem již uvedl, soubor z obj. 7/00 – hr. č. 1, datovaný do MMK IIb (viz výše a Pavelčík, 2000).

Do období epilengyelu I (Pavelčík, 1999 a) se hlásí nálezy ze spodního – světle okrového zásypu rondeloidu a materiál z obj. č. 6, 8, 9/00. Bohužel převážně se jednalo o zcela atypické střepy. Z tvarů jsme mohli identifikovat především část jemně pracované mísy se zataženým hrdlem a horizontálními pupíky na hraně oddělující hrdlo od těla (obr. 8:6). Na základě srovnání se můžeme právem domnívat, že se jedná o část mísy na nízké kuželovité nožce a vně prstencovitě zesíleným dnem, kterou známe z obj. 1/48 (Pavelčík, 1974, obr. 6:2, 3) a obj. 3/48 (opc. obr. 7:11). Její datování je jednoznačné. Z obj. č. 9/00 pochází

16. Drobné nálezy z období plátěnického stupně KPP: 1 – nástroj z výsady jeleního parohu obj. č. 8/64; 2 – oblázek s vybroušenou rýhou – obj. č. 8/64; 3, 4 – přesleny obj. č. 2/64; 5 – bronzový plíšek s vybíjením obj. č. 8/64; železná jehla spony sonda S-IV/64; 7, 8 – zlomky závaží obj. č. 7/64.

zlomek tenkostěnné nádoby, jejíž tvar se nám nepodařilo rozpoznat. Fakt, že tvar nádob, jejichž síla stěn se pohybuje okolo 2–3 mm, nelze pro značnou fragmentálnost identifikovat, jsem konstatoval již ve své předchozí studii (opc. 31). Dále se nám v témže objektu podařilo v silně rozmoklé nádobě rozpoznat dvoukonický hrnec s horizontálními uchy, který se svým tvarem zřejmě podobal kusu z obj. 11/48 (opc. obr. 9:4). Část válcovitého, v horní pasáži lehce prohnutého hrdla, které ostře, ale bez odsazení nasedalo na oblá plece, pochází z tvaru, který jsme dosud z kyčkovského epilengyelského epilingyelu neznali. Bohužel nádobu nelze dále blíže specifikovat. Snad ji lze považovat za nějakou formu nezdobeného osudí (zdobené opc. obr. 9:1) nebo nějakou formu džbánu (?). Soubor doplňuje zátkovitý pupík s lehce promáčknutým vrcholem z dolní části zásypu řezu E rondeloidem.

Skromný soubor epilengyelské keramiky získaný při výzkumu v roce 2000 nevybočil z rámce charakteristiky vývoje hmotné kultury staroeneolitické populace na jihovýchodní Moravě. Přínosem je zjištění nového keramického tvaru – nezdobeného osudí (?).

Soubor nálezů z období badenské kultury není početný. Z pěti jam pochází několik střípků, z nichž jen několik nese výzdobu. O něco více materiálu poskytla výplň příkopu. Obdobnou situaci jsme zjistili při výzkumech v letech 1948 a 1964 (Pavelčík, 1974). Již tehdy se ukázalo, že podstatná část materiálu BK pochází z ornice a podorniční vrstvy. Tento jev zřejmě vyplynul z okolnosti, že podstatná část chat nebyla zapuštěna do země, ale stála na povrchu (Pavelčík, 1991), takže nálezové soubory byly rozvlečeny orbou a v případě Kyčkova i dvojí meliorací.

Z keramických tvarů se nám podařilo identifikovat pouze cedník hrncovitého tvaru (obr. 8:1), který představuje unikát v keramické výbavě BK na Moravě. Dalším tvarem je črpák (obr. 8:2), o němž můžeme pouze konstatovat, že byl zdoben, ale nevíme, jak měl modelováno dno.

Jedenáct fragmentů nádob neslo rytou výzdobu, kterou můžeme přičlenit k 10 ornamentálním prvkům. Jsou to: linie kolků (dle kódu z roku 1974, opc. tab. 4 – prvek B 1; dle kódu pro badenskou kulturu – Pavelčík 1999b – /A/ 7000); dvě linie kolků (F 1; /A/ 8000); linie kolků pod okrajem (B 13 /A/ 8018); kanelura (L 3; /A/ 0002); skupina kanel (M 4; /A/ 0005); svazek kanel sledovaný na bocích sloupkem kolků – 2× (L 5; /A/ 0032); dvojitý sloupek kolků (L 12; /A/ 0011); rytá linie, na níž visí jednotlivé sloupky kolků (A 11; /A/ 2008); čtyřnásobná linie, na níž visí šikmá kanelura (J 2; /A/ 5006); dvojitá linie kolků pod okrajem a klikatka z kolků na hrdle – dotýká se dolní z linií (–; /A/ 8040/0018). Zjištěné ornamentální prvky se nevymykají ze škály ryté výzdoby zachycené na Kyčkově. Ta je charakteristická pro stupeň BK III na jihovýchodní Moravě a středním Pováží. Prvky /A/ 2008 a /A/ 8040/0018 jsme dosud z Kyčkova neznali a tak rozšiřují paletu zdejší ryté výzdoby. Posledně uvedené se umístěním klikatky na hrdle vymyká z pojetí výzdoby tohoto stupně BK a patrně již předjímá schéma ornamentiky Bošácké skupiny.

Prvky plastické výzdoby jsme tentokrát nezachytili žádné, což odpovídá velmi slabé účasti této ornamentiky na keramice z Kyčkova (opc. s 51). Ucha jsou zastoupena 1× /C/ 03 – páskové ucho šálku, /C/ 010 – pásková ucha, džbán, črpák – 2× a /C/ 05 – páskové ucho zásobnice. Bohužel doposud se nám nepodařilo zjistit, jaký typ zásobnice byl na osadě nad Olšavou zastoupen. Pupík jsme našli pouze jeden /D/ 21 – zátkovitý. U něj nelze bezpečně rozhodnout zda náleží do souboru BK či PLg. Úprava povrchu (E) je zastoupena dvěma prvky: slámováním a tzv. cákanci – potěrem řídkou dále neupravovanou engobou. Jak jsem již uvedl nevybočují nálezy BK z roku 2000 z rámce III. stupně, do nějž je zdejší osada datována.

Po poměrně dlouhé časové přervě byla lokalita opět osídlena až ve starší době bronzové. Osada zaujala střední a západní část Kyčkova a nezasahovala do prostoru rondeloidu. V současnosti tvoří její východní hranici objekty č. 4/64 (Pavelčík, 1974, obr. 2) a č. 2/00. Západní bod vytyčuje jáma č. 5/00, která již ležela mimo území Kyčkova západně od uvedené úvozové cesty.

Po typologické stránce můžeme obj. č. 5/00 považovat za obilnici ve tvaru výrazného

obráceného komolého kužele. Překvapující prvek představuje v hloubce 104 cm zachycený 10 cm široký schůdek, který zřejmě původně sloužil k uchycení poklopu oddělujícího horní pasáž jámy od spodní. Jámy 14/64 a 2/00 představují typické sklípky, z nichž první je dížovitého a druhý válcovitého tvaru (obj. č. 14/64 : rozměry – 80×85×30/60 cm; orientace – 0. Válcovitou jámu s kruhovým otvorem a rovným dnem vyplňoval hnědý zásyp. Západní část narušila jáma č. 8/64, která je mladší. V zásypu nalezen koflík a střepy, obr. 13:B/A; 10:3, 5, 6). Jak jsem již uvedl v popisu nálezových okolností obsahovala jáma č. 2/00 pohřeb novorozence či spíše nedonošeného plodu. Zda mlecí podložky, rohovcová čepel a hrnec představovaly hrobovou výbavu nebo tvořily inventář sklípku před uložením zemřelého, nemohu rozhodnout. Pohřby v jámách na osadách, zejména dětí, nejsou ve starší době bronzové neobvyklým jevem. Známe je např. z Budkovic, Hodonic atd. (Stuchlík, Stuchlíková 1993, obr. 163:1, 5) s tím, že zemřelý z Hodonic byl uložen obdobně jako kostříčka z Uh. Brodu.

Hmotnou kulturu ze starobronzových objektů reprezentují dvě menší mlecí podložky a fragment jedné větší. Svým tvarem nevybočují z variační šíře „mlýnků“, které vystupují od neolitu až po mladší dobu bronzovou a proto nemají datovací hodnotu. Obdobně je tomu i u rohovcových čepelí z obj. č. 2 a 5/00. Silexy poměrně hojně vystupují ve starší resp. i střední době bronzové, ale jsou tvarově stereotypní a po technické stránce většinou jednoduché, což ostatně konstatovali i autoři knihy *Slovensko v dobe bronzovej* (1991, s. 95) i autor této stati (Pavelčík, 2001b).

Keramika je zastoupena jednoduchým hrnkem z objektu č. 2/00. Analogické tvary se mně pro něj na Moravě nepodařilo zjistit. Manželé Stuchlíkovi sice uvádějí (1993) na tab. 156:1 nádobu z Velkých Pavlovic upomínající na kus z Kyčkova. Je však baňatější a má nížeji posazenou výduť. Soubor, z něhož hrnek pochází, datují do starší fáze únětické kultury, což pro obj. č. 2/00 z Kyčkova, jak ukáží dále, nepřipadá v úvahu. Na Slovensku (Furmánek, Veľiačik, Vladár, 1991) uvádí obdobnou nádobu z Matúškova (obr. 4:21). Kládou ji do Hurbanovského typu únětické kultury. Oproti kusu z Kyčkova je baňatější a má více vyhnutý okraj. Koflík z obj. č. 14/64 (obr. 10:3) překvapuje poměrně hrubým zpracováním a malými rozměry. Ačkoliv se svým tvarem hlásí do okruhu únětické kultury (spíše mladšího stupně), od klasických únětických koflíků se odlišuje do poloviční výšky nádoby posunutým lomem těla, ústím širším než maximální výduť a především umístěním ucha, které se klene mezi okrajem a hranou výduť. Posledně uváděný znak je charakteristický pro šálky slovenské únětické kultury (Furmánek... 1991, obr. 4:19, 22, 25), jejichž modelace je zcela odlišná. Vzhledem na značně fragmentální stav se mně nepodařilo pro menší baňatou nádobku z obj. č. 2/00 s nízkým vyhnutým hrdélkem a pro větší nádobu z téhož objektu s prohnutým hrdlem, pod nímž sedí páskové ucho a která měla patrně vakovité tělo, zjistit analogie. Keramiku dále charakterizuje eliptický, dvakrát vertikálně proříznutý pupík (obj. –14/64) a zdrsnění povrchu nádob, které bylo provedeno hrubě nanosenou engobou – tzv. „cákance“, vertikálním prstováním nebo hrubým nepravidelně kladeným rýsováním. Popsané nádoby i „technické“ prvky keramiky v rámci vývoje starší doby bronzové v Poolšaví (Pavelčík, 2001b) datují osadu z Kyčkova do mladší předvěteřovsko-maďarovské fáze únětické kultury, která je současná se spodní starobronzovou vrstvou z Bánova-Hradu (opc.), hrobem z Uh. Brodu-Úlehel (opc.) a s hrobem z Uh. Brodu-Trdlova (Geisler, Kohoutek, 2001).

Osadu z mladší doby bronzové se nám při výzkumu v roce 2000 nepodařilo zachytit. Poněvadž materiál získaný v letech 1948 a 1964 nebyl dosud zveřejněn, podám jeho charakteristiku v následujícím textu. K osadě z halštatského období se váží obj. č. 2, 7, 8/64 a obj. č. 4 a 6/48.

Polozemnice objekt č. 2/64 o rozměrech: 312×357×32/68 cm. Azmg 285° se zahlubovala do šedohnědé podorniční vrstvy, kterou neprorážela. Zásyp tvořila sytě černá hlína, která se od B-horizontu výrazně lišila. Zahloubená část měla zaoblené rohy, kolmé stěny a patrně rovné dno (obr. 12). Nálezy se koncentrovaly především u východní a západní

stěny polozemnice. Mimo keramické zlomky jsme v objektu získali zdobené osudíčko (obr. 15:6), hrncovitou nádobu (obr. 15:4), která stála na otvoru, přesleny (obr. 16:3, 4) a silexy, které se dostaly do zásypu asi sekundárně ze starších eneolitických vrstev.

Objekt č. 7/64 vykazoval rozměry: ústí – 225×180×34/150 cm, Azmg 40°. Ve hloubce 120 cm: 187×124 cm, dno: 205×147 cm (obr. 13:A). Jáma měla nepravidelně oválné ústí a oble kónické stěny. Ve hloubce 120 cm vytvářely stěny schůdek, jehož vznik zapříčinilo zaklenutí dolní pasáže jámy. Místy zasahovalo zahloubení i pod úroveň dna, takže vznikl plytký obvodový žlábek. Svrchní část zásypu tvořila hnědá hlína, prostoupená zlomky mazanice. Pod ní ležela tmavě hnědá tvrdá, patrně udusaná zemina, do jejíž hladiny se zahlubovala deprese kotlovitého tvaru 40×42×22 cm, zaplněná svrchním zásypem. Prostor nade dnem vyplňovala syká hlína hnědé barvy, prostoupená úlomky mazanice a uhlíky. Dno pokrýval kužel černého sazovitého popela, jehož okraje se nacházely cca 40 cm od stěn jámy. Při stěnách dna a ve žlábků ležela 1 cm silná vrstvička šedého jílu. Dno výklenku (zaklenutí) pokrývala 3–4 cm široká vrstvička zuhelnatělého dřeva. Svrchní dvě vrstvy obsahovaly zlomky badenské keramiky a silexy. Dolní syký zásyp pouze úlomky platěnické keramiky, závaží (obr. 16:7, 8) a na kusy roztrfštěnou mlecí podložku jejíž části včetně závaží jsme získali i z výklenku.

Objekt č. 8/64 měl rozměry: 164×162×24/53 cm; orientace: O. Jámu kruhového ústí s kolmými stěnami a rovným dnem vyplňovala šedočerná syká hlína, kterou hojně prostupovaly hrudky mazanice a uhlíky (obr. 13:B). Při východní stěně se rozkládala plytká deprese: 40×38×2 cm. Svou východní stěnou narušila objekt č. 14/64, který je starší (viz výše). Ze zásypu jsme vyzvedli několik střepů, bronzový plíšek s vybějným ornamentem (obr. 16:5), silně zkorodovanou bronzovou tyčinku, která se po vyschnutí rozpadla, opracovanou výsadu jeleního parohu (obr. 16:1) a přeslen. Objekt č. 4/48 představoval dížovitou jámu o průměru ústí 130 cm a 6/48 menší kotlovitou jamku.

Pokusíme-li se interpretovat zachycené objekty, pak musíme polozemnici č. 5/64 považovat za součást chaty. J. Nekvasil (1993, 314 ad.) uvádí, že o obytných domech lidu popelnicových polí jsme málo informováni. Připouští existenci domu s kůlovou konstrukcí. Jeho výskyt na Kyčkově nelze vyloučit. Bohužel „změť“ kůlových jamek se nám nepodařilo „rozmotat“ do nějakého systému, ani datovat. Autor připouští i existenci zahloubených obydlí obdélníkovitého tvaru ze Stalice nad Svit. atd. Nejbližší osadu se zapuštěnými chatami jsme zaznamenali na počátku šedesátých let v poloze Havříce-Nad Zahrádky, asi 2 km západně od Kyčkova. Po hluboké orbě se zde vyrýsovala jednořadová ulicovka s osmi až devíti obdélníkovitými chatami o rozměrech cca 8×5 m, které doprovázela řada hospodářských objektů – jam. Povrchové sběry datovaly osadu shodně jako Kyčkovskou. V současnosti již nejsou objekty na povrchu znatelné.

Zbylé jámy představují klasické sklípky. Z jejich rámce se vymyká obj.č.7/64 s rozšířenou dolní částí. Můžeme předpokládat, že se používal k uskladňování potravin, proto byla plocha jeho dna při stěnách vyložena dřevem. Schůdek sloužil patrně jako opora poklopu. Po ukončení funkce (?) zůstal nějakou dobu otevřen, o čemž svědčí suťový kužel ležící na dně. V té době osadníci do něho vložili i nepotřebnou keramiku a další předměty. Jak nasvědčuje nálezová situace, došlo pak k jeho jednorázovému zahrnutí. Z počátku (dolní pasáž) sloužila k zahazování jámy zvlhčená hlína, kterou osadníci udusali. Svrchní část, na niž použili sypkou suchou zeminu, pouze nasypali. Jako „hlína“ jim posloužila kulturní vrstva nebo výplň objektu badenské kultury, což dokládá výhradní zastoupení „kanelovaného“ materiálu ve svrchní části zásypu.

Z keramických tvarů se podařilo rozpoznat amforovitou zásobnici (Pavelčík, Jan 1950, tab. 4:1; obr. 15:7) se čtyřmi nahoru obrácenými jazykovitými úchyty na výduti a rytou výzdobou (v– cca 500 mm). Analogický kus pochází z pohřebiště (?) Pod Záchody (ZL; nepubl. muz. JAK Uh. Brod). Obdobnou uvádí J. Nekvasil (1993) z Brna–Holásek (obr. 232:2), ale bez držadel. Nádobu datuje do období platěnického stupně kultury popelnicových polí. Pro drobné bezuché nezdobené osudíčko (v– 45 mm, Pavelčík, Jan,

1950, tab. 4:2; obr. 15:2) a dvoukónickou, dvouuchou látečku s reparačními otvůrkou (v – 105 mm, opc. tab. 4:3; obr. 15:1) se mně v dostupné literatuře nepodařilo naleznout analogie. Tvary nevybočují z variační řady mladobronzových kultur. Část konické zásobnice (ot – 400 m, opc. tab. 4:4; obr. 15:9) nese na „hrdle“ plastickou prstovanou lizénu. Povrch měla nádoba zdrsňený až nevýrazně prstovaný. Uvedený tvar se objevuje v rámci kultury popelnicových polí již ve střední fázi lužického stupně (např. Vlachovice, Pavelčík, J., 1961b). V mladších fázích či stupních se tato modelace uplatňuje spíše u hrnců. V této tvarové modifikaci ji uvádí v rámci plátěnického stupně J. Nekvasil (1993, obr. 230:8) z Moravičan. Část mísy konického těla se zataženým hrdlem (v – 100 mm, ot – 234 mm, d – 108 mm. Max. v – 260 mm; obr. 15:8) rovněž nemá analogie. J. Nekvasil (opc. s. 353) uvádí pro plátěnický stupeň pouze degenarovanou misku se zataženým okrajem z Moravičan. Menší, patrně bezuché osudí nese na výduti k sobě skloněné dvojice sloupků čtyř žlábků (v – 114 mm; obr. 15:6) a má analogie v Moravičanech a v Mohelnici (opc. obr. 231:9, 10, 13). Jak naznačuje kus z Moravičan (opc. obr. 220:6) nastupuje tento tvar již v počáteční subfázi plátěnického stupně KPP. Pro dvouuché nezdobené osudí (118 mm, ot – 112 mm, d – 82 mm, max v – 160 mm; obr. 15:5) se mně v rámci halštatského materiálu nepodařilo zjistit období. Tvar upomíná nezdobená osudí mladšího fáze lužického resp. starší fáze slezského stupně KPP. Musím proto předpokládat, že na východní Moravě mohly některé starší tvary přežívat až do počátku starší doby železné. Obdobně můžeme konstatovat o oblé látce (d – 125 mm; obr. 15:4), z níž se zachovalo pouze tělo bez hrdla a uch. Tvarový soubor doplňuje zlomek cedníku esovitého profilu. Bohužel z dochované části nelze vyčíst, zda nádoba nesla ucha a jak měla modelováno dno. Z výzdobných prvků mimo žlábkování jsme zachytili především plastické prstované lizény. Jak vyplývá z rozboru keramických tvarů, musíme halštatskou osadu z Kyčkova svázat s plátěnickým stupněm KPP, a to spíše s jeho starší fází. Na základě výše uvedeného musím opravit své konstatování (Pavelčík, J., 1982, 1992), že osady Uh. Brod-Kyčkov a Havříce-Nad Zahrádky lze datovat do období horákovské kultury. Ta se měla, podle osobního sdělení J. Nekvasila, ve starší době železné posunout na východní Moravu a obsadit část oikumeny KPP. Jak se ukázalo při analýze uvedeného materiálu, žádné znaky horákovské kultury se nám nepodařilo zjistit.

Mimo nádoby jsme v objektech plátěnického stupně KPP našli: 1 – tři přesleny: a) oble dvoukónický s vytaženým vrcholem – tzv. hruškovitý (v – 31 mm, O – 36 mm, ot – 9 mm), pro nějž lze naleznout období v Křenovicích (Nekvasil, J. 1993, tab. 247:9); b) symetrický dvoukónický s vkleslou bází (obr. 16:3, v – 19 mm, O – 32 mm, ot – 6 mm, obr. 15:3) mající rovněž období v Křenovicích (opc. tab. 247:14); c) dvoukónický nezdobený přeslen (obr. 16:4, v – 30 mm, O – 37 mm, ot – 9 mm), upomíná na něj kus ze sídlíště v Křenovicích (opc. tab. 247:4), který je buclatější a nemá tak ostře řezaný profil; 2 – Osekanou výsadu jeleního parohu, která má obroušený hrot, pod nímž se rozkládají dvě skupiny nepravidelných rýžek vzniklých při pracovní činnosti (obr. 16:1; d – 238 mm, s – 34×26 mm; 3 – Bronzový plíšek, jehož okraj lemuje linie puncování. Na „ploše“ sedí jednoduše orámovaná vypnulina (obr. 16:5, d – 22 mm, š – 19 mm, s – 0,3 mm). Zlomek pochází z většího předmětu patrně ze štítku spony nebo z tzv. bandaliru. 4 – Zrnotěrku kulovitého tvaru s vybroušenými pracovními plochami (70×62×49 mm). 5 – Poškozenou zrnotěrku (78×79×36 mm). 6 – Dva zlomky mlecích podložek z jemnozrné droby, tři zlomky tkalcovských závaží kuželovitého a hranolovitého tvaru (obr. 16:7, 8). 7 – Plochý pískovcový oblázek s hluboce vydřenou rýhou na ventrální straně. Dorzální strana nese pouze svazek podélných rýh (obr. 16:2, d – 92 mm š – 58 mm s – 9 mm). Tyto nálezy nemají chronologickou vypovídací hodnotu, neboť pro svou praktičnost nepodléhaly tak rychlým (módním) změnám jako keramika, aby mohly přispět k jemnějšímu datování osady.

V. Závěr

Závěrem je možné konstatovat, že výstavba silničního obchvatu umožnila precizovat tvar a datování již dříve známého rondeloidu. Ten nebyl stavbou zničen, ale zůstává pod

vozovkou i na ploše severně od ní zachován, takže lze kdykoliv provést revizní výzkum. Mimo již dříve známé osídlení z období epilengyelu, badenské kultury, nitranské kultury (pohřebiště), únětické kultury a platěnického stupně kultury popelnicových polí zachytila stavba i hrob z mladšího stupně moravské malované keramiky.

Literatura:

- F u r m á n e k, V., V e l i a č í k, L., V l a d á r, J., 1991: *Slovensko v dobe bronzové*. Bratislava.
- G e i s l e r, M., K o h o u t e k, J., 2000: *Předběžná zpráva o výzkumu pravěkého sídliště a pohřebiště na katastru Uherského Brodu v poloze u Bajovského mlýna*. Slovácko XLII, 103–113.
- N e k v a s i l, J., 1993: *Před branami historie*. In: Podborský VI. a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Brno. 333–371.
- P a v e l č í k, Jan: 1950: *Zpráva o keramice z výkopu na Kyčkově v Uh. Brodě r. 1948*. Muzeum JAK Uherský Brod.
- P a v e l č í k, Jiří, 1961a: *Nové naleziště s moravskou malovanou keramikou u Uherského Brodu*. Zpráva za 3. čtvrtletí 1961 Muzeum JAK Uh. Brod.
- 1961 b: *Lužicko-slezské pohřebiště u Vlachovic (výzkum 1955)*. Pravěk východní Moravy II. 68–109.
- 1963: *Eneolitické a starobronzové sídliště v Brumovicích*. Čas. Sl. Muz. - B/XII, 1–12.
- 1974: *Eneolitická sídliště Uherský Brod-Kyčkov a Havříce-cihelna*. Studie AÚ ČSAV Brno II/5. Praha
- 1982: *Uherskobrodsko v pravěku*. In: Nekuda, VI. a kol.: *Uherskohradištsko*. Brno 169–179.
- 1991: *K otázkám hospodářské a sociální úrovně populací badenské kultury*. Opava–Praha.
- P a v e l č í k, Jiří–H r u b ý, V., 1992: *Nejstarší dějiny středního Pomoraví*. In: Nekuda, VI. a kol.: *Uherskohradištsko*. Brno. 105–196.
- 1998: *Rondely na jihovýchodní Moravě*. In: *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí*. Turnov–Hradec Králové. 103–112.
- 1999a: *Poznámky k závěrečné fázi lengyelského kulturního okruhu na Moravě. 50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojemsku*. Brno 2001. 257–257.
- 1999b: *Několik poznámek k použití kódu badenské kultury na Moravě. Otázky neolitu a eneolitu našich krajín*. Nitra. 171–182.
- 2000: *Hrob kultury s moravskou malovanou keramikou z Uherského Brodu-Kyčkova*. In: *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí – 2000*. Plzeň 2001. 145–148.
- 2001 a: *Výsledky geofyzikálního a archeologického výzkumu rondeloidu Uherský Brod-Kyčkov. Ve službách archeologie III*. Brno, v tisku.
- 2001b: *Stratigrafická situace výšinné osady Bánov-Hrad*. Festschrift V. Němejcové-Pavúkové. Bratislava–Berlin, v tisku.
- S t u c h l í k, S.–S t u c h l í k o v á, J., 1993: *V lesku zlatého bronzu*. In: Podborský, VI. a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Brno. 233 – 332.
- T o č í k, A. 1964: *Záchranný výzkum v Bajč-Vlkanove v letech 1959–1960*. ŠZ 12.
- V l a d á r, J.–L i c h a r d u s, J., 1968: *Erforschung der früheneolithischen Siedlung in Branč*. SIA XVI, 263–352.

PhDr. Jiří Pavelčík, CSc. (n. 1934), etnograf a archeolog, v současnosti pracující důchodce. Odborný zájem orientuje na archeologické výzkumy na Uherskobrodsku, také na hmotnou a sociální kulturu v životě lidu na Slovácku.

Salvage Research in the Locality Uherský Brod-Kyčkov

Abstract

We had to carry out a salvage research in the well-known locality of Uherský Brod-Kyčkov in May–July 2000 as a new ring road was to be built there. The most important information gained from the research were exact the dimensions and shape of epilengyel rondeloid Kyčkov I. It belongs to a newer type with a flat bottom trench (already without Spitzengraben) and accompanying stockades. It was not interrupted by passage fills, which means that the inner area was accessible through footbridges or plank bridges only. The analysis of the dirt used for the filling of the trench yielded surprising results. It has been proven beyond doubt that the largely filled up rondeloid was re-opened and cleaned by the settlers from the period of Baden culture (degree III). It is the first evidence of secondary usage of an existing rondeloid by the members of a younger culture in the middle Danube region and at the same time the first dug out circular object of the Baden culture in the given region.

Further more, we have examined a skeletal grave (Obj. No. 7/00), identified as belonging to the period of Moravian painted pottery (phase IIb – the settlement lies about 250 m SE between Katovka and Kyčkov. There were also two epilengyel graves, five Baden ones and two newer ones of (pre-Věteřov-Maďarov) Únětice culture. I have complemented the set of findings from 2000 with findings from a settlement dated back to the Plátěnice degree of the urn field people culture from 1948 and 1964 that have not been previously published.

Rettungsuntersuchung in der Lokalität Uherský Brod-Kyčkov

Zusammenfassung

Vom Mai bis Juli 2000 wurde in der bekannten Lokalität Uherský Brod-Kyčkov eine Rettungsuntersuchung durchgeführt, die durch den Bau von Straßenumringelung der Stadt hervorgerufen wurde. Zu den gewichtigsten Erkenntnissen, die diese Untersuchung gebracht hat, gehört die Präzisierung der Maße und der Form des Epilengyeler Rondells Kyčkov I. Dieses zählt zum jüngeren Typus mit Graben und Flachboden (bereits ohne Spitzengraben) und ohne begleitende Palissaden. Für Eingänge gab es keine Möglichkeit direkt am Erdhügel, sodass der Inneraum über Stege oder Brücken zugänglich war. Überraschende Informationen ergaben sich aus Analysen der Grabeneinschüttung. Sie erwiesen mit Sicherheit, dass das zum größten Teil gefüllte Rondell von den Besiedlern in der Zeit der Badener Kultur (Stufe III) erneut geöffnet und gereinigt wurde. Das ist der erste Nachweis der sekundären Nutzung des bestehenden Rondells von Trägern der jüngeren Kultur im mittleren Donaugebiet. Gleichzeitig handelt es sich um das erste vertiefte Rundhaus der Badener Kultur in dieser Region.

Untersucht wurden auch noch ein Skelettgrab (Fund Nr. 7/00), der auf die Zeit der bemalten mährischen Keramik hinweist (Phase IIb – die Ortschaft befindet sich 250 km südöstlich zwischen Katovka und Kyčkov), zwei Epilengyeler Gruben, fünf Badener Gruben und zwei Gruben aus der jüngeren Phase der Aunjetitzer Kultur (vor der Věteřov-Maďarovce-Kultur). Der Fund Nr. 2/00 war das Begräbnis eines Neugeborenen. Dem Komplex von 2000 habe ich Funde aus der Lokalität zugefügt, die in die Plátěnicer Stufe der Urnenfelderkultur datiert wurden. Entdeckt wurden sie 1948 und 1964 und bisher nicht publiziert.

PARHOVÝ HRACÍ KOTOUČEK

Drahomíra Frolíková-Kaliszová, Archeologický ústav, Praha

Při archeologických výzkumech nalézáme řadu neobvyklých předmětů a jednomu z nich se chceme dnes věnovat.

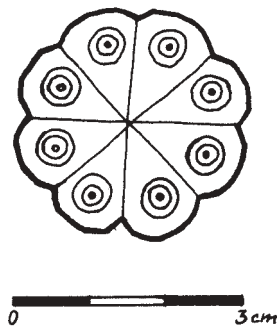
Dlouholetý výzkum na Otakarově ulici obohatil naše poznání nejstarší minulosti Uherského Hradiště v různých směrech. Bylo při něm nalezeno množství předmětů, jichž se dotýkaly ruce našich dávných předků. Většinu z nich tvořily běžné věci, zlomky nádob, zvířecí kosti jako zbytky potravy, a další, ale našlo se mezi nimi i několik nálezů z archeologického hlediska vzácných.

Při každém výzkumu jsou nalézány běžné předměty vyráběné z kostí – šídla, proplétáčky, brusle-hladidla. Na Otakarově ulici se kromě nich (tab. 1) objevovaly také poměrně četné nálezy neopracovaných rohů kravských a kozích a také divokých turů (tab. 2), tehdy ještě žijících v okolních lesích. Nejzajímavější jsou však nálezy poloopracovaných jeleních parohů (tab. 3). Na rozdíl od předchozích nálezových kategorií pocházejí téměř všechny ze starší vrstvy, označované III/5–6. O nálezech kostěné a parohové industrie se zmiňoval R. Snášil již během výzkumu (Snášil 1983, 153-4, 1986, 36). Mezi všemi těmito předměty vyniká zdobený kotouček (obr. 1), nalezený v r. 1988 v zásypu příkopovitého výběžku zaniklého mrtvého ramene Moravy, vyplňovaném během druhé poloviny 8. až v první polovině 9. stol. odpadem z přilehlého sídliště.

Popis: kotouček z příčné řezané jeleního parohu, tloušťka 5 mm, průměr 30–31 mm, okraj členěný do osmi poloobloučkových laloků. Lícni strana je rozdělena rytými přímkami na osm trojúhelníkových polí s oble vydutou základnou. Výzdobu tvoří soustředné kroužky v každém laloku. Z pohledu dnešního člověka, navyklého na strojově přesné křivky a linie, působí opracování parohu neuměle: okraje laloků nesou místy ne zcela zahlazené stopy osekávání nástrojem s rovným ostřím, nejsou pravidelně obloukové, a ani linie se nekříží ve středu kruhu. Kotouček můžeme zařadit k rozetovému typu podle B. Kavánové (Kavánová 1995, 197).

Funkčně jde o hrací „kámen“ – žeton pro deskové hry typu dnešní dámy nebo mlýna. V. Hrubý (Hrubý 1957, 172) uvádí hru „na loupežníky“ se zájmem o soupeřových kamenů (v současné době se berou přeskokem ovečky ve hře „ovečky a vlci“ nebo jsou obkličovány kameny při japonském go) a hazardní hry lurč a vrhcáby, při nichž tahy hracími kameny po políčkách desky jsou určovány vrhy kostek. Dnes je tento princip používán při známém Člověče, nezlob se a různých bojových nebo závodivých hrách s postupem na hracím plánu. Hry s hracími kameny jsou známy od antiky (Hrubý 1957, 172) i z četných zmínek a vyobrazení ve středověkých rukopisech (Zapletal 1991, 144–145) a jejich potomky jsou deskové hry oblíbené ve Středomoří a na Balkáně dodnes, jak můžeme o letních dovolených pozorovat i pod širým nebem.

Hrací kameny-kotoučky jsou známy z různých nalezišť zejména v Polsku (Hrubý, tamtéž), pro nás jsou však nejbližší analogií čtyři rozetové kotoučky z Mikulčic. Jeden z nich je rovněž osmilistý, je však dvojnásobně tlustší. Tři další jsou stejné velikosti, ale jsou šestilisté (Kavánová 1995, 197). Na rozdíl od hradištského nejsou děleny liniemi, nýbrž mají všechny koncentrický kruh ve středu. Mikulčické kotoučky pocházejí z mladšího velkomoravského

1. Zdobený parohový kotouček.

Tab. 1. Kostěná industrie.

Inv. č.	Předmět	Vrstva	Čtverec	Přír. č.
121 858	šídlo	III/3	B 10	116/81
99 306	brusle	III/5	B 8	181/83
100 315	šídlo	III/5	D 10	185/83
161 671-4	brusle	III/3	C 7	12/85
167 437	hladídlo	III/5	C 8	15/85
167 259	brusle	III/5	E 9	26/85
167 260-1	řezané kosti	III/5	E 9	26/85
167 970	brusle	III/5	F 9	30/85
170 465	šídlo	III/1	F 10	22/86
170 763	brusle	III/4	D 8	25/86
172 163, 4	brusle, šídlo	III/3	F 10	38/86
178 841	závěsek	II/III	G 10	52/87
178 744	šídlo	III/3b	F-G 10	117/87
180 525	brusle	III/5-6	D 6	133/87
184 415	šídlo	III/5	D 7	11/88

Tab. 2. Rohy.

Inv. č.	Předmět	Vrstva	Čtverec	Přír. č.
161 288	kozí roh	III/1	C 7	13/85
162 405	kozí roh	III/5	C 7	13/85
167 745-6	rohy pratura	III/5	F 9	30/85
168 825	kozí roh	III/5	F 9	30/85
169 562	kravský roh	III	E 9	16/86
170 258	roh pratura	III	B 7	18/86
172 318	zlomky rohu pratura	III/3	F 9	40/86
177 591	roh pratura	III/1	D 7	100/87
177 852-3	roh pratura celý	III/1	D 7	101/87
178 121	roh pratura	III/1	E 6	103/87
178 217	kravský roh	III/1	E-D 6	104/87
179 028	roh pratura	III/5	E 7	121/87
179 325	3 rohy pratura	III/5	E 7	124/87
179 625	3 rohy pratura	III/5	D 7	123/87
179 847	lebka a roh pratura	III/5	D 6	124/87
180 421	roh pratura	III/5-6	D 6	130/87
180 496-7	2 rohy pratura	III/5	C 6	132/87

horizontu, jeden snad ze středního (Kavánová, tamtéž), měly by tedy být všechny z druhé poloviny 9. až počátku 10. stol. B. Kavánová uvádí nálezy rozetovitých kotoučků z různých oblastí Evropy i z Egypta od 5.–6. stol. po 10.–11. stol.

Náš parohový kotouček mohl být náhodně ztraceným kusem, ale vzhledem k znakům jistě nedodělanosti (viz popis) by mohl být i nedohotoveným výrobkem. Patnáct kusů ořezaných parohů a další zlomky parohů neopracovaných, které byly na zkoumané ploše nalezeny rovněž ve vrstvě III/5, naznačují blízkost dílny na zpracování parohů, jejímž produktem možná byl i tento hrací kotouček.

Tab. 3. Parohy.

Inv. č.	Předmět	Vrstva	Čtverec	Přír. č.
121 309	jelení paroh	III/5	B 10	112/81
99 305	srnčí parůžek	III/5	B 8	181/83
99 307-11	jelení parohy	II/5	B 8	181/83
159 925	jelení paroh	III/5	B 7	5/85
160 647	rozřezaný jelení paroh	III/6	B 7	6/85
161 054-5	řezané jelení parohy	III/1	C 7	9/85
162 404	ořezaný paroh	III/5	C 7	13/85
163439-44	zlomky parohů	III/5	C 8	15/85
167 262-3	jelení parohy	III/5	E 9	26/85
172 761	opracovaný paroh	III/5	F 9-10	43/86
178 218-22	2 osekané rozlámané jelení parohy	III/1	E-D 6	104/87
181 998	hrací parohový kotouček	III/5	D 6	6/88
184 416	řezané parohy	III/5	D 7	11/88

Literatura:

- H r u b ý V., 1957: *Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě*. Památky archeologické 48, 118–217.
- K a v á n o v á B., 1995: *Knochen- und Geweihindustrie in Mikulčice*. In: Studien zum Burgwall von Mikulčice I. Brno, 113–378.
- S n á š i l R., 1983: *Specializovaná řemesla z ostrovního hradiska v Uherském Hradišti a jejich přínos pro další poznání společenské diferenciaci 8.-9. století*. In: XIII. mikulovské sympozium – Dějiny řemesel a průmyslu na jižní Moravě. Mikulov, 152–161.
- S n á š i l R., 1986: *Výsledky archeologických výzkumů Slováckého muzea za období 1981–1985*. Slovácko XXVIII, 33–46.
- Z a p l e t a l M., 1991: *Velká kniha deskových her*. Praha.

PhDr. Drahomíra Frolíková - Kaliszová (n. 1958) absolvovala v r. 1981 obor archeologie FF MU v Brně. V letech 1986–1989 pracovala ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti. Tehdy se také podílela na výzkumu lokality na Otakarově ulici. Nyní pracuje v Archeologickém ústavu v Praze. Tento článek vznikl v rámci grantu ministerstva kultury PK00P04OPP010.

A Roll-Shaped Game Piece Made of Antler**A b s t r a c t**

During the 1988 archeological prospecting in Otakarova street, Uherské Hradiště, conducted by the Museum of Moravian Slovakia, archeologists have found among other objects of common daily use a decorated roll-shaped game piece made of antler. It was found in the cultural layer of second half of the 8th century to first half of the 9th century (Fig.1). It belongs to the rosette type described by B. Kavánová (Kavánová 1995, 197). It functions as a game piece – a counter, for some kind of board game, similar to today's draughts or checkers (Hrubý 1957, 172). Similarly shaped game pieces of antler have been found in various places in Europe since antiquity, its closest analogy being rosette rolls from Mikulčice, dating back to the late 9th/early 10th century (Kavánová, *ibid*).

Our antler roll could have been an accidentally lost piece, but considering some signs of it not being entirely finished (see description), it could have been an unfinished piece thrown away. Fifteen pieces of cut antlers as well as more fragments of unmodified ones found in the researched area in the same layer (III/5) hint at a proximity of an antler processing workshop. Our roll could have been one of its products.

Geweihspielstein

Zusammenfassung

1988 wurde anlässlich der Untersuchung des Museums der Mährischen Slowakei in der Otakárova-Straße in Uherské Hradiště in einer Kulturschicht aus dem Zeitraum zwischen der Mitte des 8. und 9. Jahrhunderts unter üblichen Gegenständen auch eine verzierte Scheibe aus Geweih (Abb. 1) gefunden. Typologisch gehört sie zum Rosetten-Typus von B. Kavanová (Kavanová 1995, 197). Funktionsgemäß handelt es sich um einen Spielstein – Jeton für eine der Brettspiele wie derzeitige Dame oder Mühle (Hrubý 1957, 172). Die flachen Spielsteine aus Geweih werden seit der Antikezeit auf verschiedenen Stellen Europas gefunden. Die nächste Analogie zu den obengenannten Spielsteinen stellen Rosettenscheiben aus Mikulčice, die in die Zeit von der Mitte des 9. bis zu Anfang des 10. Jahrhunderts datiert worden sind (Kavanová, dorts).

Unser Geweihstein kann ein zufällig verlorenes Stück gewesen sein, hinsichtlich einer gewissen Unfertigkeit (s. Beschreibung) ist es jedoch durchaus möglich, dass es sich um einen unfertigen Gegenstand handelt. Fünfzehn Stück abgeschnittene Geweihe und weitere unbearbeitete Geweihbruchteile, die auf dem untersuchten Ort, ebenfalls in der Schicht III/5 gefunden worden sind, deutet die Nähe einer Werkstatt für Bearbeitung von Geweih an und auch dieser Spielstein kann deren Produkt gewesen sein.

HRAD BUCHLOV A JEHO ÚLOHA VE FORTIFIKAČNÍM A SPRÁVNÍM SYSTÉMU STŘEDOVĚKÉ VÝCHODNÍ MORAVY

Dalibor Janiš, Historický ústav, Brno

Jiří Kohoutek, Ústav archeologické památkové péče, Brno

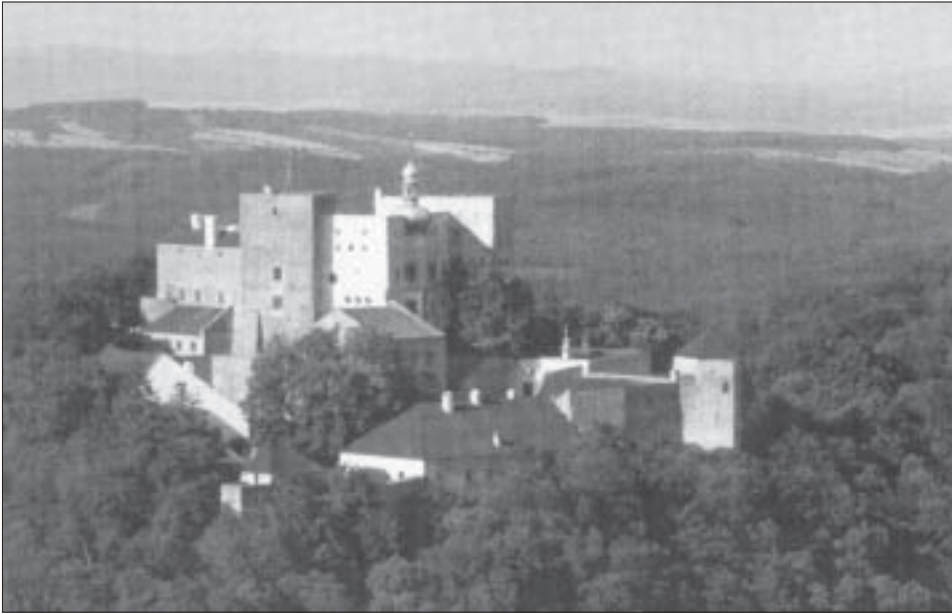
*Počátkem 13. století vznikl ve starém královském hvozdu hrad Buchlov, opora moci českých králů a moravských markrabat, perla mezi moravskými hrady...
Příspěvek se zabývá nejstaršími dějinami hradu a jejich odrazem v archeologických a písemných pramenech.*

Dominantou východní části pohoří Chřibů směrem od Dolnomoravského úvalu jsou tři výrazné vrcholy. Západním směrem je to nejvyšší vrch této oblasti Holý kopec (kóta 548 m), na jehož temeni se nacházejí pozůstatky pravěkého hradiska z pozdní doby bronzové – slezské fáze kultury popelnicových polí, východní vrchol Modla (kóta 510 m) s barokní stavbou kaple svaté Barbory na vrcholu má počátky osídlení již v eneolitu, později zde vzniklo hradisko v časově shodné periodě s lokalitou na Holém kopci a posléze zde byla akropole hradiska kultury laténské (Kohoutek 2001, 118–119). Prostřední, nejnižší vrchol byl pak vybrán pro stavbu středověkého hradu Buchlova. V roce 1986 zde proběhl dílčí archeologický výzkum, na který navázal historickostavební průzkum celého hradního areálu (obr. 1).

Archeologická sondáž byla realizována s ohledem na provoz tohoto památkového objektu pouze v prostoru parkánu a v přízemí obou hranolových věží a byla spojena s intenzivní povrchovou prospekci na svazích hradního kopce. Částečně byly využity také poznatky získané při geologickém průzkumu v rámci přípravy statického zabezpečení hradu, který byl realizován v roce 1973. První dvě zjišťovací sondy byly položeny v prostoru jižního parkánu na ose přístupové původní hradní komunikace. V obou byla zachycena téměř shodná stratigrafická situace. Pod vrstvami s nálezy z období 16. a 17. století (fragments medailonových kachlů, množství kuchyňské keramiky s různobarevným glazovaným dekorem – talíře, pánve, džbány a mísy) byla zjištěna výrazná vrstva stavební destrukce, překrývající horizont s nálezy keramiky z období 15. století. Nad skalním podlozím pak byla zachycena vrstva o mocnosti kolem 0,5 m, obsahující převážně keramické nálezy ze sklonku 13. a průběhu 14. století. Při začišťování skalního podloží, které se v obou sondách nacházelo v hloubce kolem 2,2 až 2,3 m od úrovně současného terénu, se podařilo v nerovnostech skalnatého povrchu získat kolekci keramických fragmentů z hrubšího hlinitopísčitého materiálu s vysokým obsahem tuhy v keramické hmotě. Povrch keramiky byl opatřen hnědou engobou a jako výzdobný motiv zde byla v případě několika exemplářů zastoupena šroubovice. Celou tuto skupinu lze s přihlédnutím k technologickým vlastnostem a dekoru ryté intervalové šroubovice datovat do období před polovinou 13. století. S touto keramicou skupinou evidentně souvisí nález vzhůru vytaženého okraje hrnce s výzdobou jemných horizontálních linií a vysokým procentem tuhy v keramické hmotě, eventuelně další varianta vytaženého okraje zdobeného vlnicí, které byly nalezeny nad úrovní skalního podloží v druhé zjišťovací sondě (Kohoutek 1995, 23, obr. 17:1, 4, 6) V této sondě byl nalezen architektonický fragment z druhé poloviny 13. století, a to ve vrstvě, která jinak obsahovala výhradně jen nálezy keramiky z 15. století – jednalo se o zlomek pískovcové hlavice sloupu zdobené vegetativním motivem.

Další sonda byla položena v severovýchodní části parkánu. Celková stratigrafie zde byla obdobná situaci zjištěné ve dvou předchozích sondách, pouze s tím rozdílem, že pod vrst-

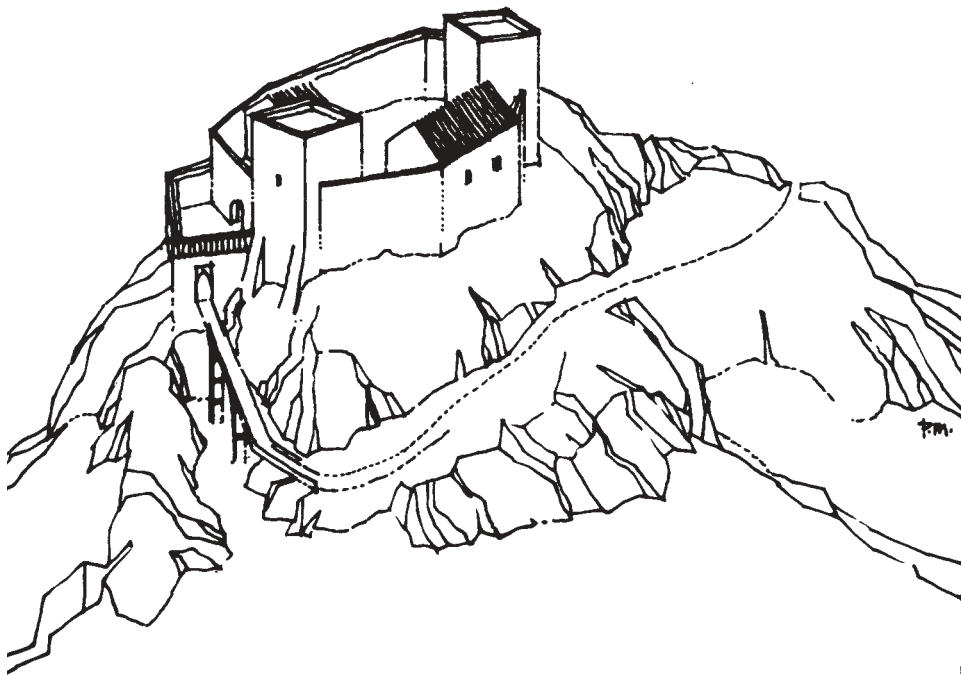

1. Celkový pohled na hrad Buchlov od západu.

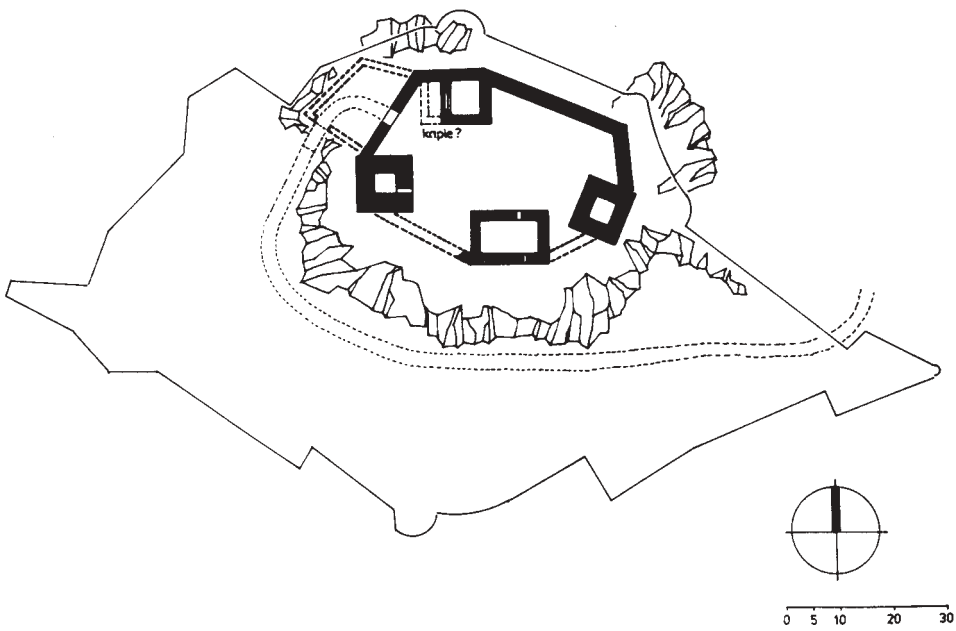
vou s nálezy z přelomu 15. a 16. století byl zachycen částečně průběh základového zdiva původní parkánové hradby a zároveň v jeho úrovni výrazná požárová vrstva, což by nasvědčovalo, že po poškození hradu v průběhu 15. století došlo v těchto místech k nové rozsáhlé stavební činnosti, s níž může nepochybně souviset i pozdně gotická výstavba severovýchodního traktu hradního jádra.

Průzkum byl proveden také v přízemí obou hranolových věží hradu. Zatímco vnitřní prostor západní věže byl, jak se při výzkumu ukázalo, dokonale vyčištěn v průběhu 19. století, ve východní věži se podařilo zachytit stopy kulturní vrstvy s keramikou z období druhé poloviny 15. století, kdy zde došlo ke stavebním úpravám (vlození pozdně gotického portálu apod.). Jak již bylo uvedeno, souběžně s archeologickou prospekci byla realizována stavebněhistorická analýza, která v součinnosti s poznatky získanými při archeologickém průzkumu umožňuje předložit jednotlivé fáze vývoje hradního komplexu.

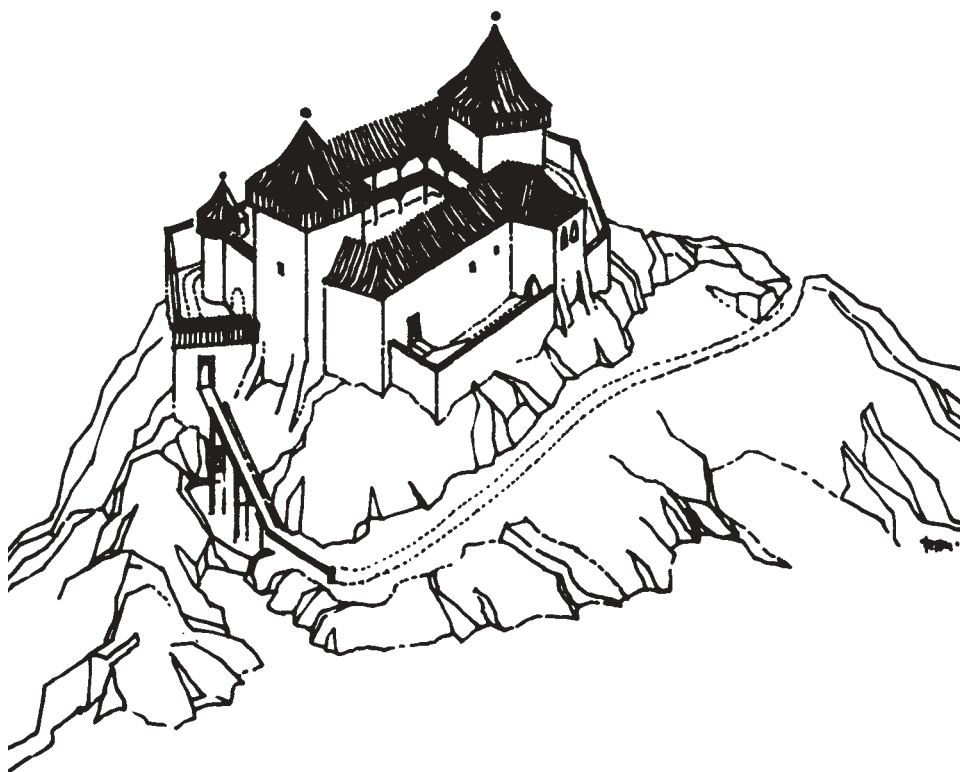
Stavba původního hradu zaujala samostatný skalnatý vrchol s delší osou ve směru západ – východ, mírně se zvedající západním směrem (obr. 2). Na východním a západním konci vrcholové plošiny byly zbudovány masívní hranolové věže – východní o rozměrech 10×8,8 m a západní o rozměrech 10×10 m. Východní věž natočená hranou na osu přístupové komunikace chránila nejexponovanější místo; západní věž umístěná na nejvyšším bodu skalního hřebene mohla plnit funkci bergfritu, ač je pravděpodobné, že v prvotní fázi mohly mít obě věže také obytnou funkci. Ve stejné stavební periodě byl postaven také hradní palác, postavený na jižní straně. Svědčí pro to především zachovaná ostění segmentovitě zaklenutých oken v jeho jižní stěně. Ukončení původního paláce prozrazuje jednak zřetelná stavební spára zakončená armovaným nárožím na jeho severní stěně (hradní nádvoří), ale i v sedmdesátých letech minulého století objevené sešíkmené nároží armované velkými kvádry na jižní straně paláce. Protážená osa sešíkmení navazuje na jihovýchodní nároží západní věže a umožňuje tak v těchto místech předpokládat pokračování obvodové hradby původního hradu (obr. 3). K této stavební etapě můžeme také přiřadit některé dosud dochované architektonické fragmenty. Jedná se především o segment zdobený obloučkovým vlysem a sekundárně přenesený do prostoru dnešní hradní kuchyně. S největší pravděpodob-

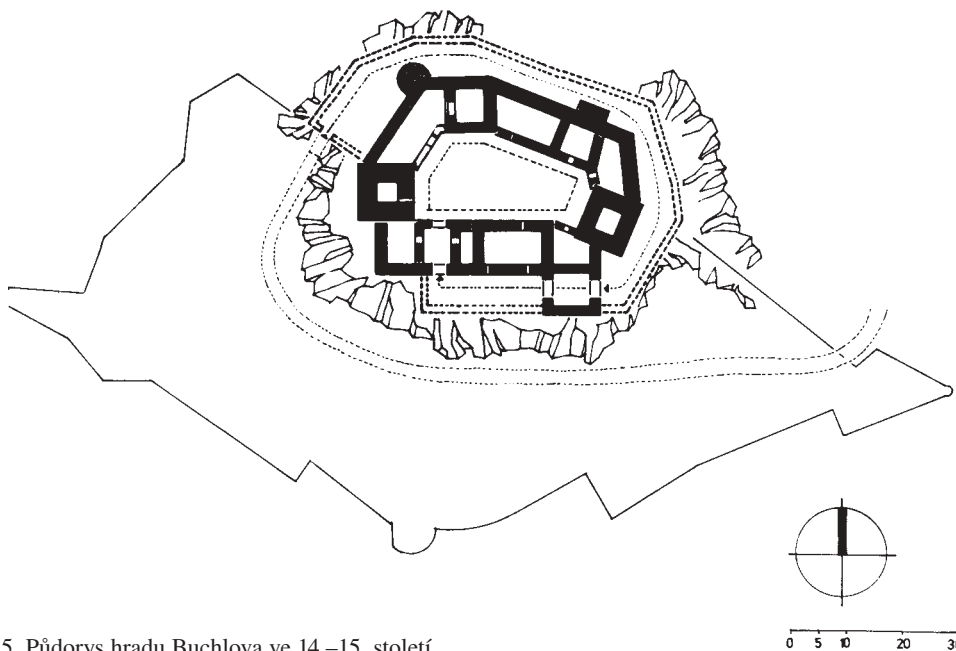
2. Hrad Buchlov v 1. polovině 13. století – rekonstrukce arch. P. Šimečka.

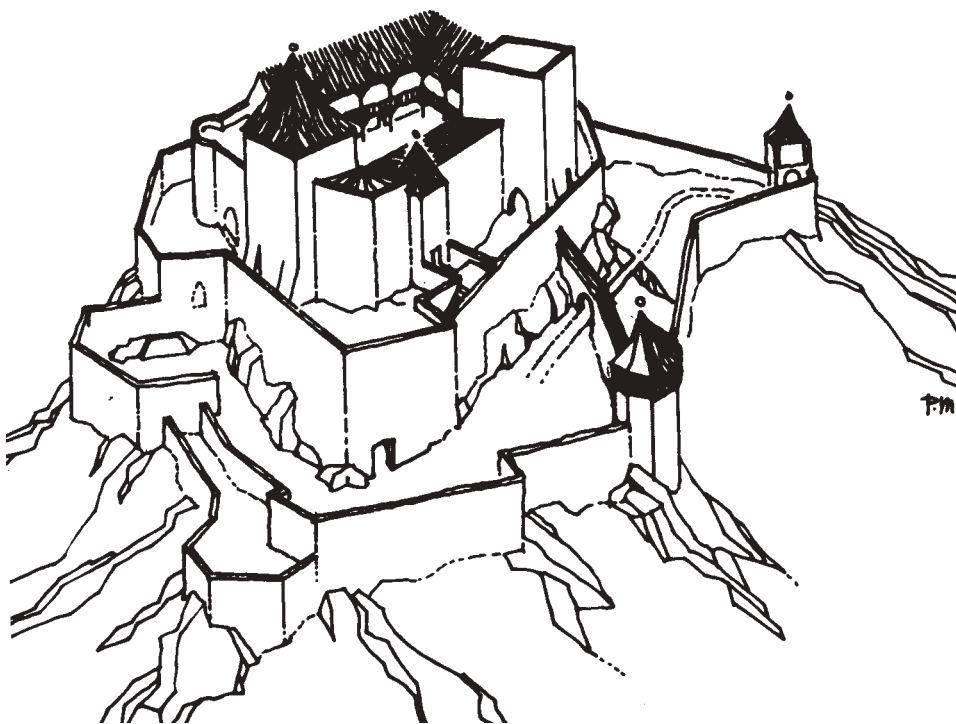
3. Půdorys hradu Buchlova v 1. polovině 13. století.

4. Hrad Buchlov ve 14.století – rekonstrukce arch. P. Šimečka.

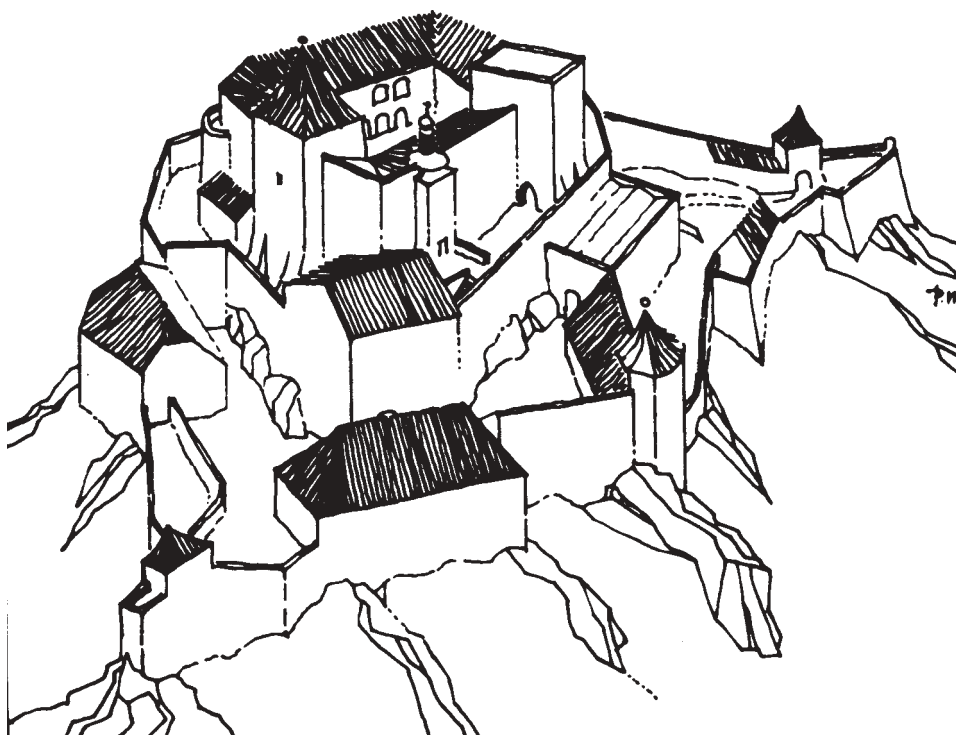
5. Půdorys hradu Buchlova ve 14.–15. století.

6. Hrad Buchlov na přelomu 15. a 16. století – rekonstrukce arch. P. Šimečka.

ností se v tomto případě nejedná o portál brány, jak se domnívala například D. Menclová, ale spíše jde o střední oblouk z tribuny do lodi sakrální stavby, o níž předpokládáme, že na hradě v první polovině 13. století existovala (obr. 11). Obdobné analogie můžeme najít v českém prostředí, například u kostela svatého Mikuláše ve Vinci, kde podobně jako u Buchlova můžeme počítat s vlivem cisterciácké architektury (Merhautová 1971, 135, 371; Merhautová–Třeštík 1984, 265–268, 325). Do této stavební periody můžeme datovat také tři architektonické zlomky (ve dvou případech se snad jedná o svorníky, v jednom případě pak snad o část vlysu), které nejsou vyrobeny z pískovce jako všechny ostatní architektonické fragmenty na hradě, ale z krystalického vápence, jehož ložiska se v Chříbech vzácně objevují. Tyto fragmenty jsou nyní uloženy v hradní expozici, dva z nich nesou zoomorfní motiv, na třetím je zobrazeno Kristovo poprsí (obr. 12, 13). Dále je ve zdivu hradního komplexu použito několik dalších stavebních článků, které jsou také vyrobeny z krystalického vápence (zlomek ostění portálu apod.). Za zmínku stojí ten fakt, že tyto články jsou vesměs druhotně použity ve zdivu staveb z pozdně gotické fáze výstavby hradu. K nejstarší fázi výstavby buchlovského hradu zjevně také patří fragmenty klínových žeber, které byly druhotně použity při armování východní hranolové věže a stejné stavební články byly nalezeny ve zdivu kaple svaté Barbory na protějším vrcholu Modla, podobně jako ve zdivu poustevny vystavěné při jižní stěně této kaple. Pokládáme tedy za možné, že pocházejí z původní sakrální (?) stavby z prvotní stavební fáze na samotném hradě a jejich výskyt na protějším vrcholu Modly lze snad vysvětlit výstavbou nového sakrálního objektu v těchto místech, jehož středověký původ dokládají také písemné prameny, a to po přestavbě buchlovského hradu za vlády krále Přemysla Otakara II. (Kohoutek 2001, 121).

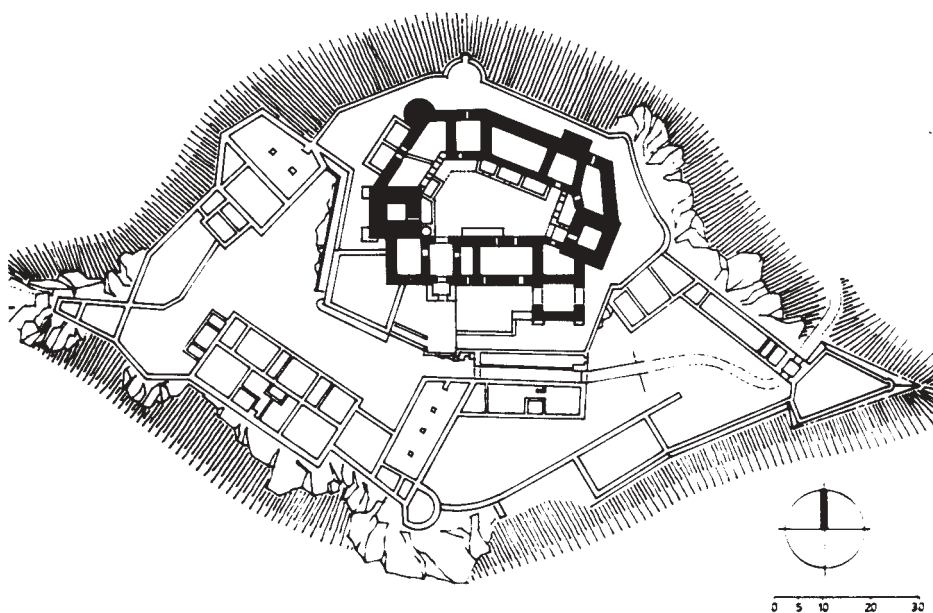
Původní přístupová komunikace přicházela k hradu od Buchlovic do sedla mezi vrch se stavbou hradu a kopec Modlu, zatáčela se doleva a po trase dnešní cesty stoupala k hradu,

7. Vzhled hradu Buchlova v 17. století – rekonstrukce arch. P. Šimečka.

obcházela hradní jádro po severní straně a v místech dnešního druhého nádvoří směřovala po nástupní rampě k hradnímu jádru. Původní vstup do hradního jádra lze s největší pravděpodobností hledat na severozápadní straně vedle západní hranolové věže (obr. 4).

Ve druhé stavební fázi hradu byla na ose přístupové komunikace postavena další hranolová věž o vnějších rozměrech 12×12 m s průjezdní bránou. Ostění portálů brány, která jsou zaklenuta již hrotitým obloukem, nese opět ukončení motivem tzv. drápku a orientace jednotlivých portálů potvrzuje směr přístupové komunikace (obr. 13a). Rozdíl v převýšení nivelety základových patek portálů potvrdila také dodatečná archeologická mikrosondáž; ukázalo se, že původní terén zde značně stoupal západním směrem a k jeho radikálnímu zarovnání, respektive snížení došlo až v období renesančních stavebních úprav hradu. Nad průjezdem přízemí věže byla zbudována hradní kaple. Tato situace – tedy umístění kaple ve věžovité bráně – má v hradní architektuře celou řadu analogií, zvláště v oblastech Německa a není tak ve své době izolovaným zjevem (např. Stevens 1978, 171–177). Buchlovská hradní kaple je sklenuta do dvou polí křížovými klenbami, které spočívají na štíhlých svazkových příporách osazených ve spodní části na polygonálních soklech. V bočních zdech byly slepé arkády, v nichž byla umístěna okna. Vstup do kaple byl umožněn portálem spojeným s palácovou stavbou patrně pavlačovým ochozem. Hlavice portálu jsou zdobeny vegetativním motivem vinné révy a dubového listí, obdobný motiv je i na dvou svornících z původní stavby kaple, uložených nyní v lapidáriu (obr. 15, 16). Celá stavba věže je kladena do rozmezí šedesátých a sedmdesátých let 13. století (Kuthan 1982, 205; týž 1986, 36; týž 1994, 85; Petruš 1969), tedy do období vlády krále Přemysla Otakara II. Jisté indicie umožňují předpokládat, že v době výstavby branské věže s kaplí došlo také k podstatné přestavbě hradního paláce (jž hrotitě zaklenutá okna v jižní stěně, zdobená motivem tzv. drápku). Otázka výstavby paláce, resp. její přesnější datace zůstává i nadále otevřenou

8. Celkový půdorys hradu Buchlova s vyznačením nejstarší fáze do 15. století.

– dosud není totiž zcela vyloučena ani možnost jeho komplexní realizace teprve ve druhé stavební fázi. Zřejmě v počátečním období výstavby hradu vznikla také studna (cisterna?) kvadratického půdorysu, která byla vysekána do skalního podloží v severovýchodním rohu hradního nádvoří. V průběhu 14. století nedoznal hrad patrně větších stavebních úprav (případná zástavba při severní obvodové hradbě je pouze nedokazatelnou hypotézou) a v této podobě přetrval až do následujícího století.

Nezanedbatelným přínosem archeologického výzkumu bylo zjištění, že v průběhu druhé poloviny 15. století byl hrad poškozen požárem a tuto událost snad můžeme klást do souvislosti s válečnými operacemi uherského krále Matyáše Korvína (Kohoutek 1995, 20). Na konci 15. století došlo k rozsáhlé stavební obnově – především byl zbudován hradní palác na severovýchodní straně hradního jádra (pozdně gotické žebrové klenby se znakem stavebníka – pánu z Cimburka na svornících, pozdně gotická portálová ostění s motivem přetínaných plastických lišt apod.). Palác navazuje na východní hranolovou věž, která prošla také dodatečnou stavební úpravou (při armování nároží byly použity starší stavební články). V severozápadním nároží hradního jádra byla postavena plná válcová věž se sešikmeným soklem, která je přiložena na spáru k obvodovému zdivu hradního jádra a není tak nejstarším fortifikačním prvkem hradního organismu, jak se někdy předpokládalo ve starší literatuře (např. Prokop 1904, 546). V témže období vznikl také nový vstup do hradního jádra mezi starým palácem a západní hranolovou věží (hrotitý lomený pozdně gotický portál vstupu v jihozápadní části hradního jádra). Předhradí, respektive dolní hrad v prostoru dnešního druhého nádvoří, bylo znovu opevněno – z této fortifikace se dosud dochovala dělová bašta, tzv. Andělka a část přilehlého úseku hradeb z jižní strany. K další stavebním úpravám došlo až v renesanci – za pánu ze Zástřizl došlo k výstavbě tzv. hodinové věže, jižní parkán byl zavezen a vstup do vnitřního hradu tak byl umožněn jen pěším. Tehdy vznikla také stavba tzv. tanečního sálu a přístavby v severozápadním parkánu. Konečnou podobu vtiskla Buchlovu stavební aktivita za nových majitelů, Petřvaldských, v období baroka (celková přestavba dolního hradu, výstavba nového paláce za hradním příkopem, nová fortifikace – stavba východního a západního bastionu apod. – Kohoutek 1995, 20).

9. Hrad Buchlov – pohled na západní hranolovou věž. Foto M. Pavlů.

Hrad Buchlov byl správním centrem starého a významného královského loveckého hvozdů zaujímavějšího pohoří Chřiby. Lesy v okolí Buchlova měly také svůj vlastní, poněkud záhadný název – v letech 1315 a 1321 jsou nazývány jako *Grecz* či *Greczne*. Název zřejmě odráží německou podobu českého slova „hradec, hradský“ a patrně tedy znamená „hradské lesy“ (CDM VI, č. 88, 61–62; č. 177, 134–135).

Nejstarším známým královským úředníkem na Buchlově byl Albert ze Zdounek. Z listin z let 1301, 1320 a 1321 vyplývá, že Albert nejpozději od roku 1277 držel hrad Buchlov z titulu jím zastávaného úřadu královského lovčího – v roce 1320 je označen jako *magister siluarum regiarum* a o rok později jako bývalý *forestarius siluarum Greczne et siluarum super Morauam*, tedy jako královský lovčí lesů kolem Buchlova a zároveň jako nejvyšší lovčí na Moravě (CDM V, č. 123, 128; VI, č. 162, 126–127; VI, č. 177, 134–135). Úřad královského lovčího buchlovských lesů byl tedy pravděpodobně zároveň spojen s úřadem královského purkrabího. Tyto zprávy potvrzuje také starší listina Getrudy z Deblína z roku 1299, ve které je mezi svědky uveden *dominus Albertus dictus de Buclaw camerarius Morauie* – Albert totiž navíc v letech 1297–1300 a 1301 zastával výnosný úřad královského podkomořího na Moravě a patřil mezi přední moravské velmože (Jan 1995, 23; týž, 2000, 199–201).

V roce 1300 se podle Buchlova (*de Buchlow*) tituloval jistý Protiva (CDM V, č. 117, 121–122), v jeho případě šlo patrně o nižšího úředníka (podpurkrabího, lovčího) ve službách Alberta ze Zdounek, nikoliv však o královského purkrabího. Samotný hrad se poprvé výslovně uvádí v roce 1320 jako *castrum regium in Buchlaw* a o rok později jako *castrum Buchlawicz* (CDM VI, č. 162, 126–127; č. 177, 134–135). Druhá zpráva dokládá, že pro označení hradu se používal i tvar Buchlovice. Tato varianta byla pravděpodobně použita již v roce 1315, kdy se mluví o lese zvaném *Grecz* ležícím *circa Buchlowicz*, tedy v okolí hradu Buchlova (CDM VI, č. 88, 61–62). V této souvislosti je potom možné uvažovat o tom, že bratři Ondřej a Jeroným *de Bvchlawiz*, kteří v roce 1270 vystupují mezi dalšími poměrně významnými svědky v listině Přemysla Otakara II. pro velehradský klášter, se titulovali

10. Hrad Buchlov – vstupní pozdně gotická brána do vnitřního nádvoří. Foto M. Pavlů.

11. Hrad Buchlov – segment s obloučkovým vlysem, patrně mezi-
lodní arkáda z nejstarší fáze výstavby hradu.
Foto M. Pavlů.

12. Hrad Buchlov – architektonický článek s poprsím Krista, za-
zděný v branské věži, nyní uložen v hradní ex-
pozici. Foto M. Pavlů.

podle buchlovského hradu – pravděpodobně zde zastávali úřady, možná úřad purkrabího či lovčích (CDB V/2, č. 606, 204–205). Oba bratři vystupují bez predikátu ještě v roce 1278 (CDB V/2, č. 875, 611–612). Podobně v roce 1287 vystupuje jako svědek v listině týkající se velehradského kláštera jistý *dominus Iarohneuus de Buchlowicz* (CDM IV, č. 253, 330–331). Tento Jarohněv, Protiva z Buchlova i oba bratři Ondřej a Jeroným pravděpodobně náleželi k jednomu rodu, jehož další členové se objevují v průběhu 14. století – v roce 1324 Protiva z Buchlovic s bratry Jeronýmem a Slaviborem, v roce 1333 opět bratři Protiva a Slavibor z Buchlovic a řada pozdějších zmínek (CDM VI, č. 261, 197; VI, č. 455, 349–350). Tento rod se pravděpodobně střídavě tituloval podle svého sídla v Buchlovicích i podle hradu Buchlova v souvislosti s úřady zde zastávanými (srov. blíže Jan 2000, 199). Samotné Buchlovice byly ve 14. století alodním statkem a byly rozděleny na několik samostatných částí; k panství hradu Buchlova byly připojeny až v 16. století (Pokluda 1991–1992, 55; Uherskohradištsko, 468–469).

Písemné prameny toho o osudech Buchlova ve 14. století mnoho neřikají s výjimkou několika stručných zmínek o hradě a jeho purkrabích – z nich se plným jménem a titulem uvádí v roce 1398 Hartman ze Stříteže *purchravius in Buchlaw* (CDM XV, č. 379, 334–335; srov. Pokluda 1991–1992, 55). Po celé 14. století hrad zřejmě zůstal v přímém držení českých králů, respektive moravských markrabat. Teprve na přelomu století se tato situace změnila a hrad získali někdy před rokem 1406 do zástavy od markraběte Jošta bratři Jan a Jindřich z Lichtenštejna (LC II, č. 272, 54). Následovalo dlouhé období, kdy byl hrad Buchlov s příslušnými statky v rukou celé řady zástavních držitelů (srov. blíže Pokluda 1991–1992). Z nich se do dějin Buchlova výrazně zapsal jeho pozdněgotickou přestavbou zejména moravský zemský hejtman Ctibor Tovačovský z Cimburka. Cimburkové hrad drželi v letech 1484–1495 (srov. Kasík 1999). Za Václava ze Žerotína a jeho ženy Anny ze Zahradky se hrad s panstvím stal v roce 1520 alodním statkem zapsaným v zemských deskách (ZDO II, č. 84–85, 211–212; Pokluda 1991–1992, 67–68).

K hradu Buchlovu, podobně jako k blízkým zeměpanským hradům Brumovu a Lukovu, se vztahovala kromě správní také soudní pravomoc v podobě trestní jurisdikce vykonávané ex officio v rámci panovnického regálu. Tato jurisdikce se vztahovala především ke zeměpanským venkovským statkům a v souladu se zněním tzv. Statut Konráda Oty ji vykonával úředník označovaný jako *villicus*, od poloviny 13. století také jako *iudex provincialis* či německy *lantrichter*. Tento úřad a s ním spojená jurisdikce byly velmi často vázány ke královským hradům a úřadům purkrabích (srov. Jan 2000, 42 an.; Janiš 1999, 53 an.).

Údaje o buchlovském *lantgerichtu* jsou poměrně pozdní. Tento soud je poprvé výslovně zmíněn až v roce 1544 v zemskodeskovém zápise o postoupení hradu a panství Pavlem ze Žerotína Janu Ždárskému ze Zástřizl (kupní smlouva byla uzavřena mezi květnem 1542 a dubnem 1543). Panství bylo postoupeno „s lovčími ve Stříbrnicích a s tím právem, v kterémž ti lovčí k hradu Buchlovu od starodávna vysazení sou a s tím soudem lantgerychtem a právem krevním, což oni souditi mají“ (ZDO II, č. 120, 336–337; Pokluda 1991–1992, 68). Vznik buchlovského trestního soudu lze na základě analogií s jinými hrady (Brumov, Veveří) bezpečně položit do 13. století. Od ostatních podobných soudů se však odlišoval tím, že jeho přísedícími bylo dvanáct lovčů ze Stříbrnic v čele se svým starostou; soudu předsedal buchlovský purkrabí. Pravomoc tohoto soudu se však netýkala jen deliktů narušujících lesní regál, ale obecně všech typů deliktů – šlo tedy o obecný trestní soud řídící se zemským právem, byť postupem doby se z něj stal vlastně soud „vrchnostenský“ ovlivněný městským právem (k soudu Jan 2000, 199–206; Verbík 1976, 12–35).

Prameny 16. a 17. století zachytily již zmenšený rozsah buchlovského soudního obvodu. Jurisdikce se nepochybně týkala celého královského hvozdu, jehož původní hranice ve 13. století sahala na jihu až ke Kyjovu a stýkala se zde zřejmě s obvodem bzeneckého landrichtera. Východní hranici tvořila řeka Morava až k Napajedlům a dále hranice vedla po severním obvodu Chřib (včetně Lubné s lovci a Zdounek) k jejich západnímu okraji (Střílky, Koryčany). Původní rozsah hvozdu byl však zmenšen již ve 13. století – nově založený

Obr. 13. Hrad Buchlov – architektonický článek (svorník) se zoomorfním motivem. Foto M. Pavlů.

13a. Ostění portálu průjezdu brány z doby 2. pol. 13. století (motiv tzv. drápku).

14. Hrad Buchlov – architektonický článek (vlys?) se zoomorfním motivem.
Foto M. Pavlů.

15. Hrad Buchlov – západní okno hradní kaple, vzadu renesanční tzv. Hodinová věž. Foto J. Kohoutek.

16. Hrad Buchlov – hlavice vstupního portálu do hradní kaple. Foto P. Pavlíčková.

velehradský klášter získal lesní újezd, jehož hranice byly popsány v imunitní listině vydané klášteru Přemyslem Otakarem I. v roce 1228 (CDB II, č. 321, 319–323). V roce 1544 náležely pod pravomoc buchlovského trestního soudu lokality ležící především v jižní a východní části bývalého královského hvozdu (Buchlovice, Stříbrnice, městečko Žeravice, Kostelec, Žádovice, Moravany, Moštěnice, Vřesovice, Labuty, Osvětimany, Hýsly, Skalka, Ježov, Domanín, Vážany, Újezdec, Medlovice, Tučapy, Polešovice, Boršice, Zlechov, Tupesy, Břestek, Lhotka, Zlámanka, Roštín, Babice, Traplice a Jalubí „*a tím se vším plným právem a vrchností, jakž ten landgericht a krevné právo od starodávna k hradu Buchlovu vysazeno a toho na těch gruntech a dědinách užíváno jest*“). Spadaly sem tedy i vsi jiných vrchností včetně několika lokalit náležejících církevním institucím – velehradskému klášteru a olomouckému biskupství.

Lze tedy oprávněně předpokládat, že buchlovský lovecký hvozď svým rozsahem a významem představuje analogii s královským loveckým újezdem v Čechách na Křivoklátsku, jehož centrem byl dvorec ve Zbečně s loveckým úřadem a později hrad Křivoklát (Menclová 1972, 189).

Vznik nejstarších zeměpanských hradů na východní Moravě (Buchlov, Brumov, Lukov) lze spojit s rozsáhlými zakladatelskými aktivitami moravského markraběte Vladislava Jindřicha, bratra českého krále Přemysla Otakara II. (k této problematice podrobněji Janiš–Kohoutek, v tisku). Jejich výstavba velmi úzce souvisela se stavební hutí velehradského kláštera, přičemž vybudování těchto hradů nelze považovat jen za jakýsi „vedlejší“ produkt velehradské huti, ale podle všech dosud zjištěných poznatků probíhala stavební činnost na těchto lokalitách již v období velkolepé realizace výstavby velehradského klášterního komplexu v období první a druhé čtvrtiny 13. století (dostavba převážné části areálu velehradského kláštera je kladena k rozmezí let 1235–1240). Založení nových zeměpanských hradů souviselo s dynamickými proměnami, kterými Morava a ostatně celý český stát od počátku 13. století procházel. Zásadní proměny v rámci Moravy v období první čtvrtiny 13. století (tedy za vlády markraběte Vladislava Jindřicha) lze doložit rozmachem emfyteutické kolonizace, razantním nástupem zakládání nových měst a v neposlední řadě lze s jeho osobou spojovat také výstavbu dalších zeměpanských hradů (např. Landštejn, Děvičky – Maidburg a nebo Veverří) či přestavbu starších kastelánských center na mladohradištních hradiscích (např. Přerov, Olomouc). Hrad jako Lukov, Brumov a Buchlov se staly výraznými oporami panovnické moci jako centra správy a soudnictví i jako vojenské pevnosti na exponovaném území jihovýchodní Moravy (Janiš – Kohoutek, v tisku). Význam těchto hradů umocňuje i jejich dochovaná architektura – což platí zejména o době dochovaném Buchlovu, který se svou nejstarší stavební fází (palácem sevřeným mezi dvěma hranolovými věžemi – obr. 2) velmi blíží pozdně románskému Landštejnu na pomezí Moravy a Čech. Tuto výstavbu buchlovského hradu klademe na základě výše uvedených poznatků archeologického výzkumu a stavebně historického rozboru do období vlády markraběte Vladislava Jindřicha s možným dokončením kolem roku 1240, na níž následně navázala druhá stavební fáze za vlády krále Přemysla Otakara II. někdy mezi lety 1260–1280.

Prameny:

CDB – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, II., ed. G. Friedrich, Pragae 1912; V., sv. 2, ed. J. Šebánek–S. Dušková, Pragae 1981.

CDM – Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, IV., ed. A. Boczek, Olomucii 1845; V., ed. A. Boczek–J. Chytil, Brunnæ 1850; VI., ed. P. Ritter v. Chlumecky–J. Chytil, Brünn 1854; XV., ed. B. Bretholz, Brünn 1903.

LC – Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové, II., ed. V. Brandl, Brno 1872.

ZDO – Moravské zemské desky 1480–1566, II. Kraj olomoucký, ed. F. Matějka, Brno 1948.

Literatura:

- H u r t, R., 1934: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě, I. (1205–1650)*, Olomouc.
- J a n, L., 1995: *Neznámá listina na deblínské panství*. Časopis Matice moravské, 114, s. 3–24.
- J a n, L., 2000: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno.
- J a n i š, D., 1999: *Institucionální základy zemského práva na Moravě ve 13. a 14. století (Zeměpan-
ská správa – zemský soud a sněm – zemské desky)*. Netištěná disertační práce na PrF MU, Brno.
- J a n i š, D. – K o h o u t e k, J., v tisku: *Královské hrady východní Moravy a jejich úloha v mocenském
a správním systému ve 13. a 14. století*. In: *Archaeologia historica* 28.
- K a s í k, S., 1999: *Znakové svorníky na hradě Buchlově*. Slovácko 41, s. 215–243.
- K o h o u t e k, J., 1995: *Hrady jihovýchodní Moravy*. Zlín.
- K o h o u t e k, J., 2001: *Výzkum na hradisku Modla u Buchlovic*. Slovácko 43, s. 115–126.
- K u t h a n, J., 1982: *Architektura v přemyslovském státě 13. století*. In: *Umění doby posledních Pře-
myslovců, Praha–Rožtoky*, s. 181–352.
- K u t h a n, J., 1986: *Královské kaple 13. století v českých zemích*. *Umění* 34 (1), s. 35–43.
- K u t h a n, J., 1994: *Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města – hrady – kláštery –
kostely*. Vimperk.
- M e n c l o v á, D., 1972: *České hrady*. (I. díl), Praha.
- M e r h a u t o v á, A., 1971: *Raně středověká architektura v Čechách*. Praha.
- M e r h a u t o v á, A. – T ř e š t í k, D., 1984: *Románské umění v Čechách a na Moravě*. Praha.
- P e t r ů, J., 1969: *Raněgotická kaple na hradě Buchlově*. In: *Monumentorum tutela – Ochrana
pamiatok* 5, Bratislava.
- P o k l u d a, Z., 1991–1992: *Hrad Buchlov za vlády zástavních pánů*. Slovácko 33–34, s. 55–73.
- P r o k o p, A., 1904: *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*. Wien.
- S t e v e n s, N., 1978: *Die Burgkapellen in deutschen Sprachraum*. Köln
- Uherskohradištsko* (Vlastivěda moravská). Brno–Uherské Hradiště 1992.
- V e r b í k, A., 1976: *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*. Brno.

PhDr. J i ř í K o h o u t e k, CSc. (n. 1952), působí v Ústavu archeologické památkové péče v Brně – expositura
Zlín. Zabývá se především středověkou fortifikační architekturou. V současné době provádí záchranné výzkumy
na jihovýchodní Moravě.

Mgr. D a l i b o r J a n i š, Ph.D. (n. 1973), vědecký pracovník brněnské pobočky Historického ústavu AV ČR.
Zabývá se dějinami středověku a raného novověku se zaměřením na dějiny práva, dále také středověkou fortifi-
kační architekturou, dějinami šlecht apod.

The Buchlov Castle and its Role in the Fortification and Administration System of the Medieval East Moravia

Abstract

In 1986, a partial archaeological research took place within the confines of the Buchlov castle. At the same time, an analysis of the building's construction history was conducted. Based on the then acquired information, complemented with evaluation of historical sources, we are able to present a brief survey of the early beginnings and subsequent developments of the Buchlov castle complex. The oldest preserved parts of the castle are the two bulky prism-shaped towers with the palace built between them. They were built most probably in the first quarter of the 13th century, i.e. under the reign of the Moravian Margrave Vladislav Jindřich, the brother of the king Přemysl Otakar I. This is proved not only by the finds of pottery unfolded by archeological prospectings, but also by the remains of original architectural supplements of the castle's sacral structure, which itself hasn't been preserved. These remains include a segment of an internave arcade with embowed relief, architectonic accessories of limestone with zoomorphous decorations and others. The second construction phase

took place in 1260-1280 during the reign of the king Přemysl Otakar II. and included the construction of the eastern tower gate and palace reconstruction. Even though the oldest written mentions of the castle date back to the late 13th century, a thorough analysis of written sources seems to suggest that the castle was there already in the mid 13th century.

The Buchlov castle was established as a central supporting point for a large area (Chřiby). Initially, it served as a seat of royal or margrave masters of the hounds (e.g. Albert of Zdounky as of 1299) and retained this function even in the following centuries. The hunting ground of Buchlov is comparable in its size and importance to the royal hunting ground Křivoklátsko, the center of which was originally the hunting estate of Zbečno and later the Křivoklát castle.

Die Burg Buchlov (Buchlau) innerhalb des Fortifikations- und Verwaltungssystems im mittelalterlichen Ostmähren

Zusammenfassung

Im Jahre 1986 wurde eine archäologische Teiluntersuchung im Areal der Burg Buchlov durchgeführt, die zugleich mit einer baulich-historischen Analyse des Objekts verbunden war. Aufgrund der damals erworbenen Erkenntnisse sowie der Auswertung von erreichbaren historischen Quellen kann also ein kurzgefasster Grundriss des Anfangs und der folgenden Entwicklung des Buchlauer Burgkomplexes vorgelegt werden. Als ältester bis heute bestehender Teil der Burg können zwei mächtige prismatoidische Türme gelten, zwischen denen der Burgpalast erbaut wurde. Diese Bauphase kann höchstwahrscheinlich in das erste Viertel des 13. Jahrhunderts, d. h. in die Zeit unter der Regierung des mährischen Markgrafen Vladislav Jindřich (Bruder des böhmischen Königs Přemysl Otakar II) datiert werden. Belegt ist dies nicht nur mit keramischen Funden aus archäologischen Sonden, sondern auch mit Resten der architektonischen Ausstattung eines ursprünglichen Sakralbaus im Burggelände, der jedoch nicht erhalten wurde (ein mit bogenförmigem Fries ausgestaltetes Segment einer Schiffsarkade, architektonische Segmente aus Kalkstein mit tierischem Motiv u. ä.). Darauf folgte die zweite Bauphase (Aufbau des Ostturms, Umbau des Palastes), ungefähr in den Jahren 1260–1280 schon unter Přemysl Otakar II verlief. Die ersten schriftlichen Quellen zur Geschichte dieser Burg stammen zwar erst vom Ende des 13. Jahrhunderts, seine Existenz ist jedoch mit der Analyse von historischen Quellen wahrscheinlich bereits für die zweite Hälfte des 13. Jahrhunderts belegt.

Die Burg Buchlov entstand als zentraler Stützpunkt für ein umfangreiches Gebiet (Chřiby), sie war Sitz der königlichen, bzw. markgräfischen Jägermeister (beispielsweise Albert von Zdounky gegen 1299) und diese Funktion behielt sie auch in folgenden Jahrhunderten. Mit seinem Umfang und seiner Bedeutung stellt das Buchlauer Jagdrevier eine Analogie zum königlichen Křivoklát-Jagdbezirk in Böhmen dar, dessen Zentrum der Hof mit einem Jagdamt in Zbečno war; später wurde zum Jagdzentrum die Burg Křivoklát.

MÁLO ZNÁMÁ KOLEKCE RELIÉFNĚ ZDOBENÝCH POZDNĚ STŘEDOVĚKÝCH KACHLŮ Z DAMBOŘIC

Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Při výzkumech J. Vrbase a H. Landsfelda v Dambořicích na Ždánicku se podařilo odkrýt rozsáhlou předhabánskou a habánskou hrnčářskou produkci. Část z bohaté kolekce, která nebyla nikdy souhrnně zpracována, se stala námětem této práce, mapující pozdně středověkou produkci reliéfně zdobených kachlů.

Úvod

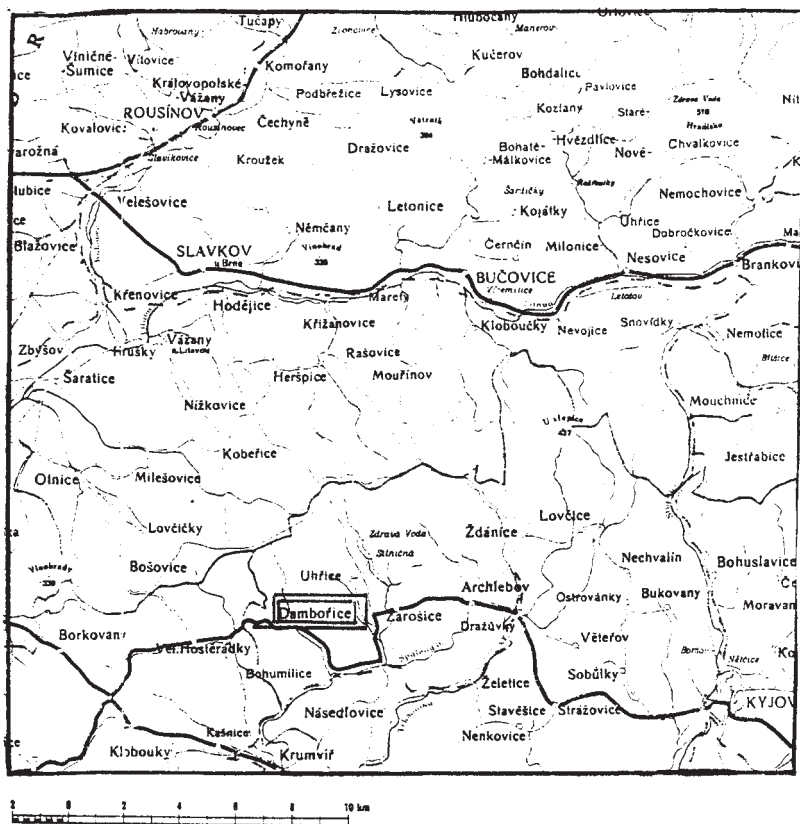
Na přelomu roku 2000 a 2001 jsem měla možnost zpracovat kolekci reliéfně zdobených komorových kachlů, které z pozůstalosti Heřmana Landsfelda zakoupilo Masarykovo muzeum v Hodoníně.¹ Sbírka představuje výběr materiálu, který získal Heřman Landsfeld v 50. a 60. letech během výzkumu hrnčářských pecí v Dambořicích, Nové ulici. V omezené míře bylo součástí sbírky i několik exemplářů velmi zajímavých kachlů z nedalekých Bošovic, které leží 6 km SZ od Dambořic.

Historie Dambořic

Dambořice leží vzdušnou čarou 14 km jižně od Slavkova u Brna (obr. 1) a již ve středověku vedla obcí významná cesta, která směřovala z Násedlovic přes Dambořice na Velké Hostěrádky a odtud na Brno. Tvrz, která zde stávala, byla situovaná do míst pozdějšího katolického hřbitova a také při úpravách tohoto místa, roku 1885, byly nalezeny reliéfně zdobené kachle nejasného stáří, jejichž bližší popis autor zprávy J. Vrbas (1930, 359) nspecifikuje: „*.../ bílé kachle z kamen s vypouklými figurkami dvou paní, jak se tahají za vlasy*“. V souvislosti s kachlovou kolekcí, kterou zakoupilo Masarykovo muzeum v Hodoníně, je zajímavá rovněž informace, že o vlastní ulici Novou (srovnej obr. 2), tedy místo hrnčářských dílen i následného archeologického výzkumu, se obec rozšířila kolem roku 1500 (Hurt 1970, 344). H. Landsfeld k tomu v roce 1974 poznamenal (84): „*...plochy nynějších zahrad a dvorů a celá úžlabinka Nové ulice byly místem vykázaným tehdejšími pány nebo obecní radou městečka, aby si na něm mohli místní hrnčíři i kamnáři postavit keramické pece a v nich vypalovat svůj tovar. Tuto domněnku potvrzuje historická skutečnost, že když přišli do Dambořic habáni r. 1550, postavili si také zde keramickou pec na horní části dnešního humna J. Bělohoubka*.“ Dalším důležitým mezníkem v historii obce, který s kamnářskou produkcí souvisí, bylo povýšení Dambořic na městečko za Jana Kuny z Kunštátu 30. září roku 1534 (Hurt 1970, 344; Čarek 1985, 117) a příchod novokřtěnců roku 1550. Jan Kuna z Kunštátu a na Lukově, zemský hejtman a jedna z nejslavnějších postav dambořických dějin, se však nezasloužil jen o povýšení Dambořic, ale také o výstavbu farního kostela a o celou řadu dalších výsad (Flodr 1994, 17). Není proto bez zajímavosti, že s jeho postavou je patrně spojen i jeden z reliéfů římsových komorových kachlů (viz níže). Slavná éra rozkvětu města za Kunštátů končí rokem 1549, kdy dědicové Jana Kuny prodali městečko i s tvrzí, pivovarem a pustou vsí Nesklovice Petrovi z Kounic sídlícímu na Slavkově (Flodr 1994, 17).

Kachlová produkce z Dambořic

Zpracovaná kolekce představuje „domácí“ kachlový materiál vyráběný v závěru 15. století a během první poloviny 16. století. „Domácí výroba“ patrně zcela zaniká s příchodem habánské komunity a s nástupem habánských hrnčářských dílen. Datem postupného zánikání „domácí produkce“ je tak období kolem roku 1550.

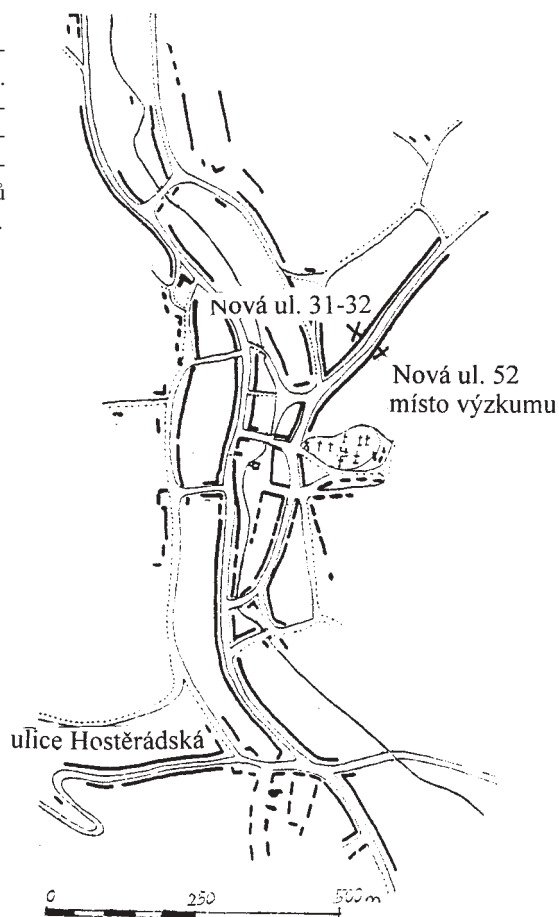
1. Dambořice leží na jižním okraji Žďánických vrchů, v prostoru mezi Slavkovem na SZ a Kyjovem na JV. Lokalita je zvýrazněna.

Bohatý kachlový materiál z předhabánské výroby, který během výzkumných akcí získali J. Vrbas a H. Landsfeld,² představuje dva rozdílné časové horizonty. Vrstvu ještě pozdně goticky zpracovaných námětů (např. motiv Veraikonu, sv. Jiří, husitský motiv a reliéf paprečnicka) a vrstvu renezančních portrétních kachlů, která vykazuje jisté shodné rysy s kachli získanými J. Langovou a J. Kohoutkem na hradě Lukov nedaleko Zlína.³ Tato mladší vrstva reaguje na dobově aktuální renezanční ohlasy (portréty Anny Jagellonské a Ferdinanda I. Habsburského) a od předchozí skupiny ji samozřejmě odlišují i technologické parametry. Za dobu vzniku mladší vrstvy kachlové produkce je možné považovat polovinu 16. století, resp. 3.–4. desetiletí tohoto století a to s ohledem k vlastním námětům kachlů, jejich technologickým aspektům, ale i s poukazem ke dvěma důležitým historickým skutečnostem.⁴

Jestliže mladší vrstvu hrnčířské kachlové produkce je možné dát do souvislosti s produkcí známou z Lukova, pak v případě starší vrstvy se nabízí minimálně dvě analogie ze strážnického materiálu (srovnej: Michna 1971, 251–264, obr. 5:5; Měřinský 1997, 87). Dambořická kolekce je ovšem zajímavá i výskytem sekundárních otisků kachlů (tzv. „pirátských kopií“) a unikátní je rovněž díky částečně zachovanému sekundárnímu kadlubu.

Námětové bohatství dané sbírky a omezený prostor pro tento článek mi neumožňují se vyčerpávajícím způsobem vyjádřit ke všem možným aspektům a nastíhým otázkám. Souhrnněji tak mohu v následujících řádcích představit jen část produkce.

2. Plán Dambořic z první třetiny 20. století. Převzato: Vrbas, J. 1930: Ždánsko. Zeměpisný a dějepisný popis, 359. Ždánice. V plánu jsou popsány důležité ulice. Zachyceno je rovněž místo hrnčířských dílen a následných výzkumů J. Vrbase a H. Landsfelda v ulici Nové.

Starší horizont kachlové produkce

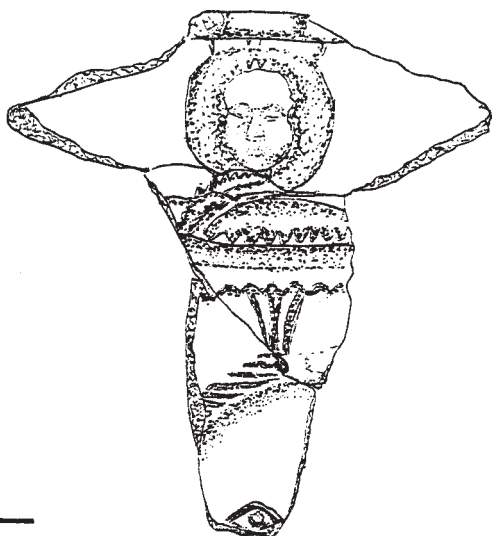
Starší vrstvu, domácí dambořické kachlové produkce, představují pozdně gotické kachle, které se do této vrstvy hlásí nejen způsobem provedení,⁵ ale také náměty. Ztvárněna jsou témata náboženská (sv. Jiří, motiv Veraikonu) či dobově aktuální (kachel s možným husitským motivem).

Vlastní starší horizont kachlové produkce není zastoupen početnou kolekcí, jedná se však o motivicky i ikonograficky zajímavě zpracované kusy. Bez zajímavosti ovšem nejsou ani sekundární otisky, které máme možnost sledovat jak u motivu sv. Jiří, tak u jednoho z římsových kachlů.

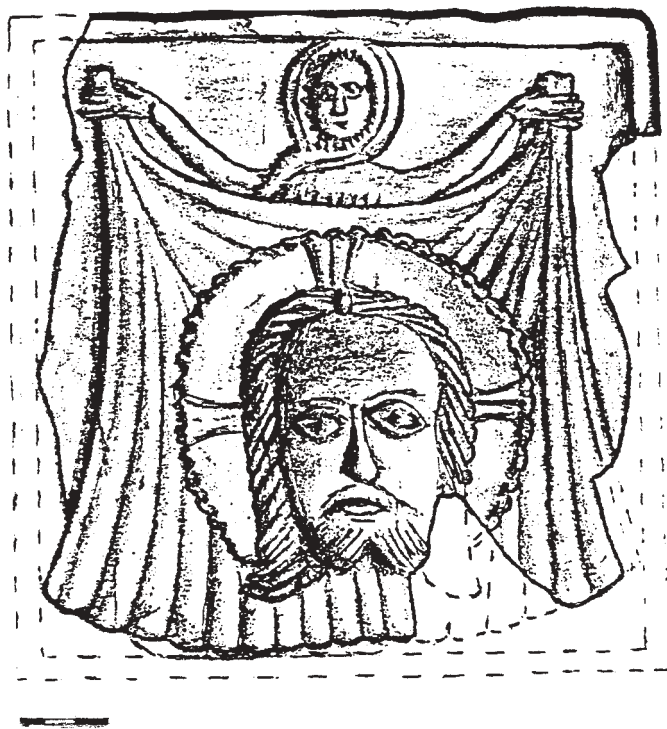
1. Figurální kachle s náboženskou tematikou

1.1. Motiv Veraikonu

Otisk Ježíšovy tváře na roušce či lněné látce, kterou mu žena jménem Veronika otřela cestou na Kalvárii tvář, byl ve středověkém malířství velmi častým námětem. Domnělá rouška, co by relikvie uchovávaná ve svatopetrském chrámu v Římě,⁶ se stala dokonce podnětem ke vzniku speciálních malířů Veroničiných, „pictores Veronicarum“, kteří masově vyráběli kopie zakupované římskými poutníky jako prostředek k získání odpustků. Ale nejen tato kopie, jakýkoli obraz Veraikonu pořízený pro kostel přinášel dle buly papeže Bonifáce VIII.⁷ věřícím odpuštění. Není proto divu, že se tento motiv rozšířil od poloviny 14. století po celé západní Evropě (Dvořáková–Krása–Stejskal 1978, 107).

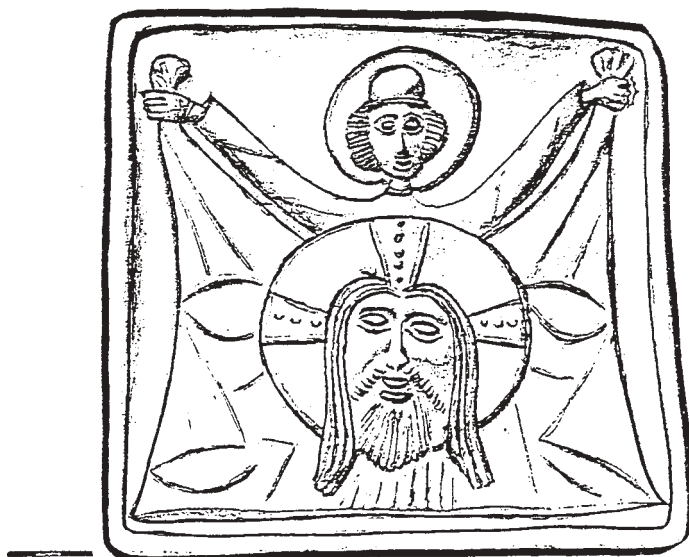
3. Ze zlomků slepená část kachle s motivem Veraikonu. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice, čp. 31. Kresba D. Menoušková.

4. Rekonstrukce kachle s motivem Veraikonu, otištěného z velmi blízké matrice. Neznámá lokalita. Uložení: Muzeum jihovýchodní Moravy, Malenovice. Kresba Č. Pavlík. Zlomek téhož kachle je toho času umístěn ve druhé horní bráně průjezdu hradu Helfštýna.

5. Dřevořez se sv. Veronikou, která drží roušku s otiskem Kristovy tváře. 15. století. Převzato: Archeologie Libereckého kraje č. 1, 1998, 113, obr. 74 a zde přetištěno z publikace Lüt-zow, Carl von 1889: Geschichte des deutschen Kupferstiches und Holz-schnittes, 53, obr. 23.

6. Komerový kachel s postavou držící roušku s otiskem Kristovy tváře z hradu Rožnova pod Radhoštěm. Obě hlavy mají svatozář. Rozměry 195×195 mm. Uložení: Muzeum jihovýchodní Moravy, Malenovice. Kresba Č. Pavlík. Převzato: Pavlík, Č., 1992: Gotické a goticko-renesanční kachle z hradu Rožnova. Katalog. Soukromý tisk. Praha. Otisk z velice blízké matrice pochází z hradu Navárova v severních Čechách. Publikováno v: Archeologie Libereckého kraje č. 1, 1998, 113, obr. 74.

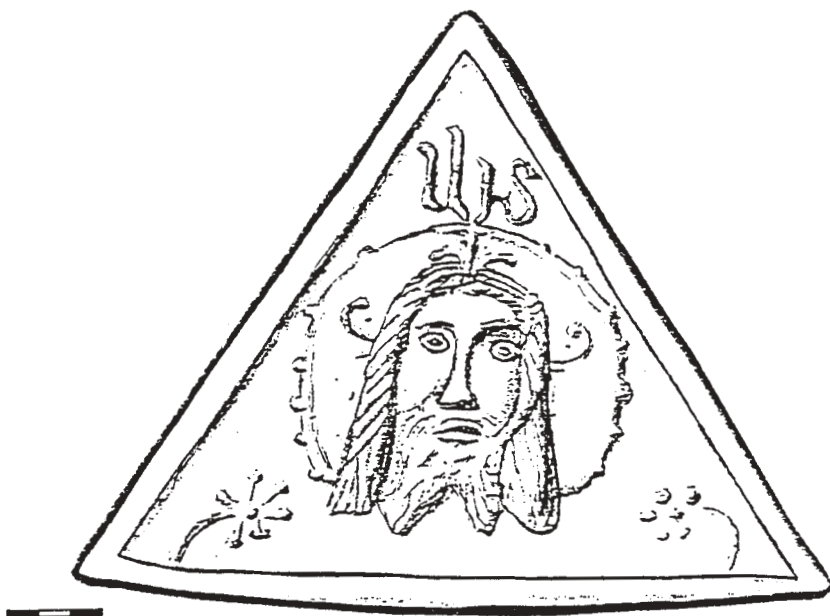
Veroničin příběh byl ve středověkém malířství velmi oblíbený, i když v evangeliích není o této události, ani o Veronice samotné, která byla později prohlášena za svatou, žádná zmínka. Literárním pramenem, kladeným do poloviny 13. století, který příběh zaznamenává, je tak až Zlatá legenda (např. vydání 1998, 136). Ta uvádí Veroničin příběh takto: Veronika, která znala Ježíše již předtím, chtěla dát namalovat jeho portrét. „*Když můj Pán chodil po světě a kázal, velmi nelibě jsem postrádala jeho přítomnost, a chtěla jsem si proto dát namalovat jeho podobiznu, aby mi aspoň obraz jeho podoby poskytl útěchu, až bych byla připravena o jeho přítomnost*“, (tamtéž). Když však Veronika zamířila s plátnem k malíři, potkal ji Ježíš Kristus. Po té, co mu sdělila důvod své cesty, si od ní plátno vyžádal a otiskl do něj svou tvář. Plátno mělo léčivé účinky, a proto jej Veronika poskytla těžce nemocnému římskému císaři Tiberiovi, aby mu pomohlo se uzdravit. U císaře se odehrávala scéna doprovázená těmito slovy: „*Ježíše, po němž jsi dlouho toužil, vydali Pilát a Židé nespravedlivé smrti a z nenávisti ho ukřižovali. Přišla tedy se mnou jedna žena a přinesla obraz samého Ježíše. Jestliže se na něj oddaně podíváš, brzy se uzdravíš*.“ Císař pak nechal rozprostřít na cestě hedvábné látky a poručil, aby mu onen obraz ukázali. Jakmile se na obraz podíval, nabyl dřívějšího zdraví (tamtéž).

Scéna, potažmo celý ikonografický typ Veraikonu, Veroničina příběhu, má kořeny v legendě patrně francouzského původu. Vlastní označení je ovšem odvozeno od latinských slov „vera ikon“ a řeckého „vera eikón“, která v překladu znamenají „pravá podoba“, „pravá tvář“ (srovnej: Hall 1991, 478; Pavlincová 1994, 317; Skružný 1996, 198). Veraikon totiž měl být otiskem skutečné Ježíšovy tváře, jeho pravý obraz, který se do látky zázračně otiskl (srovnej: Hazlbauer 1998, 125–126). Od slov „vera ikon“ je pak odvozeno i jméno hlavní ženské hrdinky – Veronika.

Středověké malířství znázorňuje tuto událost obvykle dvěma způsoby (Hazlbauer 1998, 125–126). V jednom vystupuje Veronika, která klečí u cesty se šátkem s obrazem Ježíšovy tváře či mu tvář přímo otírá. Druhá verze je symboličtější a jejím námětem je už samotná rouška s otiskem Kristovy tváře, někdy s trnovou korunou. Roušku přitom může držet jak Veronika (srovnej např. obr. 4, 5, 6), tak dvojice andělů (obr. 9, 11), popřípadě se rouška vyskytuje sama o sobě (obr. 8, 10), bez dalších postav. Veronika může mít na hlavě turban jako narážku na svůj východní původ. Někdy stojí mezi sv. Petrem a Pavlem, patrony Říma.

Motiv Veraikonu uvádí z reliéfně zdobené čelní vyhlávací stěny kachle z Hradce Králové Z. Hazlbauer (1998, 125–126) (obr. 8). Tento reliéf je však o poznání stylizovanější a jednodušší než kus z Dambořic. Týž autor uvádí další známý exemplář z hradu Rožnova pod Radhoštěm (viz obr. 6). Tam roušku s Ježíšovou tváří drží v rozpažených rukou výrazně stylizovaná postava Veroniky. Totožný exemplář jako z hradu Rožnova pod Radhoštěm pochází ještě ze severočeského hradu Navárova (srovnej obr. 5–6). Nejbližší analogií k dambořickému kusu je exemplář ze severomoravského hradu Helfštýn. Totožný, částečně zrekonstruovaný exemplář je dochovaný také v muzeu v Malenovicích (z neznámé lokality – viz obr. 4).⁸ Motiv Veraikonu z reliéfní ČVS je však znám i z dalších lokalit. Z. Hazlbauer (1998, 125–126) jej uvádí např. ze slovenského hradu Liptova (zde je Ježíšova tvář umístěna do složitějšího gotického architektonického motivu), z polského Jarocina (motiv je zde zasazen do širokého kruhového orámování), autoři jej ovšem uvádí jako vyobrazení Jana Křtitele. Dále je tento motiv znám např. z Polné (obr. 9), zde roušku drží dva andělé, zachovaná je asi polovina kachle.⁹

Motiv Veraikonu je od roku 1959, kdy jej při kopání jímky a to buď v zahradě Josefa Bělohoubka (čp. 52) či na protějším pozemku Aloise Rindy (čp. 31) (údaje se v pramenech liší)¹⁰ v Nové ulici vykopali dělníci při hloubení jímky (Kronika obce Dambořice. Svazek III, 1960–1963; Flodr 1994, 18; Kropáč 1996, 16), znám také z Dambořic. Další exempláře uvádí H. Landsfeld (1974, 87) již ze zmíněného pozemku pana Rindy, z Dambořic Nové ulice č. 31. Jeden z exemplářů, získaných výzkumem pece na tomto pozemku, je zobrazený i v této práci. Podle zprávy H. Landsfelda z roku 1974 (87) měl být kachel s vyobrazením sv. Veroniky vůbec nejčastěji se vyskytujícím motivem v rámci starší vrstvy dambořické

7. Vrcholový kachel ve tvaru rovnoramenného trojúhelníka s motivem Kristovy hlavy, nad ní je nápis „IHS“. Kachel pochází z hradu Rožnova pod Radhoštěm. Exemplář je rekonstruován. Rozměry 200×225 mm, Muzeum jihovýchodní Moravy Malenovice. Kresba Č. Pavlík, převzato: Pavlík, Č., 1992: Gotické a goticko-renesanční kachle z hradu Rožnova. Katalog. Soukromý tisk. Praha.

8. Kachlový reliéfní motiv Veraikonu z Hradce Králové-města. Přelom 15. a 16. století. Uloženo: Muzeum východních Čech v Hradci Králové. Kresba Z. Hazlbauer. Přeřzato a upraveno: Hazlbauer, Z., 1998: Krása středověkých kamen, 126, obr. 71. Praha.

9. Kachlový reliéfní motiv Veraiikonu z Polné, sestavený z pěti zlomků. 15. století. Uloženo: Muzeum Polná-hrad. Kresba Z. Hazlbauer a Č. Pavlík. Obrazový podklad použit s laskavým svolením autorů. Převzato z archivu autorů.

kachlové produkce. V kolekci zakoupené Masarykovým muzeem v Hodoníně se však zachoval pouze jeden reprezentativnější zlomek (slepený ze tří částí – obr. 3) zachycující ČVS. Vypovídací schopnost druhého dochovaného zlomku z tohoto motivu je zcela zanedbatelná. Zachovaná část kachle zachycuje jednoduchou, úzkou okrajovou lištu, na níž ve směru svislé osy navazuje vlastní výjev kachle. S gotickou minuciózností je zde podána hlava ženy, jejíž obličej se ztrácí v dekorativně zavinuté roušce. Ta se elegantně vlní kolem obličejce a ramen ženy, jeden její cíp je patrný na pravém rameni postavy. Kachel je povrchově velmi špatně dochovaný, a tak některé detaily spíše jen tušíme. Přestože v místech obličejových partií je kachel značně setřelý, je možné konstatovat, že podání obličejce Veroniky je velmi jemné až gracilní, se smyslem pro detail. Dochovaná část kachle nezachycuje ruce, které by měly roušku držet. Ostatně i rouška sama je dochována jen ve střední části a zachycuje Kristovu hlavu jen ve zlomku horní části a jednoho oka. Na roušce se z výraznějším okrajem je patrná velká, jednoduše pojatá hlava s naznačenými vlasy, které jsou uprostřed rozčesané do pěšinky. Kolem hlavy je patrná jednoduchá svatozář se třemi paprsky. Okraj svatozáře je zoubkovaný.

O vzhledu kachle si ovšem můžeme udělat představu jak na základě vlastního reliéfu, tak z popisu, který H. Landsfeld publikoval (1974, 88). Zde se uvádí: „*Nejzajímavější je kachel s motivem sv. Veroniky /.../. Jeho stručný popis: šířka 21 cm, výška 23 cm, síla jeho točeného bednění 8 mm, šířka bednění 10,5 cm. Výzdoba je umístěna v reliéfním rámcu širokém 7 mm. V jeho horní části motiv části těla sv. Veroniky, se šálem omotaným kolem krku a s roztaženými rukama, v prstech drží krásně vrásněné roucho, na němž je vymodelován obličej Krista ve značné velikosti jako hlavní výtvarný bod celé výzdoby. Kristova hlava má dlouhé vlasy, krátký vous a delší bradku. Okolo ní je široká, ozoubkovaná svatozář, třikrát přerušovaná vždy třemi paprsky. Stíny a světla vysokého reliéfu Kristovy hlavy zvyšují její důstojnost a prvenství ve výzdobě kachlu. Našly se zlomky ze šestnácti kachlů tohoto druhu, čili největší počet kachlů po hrncovitých kachlících, což dokazuje oblibu u tehdejších spotřebitelů, kteří byli samozřejmě katolíci.*“

V této souvislosti je bezesporu zajímavé porovnat dochovaný zlomek z Dambořic s rekonstrukcí provedenou na základě vzájemně se překrývajících střepů ze sbírky Muzea jihovýchodní Moravy v Malenovicích (nález veden jako neznámá lokalita) (viz obr. 4). Jedná se o střepy z několika kachlů, vzniklé otiskem patrně z totožné matrice jako střepy z dambořické kolekce. Shodují se totiž nejen technologické parametry, ale také výtvarné aspekty zlomků (viz pozn. 8). Je dosti pravděpodobné, že zlomky Veraiikonu z Landsfeldova

10. Deskový obraz Veraikonu, patrně určený pro chrám sv. Víta v Praze. Listnaté dřevo potažené plátnem. v. 620 mm, š. 505 mm. Datace: po roce 1400. Převzato: České umění gotické 1350–1420, 1970, 235, obr. 86, kat. č. 325. Praha

11. Italizující malba Roušky Veroničiny v závěru presbytáře v kostele v Želiezovcích (jižní Slovensko, okres Levice). Konec 14. století. Převzato: Dvořáková, V.–Krása, J.–Stejskal, K., 1978: Středověká nástěnná malba na Slovensku, 179–180, kat. 101. Praha–Bratislava.

výzkumu v Dambořicích jsou dnes ve své většině uloženy právě v depozitáři malenovického muzea.

Jak je ze střeptů a rekonstrukce z malenovického depozitáře patrné, držela Veronika v roztažených, neanatomicky modelovaných, rukou široce našasenou roušku. Na ní je poněkud asymetricky zobrazena vousatá Kristova hlava se svatozářím. Svatozář doplňuje ještě trojice paprsků po bocích a v horní části hlavy. Zajímavé je ztvárnění Kristovy hlavy. V porovnání s dalším dochovaným motivem roušky Veroničiny z hradu Rožnova pod Radhoštěm (viz obr. 6) je Kristova tvář podána mnohem propracovaněji. Vlasy rozdělené do pěšinky jsou sčesány dozadu a mírně zkadeřené rámují po obou stranách obličej. Výraz obličej je velmi sugestivní až uhrančivý. Minuciózně podaná hlava Veroniky, jakýsi náznak pozemského někdy až mámivě hezkého světa, tak nachází protiklad ve výrazově silné, až transcendentálním pohledem obdařené podobě Kristovy tváře. Jednoduchost a přesto působivost výrazu Krista je ještě umocněna kontrastem se zdobnými detaily, a to jak na roušce zavinující Veroničinu hlavu, tak na bohatě našasené draperii, kterou tato drží. Takto bohatě plasticky ztvárněné pozadí dojem z reliéfu zvýrazňuje.

Motiv Veraikonu se těšil oblibě zvláště od konce 13. století, veškerý zde publikovaný srovnávací materiál pak ukazuje jeho oblibu v našich končinách také ve 14. století. Reliéfy komorových kachlů s tímto motivem jsou ještě o poznání mladší a lze je klást do století 15. Ze samého závěru tohoto století patrně pochází také velmi zdařilý a výtvarně působivý exemplář z Dambořic, jak ukazují ikonografické, ale také technologické aspekty tohoto kachlu. Toto datování pak není v rozporu ani s chronologickým zařazením jiných kachlů s tímto motivem do druhé poloviny až závěru 15. století.

1.2. Kachel s motivem sv. Jiří

Již samo jméno jednoho z nejuctívanějších křesťanských mučedníků svatého Jiří je symbolické, v řečtině totiž Georgias znamená rolník.¹¹ V byzantských legendách je nazýván **megalomartyr** (tedy velkomučedník) či **tropaiforos** (nositel vítězného praporu). Ve starých slovanských verzích těchto legend je označován jako **velkomučeník, pobědonosec** (Bauerová 1992, 73–74). Jeho jméno převzala i zem nazývaná ruský Gruzie – Georgie. Na oblibě získává tento světec zvláště od 13. století, stal se tehdy ochráncem Kyjevské Rusi, patronem Anglie a ve 14. století i patronem Podvazkového řádu. Doklad velmi rané svatojiřské tradice je ostatně znám i z našeho území. Již v 10. století nesla svatojiřské patrocinium bazilika na Pražském hradě.

Nejstarší svatojiřská legenda je Paisistratovo Passio S. Georgii, napsaná v latině ve 4. století. Pozdější byzantské legendy, objevující se od konce 5. a počátku 6. století, líčí sv. Jiří jako zachránce ohrožených dívek, strádajících vězňů, zajatců, psanců na útěku a rovněž jako příznivce rolníků (ve shodě s významem jeho řeckého jména), pasáček i prostých venkovanů a jejich rodin. Latinský překlad jedné z řeckých verzí 5. století se rozšířil také po Evropě, a to i přesto, že už roku 494 jej církev zakázala. Toto původní apokryfní zpracování je sledem mučednických scén a zázraků, které se odehrály během pobytu kapadockého knížete Jiřího na dvoře pohanského krále Daciana. Teprve ve vrcholném středověku byl tento příběh obohacen o známou epizodu, v níž Jiří přemáhá draka. Jak apokryfní text, tak text Zlaté legendy, byly ve středověku přeloženy do staročeštiny. Překlad Zlaté legendy v rámci staročeského Pasionálu vznikl ve druhé polovině 14. století a dosti věrně sleduje předlohu. Apokryfní text byl přeložen v první půli 14. století jednak veršem, jednak prózou.¹²

Legenda aurea (např. vyd. 1998, 146) líčí důležitou scénu s drakem takto: „*Jiří, tribun v římském vojsku, rodem z Kappadokie, přišel jednou v provincii Libyi do města, jež se jmenuje Silena. U toho města bylo jezero veliké jako moře a v něm se skrýval jedovatý drak. /.../ Obyvatelé mu proto dávali každý den dvě ovce, aby zkrotili jeho vzteklost, jinak přepadl městské hradby a zamořoval vzduch, takže velmi mnozí hynuli. Když už jim ovce, jichž nemohli mít velkou zásobu, skoro docházely, uradili se a dávali mu jednu ovci a jednoho člověka. /.../ Když už drak sežral skoro všechny syny a dcery byla jednou losem vybrána*

12. Vlevo polovina reliéfu s motivem sv. Jiří. Primární otisk. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice, čp. 31. Vpravo druhotný otisk téhož motivu. Kachle jsou ve stejném měřítku. Kresba D. Menoušková.

jediná královská dcera a určena drakovi“. Tomu však Jiří zabránil. Saň poranil kopím a nechal ji dívce přivést do města. Tam měl draka využívat jako důrazného argumentu o síle křesťanské víry, a tak působit na pokřesťanštění měšťanů.

V legendách o tomto světcí se dále praví, že co by římský důstojník byl usvědčen z křesťanství, mučen a nakonec roku 303 stat mečem. Jako světec byl uctíván již záhy po své smrti. Bývá zachycen s ženskou postavou v pozadí (v podobě klečící dívky), která je interpretována někdy jako Diokleciánova choť Alexandra snažící se zachránit statečného křesťana, častěji však jako princezna sv. Markéta, kterou Jiří osvobozuje (srovnej legendu o Perseovi a Andromedě).

Klíčem k ikonografickému schématu bojujícího rytíře je ovšem drak, bájně zvíře, symbolizující zlo, zvláště pohanství. Tak je tomu ostatně také na reliéfu kachle z Dambořic (viz obr. 12). Obrácení nějakého pohanského kraje na křesťanství nachází odezvu v alegorické scéně zabití draka kopím. V případě sv. Jiří to měla být Kapadocie, kterou pro víru získal a která, jak uvádí jiná verze legendy, je symbolizována právě zmiňovanou dívkou v pozadí. Z hlediska ideálu křesťanského rytíře je dračí motiv klíčový a na celém příběhu nejdůležitější Jiřího pověst drakobijce. Sled mučení a zázraků Jiřího totiž nijak neodlišuje od jiných nerytířských světců. Možnost zobrazit jej jako rytíře dávala však právě scéna, kdy světec kopím útočí na draka. Ostatně také pozornost výtvarníků se soustředila především na zápas s ještěrem. Například v Brněnské legendě je scéna, představující Jiřího co by rytíře Kristova, uvedena takto: „/.../ hned v odění na kón vsede, vzem kopie v ruku, pojedje.“ Text staročeského Pasionálu zní podobně: „*Tehda svatý Jiří na kuoň vseda, svatým sě křížem požehnav, bohu sě poručiv, rytieřsky své kopie podvrh, na ješčera hnal a jemu kopím hrdlo prohnal.*“, (převzato ze Soukup 2001, 27–32).

Popularitu sv. Jiří během 15. století je možné spojovat jednak s aktualizací rytířského způsobu života během posledních desetiletí tohoto století, ale především s hrozícím turec-

13. Kachel se sv. Jiřím. Otisk z velmi blízke či totožné matrice jako dambořický zlomek. Nález učiněný roku 1963 J. Pajerem pochází ze Strážnice, ulice B. Hrejsové. Kresba D. Menoušková.

14. Kresebná rekonstrukce reliéfu komorového kachle z hradu Bouzov. Uloženo tamtéž. Převzato: Hazlbauer, Z., 1996: Soubor historických kamnových kachlů z hradu Bouzova. Archiv autora a hradu, obr. 35. Nepublikovaný rukopis.

kým nebezpečím. Proto byl symbol obnoveného rytířského způsobu života, sv. Jiří, povýšen na „Turkobijce“, a tak je také roku 1501 zobrazen císař Maximilian jako svatý Jiří, jako záštita proti nebezpečí pohanů (Pražák 1974, 163). Ve středověké imaginaci byl Jiří rytířským zápasníkem proti ďáblu už tím, že vedl křesťanský život v pokoře a utrpení a došel mučednické smrti. Ještě více ale duchovnímu rytířství odpovídal aktivní životní způsob. Jiří působící na pohanském dvoře byl vzorem „rytířům“ z řad řeholníků vybavených inkvizitorskou pravomocí, Jiří ve zbroji porážející draka sloužil za příklad opravdovým rytířům-válečnickům jako forma středověkého křesťanského svatého boje (Soukup 2001, 27–32).

15. Srovnávací ikonografický materiál. Zápas sv. Jiří s drakem Epitaf Jiříka Řepického ze Sudoměře, 1497, český mistr. Převzato: Votočka, O.–Slaviček, L., 1988: Staré české umění – sbírky Národní galerie v Praze. Jiříský klášter. Praha, č. v katalogu 77.

Kachlový reliéf s motivem sv. Jiří patří v 15. století k nejčastěji zpracovávaným a hojně používaným námětům. Obecně se dá říci, že na uměleckých středověkých dílech je svatý Jiří zobrazován jako ozbrojený bojovník buď v římském oblečení, nebo častěji jako středověký rytíř v plátovém brnění, který sedí v sedle koně a obvykle kopím probodává draka, ležícího pod koněm na zemi. Často je za zády světce přítomna ještě postava princezny s korunou na hlavě, která se se sepjatýma rukama modlí růženec. Podle některých výkladů má právě tato žena představovat církev svatou, kterou světec brání proti pohanům. Poněkud jiná podoba tohoto námětu zobrazuje sv. Jiří, jak stojí ve vítězném postoji nad drakem, kterého usmrcuje kopím. I tato varianta má symbolizovat nadřazenost křesťanské víry nad pohany. U obou typů zobrazení mívá světec často v levé ruce, nebo volně před hrudníkem jednoduchý gotický štít, ozdobený malým křížem. Tento osobní atribut odlišuje sv. Jiří od jiných středověkých rytířů (Hazlbauer 1998, 156–157).

S vyobrazením svatého Jiří, velitele křesťanů a nejuvěrnějšího vojáka Kristova se setkáváme také v materiálu z Dambořic (obr. 12). Nejúplněji dochovaný exemplář tohoto motívu je možné spatřit v expozici Vrbasova muzea ve Žďánicích. Zde je kachel dochován asi

z jedné poloviny a to z heraldicky pravé části. Nález pochází z Vrbasova výzkumu v Nové ulici čp. 31 (Landsfeld 1963, 20). H. Landsfeld kachel popisuje takto: „*Nejstarší z konce 15. století je jemně pracovaný kachlík se sv. Jiřím, jak zabíjí draka, 22 cm vysoký. Je z něho zachována jen polovice. V levém rohu se vznáší anděl se sepnutýma rukama. Figurální výjev je modelován ve vystouplém dvojitém rámečku a v každém rožku jsou přilepeny tři kuličky.*“

Z pozdějšího výzkumu H. Landsfelda, ze 60. let, je tento znám ještě z dalších 3–4 exemplářů velmi zlomkovitého charakteru. Ty zachycují bohužel jen horní polovinu těla sv. Jiří, eventuelně část hlavy koně s chocholem. Zatímco jeden ze zlomků je nejspíše otiskem z téže matrice jako exemplář zachovaný z někdejšího Vrbasova výzkumu, další dva, eventuelně tři kusy (s ohledem na velmi malou část kachle, která se zachovala, je těžké soudit, zda k tomuto ikonografickému typu patří ještě jeden zlomek zachycující obvodovou lištu a část chocholu), vykazují patrné rysy sekundárního otisku (srovnej obr. 12), přičemž průměrné zmenšení dosahuje 13,16% (k tomu srovnej Hazlbauer 1986, 489–503, viz též tabulka zmenšení sekundárních otisků na konci práce). Tyto tzv. „pirátské kopie“ se od původních zlomků liší nejen metrickými údaji, ale také skladbou keramického těsta a celkovým vzhledem a úpravou kachle. Ryze hypotetické zůstávají úvahy nad možnými, pozdějšími zásahy do reliéfu, které s ohledem na pouze malou část, jimiž se původní i sekundární otisk překrývají, nelze jasně prokázat. Velmi jemné keramické těsto sekundárních otisků je svým složením natolik blízce renezančním portrétním kachlům, že je možné uvažovat o stejné časové úrovni jejich vzniku.

Vlastní reliéf kachle se sv. Jiřím je zasazen do rámce střídajících se dvou širších a dvou užších lišt. Takto vzniklá plocha ČVS kachle zachycuje Kristova rytíře ve zbroji, jak obouřuč drženým kopím útočí ze sedla na saň, zmítající se pod kopyty koně. Scénu heraldicky vpravo nahoře doplňuje postava klečící a modlící se princezny v nařaseném šatu se živůtkem. Celý reliéf je podán s nepopiratelným dekorativismem, který je patrný na postroji koně, na postavě draka, ovšem také na vlastní postavě sv. Jiří. Rytíř je ve scéně oděn do plátované zbroje, která je však jen velmi špatně patrná. Zřejmě jsou chrániče ramen i plátování hrudi a rukavice, u krku pak zbroj překrývá jakýsi řasený límec. Levou rukou si rytíř přidržuje drobný štít gotického tvaru se znamením kříže. Spodní část oděvu není příliš zřetelná (k oděvu viz Kybalová 1996; 2001). Také o světcově hlavě a obličejových partiích si můžeme udělat představu jen rámcovou, protože je reliéf v této části značně setřelý. Světcovu hlavu kryje klobouk protažený do špičky v podobě jakého si trychtýře završeného drobným terčem. Stylizovaně, pomocí ruliček, jsou naznačeny vlasy na bocích, na rozhraní čepice a hlavy. Kolem celé hlavy je znázorněna svatozář. Smysl tvůrce kachle pro detail je patrný rovněž na precizně provedené čabrce koně, dekorativně ztvárněném ocase, ale i na těle draka, zmítajícího se pod kopyty koně. Saň, jejíž větší část bohužel chybí, je výrazně dekorativně stylizovaná. Ocas draka se malebně proplétá mezi nohama koně, rovněž jeho údy se zaplétají a zcela vyplňují prázdný prostor pod tělem koně. Zachovaná část koně a draka je podána s naturalistickým zájmem o detail (včetně pohlaví koně, drápů draka apod.). V pravém rohu kachle pak scénu završuje korunovaná postava princezny, kterou H. Landsfeld mylně pokládal za postavu anděla. Princezna je oděná v gotický, bohatě nařasený, vertikálně traktovaný a v pase nadvakrát přepásaný šat s rukávy. Hlavu kryje detailně propracovaná koruna o třech lilích, obličejové partie nejsou patrné. Přesto se tvůrce matrice pokusil naznačit vlasy postavy a snad i jakýsi dlouhý, na zem splývající, závoj. Popisně jsou podány také prsty rukou, sepaté v modlitbě. V porovnání s ústřední postavou jezdce na koni vyznívá postava princezny dosti neproporčně. Gotickými výtvarnými rezi-dui poznámenaný námět je v heraldicky pravém dolním rohu doplněn ryze dekorativní trojicí bodů, vyplňujících prázdný prostor, jak už se o tom zmiňoval ve svém popisu H. Landsfeld (1963, 20).

Po výtvarné stránce se reliéf ČVS projevuje ještě gotickým cítěním, a to například samotnou zálibou v detailu, v popisné minucióznosti i snaze po co možná nejúplnějším za-

plnění plochy ČVS. Celkový výtvarný dojem reliéfu však vyznívá poněkud rozporupně. Na vině je dosti zlidovělé podání ostře kontrastující s výše popsanou snahou po znázornění detailu, ale také kresebná preciznost kombinovaná s poněkud naivistickým znázorněním. Výsledkem je jakási komická loutkovitost postav a rustikálnost scény samotné (srovnej například neproporčnou výjevu, ztvárnění svatozáře sv. Jiří, jen náznakově podané kudrlinky vlasů, neanatomicky ohnuté končetiny jak Jiřího tak princezny apod.). Přesto se reliéfu nedá upřít výrazná plasticita podpořená jednak výrazným dekorativismem scény, ale také faktem, že zachycená část kachle je z velké části zaplněna reliéfem a volných ploch je skutečně jen velmi málo. Toto plastické, až zhuštěné podání dodává scéně na životnosti, ačkoli důkladnější rozbor výjevu odhalil značné výtvarné nedostatky, především schematizaci.

Datování starších exemplářů dambořického kachle s motivem sv. Jiří je možné položit na samotný závěr 15. až počátek 16. století. Mladší, druhotné otisky by dle analogií s renezančními portrétními kachli neměly vzniknout dříve než v 16. století a to spíše ještě v závěru jeho první třetiny.

Exemplář totožný s původním otiskem z Dambořic známe z nálezů ve Strážnici (obr. 13), kde se zachoval z necelé poloviny, rovněž z heraldicky pravé strany. Strážnický kachel pochází z výzkumu J. Pajera z ulice B. Hrejsové z roku 1963. Oproti kusu z Dambořic chybí pouze část dračího ocasu, konec princeznina šatu, část těla Jiřího a obvodová lišta. Oba zlomky se tedy v podstatě překrývají. Metrické údaje ukazují, že se oba kachle shodují a může se tedy jednat o otisk ze stejné matrice, popřípadě z totožných matric. Výtvarně velmi blízký je rovněž reliéf komorového kachle z hradu Bouzova (viz obr. 14). Porovnání obou vyobrazení a nepopiratelné shody motivů vedou k úvaze o totožné výchozí předloze dambořického a bouzovského kachle (velmi blízké je nejen kompoziční schéma obou reliéfů, ale také některé detaily – ocas saně proplétající se mezi zadníma nohama koně, postroj koně i napřažení rukou světce apod.; pro úplnost je třeba dodat, že na bouzovském exempláři naopak chybí svatozář). Analogii ze soudobého vysokého umění pak ukazuje obr. 15. Tedy scéna z Epitafu Jiříka Řepnického ze Sodoměře, který je datován do roku 1497. V totožném ikonografickém schématu je také na epitafu zobrazen rytíř ve zbroji na cválajícím koni, jedoucím heraldicky vpravo (tedy opačně než na reliéfu kachle). Nechybí ani postava modlící se princezny v rohu, ani drak, malebně se proplétající pod kopyty koně, na nějž rytíř útočí dlouhým kopím. Oproti reliéfu kachle chybí štít, jímž se rytíř kryje. Epitaf je naopak doplněn reáliemi krajiny a města. Ovšem také postavou donátora, identifikovaným erby a nápisovou páskou.

2. Kachel s husitským námětem

Kachel s možným husitským námětem z Dambořic, který ve zlomkovitém stavu zachycuje postavu jezdce na koni doprovázeného postavou pěšáka – praporečníka, podchytil poprvé souhrnněji J. Kouba (1966, 31, obr. 17) ve svém odborném článku věnovaném kachlům s husitskými bojovníky. Již tento autor se s jistou opatrností zmínil o významu tohoto pro Čechy tak obvyklého motivu, který však dosud z Moravy znám nebyl. V podobném duchu se vyjádřil i o více jak 30 let později Z. Hazlbauer (1998, 200–230), když napsal, že: „*nejdou známy podobné kachle z jiných teritorií než z Čech, což překvapuje hlavně u různých moravských a slovenských regionů, kam, jak je všeobecně známo, husité podnikali své „spanilé jízdy“ /.../. Dambořický exemplář zmíněný autor neuvádí.*

Kachle s možným husitským motivem z Dambořic (obr. 16) získal během archeologického výzkumu v 60. letech v Nové ulici Heřman Landsfeld, který se o nich také několikrát zmiňuje (např. 1974, 87) a jenž informaci o nich také poskytl J. Koubovi (1966, 31).

V současné době vlastní hodonínské muzeum¹³ 13 zlomků kachlů, které k danému motivu prokazatelně patří, další tři zlomky jsou tak fragmentární, že o jejich příslušnosti k danému motivu se s určitostí vyjádřit nelze. Na základě větších, vzájemně se překrývajících zlomků bylo možné provést také rámcovou rekonstrukci kachle. Celkové rozměry jsou

16. Ze zlomků rekonstruovaný kachel s husitským námětem z 2. poloviny 15. století. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice, čp. 31. Kresba D. Menoušková.

17. Analogický kachlový reliéf tzv. „jezdeckého typu“ z Litoměřic města, 2. polovina 15. století. Převzato: Hazlbauer, Z., 1998: Krása středověkých kamen. Praha, obr. 120:2. Kresba tentýž.

však jen orientační, neboť dané zlomky i po rekonstrukci vytváří tři víceméně se nepřekrývající části, které sice umožňují udělat si přibližný obraz ztvárněného motivu, nikoli však přesně stanovit rozměry. Výškový rozměr kachle byl tak stanoven s ohledem na dva zlomky zachycující tělo pěšáka – praporečníka a to tak, aby chybějící (středová) část těla byla v poměru k zachovaným proporcím hlavy a spodní poloviny těla. Takto daný výškový roz-

měr pak sloužil jako orientační i pro stanovení šířky kachle (zhruba čtvercového formátu). Zde se sice střepy s motivem praporu překrývaly, nikoli však v takovém rozsahu, aby to stačilo na stanovení šířky, a tak nemohlo být využito tohoto detailu jako nosného. Nebylo totiž možné přesně rozlišit, jak velkou částí se kachle překrývají. O přibližně správném stanovení původních rozměrů kachle pak svědčí fakt, že chodidla pěšáka i kopyta koně se nacházejí zhruba ve stejné úrovni. Z dané rekonstrukce vyplývá, že se dle třídění Z. Hazlbauera (1998, 205) jedná nejspíše o tzv. jezdecký typ kachle s husitskými bojovníky.

Relativně přesnou představu máme o vzhledu jezdců a částečně také o valachovi, na němž jede. Jezdec sedí na koni, kterého ovládá pravou rukou. Směr jízdy je rovněž doprava. Druhá jezdcova ruka svírá dlouhý štíhlý předmět podobný žezlu. To bylo jedním z obvyklých atributů jezdecké postavy na kachlích s husitskými náměty (obr. 17 a 18). Žezlo patrně symbolizuje velitelské postavení osoby, která bývá ztotožňována s Janem Žižkou z Trocnova. Dalším z atributů pak bývá knížecí čapka. Ta je v tomto případě nahrazena dvojrohou prohnutou a vertikálně členěnou čapkou, která je v porovnání s dosud známým materiálem české proveniencí dosti neobvyklá (srovnej obr. 17 a 18). Další atribut páska, či klapka přes jezdcovo oko nebyla ovšem na tomto typu pozorována. Ačkoli zlomků zachycujících jezdcovu hlavu se nedochovalo mnoho a navíc jejich stav zachování nebyl nikterak dobrý, nelze absenci této klapky či pásky přičíst na jejich vrub. Postava jezdců byla totiž nejspíše zobrazena bez ní.

Ústřední výjev kachle, který má po provedené rekonstrukci přibližně čtvercový formát, je zasazen do dvojité lišty. Jeho výtvarné pojetí je poněkud zjednodušující. Ačkoli se tvůrce matrice nevyhýbal detailům (například na figuře a postroji koně, na oděvu), podání obličejových partií obou postav, jako i celková modelace figur i koně je poněkud labilní. Dominuje mu jistá neproporčnost a figurkovitost. Markantní je to při srovnání postavy jezdců

18. Další kachlový reliéf tzv. „jezdeckého typu“ z hradu Lipnice (okr. Havlíčkův Brod), 2. polovina 15. století. Převzato: Hazlbauer, Z., 1998: *Krásá středověkých kamen.* Praha, obr. 120:1. Kresba tentýž.

a pěšáka, které vykazují odlišné zpracování obličejových partií. Tato odlišnost by navíc mohla ukazovat na využití nějaké starší předlohy „obohacené a upravené“ zásahy místního tvůrce do této zachované podoby.

Co se způsobu zobrazení týče, je podání jezdcovy postavy naprosto standardní, nevykající se obvyklým způsobům zobrazování tohoto námětu. Horní část těla jezdce je podána en face, ačkoli na koni sedí obkročmo. Kůň je podán z profilu, heraldicky zprava. Podle patrných pohlavních znaků je jasné, že se jedná o hřebce, což je v kontextu se známým českým materiálem výjev naprosto běžný.

Oděv jezdce je (podobně jako u částečně dochovaného oděvu pěšáka) tvořen krátkou řasenou suknicí. Jezdec je navíc oblečen do kabátce, který od levého ramene postavy volně splývá do jakéhosi dekorativního cípu až na hřbet koně. Kabátec, suknice i již dříve vzpomínutá čapka jsou zdobené podélným řasením. Vlastní hrud' jezdce není příliš detailně dochována, přesto z vrapeného stojáčku můžeme tušit existenci košile, podvléknuté pod kabátec. Typický gotický oděv obou postav dokresluje mimo krátké suknice i přiléhavé kalhoty na způsob punčoch (k oděvu viz Kybalová 2001). Naopak boty vyobrazeny nejsou (u postavy pěšáka) či tato část chybí (u postavy jezdce). Zde proto není možné hovořit o ostruhách, které bývají obvykle zobrazené.

Poměrně detailně je provedený rovněž postroj koně. Ačkoli sedlo není patrné, vidíme ozdobný přehoz za jezdcem a řemen upevňující sedlo k tělu koně.

Stejně jako u postavy jezdce, zaráží u pěšáka bojovníka držícího prapor, neobvykle ztvárněná pokrývka hlavy, která je v tomto případě dvojrohá, neprohnutá, zdobená na hřbetě sedmi špičatými výstupky. Postava pěšáka drží patrně v ruce žerď praporu, tato část se však opět nedochovala. Celá scéna je situována heraldicky zcela vpravo kachle, těsně při úzké vnitřní liště kachle. Hlava pěšáka je rovněž podána en face, zatímco spodní část trupu je mírně natočená na bok (srovnej obr. 17, 18).

Prapor je na žerď připevněn třemi poutky. S ohledem na již výše zmíněnou jen přibližně stanovenou šířku kachle je také zde zachycená délka praporu výsledkem rekonstrukce, neboť jeho střední část není možné provázat se žádným dalším výjevem, a tak stanovit jeho přesnou délku. Protože však probíhá i nad jezdcovou hlavou, je možné zkonstatovat, že je poměrně protáhlý, zašpičatělý, nejspíše lichoběžníkovitého tvaru, po obvodu zdobený pravidelným do obloučku utvářeným vykrajováním. Přes zlomkovitost zachování kachle je možné předmět v rohu zachované části praporu (v heraldicky pravé části) ztotožnit s atributem - pro tento typ výjevu velmi typickým - husitským kalichem (viz obr. 17).

Z hlediska ztvárnění reliéfu je zajímavý nezaplňný prostor ve spodní části ČVS. Pokud byla daná plocha skutečně celá prázdná a naše představa tedy není zkrleslá jen torzovitým zachováním kachle, je otázkou, zda nevystředěně umístěný výjev není výsledkem otisku více původně samostatných (?) kadlubů. Mohlo by se tak stát již s časovým odstupem od období hlavní obliby tohoto motivu, což by vysvětlovalo jisté odlišnosti od běžného jezdeckého typu kachle (např. atypické pokrývky hlavy obou postav). I z tohoto důvodu je tedy pravděpodobné, že kachel vznikl po odeznění husitských bojů, jako jejich odezva. Jako předloha přitom mohl být využit nějaký starší český kachel s touto tematikou. Dambouřický husitský kachel je možné i přes určité odchylky považovat za velmi blízký husitskému kachli z Litoměřic¹⁴ (obr. 17, 18) a považovat jej za místními tvůrci upravenou variantu. Tomu ostatně nasvědčuje jistá zlidovělost podání projevující se v úpravě daného ztvárnění. V poměrech, kdy husitské hnutí, respektive jeho vojenská složka, nemělo na Moravě tak silnou odezvu jako v Čechách (k tomu viz Válka 1991, 115–149) je možné, že autor reliéfu přesně nevěděl, koho postavy představují.

Vedle toho je třeba zvážit i možnost, že daný kachel zachycuje sice bojovou scénu nikoli však nezbytně s husitskou, respektive „prohusitskou“ tematikou. Není totiž jednoznačné, zda se v tomto případě v postavě jezdce skutečně jedná o zobrazení Jana Žižky z Trocnova. V úvahu připadá i možnost, zda se na chybějící části praporce nevyskytoval ještě další atribut (srovnej obr. 18). Zde je na kachli z hradu Lipnice nad Sázavou na praporci vedle

kalichu také rovnoramenný kříž. Možným klíčem k interpretaci kachle však může být i fakt, že ždánické panství bylo dle J. Vrbase (1936, 32) poznamenáno přísně husitským a bratrským panstvím, což by mohlo do jisté míry vysvětlit ohlasy husitských idejí i v pokročilém 15. století. Dle urbáře panství ždánického z roku 1617 nebylo tam tehdy jediného katolického faráře. J. Válka v této souvislosti konstatuje, že již v době husitství je toto na Moravě záležitostí šlechty a venkova. Místo městských center husitské nauky a moci vznikají na Moravě oblasti, kde se prosazuje husitství pod ochranou šlechty (1991, 118).

S ohledem na celkové provedení kachle, ale i na výtvarné aspekty je možné klást vznik kachle nejdříve do druhé poloviny 15. století, což je obvyklé datování kachlů s husitskými motivy. V tomto konkrétním případě je však možné jako o době vzniku kachle uvažovat až o samém závěru 15., respektive o počátku 16. století, na což napovídá výtvarné pojetí i jisté zjednodušení motivu.

3. Figurální kachel s profánní tematikou

3.1. Kachel s praporečkem

Profánní tematiku staršího horizontu dambořické kolekce reprezentuje pouze jeden motiv, a to kachel s motivem praporečnicka (viz obrázek 19) (Vrba 1936, 32; Landsfeld 1950, 147; obr. 19; 1963, 20; Měřínský 1997, obr. 17), ačkoli ještě H. Landsfeld uvádí poněkud širší spektrum námětů získaných z jeho výzkumu¹⁵ (Landsfeld 1974, 87). Praporečnick je v kolekci, kterou koupilo Masarykovo muzeum v Hodoníně, zastoupen pouze čtyřmi zlomky. O vzhledu kachle si však můžeme udělat obrázek z exempláře dochovaného ve sbírce Vrbašova muzea ve Ždánicích, který pochází ze staršího výzkumu J. Vrbase v Dambořicích, v Nové ulici číslo popisné 31 (Měřínský 1997, obr. 17). Stejný exemplář uvádí z nálezů v Kostelní ulici ve Strážnici také J. Pajer (Michna 1971, 259). Strážnický kachel pochází spolu s další keramikou z objektu z první poloviny 16. století.

19. Kachel s tzv. „praporečnickem“ z Vrbašova muzea ve Ždánicích. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice 31. Převzato a upraveno: Měřínský, Z., 1997: Ždánicko ve středověku. In: Stuchlík, S.–Klanica, Z.–Měřínský, Z.: Pravek a středověk Ždánicka, obr. 17. Brno. Kresba Z. Měřínský.

Popis kachle s praporečnickem přinesl již v 50. letech 20. století H. Landsfeld (1950, 147): „*O něco mladší jsou figurální kachle s jezdcem na koni a praporcem v pravé ruce. Jezdec vypadá jako šašek s dlouhým vlajícím perem v jednoduchém rámečku. /.../. Modelace je velice čistě vytačená. Kůň má modelovanou čabraku a vyznačuje se živostí pohybu. /.../. Kladl bych jej až do poslední čtvrtiny 15. století.*“ Týž rovněž uvádí, že kachel je 19 cm vysoký.

Ústředním motivem scény je v pozdně gotický šat oblečený jezdec s čapkou protaženou do špice a s výrazným vlajícím chocholem z ptačího pera (viz Kybalová 2001, 110). Postava jezdce a ostatně i kůň jsou velmi pečlivě modelovány. Jezdec je oblečený ve svrchní plášť s našasenou suknicí. Také rukávy jsou bohatě řasené. V pravé ruce drží kopí s praporcem, jehož vrcholová část ovšem chybí. Postava je velmi detailně ztvárněná (patrně je to například v detailu chocholu, ostruh, ale i bohatě řasného oděvu). Výrazné jsou rovněž rysy obličeje. Také kůň je velmi detailně propracovaný. Realisticky je podaná hlava koně, neproporční jsou ovšem nohy, v poměru k velikosti těla působí dosti malé a zavalité. Detailně a realisticky je ztvárněn rovněž postroj a čabraka. Ačkoli ztvárnění koně nepřekypuje přehnanou živostí pohybu, přesto se jeho tvůrce vyvaroval přílišné schematizaci a obvyklého strnulého podání zvířete.

Po ikonografické stránce se jedná patrně o výjev z turnajové scény. U turnajových zápasů se přitom rozeznávají dvě základní formy (Klučina–Romaňák 1983, 252): tjust (juxto, jouté) a turnaj. První z nich představoval klání dvou protivníků s plnou ochrannou zbrojí a kopím. Tjust také obvykle turnaji předcházela. Vlastní turnaj byl soubojem již početnějších skupin jezdců. Každý rytíř si vybral protivníka z druhé strany, na nějž útočil. Turnaj se časem stal i velmi barvitou a okázalou podívanou spojenou s bubnováním, troubením a křikem. Postupně se vytrácel jeho bojový charakter a stával se stále spíše divadelní podívanou se složitými ceremoniály a pestrými soutěžemi. Ty trvaly i řadu dní a končily samozřejmě slavnostním vyhlášením vítězů. Pořadatelé turnajů dosáhli v průběhu 15.–16. století značné dokonalosti při vymyšlení rafinovaných vizuálních efektů. Tak například při turnaji pořádaném polským králem Kazimírem IV. (1447–1492) v Onolzbachu měli účastníci pod zbrojí měchy naplněné červeným vínem. Došlo-li v boji k jejich protřetí, zbarvilo víno oděv podobně jako krev, což u diváků vyvolávalo dojem nebezpečnosti zápasu.

Jak uvádí C. Beneš (1991, 139–150) vzniklo v průběhu 15. a 16. století velké množství různých druhů turnajů a to pěších i na koni, přičemž jako dva hlavní druhy souboje na koni uvádí klání a honění. V prvním případě docházelo ke sportovnímu zápolení dvou bojovníků na koni. Pověštinou bylo jeho cílem pouze zlámat protivníkovu dřevce či vyhodit jej ze sedla. Při klání se totiž bojovalo tupými dřevci na volné dráze, zatímco při honění byly používány dřevce ostré a oceňovala se jistota zásahu. Některé varianty honění tak byly dosti nebezpečné.

Vyšňorený praporečnick z reliéfu v Dambořicích není oděný do ochranné zbroje, ale naopak okázale dává svým bohatým oděvem ale i postrojem koně najevo slavnostní charakter vyobrazení. Může se tak jednat o onu zmiňovanou divadelní část turnajových zápasů, ovšem také o zcela prozaického, slavnostně oděného jezdce z průvodu, který s turnajem nemusí mít nic společného.

V motivu praporečnicka se setkáváme s velmi zdařile, jemně propracovaným reliéfem, reflektujícím realistický přístup navíc s jistým výtvarným, dekorativním záměrem. Vzhledem k nálezu dalšího exempláře ze Strážnice se navíc otevírá otázka místa jeho výroby. J. Pajer se domnívá, že tento kachel byl vyráběn hrnčíři ve Strážnici a odtud distribuován dál. Operuje především s faktem, že Strážnice byla v době pozdní gotiky a raného novověku významným hrnčířským centrem (ústní sdělení J. Pajera). Oba nálezy, jak ze Strážnice, tak z Dambořic lze shodně vřadit do první poloviny 16. století. Co se vlastního dambořického prostředí týče, můžeme ještě spíše zvažovat období prvních dvou až tří desetiletí tohoto století, takovouto dataci uvádí ostatně již H. Landsfeld (1963, 20).

4. Římsové kachle

Do staršího horizontu dambořické kachlové produkce spadá také část z kolekce římsových kachlů. Z celkového počtu 24 zlomků římsových kachlů jich bylo 8 neurčitelných. Zbylé zlomky náležely fakticky pouze čtyřem motivům: pozdně renezančnímu kachli s motivem tulipánů, který však vzhledem k námětu této stati není do následujícího souhrnu zahrnut, a dalším třem již vysloveně gotickým námětům. Těmi jsou: 1) římsový, nápisový kachel s motivem zvířecí – tuří (?) hlavy, 2) římsový kachel s dlouhým nápisem a 3) římsový kachel s dvojitým nápisem. U prvně zmíněného je pak zajímavá i existence sekundárních otisků, což svědčí o oblíbě tohoto motivu a o jeho pozdějším napodobování. Přítomnost sekundárních otisků zároveň naznačuje neexistenci původní matrice přímo v dambořickém prostředí. Může to být způsobené dobou, kdy se daný kachel těšil oblíbě, a to tak, že původní kadlub již nemusel svou kvalitou a zachovalostí vyhovovat dalšímu použití. Vzhledem k nedlouhé době fungování hrnčířských dílen v Dambořicích a s ohledem na vlastní motiv kachle, který je úzce spojený s rodem Kunštátů, mi však tato eventualita nepřipadá jako pravděpodobná. Je tu ovšem ještě možnost, že původní kachle byly vyrobeny mimo místní dambořické hrnčířské dílny.

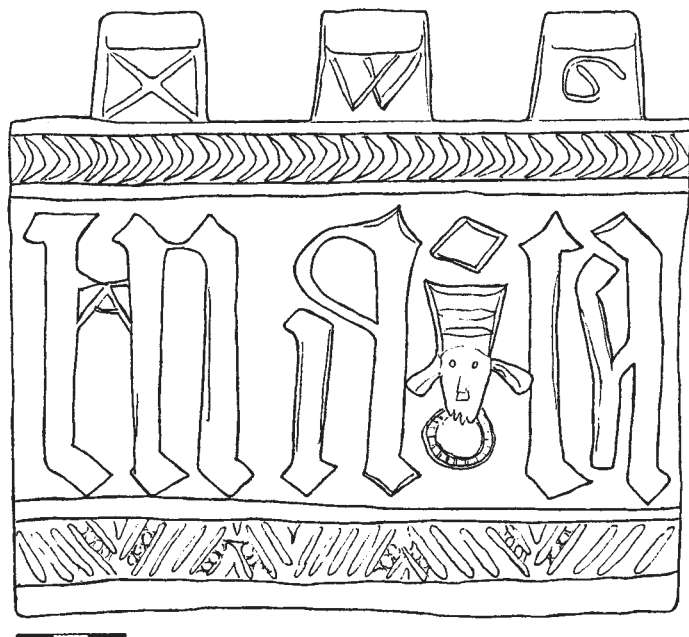
Vypovídací schopnost a tím i možnost ikonografické interpretace zachovaných kusů římsových kachlů je vzhledem k jejich torzovitosti velmi malá. Není totiž možné bezesbýtku dešifrovat nápisy, které nesou. Nabízí se zde zároveň možnost, že tvořily součást nějakého delšího nápisového celku, utvořeného z více římsových kachlů. Tomu by ostatně nasvědčovala i jejich totožná výška.

4.1. Římsový nápisový kachel s hlavou zvířete

Z tohoto kachle se ve sbírce Masarykova muzea v Hodoníně a Vrbasova muzea ve Žďánicích zachovalo celkem 18 často slídovaných kusů, dalších 6 zlomků, pocházejících patrně ze 2–3 kachlů, náleží již zmíněnému druhotnému otisku. Zlomky představují římsový kachel o 3 stínkách zakončených půltovou střechou (viz obr. 20). Pod ní nesou stínky heraldicky zprava doleva tato majuskulní písmena: X, W, G. Na každé stínce je jedno písmeno. V souvislosti s těmito písmeny vyslovil H. Landsfeld (1963, 20–21) názor, že se (alespoň u písmen W a G) jedná o počáteční písmena ze jména hrnčíře, podobný názor zastával i J. Zbořil, kronikář Dambořic, který H. Landsfelda na nález upozornil (viz pozn. 10). Tento názor však nelze nijak doložit. Není také zcela jisté, zda se nejedná pouze o výtvarnou nápodobu písmen. Pod stínkami probíhá široká, oboustranně orámovaná lišta členěná torzdováním. Pod ní je již vlastní nápisová a obrazová část kachle. Ta je ukončena dvěma jednoduchými lištami (z nichž jedna je okrajová), mezi nimiž probíhá výrazně dekorativní motiv střídavě doleva a doprava skloněných, plastických šrafur. Ty vytvářejí v místě dotyku písmeno „V“ a obrácené „V“, dekorativně ozdobené malými body.

Výtvarně a ikonograficky je bezesporu nejzajímavější ústřední motiv kachle tvořený písemnou částí a stylizovaným motivem zvířecí – tuří (?) hlavy. V minuskulní gotické textuře je zde provedený nápis rozdělený hlavou zvířete do dvou částí. H. Landsfeld (1963, 20–21) tento kachel popisuje takto: „...nad spodní hranou jsou přímé šikmé čáry proti sobě; nad nimi krásným kurentem vyformovaná slabika: ma. Mezi ní a dalším písmenem je tuří hlava s houžví v nose a na hlavě je hranatá násada, podobná zbojnické čepici z XVIII. století. Napříč násadou jsou dva uzounké kosočtverce. Nad písmeny je stylizován z hranatých lístků pás a nad ním v cimbuří akroterie jsou písmena W G latinkou. Toto kachlové zakončení je potaženo krásným slídovým lesklým potahem.“ Interpretace nápisu i vyobrazeného motivu však není jednoznačná. Dle názoru J. Čoupkové z Okresního archivu v Uherském Hradišti, by první tři písmena mohla označovat křestní jméno „jan“, přičemž „a“ je provedeno jen ve zkratkové podobě, patrně z nedostatku místa. Druhé slovo je již však nečitelné, začíná ovšem písmenem „a“, za nímž následuje písmenná zkratka stylizovaná do podoby hlavy zvířete. Za ní nápis pokračuje ještě dál, jeho znění je však stěží dešifrovatelné. Jinou paleografickou analýzu mi poskytl Dalibor Havel z FFMU Brno. Ten se domnívá, že nápis

20. Pozdně gotický římsový kachel o třech stínkách s možným znakem Kunštátů. Ideální rekonstrukce dle náleží z Dambořic, Nové ulice, čp. 31. Kresba D. Menoušková.

zní „*Ama.m(n)*“ (?), přičemž majuskula „*A*“ je s následujícím „*m*“ ligována (tedy svázána) formou litterae insertae. Motiv případné zubří hlavy pak interpretuje jako interpunkční znaménko.¹⁶ Jinou interpretaci než ty nastíněné výše přinesl již v roce 1963 H. Landsfeld (20–21), který považoval první dvě písmena nikoli za slovo „*jan*“ ale naopak za slabiku „*ma*“. V souladu s tímto názorem je pak možné zvažovat možnost, že ČVS kachle nese nápis „*maria*“, tedy jméno, které se běžně na středověkých římsových kachlích vyskytovalo. Pak by první písmeno bylo minuskulní „*m*“ a „*a*“ by bylo zdvojené, neboť se nachází v podobě oné zkratky ještě uvnitř písmene „*m*“, ale i bezprostředně za písmenem „*m*“. „*R*“ a „*i*“ by ovšem byly přehozené a koncové „*a*“ je zřejmě s ohledem na nedostatek místa poněkud stlačené. Písmeno „*i*“ by pak nejspíše naznačovala ona zmíněná zvířecí hlava.

Nejednoznačná interpretace kachle je zajímavá i s ohledem na historické souvislosti. Motiv zvířete s okovem v tlamě a s čepicí o třech břevnech by mohl totiž naznačovat spojitost s rodem Kunštátů, jejichž znak tvořila tři břevna (viz obr. 22–23). Zajímavé přitom je, že Kunštáti Dambořice skutečně vlastnili a roku 1534 dokonce povýšili na město. Stalo se tak za Jana (!) z Kunštátu, jehož čin se tak mohl odrazit i na motivu tohoto kachle. Tím by byla determinována rovněž doba vzniku kachle a to kolem, resp. po roce 1534. Jeho výroba by ovšem nepřesáhla čtvrté decénium 16. století. Případné křestní jméno „*Jan*“ z kachle by tak korespondovalo se jménem Jana z Kunštátu, který obec povýšil. Nevysvětlená by ovšem zůstávala druhá část nápisu. I z tohoto důvodu se přikláním spíše k interpretaci textu jako slova „*maria*“, což je motiv na kachlích obvyklý. Zmíněné přehození písmen „*r*“ a „*i*“ by pak bylo možné vysvětlit v důsledku chyby tvůrce matrice. Motiv zvířecí hlavy by tak představoval dekorativně ztvárněné písmeno „*i*“, které by vodorovným šrafováním na čapce zvířete zároveň poukazovalo na heraldický znak pánů z Kunštátů (tři břevna).

Na ne zcela zvládnutou výtvarnou stránku zpracování ostatně napovídá již samotné rozvření textu, které je dosti nerovnoměrné. Zatímco úvodní písmena jsou vymodelovaná s velkými mezerami mezi sebou, závěrečný znak je naopak stlačený, což svědčí o nedostatečném prostorovém odhadu.

Ke zmíněnému nápisovému kachli s motivem zvířecí hlavy se dochovalo celkem 6 sekundárních otisků (obr. 21). Ty se od původních zlomků kachlů liší nejen složením keramického těsta (viz závěrečný katalog), ale také drobnými výtvarnými odlišnostmi. Jak ukazuje největší ze zachovaných zlomků sekundárního otisku, probíhala pod nápisem jednoduchá lišta, na níž nenavazoval motiv střídavě doprava a doleva ukloněných šrafur, ale jednotné šrafování heraldicky směrem doleva, tedy opačně než šrafování, které nápis lemují v horní části. Ostatně i toto šrafování v horní části se liší od původního otisku kachle. Jiné odlišnosti nejsou, vzhledem k torzovitosti zachování zlomků, patrné. Zmenšení sekundárních otisků kachlů činí kolem 17,46 %.

4.2. Římsový kachel s dlouhým nápisem

Tento motiv zachovaný ve sbírce Masarykova muzea v Hodoníně v 18 zlomcích pochází z výzkumu H. Landsfelda, který se uskutečnil roku 1961 v Dambořicích Nové ulici, na pozemku pana Rindy. Ze starších, Vrbasových výzkumů mi znám není. Polovina z dochovaných zlomků má vzhledem ke svým nevelkým rozměrům velmi malou vypovídací schopnost. Ze zbylých 9 kusů je opět možné vytvořit ideální rekonstrukci (obr. 24). Ta vznikla na základě tří zlomků. Plasticky je v rámci ní podána pouze ta část, náležející největšímu z kusů, části doplněné z dalších zlomků nejsou stínované.

I v tomto případě se jedná o římsový kachel o třech stínkách s půltovou střechou. Shoduje se ostatně i výška obou kachlů. Vlastní nápis je přitom, podobně jako v předchozím případě, shora i zdola oddělen širší tordovanou lištou. Ta je nahoře provázena dvěma, dole jednou úzkou, okrajovou lištou. Tato lišta chybí, respektive je přerušena v horní části kachle, a to patrně technologickou chybou. Došlo zde totiž k příliš velkému vykrojení plošek mezi stínkami. Ostatně zvrásnění keramického těsta ještě za vlhka odstraňovaného je patrné i dnes. Vlastní nápis je umístěn na výrazně konvexní – dovnitř prohnuté ČVS (viz obr. 24). Nápis tvoří dvě slova oddělená interpunkcí.¹⁷ První slůvko je přitom dvojpísmenné, patrně „mi“, pak následuje interpunkce v podobě kosočtverce umístěného ve spodní části a jakéhosi háčku nad ním, za nimi je znázorněno poněkud menší písmeno „m“ a po něm následuje znaménko zkracování obvykle interpretované jako „us“. Celý nápis provedený v gotické textuře by tedy zněl: „mi:m/us“. Jak je tedy patrné, text byl součástí nějakého většího celku a navazoval na jiný římsový kachel (kachle) s nápisem.

Co se datace týče, lze tento římsový kachel v souladu s časovým vročením předchozího typu rámcově klást do první třetiny 16. století.

4.3. Římsový kachel s dvojitým nápisem

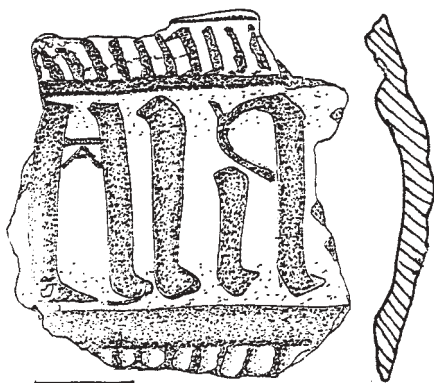
Poslední ze série římsových nápisových kachlů pochází opět ze sbírky, kterou z výzkumu v Dambořicích v Nové ulici čp. 31 a 32 získalo jako pozůstalost po výkopci H. Landsfeldovi Masarykovo muzeum v Hodoníně (obr. 25). Nález byl učiněn opět roku 1961. Z jiných výzkumů na lokalitě mi není znám.

Z kachle se v tomto případě zachovaly pouze tři zlomky, z nichž dva jsou velmi drobné. Na rozdíl od předchozích kachlů se v tomto případě nejedná o římsový korunní kachel, neboť kus není opatřený stínkami.

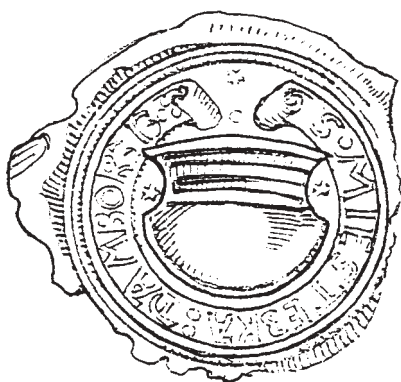
I tentokrát je vlastní, bohužel jen v torzu zachovaný, nápis oboustranně oddělen široce tordovanou lištou, doprovázenou po okrajích ještě dalšími útlými nezdobenými lištami. Vzhledem k torzovitému zachování kachle je poněkud obtížné určit stranovou orientaci kusu, což nijak neulehčuje ani vlastní nápis na ČVS.

Text je opět umístěn na výrazně konvexní ČVS a psán v gotické textuře. Nápis probíhá jak shora dolů, tak (heraldicky) zprava doleva. Pod sebou jsou tak umístěna písmena „U“ či „V“ a „s“ (otištěné ovšem zrcadlově obráceně) a patrně „r“. Horizontálně probíhá nápis z písmen, jež vyplňují na výšku celou zbývající část ČVS. Z tohoto textu je však čitelné jen úvodní písmeno „d“.

Zlomkovitost zachování kachle se samozřejmě negativně promítá do interpretace nápi-

21. Druhotný otisk římsového kachle se zvířecí hlavou. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice, čp. 31. Kresba D. Menoušková.

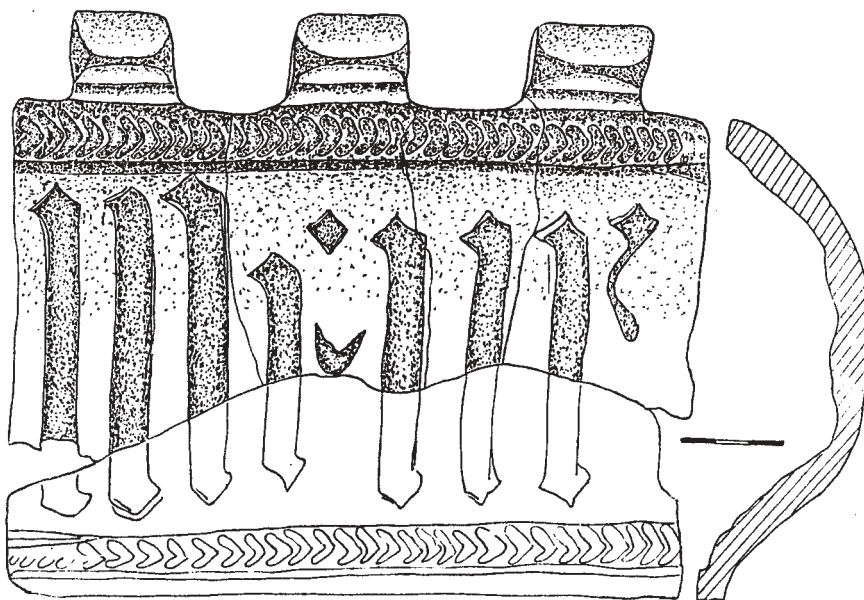
22. Otisk pečetidla Dambořic se znakem Kunštátů z roku 1535. Převzato: Vrbas, J., 1930: Ždánsko. Zeměpisný a dějepisný popis, 358. Ždánice.

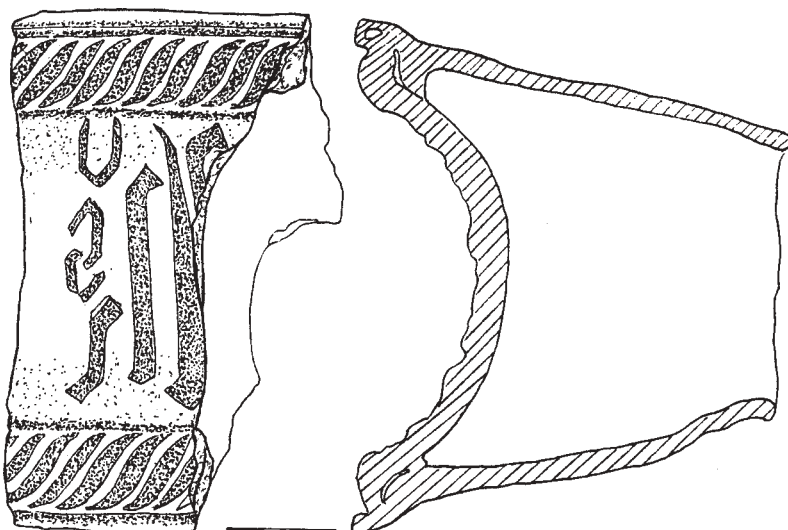
23. Znak Kunštátů. Tři příčná černá břevna na stříbrném štítě. Klenot tvoří roztažená orlí křídla, často také s příčnými pruhy, obdobnými jako na štítě. Převzato: Pokluda, Z., 1994: Kunštátové, Malovaný kraj 30, 5, 5.

su. Otázkou zůstává, zda byl tento kachel součástí nějakého většího nápisového celku, jak tomu patrně bylo v prvních dvou případech, či zda se jedná jen o grafickou nápodobu písma. V úvahu je tu třeba vzít i případnou chybu rytce matrice při ztvárnění písmene „s“, které je zrcadlově obrácené.

Dataci kachle lze opět stanovit jen velmi rámcově, a to v souladu s datací předchozích kusů do první třetiny 16. století.

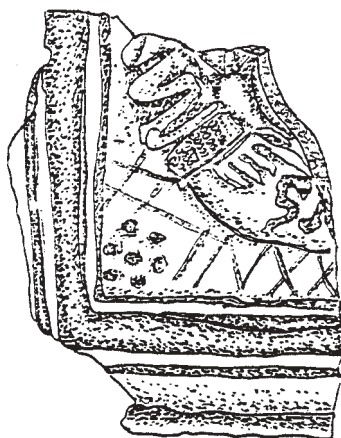
24. Pozdně gotický římsový kachel o třech stínkách s nápisem. Částečně zrekonstruovaný reliéf a profil ČVS. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice, čp. 31 či 32. Kresba D. Menoušková.

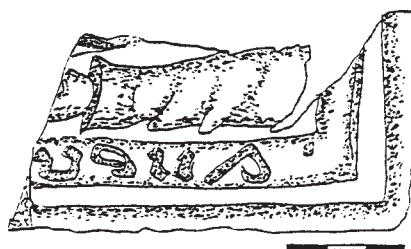
25. Jiný, ve zlomku zachovaný pozdně gotický římsový kachel s nápisem. Zachovaný reliéf ČVS a profil komory kachle. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice, čp. 31 či 32. Kresba D. Menoušková.

5. Ostatní pozdně gotické kachle

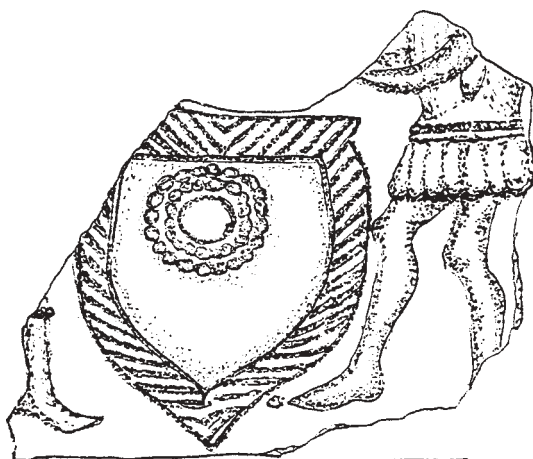
Pro úplnost je z různorodé a výtvarně ne zcela vyrovnané kolekce pozdně gotických kachlů z Dambořic třeba zmínit ještě několik dalších zlomků, které vzhledem k torzovitosti a ojedinělosti dochování neumožňují bližší ikonografický, nejkuli ikonologický rozbor. Přesto si zasluhují alespoň dílčí publikování. Z celkového počtu asi deseti dalších pozdně gotických až renezančních motivů (vzhledem k malým rozměrům zachovaných zlomků je obtížné rozhodnout, zda se v tom kterém případě vztahuje zlomek ke kolekci ještě pozdně gotické či již renezanční) je možné dílčím způsobem pojednat čtyři. A to dva kachle, re-

26. Zlomek reliéfu ČVS kachle s motivem starozákonní postavy. Přelom 15./16.–první třetina 16. století. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice, čp. 31 či 32. Kresba D. Menoušková.

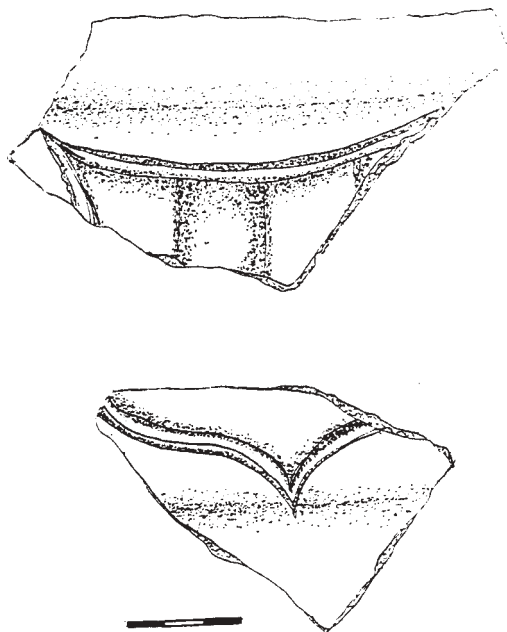

27. Zlomek reliéfu ČVS kachle s dalším motivem patrně starozákonní postavy. Přelom 15./16.–první třetina 16. století. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice, čp. 31 či 32. Kresba D. Menoušková.

28. Zlomek reliéfu ČVS kachle s motivem gotického štítu a panošů. Přelom 15./16. století–první třetina 16. století. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice, čp. 31. Kresba D. Menoušková.

29. Zlomek reliéfu ČVS kachle s heraldickým (?) motivem. První třetina 16. století. Nález pochází z Dambořic, Nové ulice, čp. 31 či 32. Kresba D. Menoušková.

spektive zlomky ČVS, figurální a dva napodobující (?) heraldické motivy (viz obr. 26–29). Tyto zlomky je možné dát do souvislosti ještě s pozdně gotickým horizontem produkce.

Zlomky figurálních kachlů představují spodní okraje ČVS se zachovanou obvodovou lištou (popřípadě několika lištami) a s částí figurálního výjevu (obr. 26–27). V obou případech je zachyceno torzo rukou a nápisová páska s textem, která umožňuje alespoň rámcově zvažovat přiřazení daných zlomků k motivům starozákonních postav, popřípadě proroků. Ačkoli jsou nápisy nečitelné, je v jednom případě možné vyslovit domněnku, že nápis končil písmeny: „eus“, přičemž „e“ by bylo opět otištěné zrcadlově obráceně. Druhý motiv je umístěn do čtyřnásobně odstupňovaného orámování, které tvoří střídající se úzká a širší lišta. Volné plochy v dolní části motivu jsou navíc vyplněny hustým šrafováním do podoby písmen „X“ a motivem květu vytvořeného z bodů. Datování zlomků do pozdně gotického horizontu, tedy do první třetiny 16. století, je ve shodě s výskytem starozákonních motivů na ČVS kachlů (Hazlbauer 1998, 71–82). Podporuje ho i výtvarné ztvárnění oděvu, resp. rukávů postav, celková výtvarná koncepce (např. i body ve formě květiny vyplňující prázdný roh ČVS), ale i technologické parametry zlomků (viz závěrečný přehled).

Další dva motivy náležejí do skupiny heraldických či heraldické motivy napodobujících kachlů (obr. 28 a 29). Ve fondu Vrbasova muzea ve Žďánicích se zachoval zlomek představující dva štítonoše oděné v pozdně gotický šat. Vzhledem ke zlomkovitosti exempláře si představu o oděvu panošů uděláme pouze na základě heraldicky vlevo stojícího, z druhé postavy je zachycen jen zlomek. Horní část trupu je špatně zachovaná, od pasu dolů můžeme ovšem sledovat bohatě našasenou suknicí s nízko posazeným pasem a upnuté kalhoty na způsob punčoch. Ty vynívají do výrazněji zašpičatělých a v gotice oblíbených bot. Štítonoši přidržují erbovní štítek patrně pouze napodobující erb. Ten je tvořen gotickým zahroceným štítem, po obvodu orámovaným šrafovaným pásem, který je z poloviny šrafovaný doleva, z druhé poloviny doprava. V horní části štítu je umístěn trojnásobný terčík, olemovaný kroužky. Kus je zachovaný v jednom exempláři a pochází ještě z výzkumu J. Vrbase. Jen rámcově můžeme v souvislosti s ním uvažovat o dataci na přelom 15. a 16. století, případně do počátku 16. století, a hodnotit jej patrně jako výtvarnou nápodobu erbovního motivu. Druhý, zde publikovaný motiv, zachovaný ve více, deseti (?), zlomcích

znázorňuje část ČVS kachle s motivem dvojnásobně orámovaného gotického štítu. Štít je patrně šachován. Drobný charakter zachovaných zlomků však jasnou interpretaci motivu neumožňuje. Také stranová orientace některých zlomků není zcela jednoznačná. Nelze ani spolehlivě rozhodnout o příslušnosti všech zlomků k témuž typu, ač je to pravděpodobné.

Shrnutí

Motivicky zajímavá, ačkoli v torzu zachovaná kolekce pozdně gotických kachlů z Dambořic předznamenává již naplno rozvinutou renezanční hrnčírskou tvorbu této lokality. Dambořická pozdně gotická sbírka není nikterak rozsáhlá a představuje ji fakticky 7 častěji se opakujících motivů (čtyři figurální a tři římsové) a další 4 jen v torzu a v omezeném počtu zachované zlomky. Avšak i výše zmíněných sedm základních typů je zastoupeno jen nemnoha kusy, takže často není možné udělat si představu o vzhledu celého kusu. Přitom jednotlivé varianty zastupuje maximálně 18 drobných zlomků, nezřídka je typ zastoupen ještě méně kusy.

Přínosem této nevelké kolekce je její různorodost a ne zcela běžná motivika. Týká se to především husitského motivu, kachle s motivem sv. Veroniky a také římsového nápisového kachle s motivem tura. Vypovídací schopnost sbírky umocňuje i relativně značný podíl (v poměru k danému množství typů) sekundárních otisků. Ty mohou napovídat jednak na dlouhodobou oblibu jednotlivých kusů a to v takovém rozsahu, že původní matrice již byla nevyhovující, mohou svědčit i o jistém časovém odstupu mezi výrobou primárních a sekundárních otisků, což je však varianta s ohledem na nedlouhou délku trvání domácí hrnčírské produkce ne zcela pravděpodobná, ale mohou svědčit i pro využití námětů i z jiného hrnčírského centra než jen Dambořic. V této souvislosti je zajímavé, že jak motiv sv. Jiří, tak „praporečnicka“ nalzáme i v soudobém strážnickém kachlovém materiálu. Přitom kachle se svatým Jiřím jsou z Dambořic známe jen ze dvou zlomků, „praporečník“ dokonce z jednoho. Reliéf sv. Jiří je z Dambořic opět znám i ze sekundárního otisku. Pokud by střepů z těchto motivů bylo ve Strážnici skutečně více, mohlo by to svědčit o zásahu tohoto významného hrnčírského centra k SZ, jak už o tom uvažoval J. Pajer (ústní informace). Naopak Z. Měřínský se v této souvislosti domnívá, že hrnčírské centrum v Dambořicích zásobovalo během 15. a 16. století poměrně širokou oblast a jeho distribuční okruh měl značný rozsah. Dále, v souvislosti s nálezem kachle s „praporečnickem“, který získal J. Pajer v roce 1970 při záchranném výzkumu na staveništi obchodního domu ve Strážnici, zvažuje, že nelze vyloučit ani shodu způsobenou migrací motivů reliéfů kachlů i forem, do nichž byly reliéfní čelní stěny komorových kachlů vtačovány (Měřínský 1997, 87). Na jinou možnost migrace vzorů, mezi Dambořicemi a východomoravským Lukovem, ukazuje spojitost s Janem z Kunštátu, držitelem obou panství, která je patrně klíčem k vysvětlení shody některých renezančních motivů.

Charakteristickým rysem dambořické pozdně gotické produkce konce 15. a především první třetiny 16. století je také tendence zjednodušovat a rustikalizovat, typická pro venkovské hrnčírské dílny. Výtvarná kvalita celého staršího horizontu je poznamenána touto nevyrovnaností, častou loutkovitostí postav a schematizací při zobrazování.

Starší horizont dambořické kachlové produkce lze de facto rozdělit na dvě skupiny. Na originální figurální část a na svébytnou skupinu římsových nápisových kachlů, jejichž interpretace je bohužel ztížena zlomkovitým charakterem jejich dochování. To je ovšem problémem celé kolekce. Námětové bohatství dambořické sbírky, ale i kvalita technologického provedení plně vynikají až v následné renezanční kolekci žánrových a portrétních kachlů, jejichž rozbor se však již vymyká z rámce tohoto článku. Stejně tak vyniká i pozoruhodná série: kachel – druhotný kadlub – sekundární otisk – druhotný otisk ze sekundárního otisku, která si pro svou unikátnost vyžaduje práci zcela samostatnou. Ačkoli těžší sbírky tkví až v následující renezanční produkci, kterou můžeme vročit těsně před polovinu 16. století, je pozdně gotická sbírka velmi přínosná a obohacuje naše znalosti o kachlové produkci regionu JV od Brna. A to například výskytem v moravském prostředí unikátního

husitského motivu. Vypovídací hodnota celé kolekce je bohužel negativně ovlivněna faktem její rozdrobenosti a torzovitostí zachování. Nálezy z výzkumů J. Vrbase a H. Landsfelda, konaných od 30.–60. let 20. století tak nalezneme ve Vrbasově muzeu ve Ždánicích, v Masarykově muzeu v Hodoníně, patrně také ve fondu Muzea jihovýchodní Moravy v Malenovicích a dle mého ještě i v soukromých rukou, jako pozůstalost po druhém jmenovaném. Do tohoto výčtu je třeba ještě připočítat nálezy, které byly z lokality získány během druhé světové války, o nichž toho bohužel mnoho nevíme. Kvalitu sbírky nijak nezvyšuje ani fakt, že od doby prvních výkopů J. Vrbase či intenzivní práce H. Landsfelda uplynulo více jak 60, respektive 40 let, přičemž souhrnného zpracování se naleziště nikdy nedočkalo. Také publikace jednotlivých nálezů je poměrně kusá a dala se povětšinou formou krátkých popularizačních prací, jejichž údaje nejsou vždy v souladu či si přímo odporují. S odchodem Jakuba Vrbase a Heřmana Landsfelda tak nenávratně zmizelo i značné množství informací o archeologické situaci, nálezových okolnostech, ale i poznatků o vlastních kachlích, které dnes rekonstruujeme jen stěží a velmi rámcově.

Katalog nálezů pozdně gotických kachlů z Dambořic, Nové ulice, čp. 31–32 a 52

Struktura katalogového čísla:

1. Ikonografie reliéfního výjevu
2. Datace
3. Naleziště
4. Rozměry (výška × šířka ČVS), v. komory, eventuelně s. střepu
5. Technologické aspekty
6. Dochovaný počet zlomků, resp. kusů
7. Publikováno (citace jsou uváděny v abecedním pořadí)
8. Uložení kachle a poznámka
9. Existence případného druhotného otisku a jeho procentuální zmenšení, existence dalších otisků z téže matrice, odkazy na analogie

I.

1. Veraikon

2. Druhá polovina 15. století až počátek 16. století.
3. Nová ulice čp. 52, 31 (?).
4. Dochovaná a rekonstruovaná část: 137×123 mm, s. střepu 8–9 mm, výška reliéfu 11–14 mm, komora se nezachovala, původně uváděné rozměry: 230×210 mm, v. komory 105 mm.
5. Oxidační výpal, barva povrchu hnědooranžová, keramické těsto je dobře slinuté, lom je stejnorodý, slída je v keramickém těstě zastoupena jen minimálně a to rovnoměrně jak na ČVS, tak přímo v těstě, ČVS je prstovaná, bez otisku textilie, patrně jsou původní záchytné otvory – dochované v torzu.
6. Tři zlomky z jednoho kusu v majetku Masarykova muzea v Hodoníně, další dvě desítky zlomků patrně v majetku Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, nálezy získal výzkumem H. Landsfeld a uváděl původně 16 zlomků.
7. Flodr (1994, 18), Kropáč (1996, 16), Landsfeld (1974, 87).
8. H. Landsfeld uvádí tento kachel jako vůbec nejčastěji se vyskytující, počet dodnes dochovaných zlomků je však v příkrém rozporu s jeho zjištěním, kachel uložen ve fondu Masarykova muzea v Hodoníně, pobočka Kyjov.
9. Otisky z velmi blízkého (totožného ?) kadlubu jsou známé z Muzea jihovýchodní Moravy v Malenovicích, další je vystavený na hradě Helfštýně (z nálezu tamtéž).

II.

1. Sv. Jiří

2. Závěr 15. až počátek 16. století, sekundární otisk je patrně až z první třetiny 16. století.

3. Nová ulice čp. 31.
4. Primární otisk (největší kus): 216×134 mm, zachovaná v. komory 74 mm, s. střepe 7–8 mm, sekundární otisk max. 64×53 mm, s. střepe 8 mm.
5. Původní otisk je velmi kvalitně, oxidačně pálen do cihlovohnědých tónů s drobnou příměsí slídových zrn, ČVS nese otisk textilie, na největším dochovaném kusu je patrný ZO na boku, sekundární otisky jsou pálené oxidačně, vyrobené z velmi jemného keramického těsta s příměsí drobných slídových zrn, střepe je dobře slinutý, struktura keramického těsta je v porovnání s primárními otisky na první pohled odlišná, komora kachlů se ani v jednom případě nedochovala celá.
6. Dva zlomky z původního otisku ze dvou kusů kachlů, 2-3 zlomky sekundárních otisků opět ze dvou až tří kusů, střepe byly získány při výzkumu J. Vrbase i H. Landsfelda.
7. Landsfeld (1950, příl. 18; 1962–1963, 20), Kropáč (1996,16).
8. Masarykovo muzeum v Hodoníně, pobočka Kyjov, Vrbasovo muzeum ve Žďánicích
9. Otisk z totožného či velmi blízkého kadlubu uvádí J. Pajer ze Strážnice, z ulice Boženy Hrejsové, z roku 1963. Zlomky se shodují i rozměry, kachel ze Strážnice je oxidačně pálený, vyrobený z keramického těsta s příměsí drobných písčitých zrn a slídy, patrný je otisk textilie i zakouření (zlomek je umístěn v Městském muzeu ve Strážnici) (k tomu viz Landsfeld 1950, příl. 18); sekundární otisk kachle je znám jen z Dambořic. Průměrné zmenšení druhotných otisků dosahuje 13,16 %. Totožné ikonografické schéma představuje i kachel z Bouzova (Hablbauer 1996).

III.

1. **Tzv. jezdecký typ kachle s husitskými bojovníky**
2. Počátek 16. století.
3. Nová ulice čp. 31.
4. Původní rozměry patrně: 235×220 (?) mm, komora se nezachovala, s. střepe 4–10 mm.
5. Keramické těsto všech zlomků je totožné, je oxidačně pálené, prakticky bez slídy, s minimem písčitých zrn, kvalitní, dobře slinuté, vypálené do převážně okrovohnědých tónů, některé ze zlomků nesou stopy zakouření, některé uhlazování.
6. 13–16 zlomků, otisků z jedné matrice, nález z výzkumu H. Landsfelda.
7. Kouba (1966, 31, obr. 17), Landsfeld (1974, 87).
8. Masarykovo muzeum v Hodoníně, pobočka Kyjov.
9. Patrně pozdější, lokální varianta nějakého v Čechách běžného motivu (např. kachel z Litoměřic, z Lipnice nad Sázavou).

IV.

1. **Praporečník**
2. Počátek 16. století.
3. Nová ulice čp. 31.
4. Rekonstruovaný kus z muzea ve Žďánicích: 176×, dochovaná š. 158 mm, zachovaná v. komory max. 35 mm, s. střepe 8–11 mm.
5. Keramické těsto všech zlomků je totožné, je oxidačně pálené s příměsí drobných zrn slídy, s minimem písčitých zrn, kvalitní, dobře slinuté, některé zlomky nesou otisk textilie, popř. zakouření.
6. Muzeum v Hodoníně: patrně jen 3 zlomky, muzeum ve Žďánicích: 1 ze čtyř střepeů zrekonstruovaný a asi ze dvou třetin dochovaný kachel, z výzkumu J. Vrbase a H. Landsfelda.
7. Landsfeld (1950, příl. 19; 1963, 20), Měřínský (1997, obr. 17), Michna (1971, 259), Vrbas (1936, 32).
8. Masarykovo muzeum v Hodoníně, pobočka Kyjov, Vrbasovo muzeum ve Žďánicích.
9. Otisk z velmi blízké, popř. totožné matrice je znám z výzkumu J. Pajera ve Strážnici, z ulice Kostelní (Michna 1971, 259).

V.

1. Římsový kachel o třech stínkách se zvířecí hlavou

2. První třetina 16. století.
3. Nová ulice čp. 31.
4. Rekonstruované rozměry primárního otisku: 167 (bez stínek 138)× max. 189 mm, zachovaná komora – max. 52 mm, s. střepe 9–14 mm.
5. Zlomky z primárních otisků jsou oxidačně pálené s výraznější příměsí slídy jak v těstě, tak na povrchu, co by nátěru, slída je v různém množství obsažena ve všech zlomcích. Na lomu je patrné dobře slinuté keramické těsto, některé zlomky nesou otisk textilie; zlomky druhotných otisků: jsou vyrobené z jemného, plaveného keramického těsta, oxidačně pálené, či s povrchovým nátěrem dočerna, ve dvou případech jsou zakouřené, lom střepe je stejnorodý, ve všech zlomcích jsou v těstě přítomná drobná zrnka slídy, ve všech případech byl zaznamenán i otisk textilie.
6. 18 zlomků, otisků z primární matrice, 6 kusů pochází z druhotného otisku, z výzkum J. Vrbase i H. Lansfelda.
7. Landsfeld (1950, 142–145; 1963, 20–21), Vrbas (1943, obr. 4).
8. Masarykovo muzeum v Hodoníně, pobočka Kyjov, Vrbasovo muzeum ve Žďánicích.
9. Na základě porovnání 10 metrických údajů činí průměrné zmenšení druhotného otisku kolem 17,46 %.

VI.

1. Římsový kachel o třech stínkách s dlouhým nápisem

2. První třetina 16. století.
3. Nová ulice čp. 31.
4. Zrekonstruované rozměry: 167–169 (bez stínek 140–142)× 201–204 mm, v. komory 116 mm, s. střepe 7–12 mm.
5. Keramické těsto je dobře slinuté, na lomu stejnorodé, oxidačně pálené s příměsí drobných písčitých zrn, drobná zrnka slídy v těstě i na ČVS nejsou zastoupena ve všech případech, u kachlů nezaznamenáno zakouření ani otisk textilie, komora je u ústí rozšířená, ČVS je konvexní, komora je vytáčena s patrnými vývalky, ústí není ovalené, jen prostě seřízlé, nasedání komory na ČVS je dobře patrné.
6. Minimálně 18 zlomků, z toho 9 drobných převážně z komory či lišty, z výzkumu H. Lansfelda.
7. –
8. Masarykovo muzeum v Hodoníně, pobočka Kyjov.
9. –

VII.

1. Římsový kachel s dvojitým nápisem

2. První třetina 16. století.
3. Nová ulice čp. 31.
4. V. 138–140 mm, š. největšího zlomku 87 mm, v. komory: max. 138 mm, s. střepe 9 mm.
5. Zlomky jsou dobře slinuté, vypálené oxidačně, jeden ze zlomků nese stopy zakouření, keramické těsto je dobře zpracované s příměsí drobných písčitých zrn a slídy, kachle nejsou povrchově slídované, zaznamenán byl otisk textilie, ČVS je konvexní, okraj komory není ovalený, ale plošně seřízlý a jen mírně zbytnělý, na komoře patrné vytáčení na kruhu, keramické těsto je poněkud více písčité než ČVS, u ústí je komora zúžená, nezaznamenány žádné ZO.
6. Prokazatelně jen 3 zlomky z tohoto typu, z nich pouze jeden větší, z výzkumu H. Lansfelda.
7. –
8. Masarykovo muzeum v Hodoníně, pobočka Kyjov.
9. –

VIII.

1. **Heraldicky pravostranný zlomek z figurálního kachle se starozákonním (?) motivem**

2. Patrně první třetina 16. století.
3. Nová ulice čp. 31 či 32.
4. Dochoval se pouze jediný zlomek o rozměrech max. 109×83 mm, s. střepu představuje 10–15 mm, komora se nezachovala.
5. Jemné, plavené keramické těsto je oxidačně pálené, slída je v keramickém těstě zastoupena jen velmi drobnými zrnky, původně byl však povrch ČVS opatřen patrně slídovým nátěrem, střep je dobře slinutý, zlomek nenese stopy zakouření ani otisk textilie.
6. Jen jeden zlomek, z výzkumu H. Landsfelda.
7. –
8. Masarykovo muzeum v Hodoníně, pobočka Kyjov.
9. –

IX.

1. **Heraldicky levostranný zlomek z figurálního kachle se starozákonním (?) motivem**

2. Patrně první třetina 16. století.
3. Nová ulice čp. 31 či 32.
4. Zlomky dosahují rozměry: 58×68 a 62×72 mm, při síle střepu 8–11 mm, komora se dochovala u jednoho zlomku celá a dosahovala v. 100 mm.
5. Jemné, mírně písčité keramické těsto je oxidačně pálené a dobře slinuté, slída je v keramickém těstě zastoupena drobnými zrnky, zlomky nenesou stopy zakouření ani otisk textilie.
6. Dva zlomky, z výzkumu H. Landsfelda.
7. –
8. Masarykovo muzeum v Hodoníně, pobočka Kyjov.
9. –

X.

1. **„Heraldický“ motiv se štítonoši**

2. Přelom 15/16. století – první třetina 16. století.
3. Nová ulice čp. 31.
4. Dochoval se pouze jediný zlomek o rozměrech 140×133 mm.
5. Mírně písčité keramické těsto je oxidačně pálené, slída je v keramickém těstě zastoupena drobnými zrnky, střep je dobře slinutý, zlomek nenese stopy prstování.
6. Jeden zlomek, z výzkumu J. Vrbase.
7. H. Landsfeld (1963, 21).
8. Vrbasovo muzeum ve Ždánicích.
9. –

XI.

1. **„Heraldický“ motiv s gotickým, „šachovaným“ štítem**

2. Přelom 15/16. století–první třetina 16. století.
3. Nová ulice čp. 31 či 32.
4. Střepy nepřesahují v. 70 mm a š. 132 mm, s. střepu se pohybuje od 7 do 12 mm.
5. Jemně písčité keramické těsto je oxidačně pálené a dobře slinuté, slída je v keramickém těstě zastoupena drobnými zrnky, zlomky nesou otisk textilie, některé také stopy zakouření
6. Minimálně 6, maximálně 10 zlomků z téhož kusu, z výzkumu H. Landsfelda.
7. –
8. Masarykovo muzeum v Hodoníně, pobočka Kyjov.
9. –

Tabulka zmenšení sekundárních otisků kachlů¹⁸**Sv. Jiří**

Popis měřeného prvku	Rozměry u původního otisku	Rozměry u sekundárního otisku	Zmenšení, zaokrouhleno
Od knoflíku čapky po límec oděvu	41 mm	36,5 mm	10,98 %
Od límce po znamení kříže na štítě	38 mm	32,5 mm	14,47 %
Výška kříže na štítě	14 mm	12,5 mm	10,71 %
Délka kopí od ruky svěťce po límec	22 mm	19 mm	13,64 %
Od heraldicky levého ušního lalůčku do pravého podpaží	42 mm	37 mm	11,90 %
Od pravého rohu štítu po spodní rameno kříže na něm	25 mm	22 mm	12,00 %
Rozteč mezi ušima	26 mm	23 mm	11,54 %
Šířka ramene v místech kopí	10 mm	8 mm	20,00 %
Celkové průměrné zmenšení			13,16 %

Římsový kachel o třech stínkách se zvířecí hlavou

Popis měřeného prvku	Rozměry u původního otisku	Rozměry u sekundárního otisku	Zmenšení, zaokrouhleno
Šířka vepsaného „A“ v prvním písmeni	16 mm	13,5 mm	15,63 %
Výška písmene „A“ před zvířecí hlavou	78 mm	64 mm	17,95 %
Úhlopříčné rozměry písmene „A“ od výstupku heraldicky vlevo po nožku heraldicky vpravo	76 mm	63 mm	17,11 %
Úhlopříčné rozměry od heraldicky pravého horního rohu poslední nožky prvního písmene po spodní, heraldicky levý konec druhého písmene „A“	92 mm	79 mm	14,13 %
Šířka písmene „A“ v místech jeho příčného dělení	34 mm	28 mm	17,65 %
Šířka první slabiky, měřeno od vepsaného písmene „A“ po velké „A“ včetně	91 mm	78 mm	14,29 %
Výška ČVS od horní lišty ke spodní	83 mm	70 mm	15,66 %
Výška kratší nožky písmene „A“	52 mm	41 mm	21,15 %
Úhlopříčná vzdálenost první slabiky od heraldicky levého horního okraje velkého „A“ po heraldicky pravý dolní okraj druhé nožky prvního písmene	106 mm	89 mm	16,04 %
Úhlopříčná vzdálenost vepsaného „A“ z heraldicky levého dolního konce k heraldicky pravému hornímu konci	20 mm	15 mm	25,00 %
Celkové průměrné zmenšení			17,46 %

Poznámky:

1 V této souvislosti je třeba poznamenat, že část zakoupené kolekce tvořila habánská keramická produkce, jejíž popis ani rozbor nejsou námětem předkládané práce. Zároveň bych touto cestou chtěla poděkovat ředitelce muzea PhDr. Věře Martonovové a pracovnícím kyjovské pobočky tohoto muzea, kam byla sbírka deponována, za umožnění jejího studia. V neposlední řadě jsem za informace ohledně nákupu této sbírky zavázána PhDr. J. Pajerovi, CSc.

2 V Dambořicích, Nové ulici probíhaly od 30. do 60. let 20. století výzkumy pod vedením J. Vrbas, H. Landsfelda a tehdejšího Moravského muzea v Brně, stručný přehled o nich přináší následující tabulka:

Datace výzkumu	Autor výzkumu	Místo výzkumu	Poznámka	Publikováno
30. léta	Jakub Vrbas spolu s místním lékařem Václavem Soudkem	Nová ul. 31	Zjištěna hrnčířská pec s nálezy střepů a jen pěti větších částí kachlů, které bylo možné rekonstruovat, tytéž motivy pochází dle autora výzkumu i z nálezů z destruovaného tvrziště v Dambořicích. Z výzkumu byly získány tyto motivy: tančící pár, šašek na koni (dnes motiv označovaný jako praporečník), šlechtický znak, renezanční motiv ryb, různé portrétní kachle, matka loučící se se synem, římsový kachel. Celkový počet zlomků kachlů neuveden. Dnes uloženo ve Vrbasově muzeu ve Ždánicích.	Vrbas 1936, 29. Landsfeld 1962–1963, 20.
Během druhé světové války	MZM (dnes Moravské zemské muzeum) pod vedením Dr. J. Huckleho	Výzkum probíhal na ulici Nové, partrně čp. 31 a 32.	Nálezy keramiky i kachlů byly ještě za války odvezeny do Berlína.	Landsfeld 1974, 84.
V roce 1959	Heřman Landsfeld	Místo nálezů není uváděno jednotně. Miloš Horák v publikaci F. Flodra uvádí ulici Novou, čp. 52. Na konci zahrady pana Josefa Bělohoubka. Naproti tomu soudobá Kronika obce Dambořice zapsaná J. Zbořilem uvádí tento náález do souvislosti s čp. 31 na protější straně ulice, na konci zahrady Aloise Rindy.	K nálezů došlo náhodně, při kopání jímky. Heřmana Landsfelda na něj upozornil místní kronikář Jaroslav Zbořil. Z výzkumu pochází například kachle s motivem Veraikonu. Odkryty byly obrysy pece o dvou topeništích. Její rozměry činily 235×185 cm.	Flodr 1994, 18. Kronika obce Dambořice za léta 1960–1963, 170–172 (okresní archiv Hodonín).

Datace výzkumu	Autor výzkumu	Místo výzkumu	Poznámka	Publikováno
Na další nález upozorněn r. 1961, výzkum pak probíhal i v roce 1967	Heřman Landsfeld	Výzkum probíhal na protější straně ulice, tedy na ulici Nové čp.31 a 32. Na rozhraní zahrad A. Rindy a F. Bartošky.	V humně čp. 31 zjištěny 2 pece s četnými kamnářskými nálezy. Ty převyšovaly nálezy hrnčiny v poměru 4:1. H. Landsfeld zde našel přes 700 zlomků komorových kachlů. Kachlů s renezanční tematikou se nejvíce našlo v humně Františka Bartošky v čp. 32.	Landsfeld 1974, 85.

- 3 Tato, rozsahem větší, část sbírky bude předmětem ještě dalšího studia. Publikování kompletní dambořické kolekce nebylo však možné nejen z tohoto důvodu, ale také s poukazem na rozsah sbírky. Zpracování kolekce v souhrnu s poukazem na případné možné souvislosti a analogie bude námětem odborné archeologické studie – doktorandské práce, kterou autorka připravuje.
- 4 Doba vzniku druhé, renezanční vrstvy dambořické kamnářské produkce je vymezena skutečností, že domácí hrnčářská produkce nejspíše nedlouho po příchodu habánských hrnčářů (1550) ztrácí na významu a postupně zaniká, dále se úzce váže k osobnosti Jana Kuny z Kunštátu (umírá 1539), pána na Rožnově a Lukově, který dosáhl vysoké hodnosti moravského zemského hejtmana. Patrně právě s jeho objednatelskými záměry a s požadavky jeho nástupců (potomků) lze tuto vrstvu kachlů spojit. Tím je také dána spojitost dambořické a lukovské produkce. Avšak i zde jsme determinováni rokem 1549, kdy Kunštátí Damořice opouští. Polovina 16. století je tak datem ante quem vzniku celé domácí kamnářské produkce, která se tak slibně po několik desetiletí rozvíjela (Pokluda 1994, 5).
- 5 Technologické a metrické parametry kachlů jsou pojednány souhrnně v připojené tabulce.
- 6 Podle tradice se rouška do Svatopetrského chrámu dostala tak, že ji Veronika darovala biskupu Klimentovi. V tomtéž chrámu je uchovávaná dodnes.
- 7 Papež Bonifác VIII. vlastním jménem Benedetto Caetani, narozen asi 1230, papežem zvolen 24. 12. 1294. Zemřel 11. 10. 1303 (srovnej Gelmi 1989, 130–132).
- 8 Sřepky komorových kachlů z neznámé lokality, umístěné ve sbírce Muzea jihovýchodní Moravy v Malenovicích jsou po technologické i výtvarné stránce zpracovány totožně jako zlomky přímo z Dambořic. V souvislosti s faktem, že právě Veraikon měl být nejčastěji zastoupený motiv pozdně gotického horizontu a dodnes se zachovaly pouze tři zlomky z jednoho kusu, se zdá být reálné, že soudobým místem uložení „zbylých“ zlomků z výzkumů z Dambořic je právě malenovický depozitář. Zde je tento motiv zastoupený dvěma desítkami zlomků. Opodstatněnost tohoto názoru podporují i osobní vazby H. Landsfelda, které jej k Malenovicím poutaly, a také fakt, že přímo v muzeu panuje obecné povědomí o spojitosti materiálu s H. Landsfeldem. Za cenné informace ohledně materiálu z malenovického depozitáře i za umožnění studia vděčím PhDr. J. Langové.
- 9 Při hledání analogií k dambořickému materiálu mi byli svou vstřícností velmi nápomocní především MUDr. Z. Hazlbauer a Č. Pavlík, kteří mi poskytli jak řadu cenných údajů, tak také hodnotnou obrazovou dokumentaci. Oběma bych proto velmi ráda poděkovala.
- 10 Údaje o vykopávkách H. Landsfelda, které nebyly nikdy souhrnně publikovány, se v literatuře liší. Příkladem může být i výzkum, při němž byl získán kachel s motivem Veraikonu. Kachel byl získán již v roce 1959 při kopání jámky, liší se však údaje o přesnějším místě nálezů (zda pozemek pana Bartoše či Rindy). Pro ilustraci uvádím zápis tehdejšího kronikáře obce Jaroslava Zbořila k roku 1961 (Kronika obce Dambořice, sv. III, 170–172), který k tomuto uvádí:
„V roce 1959 při kopání jámky na močůvku v humně dělníka Aloise Rindy v Nové ulici, vykopali

dělníci různé střepy kachlů. Při spatření střepů jsem zjistil, že zde běží o důležitý nález keramiky z konce 15. a začátku 16. století, tedy z doby před habánskou keramickou výrobou. Poslal jsem fotografie nalezených střepů Archeologickému ústavu v Brně, který moji domněnku potvrdil, ale jinak zájem neprojevil.

Na úloмку první kachle byl na tehdejší dobu umělecky provedený reliéf znázorňující sv. Veroniku s otiskem tváře Kristovy, na druhém střepu byly vymodelovány spodní části těl dvou štítonošů s erbem uprostřed. Našly se i části kouřovodů a římsy kamen s pozůstatky gotických písmen. Z tohoto důvodu jsem soudil, že zde může jít o pozůstatky dílny výrobce.

Dopsal jsem tedy znalci habánské keramiky a odborníku v této výrobě panu Heřmanu Landsfeldovi ze Strážnice /.../.

V sobotu 16.9. jsme započali s kopáním na místě určeném panem Landsfeldem /.../. Mimo spoustu úlomků různých kachlů a střípků konečně jsme se dokopali i k částem zhroutené pece. Díky teplému a příznivému počasí pokračovali jsem odkrýváním pece ještě ve dnech 30. 9. a dalších a opět jsme vykopali spoustu různých úlomků kachlů, dle nichž se dá soudit, že se zde vyrábělo 10 a 15 druhů kachlů s krásnými figurálními motivy. Nálezy dokazovaly, že to byla povětšinou kamnářská dílna. Úlomků nádobí, hrnců a uch jsme našli velmi málo.

14. 10. jsme opět pokračovali v kopání. Opět jsem vykopali různé úlomky kachlů, ono i zbytky pálených forem, k jejich výrobě, ale celý kachel bohužel ani jeden.

Ten den odkryly jsme obrysy celé pece, která měla 2 topeniště /.../.

Vykopané střepy, které si mistr Landsfeld odvezl, jasně dokazují, že v naší obci byla už téměř 100 let před příchodem Habánů (r. 1550) velmi vyspělá keramická výroba, na kterou pak navázali Habáni. Po vypuzení Habánů, r. 1622, keramická výroba v naší obci úplně zaniká.“

K zápisu místního kronikáře je třeba dodat, že přepis jména rolníka, z jehož pozemku nález pochází, se liší od toho, jak jméno uvádí H. Landsfeld. Po konzultaci se současnou kronikářkou obce, paní Věrou Hudečkovou, se zde příkláním k přepisu Rinda, nikoli Rynda, jak je v literatuře sice běžnější, nicméně neodpovídá zavedeným zvyklostem v obci.

- 11 Jakub de Vorage uvádí v Legendě auree (např. vyd. 1998, 22), že: „*Georgius dicitur a geos, quod est terra, et orge, quod est colere, quasi colens terram, id est carnem suam.*“ Tedy Georgius se jmenuje podle gé – země – ergon – práce, jako vzdělávající zemi, tj. své tělo.
- 12 Prozaická legenda se dochovala ve třech menších zlomcích. Z veršované legendy známe kromě tzv. Klementinského zlomku především rozsáhlé Brněnské zlomky, čítající sedm oboustranně drobně popsaných listů. Tato legenda je založena na textu apokryfního okruhu, blízkém tzv. svatohavelskému znění, obsaženému v rukopise knihovny v St Gallen. Navíc však obsahuje scénu boje s drakem (srovnej Soukup 2001, 28).
- 13 Je třeba podotknout, že do sbírky Masarykova muzea v Hodoníně byla vybrána a zakoupena pouze část materiálu z výzkumu H. Landsfelda. Zbylý keramický materiál spravují i nadále Landsfeldovi potomci.
- 14 V této souvislosti děkuji MUDr. Z. Hazlbauerovi za upozornění na shodu dambořického kachle s tímto motivem. Zmíněný badatel shledává u obou shodnou základní výtvarnou koncepci, totiž bojovníka na koni směřujícího v obou případech heraldicky vpravo. Tuto postavu pak sleduje pěší bojovník, který drží žerď velkého, protáhlého a ozdobně lemovaného praporce, rozprostírajícího se nad hlavami obou postav (viz písemné sdělení autora ze 17. 11. 2001).
- 15 Ten uvádí ve výčtu kachlů profánních námětů z pozdně gotického horizontu ještě kachle se šermíři: „*kučeravých vlasů a krátkých suknic*“ (1971–2, 87).
- 16 Za cenné rady jsem v tomto případě zavázána a děkuji především Mgr. Karlu Marázovi a Mgr. Daliboru Havlovi, PhD.
- 17 I v tomto případě jsem zavázána týměž za pomoc při četbě textu z kachle.
- 18 K metodickým otázkám měření a technologii provedení např. Z. Hazlbauer (1986, 489–504), M. Vitanovský (2001, 403–409).

Použité zkratky:

AH	– Archaeologia historica
čp.	– číslo popisné
ČVS	– čelní vyhřívací stěna
FF KU	– Filozofická fakulta Karlovy univerzity
FF MU	– Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
obr.	– obrázek
s.	– síla
sv.	– svazek
v.	– výška
VVM	– Vlastivědný věstník moravský
ZO	– záchytný otvor

Literatura:

- Bauerová, A., 1992: *Tisíc jmen v kalendáři*. Praha.
- Beneš, C., 1991: *Vývoj ochranné zbroje IV. VI. Zbroj ochranná pro turnaje*. Muzejní a vlastivědná práce 29, 139-150.
- Brestovanský, P., 1998: *Kachle Libereckého kraje*. In: Archeologie Libereckého kraje 97–145, obr. 74. Liberec.
- Čarek, J., 1985: *Městské znaky v českých zemích*. Praha.
- České umění gotické 1350–1420, 1970: Praha.
- Dvořáková, V. – Krása, J. – Stejskal, K., 1978: *Středověká nástěnná malba na Slovensku*. Praha–Bratislava.
- Flodr, F., 1994: *Dambořice. Minulost a současnost ve světle kronik*. Brno.
- Gelmi, J., 1989: *Papežové. Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha.
- Hall, J., 1991: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha.
- Hazlbauer, Z., 1986: *Příspěvek k technologii výroby pozdně středověkých reliéfních kachlů*. AH 11, 489-504.
- 1994: *Pozdně gotický kachel „Veraikon“ z Hradce Králové*. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 20, 127–130.
- 1996: *Soubor historických kamenných kachlů z hradu Bouzova*. Archív autora a hradu. Nepublikované.
- 1998: *Krásy středověkých kamen*. Praha.
- Hurt, R. a kol., 1970: *Kyjovsko*. Brno.
- Klučina, P. – Romáňák, A., 1983: *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby 5.-17. století*. Praha.
- Kouba, J., 1966: *Středověké kachle s husitskými bojovníky*. Časopis národního muzea CXXXV, 25–34.
- Kropáč, J., 1996: *Habáni v Dambořicích*. Malovaný kraj 32, 2, 16–17.
- Kybalová, L., 1996: *Dějiny odívání. Renesance (15. a 16. století)*. Praha.
- 2001: *Dějiny odívání. Středověk*. Praha.
- Landsfeld, H., 1950: *Lidové hrnčířství a džbánkařství*. Praha 1950.
- 1963: *Předhabánská keramika v Dambořicích*. Od Hradské cesty 1962–1963, 20–22.
- 1974: *Keramická pec v Dambořicích z 15. století*. Od Hradské cesty 1971–1972, 84-90.
- Legenda aurea* (sestavil Jakub de Voraigne). Vyd. 1998.
- Měřínský, Z., 1997: *Ždánicko ve středověku*. In: Stuchlík, S. – Klanica, Z. – Měřínský, Z. *Pravěk a středověk Ždánicka*, 59–91. Brno.
- Michna, P., 1971: *Přehled archeologických výzkumů na Moravě za rok 1970*. VVM XXIII, 251–264, obr 5:5.
- Pavlinová, H. a kol., 1994: *Slovník judaismus, křesťanství, islám*. Praha.
- Pavlík, Č., 1992: *Gotické a goticko-renesanční kachle z hradu Rožnova*. Katalog. Soukromý tisk. Praha.

- P e š i n a, J. a kol., 1958: *Gotická nástěnná malba v zemích českých I. 1300 - 1350*. Praha.
- P i l ň á č e k, J. 1924: *Staromoravští rodové*. Kroměříž.
- P o k l u d a, Z. 1994: *Kunštátové*. Malovaný kraj 30, 5, 5.
- P r a ž á k, V., 1974: *Hrad Lipnice a jeho sbírka středověkých kachlů*. Diplomová práce z dějin umění obhájená na FF KU Praha. Hradec Králové.
- S k r u ž n ý, L., 1996: *Atributy vybraných biblických postav, světců a blahoslavených*. Čelákovice.
- S o u k u p, P., 2001: *Rytíři a kacíři. Alegorie zápasů víry a svatojiřská legenda v Jindřichově Hradci*. Kuděj 2, 14-32.
- V á l k a, J., 1991: *Středověká Morava*. Brno.
- V i t a n o v s k ý, M. 2001: *Dřevo a hlína v procesu vzniku středověkého kachle*. AH 26, 403–409.
- V o t o č k a, O. – S l a v í č e k, L., 1988: *Staré české umění – sbírky Národní galerie v Praze. Jiřský klášter*. Praha
- V r b a s, J., 1930: *Ždánsko. Zeměpisný a dějepisný popis*. Ždánice.
- 1936: *Toufaři na Ždánsku a ždánská keramika*.
- 1943: *Zprávy české keramické společnosti*, obr. 4.

Prameny:

- Kronika obce Dambořice, svazek III, 1960-63. Uloženo v Okresním archívu Hodonín.
- Kronika obce Dambořice, svazek IV, 1964-68. Uloženo v Okresním archívu Hodonín.

Mgr. Dana Menoušková (n. 1973), absolventka FF MU oboru archeologie a dějiny umění pracuje od roku 1998 jako archeoložka ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti.

A Lesser Known Collection of Relief-Decorated Late Medieval Tile from Dambořice

A b s t r a c t

At the turn of 2000 and 2001, I had an opportunity to process a collection of late medieval and renaissance chamber tiles with relief decoration. The collection had been purchased by the Masaryk Museum Hodonín from Heřman Landsfeld's heritage. The collection represents a selection of material, collected by Landsfeld during the 1950's and 60's when he examined potter's kilns in Dambořice (district of Hodonín). Before Landsfeld, the kilns were examined by J. Vrbas in the 1930's, whose finds are deposited in the Vrbas Museum Ždánice. Both collections can serve as a material for evaluation of pre-Anabaptist pottery in Dambořice. Stove manufacturing in this village, located 14 kilometers south of Slavkov u Brna is conveniently determined by two historical dates. Its beginning can be estimated at the late 16th century, when the written sources mention the addition of *Nová ulice* ("New Street"), where the potters dwelled. Its *datum ante quem* is identified with the period around 1550, when the "domestic manufacturing" dwindles as a result of the Anabaptist community coming and the appearance of Anabaptist pottery workshops.

The rich collection of "homemade" tiles acquired by J. Vrbas and H. Landsfeld can be divided into two groups according to the period they were made in. These are the late Gothic period tiles (which are dealt with in detail here) and Renaissance portrait tiles that reflect the period they were made in (portraits of Ann Jagellon or Ferdinand I. Habsburg). Because of space limitations, this article can only deal with the older group; the other part of the collection dating back to 1530's to 1540's will be analyzed in a future article.

While it is possible to relate the older group because of certain historical facts to the tiles from the Lukov castle, the older group invites comparison with tiles from Strážnice. Interestingly, the Dambořice collection features also secondary tile prints ("pirate copies", so to speak). Another unique thing about this collection is a partially preserved secondary mould. The richness of designs as well as the quality of technological processing of the Dambořice collection come fully forward only with its newer part, the genre and portrait renaissance tiles.

In spite of the fact that the gothic part of the collection is actually only a torso, it features some interesting designs and anticipates the fully developed pottery production form the later renaissance period. The late gothic part of the collection is not exactly sizeable; it basically consists of seven often-repeated designs (four of them figural and three reglets) with additional 4 that have been preserved as incomplete fragments. Even the seven basic types are represented with only a handful of items each, which makes it often difficult to reconstruct the appearance of the tile as a whole. One type is represented with the maximum of 18 fragments, but often it is much less. The figural part of the collection includes: theme of Veraikon, a relief depiction of St. George killing a dragon, a tile with Husite fighters (rare in Moravia) and a tournament (?) scene: the so-called "standard-bearer". The relief themes of St. George and that of the "standard-bearer" have close counterparts in the Strážnice collection from the same period. Also interesting is the reglet, inscription part of the collection, which calls for iconographic interpretation. The most interesting and artistically accomplished tile with an ox head cannot be unambiguously interpreted because its remains are too fragmentary. It appears that this tile can be related to the Kunštát family who owned Dambořice and promoted it to town status in 1534. There are definite heraldic and possible verbal references to Jan of Kunštát on the tile.

The informative value of the collection is amplified by a relatively large portion (in relation to the number of types) of the so-called secondary prints. These can either hint at a long-time popularity of some designs (to the extent that the original mould was still used even when damaged or worn), or suggest some time gap between the primary and secondary prints. However, the latter possibility is not too probable, because the period of domestic tile making was quite short. The secondary prints can also be explained by import of designs from some other pottery manufacturing center. In this respect, it is interesting that both the designs of St. George as well as the "standard-bearer" can be found in the period collection from Strážnice. At the same time, St. George can be found only on two Dambořice tiles, while the "standard-bearer" only on one. St. George in Dambořice is represented even as a secondary print. If there were more of those fragments in Strážnice, we could consider an influence of this important pottery center spreading to the northeast, as mentioned by J. Pajer (oral information).

The collection of Dambořice tiles is characteristic with its tendency to simplify and emphasize rustic elements - the features typical of rural pottery workshops in general. The artistic quality of the whole older part of the collection is partly determined by this unbalance, puppet-like characters and schematic depictions.

Unfortunately, the informative value of the whole collection is diminished by the fact that its fragments are stored in different locations. As mentioned above, the finds are stored in two museums (actually three – the Veraikon design is found also in the collections of the Malenovice Museum of Southeast Moravia), as well as in private collections. Also unfortunate is the circumstance that 60 years have passed since the first prospectings of J. Vrbas and 40 since Landsfeld's extensive research, but the whole site is still waiting for a comprehensive research. Also, the publications of the individual finds are scarce and usually have form of short popular works. Sadly, with the departure of Jakub Vrbas and Heřman Landsfeld, a great wealth of information regarding the archeological situation, prospecting circumstances, as well as the knowledge of the tiles themselves has been irreversibly lost, and we can only attempt to reconstruct small parts of this knowledge.

The presented article brings, alongside with an original iconographic-chronological interpretation of the tiles, a catalogue list with technological specifications.

Eine wenig bekannte Kollektion von Kacheln mit Reliefverzierungen aus Dambořice

Zusammenfassung

An der Wende 2000/2001 hatte ich die Möglichkeit, eine aus dem Spätmittelalter und der Renaissancezeit stammende Kollektion von Kammerkacheln mit Reliefverzierungen zu verarbeiten, die das Masaryk-Museum in Hodonín aus dem Nachlass von Heřman Landsfeld abkaufte. Die Sammlung stellt eine Auswahl an Kacheln dar, die Heřman Landsfeld in den fünfziger und sechziger Jahren im

Verlauf der Untersuchung von Tonöfen in Dambóřice (Bezirk Hodonín), Nová-Stráße gewann. Eigentlich dieselbe Stelle untersuchte bereits in den dreißiger Jahren J. Vrbas, dessen Funde in Vrbas-Museum in Ždánice aufbewahrt sind. Beide Kollektionen wurden so zum Ausgangspunkt für die Beurteilung der Vorhabaner Töpferwarenproduktion in Dambóřice. Die Ofensetzerproduktion aus einer 14 km Luftlinie südlich von Slavkov u Brna (Austerlitz) entfernten Lokalität ist mit zwei historischen Zeitpunkten gut determiniert. Der Anfang kann in den Ausgang des 16. Jahrhunderts gelegt werden, wo in den schriftlichen Quellen auch die Erweiterung der Gemeinde um die Straße Nová – Sitz der Töpfer – erwähnt ist. Das Datum ante quem heißt die Zeit um 1550, als die einheimische Herstellung infolge der Ankunft der Wiedertäufer-Kommunität und des Anlaufs der Fayencewarenproduktion aufgehoben wurde.

Die reichhaltige „einheimische“ Ansammlung von Kacheln, die J. Vrbas und H. Landsfeld während der durchgeführten Untersuchungen gewonnen haben, stellt zwei unterschiedliche Zeithorizonte dar: Eine Schicht mit Themen im Stil der Spätgotik, mit denen sich der Artikel auch ausführlich befasst, die andere aus der Renaissancezeit – Porträtkacheln, die bereits auf aktuelle zeitgenössische aktuelle reagieren (das Porträt Anna Jagellonská und Ferdinand I). Bezüglich des beschränkten Umfangs konnte man ausführlicher nur über die erste, ältere Kachelschicht berichten. Die vermutlich um die Mitte des 16. Jahrhunderts, bzw. im 3.–4. Jahrzehnt hergestellten Renaissancekacheln werden zum Thema einer weiteren Behandlung.

Wenn man die jüngere Schicht der Kachelproduktion mit Hinsicht auf gewisse historische Umstände in Zusammenhang mit einer aus der Burg Lukov bekannten Produktion bringen kann, dann bietet sich im Falle der älteren Schicht die Analogie mit dem Töpferbestand aus Strážnice an. Die Kollektion aus Dambóřice ist aber interessant auch für sekundäre Kachelabdrücke (sog. „Piratenkopien“) und die Einzigartigkeit ist dank einer zum Teil erhaltenen Sekundärform noch gesteigert worden. Der Themenreichtum der Sammlung von Dambóřice sowie die Qualität des technologischen Verfahrens treten erst mit der anschließenden Renaissancekollektion von Genre- und Porträtkacheln deutlich hervor.

Obwohl die Kollektion von spätgotischen Kacheln aus Dambóřice nur als Torso erhalten blieb, ist sie durch ihre Motive interessant und zeichnet die folgende, bereits vollentwickelte Töpferproduktion dieser Lokalität in der Renaissance vor. Die nicht sehr große spätgotische Sammlung aus Dambóřice besteht eigentlich aus 7 häufiger auftretenden Motiven (davon vier figurale und drei Gesims-motive), wobei weitere vier nur unvollständig und in geringer Zahl vorhanden sind. Aber auch die obengenannten sieben Grundtypen sind nur bescheiden vertreten, sodass man sich oft kaum eine Vorstellung über die Gestaltung einer kompletten Kachel machen kann. Einzelne Varianten sind mit höchstens 18 kleinen Bruchstücken (meistens noch weniger) vertreten. Im figuralen Teil der Kollektion sind vorhanden: Motiv Veraikon, Motiv mit Sankt Georg, der einen Lindwurm tötet – Relief, sog. Reitermotiv mit Hussitenkämpfern (in Mähren selten vorkommend) und Motiv einer Turnierszene – sog. „Fahnenträger“. Die Motive Sankt Georgs und des Fahnenträgers finden ihre genaue Parallelen in einem Kachelbestand aus Strážnice. Von Interesse ist ebenfalls eine Kollektion von Gesims-, Inschriftkacheln, die manche Möglichkeiten im Bereich der ikonographischen Interpretierung bietet. Die Unvollständigkeit der Bruchstücke ermöglicht nämlich nicht, eine wohl interessanteste und künstlerisch besonders gelungene Kachel mit dem Motiv eines Auerochsenkopfs ganz eindeutig zu entziffern. Diese Kachel scheint im Zusammenhang mit der Adelsfamilie von Kunštát zu sein, die Dambóřice besaß und es 1534 auch zu einer Stadt ernannte. Auf dieser Kachel eis nämlich mindestens ein heraldischer, vielleicht aber auch schriftlicher Hinweis auf Jan von Kunštát zu finden.

Die Aussagekraft der genannten Sammlung ist auch durch einen relativ hohen Anteil (im Verhältnis zur Anzahl von Typen) von sekundären Abdrücken multipliziert. Diese können einerseits auf eine lange Beliebtheit einzelner Stücke hinweisen, und zwar dermaßen, dass die ursprüngliche Matrix nicht mehr brauchbar wurde, andererseits auf einen gewissen Zeitabstand zwischen primären und sekundären Abdrücken, was jedoch mit Hinsicht auf kurze Andauer der einheimischen Töpferproduktion eine nicht gerade wahrscheinliche Variante ist; darüber hinaus können die sekundären Abdrücke auch ein Zeugnis für Anwendung von Motiven aus anderen Töpferzentren sein. In diesem Zusammenhang ist es bemerkenswert, dass die Motive des heiligen Georg und des Fahnenträgers

unter den jeweiligen Kacheln aus Strážnice zu finden sind. Aus Dambořice sind dabei nur zwei Kacheln mit dem heiligen Georg und eine Kachel mit dem Fahnenträger bekannt. Der Sankt Georg-Motiv ist auch auf einem sekundären Abdruck aus Dambořice vorhanden. Wenn mehrere Scherben mit diesen Motiven auch in Strážnice gefunden wären, könnte man auf Einflüsse dieses bedeutenden Töpferzentrums in nordwestlicher Richtung schließen, wie darüber schon J. Pajer (mündliche Mitteilung) dachte.

Ein charakteristischer Zug der spätgotischen Kachelproduktion aus Dambořice ist die Tendenz zur Vereinfachung und Rustikalisierung der Produkte, was typisch für die ländlichen Töpfereien war. Die künstlerische Qualität ist von dieser Unausgewogenheit, einer puppenartigen Figurengestaltung und schematisierenden Darstellungen geprägt.

Der Aussagewert der gesamten Kollektion ist leider mit deren Zerstückelung und Unvollständigkeit negativ beeinflusst. Die Funde sind, wie oben erwähnt, in zwei, bzw. drei Museen untergebracht (das Veraikon-Motiv befindet sich auch in den Sammlungen des Museums Südostmährens in Malenovice), ein Teil der Produkte ist in privaten Händen. Die Qualität der Sammlung wird auch nicht durch die Tatsache erhöht, dass seit den ersten Ausgrabungen von J. Vrbas und den intensiven Arbeiten von H. Landsfeld schon mehr als 60, bzw. 40 Jahre vergangen sind. Eine zusammenfassende Verarbeitung konnte der Fundort nie abwarten. Auch die Publikationen über einzelne Funde, meistens in Form von kurzen popularisierenden Berichten, sind ziemlich lückenhaft. Mit dem Hingang von Jakub Vrbas und Heřman Landsfeld sind auch sehr viele Informationen verlorengegangen: Kenntnisse der archäologischen Situation, Fundverhältnisse sowie Erkenntnisse über deren eigene Kacheln, die man heute nur schwierig und in groben Umrissen rekonstruiert.

Die vorliegende Arbeit bringt neben der eigenen ikonographisch-ikonologischen Interpretation der Kacheln auch das Katalogverzeichnis samt Angaben der technologischen Parameter.

ZEMŘELA ARCHEOLOŽKA PhDr. VĚRA HOCHMANOVÁ-VÁVROVÁ

Dne 15. dubna roku 2002, nedlouho před svými 79 narozeninami, odešla z tohoto světa PhDr. Věra Hochmanová-Vávrová, bývalá dlouholetá odborná pracovníce prehistorického oddělení Moravského muzea v Brně.

Věra Hochmanová se narodila 23. dubna roku 1923 v Brně. Ve svém rodném městě také absolvovala vysokoškolská studia, a to na katedře klasické archeologie a dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Svá studia ukončila v roce 1953, kdy obhájila disertační práci s názvem „Sociální základy mithraismu v Panonii, Moesii a Dacii“. Hned poté nastoupila na oddělení pravěké archeologie Moravského zemského muzea, kde se brzy stala správkyní sbírek protohistorického a antického období. Právě období antiky bylo její největší doménou. Kromě toho se také starala o rozsáhlý fond knihovny pravěkého oddělení. Terénní praxi prováděla především v oblasti Uherského Hradiště, kde byla dlouholetou spolupracovnicí dalšího významného muzejního archeologa, slavisty Viléma Hrubého. Jako jeho asistentka se podílela na výzkumu staroslovanského hradiska sv. Klimenta u Osvětiman a zahajovala s ním výzkum sídliště z mladší doby římské ve Zlechově. V letech 1953 a 1954 byla u toho, když se v rámci revizního výzkumu v Modré u Velehradu znovu odkrývaly základy velkomoravského kostela a nově zkoumalo jeho okolní kostrové pohřebiště (Hrubý, V.–Hochmanová, V.–Pavelčík, J. 1955: Kostel a pohřebiště z doby velkomoravské na Modré u Velehradu, ČMM-VS 40, s. 42–126). Tři roky, v letech 1957 až 1959, se pak Věra Hochmanová-Vávrová věnovala výzkumu části slovanského pohřebiště „Na Valách“ ve Starém Městě. Výsledky výzkumu následně odborně vyhodnotila ve své nejrozsáhlejší specializované studii nazvané „Velkomoravské pohřebiště ve Starém Městě „Na valách“. Výzkum v letech 1957–1959“ (ČMM-VS 47, 1962, s. 201–270). I další z významných objevů Viléma Hrubého, velkomoravské křesťanské centrum v Uherském Hradišti-Sadech, je spojen se jménem Věry Hochmanové-Vávrové, neboť se na něm jako asistentka vedoucího účastnila po celou dobu jeho realizace, tedy v letech 1959 až 1963. Postupně však

PhDr. Věra Hochmanová-Vávrová a prof. PhDr. František Kalousek při jednání odborné komise v Míkulčicích v roce 1957.

začínal nabývat na intenzitě její zdravotní handicap, který jí stále více a více znemožňoval pobyt na výzkumných plochách a vázal ji do pracovny. Zde, za zeleným stolem, se také znatelněji projevoval její velký zájem o problematiku antiky (Hochmanová-Vávrová, V. 1957: Nálezy římských cihel ze Starého Města u Uherského Hradiště, SP FFMU 4, E 47, s. 23–36, a další). Spolupodílela se na všech muzejních výstavách a expozicích s antickou tematikou, přičemž na dané téma přednášela také studentům katedry prehistorie brněnské univerzity.

Aktivní vědeckou dráhu archeologa a muzejníka ukončila PhDr. Věra Hochmanová-Vávrová v roce 1981, když opustila Moravské zemské muzeum a odešla na odpočinek. S oborem i Moravským muzeem však kontakt nikdy úplně nepřerušila. Jako výborná znalyně německého jazyka a odbornice zároveň až do konce života překládala stati s archeologickou tematikou. Čas od času, většinou v době jubileí, k ní zavítali bývalí spolupracovníci z prehistorického oddě-

lení, vzácněji, jako např. v roce 1994 při konferenci konané u příležitosti 1 100. výročí úmrtí velkomoravského krále Svatopluka, zavítala do prostor muzea i samotná PhDr. Věra Hochmanová-Vávrová. Stále z ní čísel duch oněch starých „saturninových“ časů, protknutý decentností, laskavostí a pochopením. O to smutnější je, že už není mezi námi, byť stopy po její muzejní a odborné činnosti tu zůstanou navždy.

Luděk Galuška

Prof. PhDr. Vilém Hrubý, DrSc. by se 18. listopadu roku 2002 dožil 90. narozenin. Tento významný představitel slovanské archeologie druhé poloviny 20. století je navždy spjat s objevem pozůstatků první prokazatelně velkomoravské architektury, základů kostela ve Starém Městě „Na Valách“. S tímto městem, zejména s dokázáním jeho historické role jako Velehradu Říše Velkomoravské, také spojil celý svůj vědecký život. Zemřel 23. září roku 1985 a je pochován na hřbitově ve Starém Městě (blíže k osobě Viléma Hrubého např.: Marešová, K. 1982: Dílo prof. Dr. Viléma Hrubého, DrSc. v československé archeologii, Časopis Moravského muzea 67, s. 7–16, Křivdová, M. 1987: Vzpomínka na Viléma Hrubého, Slovácko XXVIII, 1986, s. 121–123, Galuška, L. 1992: Antonín Zelnitius a Vilém Hrubý, objevitelé staroslovanského Velehradu, Malovaný kraj XXVIII/4, s. 8).

Luděk Galuška

ZA PANEM JOSEFEM JURAČKOU

V červenci roku 2002 nás zastihla smutná zpráva – ve věku nedožitých 78 let odešla jedna z významných osobností v archeologii na jihovýchodní Moravě – pan Josef Juračka. Tento významný regionální badatel v oblasti archeologie a historie se narodil v roce 1924 v Bojkovicích, kde nakonec prožil celý svůj plodný život. Již od mládí jej neobyčejně přitahovala minulost jeho rodného kraje a jejímu zkoumání pak zasvětil podstatnou část svého života. Civilním zaměstnáním byl vedoucím skladníkem v podniku Zeveta Bojkovice, ale zároveň úzce spolupracoval s místním Muzeem Bojkovicka na zámku Novém Světlově. Svého času měl na starosti tamější archeologické sbírky, jejichž podstatnou část sám shromáždil. Podílel se také na vedení a organizaci vlastivědného aktivu při Muzeu Bojkovicka, byl organizátorem přednášek a besed o minulosti tohoto regionu. Jeho upřímná, otevřená a především přátelská povaha mu v plné míře umožňovala navazovat dobré kontakty jak s odborníky, tak především se širší laickou veřejností. Úzce spolupracoval s dr. Janem Pavelčíkem z uherskobrodského muzea a podílel se také na výzkumných aktivitách zlínského muzea a Archeologického ústavu ČSAV. V posledních letech byl také externím spolupracovníkem zlínské expozitury Ústavu archeologické památkové péče v Brně. Aktivně se zúčastnil všech větších archeologických výzkumů

v rámci Bojkovicka, ať již to byly starší výzkumy v padesátých letech minulého století na středohradištním mohylníku na Hradské Nivě u Bojkovic a nebo na do té doby zcela neznámém mohylníku z téhož období ve trati Kamenná na katastru obce Rudimova. Především jeho zásluhou byly objeveny první doklady o velkomoravském osídlení na katastru dnešních Bojkovic a nemalou měrou se podílel také na výzkumu v areálu zámku Nového Světlova. Na sklonku svého života, pokud mu to jeho zdravotní stav dovoľoval, prováděl ještě povrchovou prospekci v blízkém okolí Bojkovic a na katastru samotného města sledoval bedlivě všechny stavební aktivity v místech, kde se daly předpokládat případné archeologické nálezy, které by tak doplnily mozaiku pravěkého a středověkého osídlení jeho

rodiště. Středem jeho pozornosti v tomto období byly také letecké bitvy za druhé světové války nad východní oblastí Moravy.

Pan Josef Juračka vykonal na poli regionální archeologie značný kus poctivé práce. A přesto, že již navždy odešel, zůstává zde po něm vlastně věčně živý odkaz jeho pracovního úsilí, které pro archeologii a vlastivědu svého rodného kraje vynaložil. Na jím dosažené výsledky mohou nyní navazovat další generace nových badatelů a svou aktivitou si tak vlastně na Bojkovicku postavil věčný památník, který nebude již nikdy zapomenut. Zařadil se do panteonu významných regionálních badatelů, kteří svým významem přesáhli hranice jihovýchodní Moravy.

Čest jeho památce!

Jiří Kohoutek–Jana Spathová

HISTORIE

PRÁVNÍK KAREL SCHNEIDER A POČÁTKY ČESKÉHO NÁRODNÍHO ŽIVOTA V UHERSKÉM HRADIŠTI

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Jak se před r. 1848 v Uherském Hradišti emancipovala česká národnost, zůstávalo dosud skryté. Teprve korespondence a novinové články právníka Schneidra, který v místě několik let působil, umožňují poznat obrysy zmíněného procesu a přiblížit pozice, které čeští vlastenci v městské společnosti zaujímal.

Dějiny Uherského Hradiště se letmo mihne jméno Karla Schneidra. Do města přišel někdy ke konci roku 1840 nebo až v roce 1841 a opustil je sotva po třech letech. Co nás tedy dnes, po více jak půldruhém století vede k tomu, že jeho osobnost chceme čtenářům připomenout, ba dokonce je přesvědčit, že je to muž i po tak dlouhé době hodný našeho zájmu a naší úcty? Vždyť třeba souhrnná bibliografie literatury okresu Uherské Hradiště z roku 1982 jej v žádné souvislosti vůbec neuvádí. A obsáhlé dějiny Uherského Hradiště, vydané jen o rok dříve, jej citují pouze v souvislosti s problémy v zásobování města pitnou vodou, kdy v jakémsi článku v časopise Květy veřejnosti sdělil, že v Hradišti musí za letního sucha „zelenou a bahnitou vodu míchat s vínem“, aby se vůbec dala pít. K tomu autor ještě poněkud jedovatě dodal, že „rodilí Hradišťané jsou tomu zvyklí, ano, mnozí pijáci vína nevědí, co voda jest...“¹

O Schneiderovi toho skutečně mnoho nevíme. Pocházel z Častolovic (okres Rychnov nad Kněžnou), obce proslulá krásným renesančním zámekem, kam dnes směřují tisíce turistů. Narodil se v rodině sládky tamního pivovaru, ale kdy, zůstává skryto.² V druhé polovině 30. let 19. století studoval práva ve Vídni, někdy v letech 1840–1841 se objevil – patrně na svém prvním místě – v Uherském Hradišti.³ Na jaře 1844 se svým známým už ozýval ze Zlína, kde působil jako nižší správní úředník, a zřejmě od roku 1850 získal místo soudního adjunkta v Plumlově na Prostějovsku. V listě z 20. února 1853, kterým odpovídal na jakýsi dotaz Aloise Vojtěcha Šembery, tehdy profesora české řeči a literatury na univerzitě ve Vídni, rezignovaně psal: „*Váš dopis jest první v třech rokách, které sem od přítele literatury národní obdržel. Všecko jaksi na mne zapomíná...*“⁴ Pak už po Schneiderovi veškeré stopy končí, jako by skutečně měl zmizet v převážně anonymní mase svých současníků i následných generací.

A přece: ono připomenutí o národní literatuře v dopise Šemberovi je klíčové pro skutečnost, proč se jím zabýváme. Karel Schneider totiž patřil k českým vlastencům, k oné nevelké a leckdy zapomenuté skupince lidí, kteří pomáhali obrodit český národ a nalézt mu místo ve formující se novodobé Evropě. Kdy se on sám ztotožnil s identitou češtví, asi již přesně nezjistíme. Když Josef Miloslav Hurban, jeden z pozdějších vůdců slovenského národního hnutí, v roce 1839 putoval po Čechách a Moravě a seznamoval se s tamními vlastenci, do svého později vydaného popisu cesty (Pešť 1841) poznamenal: „*Šel jsem do Častolovic. U pana Šnajdra jsem byl přijat vládně a po hostinsku. Žel!! Žel! Žel! starší syn jeho, s nímž jsem se byl v Břetislavě a Vídni seznal, duše slovanská, drahá, upřímná, nemocí sklíčen uvážen byl.*“⁵

Nemocným, onou „*duší slovanskou*“, byl Karel Schneider, který skutečně za studií ve Vídni vystupoval jako horlivý Čech a rozhodný Slovan.⁶ Spolupracoval tehdy zejména s Františkem Cyrilem Kampelíkem.⁷ Podařilo se jim např. dosáhnout toho, že ve dvou vídeňských kavárnách byly k dispozici také české noviny a časopisy, zejména Květy. Kampelík, Schneider a později jistě nejznámější František Ladislav Rieger začátkem května 1839 dokonce spolu vykonali cestu do Bratislavy, kde s některými představiteli Slováků jednali o formách vzájemné spolupráce Čechů a Slováků, resp. o rozvoji slovenského ná-

rodního hnutí vůbec. Přibližně v téže době Kampelík ve Vídni organizoval jakýsi čtenářský spolek, kde se však skrytě měly projednávat také záležitosti politické. K nejhrolivějším účastníkům náleželi Josef Podlipský, Josef Mašín, Jan Vusín a Karel Schneider. Ti všichni pak na jaře 1840 byli podrobeni výslechům na policii, která začala pátrat po tajných spolcích, sympatizujících s hnutím revolučních Poláků. Vyšetřování nemělo pro Schneidera nějaké následky, přestože při závěrečném výslechu 16. září 1840 upozorňoval na nespravedlivé odstrkování českého jazyka, žádal rozšíření studia češtiny na školách a dvojjazyčnost úřadů. Nakonec, o jeho smýšlení přesvědčivě vypovídá „čechoslávská“ píseň, již sám složil a kterou u něj policie zabavila:

*„Bratři milí na Moravě,
pouta ztrhejte,
pouta, jež svobodu víží,
jarmo shodte, co vás tíží,
ruce nám dejte.
Bratři milí na Moravě,
pouta ztrhejte.*

*Bratři rodní na Slovensku,
mužně do seče,
hájit statně práva vaše,
chop se každý své palaše,
kosy a meče.
Bratři rodní na Slovensku,
mužně do seče.*

*Hej, Čechové na Vltavě,
krajané statní!
Chop se každý staré zbraně,
mlatu, meče, vlast svou chráně...“⁸*

Patrně v roce 1840 zakončil svá právnická studia a již ke konci uvedeného roku nebo v roce následujícím se ocitl v Uherském Hradišti, kde získal nějaké místo začínajícího úředníka v městské nebo státní správě (Hradiště tehdy bylo sídlem krajského úřadu). Mohlo se však také jednat o povinnou bezplatnou praxi předepsanou pro začínající právníky, kteří v dvou až tříroční lhůtě museli vykonat další nezbytné zkoušky, potřebné k výkonu samostatného povolání.

Město, jehož obyvatelstvo bylo z valné části české,⁹ ovládala skupina německých či spíše němčících úředníků a měšťanů; podobná byla rovněž situace v mnoha dalších moravských městech. Ovšem němectví uvedené skupiny nebylo většinou etnické, ale dané tradicí výchovy, výukou na školách a zejména možností uplatnění. Situace zde byla jazykově asi stejná jako třeba v hanácké Kroměříži, kde František Mirovít Lorenc, rektor tamní české školy, přibližně pro tutéž dobu jízlivě poznamenal, že mnohému Kroměřížanovi prý „smrdí po několik dní z huby, kdykoli moravsky [tj. česky] slovo propoví“. Ovšem, dodával, když dotýčný promluví vznešenější řečí, tedy německy, „mnohý zdejší, který kdyby věděl, jak špatně německy mluví, ani by huby neotevřel.“¹⁰

O vlivu výchovy a školy na jazykové poměry ostatně podal dílčí svědectví také uherkohradištský rodák JUDr. Alois Pražák (1820–1901), od revoluce 40. let jedna z nejznámějších osobností města. Ve vlastní rodině se za jeho časného mládí hovořilo běžně německy, vyloučena nebyla ani čeština, užívaná při styku s dětmi a služebnictvem. Proto se on sám naučil česky jen hovořit, ne číst a psát. S tímto vkladem odcházel jako desetiletý na známé piaristické gymnázium v Kroměříži. Z retrospektivy si pak k tomuto pobytu ve svých

pamětech poznamenal: „V Kroměříži napadla mne často myšlenka, že jest přece zvláštní, když venkovské obyvatelstvo a služební lid mluví jinou řečí, než vzdělaní lidé, proč této řeči se nevyučuje také na škole, ale nepřemýšlel jsem o tom příliš mnoho, neboť také veliká většina spolužáků mluvila při denních stycích za prvních let gymnasijských spolu jen česky, ale hned, jakmile se učili lekcím a se vyslýchali, mluvili jen německy.“¹¹ Sám se pak národnostně uvědomoval teprve za studií v Olomouci, zejména vlivem prof. A. V. Šembery.

K bližšímu poznání národnostní situace v Hradišti však máme příliš málo podkladů. A snad chyběl i badatelský zájem, protože dosavadní studium se soustředilo především na bouřlivé události z let 1848–1849,¹² a období před nimi nevěnovalo fakticky žádnou pozornost; své jistě sehrál nedostatek archivních materiálů.

Přes nepochybně národnostní indiferentnost většiny hradištských obyvatel se však kolem roku 1840 v místě přece jen objevuje několik osob, které se s různou mírou intenzity začaly považovat za české, dobově moravské vlastence, tj. za lidi, ztotožňující se s jistým – v tomto případě českým – národem jako se svou nejvyšší pozitivní hodnotou; následně chtěli napomáhat jeho dalšímu všestrannému rozvoji, jenž se za dané dobové situace nutně jevil jako snaha vydobýt od vládnoucích, jazykově německé vrstvy co největší stupeň jazykové, kulturní a posléze i politické rovnoprávnosti.¹³ Nebylo jich mnoho a jejich role dosud čeká na objasnění: učitel Melichar Vladyka (1794–1860),¹⁴ působící v Hradišti od roku 1827, nějaký Hýbl (psal se Hübl i Híbl), o němž víme ještě méně než o prvním, a konečně mlynář (?) Filip Vodička.¹⁵ Vladyka i Vodička pak aktivně vystupovali za revolučních let např. ve spolku Lípa slovanská. Je možné, že mezi jeho až 28 členy byli rovněž další, kteří svou vlasteneckou činnost a své uvědomění prezentovali již daleko dříve.

K onomu malému okruhu vlastenců, můžeme-li je tak pro tu dobu nazvat, přibyl nejspíše v roce 1841 mladý právník Karel Schneider. Postupně se seznamoval s místní společností a jistě záhy našel cestu k těm, s nimiž sdílel společné naděje. Něco více se však o tomto kruhu dovídáme teprve o něco později, a to v souvislosti s Antonínem Bočkem (1802–1847). Boček, moravský zemský historiograf (od 1837) a zemský archivář (od 1839), proslul zejména jako vydavatel moravského diplomataře, jež však znehodnotil řadou padělků. To však odhalilo teprve pozdější kritické bádání. Začátkem 40. let se hrál na výsluní přízně mocných, zejména kancléře dvorské kanceláře ve Vídni, hraběte Antonína Bedřicha Mitrovského.

S povolením zemského presidia tedy Boček cestoval Moravou a snažil se zjistit a získat staré písemné památky. Při jejich hledání strávil na jaře 1842 řadu týdnů také v Uherském Hradišti, kde se sblížil s několika uvědomělejšími Čechy, zejména se Schneiderem, který s ním následně navázal písemný styk.¹⁶ V oně malé komunitě zanechal nejlepší dojem. „P. Hübl, Vladík, Vodička i celá rodina těchto pánů Vás pozdravují srdečně. Často si na Vás zpomínáme. Hübl Vám zkasuje, že naložil výborné pivo, abyste jen brzo zase do Hradiště se vrátil,“ vzkazoval hned v prvním dopise z 29. července 1842 Schneider. Mladý právník byl Bočkovou osobností i výřečností, v níž jistě nechyběla ani národnostní rétorika,¹⁷ natolik okouzlen, že o práci a záměrech zemského historiografa napsal krátký článek. Zaslal jej do Květů, kde byl v polovině roku zveřejněn.¹⁸ Je to vůbec první příspěvek, který se z národně českého prostředí Hradiště ve zmíněném časopise objevil.

Autor Bočka označil za zajímavého muže, kterého by si národ měl velice vážit, protože je snad jediný, „kterýž moravskou historii nepředpojatým duchem posouditi i psáti může. Na Moravě skoro všechny archívy prohlídal, a sílu zajímavých, posud neznámých dat odkryl. Člověk se až podiví, zvěděv, že 9000 archů listin, dílem originálů, dílem výpisů, znamenitou sbírku českých starých knih i mincí, týkajících se zvláště české a moravské historie, nashromáždil.“ Schneiderův obdiv k Bočkovi šel tak daleko, že na důkaz upřímné úcty k němu složil oslavnou báseň:¹⁹

„Národu kdo upomínky svaté
Časů skvětlých věrně dochoval,

*Ten mu vrátil poklady odňaté,
Víc jak perly, zlato daroval.
Krev mu čistou v mrtvé žíly leje,
Srdce chladné křísí a rozhřeje:
Nebo paměť dědů velikosti
Rozněcuje vnuka k činlivosti.*

*Co stoletá tma již kryla,
Ruka tvoje pečlivá
V nový život probudila.
Pilnost Tvá i Tvoje namáhání
Usnadnily reků našich,
Reků slavných zmrtyvýchvstání.
Vřelé díky, statný Moravane!
Tobě národ vzdávat nepřestane.*

*Vezmi tento důkaz naší upřímnosti,
Ctící lásku k vlasti, k národnosti. “*

Nepochybně zajímavé jsou ještě dva odstavce ze zmíněného příspěvku. V jednom se Schneider zmiňuje o tom, že Boček rovněž sbírá česká slova, průpovědi, pořekadla a přísloví; pomýšlel totiž na dodatky²⁰ k monumentálnímu Česko-německému slovníku Josefa Jungmanna. Autor uvádí, že jen v hradištském okolí zemský archivář nasbíral na 2000 neznámých českých slov a spojení.

V druhém odstavci dopisovatel sděluje, že jednal s faktorem v místní knihtiskárně ohledně obchodu s českými knihami. „*On jest tomu nakloněn,*“ říká Schneider, „*ovšem by to šlo na začátku velmi slabě – poněvadž tu posud náramně slabý počet osob česky čítajících máme, ale poznenáhla by se to zjinačilo.*“

Bočkova návštěva byla pro rodící se okruh hradištských vlastenců nepochybně inspirující. Naznačuje to i následná korespondence s ním. V již vzpomenutém prvním dopise Schneider píše, že on i další budou – jistě na Bočkovo vybídnutí – sbírat různá slova, národní písně a doklady o mravech místního obyvatelstva.²¹ „*Včera sem byl u Hezuského, ten sbírá pilně. Vodička též – má významy mlynářské skoro zcela sebrané. Fischer mi nedávno povídal, že jen jak polní práce přestane, že hned se do sbírání dá – až přijdete, hleďte ho v těchto záměrách potvrditi. – Já sem již několik písní nových od něho o mravech i obyčejích sebral. – Jak mnoho včeliček, mnoho medu*“ pochvaloval si optimisticky.

V listu se zároveň vyjádřil, že se mu na Moravě líbí. „*Já bych velice rád na Moravě zůstal, v lůnu neporušeného Slovanstva. Lid jest zde dobrý, i poctivých úředníků je třeba.*“ Prosí tedy Bočka, zda neví o nějakém místě pro právníky na Ostrovsku, Strážnicku či Uherškovobrodsku.

Ve sběru lidových zvyků pro Bočka pokračovali hradištsí nadšenci ještě začátkem roku 1843. V listě z 18. ledna Schneider děkuje za předchozí Bočkův list a považuje jej z jeho strany za „*důkaz upřímné k nám náklonnosti, již si velmi vážíme; i my zde často o Vás rozprávíme, i o záležitostech národa i vlasti se týkajících*“. Následně sděluje, že jeden z nich – Hezuský – mu jistě slova i písně na „A“ podchytí, jen co přejde masopust, při kterém dotyčný „*často na výdělek chodí a nemá kdy. Hezuský mi povídal, že když někoho se vyptává, tomu obyčejně pálenku nalít musí, a to že prý peníze koštuje.*“ Informuje dále, že na vybídnutí purkmistra se bude k narozeninám císaře hrát německé divadlo, snad nějaká veselohra od Kotzebua. „*Chceme potom taky zdarma hrát jeden kus německý a jeden moravský, a pak mezi aktem zazpívat tu slavnou píseň, „Duch moravský líbě, líbě vane“.* To jest ale posud tajný plán,“ píše ještě a bezděky tak odkrývá pozici českých vlastenců v tamní společnosti. „*Chci pana pŕlmistra k tomu chytře přivádět. Přednesu mu, že kdyby se jeden*

kus moravsky hrál, že by příjem²² tím větší byl, an by Hradišťané a Kunovjané německy neznající do divadla přišli.“ Sděluje dále, že se toho ujímá jakýsi guberniální rada. Psal také Šemberovi (profesor české řeči a literatury na stavovské akademii v Olomouci, jedna z vedoucích osobností národní českého hnutí na Moravě), aby mu zaslal divadelní hru „Ženich“ od Macháčka,²³ s podotknutím: „*Já mám hrát, též p. Vladýk a Hüblovic děvčata.*“

Z dalšího textu vyplývá, že Schneider se v Hradišti pokoušel založit čítárnu či knihovnu, ale úspěch neměl. Stěžuje si zejména na malou pomoc ze strany přátel, zvláště učitele Vladyky: „*Vladík se o literaturu více nestará – proč nevím – to jest ta ohnivá láska k národu a k vlasti, o níž tak plnou hubou vždy žvástával,*“ nešetřil kritikou na adresu dotyčného.

Snaha šířit české knihy a časopisy patřila k dobovým projevům činnosti českých vlastenců. Přirozeně pak směřovala k jisté institucionalizaci v podobě založení čtenářského kroužku či přímo spolku, v němž by se sdružovali stejně smýšlející. Těchto pokusů ovšem před rokem 1848 nebylo příliš mnoho, a ještě méně máme o nich zpráv. Dobře je můžeme doložit např. na Kroměřížsku. Tam vznikl čtenářský spolek ve vsi Žalkovice dokonce už ve 2. polovině 30. let.²⁴ O jiné vesnici, Záhlinicích poblíž Hulína, víme, že se tamní sousedé ve 40. letech scházeli u některého z nich, kam každý přišel se svou knihou, jíž četl nebo nad obsahem některé z přečtených se společně besedovalo.²⁵ V Kroměříži samé v roce 1844 založili místní vlastenci čtenářský spolek, jehož členové se měli pravidelně scházet v hospodě U Zelené lípy. Jeho smysl vyjádřil hlavní iniciátor kantor Lorenc v proslovu ze 4. prosince 1844 následovně: „*Zde pak pod zelenou lípou kratme si chvíle přátelským hovorem v mateřském jazyku, jemu tak cestu k vzdělanějším schůzkám a besedám klestíce. Zde porozprávějme o vědách a uměních, napadne-li komu nevinný vtípek, puštěme ho do světa, přednášejme nebo přečtěme sobě noviny nebo něco z našich kratochvilných a satirických spisů, pospívejme sobě některou národní nebo i umělecky složenou píseň neb sbor, zachovejme mnohé moravské slovo od zahynutí, sdělujme sobě národní sem tam zachované obyčeje a zvláštnosti a na ten způsob budeme sobě a třeba i jiným užiteční.*“²⁶

Jistě totéž nebo něco velmi podobného měl na mysli také Karel Schneider, který si asi uvědomoval význam vzájemné podpory vlastenců i potřebu národní agitace vedené vůči okolí. Jeho návrh na založení čtenářského spolku se v národnostně zaostalém prostředí Uherského Hradiště nutně musel jevit jako radikální, a není divu, že i opora místních vlastenců, učitel Vladyka byl opatrný. Ostatně, měl být proč. Agenti metternichovského režimu pečlivě sledovali i takovou činnost, jak svědčí případ již vzpomenutých Žalkovic. V souvislosti s vlnou policejní perzekuce na jaře 1843, směřující proti vlasteneckému hnutí na Moravě, vnikli policejní agenti do bytu žalkovského Tomáše Bartáka a zabavili tam uloženou knihovnu. Věc se nakonec projednávala až ve vzdálené Vídni, a díky tomu víme, že v knihovně bylo nejméně 50 knih o 85 svazcích a že žalkovičtí rolníci pravidelně odbírali Pražské noviny a časopis Květy.²⁷

A v Hradišti samém – byl tam nebo nebyl zřízen před březnem 1848 čtenářský spolek? Schneider sám byl v městě příliš krátce, aby svou myšlenku prosadil. Víme ovšem, že když odešel do Zlína, se stejným návrhem přišel rovněž tam a že ke konci roku 1846 ve Zlíně čtenářský spolek skutečně založil, o čemž podrobně referoval A. V. Šemberovi.²⁸ V místě, kde krátkodobě mladý vlastenec působil, však k vlastnímu proklamativnímu založení spolku – jako tomu bylo v Kroměříži - nedošlo. Přesto však můžeme hovořit o neoficiálním kroužku čtenářů, který se shromažďoval kolem kantora Vladyky. Byli jsme výše svědky, že jeho vlasteneckou horlivost Schneider poněkud zpochybnil, byl to však právě Melichar Vladyka, který se ujal distribuce českých knih v Hradišti. Učinil tak nepochybně pod vlivem olomouckého Aloise Vojtěcha Šembery, který ve 40. letech vytvořil na Moravě ze svých známých a přátel poměrně rozsáhlou distribuční síť, jejímž prostřednictvím chtěl šířit do měst a na venkov české slovo a zlepšovat tak uvědomění a vzdělanost širších lidových vrstev. Naštěstí se zachovaly dosud neznámé Šemberovy zápisky, kam co zasílal, a tak můžeme alespoň pro jeden či dva roky zjistit, v jakém množství a jaká literatura směř-

řovala do Hradiště k Vladykovi. Nebylo toho mnoho. V „Knížce zásilek“²⁹ si tedy Šembera poznamenal, že Vladykovi zřejmě začátkem roku 1842 zaslal 10 výtisků spisů Vpád Mongolů do Moravy a 4 kusy české mluvnice pro Němce Böhmische Rechtschreibung, jichž byl obou autorem. Dále přiložil čtyři kalendáře na rok 1842. Ke konci roku (15. 11. 1842) si zapisuje, že přijal za 8 prodaných exemplářů Mongolů 6 zl. Zájemce si našly také německé mluvnice, zatímco kalendáře zůstaly ležet. Začátkem roku 1843 (24. ledna) zaslal do Hradiště dalších deset mluvnic, ovšem 18. října téhož roku mu Vladyka osm z nich vrátil; prodaly se tedy jen dva. To ukazuje zřetelně na „rozsah“ trhu, který byl v městě k dispozici. Konečně v sešitku je ještě uvedeno, že 13. 11. 1843 bylo do Hradiště odesláno 6 exemplářů tehdy v české společnosti oblíbené sbírky „Písni vlasteneckých“ od Ludvíka rytíře Dietricha. Vydal je opět Šembera právě v roce 1843. Sbíрка obsahovala také píseň „Moravo, Moravo“, záhy zlidovělou.

Vladykova několikaletá (?) distributorská činnost tak připravila půdu pro skutečné založení čtenářského spolku a čítárny po změně poměrů v březnu 1848. To je ovšem již jiná kapitola, související také s krátkým obdobím existence spolku Lípa slovanská v Uherském Hradišti. I když později Havlíčkovy Národní noviny uváděly, že Vladyka byl prvním, „*jenž v Hradišti Slovanskou čítárnu zřídil a všemožně o její zvelebení se zasazoval*“,³⁰ přece jen budu spravedlivě připomenout úlohu jinak zcela zapomenutého mladého horlivce Karla Schneidera, který stál na počátku její prehistorie.

Stěží tříleté působení právníka Karla Schneidera v Uherském Hradišti musíme vysoce ocenit. S radikalismem vlastním mládí, na němž se podílela sotva dokončená studia ve Vídni, kontakty se stejně smýšlejícím okruhem přátel, mezi nimiž nechyběly ani osobnosti, jako byl Kampelík, Rieger a Hurban, a jistě i pod vlivy z národnostně vyspělejšího prostředí domovských východních Čech, vnesl do malé skupinky uvědomujících se českých vlastenců nové a zřejmě i zneklidňující podněty. Nepochybně pod vlivem Antonína Bočka se ona skupinka vlastenců zapojila do jazykového a národopisného poznávání dané oblasti. Dočasný společný program je nejen sblížil, ale umožňoval jim také diskutovat myšlenky o potřebě šíření českých knih, založení čtenářského spolku či možnosti provedení českého divadelního představení. Vidíme tedy, že aktivity hradišfských Čechů za revoluce 1848–1849 nebyly dány jen nově nastalou příznivou politickou situací, ale že mají své kořeny a své protagonisty již v počátku 40. let, i když pro nedostatek dokumentů je to proces jen velmi obtížně sledovatelný.

Dodejme, že Schneiderovo působení mělo ještě jeden rozměr. V Hradišti byl nepochybně spokojen. Když už pobýval ve Zlíně, v červnu 1844 své dřívější působiště znovu navštívil. Antonínu Bočkovi pak v listě z 30. června napsal: „*Před týdnem sem byl v Hüblovým vinohradu na tom místě, kde sme sedávali, a s Marií sme dlouho o Vás vyprávěli, připomínajíce sobě všecky líbezné doby toho šťastného času.*“ Svou spokojenost a zaujetí místem mladý právník ostatně prezentoval již dříve několika články, zaslanými v roce 1842 do Květů. Vedle vzpomenutého článku o Bočkovi otiskl ve dvou pokračováních dějiny města. V úvodě k prvním z nich (Květy jej otiskly 27. 8. 1842) uvedl: „*Místo a okolí, v němž nyní žiji, jest tak zajímavé, že mne to vábí, co vidím, co jsem našel i z úst lidu pospolitého se dověděl, věrně sepsati a obecnosti podati, jsa toho přesvědčení, že milým krajanům zprávy z oné krajiny, kde se někdy střed slávy velkomoravské nacházel, odkud blahodějně paprsky svatého náboženství po Moravě a do sousedních Čech se rozšířily, nemilé nebudou. Podám tedy v krátkosti přehled událostí nejhlavnějšího města naší krajiny – Uherského Hradiště.*“ Aníž budeme dále komentovat obsah článků, připomeňme jen, jak viděl dávný zakladatelský počín Přemysla Otakara II.: „*Listina základní, králem samým r. 1258 vyhotovená, dosvědčuje úmysl Otakarův, bohatou Moravu před divokými Asiati chrániti, neb se v ní zakladatel taktó vyjádřil: ‚Zahradím já Uhrům tuto díru, aby mně do Moravy vice nemohli‘ – od kteréhož účele také město jméno své obdrželo.*“³¹ Za významnější než stručný přehled dějin města však můžeme považovat původně zachycený národopisný obraz okolí Uherského Hradiště,³² jistě výsledek jeho sběrů pro Antonína Bočka; svědčí

o nemalém Schneiderově pozorovacím talentu i jeho vlasteneckém zaujetí a obětavosti. Karel Schneider se tak řadí k zakladatelům národopisného bádání v regionu.³³ Stal se také prvním dopisovatelem do Květů z českého prostředí v Uherském Hradišti.

Schneiderův článek „Obraz okolí Uherského Hradiště“ je dále otištěn v příloze. Nejen proto, že svým obsahem jistě zaujme čtenáře a dokreslí profil autora,³⁴ ale také jako projev úcty k muži, který kdysi dávno pomáhal křísit český národ.

Poznámky:

- 1 Kol.: *Uherské Hradiště. Dějiny města*. Brno 1981, s. 268. Jeho jméno je zde uvedeno ve zčeštělé podobě – Šnajdr, on sám se však vždy podepisoval „Schneider“, a tento způsob psaní budeme nadále dodržovat. Podobně jako bibliografie jej neznají či neuvádějí ani další základní práce: K u b í č e k, J. – K u b í č e k, T.: *Národopis na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice 1996; kol.: *Lidová kultura na Moravě*. Vlastivěda moravská, nová řada, Brno 2000; T a r c a l o v á, L.: *Bibliografie lidových obyčejů*. Uherské Hradiště, I – 1989, II – 1994.
- 2 Nevím, zda mohu ztotožnit hradištského Karla Schneidera se stejnojmenným studentem, který již koncem roku 1830 šířil v Praze provokativní letáčky, popsané revolučními výzvami. Podle Eduarda Basse tomu tak skutečně bylo (viz jeho Čtení o roce osmačtyřicátém. Praha 1948, s. 454). Prý přecitlivělý student se vzrušenou fantazií, který se cítil nešťasten a nespokojen s vývojem politické situace, tak dával najevo svůj osobní protest. Co policie zprvu považovala za dílo tajného politického spiknutí, se nakonec ukázalo pouhou fikcí a díky pochopení nejvyššího purkrabího hraběte Chotka se věc pro původce letákové kampaně obešla bez tragických následků. Dokonce mohl v 2. pol. 30. let dostudovat práva ve Vídni. Ono údajně dočasné pomýlení myslí mladého muže zachytil rovněž K a r e l S l a v í č e k v knize *Tajná politická společnost Český repeal 1848* (Praha 1947, s. 26-27), než i on čerpal ještě ze starší práce F. R o u b í k a: *Český rok 1848* (Praha 1931, s. 56–58).
- 3 Není jasné, jak dlouho vlastně Schneider v Hradišti působil. Dopisy Bočkovi z května 1843 totiž odesílal z rodných Častolovic, kde pobýval jednak z důvodu vážné nemoci matky, jednak proto, že se připravoval k nějaké zkoušce, kterou měl vykonat v srpnu 1843 v Brně. Tak alespoň uváděl v dopise Bočkovi z 8. května toho roku. Jeho několikaměsíční absenci v Uherském Hradišti nepřímou potvrzuje otec dr. Aloise Pražáka, August Pražák. V dopise ze 17. 10. 1843 synovi psal, že do Hradiště se po zkouškách vrátil Schneider. (Dopis uložen v pozůstalosti Aloise Pražáka, MZA Brno, fond G 60.)
- 4 Dopis uložen v Okresním muzeu Vysoké Mýto v pozůstalosti A. V. Šembery, i. č. 1734.
- 5 H u r b a n, J. M.: *Cesta Slováka ku bratrům slavenským na Moravě a v Čechách*. Vydání Žilina–Košice 1929, s. 130.
- 6 Jeho tehdejší aktivity zachytil Ž á č e k, V.: *Čechové a Poláci roku 1848*. Část I, Praha 1947, s. 132 a násl., s. 149 a násl. Žáček o Schneiderovi uvádí (pozn. 16): „Pocházel z Častolovic, kde byl jeho otec sládkem. Gymnasium studoval společně s Haufem v Rychnově n. Kněžnou, v Praze a Hradci Králové. Po absolvování prvního ročníku filosofie v Olomouci byl 2 roky zaměstnán u fiskálního úřadu v Praze. Pak teprve dokončil v Litomyšli filosofii. Právnická studia začal v Praze a po prvním roce pokračoval v nich ve Vídni.“
- 7 Dále podle monografie J. N o v o t n é h o: *František Cyril Kampelík*. Praha 1975, s. 53, 62, 63, 64, 66, 72, 73. Viz též Ž á č e k, V.: *Cesty českých studentů na Slovensku v době předbřeznové*, Brno 1948, nebo Š a m b e r g e r, Z.: *Vídeňští Čechoslováci. Jejich působení a význam na počátku 40. let 19. století*. Slovanské historické studie XIV., 1984, s. 5–25.
- 8 Ž á č e k, V.: *Čechové a Poláci roku 1848*. Část I, Praha 1947, s. 150–151. Báseň se nedochovala v úplnosti.
- 9 „Povážíme-li, že obyvatelstvo Hradištské, vyjmouc několika cizinců za úřadem neb obchodem sem došedších, jak vůbec známo, čistě moravské jest...“ psaly Národní noviny 29. 7. 1849 (č. 164).
- 10 Jedná se o Lorencův dopis z 18. 12. 1844, uchovaný v pozůstalosti A. V. Šembery v Okresním muzeu ve Vysokém Mýtě. Otiškl jej F i š e r, Z.: *Račte mne ve své lásce zachovati...“ K dvoustému výročí narození učitele Františka Mirovíta Lorence (16. června 1800)*. Kroměříž 2000, s. 44.

- 11 K a m e n í č e k, F.: *Paměti a listář Dra. Aloise Pražáka*. Díl I., Praha 1926, s. X–XI.
- 12 Podrobněji Č o u p e k, L.: *Revoluce 1848-1849 a Uherské Hradiště*. Slovácko 42, 2000, s. 207–227.
- 13 K problematice všeobecně H r o c h, M.: *Na prahu národní existence*. Praha 1999.
- 14 Jeho jméno různí autoři píší odlišně: Vladík, Vladyk, Vladyka. Schneider jej ve svých listech psal „Vladyk“, v předkládané studii se však budu přidržovat psaní jeho jména v podobě „Vladyka“.
- 15 Známe však také katechetu Vojtěcha Vodičku, rovněž angažovaného v národně českém hnutí v Uherském Hradišti.
- 16 Jedná se celkem o pět dopisů z července 1842 až června 1844, uložených v Bočkově pozůstalosti (MZA Brno, fond G 34, i. č. 406 až 410).
- 17 Více M e l u z i n, M.: *Ant. Boček a národní obrození na Moravě*. VVM II, 1956, s. 54–58, 101–106. Na s. 103 je pak zmínka o Schneiderových listech Bočkoví.
- 18 Květy 9, 1842, s. 239. Článek „Z Uherského Hradiště“ signován K. S.
- 19 Otiskla ji také německá Moravie (č. 60, 28. 7. 1842, s. 244), nepochybně i proto, že jejím redaktorem byl moravský vlastenec Jan Ohéral.
- 20 Viz Č e r n ý, F.: *Paběrky z moravského zemského archivu (IX. Bočkovy doplňky k Jungmannovu slovníku)*. In: Věstník České akademie 10, 1901, s. 101–103, 274–278. Bočkových zisků z Uherskohradištska, zejména zaznamenaných písní, se F. Č e r n ý dotkl přímo ve studii *Z folkloristické činnosti archiváře Ant. Bočka*. ČMoM v Brně 1, 1901, s. 97–101.
- 21 Ovšem prvním sběratelem jazykových a národopisných zvláštností regionu byl již v roce 1840 kantor Melichar Vladyka. Učinil tak na vyzvání A. V. Šembery, který v tu dobu sbíral podklady pro svou velkou práci „Popsání Moravy a Slezska“. Více K a b e l í k, J.: *Národopisné zlomky z literární pozůstalosti A. V. Šembery*. ČMM 50, 1926, s. 609–650, zvláště s. 626 a násl.
- 22 Zisk z představení byl určen pro hradištský špitál.
- 23 Šimon Macháček (1799-1846), spisovatel a divadelní dramatik, složil veršovanou hru „Ženichové“ v roce 1826.
- 24 Květy 7, 1840, s. 190.
- 25 F i š e r, Z.: *Deníky Františka Skopalíka z let 1847–1851*. Studie Muzea Kroměřížska 92–93, s. 171.
- 26 F i š e r, Z.: „Račte mne...“, op. cit., s. 22.
- 27 Podrobně S p á č i l, J.: *První veřejné knihovny na Kroměřížsku*. Věstník musea v Kroměříži, č. 2, leden 1959, s. 13–16.
- 28 Viz jeho list z 6. 12. 1846. Uložen v pozůstalosti A. V. Šembery v Okresním muzeu Vysoké Mýto, i. č. 1733.
- 29 Uložena v pozůstalosti A. V. Šembery v Okresním muzeu Vysoké Mýto.
- 30 Národní noviny 2, 1849, č. 152, 15. 7., s. 603.
- 31 Viz Květy 9, 1842, č. 68, 27. 8., s. 269–270; č. 69, 31. 8., s. 273–274.
- 32 Květy 9, 1842, č. 60, 30. 7., s. 322; č. 61, 3. 8., s. 325–326.
- 33 Zdá se, že zájem o lidovou kulturu vůbec byl Schneiderovi blízký. Také na dalším působišti, ve Zlíně, se zaměřil na podchycení života Valachů. Jeho podklady o činnosti zvláštního policejního sboru, portášů, získala Moravská národní jednota v Brně. Později je využil evangelický farář z Rusavy, Daniel Sloboda, pro sestavení článku o portáších (vyšel v kalendáři Koleda IV, 1854, s. 49–52). Srv. K a b e l í k, J.: *Moravská národní jednota*. ČMM 33, 1909, s. 340.
- 34 Jako český vlastenec se Schneider projevoval rovněž ve Zlíně. O počátcích jeho tamního pobytu pojednává zejména Schneiderův list Bočkoví z 30. 6. 1844. Blížeji se s ním seznámil ve Zlíně také rusavský Daniel Sloboda a vícekrát jej navštívil a přespal u něho, např. 2. 7. 1846 nebo 28. 9. 1846. Schneider byl rovněž účastníkem první české besedy, konané 6. 9. 1847 v Kroměříži. Viz Daniel S l o b o d a: *Dokumenty I. – Deníky*. Ed. Z. Fišer, Přerov 2001.

PhDr. Zdeněk Fišer (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. a první polovinu 20. století, zvláště na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

Obraz okolí Uherského Hradiště

Okolí zdejší jest velice půvabné. Z hory sv. Rocha, as 1/2 hodiny na východ od města vzdálené, možno celou krajinu přehlédnouti, a tu uží oko uprostřed zelených luhů, blízko Moravy, Hradiště zahradami ověncené, z něhož stromořadí švihlých topolů k východní i západní straně vede. Staré město, Polešovice, Velehrad, vystavěný na půdě, kdež v dobách dřevních Svatopluka ohromné město „Děvín“ stálo, na půdě, kde svatí bratří Crha a Strachota Boží slovo hlásali. – Na obzoru strmí nádherný pomník rytířského života a přešlých časů, hrad Buchlov, mohutné zdě a bašty k nebi vypínaje. Na východ od hradu hora „Modla“, kdež, jak lid okolní vypravuje, pohané bohyni lesů a lovů žertvy pálili. – Obrátí-li se oko k Napajedlům, vidí Moravu pozvolna tekoucí, pláně nekonečné a nad nimi „svatý Hostýn“, svědka věčného moravské i české udatnosti, pod nímž 1241 Zdislav z Divišova sílu mongolskou rozrazil; vlevo k východu pnou se Křiby, větev Tater, z nichž pohled velebný na rozsáhlou Hanu, na hory Radhoš a Provodov; patří-li oko k jihu, tuž Ostroh, Veselí, Skalice, Holíč, Strážnice, Bzenec a množství dědin v planině širošíř se potápí, luhy a lesy jako stín v krásném obraze po Moravě až k Dunaji se táhnou. Na pomezí dělí hrubá Javořina Moravu od Uher, největší v tomto okolí vrch, jehož strany světlým lesem pokryté, temeno ale holé, jedině bujnou trávou porostlé jest.

A touto rozkošnou krajinou běží myšlénky i národy spojující prut, železná dráha, jakoby si zde historie, příroda i průmysl ruce byly podaly, nejslavnější toto v Slovanstvu místo zasvětití chtěje!

Obyvatelé okolí Hradištského jsou Slováci. Jest to lid silný, svalovité, obyčejně velké postavy. V chůzi, v pohybech a mluvě jeví se větší činnost než jí na Hanákovi pozorujeme; i prázděn je Slovák oné pohodlné váhavosti, která syna bohaté krajinky charakterisuje. Chléb vezdejší z méně úrodné půdy dobýváje, pracuje namáhavě, čímž tělo sesílí, všem proměňám povětrnosti vzdorujíc. – Nemoce zřídka sem tam obět zasáhnou; každý se vyléčí domácími prostředky, mezi nimiž pálenka, bohužel, první místo zajímá; když je nejhůře, pošle se pro doktora t. j. ranhojiče a kněze. – Národní kroj, řeč a obyčej zachovaly se posud neporušeny a čistě slovanský ráz neztratily, jako se to v Čechách již sem tam stalo. Halena bílá z hrubého sukna, tmavomodré nohavice s cifrováním, kordulka soukená též modré barvy, košile vyšivaná, malý „klobouček s hedbávem“ a čížmy, to jest šatstvo sváteční Slováka, který v zimě v dlouhém kožichu, v letě ale při práci v košilce plátěné, až pod pás sahající, a v dlouhých plátěných nohavicích chodí. – Ženské nosí sukně, šorce, jest to jistý způsob sukní, kordulky neb živůtky z bavlněné nebo hedbávné látky obyčejně světlé barvy, rukávce, svrchní díl košile, uměle na jablko, na hrušku, broskvovou kostku atd. vyšivaný, hlavu pak si zavazují šátkem. – Největší ozdoba mladé svobodné Slovenky jest „lelik s pantlou“. Děvečky sedlské proplítají si v našem okolí rulík čalounem, obyčejně červené barvy, na konci pak přiváží více pentlí pestrých, vždy velice živých barev. – Jenom svobodné Slovence přísluší toto znamení panenství; vdá-li se, při čepení ženy starší ji obálenku dají, kterouž závidka chtějí nechtíc přijmouti musí. – Konečně také sestárlé děvečky, nemajíce více oumyslu za muže jíti, dobrovolně k obálence se odhodlají. – Co do jazyka, nevím, mluví-li kde lid čistěji a pravidelněji, nežli ve zdejších okolí Slováka. Nominativ v množném počtu tu vždy od accusativu rozeznává, v rozprávce nikdy je nepomíchaje; též dle mluvnických pravidel používá jmen přidávajících mluvě; dobří chlápci, dobré ženy, černé tele, barevné pivo; nejvíce ale překvapí cizího pozorovatele hojné užívání participií, kterých lid plynně v rozprávce užívá. Co denně slyším: Dojda do hospody sedl jsem si za stůl; poseďa nějakou chvíli odešel jsem; stoja viděl jsem ho, ida domu atd. Podivná zvláštnost našeho jazyka ve zdejším okolí jest hrubě vyslovování *l* ba spíše přetvoření této písmeny v *u* neb *v*; tak vyslovuje Slovák Napajedla – Napajedva, měla – měua, dala – daua. Pozornému zpytovateli by se jistě krom těchto, zde jen běžně podotknutých, i jiné zaujímavé stránky našeho jazyka vyskytnuly.

Lid zde zpívá množství národních písní; tyto zpěvy jsou věru polní kvítka, něžné, outlé, prosté a předce rozmanité jako kvítí luhů moravských. Melodie melancholicky do moll počíná, v dur přechází a opět moll končí. Zdá se, jakoby Slovák všecky své žele, touhy a radosti v písně tyto vlítí, jako by si postýskati a opět se rozveseliti chtěl. Lid zde rád a často zpívá a zvláště na večer, když se Slovenky z polní práce domů vracejí, rozléhají se bolné ohlasy těchto písní po stráních a pahorcích. – Předmět zpěvu jest vždy erotický, nebo o slavných dobách předků všecko zapomenuv, Slovák zpívati neumí. – Skladatelové těchto písní, kolikráte neobyčejnou něžností vynikajících, jsou často sprostí rolníci, dívky, ano i děti; – a tak v Jarošově synek sedlský následující píseň složil, kterou na důkaz zde podáme:

*Šel bych k milej, neskoro je,
Ve dne prší v noci tma je;
Ach hvězdičko, která jsi má,
Jsi-li jasná nebo tmavá?
Jsi-li tmavá, rozvětli se,
Má panenka, rozmysli se!
Však já jsem se rozmyslila,
Na tebe jsem zapomněla –
Zapomněla ale těžce,
Mé srdcečko pláče ješce;
Však je si co rozmysliti,
Když sobě má muža vzíti;
Není na rok na dvě leta
Než je do skonání světa;
Do skonání mého, tvého
Nepohlídnout na žádného,
Nepohlídnout, nezasmít se
A mět zatvrzelé srdce;
Moje srdce jako kámen
A v něm hoří jako plamen.*

Mezi svadebními obyčejí jest mnoho z pradávných slovanských časů zachováno a mnoho upomíná na svadební obřady jiných slovanských kmenů, kupř. prodávání nevěsty za plachtou. Ve všem ale jeví se nábožná mysl lidu slovanského, který uvykl každou důležitou práci s Bohem počínati a končiti. – Pořekadla, při dětských hrách užívaná, které si větším dílem děti samy skládají, překvapují nás něžnými obrazy, obyčejně z přírody vzatými, kupř.

*Žába krkoce
V černém potoce,
Syn se jí žení
V turecké zemi;
A vy rybičky
Budte družičky,
A vy kaprové
Budte družbové! atd.*

Na vánoce, velkonoce a letnice chodí chudší mládež po koledě, rozličné při tom písně zpívajíc: tak na svatého Ducha královničky aneb svatodušky po dědinách statky možnějších osadníků navštěvují. Jsou to čtyry děvčátka, z nichž jedna královnou se stane. Jánka, víněk ze skleněných perlí a barevných čalounů, kráslí malou královnou, an zatím královničky prostovlasé, hlavu kvítím ozdobenu majíce, velitelkyni svou doprovázejí. Jedna nese

košík k sebrání darů, druhá máj, barevnými škořapinami, pozlátkem a pentlemi ověšený. Ku podivu vznešené obrazy v těchto prostých písních nás zajmou; jiné se zdají býti zlomky dávných pohanských obřadů. Slyšel jsem v okolí tuto píseň:

*Stála panenka Maria
Jako růžička červená;
Přišel k ní anděl Páně,
Dal pozdravení tej paně.
Z andělského nařízení
Přišla hvězda na kraj světa;
Nebyla to hvězda jasná,
Než to byla panna krásná atd., potom:*

*Mé milé léto,
Cos nám přineslo?
Kvítí modrého
Všelijakého,
Aby tráva zrůstla,
Travěnka zelená,
Růžička červená atd.*

Nad to mezi lidem pátrajícimu denně množství přísloví, pořekadel a průpovědek se objeví; nevyvážená toť studně národního básnictví, i opět nové svědectví o bohatství našeho jazyka. – Pověstí je síla. Jaké to látky k románům a povídkám čistě národními!, nebo v těchto z pospolitého lidu vyňatých zázkách nestraší německé rytířstvo a potápění se v citech až k omrzení.

Velectění, o naší národnosti na Moravě velezasloužilí p. p. Sušil, Boček a Šembera, pilně tyto drahocenné památky sbírajíce ve všech upřímných srdcích tu naději a touhu zbudili, abychom co možná brzo společným namáháním vzácných těchto mužů ouplnou a důkladné ethnografií našeho národu na Moravě patřičné místo v československé literatuře čestně vyplnili. Nemožnost to není. Pan archivář Boček zná dějepis Moravanů z původních pramenů, obětovav kvetoucí věk bádání historickému v archivách; velebný p. Sušil odkryl nám vydáním Národních Moravských písní stránku jemnou našeho národu, jakož ctěný p. professor Šembera horlivostí vlasteneckou i spisy svými dostatečnou schopnost k účelům s vrchu udaným dokázal; – jenom upřímné literární spojení!

Karel Schneider

The Lawyer Karel Schneider and the Beginnings of Czech National Life in Uherské Hradiště

A b s t r a c t

The National revival undoubtedly belongs to the high points of the Czech history. Its general characteristics, developments and individual phases are well known from a number of comprehensive works. However, some of the specific events in individual places and regions tend to somewhat evade our attention. This holds true for Uherské Hradiště, where the researchers' attention had previously focused mostly on the revolution of 1848-1849, while the preceding events, namely how the national emancipation of Czechs progressed in the town, had been obscured until now. However, new information regarding this period can be extracted from the correspondence and newspaper articles by the lawyer Karel Schneider, who lived in the town after his graduation in Vienna in the years 1841-1843. His correspondence with Antonín Boček, a Moravian land archivist and historiographer, teaches us about the beginning of national awareness of a few Czechs. They were interested in the manifestations of Czech folk customs, collected folk songs and distributed Czech-language books. They at-

tempted to establish a reader's circle and to organize a Czech language theatrical performance (however, they did not succeed in either). Schneider shared his knowledge and experience in a several interesting articles, published in 1942 in the Czech language magazine *Květy*; one of them is reprinted here as an appendix. Even though Schneider spent only a short time in Uherské Hradiště, we must evaluate his input highly, because he brought a wealth of new impulses into the small circle of Czech patriots.

Jurist Karel Schneider und die Anfänge des tschechischen nationalen Lebens in Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Zu den Höhepunkten der tschechischen Geschichte gehört ohne Zweifel die tschechische nationale Wiedergeburt. Die allgemeine Entwicklung und einzelne Etappen dieses Zeitabschnitts sind aus mehreren zusammenfassenden Arbeiten gut bekannt, der konkrete Ablauf in einzelnen Orten und Regionen entgeht jedoch manchmal unserer Aufmerksamkeit. Das gilt ebenfalls für die Stadt Uherské Hradiště, wo sich das Interesse der Forscher vor allen Dingen auf die revolutionären Ereignisse 1848–1849 konzentrierte, wobei das vorher Geschehene bislang verborgen blieb. Neue Erkenntnisse bringen nun die Korrespondenz und die Zeitungsartikel von Karel Schneider, Juristen, der nach dem Abschluss seiner Studien in Wien ungefähr in den Jahren 1841–1843 in Uherské Hradiště wirkte. Aus seiner Korrespondenz mit Antonín Boček, dem mährischen Landesarchivar und Historiographen, erhalten wir Kenntnisse über entstehendes Nationalbewusstsein bei einigen Tschechen. Das war an folgenden Tendenzen zu merken: Interesse der tschechischen Bevölkerung an Volksbräuchen, Sammeln von Volksliedern, Distribution von tschechischen Büchern, Veranstalten von Lesezirkeln, Versuche um Aufführungen der Theaterstücke in tschechischer Sprache. Schneider hat seine Erkenntnisse in einigen interessanten Artikeln, die 1842 in der tschechischen Zeitschrift *Květy* veröffentlicht wurden, niedergelegt; einer davon ist in der Zulage enthalten. Die relativ kurze Tätigkeit von Karel Schneider in Uherské Hradiště verdient sicher eine Hochschätzung werden, weil sie einer kleinen Gruppe der wiedererwachenden tschechischen Patrioten zahlreiche neue Anlässe gebracht hat.

SVATOBOŘIČTÍ ROMOVÉ (1840–1943)

Ctibor Nečas, Brno

Ve slovácké obci Svatobořice sídlil cikánský tábor, který byl převážně obývaný rodinami Holomků. Jejich životní osudy chceme přiblížit v následujícím příspěvku.

Když čtenář roku 1932 maně listoval 36. číslem časopisu *Nový lid*, mohla jeho pozornost upoutat dokumentární fotografie s legendou *Cikánský tábor u Svatobořic*. Snímek zobrazoval několik obílených domků z nepálených cihel, které měly na čelní stěně jedno dvě okénka a z boku malá dvířka, jimiž se vcházelo nanejvýš do jediné místnosti. Všechny tyto bizarní příbytky stály v nesouvislé řadě na hraniční pastvině mezi zmíněnou obcí a někdejším okresním městem kolmo k levé straně silnice vedoucí směrem na Čejč. Rovnoběžně s touto místní komunikací líně protékala říčka Kyjovka lemovaná olšemi a všude kolem ní se otevírala volná krajina s obhospodařovanou půdou. Obyvatelé této podivné lokality, jíž chyběla studna a jakékoliv další komunální vybavení, byli příslušníky velkorodiny Holomků a později i několika dalších romských rodin. Co je však vedlo k tomu, že se usadili a zdržovali v tomto odloučeném a zastrčeném vyhnálově?

Jmenovaná velkorodina patřila v historii Moravy k obzvlášť frekventovaným. Hojněji a častěji se na moravském území vyskytovali pouze Romové se starobylym rodovým jménem Danielové. Slovo holomek je zpodstatnělé jméno holomý, respektive holemý, které původně znamenalo mladého člověka, služebníka či pomocníka, později pacholka ve smyslu nadávky a dnes figuruje v lexikální zásobě výhradně jako expresivní výraz.¹

Holomkové a s nimi i převážná většina dřívější populace moravských Romů pocházeli z Horních Uher, tj. z nynějšího Slovenska, odkud si přinesli také pojmenování s jeho původním činitelským významem. Prameny dokládají jejich pohyby a průchody jihovýchodní Moravou nejpozději od 18. stol.: jednotlivce uváděla v té době zejména agenda brněnského apelačního soudu, konkrétní rodiny byly s menším zpožděním připomínány v relacích zemského gubernia, stejně jako krajských a patrimoniálních úřadů.

1. Romská osada ve Svatobořicích (*Nový lid*, 29, 1932, č. 36, s. 500).

Na panstvích Jaroměřice a Vranov n. Dyjí byla např. roku 1737 zadržena početná skupina uherských Romů vedená údajným rychtářem Mikulášem Holomkem. Za krádeže koní v letech 1764–1766 odsoudil městský soud v Uherském Hradišti dopadené zloděje k oběšení a připoutání na řetěz, kapitální sankce byla však brněnskou apelací zmírněna a pachatelé, k nimž patřil také Bartoš Holomek, byli pak z trestu určení na pevnostní práce na Špilberku a k následnému vyhoštění ze země. V romské skupině, stojící pro nedovolené kočování v letech 1777–1778 před městským soudem v Olomouci, byl uváděn mj. i jistý Martin Holomek.²

Romové totiž nacházeli obživu v kočovně realizovaném kovářství nebo koňském handlířství. K provozu těchto tradičních profesí museli mít od svých vrchností vystavené cestovní pasy, které však povolovaly volný pohyb jen bezprostředním provozovatelům bez jejich rodinných příslušníků a jiných příbuzných. Doklad měl být vystaven pouze na určitou dobu a platit na úzce vymezeném teritoriu. Takto stanovené podmínky byly však soustavně porušovány, jak o tom svědčily četné a opakující se přestupky romských kovářů a handlířů. Kromě jiných se jich dopustili Václav Holomek roku 1795, Jiří Holomek roku 1811 atd.³

Postupem doby se řady moravských Romů rozmnožovaly jak přirozenou měnou, tak jednotlivými příchody ze sousedních uherských žup. Tomuto vývoji se neubránila ani velkorodina Holomků, jejíž příslušníci se s přibývajícím počtem rozptylovali dále na západ a na některých panstvích začínali přecházet od kočovného k polousedlému způsobu života. Souběžně s tím bylo pak možno jejich jména číst se stále větší pravidelností ve zvláštních soupisech romské populace na Moravě.

Podle nejstarší takové evidence z roku 1769 zdržovala se zpravidla v zimních měsících šestičlenná rodina Josefa Holomka v Bílovicích a tříčlenná rodina Kryštofa Holomka po většinu roku v Kunovicích. V obou těchto obcích někdejšího Hradištského kraje se zakladatelé rodin přiřazení k časněji tam operující velkorodině Danielů. V soupisu tzv. tolerovaných Romů byli roku 1783 podchyceni naši protagonisté na třech místech ostrožského panství: šestičlenné rodiny Josefa Holomka v Hluku a Martina Holomka v Ostrožském Předměstí, podobně jako rodina Jana Holomka v Horním Němčí, ta však bez uvedení počtu rodinných příslušníků; Josef pocházel ze Skalice a Jan ze Šaštína, takže oba se dostali na Moravu ze sousedních hornouherských panství.⁴

Následující dvě sčítání nerozepisovala bližší dislokaci romských rodin a někdy ani jejich jména. Členy holomkovského rodu však lze předpokládat jak roku 1798 v Hradištském kraji, na jehož sedmi panstvích bylo sepsáno 24 romských rodin se 187 osobami, tak téměř s jistotou na panství Uherský Brod, kde ve dvanácti tamních obcích bylo tehdy přítomno 19 blíže neidentifikovatelných rodin s 89 osobami.⁵

Soupisy ze druhé poloviny 19. stol. vynikaly už poměrně značnou přesností, neboť vedly v patrnosti kočovné i polousedlé Romy, kteří se nacházeli ve služebních obvodech příslušných okresů. Jednotlivce nebo celé rodiny se jménem Holomků evidovali roku 1876 ve 12 obcích (Hluk, Nová Lhota, Rudice, Suchá Loz, Svatobořice, Šumice, Uherský Ostroh, Újezdec u Luhačovic, Veselá, Veselí n. Mor., Vésy, Vracov) a roku 1894 ve 14 obcích (Břestek, Dřevohostice, Kunovice, Milokoš, Napajedla, Ostrožské Předměstí, Svatobořice, Šumice, Uherský Brod, Uherský Ostroh, Újezdec u Luhačovic, Veselí n. Mor., Vésy, Vracov). V polovině uvedených lokalit byli Holomkové přítomni opakovaně, takže tam zřejmě měli trvalejší bydliště.⁶

Vůbec nejvíce romských obyvatel měly v této době Svatobořice. Roku 1876 tam vykazovali celkem 28 Romů, totiž Jiřího Holomka s manželkou a rodinami dvou jeho synů, Františka a Tomáše, jakož i vícenerační rodinu Antonína Holomka. Podle průvodního přípisu kyjovského hejtmana byli však příslušníci těchto rodin ustavičně na cestách, takže v obci se prý objevovali nanejvýš jednotlivě a vždy jen na kratší dobu. Proti předešlému soupisu bylo roku 1894 v obci podchyceno o deset Romů více a po boku Holomků se tu vyskytovala i nepoměrně velká skupina Šubrtů.⁷

Kyjovskem procházely od nepaměti kočovné trasy, podél nichž romští handlíři a kováři

uplatňovali mezi rolníky své řemeslné, obchodní a jiné dovednosti. Postupující industrializace spolu s hospodářským liberalismem snižovala však poptávku po jejich méně kvalitním sortimentu na dobytčích trzích, stejně jako omezovala podomní odbyt drobných výrobků ze železa. Pauperizovaní kočovníci museli proto vyhledávat různé doplňkové a zpravidla nelegální zdroje živobytí a méně zdatní z nich, a takových byla převážná většina, se začali sociálně propadat, opouštěli tradiční profese a nabízeli nádenické a příležitostné práce, které už nezávisely tolik na územním pohybu, nýbrž byly vázány na stálější pobyt v určitých k tomu vhodných lokalitách.

Počátky romské sedentarizace ve Svatobořicích kladl tamní kronikář nedopatřením na práh 19. stol.: „*Je to věc, která už asi od roku 1804, kdy prarodiče zdejších cikánů, Jura a Anna Holomek, častěji z okolí do naší obce se vraceli a na různých místech obecního katastru se usazovali, tak často zneklidnila celou obec.*“⁸ Postupně se tu manželům rodily některé jejich děti a oni sami poskytovali kmotřencům z rodin svých příbuzných a známých kmotrovskou službu. Odkud tato zakladatelská generace pocházela?

Kořeny svatobořických Holomků sahaly někam na panství Uherský Ostroh. Tam se také Martinu Holomkovi a Anně narodil 4. září 1801 syn Jiří. Věnoval se po otci koňskému handlířství a kovářství. Žil ve volném svazku s Annou, dcerou ostrožského Pavla Holomka a jeho ženy Mariany. Anna byla o sedmáct let mladší svého druhu. Měla bratra Antonína Holomka, který se narodil 7. února 1821 přímo ve Svatobořicích a jeho neoddanou manželkou se později stala Františka Ištvánová.⁹

Jiří a Antonín Holomkovi, původem ostrožští poddaní, byli tedy sešvagření, společně se zaměstnávali tradičními romskými profesemi a od roku 1840 – nikoliv tedy roku 1804, jak dodatečně a chybně zapsal svatobořický kronikář – rozbíjely své stany porůznu také ve Svatobořicích. Obec jim však ve snaze po trvalejším zakotvení zarputile překážela.

Poprve se tak stalo roku 1864, kdy tábořili u mlýna na pozemku Reitschule a padlo na ně podezření z krádeží; Svatobořičané se tehdy proti nim houfně vypravili a násilně je z jejich tábořiště vypudili. Za dva roky nato se rodiny Holomků zdržovaly na místní trati Zápověď pod humnem tehdejšího starosty, který na ně opět pošval vesničany a sám po nich dokonce střílel z pušky. V roce 1876 oba švagři se svými rodinnými příslušníky stano-

The image shows a handwritten church register entry from 1801. The entry is organized into columns for 'Jahre' (Year), 'Ort' (Place), 'Namen' (Names), 'Geb. zeit.' (Birth time), 'Geb. ort.' (Birth place), 'Väter' (Fathers), and 'Mutter' (Mothers). The text is written in cursive and includes details such as the date '4. Sept.' and the names of the parents, 'Martin Holomek' and 'Anna Holomek'. There are also some marginal notes and a small drawing of a cross.

1801	Ort Num.	Namen.	Geb. zeit.		Geb. ort.	Väter		Mutter	
			Tag	Stunde		Vater	Mutter	Namen	Stand
30		Malina	1.	1.					
7		Golomek	1.	1.	September				

2. Matriční záznam o narození Jiřího Holomka, který se objevoval na svatobořickém katastru od 40. let 19. stol. (MZA Brno, E 67, i. č. 5647, s. 74).

vali na pozemcích Kraviny a Příhon. Také tato jejich stanoviště byla však jen dočasná, jak napovídaly písemnosti svatobořického obecního úřadu: „*Živili se kovářstvím a občané zdejší jim pobrali náčiní a pronásledovali je tak, že v krátkém čase vždy odešli.*“¹⁰

Situace se ještě několikrát opakovala, než došlo k prvnímu vážnému incidentu nedaleko splavu. Místní kronika se k tomu o mnoho let později vrátila následujícími zápisy: „*Tak to trvalo do roku 1886, když je přišla opilá navedená chasa zase vyhánět. Při tom, co tam cikáni měli, všechno jim spálili, cikánům nabili a přitom ohořela i jedna těhotná cikánka. Na to si šli cikáni stěžovat na okresní hejtmanství, celá věc vyšetřována, hlavní viníci potrestáni a od druhých občanů stržili ještě posměch po dlouhý čas.*“ To ovšem byla sama o sobě malichernost. Pro příští romskou sedentarizaci mělo mnohem závažnější dosah nařízení kyjovského hejtmana, aby se potomkům Jiřího a Antonína Holomkových nekladl odpor jejich snaze najít si a zaujmout ve Svatobořicích pevné sídlo: „*Obec musela cikány nějaký čas ubytovat v obecní šopě u zvonice, žít je tam, za spálené věci dát jim náhradu, za kterou s velkou troufalostí zřídili si cikáni nové boudy tam, kde nyní jsou, a usadili se tam trvale, protože každý se bál už je jít vyhánět odtamtud znovu, když se jich tak vrhlo okresní hejtmanství ujalo.*“¹¹

Nejstarší ubytování jim poskytovaly přenosné stany, poměrně záhy se však začala objevovat i primitivní přístřeší, pro něž použil místní kronikář hanlivějšího označení boudy. Šlo tedy o zástavbu na nejnižší možné úrovni a první pobídku k jejímu zahájení poskytla rozvodněná Kyjovka, když na jaře 1890 zatopila stan Tomáše, syna Jiřího Holomka. Jeho rodina si plátěné obydlí přenesla blíže ke splavu, kde je však Svatobořičané nechťeli ponechat a vynutili si jeho stržení. Tomáš se proto rozhodl postavit si pevnější příbytek. Podal žádost o stavební povolení, kterou však obecní představení zamítli s tím, že má zůstat tam, kde se až dosud zdržoval, tj. na hraniční pastvině. Požadované povolení by prý mohli poskytnout pouze tehdy, kdyby se ostatní Romové odstěhovali a více se na svatobořický katastr nevraceli. Proti tomu si žadatel stěžoval na okresním hejtmanství a získal tam souhlas k zamýšlené stavbě. Když si však příbytek na kyjovsko-svatobořickém rozmezí nakonec vystavěl, dal mu ho svými zřízenci zbourat tentokrát městský magistrát v Kyjově. Teprve až po nové jeho stížnosti hejtman vyzval 17. října 1890 starostu ve Svatobořicích, „*aby Tomáše Holomka uvědomil, že jsem dnešního dne rozkázal, aby představenstvo města Kyjova jemu dovolilo na starém místě boudu postavit.*“¹²

Na tomto místě, příznačně nazývaném Hraničky, byl postaven z měkkého stavebního materiálu zcela jednoduchý a neumělý, nicméně však stálý příbytek, k němuž poměrně rychle přibývaly stavby podobného charakteru a vytvářely nesouvislý a stále se prodlužující řádek. Tak vznikala osada nebo starodávňejší tábor a v něm úměrně vzrůstal počet jeho obyvatel.

Jestliže tu bylo roku 1894 podchyceno celkem 38 osob, jimž zajišťovalo obživu v pěti případech kovářství a v devíti příležitostná nádeničina, pak roku 1901 se množství obyvatel téměř zdvojnásobilo na 68 osob, které se živily „*dílem nádenickou prací a kutím řetízku, větším dílem však krádeží a žebrotou.*“ V oficiálních sčítacích operátech Kyjova ani Svatobořic se hraničkářští bezdomovci dlouho nevyskytovali, a teprve když měli být rozhodnutím vídeňského správního dvora přikázáni do svatobořického obecního svazku, byli tam roku 1910 poprvé sepsáni: tehdy bydlil v jedenácti boudách stejný počet rodin nebo manželských párů, jejichž živitelé se věnovali obchodu s koňmi, kovářství nebo nádenické práci.¹³

Na změnu v této profesní orientaci a na pokračující sociální zbídačování upozorňovalo také okresní hejtmanství v Kyjově ve svých výročních hlášeních, vypracovávaných pro rakouské ministerstvo vnitra na základě známého jeho výnosu o potírání tzv. cikánského zlořádu. Stručná služební zpravodajství přitom zdůrazňovala a vypočítávala rozdíly, panující v životě romské populace na jedné straně v Osvětimanech a také v Čeložnicích a ve Vracově, na straně druhé ve Svatobořicích. Náznaky určité diferenciacie bylo však pozorovat nejenom navenek, ale také mezi jednotlivými Hraničkáři.¹⁴ Nejvýše tu stál Tomáš Ho-

lomek, zakladatel osady a její mluvčí a jakýsi starosta. Zabýval se koňským handlířstvím, které jeho rodinným příslušníkům zajišťovalo relativně jistější prostředky k existenci. V živnosti mu pomáhali jeho bratři František a Jan, později též jeho synové, z nichž Pavel po něm zdědil nejenom obchodní chytrost, ale také starostenskou funkci. Tomáš obýval se svou rodinou příbytek původně s hliněnou, později s dřevěnou podlahou a k jeho vytápění používal kamen na rozdíl od ostatních sousedů, kteří měli dlouho před svými příštířsky stále jen otevřená a pořád hořící ohniště.¹⁵

Hauzírnictví se věnoval Rom, který měl nad vchodem do svého příbytku dokonce vývěsní nápis: „*Cyril Holomek, obchod s řemínky, biči a šňůrkami do bot*“. Živnostenské oprávnění mu umožňovalo obcházet okolí, čehož využíval k páchání trestné činnosti. Při jedné zvlášť směle krádeži zavřel kyjovského řezníka do lednice a pak mu spolu s nevlastním bratrem vyloupil jeho krám. Oba zlodějové byli rychle vypátráni a předáni okresnímu soudu v Kyjově k přísnému potrestání.¹⁶ Z řemeslníků patřil k nejzručnějším chromý František Šubrt. Obýval se svou ženou Marianou příbytek, který prý býval příkladně uklizený a čistý. Vyráběl řetízky a jiné železné produkty a ty pak poskytoval rolnickým odběratelům a směňoval je za potraviny a naturálie. Kromě něj provozovalo na Hraničkách takovéto malé kovářství i několik dalších Romů.¹⁷

Většina ostatních obyvatel osady opouštěla tradiční obchodní a řemeslné profese a byla pak odkázána jen na sezónní a příležitostnou nádeničinu. Nejčastěji vypomáhali v zemědělství a stavebnictví, roztloukali šterk při opravách a stavbách místních komunikací, pracovali na melioracích a regulacích potoků apod. Žádná z těchto přechodných prací neposkytovala dostatek prostředků k životu, ba ani k živoření a romské rodiny musely čelit hladu a bídě žebrotou, polním a lesním pychem, drobnými majetkovými delikty, vyhrabáváním a konzumací uhynulého dobytka, ale také věštěním, hazardní hrou ve skořápky, prostitutci a jinými formami příživnictví. Pro takový způsob života byli jeho uživatelé a po nich stereotypně všichni Romové označováni za metlu venkova. Obce proto dávaly kočovné skupiny soustavně vyhošťovat a postrkem posílat za hranice okresu či země, kdežto usazujícím se skupinám všemožně překážely v jejich sedentarizačních tendencích, a když už nebylo jiného zbylí, vytláčovaly je alespoň do uctivé vzdálenosti od ostatních venkovských usedlostí. Případ Hraniček byl toho více než názorným dokladem.

Přes tuto sociální marginalizaci začaly však politické úřady s odvoláním na obecní zákon ze 17. března 1849 č. 170 ř.z. (nebo na jeho pozdější novelizace) a obecní řád pro markrabství Moravské z 15. března 1864 č. 4 z.z. přikazovat romské usedlíky do jednotlivých obecních svazků. Tak muselo jednou dojít i na domovskou příslušnost Hraničkářů. Jejich osada však ležela přímo na katastrální hranici mezi Kyjovem a Svatobořicemi, totiž na kyjovské parcele č. 1514 a svatobořické parcele č. 2071. Svár o toto místo a jeho nechtěné obyvatele se rozpoutal poprvé roku 1908, kdy dalo okresní město Romy ze svého území vystěhovat. Ti ovšem zůstali i nadále obyvateli osady, pouze své příbytky v ní přemístili o kousek dál směrem ke Svatobořicím. Tamní představenstvo však odmítalo přistěhovalce, nebo spíše přestěhovalce přijmout za své občany. Tahanice o domovské právo zaměstnávala nejprve okresní hejtmanství v Kyjově, potom moravské místodržitelství v Brně a nakonec i správní soudní dvůr ve Vídni, jehož nálezem měla být jedna část Romů přikázána v březnu 1910 do obecního svazku Svatobořic a druhá v listopadu 1914 do obecního svazku Kyjova.¹⁸

Svatobořickými domovskými příslušníky se měli stát podle nejvyššího soudního nálezu Pavel Holomek (s manželkou Terezií a s dětmi Rozálií, Štěpánem a Stanislavem) a dále František Holomek (s manželkou Marií a s dětmi Františkou, Ferdinandem a Františkem), Jenovéfa Holomková (se synem Vincencem), Štěpán Holomek (s manželkou Růžnou a se syny Jiřím, Matějem, Martinem a Jáchymem) a také Martin Šubrt (s manželkou Františkou), kdežto v Kyjově byla přiznána domovská příslušnost Tomáši Holomkovi (s manželkou Viktorií a s mladšími syny Janem a Františkem), stejně jako prvorozenému synu Martinovi (s manželkou Annou a s dětmi Kašparem a Terezií). Zbývající Hraničkáři zůstávali i nadále

bezdomovci. O jejich příslušnosti nejenže se nikterak nerozhodlo, ale podle úředního pokynu ani „nemuseli být trpěni na žádné obecní parcele“.¹⁹ Další jejich životní trampoty se podstatně zhoršovaly nikoliv jen tím, že ubývalo pracovních a tím i úživných příležitostí, ale také ztrátou své elity, čímž zůstali bezbranně vystaveni averzi společenského okolí i šikanám samosprávy a bezpečnostního aparátu. Zakladatel osady a jeho synové, kteří se těšili přirozené autoritě a měli i určité mocensko-politické postavení, využili totiž svého domovského práva a v příkázaných obcích si během první světové války pronajímali byty nebo se tam zakupovali.

Tomáš Holomek se přestěhoval se svou vícegenerační rodinou do Kyjova: syn Martin pak bydlil s rodiči a vlastními rodinnými příslušníky na Koňském trhu čp. 25 a provozoval obchod s koňmi, kdežto syn František si postavil domek na Brandlově ul. čp. 90 a pracoval jako dělník v kyjovské sklárně. Naproti tomu další Tomášův syn Pavel si koupil ve svatobořické nuzné části Hliník domek čp. 230 a držel uznávanou pozici v obchodu a také v léčení koní. Po čase se začaly osamostatňovat jednotlivé jeho děti a synové si rovněž koupili příbytky, tentokrát ve svatobořické části zvané Zmola: Štěpán domek čp. 219 a Stanislav kousek od toho stojící domek čp. 5. Tak se na svatobořickém katastru vydělily dvě romské komunity, které sice byly spřízněné, udržovaly však mezi sebou už jen slábnoucí kontakt, neboť každá bydlila na jiném místě a potýkala se tam od té chvíle s odlišnými životními problémy. Podle sčítání obyvatelstva tvořilo původní osadu roku 1921 devět bud se 48 osobami a roku 1930 už šestnáct bud s jedním kočovným vozem a celkem se 71 osobami. Mezitím byla v letech 1925-1927 vedena zvláštní evidence romské populace, která shromáždila v celé obci údaje o 78 osobách a z těch bydlilo 61 na Hraničkách a 17 přímo ve Svatobořicích: z hraničkářských obyvatel se věnoval jeden podomnímu obchodu, 12 bylo příležitostnými nádeníky a ostatní neměli žádnou práci a tím ani legální obživu, ze svatobořických Romů zaměstnávalo tři muže původní koňské handlířství.²⁰

Z uvedených údajů vyplývá, že obchodu s koňmi zůstal věrný pouze svatobořický Pavel Holomek se svými syny, kdežto z osady byli handlíři v té době definitivně pryč a rovněž kováři odtud vymíráním nebo postupnými odchody zmizeli. Staré profese, které až dosud obstarávaly hladovějícím krkům alespoň nějaké možnosti k přežití, dohrávaly svou úživnou roli. Zbývala pouze občasná nádeničina, která jen těžko mohla zastavit postupující a prohlubující se zbídačování. Zoufalá situace nastala zvláště počátkem roku 1929. Tehdy udeřila tuhá zima a zdálo se, že rodiny Hraničkářů ji jen stěží přečkají bez újmy. Obecní kronikář popsal tehdejší jejich strasti slovy, za nimiž jen těžko skrýval obecný protiromský odpor a opovržení: „*Mrazy nuceni, spálili celou hřbitovní ohradu a dřevěné kříže z bývalého vystěhovaleckého hřbitova, akáty na potocích a přeschlé stromy, po vesnici zase za mnoho roků prosili o trochu brambor a slámy (jinak chodí do jiných vesnic, protože u nás jim žádný nic nedá, neboť zdejší občany celý rok okrádají, hlavně v poli na podzim). Na okresní úřad do Kyjova stále běhali o pomoc, jinak že zmrznou a hladem zahynou. Nezmrzl však žádný, ačkoliv jinde dosti cikánů pomrzlo.*“²¹ Hejtman po nekončících a stále úpěnlivějších jejich prosbách nařídil, aby obec své romské obyvatele pomáhala živit a zásobovat palivem.

Se stoupajícími nároky na chudinské zaopatření a dalšími sociálními problémy za velké hospodářské krize se ve svatobořickém obecním představenstvu zrodil staronový plán využití dané atmosféry a zbavit se nepohodlných a problematických Romů. Vše bylo nastrojeno tak, že Hraničkáři dali z podnětu Cyrila Holomka vypracovat petici a požádali v ní oficiální místa o bezodkladnou pomoc při zamýšleném odstěhování a hledání řádného pracovního uplatnění. Požadavky byly odeslány 28. dubna 1930 na ministerstvo sociální péče a kromě iniciátora je stvrdilo třemi křížky místo podpisů ještě třináct dalších obyvatel osady neboli tábora (Štěpán Daniel, dále Apolonie, František, Jáchym, Jiří, Martin, Rozálie, Štěpán a tři Vincencové Holomkovi a rovněž Matouš Šubrt). Text tohoto jakkoliv zmanipulovaného projevu stojí za doslovný přepis, neboť obsahuje řadu konkrétních informací o okolnostech a podmínkách na Hraničkách:

3. Pavel Holomek s manželkou Terezií před vlastním domkem ve Svatobořicích (Archiv PhDr. Jany Horváthové).

„Poměry v táboře nebyly nikdy dobré, ale zhoršují se stále. Místo, na kterém tábor stojí, měří jen několik málo čtverečných metrů, ač jest zde nyní 82 osob. Těm rodinám, které se živily poctivou prací, není již ani možno žíti. Pro několik špatných příslušníků tábora padá opovržení a odpor i na všechny ostatní a v poslední době není již možno naléztí žádnou práci.

Obec Svatobořice, kam jmenovaní přísluší, nemůže se o všechny postarati.

Bydlíme v dřevěných boudách, které nám v zimě vítr a snůh boří nad hlavou. Každou zimu jest nás velká část omrzlých. Lepší domky si postaviti nemůžeme, poněvadž není zde místo a ani by to nebylo dobře tábor zvětšovati.

Naše děti nechodí do školy, ani je žádný ničemu neučí. Povalují se po poli, po silnici, a budou z nich lidé horší a nevědomější nežli my.

Prosíme, aby nám bylo umožněno odstěhovati se buď jednotlivým rodinám, neb i více rodinám společně tam, kde by jsme měli nějakou práci a kde by jsme mohli alespoň trochu jako lidé bydliti. A aby alespoň naše děti byly jednou na tom lépe než my.

Doufáme, že naší prosbě bude vyhověno, a slibujeme, že se budeme přičiňovati, aby naši příští zaměstnavatelé byli s námi vždy spokojeni.“²²

Petice prošla několika ministerskými rezorty, kde však byla pouze brána na vědomí a ukládána ad acta. K vystěhování, chtěnému daleko intenzivněji na obecním úřadě než na

samotných Hraničkářích, však nemohlo dojít a nakonec také ani nedošlo. Neúspěch radní ani zastupitele neodrazoval a zanedlouho se vytasili s jiným záměrem, když chtěli podle platného obecního řádu pro úhonný způsob života vypovědět z obvodu obce 27 Hraničkářů, z toho 13 mužů a 14 žen (z těch byli více než dvacetkrát soudně trestáni Cyril, František, Václav a Martin Holomkovi a dále Anna Holomková, Františka Daňhelová a Františka, Kateřina a Mariana Holomkovi). Návrh byl podán na schůzi obecního zastupitelstva 24. srpna 1932, nedošel však na okresním úřadu příznivé odezvy.²³

Ani nová prohra obecní orgány od jejich úsilí neodradila, takže soustavně odmítaly vyhovět žádostem svých romských obyvatel o uznání jejich domovského práva v obci. Pod různými záminkami dokonce odkládaly uskutečnit letité rozhodnutí vídeňského správního soudu. Domovskou příslušnost uznaly Pavlu Holomkovi, jeho manželce a třem nejmladším synům teprve roku 1928, kdežto dvě děti, které byly v té době už dospělé, zůstávaly cizími bezdomovci. K Hraničkářům se obecní zastupitelstvo chovalo v této záležitosti ještě nepřátelštěji a dalo tomu výraz 24. prosince 1934 dokonce i v jednom z úředních přípisů: „*Obec Svatobořice domovskou příslušnost cikánů neuznávala a neuzná. Uznati toto rozhodnutí nebo obec k tomu nutiti bylo by jako chtíti, aby nevině k smrti odsouzený navlékl si sám oprátku na krk.*“²⁴

Obyvatelé osady byli státními občany, kteří se sice ve Svatobořicích, respektive na tamním katastru nepřetržitě zdržovali a většinou se tu také narodili, přesto však v obci domovského práva nenabývali. Jestliže se ale nestali svatobořickými příslušníky, neměli v obci nárok na nerušený pobyt, ani na chudinské zaopatření. To tedy především znamenalo, že mohli být odtud kdykoliv odstrčeni, vyhoštěni nebo policejně vypovězeni. K potřebnému zaopatření se pak počítala výživa, případně též byt, šaty a obuv, u nemocných ošetřování v nemoci a léky, u dětí péče o jejich školní vzdělání a výchovu a kromě toho bylo třeba přispívat také na ošetrovací výlohy ve veřejných nemocnicích, vyrovnávat pohřební náklady, hradit část postrkových výdajů apod. Žádné z těchto povinností však obecní představenstvo nedostálo za stálého opakování výmluv, že Hraničkáři nemohli nárokovat nic z toho, co by jim na základě domovského práva náleželo. Dokonce ani ne scholarizaci svých školou povinných dětí.

Od roku 1902 usilovaly školské orgány o příškolení romských chlapců a dívek na obecnou školu ve Svatobořicích. Obecní zastupitelé proti takovému záměru protestovali s argumentem, že „*cikáni se nám vnucují chodit do školy*“. Poukazovali zejména: „*Cikánské děti, o které se jejich rodiče nestarají, jsou špinaví, toulaví, hrozně znečištěny, proto nemají býti s normálními dětmi ve veřejném ústavě rozmístované, a patří do ústavů zvlášť k tomu zřízených.*“ Když ale okresní školní výbor navzdory protestům nařídil otevřít alespoň zvláštní „*cikánskou jednotřídku*“, zvedla se proti tomu ještě nenávistnější slova odporu a neromští rodičové prý odmítli posílat do školy své děti, „*kteří mají v mládí proti cikánským dětem antipatii jako nezdravým, smradem páchnoucím a že vystupují proti nám vždy zlodějskou povahou*“.²⁵

Před hrozící školní stávkou se znovu ustoupilo. Nepomohl ani kompromis z roku 1933, totiž otevřít plánovanou jednotřídku segregovaně v jednom z opuštěných baráků někdejšího vystěhovaleckého tábora. Ústupkem se dostávaly školské orgány velmi blízko k otevřené rasové diskriminaci, která měla v podmínkách demokratického státu neblahé následky. Podle statistických údajů, jimiž disponovala zemská školní rada, ve školním roce 1934–1935 trvale absentovalo 18, a o šest let později dokonce 23 hraničkářských školou povinných dětí.²⁶

To vše se dělo za usilovného zjišťování, kam vlastně jejich osada patřila a kdo měl nad ní vykonávat školskou pravomoc. Při probíhající tehdy geodetickém přeměňování vyšlo totiž najevo, že zastavěná plocha, o kterou se táhla celá rozepře, byla v pozemkových knihách připsána z jedné poloviny Kyjovu a ze druhé Svatobořicím. Z toho vycházel 26. října 1934 kyjovský hejtmán, podle kterého probíhala hranice mezi oběma katastry středem sporného areálu; protože však byly domky osady postaveny převážně ze strany Svatobořic, měly náležet do tamní úřední kompetence. Proti takovému výroku se svatobořičtí radní

a zastupitelé okamžitě odvolali k zemskému úřadu v Brně s odůvodněním, že hraniční pozemek nešlo dělit od doby, kdy se na něm usadily první romské rodiny.²⁷

Když pak vrcholný orgán veřejné správy v zemi potvrdil rozhodnutí první instance, odhodlali se představení obce rekurovat u nejvyšších státních činitelů. Je pravděpodobné, že tehdejší starosta Jan Šťastný využil svých příbuzenských vztahů s agrárnickým senátorem Janem Měchurou k intervenci u samotného Rudolfa Berana, kde se mu dostalo instrukcí k dalšímu postupu. A ten přinesl „užitek“ jak Svatobořicím, tak vládám druhé republiky a protektorátu.

Počátkem roku 1939 sestavila obecní rada šíře formulované prohlášení o nutnosti řešit romskou otázku ve státě. Vysvětlovala v něm historii sporu o Hraničkáře a barvitě popsala problémy a obtíže, které obci vyvstávaly v souvislosti s jejich přítomností. Poněvadž se snaha vychovat z Romů řádné občany mýjela až dosud jakýmkoliv účinkem, bylo prý zapotřebí použít proti nim přísnějších tvrdších zákroků: „*V otázce cikánské jest nejvyšše nutno učiniti okamžitě zákonité opatření, jiné než otisky palců v cikánských legitimacích. Byla-li až dosud špatnou politika humanity, musíme nastoupiti cestu jinou. I nám nesmí býti vytýkáno, budeme-li chtíti kmen národa malého očistiti od takových parazitů, jako jsou cikáni.*“²⁸ Obecní zastupitelstvo navrhovaný text jednomyslně schválilo a připojilo k němu dodatek, aby bylo rozhodnuto také o dodávání Romů do připravovaných kárných pracovních táborů. Po těchto úpravách byl projev 5. února 1939 odeslán úřadu předsednictva vlády.

Svatobořickou petici, v jejíž celkové koncepci i ve výběru slov je až příliš nápadná podoba s protiromskými útoky tehdejšího agrárníkého Venkova, předal Rudolf Beran ministerstvu vnitra a dalším zúčastněným rezortům s příkazem použít proti Romům mimořádná opatření. Po důkladných přípravách uložilo 30. listopadu 1939 tentokrát už protektorátní ministerstvo vnitra všem podřízeným orgánům, aby ve svých úředních obvodech vyzvaly romskou populaci k trvalému usazení a k zanechání kočovného a potulného způsobu života. Kdo by tyto příkazy odmítal respektovat, měl být jako osoba práce se štítící násilně odeslán do tábora na převýchovu.²⁹ Oficiální žádost svatobořického obecního představenstva nebyla příčinou zákazu kočování. Vládní místa by k tomuto zásahu dospěla tak či onak v rámci celostátní protiromské politiky. Petice však poskytla vítanou a dost možná i objednanou záminku k rozpoutání nezastřeného útoku proti Romům jako celku.

Podle statistických údajů, které si vyžádal na samém prahu nacistické okupace úřad brněnského zemského rady, žila romská populace kyjovského okresu v diaspoře celkem v 8 obcích. Jednalo se o 333 osob, z nichž se téměř celá jedna třetina nacházela ve Svatobořicích; zde bydlelo 90 osob na Hraničkách a 13 přímo v obci. Většina z nich byla trvale usazena, takže zákaz kočování se vztahoval pouze na rodiny Václava Holomka a Maxmiliána Růžičky, jimž místní četnická stanice odebrala kočovnické listy a seznámila je s obsahem ministerského výnosu o nutnosti stálého pobytu a zaměstnání.³⁰ To však obecní představenstvo nemohlo uspokojit a nadměrné nakupení Romů na jednom místě je přivedlo k další protiakci. Po předchozím zajištění podpory okresního úřadu a bezpečnostních složek vznesla obecní rada 20. července 1940 na ministerstvo vnitra přímo požadavek na úplnou likvidaci nenáviděné romské osady: po příkladu Otradic na okrese Třebíč, kde byla tamní romská populace rozmístěna do několika okolních obcí, mělo dojít k něčemu podobnému také ve Svatobořicích.³¹ Ministerstvo vnitra této žádosti vyhovělo a poskytlo okresnímu úřadu v Kyjově pokyny, aby dal všechny hraničkářské rodiny rozptýlit na taková místa ve svém úředním obvodu, kde byla možnost k jejich ubytování a příležitost k zařazení do povinného pracovního procesu.

Nařízení bylo vydáno 25. listopadu 1940 a do konce roku odešly z Hraniček první dvě rodiny, jedna do Milotic a druhá do Sobůlek. Po nich postupně následovali další jednotlivci a s nimi všichni jejich rodinní příslušníci do Bohuslavic, Boršova, Bukovan, Kelčan, Kostelce, Kyjova, Moravan, Nenkovic, Netčic, Ostrovánek, Skoronic, Strážovic, Svatobořic, Vlkoše a Žádovic. Stěhování bylo ukončeno 5. dubna 1941, kdy odejela poslední rodina do Šardic.³²

Do neobyvaného domu Anežky Petříkové ve Svatobořicích byli vystěhováni Jáchym Holomek (s manželkou Marií a syny Drahoslavem, Jaroslavem, Václavem, Zdeňkem a Rudolfem) a František Šubrt (s manželkou Marií a synovcem Jáchymem Danielem). Romská osada na Hraničkách byla pak zbořena a na jejím místě zřízena polní cesta, která měla být osázena lipovým stromořadím.

S pocitem vítězství a netajeně úlevy mohla pak obecní rada 31. května 1941 svému brněnskému právníkovi oznámit: „*Tím byl celý spor o domovskou příslušnost cikánů na hraničkách Kyjov-Svatobořice nad očekávání dosti brzy vyřízen, vleče se od roku 1864.*“³³

Zanedlouho napsala pak brutální tečku za osudem svatobořických Romů jejich nucená táborová koncentrace. Předzvěstí k ní se stalo internování dvou mužů v kárném pracovním táboře v Hodoníně u Kunštátu. V seznamu osob připadajících v úvahu pro odeslání do tohoto zařízení bylo uvedeno celkem 16 Hraničkářů, kteří prý nejevili ochotu pracovat a dopouštěli se trestných činů. Z nich však byli do tábora odesláni 30. srpna 1940 jenom Bohumil a Václav Holomkovi. Oba se pokoušeli z této přechodné internace vymanit. Bohumil Holomek podal stížnost na své protizákonné zadržení, neboť se prý práci nevyhýbal. Opravného prostředku však nedosáhl, neboť se dalo za pravdu veliteli svatobořické četnické stanice: „*I když byl Holomek eventuálně právě v době, kdy byl kárný pracovní tábor zřízen, zaměstnán, bylo to jen náhodou, a tento by rozhodně, jak je znám, by práci v několika dnech opustil.*“ Podobně dopadla i žádost o propuštění Václava Holomka, v níž manželka Antonie uváděla: „*Jeho odchodem ztratila jsem já a mých pět dětí živitele rodiny. Já sama jsem nemocná a práce neschopná a v přítomné době právě ve vysokém stupni těhotenství, takže výživa moje a mé rodiny je vážně ohrožena.*“ K přednesným důvodům kyjovský okresní úřad nepřihlížel, neboť o živobytí rodinných příslušníků mělo být „postaráno z prostředků humanitních institucí“. Bohumil ani Václav Holomkovi nebyli tedy propuštěni a zůstali internováni po celou dobu předepsaných tří měsíců.³⁴

V rámci potírání tzv. cikánského zlořádu byl z příkazu okupační moci proveden ve dnech 1.–3. srpna 1942 soupis všech „cikánů, cikánských míšenců a osob žijících po cikánsku“. Jeho výsledky nejsou zatím k dispozici, nemohly se však příliš lišit od těch, které byly periodicky shromažďovány krátce před soupisovou akcí: v prvním čtvrtletí roku 1942 žilo ve 24 obcích kyjovského okresu 68 romských rodin s 321 osobami (78 muži, 83 ženami a 85 dětmi školního věku). Na více jak třetinu byla bezprostředně po soupisu uvalena preventivní policejní vazba v cikánském táboře v Hodoníně u Kunštátu, zatímco většina ostatních byla hromadnými transporty odvečena do koncentračního tábora v Auschwitz-Birkenau.³⁵

Z bývalých obyvatel osady se ocitli v hodonínské internaci jen jednotlivci, kteří obdrželi 5. srpna 1942 dvě rodinná vězeňská čísla. Evidence z dalších měsíců, kdy byl tábor v provozu, je neúplná a zřejmě v ní přibyli také někteří další Romové jak z někdejších Hraniček, tak i ze Svatobořic.³⁶ Podle relací okresního četnického velitelství bylo z obcí kyjovského okresu transportováno do sběrného místa v Brně 15. března 1943 celkem 171 Romů a o den později dalších 45 Romů, kteří pak byli spolu s dalšími shromážděnými v drtivé většině 19. března 1943 deportováni do osvětimského táborového komplexu, tj. do tábora B-II-e, jemuž se neoficiálně říkalo rodinný tábor cikánů. Deportaci se vyhnulo jen několik málo jednotlivců, kteří byli ze sběrného místa výjimečně propuštěni a mohli se vrátit do svých domovů.³⁷

Ze Svatobořic byly v transportních seznamech zapsány rodiny Jáchyma Holomka a Františka Šubrt, k nimž byli přičleněni i někteří příslušníci vícegenerační rodiny Pavla Holomka; ten však byl i s manželkou Terezií z brněnského sběrného místa uvolněn, takže deportováni byli pouze jeho synové Štěpán a Stanislav a dále ještě Vincenc se svou romskou manželkou Emílií. Pavla Holomka však zanedlouho internovali v cikánském táboře v Hodoníně u Kunštátu a odtud byl 22. srpna 1943 deportován do Auschwitz-Birkenau. Tam se setkal už jenom se snachou, neboť všichni jeho synové mezitím zahynuli: Štěpána a Stanislava po jejich nezdařeném útěku 22. května 1943 popravili a Vincenc onemocněl

July 18/3, 1882

H. Liguier Pavel Holomka wurde
bei der Liguierfassung am 19/3. 1943
durch die Arbeitsinspektoren der Krim-
nalstruktur Brunn entlassen.

Sonderbescheid, 31.3.1943

Liguier
Gen. Brunn

4. Potvrzení z 31. března 1943 o propuštění Pavla Holomka ze sběrného místa v Brně (Archiv PhDr. Jany Horváthové).

Stamm	Stamm-Nr.	Nr. u. v. Name	Eintritt	Entl.
Lig	2 1051	Daniel Janomir 4.2.19 - Jaha	7.5.43 - P. d. H. ca	+ 22.5.43
Lig	2 4808	Holoman Stefan 22.9.05 - Gaja	7.5.43 - P. d. H. ca	+ 22.5.43
Lig	2 4809	Holoman Stanislaw 7.5.05 - Gaja	7.5.43 - P. d. H. ca	+ 22.5.43
Lig	2 4831	Stefan Stefan 27.2.05 -	7.5.43 - P. d. H. ca	+ 22.5.43
Lig	2 1125	Holoman Stefan 2.9.09 - Mikolaj	7.5.43 - P. d. H. ca	+ 22.5.43
Lig	2 4836	Daniel Johann 16.4.15 - Gaja	7.5.43 - P. d. H. ca	+ 22.5.43

5. Zápis v knize bunkrů koncentračního tábora v Auschwitz-Birkenau o Štefanu a Stanislavu Holomkových, kteří byli 22. května 1943 popraveni po nezdařeném útěku (Archiwum Państwowego Muzeum Oświęcim-Brzezinka, Książka bunkrów).

6. Doc. Ing. RSDr. Miroslav Holomek, CSc.
Foto Muzeum romské kultury Brno.

7. JUDr. Tomáš Holomek. Foto Muzeum romské kultury Brno.

za epidemie břišního tyfu a 12. června 1943 této nákaze podlehl. Smrt si vybrala za oběť také samotného Pavla Holomka a jeho snachu Emílii, kteří zemřeli nezjištěného dne a za blíže nejasných okolností.³⁸

Záhubu přinesla nucená táborová koncentrace rovněž Jáchymu Holomkovi a Tomáši Šubrtovi se všemi jejich rodinnými příslušníky, podobně jako většině ostatních bývalých Hraničkářů, z nichž jenom čtyři přežili utrpení v koncentračních táborech. Díky dokumentaci pečlivě shromážděné Janou Horváthovou je známo, kdo se zachránil z nejbližších příbuzných Pavla Holomka. Byla to především jeho dcera Rozálie, která se s manželem Antonínem odstěhovala nejprve do Vacenovic a odtud do Nesovic; tam byli natolik vlídně přijati, že se za ně jednomyslně postavilo obecní představenstvo, v důsledku čehož nejenom, že nebyli deportováni, ale mohli poskytovat úkryt matce Terezii s její vnučkou Růženu. Jen těsně unikla deportaci Cecilie, neromská manželka Štěpána Holomka: spolu se šesti dětmi měla být 7. května 1943 zařazena do připravovaného dalšího transportu do Auschwitz-Birkenau, byla však ze sběrného místa v jihomoravském Hodoníně propuštěna, odešla k sourozencům v Předmostí u Přerova a odtud se po jisté době vrátila zpět do Svatobořic. Naživu dále zůstal Pavlův syn Tomáš za cenu neustálého skrývání, kdežto jeho neromská manželka Hedvika žila se dvěma dětmi v rodných Miloticích.³⁹ Dva z těchto přežilých potomků Pavla a Terezie Holomkových, syn Tomáš a vnuk Miroslav, po skončení nacistické okupace vystudovali a stali se mimořádnými postavami v soudobých dějinách českých Romů.

Tomáš Holomek se narodil 10. listopadu 1911 ve Svatobořicích. Na tamní obecné škole se projevoval jako bystrý a pilný žák. Proto ho dali rodiče na výzvu a po přesvědčování školního ředitele studovat na kyjovské gymnázium, což bylo možné jen za cenu velkého odříkání a uskrovnování celé rodiny. Byl jazykově, hudebně a pohybově nadaný, takže studoval s vyznamenáním a zapojoval se i do různých mimoškolních aktivit; zpíval v pěveckém souboru a závodil za gymnázium ve sportovních soutěžích. Po maturitě roku 1931 chtěl původně odejít na teologii, nakonec se však rozhodl pro práva. Ve studiích na Univerzitě

Karlově pokračoval s výborným prospěchem, čímž si zajišťoval pravidelné stipendijní podpory. Navíc dával kondice z latiny a francouzštiny a přivydělával si také administrativně-organizační prací ve studentském spolku Radhošť. Byl aktivním sportovcem: reprezentoval vysoké školy ve stolním tenisu a později hrál závodně také kopanou. Když ukončil osmý semestr práv, aniž se mu podařilo složit poslední rigorózum, narukoval na vojnu. Přihlásil se do poddůstojnické školy a dosáhl tam hodnosti podporučíka. Po návratu do civilu se oženil s Hedvikou Imrichovou, která nebyla romského původu a s níž měl dvě děti. Rodinu, se kterou se přestěhoval k manželčiny rodičům v Miloticích, živil zprvu jako stavební dělník, potom jako výpomocný úředník.

Na jaře roku 1943 přestal chodit do zaměstnání a z obav před hrozící perzekucí převezl manželku s dětmi k její sestře do Dubňan, kde se přes den schovával na půdě a úkryt opouštěl jen v nočních hodinách. Ustavičné obavy z toho, co mohlo nastat po náhodném prozrazení, byly však neúnosné, takže nakonec musel rodinu zcela opustit a skrývat se na různých místech jihovýchodní Moravy a rovněž mezi Romy v Holčici a na východním Slovensku.

Teprve po osvobození mohl pokračovat v přerušovaných studiích a složit třetí státní a rigorózní zkoušku. V lednu 1946 byl pak na Masarykově univerzitě v Brně promován doktorem práv a stal se členem KSČ. Právníkou profesi vykonával na okresním národním výboru ve Zlíně a jako vojenský prokurátor nejprve v Kroměříži, pak v Brně a nakonec v Praze. Proslul bohatou osvětovou činností jak mezi vojáky, tak zejména mezi romskou populací.

Do armády nastoupil jako štábní kapitán, postupně však byl povyšován na majora, podplukovníka a plukovníka. Nejvyšší hodnost dosáhl v roce 1972, když byl dvě léta předtím uvolněn pro činnost ve Svazu Cikánů-Romů. V této společenské organizaci se stal členem předsednictva jejího ústředního výboru a ředitelem účelového zařízení Névodrom. Svaz ho delegoval na Mezinárodní setkání Romů ve francouzské Saintes-Maries-de-la Mer i na Světový kongres Romů v Londýně. Po odchodu do důchodu vypomáhal na civilních prokuraturách ve Vyškově a v Brně. V té době však už byl těžce nemocen a po marném boji se zhoubnou chorobou zemřel 25. října 1988 ve věku nedožitých sedmasedmdesátí let.⁴⁰

8. Cikánská kolonie ve Svatobořicích, 1931–1932.

Jeho synovec Miroslav Holomek, kterému říkali jeho nejbližší příbuzní a známí Miloš, byl o čtrnáct roků mladší. Datem a místem narození mu byly dány 6. leden 1925 a Svatobořice. Rodiče neměli svatobořickou domovskou příslušnost, otec Antonín příslušel do Čeložnic a matka Rozálie zůstávala v rozporu s platnou obecní legislativou bezdomovkyní; proto byli oba roku 1933 z původního bydliště vypovězeni a zakotvili v Nesovicích.

Syn však prožil u dědečka ve Svatobořicích celé své dětství a mládí. Navštěvoval tam také obecnou školu, ve které velmi dobře prospíval. Po vzoru svého strýce začal proto chodit na kyjovské gymnázium. Studie však musel z rasových důvodů přerušit a byl v rámci tzv. totálního nasazení přikázán na práci v jednom bučovickém zbrojním podniku. Vyráběné tam součástky nastříkoval škodlivou barvou, která se mu při vdechování dostávala do plic a dráždila ke stálému a velmi silnému kašli. Na základě toho mu lékař vystavil potvrzení o trvalé pracovní neschopnosti, takže se do práce už nevrátil. Po osvobození dokončil středoškolská studie a vstoupil do KSČ. Přihlásil se na Vysokou školu sociální v Brně, kterou v roce 1951 absolvoval a byl promován jako inženýr společenských věd. Pracoval pak na krajských výborech strany v tehdejších Gottwaldově a v Brně, dálkově vystudoval pražskou Vysokou školu politickou a dosáhl akademického titulu RSDr.

V roce 1969 ze stranického aparátu odešel a stal se předsedou nově založeného Svazu Cikánů-Romů. Po rozpuštění této organizace působil v Ústavu marxismu-leninismu na Vysokém učení technickém v Brně. Obhájil kandidátskou disertaci na téma Společenská problematika Romů v ČSSR, která zůstala v rukopise a nebyla bohužel publikována. Roku 1984 se stal docentem a o rok později mu byl udělen Řád práce. Podlehl těžké zákeřné chorobě a přestal žít 10. června 1989.⁴¹

Nedávno podal představitel Společenství Romů na Moravě Karel Holomek o otci a bratranci tuto hodnotící charakteristiku: „*Jejich původ a těžký život, který prožili, je vedl k upřímnému přesvědčení, že komunismus je ta pravá cesta. Táta i Miloš dělali to, o čem si mysleli, že je správné, a čím chtěli nejvíce pomoci nejen svým rodinám, ale všem Romům. Ví, že táta udělal pro Romy nesmírně mnoho. Dělo se tak v omezených možnostech, kterých si oba romští intelektuálové byli dobře vědomi. Bylo jim jasné, že nemohou překročit svůj stín a meze, které komunističtí strážcové přísně hlídali. Byl to balanc na ostří nože. Myslím, že toto je čestné a objektivní ocenění jejich práce.*“⁴²

Tomáš a Miroslav Holomkovi nastoupili neobyčejně klopotnou cestu za nejvyšším vzděláním a díky výjimečnému úsilí překonávali všechny překážky a dosáhli významného společenského postavení. S úspěchem zdolali bariéru předsudků, která byla o romském etniku navržena v předcházejících staletích. Nezapomněli přítom na kořeny, ze kterých vyrostli a vždy se ke svému původu s hrдостí hlásili. Těšili se proto mezi českými Romy hluboké vážnosti a byli jimi respektováni jako opravdu vůdčí osobnosti.

Kdo dnes projíždí po místní silnici z Čejče do Kyjova, tomu se po pravé ruce v úseku za Svatobořicemi otevře výhled na říčku Kyjovku, která svou vodou omývá jen samá pole a pole. Jedno z nich se jmenuje *U cigánového* a připomíná tak v lidské a historické paměti někdejší existenci romské osady na Hraničkách. Seskupení tamních bizarních příbytků je dávno to tam, stejně jako jsou nenávratně pryč všichni bývalí obyvatelé, za jejichž životními osudy spadla poslední opona v táborech nucené koncentrace. Zůstaly jen němé kulisy obydlí kdysi areálu - líně tekoucí říčka s okolními polními lány. A jinak nikde ani živáčka.

Poznámky:

1 V á š a, F., T r á v n í č e k, F.: *Slovník jazyka českého*. A-K. Praha 1937, s. 494–495.

F. Š t a m p a c h postavil tuto slovní etymologii na hlavu svým tvrzením, že příjmení moravských Holomků podobně jako českých Janečků se stala známými přezdívkami – *Cikáni v Československé republice*. Praha 1929, s. 39.

2 N e č a s, C.: *Romové v agendě moravského apelačního soudu*. BMRK, 4, 1995, s. 15–17.

- 3 MZA Brno, B 14 st., kart. 4651, čj. 9000/95 a 698/11.
- 4 Tamtéž, B 1, kart. 2182, čj. 617/69 a B 14 st., kart. 4651, čj. 1448/98.
- 5 Tamtéž, B 14 st., kart. 4651, čj. 4103/98 a kart. 4654, čj. 41204/42.
- 6 Tamtéž, B 14 ml., kart. 7908.
- 7 Svatobořičtí Romové mají profesionální historičku v Janě H o r v á t h o v é, roz. Holomkové, která obhájila na Filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Brně diplomovou práci na téma *Integrace a asimilace svatobořických Romů*. 1–2. Brno 1989. S. 161+50; na základě této solidní práce publikovala pod měnícím se příjmením sérii obsahově blízkých, ba totožných článků. Nebyť její detailní mikroanalýzy zůstal bych odkázán na materiálovou bázi, jíž jsem použil ve starším svém příspěvku Spor o svatobořické Cikány. JM, 10, 1974, s. 88–92.
- 8 SOKA Hodonín, Oú-Sv, ič. 86, s. 107. Citát má zkomolené a hrubě zavádějící datování, které nekriticky přejímá H o r v á t h o v á, J.: *Kdo byli čeští Romové?* In: Černobílý život. Praha 2000, s. 47–64.
- 9 MZA Brno, E 67, ič. 5647, s. 74 a ič. 5648, s. 85.
- 10 Nečas, C.: c. d. (1974), s. 88.
- 11 Holomková, J.: c. d., s. 39–40.
- 12 Tamtéž, s. 40 a rovněž Horváthová, J.: c. d., s. 52.
- 13 D a n i e l, B.: *Na okraj sčítání Romů na Moravě v letech 1899–1901*. Demografie, 18, 1976, č. 1, s. 39–45 a N e č a s, C.: *Demografická charakteristika moravských Romů z počátku 20. stol.* Historická demografie, 10, 1986, s. 191–212. Dále též SOKA Hodonín, OÚ Ky, ič. 1902.
- 14 N e č a s, C.: *Moravští Romové a Sintové na sklonku 19. a počátkem 20. stol.* ČMM, 121, 2002, č. 1, s. 83–99.
- 15 H o r v á t h o v á - H o l o m k o v á, J.: *Možnosti integrace na příkladu moravských Romů*. RD, 1, 1994, č. 1, s. 12.
- 16 D l o u h ý, M.: *Starý četník vzpomíná*. Kriminalistický sborník, 43, 1999, č. 4, s. 63–66.
- 17 H o l o m k o v á, J.: c. d., s. 44.
- 18 N e č a s, C.: c. d. (1974), s. 89.
- 19 H o r v á t h o v á - H o l o m k o v á, J.: c. d., s. 13.
- 20 MZA Brno, SO 1921, kart. 587 (nyní SOKA Hodonín, kde však jsou sčítací operáty nepřístupny badatelské veřejnosti) a SÚA Praha, SO 1930, kart. 6580. Dále také MZA Brno, B 40, I. man., ič. 435 a. Počet příbytků a jejich obyvatel ve 30. letech upřesňuje Horváthová, J.: c. d., s. 52 a 54.
- 21 H o l o m k o v á, J.: c. d., s. 76.
- 22 MZA Brno, B 40, II. man., kart. 7026, čj. 26430/30. Na petici jsem po jejím objevu upozornil J. Horváthovou, která s ní mohla s předstihem pracovat v novém vydání své příručky *Kapitoly z dějin Romů*. Praha 2002, s. 40.
- 23 SOKA Hodonín, Oú Sv, ič. 10, 24. 8. 1932.
- 24 N e č a s, C.: c. d. (1974), s. 89.
- 25 SOKA Hodonín, Oú Sv, ič. 9, 26. 2. a 9. 12., 1928.
- 26 MZA Brno, B 22, II. man., kart. 618, čj. 34989/35 a N e č a s, C.: *Cikánské žactvo v zemi Moravskoslezské* (v tisku).
- 27 Této argumentací se museli podřídit i učitelé místní obecné školy a vyškrtnout pasáž o Romech ze svého autorského příspěvku o Svatobořicích ve sborníku *Na našem Slovácku. Kyjovsko a Ždánsko ve svých obcích*. 4. Kyjov 1939, s. 131.
- 28 N e č a s, C.: *Českoslovenští Romové v letech 1939–1945*. Brno 1994, s. 35.
- 29 SÚA Praha, ZÚ, kart. 854, čj. 36/245/39 a MZA Brno, B 26, kart. 3111, čj. 45801/39.
- 30 SOKA Hodonín, OÚ Ky, ič. 762, čj. 25186/39.
- 31 Tamtéž, Oú Sv, ič. 11 a 50. Srov. k tomu N e č a s, C.: *Otradiční Romové*. Západní Morava 6, 2002, s. 154–155.
- 32 SOKA Hodonín, Oú Sv, ič. 86, s. 183 a 185–186.
- 33 H o r v á t h o v á - H o l o m k o v á, J.: *Usazování, integrace a konečná likvidace moravských Romů na příkladu historie romského tábora u Svatobořic na Kyjovsku*. In: *Neznámý holocaust*. Praha 1995, s. 53–54.
- 34 MZA Brno, B 40, III. man., kart. 2396, čj. 17409 a 17326/40.

- 35 SOkA Hodonín, OÚ Ky, ič. 762, čj. 8875/42 a 433/43 a ič. 542, čj. 59/344–345.
- 36 Nečas, C.: *Andr'oda taboris*. Brno 1987. Neodpovídá skutečnosti tvrzení J. Holomkové: c. d., s. 108 a 113, J. Horváthové-Holomkové: c. d., s. 54, J. Horváthové, c. d. 60, podle něhož byli všichni bývalí Hraničkáři internováni od 5. srpna 1942 v cikánském táboře v Hodoníně u Kunštátu.
- 37 SOkA Hodonín, OÚ Ky, ič. 449, čj. 59/344 a ič. 450, čj. 59/346.
- 38 Domněnka J. Holomkové: c. d., s. 117 a J. Horváthové: c. d., s. 61 o zavraždění Pavla a Emilie Holomkových v plynové komoře při likvidaci tábora v noci z 2. na 3. srpna 1944 je sporná a zvláště v Pavlově případě ji vyvrací pravděpodobný, dnes už však bohužel nečitelný zápis o jeho úmrtí ve vězeňské knize *Gedenkbuch. Die Sinti und Roma im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau*. 2. München, London, New York, Paris 1993, s. 1228–1229.
- 39 Srov. k tomu citované práce J. Holomkové, J. Horváthové-Holomkové, J. Horváthové.
- 40 *Rozhovor s JUDr. Tomášem Holomkem*. RD, 6, 1999, č. 3–4, s. 133–137.
- 41 Horváth, L.: *Vzpomínka na vzácného člověka*. Lačho lav, 1, 1990, č. 1, s. 4.
- 42 Holomek, K.: *Moravský Cigán – Tomáš Holomek*. RD, 6, 1999, č. 3–4, s. 131.

Použité zkratky:

- BMRK – Bulletin Muzea romské kultury
 JM – Jižní Morava
 RD – Romano džaniben
 MZA – Moravský zemský archiv
 SOkA – Státní okresní archiv
 SÚA – Státní ústřední archiv

Prof. PhDr. Ctibor Nečas (n. 1933), je emeritním profesorem na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Zabývá se dějinami Romů se zvláštním zřetelem k romskému holocaustu.

The Svatobořice Romanies 1840–1943

Abstract

The members of the Romany Holomek family came from Hungaria, from where they moved and spread to Moravia, no later than 18th century. Like the rest of the Romany population of the time, they earned their living as smiths and horse traders. Gradually, they abandoned the nomadic way of life and were forced to settle down or did so as a result of their own decision. Two families of brothers-in-law, Jiří and Antonín Holomeks, had been visiting Svatobořice regularly since the 1840's. They set up their tents at various places of the village property, but had been repeatedly driven away by the locals since 1864. On one such occasion, a serious incident occurred – the locals burnt down all the property of the camping families and a pregnant woman suffered burns. This incident prompted the Kyjov district sheriff to order the local citizens to let the Romanies settle down permanently. The first Romanies here with their families lived in tents, while their descendants built for themselves primitive but more permanent shacks of wood and adobes. The first such dwelling was built on the boundary between Kyjov and Svatobořice properties, characteristically called Hraničky (“boundaries”), was built in 1890 by Tomáš Holomek. Other Romany builders joined him later. The emerging bizarre settlement grew in population. Apart from dwindling smithery and horse trade, they acquired their living as seasonal laborers and practiced various forms of petty parasitism, namely field trespass.

As the Romanies grew poorer and demanded more welfare sustenance, the political authorities began to assign individual Romany residents to individual villages. However, the villages tried to avoid that as they could, which started a prolonged argument between Svatobořice and Kyjov regarding the appurtenance of the Holomek family (and later other Romanies who moved in with their local wives). Long-standing arguments between district, land and country administration over interpreta-

tion of community legislation came to an end in the beginning of Nazi occupation, when the Hraničky residents were forced to disperse into nearby villages. Only two families stayed in Svatobořice, while one multi-generational family had acquired domestic right before and purchased there originally one and later two more houses. Majority of original Romany population was later deported to concentration camps and gradually died there.

Roma aus Svatobořice 1840–1943

Zusammenfassung

Die Angehörigen der Romafamilie Holomek stammen aus Ungarn, von wo sie sich spätestens seit dem 18. Jahrhundert über das mährische Gebiet verbreiteten. Wie die ganze damalige Romapopulation lebten auch sie als Schmiede, Pferdehändler, verzichteten nach und nach auf die nomadische Lebensweise und wurden angesiedelt oder ließen sich selbst, aus eigener Entscheidung nieder. Von den vierziger Jahren des 19. Jahrhunderts an erschienen in Svatobořice regelmäßig die Familien Jiří und Antonín Holomek, die Schwager waren. Sie schlugen ihre Zelte auf verschiedenen Plätzen des Katasters von Svatobořice auf, die Einheimischen vertrieben die Holomeks wiederholt aus ihren Posten. Bei einer solchen Einschreitung kam es zu einem Zwischenfall, als den gelagerten Familien alles verbrannt wurde und eine schwangere Frau Brantwunden erlitt. Dies hatte Auswirkungen auf die nächste Sedentarisation, denn der Bezirkshauptmann von Kyjov befahl, die Bemühungen der Familien um einen ständigen Wohnort nicht zu hindern. Die ersten Roma waren mit ihren Familien in den Zelten untergebracht, deren Nachkommen in primitiven, aber schon dauerhafteren Bauden aus Holz und ungebrannten Ziegeln. Als erster hat Tomáš Holomek 1890 so eine Behausung im Grenzgebiet zwischen Kyjov und Svatobořice, passend als Hraničky (= an der Grenze) bezeichnet, gebaut. Nach und nach kamen weitere Roma hinzu. Dementsprechend nahm auch die Bewohnerzahl in dieser merkwürdigen Ansiedlung zu. Neben eingehendem Schmiedewesen und Pferdehandel wurde die Ernährungsquelle eine nur gelegentliche Lohn- und Hilfsarbeit, die mit verschiedensten Formen von Schmarotzentum, insbesondere Betteln und Frevel ergänzt wurde.

Mit ansteigendem sozialen Verfall und gesteigerten Ansprüchen an Armenpflege begannen die politischen Ämter, die Roma-Ansiedler in einzelne Gemeindebünde zuzuweisen. Gegen diesen Vorgang wehrten sich die Gemeinden auf alle erdenklichen Weisen, was einen langwierigen Streit zwischen Svatobořice und Kyjov entfesselte, und zwar um das Heimatsrecht für die Holomeks und anschließend für weitere Roma-Familien, die durch Heirat mit Partnerinnen aus dem Grenzgebiet gegründet wurden. Langjährige Streitereien um die Auslegung der Gemeindelegislatur, die sowohl Bezirks-, Landes- als auch Staatsadministrative beschäftigten, wurden erst auf der Schwelle der nazistischen Okkupation beendet, als die Bewohner von Hraničky gewalttätig in andere Nachbargemeinden verstreut wurden. In Svatobořice waren nur zwei Familien geblieben, wobei eine Mehrgenerationsfamilie schon früher das Heimatsrecht in der Gemeinde erhielt und dort zuerst ein Haus, später zwei Häuser kaufte. Die meisten der Roma-Population wurden dann in Konzentrationslager deportiert und sind dort ums Leben gekommen.

„POZNAL JSEM MNOHÉ ARCHEOLGY...“

Ke vztahům Antonína Zelnítia a Inocence Ladislava Červinky

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Připomenutí osobnosti dvou archeologů, které v první polovině 20. století spojovala a rozdělovala otázka lokalizace velkomoravského Velehradu.

V roce 2002 uplynulo padesát let od okamžiku, kdy se se vším pozemským rozloučil Inocenc Ladislav Červinka (nar. 1. února 1869 Břest – zemřel 3. října 1952 Brno), jedna ze zakladatelských osobností moravské archeologie.¹ Výborný terénní badatel, vydavatel časopisu *Pravěk*, zakladatel a dlouholetý předseda Moravského archeologického klubu, došel po vzniku samostatné Československé republiky rovněž k řadě úředních hodností, k nimž náleželo jeho působení jako konzervátora Státního archeologického ústavu pro Moravu a Slezsko (od 1920), místo správce prehistorických sbírek Moravského zemského muzea v Brně (1924–1934)² a konečně i jmenování vrchním komisařem („radou“) osvětové správní služby (1927). „*Jaké úřední píle a pevné vůle bylo tu třeba, aby při svém vysilujícím povolání mohl vykonati takovou sílu práce a k tomu ještě býti tolik plodný na poli literárním. Kolik jen mravenčí píle se zde zračí a kolik neumdlévající radosti z vědecké práce, ano – respekt před takovým synem Moravy!*“ poznamenal kterýsi gratulant k Červinkovým padesátinám,³ a my z odstupů času víme, že to nebylo hodnocení nadnesené a že je oprávněně lze vztáhnout k celému Červinkovu životu.⁴

Červinka byl také úzce spojen s regionem Uherskohradištska. Jednak svým životem, kdy – civilním povoláním inženýr geometr – se začátkem 90. let 19. století usadil přímo v Uherském Hradišti. V místě působil až do roku 1905; tehdy se někdy na podzim přestěhoval do Kojetína. Zejména však svou odbornou prací, v níž můžeme nalézt několik rovin. Pochopitelně zprvu nejbližší mu byly sběry pravěkých artefaktů v terénu, jež často získával dary či koupil od majitelů pozemků, u nichž prováděl různé zeměměřičské práce. Vzápětí je začal doplňovat vlastními výkopy, z nichž rychle vyrůstala pozoruhodná sbírka. Své zisky Červinka souběžně publikoval v tisku, zejména v *Časopise vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci*, kde v několika ročnících otiskl *Archeologické zprávy z okolí Uherského Hradiště*.⁵ Důkladný souhrn všech svých nálezů za 90. léta pak učinil v brožurce *Sbírka pravěkých starožitností*, vydané r. 1900 v Uherském Hradišti (tištěnou ovšem u Jindřicha Slováka v Kroměříži).

Už samy tyto jeho sběry a četné články, k nimž náležela i řada příspěvků numismatických, mu zajišťovaly přední místo v řadách tehdejších amatérských archeologů. Červinka však byl v té době pracovně nesmírně výkonný a s entuziasmem vlastním mládí směřoval k řadě pozoruhodných syntetických prací, psaných většinou v Uherském Hradišti. K nim náležela publikace *Pravěká hradiska na Moravě* (Kroměříž 1896), *Dějiny Moravy a prae-historická archeologie* (Kroměříž 1897) a především jedinečná *Morava za pravěku* (Brno 1902), přinášející první a téměř na celé 20. století jediný přehled uvedené problematiky v moravském regionu.⁶

Byla zde však ještě jedna rovina, spojující Červinku od mládí až do smrti s Hradištěm a jeho okolím. A také s osobností Antonína Zelnítia, který se r. 1921 vrátil po létech strávených v cizině do rodného Uherského Hradiště, kde se ve svém volném čase začal věnovat archeologii, zejména výkopům v terénu. Jednalo se o problematiku Velkomoravské říše a s ní spojenou otázku historického Velehradu a „bájného“ Veligradu.

Je s podivem, že za svého mnohaletého pobytu (přesně 1892–1905) si Červinka velkomoravských nálezů, náhodně odkrývaných na ploše Starého Města a jistě i jinde, téměř nepovšiml.⁷ Byl to až učitel Zelnítius, který začal provádět soustavnější výzkumy, spojené

s nečekaně zajímavými a bohatými hrobovými nálezy.⁸ Intuitivně nálezy i terénní pozůstatky (valy) spojoval s pozůstatky Velkomoravské říše a datoval je do 9.–10. století, zatímco Červinka uvedené propojení neakceptoval a viděl zprvu v nálezech jednou pozůstatky z 11. či až 12. století, jindy zase už z 8., resp. 9. století. „Byl u nás konservátor Červinka – viděl naše věci – oči otevíral - a mlčel! Je to Velehrad, ale já řekl přímo Rostislavův a Svatoplukův, a řekl jsem mu proč! Zůstal celý, jak se říká „paf“, sděloval Zelnitius v listě ze 7. 6. 1926 příteli Breitenbacherovi⁹ po návštěvě svého oponenta, který i v dalších letech tvrdošijně odmítal, že by se ve Starém Městě jednalo o velkomoravský Veligrad, centrální sídlo staré Moravy. „Pan ředitel Ant. Zelnitius je rozhodně větší básník než stratég a archeolog,“ ironizoval svého soupeře I. L. Červinka v brožuře Hradiště a velehrady na Moravě, v níž naposledy definoval své celoživotní postoje k dané problematice: „Na Starém Městě a v okolí až po Králův stůl není a nikdy nebyvalo opevnovacích naspů a příkopů z doby staromoravské, které by mohly svědčeti na velkomoravské hradiště v dobách Mojžírovců a arcibiskupa Methoda v IX. století. Pohřebiště „Na Valách“ ve Starém Městě náleží k ostrovnímu Hradišti s kostelem sv. Jiří v letech 800–950, je to tudíž hřbitov obyvatelstva hradištského a nikoli velehradského, protože Velehrad nebyl ze století IX. a X. vůbec nikde doložen.“¹⁰ Reagoval tak poněkud popuzeně na Zelnitiova slova, kterými staroměstský objevitel obhajoval v roce 1946 své odlišné přesvědčení. „Zastávám tento názor: Nynější Velehrad byla součást Veligradu-Starého Města do rozdělení území na kotár staroměstský a velehradský v r. 1550, kdy se stalo Staré Město majetkem král. města Hradiště. Starý Velehrad bylo rozsáhlé opevněné osídlení na řece Moravě, snad se zvalo Morava, jako pozdější hradiště Velehrad, do něhož patřilo několik dnes neznámých osad s Hušěnovicemi, Kostelany a Hradištěm a rozlohou se táhlo od Veselí po Napajedla, kde řeka Morava měla svůj zvláštní význam, a od Hluku po ev. Klimentek, Rakoš a Králov stol.“¹¹

My dnes víme, že se Červinka z valné části mýlil, že staroměstská aglomerace s ostrovem sv. Jiří byla významným a opevněným velkomoravským centrem, z pozdějších pramenů citovaným Velehradem, snad skutečně Svatoplukovým sídlem.¹² (Ale pravdu měl nepochybně v tom, že jméno Veligrad není pro území Velké Moravy v 9. a 10. století v písemných pramenech ani slovanských, ani latinských, doloženo.) V mnohém se ovšem mýlil také jeho soupeř Zelnitius, který hledal v některých staroměstských hrobech pozůstatky velkomoravských knížat, přeháněl rozlohu hradiště a očekával, že nejdůležitější část osídlení se najde mezi Starým Městem a klášterem Velehradem.

Zdá se, že Červinka se příliš soustřeďoval na otázku písemného doložení Veligradu v pramenech¹³ a vědomě přehlížel archeologický materiál, favorizující Zelnitia. Tak trochu se zpronevěřil své devize, kterou k velehradské (veligradské) otázce zformuloval již v roce 1896: „Za psacím stolem záhadu tuto vyšetřiti nelze nikomu, konečný rozsudek pronese pouze – rýč!“¹⁴ Přestože pak „rýč“ v dalších desetiletích na území Starého Města a Uherského Hradiště odkrýval nemalé množství velkomoravských nálezů, nedokázal je (či nechtěl?) Červinka vidět v jejich komplexnosti; přes bariéru nedostatku či nedoloženosti písemných pramenů se mu tak ztrácelo vlastní jádro problému, které - ale méně doloženo odborným zdůvodněním – spíše pochopil A. Zelnitius.

Dnes nám tento spor, táhnoucí se desetiletí, v němž bylo kromě obou protagonistů zapojeno také mnoho dalších badatelů, může připadat jako malicherný; ostatně porozumět mnohým narážkám už ani nemůžeme. Přesto však ve své podstatě to byla polemika užitečná, nutící hledat zúčastněné aktéry nové a nové argumenty, jejichž užitím i negací se pomalu posouvala hranice vlastního vědeckého poznání.

Je pozoruhodné, že přes soustavný nesouhlas v odborném a leckteré invektivy v novinovém tisku Červinka a Zelnitius mezi sebou udržovali dlouhodobé písemné kontakty. Většina z písemností, které by jistě napomohly odhalit postoje jednoho či druhého, se však zřejmě nedochovala. Čtenáři můžeme nabídnout v příloze pouze několik listů, psaných Zelnitiem¹⁵ a adresovaných celožitovnímu oponentovi v posledních letech jeho života. Jsou však zároveň svědkem jisté noblesy a úcty, které k sobě – přes všechny spory – oba muži chovali.¹⁶

Poznámky:

- 1 Srv. V i g n a t i o v á, J.: *Přehled vývoje archeologického bádání na Moravě do začátku XX. století*. Zprávy Čs. společnosti archeologické 17, 1975, sešit 3, s. 111–113.
- 2 T i h e l k a, K.: *I. L. Červinka v Moravském zemském muzeu v Brně*. Acta Musei Moraviae, Sci. soc., 38, 1953, s. 5–10; F i š e r, Z.: *Moravské zemské muzeum a koupě jedné archeologické sbírky. K 50. výročí úmrtí I. L. Červinky*. Acta Musei Moraviae, Sci. soc., 87, 2002, v tisku.
- 3 Byl to prof. dr. František Pospíšil v Selských listech z 2. února 1919 (č. 31).
- 4 B ö h m, J.: *PhDr. I. L. Červinka*. Památky archeologické 54, 1953, s. 389–390 (doplňeno bibliografií na s. 390–393 od J. Rafaje), nebo nověji Podborský V.: 130 let od narození I. L. Červinky. Pravěk, nová řada, 1999/9, s. 461–464.
- 5 ČVSMO 12, 1895, s. 146–149; 13, 1896, s. 10–15, 113–128; 14, 1897, s. 140–149; 15, 1898, s. 42–47, 95–100; 16, 1899, 42–44. (Uvedené příspěvky pak autor vydal souhrnně v publikaci Archeologické zprávy z okolí Uh. Hradiště. Olomouc 1899.)
- 6 Kniha o rozsahu 368 s., 52 tb., 154 obr. a 4 mapách vyšla jako součást úvodních svazků *Vlastivědy moravské*. Teprve v roce 1993 ji nahradilo kolektivní dílo *Pravěké dějiny Moravy*, vydané v rámci nové řady (Země a lid) *Vlastivědy moravské*.
- 7 Viz třeba jeho popis nálezů z polohy „na Špitálkách“ ve Starém Městě (ČVSMO 14, 1897, s. 140–143).
- 8 O Zelnitiovi více B a t ů š e k, S.: *Antonín Zelnitius*. Uherské Hradiště 1994.
- 9 F i š e r, Z.: „*Slavná je minulost Starého Města...*“ (Počátky velkomoravských výzkumů v dopisech Antonína Zelnitia Antonínu Breitenbacherovi.) Slovácko 41, 1999, s. 199–210, citace s. 206.
- 10 Č e r v i n k a, I. L.: *Hradiště a velehrady na Moravě*. Uherské Hradiště 1948, s. 46–47. Je zvláštní, jak Červinka po téměř půl století rigorózně setrval na myšlence, zformulované již v počátcích jeho odborného působení. Do dávno započatého sporu zasáhl již r. 1902 spiskem Děvín a Velehrad, kde v závěru (s. 62–63) k záležitosti velkomoravského Velehradu uvedl: „*Na celém tom prostanství od dnešního Velehradu kláštera až do Starého Města a Uherského Hradiště, kam historikové město Svatoplukovo a Metodějovo kladou, nenalézají se nikde pranejmenší památky z doby říše Velkomoravské. Všude rozorává a prokopává se nehnutá půda, cihlářské žlutky nebo chudá písčité ornice.*“ A kousek dále: „*Toto původní město nebo hrad dlužno hledati mimo nynější hranice Moravy, právě tak jako hrad Děvín u Dunaje; veliké ty události IX. století odehrávaly se najisto na půdě nynějšího Slovenska uherského a Moravy pannonské.*“ Ve své důležité knize Slované na Moravě a říše Velkomoravská (Brno 1928) o čtvrt století později podobně tvrdil (s. 119), že pro ztotožnění Starého Města s Veligradem knížat a králů velkomoravských není důvodů ani z pramenů, ani z tradice. Nálezy Zelnitiovy a jiných pak spojoval s hradištěm, které v místě údajně vzniklo za knížete Břetislava.
- 11 Z e l n i t i u s, A.: *Staré Město a Babice–Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1946, s. 6.
- 12 Viz G a l u š k a, L.: *Nejstarší dějiny Starého Města*. In: Staré Město v proměnách staletí. Staré Město 2000, s. 29–45, 72–117.
- 13 K vývoji názorů více H a v l í k, L. E.: *Velehrad*. In: Staroměstská výročí. Sborník příspěvků, Brno 1990, s. 81–97; P o j s l, M.: *Velehrad. Stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera*. Brno 1990, s. 9–21, zvláště 16–19; týž: *Proměna Veligradu ve Staré Město*. In: Staré Město v proměnách staletí. Staré Město 2000, s. 119–140.
- 14 Č e r v i n k a, I. L.: *Pravěká hradiska na Moravě*. Kroměříž 1896, s. 41.
- 15 Nacházejí se v pozůstalosti I. L. Červinky, uložené v Archeologickém ústavu MZM v Brně. Jedná se celkem o tři dopisy a dva korespondenční listky.
- 16 Na obroušení vzájemných hran mezi nimi nezřídka napomáhaly citlivé rady společných přátel. Jen na připomenutí jejich úlohy uvedu jméno Rudolfa Janovského, ředitele Městské spořitelny v Holešově, významného numismatika, regionálního muzejníka a archeologa. Ten v dopise Antonínu Zelnitiovi z 31. května 1928, tedy v době rozhořvajícího se sporu o lokalizaci Veligradu, psal: „*Znám okolí Děvína i moravského Velehradu z vlastní zkušenosti dobře. Pro děvínský Velehrad mluvím ‚inefabilis munitionis‘ – od přírody nedobytné opevnění, pro Velehrad moravský při zatímním nedostatku archivních pramenů a vykopávek stará tradice. Vážím si Dra Zavádila*

i vědecké práce Dra Červinky (Červinka před 2 lety složil jako muž 56 let starý doktorát filosofie), jenž pro archeologii Moravy nesmírně mnoho vykonal, ač se divím, že v otázce velehradské neukládá si nutnou rezervu.

Mám za to, že až své vykopávky ukončíte a bude po ruce dostatek vědeckého materiálu historické-ho, že i Dr. Červinka ve svých názorech stran Velehradu moravského zakolísá. Posud se oháněl nedostatkem vykopávek z dob Cyrillo-Methodějských, a ty tady jsou v míře netušené.

...Ač je Dr. Červinka odpůrcem moravského Velehradu, myslím, že by neuškodilo, abyste s ním vědecké styky rovněž navázal. Přátelským stykem protivy se mírní. Není hanbou, dozná-li vědecký pracovník postupem času, že se v názorech mýlil, a opraví-li své dřívější názory. Ad informandum zaslal jsem jemu výstřižek z Našince. Důsledně posílám jemu všechna pojednání o Velehradě v časopisech katolických uveřejňovaná, k nimž on nepřijde.“ In: F i š e r, Z.: Rudolf Janovský. Příspěvek k dějinám moravského sběratelství. Kroměříž 1995, s. 89–90.

PhDr. Zdeněk F i š e r (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. a první polovinu 20. století, zvláště na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

Příloha

I. Dopis:

Staré Město, 7. listopadu 1945.

Slovutný pane rado,

děkuji za laskavý dopis. Byl u mne p. lékárník Kytlica po dvakráte. Při první návštěvě zvěděl, co se stalo a to Vám asi referoval.

Co mám říci? Homines sumus. Homo homini lupus.

Poznal jsem mnohé archeology. Jsou mezi nimi idealisti, ale nikoho neodsuzuji. Staří, mladí - a tu to neklape. Staří se za těžkých okolností propracovali a mladí by se rádi zmocnili plodů svízelné práce, mnohdy kritisují a zlehčují. Zle je, když kuře chce býti chytřejší kvočny, kohouta. Co se se mnou v hradištském muzeu dělo, nebylo faire. Postupuji právně, správně, nikoho nezneužívám, nic nemám a nic si neponechávám. Mám, pokud vidím, neomezenou důvěru občanstva.

PhMr. Jan Hellich, Dr. Lub. Niederle, ředitel K. Buchtela mne uznávali, řídil jsem se vždy jejich pokyny. Zarazilo mne však, když mi graduovaný inteligent řekl: „Dr. Niederle už nic neznamená, je starý, už nemá do čeho co mluvit.“

Vím ze zkušenosti, že čím více se kdo zasloužil, tím více nevděku pocítil. Děláme někdy i mučedníky. Rukopisy, Boček, Trapp, Gottwald... Konečně i p. rada Dr. Červinka. Něčí práci rozhodit, to přece nelze schvalovat. Jsou tu osoby, které chtějí kráčet přes mrtvolky a zapomínají: „Si duo faciunt idem, non est idem.“ Mohlo by se mnohdy říci: „Ševče, drž se kopyta.“

Pan Hrubý, to je kapitola pro sebe. Chtěl jsem pro něho jen dobře, ale neobstál. Nevím, jak v životě pochodí. Nehorším se, odpouštím a přál bych si, aby ze Šavla byl Pavel. Mladé víno bouří, potřebuje čas než se vyčistí a jde k duhu. Prodělal jsem svou školu - 30 let v cizině - tvrdou, ale to mi neuškodilo.

Co se hradištského musea týče.

Museum postavit v parku na bývalém řečišti Olšavy nebylo rozumné. Kámen, cement, beton vlnou. Proto je přízemí vlhké - důsledek bude žoužel a plíseň. Jako 5-letý hoch jsem se tam v Olšavě čabral, bydleli jsme tehdy na starém kunovském mlýně.

Hradiště by rádo všemožné vystavovalo, ale místností je málo. Nejlepší zabrali malíři a folklor. Pro archeologii vykázána místnost v přízemí už podřadná. Staroměstská sbírka byla by tam stále ohrožená vlhkostí a neuplatnila by se tam, neboť vyžaduje svůj výstavní prostor. Ve Starém Městě byla v suchých, světlých místnostech v I. patře na staroměstské radnici od r. 1935–1943, kdy působením p. Hrubého a jiných přišla do Slováckého musea. Nedělo se to ani právně, ani správně. Proto musí se to urovnat. Jsem jejím tvůrcem, vím, co vyžaduje, znám její význam a dosah. Hájím ji jako své dílo, o ostatní starají se spolek s obcí jako její majitelé.

Vím, že Staré Město je staroslovanská osada, která zasluhuje, aby se uplatnila v nynější době,

hlavně svými památkami.

Děkuji, pane rado, za dobrou vůli a snahu pomoc, a přeji Vám i nadále vše dobré ve přátelské shodě, s nejuctivějším pozdravem

Váš
Ant. Zelnitius.

2. Dopisnice:

9. 12. 1947

Vážený pane rado,
myslím, že Vám posloužím, když k Vaší zasl. práci udám číslo hrobů, abyste mohl vše doplnit. Nezapomínám Vás. Práce je dost a nikdy u konce. Pozoruji, co se děje – je to podívaná pro bohy. Vše nejlepší do Nového roku. 1848 zrušili robotu – a St[aré] Město po 100 letech?
Srdečné pozdravy

Váš
Ant. Zelnitius

A. M. D. G. Ad maiorem Dei gloria.

Curavit Fieri

F. C. F. Frater Constant. Fried.

P. M. W. Professus Monast. Wele.

S. O. C. Sancti Ordinis Cister.

1703.

Luštil Dr. R. Hurt.

P. Špatný ale čte: (P. Loš T. J.)

Florian cum fratribus

praelatus monast. velehr.

sancti ordinis cisterciensis.

Titul Floriana velehr. praelatus ale Abbe,

proto první luštěné čtení je lepší a pravděpodobnější.

3. Dopisnice:

Pane osv[ětový] rado,

už jsem své stanovisko napsal, tabula rasa, ale jizva zůstává. Stalo se; spěte klidně! Co jiní si nadrobí, to i vyjít. Poradit se, dřív než něco vydám, je moudré. To jsem praktikoval. V papírech nemáme vše zapsáno a zachováno – a ten kotar St[arého] M[ěsta] sahá po Zlechov, Velehrad a Jalubí, tam sú hranice, snád i plot! – mýta, a na to se zapomíná.

Ohrada v mlýně padla - zase meče – ty měli tak jen ledabylí bojovníci? V Praze mají už Bořivoje, duco Spytihněva a manželku – a Morava nemá nic. Ty hroby přece mluví! Mám římské nůžky (velký nůž, sekera velká, nůžky a 3 velké ostruhy a hrnek) – a kdo chodil do Říma za Svatopluka?

Lidská sláva, polní tráva. Dnes Hosana, zítra Crucifige – to je běh života. Děláme to jako na honě. Kopou jiní, a se to jen hrne, a dnes povídají. Věděl jsem, co dělám, Hellich a Niederle věděli, koho měli před sebou. To je satisfakce za vše, hlavně za r. 1948. Říkali mi „hromádka neštěstí“, ale měl jsem úctu ke stáří – a jsem ještě. Nechlubím se cizím peřím, jak je to v módě. Pozdrav a klid!

ARZ-JE-CUV.

Za poslední roky mého I. pobytu v Bucuresci jsem se bavil se sférickou trigonometrií, potom byly jiné povinnosti a po 1922 byla věda ryče a nebylo času na libůstky – kameny, skla, emaily! Mnohý nedovede ani opisovat.

4. Dopis:

Staré Město 766, 14. 9. 1951

Pane osvětový rado,

dopis došel a měl jsem napsaný na to lístek, ten Vám také příkládám. Spolu Vám vracím I. dopis, který platil někomu jinému - Droví. – a já po tom netoužil a toho nedosáhl – ale nezávidím nikomu.

Buďte klidný! – Co jsem psal, to jsem psal. Litera scripta manet. A kdo má pravdu?

Tak už máme ze St. Města 5 (pět) mečů: 1. vykopal A[ntonín] Z[elnitius], V. Hrubý potom 2. a 3. – a letos Dr. Hrubý 4. a 5. Nejzajímavější je poslední – je tausírován. A kdo ho měl? „Bojovník“, který měl mléčné zuby – hoch, k tomu měl 2 velké ostruhy, velkou sekeru a jiné, a z kostí nezbylo nic. Hrob byl hned u plotu, kde jsem ve mlýně nemohl kopat.

Ty knížecí hroby se jaksi nápadně množí, že už Dr. Hrubý jenom hude. Nakonec přece se ukáže, že A[ntonín] Z[elnitius] dobře kopal, dobře usuzoval, se neukvapil a dobře psal, a že i to snad a asi mělo své oprávnění

Pane rado, říkali mi „Cunctator“, jednal jsem vždy s rozvahou a nemluvil do větru. V cizině, ač Čech, byl jsem autoritou, a to už za mládí. Ale doma platí: Nemo propheta.

Byli bychom se shodli, kdyby jiní neštvali – mnozí jsou nedoukové, nikde nebyli, nic neprodělali, a toho vzdělání nebylo u mnohých nazbyt - snad 5 tříd gymn[ásia].

Znám pp. Dr., je jim jedno: Kámen – sklo – emaily! Viděl jsem, jak se chovali k nebožtíku Jírovi a co bylo s prof. Dr. Píčem! Ostatně Dr. Dudík a prof. Brandl se nehladili. Zdá se, že je to odvěký „usus“.

Upozorňuji, že cisterciáci do doby Karla IV. měli jiné zájmy než hnáti Slovanům vodu na mlýn, byli cizinci a vykonávali směrnicí Řehoře VII. - jedna církev – jedna liturgie – a zaváděli řády německé – feada Cismus. Kult C[yrilo]m[etodějský] byl pěstován biskupem v Olomouci a kapitolou.

Pro nás platí: v VIII. - IX. stol. bylo střediskem vlády Mojžírovců – tu!; pro osídlení je na kotáru St[arého] Města a Velehradu dosti místa. Sám jste to už v r. 1902 napsal. Až budou hledat od dráhy k Velehradu, jistě budou v údivu, co uvidí. „Velehrad – pravdou!“ a „Starý Velehrad-Staré Město“ čím dále tím více výkopy dotvrzují, ano i ty valy! Buďte klidný, proto se ještě svět nezboří. Vše dobré Vám stále přeje 75 letý

A. R. Z.-JE-CUV.

Již jako hoch jsem znal mladíky – řemesl[nické] tovaryše, kteří šli pěšky z Vídně do Hradiště 3 dni (přespali noc). A voje Němců potřebovali k nám jistě jen 2 dni, že za týden mohli tu škodit dosti!

Dr. Richter – i prof[esoru] není k necti, když se s místním člověkem poradí, jinak visí vše, jak se říká, v luftě. St[aré] Město má hranice a tam nic nebylo.

5. Dopis:

Staré Město 963 – Uh. Hradiště 2
8. října 1952.

Vážená paní,

děkuji za zaslání oznámení o úmrtí Vašeho pana manžela Dr. I. L. Červinky.

Vyslovuji Vám, vážená paní, upřímnou soustrast. Ztrátu jeho pocítujete asi nejvíce.

Knihy je uzavřena. Třeba jsme se v názorech neshodli, vím, že byl průkopníkem na líše mnohými opomíjené a neprávem neuznávané „vědy rýče“. Dokopal, dooral, došel svého cíle, kam chtěl.

Nechci vzpomínati v hořkosti a zachováme archeologu Dr. I. L. Červinkovi dobrou paměť.

Vám, vážená paní, se poroučí v dokonalé úctě

Ant. Zelnitius
říd[í] učitel v. v.,
archeolog Velehradu.

I Have Met Many an Archeologist...

Abstract

Fifty years ago – on October 3, 1952 – Inocenc Ladislav Červinka died. He was one of the founding fathers of prehistoric research in Moravia, the author of the first synthetic work on Moravian prehistory (1902), editor of the *Pravěk* (“Prehistory”) magazine, the founder of the renowned Moravian Archaeology Club (1907) and finally a manager of the prehistoric collections of the Moravian Land Museum Brno (1924-1943). Červinka had close relationship with Uherské Hradiště and

the whole surrounding region. For one thing, he had worked there in the years 1892-1905 as a geometer, for the other, his lifelong desire was to locate the Great Moravian Velehrad. It was over this issue that he disagreed with the teacher Antonín Zelnitius, who persistently unfolded evidence of Great Moravian culture in Staré Město u Uherského Hradiště during the early 1920's. Červinka accepted this evidence only to certain extent, which started an argument between the two scholars that lasted practically until the end of Červinka's life. The presented article describes the circumstances of this argument, which was present both in their publications as well as their private correspondence. The appendix includes a few Zelnitius' letters to Červinka from the years 1945-1952 that are related to this matter. At the same time, these letters are a proof of certain gentility and respect that both men – in spite of all disagreements – felt toward one another.

Ich habe mehrere Archäologen kennengelernt...

Zusammenfassung

Vor fünfzig Jahren – am 3. Oktober 1952 – starb Innocenc Ladislav Červinka, eine der Gründerpersönlichkeiten der mährischen Prähistorie, Autor der ersten Synthese über die Urzeit Mährens (1902), Herausgeber der Fachzeitschrift *Pravěk (Urzeit)* (1905), Gründer des berühmten Mährischen archäologischen Klubs (1907) und schließlich Kustos der prähistorischen Sammlungen des Mährischen Landesmuseums in Brno (1924–1934). Ladislav Červinka war mit Uherské Hradiště und überhaupt mit der hiesigen Region eng verbunden. In den Jahren 1892–1905 war er in Uherské Hradiště als Geometer tätig und eigentlich das ganze Leben lang befasste er sich mit der Frage der Lokalisation vom großmährischen Velehrad. Im fachbezogenen Bereich setzte er sich mit dem Lehrer Antonín Zelnitius auseinander, der seit Anfang der zwanziger Jahre des 20. Jahrhunderts Beweise der großmährischen Kultur im Gelände von Staré Město bei Uherské Hradiště systematisch entdeckte. Červinka akzeptierte diese Beweise nur zum Teil, sodass zwischen beiden Forschern ein Streit entstand, der eigentlich bis zum Červinkas Lebensende herrschte. Der vorliegende Artikel bringt die Umstände dieses Streits näher, wie er sich in der Publikationstätigkeit beider als auch in der Privatkorrespondenz widerspiegelt. Die Beilage beinhaltet einige editierte Briefe von Zelnitius aus den Jahren 1945–1952, die für Červinka bestimmt waren und diese Geschichte betreffen. Zugleich beleuchten diese Dokumente eine gewisse Noblesse und Achtung, die beide Männer zueinander behielten.

NIEKOĽKO POZNÁMOK K VÝVINU SLOVENSKO-ČESKÝCH VZŤAHOV NA MORAVSKO-SLOVENSKOM POMEDZÍ V ROKOCH 1939–1943.

Karol Janas, Považská Bystrica

Rozpad Československa v roku 1939 priniesol mnoho problémov na moravsko-slovenskom pomedzí. Náhle bolo potrebné riešiť otázky zamestnanosti v druhom štáte, určiť priebeh hranice či možnosti malého pohraničného styku. Nasledujúca štúdia sa pokúša zdokumentovať spôsoby, ktorými sa nové problémy riešili.

Rok 1939 bol pre Československo osudovým. Štát, ktorý bol považovaný za ostrov demokracie v strednej Európe podľahol vonkajšiemu tlaku. Brutálny nátlak Nemecka, spolu s politikou ústupkov západných štátov naštrbili jeho stabilitu a keď sa pridala slovenský nacionalizmus, dňa Československa boli zrátané. Rozpad štátu zasiahol celú spoločnosť, no najbolestivejšie sa prejavil v novom pohraničí. Za dvadsať rokov existencie Československej republiky bolo západné Slovensko s priľahlými moravskými krajinami veľmi úzko prepojené. Vznikli tu pracovné a rodinné vzťahy, ktoré sa začali najskôr vzdávať, až sa nakoniec pretrhli. Nebolo to však pretrhnutie úplné, lebo mnoho problémov bolo potrebné riešiť aj v novej situácii. Najväznejšie boli problémy pracovné, pri ktorých sa riešila najmä otázka postavenia českých zamestnancov na Slovensku. Rovnako dôležitou bola najmä pre nemeckú stranu otázka určenia priebehu hranice, lebo tá bola na mnohých miestach nejasná a často zle označená. Pre obyvateľov pohraničia boli najdôležitejšie otázky vzájomného styku, ktorý sa upravoval počas rokovaní o malom pohraničnom styku. Pokúsim sa odpovedať aspoň na načrtnuté problémy, ktoré sa prejavili aj v regióne južnej Moravy.

Po okupácii Čiech a Moravy robili nemecké úrady nátlak na protektorátnych príslušníkov zamestnaných na Slovensku, aby sa vrátili do ríše.¹ Pridala sa k nim aj časť slovenských radikálov, ktorí v českých zamestnancoch videli prekážku pri kariérom postupe. Začali sa množiť pokusy o divoký odsun, a preto museli zasiahnuť ústredné orgány. Niektorí českí zamestnanci boli pre chod slovenských úradov nepostrádateľní, a preto Krajinský úrad v Bratislave 4. apríla 1939 rozhodol, že je možné ich v úradoch ponechať.² Slovenská vláda sa rozhodla pod vplyvom radikálov o tvrdšie riešenie. Uznesením vlády z apríla 1939 boli prepustení štátni zamestnanci českej národnosti,³ ktorí nespádali pod nariadenie Krajinského úradu v Bratislave. Českým zamestnancom bolo od 28. marca 1939 pozastavené vyplácanie služobných plátov, doplatkov a iných služobných výloh.⁴ Ďalej vláda 26. októbra 1939 rozhodla, že zamestnanci, príslušníci protektorátu, môžu získať definitívny služobný pomer len s jej súhlasom.⁵ Pre trvalý pomer si potrebovali od 21. decembra 1939 vyžiadať aj mienku generálneho sekretariátu HSLS.⁶ Podmienky pre prácu a pobyt českých zamestnancov boli stále prísnejšie a to zvyšovalo ich neistotu. Mnohí sa rozhodli radšej Slovensko opustiť. Nekontrolovaný odchod českých zamestnancov zo Slovenska ale spôsoboval vážne problémy najmä v priemysle. Radikáli, ktorí sa v ich odchode najviac angažovali, často nemali ani najmenšie predpoklady či kvalifikáciu pre miesta, ktoré zamýšľali obsadiť. V niektorých odboroch boli českí zamestnanci takí nenahraditeľní, a preto bolo prijaté rozhodnutie (aj na zabránenie divokého odsunu, v ktorom sa angažovala najmä Hlinkova garda), že o ponechaní Čechov v zamestnaní rozhoduje príslušný rezortný minister. Ak nebudú prepustení do 30. júna 1939, budú ponechaní najneskôr do 30. júna 1940. Českí zamestnanci mohli prepustení vždy k 30. júnu toho, ktorého roku. Zachovávali sa im všetky práva a nároky vyplývajúce zo služobného pomeru. Nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily

a sťažnosti⁷ na pokusy o „divoký odsun“⁸ českých zamestnancov prinútili vládu Slovenského štátu k rokovaniam s vládou Protektorátu Čechy a Morava. Výsledkom bola dohoda, na základe ktorej upravila vláda Slovenskej republiky služobný pomer štátnym zamestnancom českej národnosti tak, že ich vyhlásila za dočasných zamestnancov až do vydania dekrétov o trvalom zamestnaní. Situáciu to upokojilo, no tlaky na ich odstránenie neustali.⁹ Celkom odišlo zo Slovenska z 20 541 českých zamestnancov od 1. októbra 1938 do 30. júna 1939 do protektorátu 17 763.¹⁰ Pre Slovensko to bola veľká strata, ktorá sa prejavila najmä v počiatočných mesiacoch existencie Slovenského štátu v znížení kvality práce mnohých úradov.

V mnohých prípadoch pokusy o odsun svojou hrubosťou a necitlivosťou negatívne zapôsobili na celé okolie. Zúrivá protičeská agitácia a činnosť mali v niektorých prípadoch úplne opačný výsledok, ako radikáli zamýšľali. Najcitlivejšie ju vnímali v pohraničí, kde mali ľudia priamy kontakt s ľuďmi na opačnej strane hranice. Tam neboli ani českí zamestnanci vnímaní ako prišielci. V Trenčíne vyvolalo rozruch prepustenie deviatich rehoľných učiteliek, Češiek, z rádu de Notre Dame, ktoré pôsobili tamojších školách. Napriek tomu, že boli Češky, nedalo sa jednanie radikálov ľahko vysvetliť. V najvyšších funkciách v štáte pôsobilo nemálo kňazov a vyhánanie rehoľných sestier, ktoré žili príkladným životom malo veľmi negatívny dopad na celý región. Ich prepustením a nahradením svetskými učiteľskými silami by rád prišiel o prostriedky a jeho ďalšia činnosť by bola ohrozená. Do sporu sa svojou autoritou vložil biskup Kmeťko, ktorý u vlády žiadal ich ponechanie v školských službách. Na jeho naliehanie ministerstvo školstva a národnej osvety nakoniec súhlas s ich učiteľským pôsobením vydalo.¹¹ Takýchto prípadov sa v pohraničí dialo viac a vyvolávali nielen rozpaky, ale aj priamy odpor. Ľudia v pohraničí prijímali vznik Slovenského štátu rôzne.¹² Od prejavov nadšenia a radosti, cez nedôveru až po odpor a podobné výstreľky predstaviteľov režimu ho len stupňovali. V oblasti, ktorá je sledovaná v tejto práci, sa objavili všetky prejavy. Nadšenie prezentované v oficiálnom spravodaji HSLS,¹³ nedôvera prejavujúca sa najmä šepkanou propagandou,¹⁴ no i prvky odporu,¹⁵ najmä medzi ľuďmi, ktorí žili v blízkosti hranice a ktorí mali s českým obyvateľstvom veľmi dobré vzťahy.¹⁶ Úzka spätosť s priľahlým moravským krajom bola pre ľudí dôležitá a nedokázala ani propaganda.¹⁷ K nedôvere prispelo aj necitlivé správanie príslušníkov nemeckej armády, ktorá v marci obsadila slovenské pohraničie až po líniu rieky Váh.¹⁸ Domáce obyvateľstvo sa s nevôľou pozeralo na protežovanie Nemcov pri zamestnávaní v považských zbrojovkách, ktoré Nemci ovládali.¹⁹ Vznikali spory medzi domácim obyvateľstvom a Nemcami, ktoré pretrvali často celú existenciu Slovenského štátu.²⁰ Prejavilo sa to aj v priebehu leta 1941,²¹ keď Slovenskom opäť prechádzali nemecké vojenské kolóny.²² Predstavitelia úradov, učitelia, vládni komisári obcí,²³ predsedovia strán a organizácií boli vyzvaní, aby spolupracovali a zamedzili protinemeckým náladám a prejavom.²⁴ Napriek tomu sa objavili²⁵ a opäť v pohraničných krajoch²⁶ a blízkom okolí.²⁷

Po čase sa situácia upokojila, obyvateľstvo si zvyklo a prejavy šepkanej propagandy či odporu proti režimu v masovejšom meradle zmizli. Istou mierou k tomu prispelo aj to, že v pohraničí ležal zaisťovací tábor v Ilave, kde boli príliš horliví odporcovia režimu uväznení.²⁸ Zakrátko sa však tábor vďaka prehnanej aktivite niektorých úradníkov preplnil a minister musel upozorňovať, aby sa nezaisťovali osoby, ktoré protištátne slová vyrieknu v hostincoch a z podráždenia. Minister ďalej upozorňoval, že tábor bol určený hlavne pre osoby, ktoré ohrozujú národnú prácu a budovanie štátu a nie pre osoby, ktoré sa vyjadria v unáhlenosti.²⁹ K pokoju medzi obyvateľstvom prispela i hospodárska prosperita a vyššia životná úroveň spôsobená vojnovou konjunktúrou. I totalita bola deravejšia a perzekúcie odporcov režimu boli na Slovensku oveľa miernejšie ako v Protektoráte Čechy a Morava. Postupne si obyvateľstvo zvyklo a záujem o bývalých spoluobčanov z druhej strany hranice opadal. O situáciu na Morave sa ľudia začali opäť zaujímať z čisto pragmatických záujmov. Začalo sa totiž s prácami na novom určení priebehu hranice. A tu išlo o problémy,

ktoré sa dotýkali takmer celého pohraničia. Mnoho obyvateľov malo majetky na druhej strane hranice či v spornom území a potrebovalo sa k nim dostať.

Rokovania o určení hranice medzi Slovenským štátom a Nemeckou ríšou prebiehali do roku 1940. Inicialoval ich Nemecká strana, ktorá mala záujem na jasnom a definitívnom určení hranice sa Slovenským štátom. Ríšsky protektor Čiech a Moravy 15. júla 1939 oznámil ministerstvu vnútra, že pôvodné krajiniské hranice sú nerozoznateľné, chýbajú medzníky alebo sú zarastené, čo spôsobuje, že finančné a strážne oddiely nemôžu vykonávať svoju činnosť. Žiadal protektorátne ministerstvo vnútra, aby začalo prípravné práce potrebné pre začatie rokovaní so zástupcami Slovenska o novej úprave hraničného označenia.³⁰ Na ich základe bolo dohodnuté, že sa vytvorí spoločná hraničná komisia, ktorá určí priebeh hranice. Hranica sa určovala vo všetkých úsekoch, kde Slovensko s Nemeckou ríšou hraničilo, i v priestoroch hranice s Generálnym Gouvernementom na severe a s bývalým Rakúskom na juhu.

Rozhraničovacie komisie dostali pre svoju prácu viacero cieľov. Najdôležitejšie boli:

- a) ustálenie hranice v teréne
- b) označenie hranice
- c) zameranie hranice
- d) vyhotovenie hraničného dokumentačného diela.³¹

Každá z úloh bola osobitná, a preto ich treba aj osobitne rozobrať. Rozhraničovacie práce neprebíhali jednoducho. Úlohy na rok 1940 sa nepodarilo vyriešiť a práca sa preťahovala až do roku 1943. Príčinou boli spory o územie, ktoré bolo predmetom rozhraničovacích prác.

a) Záujmy jednotlivých strán a často nevyjasnené majetkové práva sa stali zdrojom napatia, ktoré sa muselo zmiernovať na spoločných rokovaniach o sporných otázkach. Spory vystupňovala aj nemecká požiadavka, aby žiadna hraničná cesta nebola spoločná, pričom si nárokovali na všetky sporné komunikácie.³² Prinieslo to spory, ktoré sa komisie pokúšali vyriešiť na spoločných rokovaniach. Slovenská strana namietala, že strata komunikácií by znemožnila užívanie majetkov slovenských občanov, ktoré ležali na slovenskom území, no viedla k nim len spoločná hraničná cesta. Navrhovala voľné používanie ciest na preukazy turistických a automobilových spolkov. Nemci to zásadne odmietali, pričom navrhovali rozšírenie malého pohraničného styku, no najmä výmeny územia. Prelom priniesli až rokovania v roku 1942 v Trstenej a Starej Ľubovni.³³ Na rokovaniach prišlo k dohode, ktorá znamenala ústupky z oboch strán. Sporné požiadavky sa vyriešili vďaka presunom majetkov a hraničných území medzi jednotlivými štátmi tak, že nakoniec boli spokojné obe strany. V sporných otázkach sa prihliadalo najmä na štátnu príslušnosť majiteľov. K Protektorátu boli bez náhrady pripojené: Osada Sidónia (4 domy), spolu s časťou železničnej stanice Vlára s jednou výhybkou a jednými závorami, ktoré ležali na Slovensku, bez náhrady, Baťov kanál od Sudoměřic po Rohatec, hájovňa pri Kopčanoch, bez náhrady a 76 ha poľnohospodárskej pôdy na území Veleš, Humlová Ferencová, bez náhrady.

Slovensko získalo: 4,5 ha poľnohospodárskej pôdy pri Bošácej bez náhrady a železničnú stanicu Vrbovce³⁴ spolu so 63 ha poľnohospodárskej pôdy taktiež bez náhrady.³⁵

Najväčšie spory sa viedli o osadu Sidónia, kde časť pozemkov ešte pred rozdelením Československa odkúpili Slováci,³⁶ a o turistickú chatu na Javorine. Kým v prípade Sidónie došlo pomerne rýchlo k dohode, chaty sa nemienila vzdať ani jedna strana. Obe strany mali svoje argumenty a rokovania, ktoré prebiehali najskôr v Luhačoviciach a potom v Bratislave sa preťahovali k uspokojivej dohode nakoniec vôbec neprišlo. Česká strana požadoval pripojenie chaty z týchto dôvodov:

1. Komunikačné spojenie vedie z Moravy.
2. Telefónne spojenie je na pošte v Květné.
3. Poštové spojenie je bližšie na Morave (Květná 5 km) ako na Slovensku (Stará Turá 11 km).
4. Najbližší lekár je v Květné.
5. Najbližšia bezpečnostná (četnícká) stanica je na Morave v Strání.

6. Rentabilita. Turisti z Protektorátu tvoria až 90 % návštevníkov, Slováci len 10 % a i z tých je 80–90 % Čechov žijúcich na Slovensku.³⁷

Okrem toho česká strana vyrátala, že na nákladoch na stavbu chaty sa české organizácie podieľali rozhodujúcou mierou. Podobne to bolo i so stavbou príjazdnej cesty a značkovanie taktiež vykonal Klub československých turistov v Uherskom Brode na vlastné náklady.³⁸ Rozdelením Československa stratili obyvatelia Čiech možnosť liečenia v Tatrách a chata ležiaca v nadmorskej výške Štrbského plesa ju nahradzovala. Najdôležitejším argumentom slovenskej strany bolo umiestnenie chaty. Ležala i s príľahlými pozemkami na slovenskom území a i prístupová cesta pretínala slovenské územie pri Starej Turej v dĺžke 2,5 km. Ak by cestu prepojili so slovenskou komunikačnou sieťou, vzniklo by pri minimálnych nákladoch dobré spojenie aj so Slovenskom.³⁹

Spornými naďalej ostali aj západné svahy Javorníkov s chatami, ktoré využívala slovenská armáda. Slovenská strana bola ochotná ich odstúpiť, no požadovala náhradu. Nemci boli ochotní vystavať nové objekty pre armádu v Malej Fatre, no pre vojnové udalosti už k tomu nedošlo.

Napriek nátlaku slovenská strana niektoré nemecké návrhy odmietla. Pre Protektorát sa nepodarilo získať 100 ha lesa medzi hranicou a cestou Bumbálka - Veľké Karlovice. Neuspokojivo bola vyriešená aj otázka hraničných ciest. Nemci presadili svoje zámery, no ponechali slovenskej strane právo neobmedzeného používania pre hraničné a strážne oddiely.⁴⁰ Vyvolávalo to však problémy na mnohých úsekoch spoločnej hranice, množili sa sťažnosti na obmedzenie vlastníckych práv slovenských občanov k pôde v pohraničí, prípadne na druhej strane hranice.⁴¹

b) Veľké problémy komisiám robilo označenie hranice. Komisie osadzovali tri druhy hraničných kameňov:

úsekové – ležali na začiatku každého úseku,

hlavné – ležali na výrazných bodoch zlomu hranice, priesečníkov hranice s hranicami okresov, ciest, vodných tokov a vzdialenosť medzi nimi nemala presahovať 1000 m. Poslednými boli medziľahlé kamene, osadzované tak, aby boli navzájom viditeľné vo vzdialenosti približne 250 m.⁴²

Bokom od hraničných kameňov a kolov sa osadzovali hraničné znaky. Niesli výsostné znaky štátu, na území ktorého stáli. Zameranie hranice sa vykonávalo tak, aby bola zachovaná dovtedajšia trigonometrická sieť.⁴³

Problémy nastávali najmä ak hranicu tvorilo povodie rieky Moravy, s močaristou pôdou, prípadne ak hranicou bola samotná rieka. V močaristej rieke sa mohli použiť impregnované dubové koly, upravené podobne ako hraničné kamene. Výsostné znaky D a S sa vytesávali do steny privrátenej k danému štátu. Ak tvorila hranicu rieka Morava, označenie sa vykonalo po oboch stranách proti sebe stojacimi osadenými kameňmi alebo kolmi. Neoznačovali hraničnú čiaru, ale len vodný tok ako hraničné vodstvo. Osadzovali sa tak, aby boli chránené pred povodňami, pri mostoch, budovách, prievozoch, cestách, v blízkosti brodov a významnejších orientačných bodov.

c) Celkovo boli na slovensko-nemeckej hranici určené štyri úseky A, B, C a D. Územia, sledovaného v tejto práci, sa týkali priestory, ktoré tvorila hranica medzi Slovenskom a Protektorátom Čechy a Morava v úseku C. Rozprestieral sa od vrchu Malý Polom pri Čadci po most cez rieku Morava na hradskej Bratislava–Lanžhot.⁴⁴ V úseku pôsobila samostatná hraničná komisia, ktorá pozostávala z katastrálneho inžiniera ako predsedu a zástupcov finančnej colnej a politickej správy.⁴⁵ Návrh nemeckej strany, aby v komisii pracovali aj zástupcovia Protektorátu, slovenská strana odmietala a tak sa prác zúčastňovali len neoficiálne a poskytovali personál na pomocné práce. Vedúcimi delegácií na úseku C boli za nemeckú stranu Ing. Fritz Seider. Slovenskú delegáciu viedol Ing. Viktor Seiler (C).⁴⁶ Predsedovia úsekových delegácií boli povinní raz do mesiaca posielat správy o priebehu prác ríšske ministerstvo vnútra Dr. Conradovi a na predsedníctvo slovenskej vlády Dr. Šimkovi.⁴⁷ Za práce na úseku B a C zodpovedala nemecká a na úseku A a D slovenská delegá-

cia.⁴⁸ Pre voľné prekračenie hranice mali členovia delegácii vystavené legitimácie v nemeckom a slovenskom jazyku, podpísané predsedami oboch komisí aj s pečiatkami. Robotníci prekračovali hranice na základe zoznamu, ktorý nosili pri sebe vedúci prác, a museli byť označení žltými ramennými páskami.⁴⁹ Výdavky za práce si hradila každá strana osobitne. Rozhraničujúce práce na južnej Morave sa začali až na jar 1941. Najskôr prebiehali práce na severe, na časti úseku C po vtok Baťovho kanála do Moravy, neskôr v južnej časti úseku C hranice zo Slovenskom. Práce vykonávalo ministerstvo vnútra svojimi meracími prístrojmi. Na prácach sa zúčastňovali na vyžiadanie aj zástupcovia okresných úradov za účelom zisťovania držobnostných a iných pomerov na hraniciach.⁵⁰

d) Po skončení prác mali komisie za úlohu vyhotovenie hraničných máp v rôznych merítkach spolu s náčrtmi spoločnej hranice, ktoré sa mali zviazať do atlasu podľa spracovaných hraničných úsekov.⁵¹ I tu sa vyskytli problémy, ktoré vyvolala nemecká strana. Svojvoľne menila vo svoj prospech hraničnú čiaru, uvádzala nepresné a zavádzajúce názvy obcí či osád.⁵² Po protestoch slovenskej strany⁵³ došlo k opätovným rokovaniam, kde sa problémy vyriešili, no Slovensko stratilo ďalšie i keď nevýznamné územia v pohraničí.

Napriek tomu, že práce na spoločnej hranici trvali niekoľko rokov, nepodarilo sa vyriešiť všetky územné spory. Slovenská strana napriek tomu, že zväčša Nemcom ustupovala, v niektorých prípadoch prekvapivo nátlak odmietla.

Okrem problémov územných a majetkových priniesol rozpad Československa v marci 1939 pre obyvateľov slovensko-moravského pohraničia nové nečakané problémy. Oddeľenie rodín bolo bolestivé, no rovnako vážne boli aj vzniknuté pracovné problémy. Veľa obyvateľov z oboch strán novej hranice totiž pracovalo v inom štáte. Spočiatku to prinášalo veľké problémy, lebo hranica bola v marci 1939 pre presuny civilných obyvateľov úplne uzavretá. Takmer okamžite po rozdelení štátu bola zavedená pasová kontrola.⁵⁴ Nemci však českej kontrole nedôverovali, a preto ju nahradili nemeckými colníkmi.⁵⁵ Postupne sa situácia v pohraničí konsolidovala, no s prekračovaním hranice boli až do leta 1939 neustále problémy. Na cesty do Protektorátu Čechy a Morava síce Slováci nepotrebovali víza, no museli mať pas s priepustkou Nemeckého generálneho konzulátu v Bratislave alebo Hlavného veliteľstva nemeckej brannej moci na Slovensku (Oberkommando der deutschen Wehrmacht). Pre občanov žijúcich na moravskej strane ostala hranica až na výnimky naďalej uzavretá. Pre cestu na Slovensko musel byť vážny pracovný dôvod. V takom prípade sa mohol na Slovensko dostať aj občan Protektorátu. Výnimku v pohraničí mali napríklad zamestnanci pivovaru v Brumove, ktorý naďalej vyvážal na Slovensko.⁵⁶ Zmena v nemeckom postoji nastala s príchodom leta. Príčinou bol nedostatok sezónnych robotníkov, ktorí na Moravu a do Čiech v minulosti pravidelne dochádzali. Slovenskí poľnohospodárski a lesní robotníci náhle chýbali. To prinútilo aj Nemcov, aby prestupy cez hranice uvoľnili. Najmä ním slovenských robotníkov do Protektorátu boli poverení pracovníci ríšskonemeckého úradu práce. Paradoxne však prekračovanie hraníc pritvrdili Slováci. Odmietali prepúšťať cez hranicu robotníkov, ktorí chceli prekonať hranicu často bez platných dokladov. Situácia bola neúnosná a bolo ju treba urýchlene riešiť. Aby sa predišlo problémom, začalo sa s rokovami o malom pohraničnom styku, ktorý by umožnil robotníkom z oboch strán plynule prekračovať hranice. Rokovania boli zložité i vďaka rozdielnym predstavám a východiskovým stavom rokujúcich strán. Nemci nemali záujem na otvorení hraníc pre protektorátnych občanov a Slováci si chceli udržať pracovnú silu na Slovensku. K dohode došlo v septembri 1939. Podľa nej mala každá osoba bývajúca 15 km od hranice a pracujúca na jej druhej strane právo na vydanie trvalej priepustky pre malý pohraničný styk.⁵⁷ Priepustka platila šesť mesiacov a umožňovala pobyt na druhej strane hranice nepretržite šesť dní po sebe. Po ich uplynutí sa musel držiteľ priepustky vrátiť do domovskej krajiny, no opäť na ňu mohol vycestovať. Obyvatelia pohraničia, ktorí v zahraničí nepracovali, mohli požiadať o jednorázovú priepustku najviac na tri dni, ak cestu odôvodnili naliehavými záležitosťami.

Druhá svetová vojna priniesla potrebu zmeny. Malý pohraničný styk sa obmedzil. Zákaz prekonať hranice dostali všetci muži od 17 do 50 rokov.⁵⁸ Neskôr bol ešte sprísnený na

všetkých majiteľov cestovných pasov bez rozdielu pohlavia a veku. Prísne predpisy sa síce netýkali malého pohraničného styku, no i preň začalo ministerstvo vnútra vydávať dočasne špeciálne povolenie na prekročenie hranice.⁵⁹

Obe strany si podobne ako v roku 1939 uvedomovali potrebu riešenia tohoto zložitého problému. Normy, týkajúce sa malého pohraničného styku, boli roztrieštené a svojimi nariadeniami do nich negatívne zasahovali i okresné úrady. V roku 1942 prišlo po vzájomných rokovaniach k definitívnej úprave, ktorá normy zjednotila.⁶⁰ Slovenskí robotníci pracujúci v pohraničí boli oznamovaní prostredníctvom Dienststelle des RAM (Reichsarbeitsminister) úradom práce na Slovensku. Oznamovanie sa dialo kvôli slovenskej strane, ktorá chcela kontrolovať pohyb pracovnej sily v štáte a v odôvodnenom prípade prácu v zahraničí zakázať. Ak so zamestnávaním robotníka v Protektoráte nesúhlasila, do sedem dní to oznámila príslušnému Úradu práce v Zlíne alebo v Moravskej Ostrave. Úrady práce boli povinné zamestnanca upovedomiť, že v práci v malom pohraničnom styku nemôže pokračovať. Rovnaké právo získali aj Úrady práce v Protektoráte Čechy a Morava, povinnosť potom bola na slovenských úradoch práce. Ani jedna strana nemusela oznamovať, prečo so zamestnávaním robotníkov v malom pohraničnom styku nesúhlasí. Ak do sedem dní výhrady neoznámili, považovalo sa to za súhlas k zamestnávaniu. Takýto súhlas však mohli obe strany bez udania dôvodov kedykoľvek zrušiť. Museli to ale urobiť prostredníctvom Dienststelle des RAM v dostatočnom časovom predstihu, aby si zamestnávateľia za odvolaného robotníka vedeli nájsť náhradu.

Ustálil sa aj postup pri zamestnávaní cudzincov v malom pohraničnom styku. Ak chcel zamestnávať protektorátny zamestnávateľ slovenského robotníka, musel požiadať o povolenie príslušný Úrad práce. V prípade kladného posúdenia žiadosti vydal robotníkovi Úrad práce dočasné povolenie k zamestnaniu a dočasné pracovné povolenie. Súčasne o tom upovedomil úrad práce na Slovensku, podľa bydliska robotníka. Takéto oznámenia sa posielali kurierskou cestou cez Dienststelle des RAM. Podobne bola povinná postupovať aj slovenská strana pri vybavovaní pracovných povolení pre zamestnancov z Protektorátu Čechy a Morava. Porušenie predpisov malo pre zamestnancov vážne následky. Najväčším bol zákaz posielania finančných prostriedkov na Slovensko, čo pri výhodnom oficiálnom kurze marky a slovenskej koruny bolo veľké obmedzenie. Okrem finančných postihov im hrozil aj trestný postih, čo pri prísnosti nemeckých orgánov, bol vážny dôvod na dodržiavanie predpisov.

Zamestnávateľia museli hlásiť do piateho dňa každého mesiaca počet osôb, ktoré v malom pohraničnom styku pracujú. Toto hlásenie sa rozdeľovalo podľa pohlavia a výrobných odvetví:

- a) priemyselní robotníci so stálou prácou
- b) lesní robotníci so stálou prácou
- c) priemyselní robotníci pre cukrovarnícku kampaň zamestnaní ročne asi na štyri mesiace
- d) poľnohospodárski robotníci pracujúci len v sezóne ako výpomoc pri prácach žatevných, repných, zemiakárskych a vinohradníckych.⁶¹

Ustálenie predpisov vnieslo do pracovných záležitostí poriadok. Obmedzila sa práca bez povolenia a legálni robotníci získali istotu. Aby sa práci v pohraničí bez povolenia zamedzilo museli úrady práce do troch dní kompetentným orgánom oznamovať mená osôb, ktorým bol odobratý súhlas k práci v pohraničí. Následne im boli odobraté aj pohraničné legitimácie slúžiace k prekročeniu hraníc.⁶²

Smernice platili až do konca augusta 1944. Na Slovensku vypuklo Slovenské národné povstanie, ktoré nemecká vláda potlačila. Pri obsadzovaní Slovenska zaviedla mnohé opatrenia obmedzujúce slobodný pohyb obyvateľstva.⁶³ Prvým krokom, ktorý v pohraničí nemecká branná moc urobila, bolo nepriehľadné uzavretie hranice medzi Slovenským štátom a Protektorátom Čechy a Morava. Malý pohraničný styk zanikol a do konca vojny sa už neobnovil. Aby sa práci v pohraničí bez povolenia zamedzilo, museli úrady práce do troch dní kompetentným orgánom oznamovať mená osôb, ktorým bol odobratý súhlas k práci

v pohraničí. Následne im boli odobraté aj pohraničné legitimácie slúžiace k prekročeniu hraníc.

Poznámky:

- 1 Státní okresní archiv (SOKA) ve Vsetíně, fond Archiv obce Velké Karlovice, bez sign. Na zamestnancov, protektorátnych občanov, bývajúcich mimo protektorát tlačila aj nemecká štátna moc. Dostali ultimátum, podľa ktorého sa museli presťahovať do 1. novembra 1941 do protektorátu.
- 2 Štátny okresný archiv (ŠOKA) Žilina, fond Okresný úrad (OU) v Žiline, 482/39 prez.
- 3 ŠOKA Žilina, fond OU v Žiline 482/1939 prez.
- 4 SOKA Frýdek Místek, fond Okresní úřad (OU) Frýdek, 399/39 pres. Pohľadávky zostali nevyplatené až do odsunu zamestnancov do Protektorátu Čechy a Morava. Pohľadávky zo služobného pomeru si neskôr nárokovali od Zemského úradu v Brne. Žiadosť musela obsahovať okrem špecifikácie podstaty pohľadávky aj miesto služobného zaradenia. Dôvodom bolo, že časť zamestnancov pôvodne pracovala na územiach, ktoré pripadli Maďarsku.
- 5 Slovenský národný archiv (SNA), fond Úrad predsedníctva vlády (UPV), 11339/39.
- 6 SNA, fond UPV, 12938/39
- 7 SNA, fond UPV, 1926/40. Protektorátne úrady sa sťažovali, že ministerstvá upravujú právne rozsudky jednostranne ku škode protektorátu. Zamestnanci českej národnosti sa obracali so sťažnosťami na mjr. Jaroslava Jindru, ktorý úradoval na krajinskom četníckom veliteľstve v Bratislave.
- 8 SOKA Frýdek Místek, fond OU Frýdek, 286/39 pres. Prezídium Zemského úradu v Brne vydalo 22. apríla 1939 oznam pre okresných hejtmánov a riaditeľov štátnych policajných útvarov. Informuje v ňom, že príslušníci HG zabavovali príslušníkom protektorátu odchádzajúcim zo Slovenska peňažné hotovosti, vkladné knižky, cenné papiere a iné cenné veci. Postihnutí mali zaslať hlásenie s potrebnými údajmi majorovi četníctva Jaroslavovi Jindrovi na krajinské policajné veliteľstvo.
- 9 Štátny oblastný archiv (ŠOBA) Bytča, fond Župný úrad (ŽU) v Trenčíne, 436/940 prez.
- 10 R y c h l í k, J.: *Česká společnost a Slovenský stát*. In: *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava 1991, s. 80.
- 11 SNA, fond UPV, 3726/1940.
- 12 ŠOKA Trenčín, fond Obvodný notársky úrad (ONÚ) v Trenčíne, 199/1940 prez. O vyčkávaní, či nedôvere v trvalejšiu existenciu štátu svedčí aj príkaz vedúceho notára v Trenčíne z 28. novembra 1940. Starostom a vládnym komisárom prikazuje odstrániť všetky štátne znaky bývalej Česko – slovenskej republiky, ktoré sú umiestnené na štátnych a verejných budovách a české nápisy na tabuliach označujúcich úrady a verejné miestnosti. Obrazy bývalých prezidentov prikázali ihneď zničiť.
- 13 Trenčan, XVI, 18. marca 1939.
- 14 Šepkaná propaganda v okrese Púchov dosiahla také rozmery, že okresný úrad 5. apríla nariadil štátnym zamestnancom a HG jej zamedzenie. Obvodný notár z Červeného Kameňa píše na základe nariadenia OU v Púchove aj r. – kat. farským úradom a správcom škôl. Notár ich prosí, aby s ich pomocou: „Rozširovatelia nepravd, pomlúv našej vlády boli zatlačení na to miesto, ktoré im patrí – Ilavy, kde môžu potom premýšľať o pravdivosti svojho lživého tvrdenia.“ Pozri ŠOKA Považská Bystrica, fond ONÚ Červený Kameň, 55/1939 prez.
- 15 ŠOKA Skalica, fond OU v Myjave, 384/41 prez. Ústredňa štátnej bezpečnosti poslala náčelníkovi OU v Myjave správu o pomeroch v okrese: „Je vidieť rúhanie proti štátnej štruktúre, pozdravy sú poklona, má úcta, nazdar, žandárstvo kulhavo pracuje ...pašeráctvo kvitne ...ľudia nepominú posluhy z Londýna, Bratislavu ani nepočujú“.
- 16 Napriek takýmto opatreniam šepkaná propaganda neprestávala, a preto píše 4. mája náčelník okresného úradu opäť notárom „šepkaná propagnnda len tak môže byť potlačená, keď jej rozširovatelia budú mať strach pred stíhaním ...ukladá sa notárom, hneď udať každého u najbližšej četníckej stanici, od koho počuje poplašný alebo znepokojujúci chýr“. Pozri ŠOKA Považská Bystrica, fond ONÚ v Lednici, 62/1939 prez.
- 17 SOKA Frýdek Místek, fond (OU) Místek, 300/1939 pres. Podľa správ protektorátnych úradov sa

- obyvateľstvo prispôsobilo s kľudom, bez výhrad. Všade vládla stiesnená nálada, očakával sa pokles životnej úrovne. Zmenšil sa dovoz tovarov zo Slovenska (hydina, maslo, vajcia, hovädzí a bravčový dobytok). V pomere obyvateľstva slovenského a moravského nastala nedôvera, na oboch stranách hranice je vidieť rezignáciu.
- 18 H r n k o, A.: *Zaradovanie Slovenskej republiky do systému medzinárodných vzťahov (1939–1945)*. In: *Slovenská republika 1939–1945*. Bratislava–Martin 2000, s. 50.
  - 19 ŠOKA Považská Bystrica, fond OU v Považskej Bystrici, 959/1939 prez.
  - 20 ŠOKA Považská Bystrica, fond OU v Považskej Bystrica, 568/1939 prez. a 935/1939 prez.; ŠOKA Považská Bystica, fond OU v Ilave, 116/1940 prez. V Považskej Bystrici prišlo v roku 1939 k niekoľkým konfliktom medzi slovenskými (niekedy aj českými) zamestnancami zbrojovky a príslušníkmi nemeckého poľného žandárstva, pri ktorých sa aj strieľalo. Antipatia bola taká veľká, že nemeckí poľní žandári museli byť z mesta stiahnutí. V Ladcoch vznikla bitka medzi obyvateľmi obce a Nemcami, pracujúcimi na stavbe cesty. Podobné nepokoje, provokované zvyčajne Nemcami boli aj v Lednických Rovniach, Považskej Bystrici, Myjave, Veľkej Bytči, Ladcoch, Púchove.
  - 21 ŠOKA Skalica, fond OU v Myjave, 380/41 prez. Ministerstvo vnútra muselo starostov a vládnych komisárov obcí na spôsoby ubytovania a stravovania prechádzajúcich nemeckých oddielov a ich refundáciu.
  - 22 ŠOKA Považská Bystrica, fond ONU v Lazoch pod Makytou, 119/1942 prez.
  - 23 ŠOKA Považská Bystrica, fond OU v Púchove, 519/41 adm. Nedôveru vzbudzovalo i to, že presúvajúca sa nemecká armáda nemala slovenské peniaze. Ubytovanie im zabezpečovali na požiadanie starostovia, vládni komisári, prípadne notári. Nemci im vydali len potvrdenie, ktoré sa zaviazalo preplatiť ministerstvo národnej obrany.
  - 24 ŠOKA Považská Bystrica, fond ONÚ v Dohňanoch, 183/1941 prez.; ŠOKA Považská Bystrica, fond ONU v Lednici, 10/1941 prez.
  - 25 ŠOKA Skalica, fond OU v Myjave, 794/41 prez. V júli sa objavili nemecky písané nápisy „Nemecko musí zhytnúť“ a pod.
  - 26 ŠOKA Skalica, fond OU v Myjave, 870/41 prez. Na Myjave sa začiatkom augusta objavili na piatich miestach protištátne nápisy ČSR.
  - 27 ŠOKA Skalica, fond OU v Myjave, 934/41 prez.
  - 28 ŠOKA Považská Bystrica, fond OU v Ilave, 171/1940 prez. Ministerstvo vnútra vydalo 2. apríla 1939 úpravu: „Pre zaisťovací tábor nech sú zadržané menovite tie osoby, ktoré by zámerne poškodzovali a poškodzujú Slovenský štát rozširovaním nepravdivých správ“. O prepustení z tábora rozhodoval výlučne minister vnútra.
  - 29 ŠOKA Považská Bystrica, fond OU v Púchove, 315/1939 prez. Minister musel riešiť sťažnosti bezpečnostných úradov, lebo osoby navrhnuté na uväznenie v zaisťovacom tábore boli až do rozhodnutia ministerstva vnútra väznené pri policajných trestných súdoch, ktoré nemali na to kapacitu.
  - 30 SOKA Frýdek-Mýstek, fond OU Frýdek, 502/1940 pres. „Četnické“ stanice boli povinné prostredníctvom okresného úradu a úradu oberlandráta poskytnúť na ministerstvo vnútra odpovede na tieto otázky: 1. Aký je všeobecný stav hraničných medzníkov s udaním materiálu a rozmerov v nadzemnej časti (výška, šírka); 2. Ako sú medzníky označené (iniciály, číslovanie), či je označenie vytesané alebo šablónované; 3. Či sú medzníky natreté a udržiavané; 4. Ako husto sú osadené, či je vidieť z medzníka na medzník a či sú všetky lomy hranice označené medzníkmi; 5. Aký je všeobecný charakter hranice (lesy, pole) a schodnosť hranice (zarastené, neprehľadné, neprístupné); 6. Celkový počet medzníkov.
  - 31 Zemský archív (ZA) Opava, fond Vrchní finanční prezident v Opavě, 2101/1940.
  - 32 SNA, fond Ústredná rozhraničovací komisia (URK), i. č. 50, sign. C 21.
  - 33 J a n a s, K.: *Rozhraničovací práce na moravsko - slovenskej hranici v rokoch 1939–1943*. In: *Malovaný kraj 4/2002*, s. 9.
  - 34 Do pričlenenia stanice ku Slovenskej republike bola komplikovaná situácia pri odbavovaní na železničnej trati Veselí–Nové Mesto nad Váhom, lebo pohraničná stanica ležala v Protektoráte Čechy a Morava a obec v Slovenskej republike. Vďaka tomu sa vykonávala len pasová kontrola.

- Colná kontrola na Moravskej strane sa vykonávala až vo Velkej nad Veličkou. Pozri: R y c h l í k, J.: *Vývoj veřejné dopravy na Břeclavsku a Hodonínsku v letech 1938 - 1939*. In: *Malovaný kraj 4/1985*, s. 6.
- 35 SNA, fond URK, i. č. 197, sign. E 3.
- 36 SOKA Zlín, fond Archiv obce Bylnice, i. č. 66.
- 37 SOKA Uherské Hradiště, fond OU v Uherském Brode, 7724/1941.
- 38 Česká strana vypočítala celkové náklady na výstavbu chaty a prístupovej cesty na 1 400 000 Kč. Sumu zaplatili ústredie Klubu československých turistov v Prahe, odbor Klubu československých turistov v Uherském Brode, Zemský úrad v Brně, subvencie ministerstva verejných prác a príspevok zo statku kniežaťa Lichtensteina. Slováci prispeli len prostredníctvom odboru Klubu československých turistov v Myjave vybavením jednej izby v sume 8000 Ks.
- 39 SOKA Uherské Hradiště, fond OU v Uherském Brode 7724/1941.
- 40 SNA, fond URK, i. č. 189, sign. E 2
- 41 SNA, fond URK, i. č. 51, sign. C 21.
- 42 SNA, fond URK, i. č. 50, sign. C 1.
- 43 ŠOKA Skalica, fond OU v Myjave, 1026/41 prez. Trigonometrické body stavali nemeckí vojaci, ktorí boli ubytovaní na slovenskom území.
- 44 SNA, fond Ústredná rozhraničovací komisia (URK), i. č. 50, sign. 51.
- 45 ŠOKA Trenčín, fond ONU Trenčín, 39/41 prez..
- 46 SNA, fond URK, i.č. 50, sign. C 1.
- 47 J a n a s, K.: *Rozhraničovací práce na moravsko - slovenskej hranici v rokoch 1939 - 1943*. In: *Malovaný kraj 4/2002*, s. 8.
- 48 ŠOKA Skalica, fond OU v Myjave, 365/940 prez.
- 49 SNA, fond URK, i.č. 50, sign. C 1.
- 50 SOKA Uherské Hradiště, fond OU v Uherském Brode, 7724/1941.
- 51 ZA Opava, fond Vrchní finanční prezident v Opavě, 2101/1940.
- 52 SNA, fond URK, i. č. 189, sign. E 2.
- 53 SNA, fond URK, i. č. 196, sign. E 3. Správnosť osadenie s nákresmi kontrolovali v septembri 1943 obvodní a obecní notári.
- 54 SOKA Uherské Hradiště, fond OU v Uherském Brode, 359/1939 pres
- 55 SOKA Uherské Hradiště, fond OU v Uherskom Brode, 399/1939 pres. Porovnaj: SOKA Zlín, fond Měst. NV Brumov-Bylnice. Pamětní kniha městyse Brumova, s. 125.
- 56 SOKA Zlín, fond Měst. NV Brumov-Bylnice. Pamětní kniha městyse Brumova, s. 131.
- 57 ŠOKA Trenčín, fond ONU v Novom Meste nad Váhom, 11/1941 prez..
- 58 ŠOKA Považská Bystrica, fond OU v Považskej Bystrici 584/39 prez.; ŠOKA Považská Bystrica, fond OU v Púchove, 514/39 prez. a 413/39 prez.
- 59 ŠOKA Považská Bystrica, fond OU v Považskej Bystrici, 598/39 prez.; ŠOKA Považská Bystrica, fond OU v Púchove, 450/39 prez.
- 60 SNA, fond MV, 14955/1939 prez.
- 61 ŠOKA Považská Bystrica, fond OU v Ilave, 1823/1942 adm.
- 62 SOKA Frýdek Mýstek, fond OU v Místku, 203/1943 pres.
- 63 ŠOKA Skalica, fond OU v Myjave, D – 811/44 prez.

PhDr. K a r o l J a n a s (n. 1970), absolvent Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, v súčasnosti doktorand v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied. Venuje sa slovenským a českým dejinám v 20. storočí.

A Few Remarks on the Development of Slovak-Czech Relations at the Moravian-Slovakian Borderland in 1939–1943

A b s t r a c t

The March 1939 break-up of Czechoslovakia brought about many new issues and problems in the Moravian-Slovakian borderland. The most serious of them was the issue of employees working on the other side of the border. Many civil servants and state employees from Czechia suddenly found themselves working in a different state and therefore they needed to re-establish the formalities of their jobs. However, this was not easy at all, as they had to face the pressure of Slovak radicals, who perceived them as their competitors and demanded to replace them with Slovaks. Attempts for illegal displacement appeared, but these directly endangered stability and proper functioning of many branches of Slovak industry. Finally, the highest Slovak authorities, such as Land Office (*Krajinský Úrad*) and government had to intervene by setting obligatory rules and principles for work permits or dismissals of Czech civil servants.

Another serious problem was marking out of the new state border. In the course of the common state existence, some sections of it had become somewhat unclear or disputable, many border stones were lost or destroyed and ownership relations were often disputed as well. Many citizens of both the protectorate of Czechia and Moravia and the Slovak State had purchased property or estates in the past on the other sides of the new border and the break-up caused them unexpected difficulties. It was the German side who initiated the talks on the final appearance of the border. The activities of a committee specially set up for this purpose took place in 1940–1943 and brought about many problems. The decision making, tricky and difficult in itself, was often made nearly impossible by the German side by presenting unacceptable conditions and demands. The new border was finally set at a price of many concessions. Even after it was finished, many problems were left over unsolved, mostly related to ownership and employment.

These problems were addressed through the so-called small borderland exchange that enabled the inhabitants of the bordering regions to work on their properties in the neighboring states. This included a possibility for agricultural and forestry workers (mostly Slovaks) to work seasonally in the other state. The borderland exchange was also very important for the families that were actually divided by the break-up.

Einige Bemerkungen zur Entwicklung der slowakisch-tschechischen Beziehungen im mährisch-slowakischen Grenzgebiet in den Jahren 1939–1943

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Zerfall der Tschechoslowakei im März 1939 brachte im mährisch-slowakischen Grenzgebiet viele neue Probleme mit. Am schwierigsten war es für die Leute, die jenseits der Grenze berufstätig waren. Viele aus Böhmen oder Mähren stammende Staatsangestellte und in öffentlichen Einrichtungen beschäftigte Leute landeten plötzlich in einem anderen Staat und mussten dementsprechend die Form ihres Arbeitsverhältnisses regeln. Das war jedoch nicht einfach: sie mussten sich gegen den Druck der slowakischen Radikalen wehren, die vor Konkurrenz fürchteten und deren Arbeitsplätze beanspruchten. Dabei waren sie oft nicht richtig qualifiziert und konnten die tschechischen Angestellten nicht ersetzen. Es gab Versuche, eine wilde Vertreibung zu organisieren, was jedoch eine direkte Bedrohung für die Stabilität und Funktion der slowakischen Industrie bedeutete. Die höchsten slowakischen Posten – das Landesamt und die Regierung – mussten eingreifen: sie entwickelten verbindliche Verfahren für den Fall einer Kündigung oder Belassung der tschechischen Angestellten.

Ein weiteres gravierendes Problem stellte die Bestimmung der neuen Grenzlinie dar. Im gemeinsamen Staat wurden die Grenzen zum Teil verwischt, unklar, viele Grenzsteine wurden zerstört, Probleme gab's auch bei der Regelung der Eigentumsverhältnisse. Viele Bewohner des Slowakischen Staats und des Protektorats Böhmen und Mähren kauften sich zur Zeit der Tschechoslowakei

Grundstücke und Immobilien jenseits der Grenze und die Trennung des Staats bewirkte unerwartete Probleme hiemit. Die endgültige Absteckung der Grenze hat die deutsche Seite initiiert. Die Kommission für Abgrenzung war in den Jahren 1940–1943 tätig und ihre Arbeit wurde mit vielen Problemen begleitet. Die Bestimmung der Grenze war nicht einfach; kompliziert wurde die Situation besonders von der deutschen Seite, die häufig unakzeptierbare Bedingungen vorlegte. Die Bestimmung der Grenze wurde mit vielen Zugeständnissen erkaufte. Nachdem die Arbeit der Kommission zu Ende gewesen war, blieben noch viele Probleme im Eigentums- oder Arbeitsbereich übrig.

Manche Probleme konnten auch dank kleinem Grenzverkehr gelöst werden, was den Bewohnern des Grenzgebiets die Arbeit an ihren Gütern im anderen Staat ermöglichte. Ebenso wurde auch die Saisonarbeit ermöglicht, besonders für die slowakischen Arbeitskräfte in der Land- und Forstwirtschaft in Mähren. Von großer Bedeutung war kleiner Grenzverkehr auch für diejenigen Familien, die durch den Zerfall des Staates getrennt wurden.

DŮSTOJNÍCI Z POLITICKÉHO OKRESU UHERSKÉ HRADIŠTĚ V ČS. ZAHRANIČNÍ ARMÁDĚ 1939–1945

(2. část)

Lubor Nedbal, Státní okresní archiv, Hodonín

Studie pojednává o důstojnících justiční služby v čs. zahraniční armádě ve Francii, Velké Británii a SSSR v letech 1939–1945

Ve službách vojenské justice čs. zahraniční armády

S trochou nadsázky můžeme říci, že vojenské justiční orgány čs. vojenských jednotek ve Velké Británii a na Středním východě byly v rukou soudců a advokátů z Uherského Hradiště.

Svou funkcí v Obraně národa a také později dosaženou hodností by se na prvním místě pomyslného žebříčku mezi důstojníky z politického okresu Uherské Hradiště umístil bezpochyby **štábní kapitán pěchoty v záloze JUDr. Jan Emanuel Vančura**.¹ Škpt. v zál. JUDr. J. Vančura se narodil 2. června 1895 v Čáslavi, kde se svými rodiči žil na Náměstí č.100. V Čáslavi také v letech 1905 až 1913 absolvoval vyšší gymnázium a do října 1915 stačil ještě vystudovat 5 semestrů na Právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze. JUDr. Vančura byl jeden z mála důstojníků z uherskohradištské ON, kteří získali první válečné zkušenosti na bitevních polích 1. světové války. Jako velitel čety c. k. rakousko-uherské armády bojoval od 13. října 1915 na ruské frontě, kde přesně na den a měsíc po příchodu na frontu byl v bitvě u Tomárowky zraněn. Po návratu na ruskou frontu se v červnu 1916 dostal do ruského zajetí a následně vstoupil do čs. legií. Po návratu do republiky mohl v listopadu 1920 dokončit studia na Právnické fakultě Karlovy univerzity.² 17. února 1920 byl slavnostně promován na Karlově univerzitě. Novopečený právník JUDr. J. Vančura se více k vojenské službě v armádě nového státu nevrátil. Válečnými zkušenostmi a také patřičnými jazykovými znalostmi vybavený JUDr. J. Vančura se rozhodl pro soudcovskou a advokátní kariéru. JUDr. J. Vančura, ovládající angličtinu, francouzštinu, srbštinu, němčinu a také částečně ruštinu, nastoupil jako právníký praktikant 30. června 1921 k Okresnímu soudu v Čáslavi a později přešel ke Krajskému soudu v Kutné Hoře. V letech 1922 až 1927 pak odešel do soukromé advokacie a jako advokátní koncipient nastoupil v Moravských Budějovicích. Od 1. dubna 1928, po složení advokátní zkoušky u Zem. soudu v Brně v 1927, začal pracovat jako advokát v Uherském Hradišti. Metropoli Moravského Slovácka zůstal věrný až do svého odchodu do emigrace v květnu 1940.³

Po okupaci se u ředitele Obchodní akademie v Uh. Hradišti dr. Václava Najbrta scházela uzavřená společnost. Vedle soudního rady JUDr. Krupaře, prof. Zaorala, prof. Karla Nigrina, pplk. Bohumila Kaluzy, Dr. Teodora Poledníka k ní patřil také uherskohradištský advokát JUDr. J. Vančura. Po vytvoření Obrany národa se okruh osob soustředěných kolem Dr. Václava Najbrta, rovněž ruského legionáře, zapojil do nové podzemní organizace. JUDr. Vančura byl vzhledem ke svým kontaktům vyplývajícím z advokátní praxe a rovněž vzhledem ke svým válečným zkušenostem vybrán jako zástupce velitele ON pro celý uherskohradištský kraj.⁴

JUDr. Vančura bez úhony přežil první vlnu zatýkání na přelomu listopadu a prosince 1939. Díky svému zaměstnání byl známou osobou v Uh. Hradišti a také řadě odbojářů byl znám svou aktivitou při organizování podzemních struktur ON. Věděl, že dřív nebo později se gestapo při výsleších zatčených členů ON dozví jeho jméno, a proto se rozhodl, že raději odejde do zahraničí, kde bude moci pokračovat v odbojové práci. K odchodu do emigrace využil převaděčskou organizaci ve Veselí nad Moravou, která velmi dobře fungo-

vala pod vedením Milady Kovalčíkové. Na začátku května 1940 dohodli s M. Kovalčíkovou úředníci berního úřadu z Uherského Hradiště Jaroslav Rohlena a Bruno Pavlík podrobnosti k převedení JUDr. J. Vančury na Slovensko. 12. května 1940 předala M. Kovalčíková JUDr. J. Vančuru veselskému lékaři a členu ON MUDr. Josefu Hlobilovi, který odvezl Vančuru vlastním vozem na hranice se Slovenskem, kde jej převaděči z Kopanic bezpečně převedli na slovenskou stranu.⁵

Po týdenním putování Maďarskem a Slovenskem přišel Vančura 20. května 1940 do Bělehradu, kde následujícího dne v Garašinově ulici 39, středisku čs. zahraniční akce, podepsal prohlášení o vstupu do čs. armády a současně byl na francouzském konzulátě v Bělehradě odveden do čs. armády a pak následoval odjezd do Palestiny. Po příjezdu do Palestiny byli čs. vojáci umístěni v táboře zřízeném v osadě Az Sumeiriya. Velitelem transportu z Bejrútu byl určen jako služebně nejstarší důstojník plukovník Josef Koreš. Ten se také ujal velení nad čs. táborem v Az Sumeiriya a také svým prvním rozkazem z 30. června 1940 určil rámcovou vojenskou jednotku s velitelstvím, technickou rotou a čtyřmi pěšími rotami. Podle tohoto rozkazu byl špkt. pěch. J. Vančura ustanoven velitelem 4. roty a současně výchovným důstojníkem celé jednotky.⁶ 28. července 1940 špkt. pěch. J. Vančura již v nové tropické uniformě složil spolu s ostatními vojáky služební přísahu. 13. srpna 1940 byl z rámcové jednotky vytvořen Čs. pěší pluk 4 a špkt. pěch. J. Vančura byl jmenován velitelem 1. roty. Dne 10. října 1940 byla výnosem londýnského MNO stanovena definitivní organizace s platností od 1. listopadu 1940. Namísto Čs. pěšího pluku 4 se zrodil Československý pěší prapor 11. Východní. V nové organizaci špkt. J. Vančura se stal velitelem 4. pěší roty, složené z nezařazených důstojníků.⁷ Počínaje 24. květnem 1941 byl špkt. Vančura přemístěn k Výcvikovému středisku s určením pro důstojnickou zálohu jako velitel a 1. července 1941 byl ustanoven členem polního soudu u Výcvikového střediska. Od 10. listopadu 1941 pak až do svého odchodu do Velké Británie vykonával funkci předsedy polního soudu I. stolice na Středním východě.⁸ Na nečinnost si rozhodně stěžovat nemohl. Už začátkem roku 1942 se musel zabývat celkem závažným případem zběhnutí dvaceti čtyř vojáků čs. jednotky na Středním východě, kteří 20. září 1941 odcizili nákladní automobil a dostali se až do Iránu do části obsazené sovětskými jednotkami. I když se během vyšetřování zjistilo, že dezertéři měli v úmyslu dostat se k čs. vojenské jednotce v SSSR, byla celá záležitost předána k trestnímu stíhání a polní soud I. stolice za předsednictví mjr. JUDr. Jana Vančury během přelíčení v březnu 1942 vynesl pro osmnáct obžalovaných tresty odnětí svobody od 8 do 12 měsíců. Všichni odsouzení byli nakonec na základě doporučení nadřízených později prezidentem E. Benešem amnestováni.⁹

Mjr. just. JUDr. Jan Vančura vykonával svou funkci k velké spokojenosti svých nadřízených až do 13. srpna 1943, kdy byl polní soud I. stolice na Středním východě zrušen. Mjr. Vančura ve své funkci předsedy polního soudu byl hodnocen jako důstojník „vyhraněného charakteru, vážný, velmi pracovitý, pružný a iniciativní, výborného vojenského a osobního vystupování, přesný, taktní, odvážný, štátoobčansky naprosto spolehlivý a věci oddaný.“¹⁰

Po ukončení činnosti polního soudu byl mjr. JUDr. J. Vančura pověřen likvidací zrušeného soudu a spolu se dvěma justičními důstojníky a kancelářským personálem řídil veškerou práci spojenou s likvidací soudu, především pak pořizování opisů obsáhlého spisového materiálu, který měl být zaslán polnímu soudu I. stolice ve Velké Británii, který převzal kompetence zrušeného polního soudu na Středním východě. Předseda Vrchního polního soudu kpt. JUDr. Štěpán Dupel se později k činnosti mjr. JUDr. J. Vančury v této funkci vyjádřil, že se „projevil velmi samostatně a rozhodně, s velkým zájmem o zajištění soudního a spisového materiálu.“¹¹

24. dubna 1944 přijel mjr. JUDr. J. Vančura na palubě lodi Ormonde do Velké Británie a až do svého dalšího zařazení byl přemístěn k Náhradnímu tělesu. V květnu 1944 byl na krátkou dobu pověřen vedením první skupiny u Štábu pro vybudování branné moci.¹² Po odjezdu předsedy vrchního polního soudu kpt. JUDr. Štěpána Dupela do SSSR, převzal 1. července 1944 jeho funkci mjr. JUDr. J. Vančura. Tuto funkci zastával až do odjezdu do

osvobozené vlasti. Po příjezdu do ČSR čekala už podplukovníka just. JUDr. J. Vančuru slibná kariéra vojenského soudce. Po krátkém působení u IV. odboru Ministerstva národní obrany přešel v lednu 1946 k Nejvyššímu vojenskému soudu a 1. ledna 1948 už v generálské hodnosti byl dekretem prezidenta republiky Dr. E. Beneše jmenován prezidentem Vrchního vojenského soudu v Brně. Bohužel v důsledku únorových událostí 1948 nastal v republice nečekaně prudký politický obrat a ze státních úřadů včetně armády a bezpečnostních složek začali být odstraňováni všichni, kteří měli něco společného s předúnorovými poměry či s předválečnou republikou. Přestože gen. just. JUDr. Vančura byl svým nadřízeným prezidentem Nejvyššího vojenského soudu gen. JUDr. Ladislavem Rutarem hodnocen velmi kladně po všech stránkách, nemohli jiní zapomenout na Vančurovu legionářskou minulost, členství v nekomunistické Obraně národa a v neposlední řadě na službu v čs. zahraniční armádě na Západě. Dne 31. března 1950 byl z funkce prezidenta Vrchního vojenského soudu odvolán a 1. července 1950 poslán definitivně do výslužby.¹³ Tím se uzavřela vojenská i občanská kariéra jednoho z předních funkcionářů nekomunistického odboje na jihovýchodní Moravě.

Velmi blízkým Vančurovým spolupracovníkem jak v domácím odboji, tak také v činnosti u vojenských justičních orgánů na Západě se stal jeho přítel a kolega, soudce z Uherského Hradiště **nadporučík pěchoty v záloze JUDr. Štěpán Dupel**. Nepocházel z Uherského Hradiště, ale z Bruzovic na Těšínsku, kde se narodil 7. července 1904. Š. Dupel byl sedmým z 8 sourozenců z velmi chudé hornické rodiny. Po maturitě na reálném gymnáziu v Místku v 1924 se nechal zaplat na Právnickou fakultu Karlovy univerzity, kterou v roce 1929 s úspěchem absolvoval a v červnu 1929 byl promován na doktora práv. Po vykonání prezenční vojenské služby u pěšího pluku č. 8 „Slezského“ v letech 1930 až 1932 a složení soudcovské zkoušky v Brně v 1933 začal pracovat jako soudce u různých soudů v Mor. Ostravě, Bohumíně, Frýdku, Hlučíně, Opavě, Vítkově a Přerově.¹⁴ Posledním místem, které bylo pro JUDr. Š. Dupela osudovým, bylo Uherské Hradiště. Dne 2. ledna 1939 nastoupil

1. Škpt. JUDr. Štěpán Dupel (1. zprava) s kolegy u Vrchního polního soudu 1.čs. arm. sboru v SSSR.

JUDr. Š. Dupel místo okresního soudce u Krajského soudu v Uherském Hradišti, kde setrval až do svého odchodu do čs. zahraniční armády na začátku prosince 1939.

Po okupaci se zapojil do činnosti Obrany národa, v níž zastával spolu s JUDr. Teodorem Poledníkem funkci zpravodajského důstojníka štábu Krajského velitelství ON v Uherském Hradišti.¹⁵

Dne 30. listopadu 1939 překročil npor. JUDr. Š. Dupel slovenské hranice a po týdenním putování přes Slovensko a Maďarsko se 5. prosince 1939 v Budapešti přihlásil na francouzském konzulátě. Spolu s dalšími emigranty se dostal přes jugoslávské hranice a v Bělehradě se přihlásil 15. prosince 1939 na čs. velvyslanectví, kde byl o den později odveden do čs. armády.

Z Bělehradu pak odjel s transportem dobrovolníků do čs. armády ve Francii. Dne 14. ledna 1940 byl prezentován v táboře čs. jednotek v jihofrancouzském městě Agde. Jako záložní nadporučík pěchoty byl ustanoven velitelem čety 3. a později 11. roty pěšího pluku č.1. Vzhledem ke své vysokoškolské právní kvalifikaci byl 1. dubna 1940 přeřazen do stavovské skupiny důstojníků justiční služby a ve funkci vyšetřujícího soudce přešel k čs. vojenskému soudu v Béziers.

„Jako prokurátor se obětavě ujal soudních případů, aby je připravil k projednávání,“ jak později hodnotil pplk. gšt. Alois Fišera činnost npor. JUDr. Š. Dupela u čs. divizního soudu v Béziers, „projednával je s velmi vysokým pochopením, jak pro potřebu vojenské kázně, tak pro lidskou stránku věci a zvláštní situaci čs. vojska. Velmi vážný, poctivý a svědomitý voják s vysoko vyvinutým smyslem pro vojáka. Věci velmi oddaný, naprosto spolehlivý.“¹⁶

Ústup Francií i následnou evakuaci do Velké Británie na lodi „Mohamed Ali el Kebir“ prodělal se svými přáteli a kolegy soudci z Uherského Hradiště, se kterými se shledal u čs. divizního soudu nebo během evakuace velitelství 1. čs. divize ve Francii. Spolu s npor. JUDr. Duplem odjížděli z Francie npor. JUDr. Alois Buzrla a npor. JUDr. Jaroslav Němec, oba přátelé od Okresního soudu v Uherském Hradišti, dále npor. Stanislav Adam, který byl zařazen přímo u Čs. vojenské správy, a další kolegové především od čs. divizního soudu.

Po přistání v Liverpoolu 7. července 1940 odešel npor. JUDr. Š. Dupel spolu s ostatními vojáky do přechodného ubytování ve stanovém táboře v Cholmondeley Parku. 9. července 1940 svolal náčelník štábu 1. divize všechny důstojníky čs. divizního soudu a oznámil jim zprávu o rozpuštění divizního soudu. Všichni důstojníci měli být zařazeni k jednotkám zbraní či služeb. Pouze npor. JUDr. Š. Dupel zůstal dál u velitelství divize jako právní poradce a na nečinnost si rozhodně nemohl stěžovat. Dne 12. srpna 1940 byl npor. just. JUDr. Š. Dupel přidělen k náhradní rotě Náhradního tělesa, kam byla zařazena většina justičních důstojníků.¹⁷

16. října 1940 se čs. samostatná brigáda přestěhovala do malého lázeňského města Leamington Spa. Velitelství Náhradního tělesa, kde byl npor. JUDr. Š. Dupel zařazen, se nastěhovalo hned vedle velitelství brigády do ulice Newbold Terrace 23. Npor. Dupel se nastěhoval do IV. poschodí, které obýval ještě s dalšími justičními důstojníky – npor. Dr. Jaroslavem Němcem, por. Dr. Velenem Fanderlíkem, npor. Dr. Zdeňkem Bělským, npor. Dr. Pavlem Hartmanem a npor. Dr. Oldřichem Maláčem. 26. října 1940 podepsal prezident republiky dekret o zřízení čs. vojenských soudů na území Velké Británie. V listopadu 1940 Ministerstvo národní obrany vytvořilo právní komisi za předsednictví npor. JUDr. Š. Dupela. Protože podle prezidentova dekretu v dohodě s Brity měly čs. vojenské soudy soudit podle čs. práva, bylo hlavním úkolem komise opatřit a rozmnožit potřebné předpisy. Npor. JUDr. Š. Dupel se dostal do obtížné situace, neboť měl k dispozici pouze jeden exemplář vojenského trestního zákona a voj. trestního řádu. Nezbylo mu tedy nic jiného, než se svými podřízenými opisovat a rozmnožovat vojenský trestní zákon a řád stejně jako jiné předpisy.¹⁸

Npor. Š. Dupel byl jeden z důstojníků, který své národní cítění dával najevo nejen slovy, ale také skutky. Jako vlastenecky založený důstojník se projevil například na podzim 1941, když se po zasedání Státní rady v Londýně začaly po čs. brigádě trousit zprávy o tom, že do

Státní rady mají být přibráni němečtí sociální demokraté soustředění kolem bývalého předsedy německé soc. demokracie v ČSR poslance Wenzela Jaksche. V souvislosti s tím se objevily také zprávy, že sudetští Němci mají být přibráni ve větším počtu do čs. zahraniční armády. S touto zprávou nastal v čs. brigádě velký rozruch, který po vystoupení ministra národní obrany div. gen. S. Ingra na shromáždění velitelů, kdy je oficiálně seznámil s rozhodnutím povolát do armády větší počet Němců, přerostl málem v otevřenou vzpou-ru. Zvláště u pěšího praporu I podalo několik důstojníků žádost, aby v případě náboru Němců byli zproštěni velitelských míst, protože pokládali tuto okolnost za neslučitelnou s ideou celého odboje. O celé složité situaci podal zprávu přednostovi II. odboru (zpravodajského) MNO plk. gšt. Františku Moravcovi zpravodajský důstojník čs. brigády mjr. gšt. Jan Krček. Ve své zprávě z 26. října 1941 sděloval plk. Moravcovi mimo jiné také to, že „... projevílo ještě několik důstojníků rozhodnutí vystoupit z armády a nebo podstoupit i nej- přísnější důsledky svého rozhodnutí, kdyby byla věc uskutečněna. Z těchto osob mohu uvést jako nejmarkantnější příklady přednostu polního soudu I. stolice npor. JUDr. Dupela a vojenského prokurátora ppor. JUDr. Trojánka.“¹⁹ Celá situace se uklidnila až po příjezdu prezidenta republiky k brigádě a po jeho rozhovoru s mužstvem a důstojníky.

Npor. Š. Dupel, ačkoliv už nebyl nejmladší, přihlásil se dobrovolně pro vysazení na území Protektorátu. Tento drobný muž v kostěných brýlích také absolvoval parašutistický výcvik od 10. do 18. května 1942 celkem s pěti seskoky a v době, kdy již byl předsedou polního soudu, zúčastnil se fyzicky velmi náročného kurzu útočného boje tzv. Assault course ve Skotsku od 20. srpna do 20. září 1942.²⁰

27. prosince 1940 byl npor. JUDr. Š. Dupel jmenován předsedou polního soudu I. stolice a 11. ledna 1941 za přítomnosti předsedy vrchního polního soudu npor. JUDr. Aloise Buzrly a brig. gen. Bohuslava Neumanna – Miroslava, zastupujícího ministra nár. obrany, slavnostně složil přísahu. V čele polního soudu I. stolice stál až do jara 1944, kdy byl 18. března 1944 jmenován předsedou vrchního polního soudu v Londýně. Z této nové funkce se však těšil jen krátce, protože 21. června 1944 byl jmenován předsedou vrchního polního soudu I. čs. sboru v SSSR. 16. července 1944 kpt. JUDr. Štěpán Dupel definitivně opustil Velkou Británii a odjel do SSSR. Po příjezdu do SSSR byl na krátkou dobu umístěn k I. čs. náhradnímu pluku a 22. září 1944 se ujal funkce předsedy Vrchního polního soudu I. čs. armádního sboru v SSSR.²¹ Převzal funkci právě v době, kdy probíhala později tolik diskutovaná karpatsko-dukelská operace. A právě v souvislosti s ní měl také plné ruce práce především s případy zběhnutí či neuposlechnutí rozkazu.

Přibližně v téže době na podzim 1944, kdy se jednotky I. čs. armádního sboru vyčerpávaly v nekonečných krvavých ztečích a protiútocích, došlo k vrchnímu polnímu soudu odvolání v trestní věci proti npor. prov. Martinu Holzerovi. Jednalo se o starší záležitost týkající se ještě bitvy u Sokolova. Podle obžaloby se proviantní důstojník npor. Holzer dopustil neuposlechnutí rozkazu a zběhnutí a byl za to polním soudem I. stolice za předsednictví dr. Otty Wintersteina odsouzen k trestu smrti zastřelením. Tehdy se projevil špkt. JUDr. Štěpán Dupel nejen jako člověk, ale také jako odborník na svém místě a prokázal skutečně výtečnou znalost trestního řádu a práva. Bohužel dostal se tím do konfliktu s nadřízenými. Špkt. JUDr. Dupel během rozhovoru s vojenským prokurátorem npor. JUDr. J. Němcem podotkl, že vrchní vojenský soud uloží pravděpodobně Holzerovi trest na svobodě. Důvodů k tomuto rozhodnutí měl špkt. Dupel několik. Jednak v době, kdy se proces konal, byla u jednotky vystupňovaná atmosféra nenávisti dožadující se trestu smrti pro Holzera a celý proces byl velmi povrchně připraven. Druhým a to závažnějším důvodem bylo to, že špkt. JUDr. Dupel našel rozhodnutí rakouského nejvyššího vojenského soudu, podle něhož zběhnutí za války nelze u „důstojníků vozatajstva“ trestat smrtí, nýbrž jen trestem na svobodě. A za „důstojníky vozatajstva“ se v té době u I. čs. sboru považovali proviantní důstojníci. Podle přesvědčení špkt. Dupela ani nešlo Holzerovi trest smrti uložit. Senát vrchního polního soudu zasedal za několik dní, zasedání bylo neveřejné a proti rozsudku nebylo v tzv. polním řízení žádné odvolání. Podle očekávání senát po prozkoumání

materiálu zrušil rozsudek polního soudu I. stolice a odsoudil Holzera k trestu na svobodě a k degradaci. Odůvodnění rozsudku se mimo jiné opíralo o rozhodnutí rakousko-uherského nejvyššího vojenského soudu. JUDr. Štěpán Dupel stejně jako npor. Němec byli z tohoto rozhodnutí rádi, protože oba považovali trest smrti za nepřiměřený.

Po několika dnech od vynesení rozsudku přišel z velitelství sboru vzkaz, aby se Dr. Dupel s Dr. Němcem dostavili ke gen. L. Svobodovi. Gen. Svoboda tvrdě zaútočil proti Dr. Dupelovi a nekompromisně požadoval vykonání původního rozsudku smrti. Dr. Dupel zcela klidně přednesl všechny argumenty pro rozhodnutí vrchního polního soudu a stále odporujícímu Svobodovi nakonec oznámil, že rozsudek se nedá zrušit. Svoboda nakonec odmítl rozsudek podepsat, na což Dupel reagoval tím, že odsouzeného okamžitě propustí. Svoboda nakonec podepsal.²² Přes tento konflikt gen. Svoboda na Dr. Dupela nezanevřel. Ve svém hodnocení ze 17. ledna 1945 gen. L. Svoboda o škpt. Dupelovi uvedl, že je „rozvážný, zodpovědný, samostatný, důsledný. Jako přednosta vrch. pol. soudu osvědčil se výtečně.“²³ V čele vrchního polního soudu 1. čs. sboru zůstal až do konce války. Po osvobození působil jako předseda vrchního polního soudu v Praze až do 1. ledna 1946, kdy již v hodnosti podplukovníka just. v zál. byl přemístěn k Nejvyššímu vojenskému soudu v Praze a 1. ledna 1948 byl dekretem prezidenta republiky ustanoven náměstkem vrchního vojenského prokurátora a pověřen vedením tohoto úřadu s pravomocí přednosty, záhy nato v dubnu 1948 byl dekretem prezidenta z funkce voj. prokurátora odvolán a jako rada nastoupil k Nejvyššímu vojenskému soudu. To už se pomalu začaly stahovat černé mraky nad všemi, kteří sloužili na západě, a zvláště soudci, advokáti či jiní státní zaměstnanci vzeší z poměrů předválečné republiky nebyli u tvůrců nových poměrů příliš oblíbeni. 30. června 1948 byl odvolán z funkce rady Nejvyššího vojenského soudu, přemístěn k Ministerstvu národní obrany, kde pracoval jako právní referent odvolacího kárného výboru. V červenci 1949 byl poslán na dovolenou s čekáním a 1. ledna 1950 byl ze služeb čs. armády v hodnosti plu-

2. Vojenští soudci: zleva – JUDr. Velen Fanderlík z Brna, JUDr. Jaroslav Němec, Jaroš.

kovníka definitivně propuštěn.²⁴ Po odchodu z armády Dupel pracoval u různých podniků, nejdéle jako právní referent a kontraktační úředník u ředitelství Pramene ve Frýdku - Místku. Životní cesta Dr. Š. Dupela se uzavřela 2. srpna 1967 v Ostravě - Vítkovicích.²⁵

Nejbližším spolupracovníkem a také přítelem Š. Dupela během jeho působení ve Francii, Velké Británii i v SSSR byl **podporučík pěchoty v záloze JUDr. Jaroslav Němec**. Na rozdíl od svých předchůdců se narodil v hradištském kraji, vyrůstal v něm a získal k němu velmi hluboký vztah. Narodil se 23. března 1910 v Ořechově v rodině řídicího učitele. V Ořechově také získal základní vzdělání na obecné a měšťanské škole, které pak dále rozšířil studiem na reálném gymnáziu v Uherském Hradišti v letech 1920 až 1929. Po maturitě nastoupil na Právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, kterou ukončil v roce 1936. Základní vojenskou službu vykonal v letech 1936 až 1938 u pěšího pluku č. 37, horského pluku č. 3 a hraničářského praporu č. 5.

Během zářijové mobilizace 1938 zastával funkci samostatného proviantního důstojníka hraničářského praporu č. 5. Po demobilizaci se vrátil zpět na Moravu a až do svého odchodu do zahraničí v prosinci 1939 žil u svých rodičů v Polešovicích čp. 519. Současně také nastoupil v únoru 1939 jako právníký praktikant ke Krajskému soudu v Uherském Hradišti. Po okupaci se zapojil do činnosti ilegální Obrany národa v Uherském Hradišti, v které byl pověřen funkcí proviantního důstojníka a posléze velitelem praporu. Po zahájení zatýkání členů Obrany národa na konci listopadu 1939 odjel 13. prosince 1939 na padělaný cestovní pas do Bělehradu, kde se o den později přihlásil do čs. armády. V Bělehradě strávil pouze jeden den a hned 14. prosince 1939 odplul s transportem dalších čs. vojáků do Francie. Do Agde, tábora čs. jednotek ve Francii, se dostal až za měsíc 14. ledna 1940 a byl přidělen k praporemni doprovodné rotě 3. pěšího pluku č. 2 ve funkci velitele čety. Vzhledem ke své vysokoškolské kvalifikaci byl 1. dubna 1940 přemístěn do stavovské skupiny důstojníků justiční služby v záloze a 20. dubna 1940 přešel jako vyšetřující soudce k Čs. vojenskému soudu v Béziers. U vojenského soudu se setkal se svým přítelem a kolegou od Okresního soudu v Uherském Hradišti npor. JUDr. Štěpánem Duplem. Od té doby se z nich stala téměř nerozlučná dvojice a společně se také vrátili do osvobozené vlasti.

Pplk. gšt. Alois Fišera, náčelník štábu 1. čs. divize ve Francii, hodnotil ppor. JUDr. J. Němce během jeho působení u pěší čety a později u čs. divizního soudu v Béziers jako právníka a velitele, který je „velmi jemný a inteligentní, ukázněný a obětavý v práci, poměr k podřízeným odměřený, avšak s nevšedním zájmem a neb po všech stránkách, čímž vzbuzuje plnou důvěru a podmaňuje, vliv je u rotý nápadný vysokou morálkou mužstva. Naprosto poctivý a oblíbený voják i kamarád. Projevil lepší snahu i píli. Oddán bez zřetele na jakékoliv jiné zájmy národnostní věci. V kritických chvílích ve Francii zůstal pevný a rozhodný, na frontě nebyl.“ Pplk. gšt. Fišera jej doporučil jako velitele čety nebo člena soudu.²⁶

Členové čs. divizního soudu npor. JUDr. Š. Dupel, ppor. JUDr. J. Němec, por. JUDr. V. Fanderlík ustupovali přes Francii a následně i z ní spolu s dalšími kolegy působícími přímo u Čs. vojenské správy Čs. národního výboru npor. JUDr. A. Buzrlou, por. pěch. Vladislavem Perutkou a npor. S. Adamem. Všichni společně se také 6. července 1940 nalodili na palubu egyptské lodi „Mohamed Ali el Kebir“ a druhý den vpluli do liverpoolského přístavu. „Zavazadla byla odvezena na kamióny čekající v přístavu a poté jsme začali z lodí sestupovat napřed my vojáci,“ později vzpomínal JUDr. J. Němec, „z břehu nám kývali polští letci a v přístavu samém nás vítaly jásotem davy lidí. Pochodovali jsme jejich přátelským kordónem dost dlouho, téměř až k nádraží, kde již čekal vlak, který vyjel, jen jsme se usadili.“ Večer po vylození byli již všichni ve stanovém táboře v Cholmondeley Parku. Po rozpuštění čs. divizního soudu odešli justiční důstojníci k různým jednotkám zbraní a služeb. Vzhledem k velkému nadbytku důstojníků byl zřízen důstojnický prapor pod vedením mjr. Blovica a k jeho 2. rotě byl přidělen ppor. JUDr. J. Němec. Později se vrátil ke své mateřské jednotce pěšímu pluku 2, reorganizovanému na prapor, k velitelské rotě.

Postupně, s příchodem zbytků čs. divize z Francie, se v táboře setkávali rodáci, členové

podzemních organizací či známí z budapeštských věznic a z bělehradského pobytu. 23. června 1940 vyhledal ppor. JUDr. J. Němce a por. JUDr. A. Buzrlu v jeho stanovém příbytku por. pěch. V. Perutka s rtm. Vladimírem Hrabcem a spolu jim navrhli, aby se uskutečnilo setkání členů Obrany národa z Uherského Hradiště. Němec společně s Buzrlou navrhl, aby proběhlo setkání všech vojáků – rodáků z Moravského Slovácka. A to se jim také povedlo. Hned napoprvé se na louce vedle polní kaple sešlo více než 150 vojáků z Moravského Slovácka. Dr. Buzrla navrhl vytvořit „Slováckou obci“ podle vzoru „Slováckých krúžků“, které existovaly doma před válkou. Vzniklo tak svérázné sdružení, které za krátkou dobu získalo věhlas především díky krojovanému souboru a cimbálové kapele, v které se sešli členové předválečného brněnského Slováckého krúžku (čet. asp. Antonín Bartoš z Lanžhota, svob. Miroslav Šenk a Pavel Retter z Uherského Hradiště, čet. asp. Josef Filipovič z Hodonína, čet. asp. MUDr. Karel Macháček z Vikoše a také ppor. JUDr. Jaroslav Němec). Ppor. JUDr. J. Němec spolu s npor. Stanislavem Adamem z Kyjova se stali dušič „Slováckého krúžku.“ Záhy po založení začal „Slovácký krúžek“ také vystupovat v rámci různých propagačních akcí ve prospěch čs. zahraničního odboje. Už 28. července 1940 vystoupil poprvé před anglickým obecnstvem v „Gaumont Palace“ v Chestru. Další vystoupení proběhla pak 28. září 1940 u příležitosti odhalení pomníku na památku pobytu čs. armády v Cholmondeley Parku v Chestru, jehož autorem byl sochař des. František Bělský. Poslední vystoupení před odjezdem čs. brigády z Cholmondeley se uskutečnilo 15. října 1940 ve Woolverhamptonu za velkého úspěchu u anglických diváků. Před odchodem z Cholmondeley čítal „Slovácký krúžek“ více než 500 členů. Činnost „Slováckého krúžku“ pokračovala i v dalších letech. Dokonce vyvíjel i publikační činnost. V roce 1941 členové „Slováckého krúžku“ připravili k vydání „Slováckou ročenku“ a o rok později „Slovácký sborníček.“ Na jaře 1941 vyšla nákladem archivního oddělení 1. čs. samostatné brigády útlá knížečka „Stařeček spomínajú“ autora Jiřího Jiřího, což byl pseudonym ppor. JUDr. J. Němce. V úvodu se obrací k vojákům: „Přešli jste kus světa, chlapi! Viděli jste slávu i pád Francie, odvahu i zbabělost. Změnili jste se po mnoha stránkách, ale ne po té hlavní. Jdete dál za svobodou Československa přímo a poctivě a snad ještě tvrději než dříve. Podali jste si ruce bratrsky první, chcete být jedním z pilířů nového, pevného a bratrského Československa, nabízíte věrnost každému, kdo jedná jako vy. Domov vám připomínám. Veselými historkami neboť smutných jste zažili všichni dost, dialektem, písní, vším co je součástí věrného českého srdce moravského Slovácka.“ Těmito několika větami úvodu vysvětluje ppor. J. Němec, proč knihu s podtitulkem Veselé historky Slovácka vůbec napsal.

Když měl npor. JUDr. J. Němec 5. června 1943 svatbu s Jarmilou Ježkovou, konala se velká oslava s cimbálovou muzikou „Slováckého krúžku“ v Národním domě v Londýně.²⁷

S Cholmondeley Parkem se ppor. JUDr. J. Němec rozloučil 16. října 1940 a s náhradním tělesem, kam byl přidělen, se přestěhoval do lázeňského města Leamington Spa, do ulice Newbold Terrace 23, kde bydlel s dalšími justičními důstojníky. Po 26. říjnu 1940, kdy prezident vydal dekret o zřízení čs. vojenských soudů ve Velké Británii, byl ppor. JUDr. J. Němec přidělen k npor. JUDr. Š. Dupelovi a pomáhal mu s rozmnožováním soudních předpisů, trestního zákona a trestního řádu. Ppor. Němec usiloval, aby získal místo odpovídající jeho kvalifikaci, což se mu podařilo 27. prosince 1940, kdy z MNO dostal vyznamenání, že byl ustanoven přiděleným důstojníkem k vrchnímu polnímu prokurátorovi v Londýně (kpt. JUDr. Karel Fink), u kterého se připravoval pro výkon soudcovské služby. Aby ji mohl vykonávat, musel požádat ppor. JUDr. J. Němec o aktivování ve stavovské skupině justičních důstojníků. Poté se stal aspirantem důstojníka justiční služby a mohl vykonat soudcovskou zkoušku, kterou také úspěšně 28. května 1942 složil a 2. července 1942 byl přidělen jako člen k polnímu soudu I. stolice v Londýně, kde se opět sešel se svými známými předsedou soudu npor. JUDr. Štěpánem Duplem a npor. JUDr. Velenem Fanderlíkem. JUDr. Štěpán Dupel o svém podřízeném do kvalifikačního záznamu uvedl, že „jako vyšetřující soudce, jakož i v vedení přelíčení projevil vysoký postřech, jakož i výborné znalosti formálního i materiálního vojenského práva i předpisů. Rovněž ve styku

3. Poručík JUDr. Alois Buzrla.

4. Zakladatelé Slovákckého krúžku : zleva npor. Stanislav Adam z Kyjova, por. Vladislav Perutka z Uherského Hradiště a por. JUDr. Alois Buzrla.

se stranami výborný, státoobčansky a národně naprosto spolehlivý, zodpovědný a poctivý.²⁸

V polovině března 1943 byl npor. JUDr. J. Němec jmenován polním prokurátorem čs. sam. brigády a přestěhoval se na sever Anglie do Peterborough, posádkového města naší brigády. Na počátku r. 1944 navštívil na MNO, Piccadilly 134, svého nadřízeného, vrchního polního prokurátora špkt. JUDr. Karla Finka. Po projednání soudcovských a prokurátorských záležitostí obdržel Němec od Finka nabídku místa vrchního polního prokurátora 1. čs. armádního sboru v SSSR, kterou také po poradě s tehdy vážně nemocnou manželkou přijal. Oficiálně byl do funkce vrchního prokurátora jmenován 7. dubna 1944 a svůj úřad předal zatímně ustanovenému polnímu prokurátorovi, npor. JUDr. Hanušovi Fischlovi.²⁹

Na konci léta 1944 ve společnosti dalších 96 důstojníků opustil Velkou Británii. V konvoji plujícím ze skotského Greenocku přes Gibraltar do Port Saidu, odkud dále pokračovali vlakem do Haify a Damašku, dále přes Basru, Bagdád, Teherán, Baku až do cílového místa v Moskvě. V Moskvě zůstal až do listopadu 1944, protože se musel v nemocnici vyléčit z tropické horečky. K vrchnímu polnímu soudu se dostal až 11. listopadu 1944. Tehdy byl soud už v plné práci. Npor. JUDr. Němec se vedle běžných případů musel zabývat také případy vážnějšími, a to hlavně politicky, jak se to stalo ve výše vzpomenutém případě proviantního důstojníka npor. M. Holzera. Dalším případem, který byl komplikovaný tehdejší politickou situací, byl případ bývalého příslušníka 1. čs. arm. sboru ppor. v zál. Ivana Turjanicy, tehdy přiděleného Úřadu vládního delegáta. Turjanica se zapojil velmi aktivně do agitace za odtržení Podkarpatské Rusi od ČSR a za její připojení k SSSR. Vrchní polní prokurátor npor. JUDr. J. Němec vydal polnímu prokurátorovi příkaz, aby vydal na Turjanicu zatykač podle zákona na ochranu republiky. Nakonec za přispění velitele sboru gen.L. Svobody bylo celé trestní stíhání zastaveno.³⁰

Jako vrchní polní prokurátor u 1. čs. arm. sboru působil až do konce války. Po osvobození odešel do civilního zaměstnání a začal pracovat na Ministerstvu vnitra, odkud po únorových údalostech byl propuštěn a našel si zaměstnání na Ministerstvu unifikací, kde pracoval jako odborový rada. Na začátku května 1948 kabinet Ministerstva vnitra požádal Oblastní úřadovnu Státní bezpečnosti v Praze, oddělení F o prověření národní a státoobčanské spolehlivosti odborového rady JUDr. J. Němce. Podle následujících šetření JUDr. J. Němec neměl kladný poměr k SSSR ani k socialismu, byl hodnocen jako reakcionář, který má sice dobrou pracovní výkonnost, ale silně inklinuje pro západní ideologii.³¹

1. října 1950 překročil ilegálně hranice do Německa a 1952 odešel do USA, kde absolvoval knihovnickou školu na Katolické univerzitě ve Washingtonu. Pracoval jako knihovník specializovaný na bibliografii a historii soudního lékařství ve Státní lékařské knihovně v Bethesda u Washingtonu až do odchodu do důchodu v r. 1976. Dr. Jaroslav Němec zemřel 7. října 1992 ve Washingtonu.

Skupinu soudců v zahraničním odboji uzavíral další okresní soudce z Uherského Hradiště **poručík jezdeckta v záloze JUDr. Alois Buzrla**. Narodil se 27. května 1904 v Moravském Žižkově č.p. 346 v tehdejším politickém okrese Hodoníně v maloroľnické rodině. Středoškolské vzdělání získal na Reformním reálném gymnáziu v Břeclavi, Novém Meste nad Váhom a v Lučenci. Od r. 1926 studoval na Právnické fakultě Komenského univerzity v Bratislavě, kterou ukončil v r. 1931 a ještě téhož roku byl promován na doktora práv. V říjnu 1931 nastoupil vojenskou službu k dragounskému pluku č. 11. „Krále Carola II. Rumunského“ v Bratislavě. Během prezenční vojenské služby absolvoval Vozatajské učiliště Školy na důstojníky vozatajstva a pomocného zdravotnictva v záloze v Bratislavě a kvalifikaci velitele setniny získal v červenci 1938 u vozatajské eskadrony 9. dragounského pluku č. 3 „Svatopluka, knížete Velkomoravského“ v Komárně. V době mobilizace v září 1938 byl zařazen u vozatajské eskadrony 18. drag. pluku č. 11, jako velitel vozatajského doplňku pro mostní soupravu.³²

Po ukončení právnické fakulty nastoupil jako právnický praktikant a později jako asistent, jak byl v předválečných letech označován právník v přípravné službě soudcovské u Krajského soudu v Bratislavě.³³ Jako okresní soudce působil v Bratislavě až do 16. dubna 1939, kdy musel jako soudce české národnosti odejít. Vrátil se zpět na rodné Slovácko a 11. června 1939 jako okresní soudce civilní nastoupil k Okresnímu soudu do Uherského Hradiště, kam se se svou manželkou Boženou přestěhoval do bytu na Palackého náměstí č. 238. Dr. Buzrla se zúčastnil práce v Obraně národa a 4. ledna 1940 na protektorátní pas odjel přes Sodoměřice do Bratislavy, kde měl do 18. ledna „rozhovory s kulturními a politickými činiteli slovenskými stojícími proti vládě“ a současně si opatřoval maďarské a jugoslávské vízum pro odjezd do Bělehradu, kde se chtěl připojit k čs. zahraniční akci. 20. ledna 1940 přijel do Bělehradu, odkud 3. února 1940 odjel do Splitu a lodí pak dále do Marseille.

Dne 8. února 1940 přijel do Paříže a jako záložní důstojník jezdeckta v hodnosti poručíka byl zařazen k Vojenské správě Československého národního výboru ke II. odboru, 2. oddělení, které mělo na starosti otázky materiální, hospodářskou evidenci podřízených vojenských orgánů, všechny finanční výdaje z válečného rozpočtu a finanční závazky čs. vojenské správy vůči francouzské vládě.³⁴ Por. JUDr. A. Buzrla byl přeřazen do stavovské skupiny justičních důstojníků a u 2. oddělení, II. odboru Vojenské správy působil jako odborník pro věci právní a sociální. Přednostou II. odboru plk. Jaroslavem Vedralem-Sázavským byl hodnocen jako velmi svědomitý a spolehlivý pracovník, který „v novém prostředí, téměř bez pomůcek, pracoval sice svědomitě, ale pomalu, což se dalo vysvětlit a omluvit uvedenými okolnostmi. Zdráv a schopný v řadové službě v poli, ale jako původem vozatajec se asi sotva uplatní ve své zbraní.“

Z Francie evakuoval 6. července 1940 ve společnosti svého kolegy por. pěch. v zál. Vladislava Perutky z Uherského Hradiště rovněž zařazeného u 2. odd. II. odboru a s kolegy od čs. vojenského soudu do Velké Británie.

V stanovém táboře v Cholmondeley Parku zůstal jen krátce a 26. srpna 1940 byl povolán ke vznikajícímu Ministerstvu národní obrany, v kterém byl zařazen jako přidělený důstojník k 1. oddělení II. odboru, které mělo na starosti záležitosti organizační a výcvikové. Jako právní referent se podílel na vytváření statutu a organizace čs. vojenského soudnictví ve Velké Británii.

Na začátku října 1941 byl ustanoven přednostou vrchního polního soudu v Londýně. Svým přímým nadřízeným ministrem nár. obrany div. gen. Sergějem Ingrem byl hodnocen sice jako poněkud pomalý a málo pružný, ale na druhé straně se to snažil nahradit plíli a důsledností, „...vysoká funkce, kterou zastává, ho činí poněkud domýšlivě autoritářským

a někdy až malicherným.⁴³⁵ Z hodnocení Ingra vyplývá, že Buzrla u svého nadřízeného nebyl příliš oblíbený.

Kpt. JUDr. Buzrla se snažil také rozšířit si vzdělání. 30. prosince 1943 se obrátil na Ministerstvo vnitra, školský odbor, se žádostí o zaplacení příslušných studijních poplatků a pomůcek, protože v jarním semestru od 11. ledna do 11. března 1944 měl studovat na London School of Economic and Political Science v Cambridge. Univerzitu skutečně pak navštěvoval.³⁶

Rozhodnutím ministra národní obrany div. gen. Sergěje Ingra z 15. února 1944 byl kpt. JUDr. Alois Buzrla určen za předsedu vrchního polního soudu v SSSR, s jehož zřízením vyslovily sovětské orgány souhlas už 9. února 1944. Buzrlovu funkci předsedy vrch. pol. soudu v Londýně měl převzít kpt. JUDr. Š. Dupel. Buzrla však odmítl uposlechnout rozkaz ministra nár. obrany a do SSSR nechtěl za žádnou cenu odjet. Ingr se na Buzrlovu žádost pokusil zrušit jeho přidělení do SSSR, ale když zjistil, že kpt. Buzrla má již od sovětů uděleno vstupní vízum, nechtěl už znovu žádat sovětské úřady o změnu. Nicméně kpt. JUDr. Buzrla tvrdohlavě trval na svém a do SSSR místo něho odjel kpt. JUDr. Š. Dupel s npor. JUDr. J. Němcem. Důvodů tak tvrdošíjného odmítání ze strany Buzrly bylo jistě několik. Byl si patrně vědom špatných poměrů a nevalné životní úrovně v SSSR, která se nedala srovnat se slušnou životní úrovní v Anglii, přestože Anglie byla již značně vyčerpána. Později Ingr do úředního záznamu uvedl, že Buzrla odmítal odjet do SSSR ani ne tak z důvodů ideových, jako spíše prestižních, protože si myslel, že funkce předsedy vrchního polního soudu v Londýně je vyšší. Nicméně svým odmítnutím zkomplikoval gen. Ingrovi situaci a tím ho také popudil proti sobě.

Následky tvrdošíjného odmítání nedaly na sebe dlouho čekat. Výnosem MNO ze 7. dubna 1944 byl kpt. JUDr. Buzrla zproštěn funkce předsedy vrchního polního soudu a podle dalšího nařízení svou funkci předal 12. dubna 1944. Tímto zproštěním funkce se ocitl ve stavovské skupině justičních důstojníků čekajících na své zařazení do funkce, jinak řečeno byl sesazen z úřadu respektive zproštěn služby. 11. dubna 1944 kpt. Buzrla podal protest prezidentu republiky, předsedovi vlády, ministru spravedlnosti a ministru národní obrany. Ve svém protestu mimo jiné uvedl: „Tento zásah do soudcovské neodvislosti způsobil mi hluboký duševní ořes, ... v důsledku duševního ořesu, čímž se značně zhoršila má srdeční vada, nejsem již ve stavu převzítí novou funkci a prosím, abych jí byl zproštěn, neboť nemohl bych ji zastávat svědomitě podle nejlepšího vědomí a svědomí. Současně prosím, abych nebyl ustanovován resp. odeslán do SSSR jako soudcovský činitel, neboť bych nemohl splnit úkol tak vážný jako je spravedlnost.“ Těch několik zmínek o zdravotním stavu vyvolalo další řetězec událostí. Dva dny po předložení protestu byl Buzrla vyzván rozkazem, aby se dostavil k lékařským prohlídkám, ač nemocný se nehlásil. Výnosem MNO dostal naříděno, aby se 24. května 1944 dostavil před superarbitrační komisi, což také učinil. MNO mu 12. června 1944 oznámilo, že vzhledem k potvrzenému výsledku superarbitrační komise bude 16. června 1944 propuštěn na 12měsíční trvalou dovolenou, což se rovnalo propuštění ze služby.

Dr. Buzrla z celého průběhu na sebe navazujících událostí nabyl dojmu, že odmítnutí odjezdu do SSSR bylo záminkou k tomu, aby byl záměrně odstraněn z funkce. V tomto přesvědčení jej utvrdil ještě rozhovor s přednostou kanceláře prezidenta republiky Dr. Jaromírem Smutným z 22. února 1944, kterého potkal, právě když se vracel z hlášení u ministra nár. obrany po odmítnutí odjezdu do SSSR, kdy mu dr. J. Smutný sdělil: „Že se ho chtěli zbavit.“³⁷ Nakonec Buzrla armádu přece jen opustil a zásluhou státního tajemníka na Ministerstvu nár. obrany Dr. Jána Lichnera nastoupil 31. srpna 1944 na Ministerstvo zemědělství do funkce přednosty presidia, kterou před tím zastával dr. Fedor Hodža. V této funkci zůstal až do konce války a do ČSR se vrátil přes Košice spolu s dalšími vládními úředníky určenými do I. sledu na počátku května 1945. Do listopadu 1945 pracoval na Ministerstvu zemědělství, odkud přešel na Ministerstvo zahraničí, kde byl až do 15. února 1949. Pak pracoval krátkou dobu na Ministerstvu pro sjednocování zákonů, dále na penziji-

ním oddělení Zemského finančního ředitelství a nakonec od r. 1953 ve Státním úřadě důchodového zabezpečení jako referent právního oddělení. Vzhledem ke své minulosti a také díky stykům s různými osobami poznamenanými minulostí byl dr. Buzrla v nových mocenských strukturách zapsán jako člověk odmítající nové lidově demokratické zřízení. Jako člen lidové strany byl také agenturně sledován církevním odborem II. správy (kontrarozvědky) MV.³⁸

Skupina soudců a advokátů z Uherského Hradiště, ač vyvrcholení kariéry u každého z nich dopadlo různě, se přece jenom velkou měrou zasloužilo o vznik a zdárné působení čs. vojenských soudů na půdě Francie, Velké Británie a později i v SSSR.

Poznámky:

- 1 U každého důstojníka na začátku biografického přehledu uvádím poslední hodnost v čs. předválečné armádě před odchodem do zahraničního odboje.
- 2 VÚA, kvalifikační listina JUDr. Jana E. Vančury.
- 3 Tamtéž.
- 4 AMV, f. 52, sig. 1-553, výpověď Viléma Zimmermanna; AMV, f. 52, sig. 65-4, výpověď Richarda Schetkeho.
- 5 L u b o r N e d b a l, *Období okupace a odboje*. Veselsko, Brno–Veselí nad Moravou. 1999, s. 91.
- 6 VÚA, kvalifikační listina JUDr. Jana E. Vančury; T o m a n B r o d, *Tobrucké krysy*. Praha 1967, s. 7–33.
- 7 VÚA, kvalifikační listina JUDr. Jana E. Vančury.
- 8 Tamtéž.
- 9 T o m a n B r o d, *Tobrucké krysy*. Praha 1967, s. 98–100.
- 10 VÚA, kvalifikační listina JUDr. Jana E. Vančury.
- 11 Tamtéž.
- 12 Státní ústřední archiv (dále SÚA), f. 2, sig. 65/10, zvláštní služební přídavky (funkční) – mjr. JUDr. Vančura a další.
- 13 VÚA, kvalifikační listina JUDr. Jana E. Vančury.
- 14 AMV, f. 302, sig. 139-4, Evidenční list npor. JUDr. Š. Dupla z výcvikového kurzu ve Skotsku v r. 1942.
- 15 VÚA, kmenový list JUDr. Štěpána Dupela.
- 16 VÚA, kvalifikační list JUDr. Štěpána Dupela.
- 17 VÚA, kvalifikační list JUDr. Štěpána Dupela.
- 18 *Na všech frontách. Čechoslováci ve II. světové válce*. Praha 1992, s. 108.
- 19 AMV, f. 302, sig. 72-1, Dopis mjr. gšt. J. Krčka pplk. gšt. F. Moravcovi z 26. října 1941.
- 20 AMV, f. 302, sig. 139-4, Evidenční list JUDr. Š. Dupela z kurzu útočného boje ve Skotsku v r. 1942.
- 21 VÚA, kmenový list JUDr. Štěpána Dupla.
- 22 *Na všech frontách. Čechoslováci ve II. světové válce*. Praha 1992, s. 270–272.
- 23 VÚA, kmenový list JUDr. Štěpána Dupla.
- 24 Tamtéž.
- 25 VÚA, kvalifikační list JUDr. Štěpána Dupla.
- 26 VÚA, kvalifikační list JUDr. Jaroslava Němce.
- 27 Tamtéž; *Na všech frontách. Čechoslováci ve II. světové válce*. Praha 1992, s. 83–101; J i ř í D u n d ě r a, *Slovácký krúžek v Anglii*. Slovácko, č. 43 ze 17. 10. 1995, s. 10.
- 28 VÚA, kvalifikační list JUDr. Jaroslava Němce.
- 29 Tamtéž.
- 30 *Na všech frontách. Čechoslováci ve II. světové válce*. Praha 1992, s. 270–276.
- 31 AMV, f. 305, sig. 11-3, Dr. J. Němec - šetření národní a státní spolehlivosti.
- 32 VÚA, kvalifikační list JUDr. Aloise Buzrly.
- 33 AMV, f. 305, sig. 869-2, *Politická činnost JUDr. A. Buzrly za první republiky, za okupace a po únoru 1948 až do dnešní doby*.

- 34 Vojenská správa ČSNV se dělila na tři odbory: I. odbor vojensko-politický (3 oddělení), II. odbor všeobecně vojenský (2 oddělení) a III. odbor letecký (2 oddělení). Toto rozdělení zůstalo i po vzniku Ministerstva národní obrany v Londýně.
- 35 VÚA, kvalifikační list JUDr. A. Buzrly.
- 36 AMV, f. Z, sig. 6-314/65.
- 37 VÚA, kvalifikační list JUDr. Aloise Buzrly.
- 38 AMV, f. Z, sig. 6-314/65; AMV, f. 305, sig. 869-2, *Politická činnost JUDr. A. Buzrly za první republiky, za okupace a po únoru 1948 až do dnešní doby*.

Mgr. L u b o r N e d b a l (nar. 1967), v roce 1990 absolvoval Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, obor čeština – dějepis. Od roku 1994 pracoval v archivu ministerstva vnitra, od roku 2002 je zaměstnancem Státního okresního archivu v Hodoníně.

The Officers of the Uherské Hradiště Political District in the Czechoslovak Army Abroad 1939–1945

A b s t r a c t

Among the both active and reserve officers from the Uh. Hradiště political district who left the country following its occupation by the Nazis, there were four lawyers: staff captain JUDr. Jan Vančura, lieutenant JUDr. Štěpán Dupel, ensign JUDr. Jaroslav Němec and lieutenant JUDr. Alois Buzrla. They all had in common the past in either judiciary or advocacy in Uherské Hradiště as well as the membership in the non-communist resistance organization Obrana národa (Defense of the Nation). All of them held leading posts either in the organization's headquarters or in the local organizations subordinated to the headquarters. Following the effective Gestapo swoops on the Hradiště resistance, all four of them decide to flee away from the country. Abroad, all of them joined the Czechoslovak exile army. Jan Vančura served at a provost court with Czechoslovak corps in Palestine and Great Britain, while Štěpán Dupel with Jaroslav Němec served in military judiciary with Czechoslovak units in France, Great Britain and the Soviet Union. Alois Buzrla first served at the Military Administration of the Czech National Committee in Paris and later as a chairman of the Supreme Provost Court in London. All four of them returned home after the war ended. Following the Communist coup in 1948, all of them were bullied by the new totalitarian government.

Offiziere aus dem politischen Bezirk Uherské Hradiště in der tschechoslowakischen Auslandarmee 1939–1945

Z u s a m m e n f a s s u n g

Unter den aktiven und Reserveoffizieren aus dem politischen Bezirk Uherské Hradiště, die nach der Okkupation emigrierten, waren auch drei Juristen: Stabskapitän JUDr. Jan Vančura, Oberleutnant JUDr. Štěpán Dupel, Unterleutnant JUDr. Jaroslav Němec und Leutnant JUDr. Alois Buzrla. Allen gemeinsam war die Tätigkeit als Rechtsanwalt oder Richter in Uherské Hradiště und auch die Angehörigkeit zur nichtkommunistischen Widerstandsorganisation Obrana národa (Abwehr der Nation). Alle vier Juristen hatten führende Positionen im Stab oder in einzelnen der Bezirkskommandatur von Obrana národa unterliegenden Organisationen. Nach schweren Eingriffen der Brüner Gestapo in den Reihen der Organisation Obrana národa in Uherské Hradiště haben sich alle obengenannten Reserveoffiziere des Justizdienstes für die Emigration entschlossen. Im Ausland traten alle in die tschechoslowakische Auslandarmee ein. Während Stabskapitän JUDr. Jan Vančura beim Feldgericht bei den tschechoslowakischen Einheiten in Palästina und Großbritannien tätig war, dienten Oberleutnant JUDr. Štěpán Dupel und Unterleutnant JUDr. Jaroslav Němec im Militärgerichtsbe- reich bei den tschechoslowakischen Einheiten in Frankreich, Großbritannien und in der Sowjetuni- on. Leutnant JUDr. Alois Buzrla war zuerst bei der Militärverwaltung des Tschechoslowakischen

Nationalausschusses in Paris tätig, später als Vorstand des Oberfeldgerichts in London. Alle vier Juristen kehrten nach dem Kriegsende in die Heimat zurück. Nach dem Februar 1948 waren alle wegen ihrer Angehörigkeit zur tschechoslowakischen Auslandsarmee persekuiert.

PROMĚNY BUCHLOVANOVY „POLUŠKY“

Pavel Portl, Slezská univerzita, Opava

Jméno Bedřicha Beneše Buchlovana je nerozlučně spjato s kulturním rozvojem hradištského kraje po první světové válce. Jeho literární tvorba má značné rozpětí, přesto dosud nebyla náležitě zhodnocena, a tak nás neudiví, že ani neznáme osudy některých Buchlovanových děl.

Když Moravské kolo spisovatelů v Brně vydalo báseň *O malíři, Polušce a paní* (1924), měl Bedřich Beneš Buchlovan (1885–1953) za sebou již mnoho básnických pokusů.¹ Do literatury vstoupil na počátku 20. století, jen několik let po uveřejnění manifestu České moderny v časopise *Rozhledy* (1895). Již jako sedmnáctiletý, tehdy ještě jako student učitelského ústavu v Kroměříži, otiskl Buchlovan své básně v časopise *Květy*, poté následovaly další např. ve *Vitrince*, v *Besedách Času* nebo v *Neumannových Šibeničkách*.

Jeho první verše byly poznamenány symbolistně-dekadentní poetikou (*Ostrovky*, nevyd.), jiné představují autora jako bytostného ironika (*Marcel Schlaf, jeho sny, pokušení a dekadence, jakož i k rozumnému životu navrácení*, 1907; *Kratochvilný příběh Lva Kefase Výtečnicka*, 1914; obě díla pod pseud. Ben Walther). Pro všechny však byla příznačná Buchlovanova touha vyprávět příběh a epická forma jeho básní odkazuje k hlubším literárním kořenům a vzorům – k Erbenovi, Čelakovskému či k Nerudovi.

Báseň *O malíři, Polušce a paní*

Báseň *O malíři, Polušce a paní* začal Bedřich Beneš Buchlovan psát zřejmě někdy v letech 1918–1919 jako druhou část volného básnického triptychu ze Slovácka. Jeho první část, *Prastrýce Jáchyma Beneše, houslařského tovaryše, cesta na zkušenou*, vznikla již před první světovou válkou (1910–1914) a publikována byla v roce 1917.² Zůstalo však jen u těchto dvou děl, neboť třetí báseň, „*bez písní a bez kroje*“,³ již Buchlovan nenapsal.

První verze „*Polušky*“ byla dokončena roku 1920, ale tiskem básně vyšla až o čtyři roky později s kresbami Rudy Kubíčka. Je zřejmé, že ji autor ještě přepracoval, avšak o jak rozsáhlé změny šlo, nevíme, protože rukopis se nedochoval. Škrtnání a přepisování ovšem nebylo u Buchlovana nic výjimečného. Jeho autorská metoda se projevovala neustálým hledáním a cizelováním, byl literární perfekcionista, takže od mnoha jeho básnických děl existují dvě i tři verze.

V polovině dvacátých let již bylo umělecké směřování Bedřicha Beneše Buchlovana zjevné. Univerzem jeho děl se stalo romantické prostředí slováckého kraje, líčené bez patosu lokálního patriotismu, ale s hrdostí, láskou a pokorou. Do tohoto místa, v němž jsou „*městečka a dědiny v nížině rozeseť / tu a tam od továrny praporec kouře vlá, / a zase lány i pentličky, tu jetel kvete / tu hýří ohnice, tu úroda v zrání nazlátlá*,“⁴ přichází malíř a v zajetí okouzlení krajem i Poluškou zde zůstává. Její láska však nedokáže překonat touhu malířovy duše po neustálých vznětech a obapolné zklamání je vzájemně oddaluje. Poluščin smutný osud je završen tragicky – malíř ji opouští a její milý, Froliš, který se vrací z vojny, ji zabije, „*aby více nevrkala, / mně smutnému spat nedala, / holubička bílá*.“⁵

Formálně je báseň rozdělena do tří částí s vloženými obrazy-dojmy, jimiž malíř zpočátku zachycuje své romantické imprese, stejně jako později vznikají z jeho palety kresby plné nahořklé deziluze. Na protikladu je vlastně založena celá báseň. V nejobecnější rovině jde o svár dvou prostředí, dvou kultur, „*opojivé a zemité lidové poesie venkovské a té druhé, vyšší, panské kultury*.“⁶ Na velmi působivém kontrastu – střídání malířových dopisů příteli a Poluščina zpěvu – je postavena druhá část, v níž oba vyjadřují své zklamání. Již samotná forma zpovědi prozrazuje autorovo antitetické komponování do podrobností. Zatímco Po-

luška svými písněmi ztělesňuje prostotu, malířovy znuděné dopisy působí ve srovnání s lidovým nápěvem salonní mondénností.⁷

Také další jednotlivosti dotvářejí kontrastní charakter Buchlovanova díla. Rozdílný charakter ve vypjaté chvíli prokazují malíř a Froliš: malíř zbaběle beze slova utíká s paní ze zámečku, zatímco Froliš dává průchod vášnivě a prudké povaze slováckého chasníka. Viditelný je protiklad paní ze zámečku a Polušky, stejně jako Cilky a Polušky:

*„Jedna – dívka mladičká,
jako poupě svěží,
jak zahrada májová
život před ní leží ...*

*... A ta druhá pobledlá,
lící smyté krásy,
bez radostných myšlenek
s jehlou pohrává si.“⁸*

V době, kdy Bedřich Beneš Buchlovan psal báseň *O malíři, Polušce a paní*, byl již zkušeným básníkem. Jeho verše, jejichž melodický rytmus je založen na lidové písni, mají poměrně pravidelný rytmický půdorys a dále zvyrazňují slováckou tematiku díla. Báseň vyznačuje „*syťým uměním verše a čistým výrazem*“⁹ a bezesporu patří k vrcholům Buchlovanovy poezie.

Autor se k básni vrátil po více než čtvrt století a znovu ji přepracoval. Definitivní verze, jak ji sám označil, je datována červencem 1951.¹⁰ Nešlo o kvantitativní změnu, jak si můžeme doložit na srovnání prvních částí: první část básně, vydané v roce 1924, má 651 veršů, kdežto v definitivní verzi obsahuje 685 veršů, tedy jen o 34 více.

Změny, které Buchlovan v textech provedl, jsou dvojího rázu, obsahového a výrazového.¹¹ Po obsahové stránce jsou rozdíly minimální. První část je doplněna jen o námluvy Polušky, do třetí části je vkomponován dialog na zámecké zahradní slavnosti. Hlubší zásahy autor provedl ve výrazu básnického projevu, ne vždy se však ukázaly jako právě šťastné. Domníváme se, že v některých případech změny uškodily celistvosti textu a rytmickému spádu verše:

*„Tři roky jsou doba krátká v milování,
kdo však musí čekat – dlouhá k nepřecháání.
Povadnou ti líce, odkvete krása,
to již nemiluje ta vojenská chasa.“¹²*

*„Tři roky jsou dlouhé tomu, kdo má čekat –
to povadnou líčka – no, nechci tě lekat,
ale jak to bývá – jeden chlap pak druhý,
dragoun ještě horší – pak breč jak rok dlouhý.“¹³*

Celkově má ovšem dochovaná verze z roku 1951 lépe a logičtěji propracovanou tematickou i dějovou stavbu, její vyjádření je konkrétnější a přesnější.

S „Poluškou“ už něco provedu

Krátce před Vánocemi roku 1939 obdržel Bedřich Beneš Buchlovan dopis z Prahy. Psal mu advokát JUDr. Jirí Červený. Obsahem nebyla žádná právní záležitost, dopis začínal slovy: „*Vážený pane. Již před lety četl jsem Vaši knihu ,O malíři, Polušce a paní‘ a již tehdy mě cele zaujala.*“¹⁴ Buchlovan dostával dopisy i pohlednice od lidí, kterým se líbily jeho knihy, ale tentokrát měl pisatel na srdci ještě něco jiného než jen poděkování „*za prožitek, který jste mně prokázal, kdykoli jsem knížku vaši četl.*“¹⁵ JUDr. Červený žádal spisovatele o svolení převést báseň v operní libreto, popř. ji scénicky upravit tak, jak to dělal E. F. Burian ve svém „Děčku“.

Jirí Červený¹⁶ sice vystudoval práva a od dvacátých let také provozoval svou praxi v Praze, ale známější byl jako divadelník, jehož činnost v kabaretu Červená sedma přispěla k položení

základů nové tradice autorského divadla.¹⁷ Buchlovan byl jeho žádostí jistě překvapen (od vydání básně již uplynulo patnáct let), ale okamžitě souhlasil. V odpovědi mu Červený sliboval: „*Rozhodně s Malířem a Poluškou něco udělám.*“¹⁸ Ani jeden z nich určitě netušil, že to „něco“ se potáhne dlouhých třináct let...

O převedení „*Polušky*“ na scénu, ať už operní nebo činoherní, měl Červený evidentní zájem. Již v srpnu 1940 měl zhotoven první návrh na zdramatizování básně, i když, jak sám psal, „*je to všechno ještě ve velmi syrovém stavu. Nyní totiž vidím, že to asi s operou nepůjde, jak jsem původně předpokládal a to z toho důvodu, že v opeře ztratila by se krása verše a obrazů.*“¹⁹ Toto laborování mezi definitivním dramatickým tvarem bylo sice vedeno jeho snahou o dosažení co nejlepšího výsledku, na druhé straně taková nerozhodnost svědčila o nejasnosti koncepcí, s níž k dílu přistupoval.

Z opery tedy prozatím sešlo, ale Červený přišel na jiný nápad: zdramatizovat dílo po vzoru Burianovy inscenace *Manon Lescaut* Vítězslava Nezvala v D 41. Jeho ambice šly až tak daleko, že se rozhodl pro nic menšího, než Buchlovanovu báseň inscenovat právě u Buriana. Zdá se, že Jiří Červený byl nejen mužem slova, ale i mužem činu, a tak zaslal E. F. Burianovi Buchlovanovu „*Polušku*“ i se svou dramaturgií. Po čtyřech měsících, po dvojím urgování věci, dostal zpět knížku i dramaturgií. Beze slova vyjádření.

„*Přesto se nevzdávám, že s věcí něco provedu,*“²⁰ psal Červený stejně jako před rokem do Uherského Hradiště v prosinci 1940. Své naděje upjal k ochotnickému spolku Jirásek v Novém Bydžově, pravděpodobně kvůli omezeným možnostem ochotníků se však rozhodl „*Polušku*“ pojmut jako veršovanou hru. Ale ani v Novém Bydžově ke zrealizování nedošlo. Proč, to nevíme. Snad přece jen považoval Červený operní tvar pro Buchlovanovu báseň za nejlepší, neboť své libreto dal Dr. Juliu Kalašovi.²¹ Tentokrát se zdálo, že vše je dobře „*rozehráno*“. Kalaš byl jeho přítelem, navíc měl v té době již za sebou hudbu k několika filmům a jeho jméno mohlo zajistit uvedení „*Polušky*“ na jevišti. Na druhé straně byl Kalaš velmi zaměstnán komponováním hudby k pohádkovému filmu *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*, a tak se přípravné práce dále odsouvaly.

V lednu 1942 mělo konečně dojít k setkání všech tří v Praze, „*byl byste mým hostem, spokojíte-li se noclehem na gauči,*“²² psal advokát Buchlovanovi. Pro nepříznivé počasí se však schůzka nekonala a byla odložena na jaro. Dne 29. 5. 1942 zaslal Červený návrh na druhou verzi „*Polušky*“. Buchlovan celé své úsilí věnoval dopracování této druhé verze a již po čtrnácti dnech je zasílal zpět do Prahy. Červený byl spokojen: „*Nynější úprava jest již opravdu po stránce dramatické i básnické téměř definitivní.*“²³

První a druhá verze libreta

V pozůstalosti Bedřicha Beneše Buchlovana se nachází první náčrt libreta, který J. Červený zpracoval již v roce 1940,²⁴ a také jeho návrh druhé verze, zasláný v květnu 1942.²⁵ Nemáme sice k dispozici Buchlovanovu úpravu této druhé verze, ale z korespondence i z navrhovaných poznámek Jiřího Červeného v zaslaném textu je inscenační záměr zřetelný.

První verzi zpracoval Červený spolu se Sašou Razovem, s nímž před lety působil v Červeném sedmém. Libreto, rozvržené do osmi obrazů (čtyř jednání a čtyř proměn), vzniklo ve velmi krátké době několika měsíců a na jeho podobě je to znát. Ostatně Červený tehdy Buchlovanovi psal, že jde o velmi syrový stav. Můžeme tedy předpokládat, že Bedřich Beneš Buchlovan tuto první verzi ponechal beze změn, neboť její text vycházel doslovně z básně *O malíři, Polušce a paní*. V podstatě šlo jen o pouhé vložení replik do úst jednotlivých postav, k nimž oproti básni přibyly Poluščina matka a ředitel panství, přičemž text J. Červeného a S. Razova obsahuje jen minimum scénických poznámek. Děj se ještě úzkostlivě drží své literární předlohy, takže má značně statický charakter, způsobený zachováním monologické formy a nedostatečné dialogizace textu, nutné pro jevištní provedení.

Přestože děj první verze není příliš složitý, domníváme se, že jeho schematické postižení bude přehlednější a výhodnější pro další srovnávání než souvislý text:²⁶

- I. obraz (odehrává se na návsi):
Loučení Froliše s Poluškou a odchod rekrutů; příchod malíře a setkání s Poluškou.
- II. obraz (selská jizba, posléze březový háj):
dračka peří, na níž starý pytlák vypráví příběh o lesních vílách; tanec lesních víl v březovém háji.
- III. obraz – proměna (Poluščina chalupa):
Poluška se schází s malířem; matka radí Polušce, aby nečekala na Froliše a provdala se za malíře.
- IV. obraz – proměna (malířův byt v Poluščině chalupě):
Malíř píše dopis příteli, jeho monolog se střídá s Poluščiným zpěvem za scénou.
- V. obraz (březový háj):
Malíř skicuje, setkává se s paní a přijímá její pozvání do zámku.
- VI. obraz – proměna (skalní rokle, posléze chatrč baby bohyně²⁷):
Cilka prosí Polušku o radu, ale ta ji trpce odbyde; Poluška odmítá kouzlo baby bohyně, jímž by se vrátil Froliš; zjevení Froliše; odmítne také přičarování lásky svého muže; zjevení malíře.
- VII. obraz (zámecký park):
Ředitel vypráví malíři životní příběh paní; po rozmluvě paní a malíř spolu odjíždějí.
- VIII. obraz – proměna (malířův byt v Poluščině chalupě):
Frolišův návrat; dozvídá se, že se Poluška provdala, a zabije ji.

Návrh druhé verze vytvořil Červený sám. Nevíme, jak dlouho na něm pracoval, ale do Uherského Hradiště byl k dopracování odeslán 29. 5. 1942. V přiloženém dopise Buchlovana informoval o inscenačních záměrech i o všech změnách, které v libretu provedl, a mimo jiné žádal, aby se do textu nedostaly „nějaké naprosto autentické texty, poněvadž by tím tato část dostala ráz etnografický, který však patří do musea a nikoli do živé opery.“²⁸

Celkově byla druhá verze již propracovanější jak po stránce dialogické, tak po stránce scénické. K zásadním změnám došlo v třetím obraze, který se nyní měl odehrávat ve svatební den před Poluščinou chalupou (první verze svatbu vůbec neobsahovala); nejvíce změn nastalo v následujícím, čtvrtém obraze, „*kde jsem ze statického psaní dopisů malířem a zpívání písní Poluškou udělal skutečně živé divadlo.*“²⁹ Červený tuto část opravdu zdramatizoval. Dlouhé monology rozdělil do rozhovorů malíře s Poluškou a s ředitelem panství; z šestého obrazu sem překomponoval výstup Cilky a Polušky, jenž se mu zde jevil logičtější. Nešlo o zásadní změnu, která by měla vliv na logiku děje – v šestém obraze by měl tento výstup stejnou platnost – cílem spíše bylo tematické ucelení Poluščina prožívání zoufalství a rozčarování z manželství. Nově byl rozpracován sedmý obraz, který upravovatel doplnil o sborové scény na zahradní slavnosti (šlo o sbor „klepající společnosti“) a o závěr, v němž přijde Poluška hledat svého manžela na zámek. Přibyla sem také postava paní ředitelové – její role se však celá odehrává za scénou.

Největší diskuse se vedla o posledním obraze. Červený ho oproti původnímu záměru situoval do hospody, kam přichází Froliš a ptá se po Polušce. Proti této změně se postavil Buchlovan i Kalaš, naopak Červený se domníval, že by „*poslední obraz při venkovské muzice s návratem Frolišovým a s rozpaky tanečnicků musel býti velmi účinným. Když pak tanečníci plaše odejdou a ponechají Polušku s Frolišem o samotě, tu již neliší se příliš místo děje – hospoda – od Poluščiny světničky.*“³⁰ Takto koncipovaný obraz by snad byl účinnější, ale v předposledním výstupu celé dramaturgie se Froliš s Poluškou modlí – a jestli se tak děje v hospodě nebo v intimně vlastního pokoje, to je již velký rozdíl!

Byla to jediná změna, která nebyla ku prospěchu operního libreta.³¹ Druhá verze, resp. její návrh představoval značný posun v koncepčním pojetí, logické výstavbě děje i v dramatickém náboji replik.

Ted' je to „vono“

Ale ani druhá verze zdaleka nebyla definitivní. Nebyl dopracován nejproblematictější třetí obraz námluv a svatby malíře s Poluškou a jak vyplývá z korespondence, ještě v roce 1945 žádal Červený Buchlovana o dokončení této části libreta.

Realizace dramatické podoby básně však nevázla kvůli chybějícímu třetímu obrazu, ale kvůli Kalašově hudbě. Jednání s ním trvalo již více než rok a výsledek žádný. Červený chtěl Kalaše pro „Polušku“ za každou cenu, a proto se nechal vždy znovu a znovu ukolébat skladatelovými ujištěními, že „*již má nějaké skizzy ... a že jednou ke mně přijde a přehraje mi, co má naskiznuto*“,³² že „*práci již začal s několika stran podle toho, jakou měl náladu*“.³³ Buchlovanovi psal, že „*na něj [na Kalaše] teprve nesmíme spěchat, on bude na konec pánem poslední formy*“,³⁴ avšak po čtyřech letech práce na opeře měl Kalaš stále hotové jen „něco“. Červenému bylo jasné, že Julius Kalaš hudbu k jeho projektu, ať už z jakýchkoliv důvodů, hned tak nesloží. A tak mu nezbylo, než uvažovat o někom jiném. Jenže tvorba většiny moderních komponistů se mu zdála pro zhudebnění slovácké tematiky příliš nelibozvučná. Přemýšlel o Houšteckém, který „*je velmi snaživý a svědomitý, ale je to profesor a na Polušku by měl ... málo ohně*“,³⁵ zatímco Blahník³⁶ „*je výborný muzikant, ale ku podivu malé inteligence*“.³⁷ Pro „Polušku“ se Červenému zdál vhodný Smatek,³⁸ ale ten zase nebyl dost dobrý pro Červeného ambiciózní plány – Smatkovu hudbu by totiž určitě nevzali v Národním divadle (!).

V březnu 1944 Červený informoval Buchlovana, že se seznámil s režisérem Hradilem z divadla Uranie,³⁹ který by „Polušku“ uvedl na podzim téhož roku. Nejprve by však mohla být uvedena jako rozhlasová hra: „*Myslím, že v rozhlase byl by nejvhodnějším skladatel Ponc*“⁴⁰ a hudba ta by se pak mohla přenést i pro Uranii. *Ostatně možná, že by se pak rozhoupal i Kalaš, kdyby z toho koukaly hned peníze*“.⁴¹ Ale rozhlas libreto nepřijal a nakonec ani nový dramaturg Uranie, prof. B. Mathesius, její nastudování nezařadil do programu na novou sezónu.

Poté se Červený na několik měsíců odmlčel. V dopisu ze dne 15. 3. 1945 Buchlovanovi píše, že byl „*od léta stížen nevolností a teprve v poslední době*“ se vrátil. Ve skutečnosti byl již potřetí během války zatčen a uvězněn v terezínské pevnosti. Bez jeho snažení zůstala „Poluška“ bez hnací síly a Buchlovana se pravděpodobně již smířil, že po čtyřech letech marných pokusů zůstane jeho báseň nezkomponována. Ale po propuštění z vězení se Červený k práci vrátil a navrhl další změnu tvarové podoby skladby. Opětovně zavrhl operu a přišel s nápadem stvořit z „Polušky“ melodram! Kromě toho vyhledal Kalaše, který jej údajně „*prosil, abychom mu Polušku nebrali*“.⁴²

Nemůžeme tvrdit, že si Červený skutečnost poněkud příkráslil, ale jistě není bez zajímavosti, že v té době byl při náletu Prahy zničen skladatelův byt, „*tak že mu nefunguje telefon a on tam také nebydlí, nýbrž potuluje se po známých*“.⁴³ Byl Červený opravdu tak naivní a věřil, že za těchto podmínek bude Kalaš komponovat? Spíše se nám nabízí domněnka, že si tvrdohlavě stál na svém a nechtěl světit hudbu nikomu jinému, i za cenu dalšího odsunutí realizace.

Na druhé straně, pokud bychom zamítli výše uvedenou možnost, totiž že si Červený vymýšlel, proč by jej Kalaš prosil o posečkání? Snad se chtěl jen neodbytného kolegy zbavit a přitom jej odmítnutím neurazit, nebo si z něj zkrátka dělal legraci. Složit hudbu k „Polušce“ se mu zjevně příliš nechtělo – svědčí o tom nejen jeho dosavadní „práce“, ale také skutečnost, že v následujících letech na ni, a to doslova, ani nesáhl.

„*Vážený příteli! Píši Vám dnes proto, že jsem Polušku dosud s myslí nepustil*“,⁴⁴ psal Červený Buchlovanovi v lednu 1949. V dochované korespondenci tak nastala téměř čtyřletá odmlka a nic nenasvědčuje tomu, že tomu tak nebylo i ve skutečnosti. Ale čtyři roky jsou dlouhá doba a zásadní změny ve společnosti měly pochopitelně dopad i na kulturu, která byla po roce 1948 postavena pod dohled orgánů, jež zajišťovaly i ideologickou nezávadnost umění. Divadelní praxe a dramatická tvorba se dostala pod dozor Divadelní a dramaturgické rady při Ministerstvu školství, vědy a umění a Divadelně propagační komise při Ministerstvu informací a osvěty.

Jestliže chtěl Červený uvést báseň na jeviště, bylo nutno vyhovět dobovým požadavkům. V nynějším pojetí měla být přepracována jako lidová hra se zpěvy a tanci. Buchlovan tedy začal pracovat na nové „Polušce“. Dokončil ji po dvou letech a Červený byl vskutku nadšený: „*Tak milý příteli Buchlované, teď je to ‚vono‘. Mám velikou radost z Vašeho psaní.*“⁴⁵

Lidová hra se zpěvy a tanci

Třetí verzi *Polušky*, jak zněl nový název díla, máme dochovanou ve dvou variantách. První je datována 28. 5. 1951 a jejím autorem je Bedřich Beneš Buchlovan,⁴⁶ u druhé datum chybí. Pravděpodobně nejde o Buchlovanovu opravu první varianty, kterou zaslal Jiřímu Červenému 9. 6. 1951, ale o opis finálního znění, zmiňovaný v Červeného dopise z 22. 11. 1951.⁴⁷ Usuzujeme tak ze srovnání obou textů. Přípisky, jež jsou v datované verzi udělané tužkou, obsahuje už předpokládaná definitivní podoba jako integrovanou součást textu. Navíc jsou v ní rozvrženy repliky mluvené a zpívané, příp. pronášené formou recitativu, jež, podle dopisu z 22. 11. 1951, provedl J. Červený. Kdyby tak učinil již Buchlovan v červnu, jistě by se o nich zmínil v přiloženém dopise, v němž jinak velmi detailně zachycuje provedené změny.

Nová žánrová podoba díla pochopitelně přinesla v dramatinaci řadu změn. Kompozičně byla z původních osmi obrazů zhuštěna do šesti se závěrečnou proměnou. Svatební obraz, který Červený požadoval dopracovat, nebyl nakonec zbásněn. V opeře, jež je přeci jen statictější, by byla scéna se svatbou efektní, ale v lidové hře se zpěvy a tanci dali autoři přednost spádu děje a spolehli se na významový kontext. Druhá výrazná změna byla provedena v závěru hry. Poslední obraz, resp. proměna se neodehrává v hospodě, jak původně navrhol Červený, ale v Poluščině komůrce, kam přichází Froliš. Když zjišťuje, že Poluška čeká dítě a muž ji opustil, nenechá se unést svým temperamentem, nýbrž svou milou obejmě.

Odlišné vyvrcholení hry bylo v první řadě podmíněno jejím novým charakterem i dobovou atmosférou. Podíl na tom mělo také hlubší psychologické propracování ústředních postav. Dříve prchlivý Froliš sice neztratil svou prudkost, ale přeci jen dospěl v muže, jenž „nahléd do života, kdy přestává romance – balada, konec písně mládí a začíná opravdový život.“⁴⁸ Poluška je vykreslena jako hrdá žena, která nejen odmítá možnost přičarování lásky svého muže, ale s vědomím vlastní hodnoty je morálně povznesena i nad povrchní maloměstskou honoraci. Negativní rysy postavy malíře (Indry) jsou změkčeny, když odvádí Polušku v mdlobách od chaty baby bohyně nebo když dává almužnu žebrákovi. V jednání Poluščiny matky (Ondrášky) bylo více zdůrazněno erbenovské zoufalství matky, jež se provinila na svém dítěti, stejně jako zemitá jadrnost Kubišty, nyní poručníka Polušky.

Zásadní změnu hra prodělala také po stránce jazykové. Jednak bylo nutno dobásnit mnohé dialogy, které nemohly být převzaty z literární předlohy. Hlavní rozdíl proti předchozím dvěma verzím však představuje převedení replik vesničanů do „slováckého dialektu“, který si do textu prosadil Buchlovan proti Červenému. Domníváme se, že autor volil správně, neboť lidový jazyk dodal postavám životnost a vystihl malebný kolorit prostředí. Přispěly k tomu také nové taneční scény, jež musely být doplněny, aby hra splňovala své žánrové vymezení. K tanci víl Buchlovan přikomponoval rej děvčat „Na Heličku“, otevírající celou hru, „módní valse marionet“ na zámecké slavnosti a „šablový tanec“, který „*tančí chasníci na již. Moravě s dřevěnými symbolickými šablemi. Zde na místě, když rekruti rukují.*“⁴⁹ K oběma lidovým tancům se autor původně neinspiroval v rodném kraji, nýbrž v Praze na představení slovenského souboru, kde jej okouzlo vystoupení dívek a především tanec Dětvanců s obušký.

Poslední verze *Polušky* byla ve všech směrech propracovanější a detailnější. Podrobné scénické poznámky – Buchlovan např. v prvním obraze upozorňuje režii, že na „*Slovácku se nepije víno z plna hrlla, ale upíjí se po troškách a vychutnává a převaluje na jazyku*“⁵⁰ – jsou v obou variantách identické a nasvědčují, že autor chtěl divákům předvést barevné a pohybově i dialogicky živé divadlo.

Premiéra

Ted' již chyběl jen hudební doprovod. O spolupráci s Kalašem nyní Červený nestál, a tak oslovil Miloše Smatka, „ *který má k představované muzice dobrý poměr, jeho žena je Slovenka ... Smatek je sensitivní člověk a hlavně dá si říci, spolupráce s ním by byla příjemná.*“⁵¹ Buchlovan a Červený dokonce mezi sebou také rozřešili otázku honorářů – šlo sice o krájení husy, která ještě nebyla upečená, jak psal Červený, ale podle jeho předpokladů by 6 % z pokladních příjmů mělo připadnout skladateli, 4 % autorovi dramaturgické a 2 % jemu.

Zdálo by se, že po jedenácti letech přepisování, škrtnání a hledání skladatele je slavnostní premiéra na dohled. Psal se ovšem rok 1951 a baladu se zpěvy a tanci čekal nejobtížnější úsek v cestě na divadelní jeviště – schválení Divadelní a dramaturgickou radou, po němž teprve mělo cenu psát hudbu, neboť zde se schvalovalo jen libreto.

Červený se rozhodl nečekat na nejistý výrok rady a *Polušku* přihlásil do soutěže na původní operní a baletní libreto, vypsané Ministerstvem školství, vědy a umění. Tento krok byl poněkud nesmyslný, protože hra nesplňovala ani základní kritérium soutěže. Červený si toho byl vědom, ale stejně ji na ministerstvo poslal, neboť, jak Buchlovanovi alibisticky napsal, „ *je tak dobrá, že by snad nad tím porota mohla zamhouřit oko. A hlavně, kdyby se Polušce dostalo třeba jen čestného uznání, pak by už měla cestu pro úřední schválení zcela pohodlnou.*“⁵²

Buchlovan se premiéry přece jen dočkal v prosinci 1951. Nešlo však o *Polušku*, ale o její „sestru“, operu *Jáchym a Juliána*, jejíž libreto napsal Buchlovan na motivy své básně *Jáchym, tovaryš houslařský, na zkušené* k hudbě Jaroslava Křičky. Opera byla po několikaletých průtazích uvedena v Divadle Z. Nejedlého v Opavě, ale pro nedostačující ideologické zaměření ji muselo vedení po několika představeních stáhnout z repertoáru.

O to víc chtěl Buchlovan zažít úspěch s *Poluškou*. Ale měsíce ubíhaly a stále se nic nedělo. Poslední dopis Jiřího Červeného je datován 23. 2. 1953 a dovídáme se z něj, že po téměř dvou letech „ *v dohledné době budou účastníci soutěže vyrozuměni o průběhu i závěru soutěže.*“⁵³ Nevíme, jestli ministerstvo školství výsledky nakonec vyhlásilo, ale pravděpodobně ne, neboť ještě téhož roku zaniklo. Pro Bedřicha Beneše Buchlovana již stejně bylo pozdě. Zemřel náhle 9. září 1953 na mozkovou mrtvici. Hra se nikdy nedočkala hudebního zpracování, a tak po téměř třinácti letech zůstala *Poluška* v několika podobách jen na papíře.

Poznámky:

- 1 Básnická tvorba Bedřicha Beneše Buchlovana dosud čeká na komplexnější zhodnocení mj. i proto, že část jeho veršů je rozeseta po různých časopisech, část zůstala v rukopise (rukopisné básně jsou součástí rozsáhlé pozůstalosti B. Beneše Buchlovana, která je uložena ve sbírkovém fondu Slovákého muzea v Uherském Hradišti). Navíc Buchlovan svými verši doprovázel grafická díla svých přátel, např. J. Hodka (*Pan*, 1914; *Balady o mûrách, nedělkách a pokladech*, 1914).
- 2 Později se k „Jáchymovi“ Buchlovan vrátil a ve čtyřicátých letech jej přepracoval a vydal pod názvem *Jáchym, tovaryš houslařský, na zkušené* (1942).
- 3 M i s a ř, A.: *O Bedřichu Beneši Buchlovanovi*. In: 50 let státního československého gymnázia v Uh. Hradišti (red. B. Beneš Buchlovan, F. Jilík, A. Misař). Uherské Hradiště 1934, c. d., s. 52.
- 4 Beneš Buchlovan, B.: *O malíři, Polušce a paní*. Brno 1924, c. d., s. 11.
- 5 Tamtéž, c. d., s. 119.
- 6 M i s a ř, A.: *O Bedřichu Beneši Buchlovanovi*, c. d., s. 52.
- 7 Podobnost malíře, znuďeného životem na venkově, s Puškinovým hrdinou Evženem Oněginem nemusí být zcela náhodná. V jenom dopise J. Červenému totiž B. Beneš Buchlovan píše, že při psaní libreta porovnával délku malířova dopisu s dopisem Taťany Oněginovi.
- 8 B e n e š B u c h l o v a n, B.: *O malíři, Polušce a paní*, c. d., s. 92.
- 9 M i s a ř, A.: *O Bedřichu Beneši Buchlovanovi*, c. d., s. 52.
- 10 B e n e š B u c h l o v a n, B.: *O malíři, Polušce a paní* (strojopis). Sbírkový fond Slovákého

- muzea v Uherském Hradišti, H 2128. 83 s. Tato verze nikdy nevyšla tiskem, její rukopis neobsahuje druhou část (předpokládané strany 34–49).
- 11 Dále můžeme v textu sledovat také změny pravopisné, které byly prováděny podle dobového jazykového úzu. Pokud však nenarušují historický ráz nebo kolorit díla, což je také případ této básně, nepovažujeme je za umělecké zásahy, ale jsou vnímány pouze jako korektury.
  - 12 B e n e š B u c h l o v a n, B.: *O malíři, Polušce a paní*, c. d., s. 51.
  - 13 B e n e š B u c h l o v a n, B.: *O malíři, Polušce a paní* (strojopis). Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 2128, c. d., s. 32.
  - 14 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 19. 12. 1939. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/1.
  - 15 Citováno z tamtéž.
  - 16 J i ř í Č e r v e n ý (1887–1962) pocházel z divadelnické rodiny z Hradce Králové (otec tam založil loutkovou scénu, bratr Václav byl spoluzakladatelem Klubu artistů a pořádal po venkově zájezdy s amatérskou kabaretní skupinou). Po maturitě na gymnáziu (1905) vystudoval práva na UK v Praze (1910) a v předválečných letech patřil k pražské bohémě, jež se scházela v Montmártru, lokálu otevřeném v r. 1911 v domě U Tří divých mužů na Starém Městě. Za první světové války byl zprvu na frontě, později jako auditor ve Vídni. Po rozpadu kabaretu Červená sedma se vrátil ke svému povolání a v letech 1923–1949 vedl vlastní advokátní kancelář. Za druhé světové války byl třikrát zatčen a vězněn na Pankráci, od r. 1944 v Malé pevnosti v Terezíně.
Ve své době byl Červený populární autor textů k písním (napsal jich přes 200), zhudebnil texty P. Bezruče, V. Dyka, F. Šrámka, F. Gellnera nebo K. Hlaváčka; je autorem několika set písní lyrického a satirického charakteru, desítek scénických výstupů a jednoaktovek. Napsal i několik próz, jež čerpají z prostředí kabaretní a literární bohémy (*Kabaretní brejle*, 1922, rozšř. vyd. 1939 s tit. *Slané mandle; Máňa*, 1928 aj.), a memoárů (*Červená sedma*, 1959; *Paměti Mansardy*, 1962).
  - 17 Kabaret Červená sedma založil J. Červený ještě jako student práv v roce 1909 se svými přáteli z královéhradeckého literárního a dramatického sdružení Mansarda. Červený byl hlavním autorem a v letech 1918–1922 i ředitelem kabaretu, jímž prošli např. E. Bass, J. Hašek, J. Mahen, E. A. Longen, V. Burian, F. Futurista nebo S. Rašilov; na klavír zde hrál E. Fiala. Po r. 1918 se z amatérského sdružení stala Červená sedma profesionální skupinou s vlastní scénou v hotelu Central (později Komorní divadlo Městských divadel pražských). Na rozdíl od Hašlerovy Lucerny se Červená sedma zaměřila na hodnotné básnické texty (J. S. Machar, S. K. Neumann, F. Gellner, P. Bezruč, A. Sova aj.). Roku 1922 kvůli finančním problémům skupina svou činnost ukončila ve vinárně Obecního domu. Na počátku třicátých let se stal J. Červený ředitelem v divadle Rokoko, ale jeho působení je zde spojeno se značně kolísavou úrovní revue. Po druhé světové válce se vrátil ke kabaretní práci a se skupinou amatérů pořádal zájezdy, na nichž vystupoval jako hudebník a konferenciér.
  - 18 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 23. 12. 1939. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/2.
  - 19 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 21. 8. 1939. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/4.
  - 20 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 13. 12. 1940. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/5.
  - 21 J u l i u s K a l a š (1902–1967) vystudoval práva na UK v Praze, skladbu studoval na pražské konzervatoři u J. B. Foerster a J. Kříčky, poté mistrovskou kompoziční školu u J. Suka. Od r. 1948 působil na filmové fakultě AMU jako profesor hudby a zvuku ve filmu. V letech 1954–1960 byl předsedou Českého hudebního fondu. Významný je jeho přínos pro českou komorní i symfonickou tvorbu (např. symfonická báseň *Slavík a růže pro flétnu a orchestr*, 1956), ale většího úspěchu dosáhl v oblasti populární hudby (film, opereta), kde se mohla nejlépe projevit Kalašova komediální a hudební satirická vynalézavost – operety (*Bílá paní, Komediant, Dovolená s andělem* aj.), filmová pekařka (*Katakomy, Pytlákova schovanka, Rodinné trampoty oficiála Třisky, Cisařův pekař a pekařův cisař, Fantom Morrisvillu* aj.). Jeho divadelní působení je spíše především se známým vokálním souborem Pěvecké sdružení Kocourkovských učitelů, jehož byl dvor-

- ním skladatelem. Napsal pro něj více než 150 skladeb, z nichž některé byly ve své době velmi populární (*Otoman a lesní panna*, *Kongres duchů* aj.).
- 22 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřicha Beneši Buchlovanovi ze dne 6. 1. 1942. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/10.
  - 23 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřicha Beneši Buchlovanovi ze dne 30. 6. 1942. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/13.
  - 24 Beneš Buchlovan, B.–Červený, J.–Razov, S.: *O malíři, Poluška a paní. Operní libreto dle básně Bedřicha Beneše Buchlovana* (strojopis). Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 2126. 40 s.
  - 25 Beneš Buchlovan, B.–Červený, J.: *Poluška* (strojopis). Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 2126. 32 s.
  - 26 Tento schematický obsah nezahrnuje všechny výstupy dramtizace, neboť jsme limitováni rozsahem tohoto článku, a tudíž jsme se soustředili jen na ty výstupy, které mají význam pro děj, nebo které se dále výrazně měnily.
  - 27 K postavě baby bohyně, která je již v básni *O malíři, Poluška a paní*, Jiří Červený v úvodním obsahu k třetí verzi podotýká, že „*tak se nazývají na slovákckých Kopicích ženy, zabývající se zaříkáváním a kouzly.*“ Beneš Buchlovan, B.–Červený, J.: *Poluška* – obsah (strojopis). Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 2125, c. d., s. II.
  - 28 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřicha Beneši Buchlovanovi ze dne 29. 5. 1942. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/12.
  - 29 Citováno z tamtéž.
  - 30 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřicha Beneši Buchlovanovi ze dne 30. 6. 1942. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/13.
  - 31 Jiří Červený v obou verzích pojímal dramtizaci „*Polušky*“ jako operu. Svědčí o tom i rozdělení hlasových partů jednajících postav, které zůstalo s otazníky v obou verzích nezměněno takto: Malír – tenor, Poluška – soprán, Matka – alt, Cilka – soprán, Kubišta – baryton, Pytlák – bas, Baba bohyně – alt, Starý žebřák – bas, Paní – soprán, Ředitel panství – baryton, Paní ředitelová (v první verzi jako „*kdošič*“) – alt; hlas Froliše není uveden ani v jedné z verzí.
  - 32 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřicha Beneši Buchlovanovi ze dne 30. 6. 1942. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/13.
  - 33 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřicha Beneši Buchlovanovi ze dne 1. 9. 1942. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/14.
  - 34 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřicha Beneši Buchlovanovi ze dne 30. 6. 1942. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/13.
  - 35 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřicha Beneši Buchlovanovi ze dne 25. 3. 1944. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/16.
  - 36 Román Blahník (1897–1966) absolvoval kompoziční oddělení pražské konzervatoře ve třídě J. B. Foerstera a ve studiu hudby následně pokračoval u J. Suka a J. Řídkého. Začal jako skladatel zábavné taneční hudby, jež měla úspěch i v zahraničí – např. suita *V přírodě* (1934) byla provedena v Praze, Bukurešti, Oslu a v Mnichově. Blahník je také autorem baletů (*Petrklíče*, *Nagaina*), operet (*Bílý kavalír*, *Maskovaná milenka* aj.) a hudby pro film (*Panensství*, *Noční motýl*, *Tanečnice* aj.).
  - 37 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřicha Beneši Buchlovanovi ze dne 25. 3. 1944. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/16.
  - 38 Miloš Smatek (1895–1974) studoval hudbu na vídeňské konzervatoři, kde byl také žákem J. B. Foerstera. Působil jako kontrabasista v České filharmonii. V popředí jeho tvorby stojí opera *Čachtická paní* (1931), dále je autorem lidové zpěvohry *Divá Bára* nebo hudební komedie *Zlatá píšťalka* (1959). Skládal také kantátovou a orchestrální hudbu (např. *Suita na motivy Jiráskovy Lucerny pro malý orchestr*) a hudbu k filmům *Jánošík*, *To byl český muzikant*, *Lucerna* nebo *U snědeného krámu*.
  - 39 Přesněji Lidové divadlo Uranie. V roce 1941 se stal vůdčím činitelem divadla podnikatel B. Perlík, majitel divadelní agentury, který ho dokázal ekonomicky i programově stabilizovat. Základní předpoklad umělecké rekonstrukce vytvořil Perlík angažováním řady talentovaných herců (M.

- Vášová, B. Waleská, H. Vítová, N. Gaierová, D. Medřická, F. Filipovský, R. Deyl ml., F. le Breux aj.). Jádrem repertoáru byla česká klasika, zvláště příznačné byly pro dramaturgii Uranie scénické adaptace klasických děl (*Kytice*, *Babička*, *Ve stínu lípy* aj.).
- 40 M i r o s l a v P o n c (1902–1976) vystudoval pražskou konzervatoř u B. Wiedermanna a A. Šímy, kompoziční studia absolvoval v mistrovské třídě J. Suka a ve čtvrttónovém oddělení A. Hály. Od r. 1945 byl hlavním dirigentem činoherního orchestru Národního divadla v Praze. Velký úspěch zaznamenala jeho vtipná suita ze scénické hudby ke Cocteauově hře *Svatebčané na Eiffelce* (1923), je autorem písňových cyklů groteskního charakteru *Uličnické popěvky* (1923) a *Zlý sen* (1925).
- 41 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 1. 3. 1944. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/15.
- 42 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 15. 3. 1945. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/17.
43. Citováno z tamtéž.
- 44 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 21. 1. 1949. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/18.
- 45 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 29. 5. 1951. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/20.
- 46 B e n e š B u c h l o v a n, B.– Č e r v e n ý, J.: *Poluška* (strojopis). Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 2127. Nestránkováno. O Buchlovanově autorství této verze svědčí mj. to, že jako jediná ze čtyř dochovaných verzí uvádí vedle doby vzniku také místo (Uherské Hradiště) a jako jediná je psána na jiném typu psacího stroje.
- 47 Srov. dopis JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 22. 11. 1951. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 2184.
- 48 B e n e š B u c h l o v a n, B.– Č e r v e n ý, J.: *Poluška* – obsah (strojopis). Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 2125, c. d., s. III.
49. Citováno z dopisu Bedřicha Beneše Buchlovan JUDr. Jiřímu Červenému ze dne 28. 5. 1951. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 2184.
50. B e n e š B u c h l o v a n, B.– Č e r v e n ý, J.: *Poluška* (strojopis). Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 2125, c. d., s. 5.
- 51 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 16. 6. 1951. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/21.
- 52 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 31. 8. 1951. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/24.
- 53 Citováno z dopisu JUDr. Jiřího Červeného Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 23. 2. 1953. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 531, č. 56/26.

Pavel Portl (n. 1979), studuje na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě obor čeština – dějepis.

The Metamorphoses of Buchlovan's "Poluška"

Abstract

The author of this study deals with one of the pivotal poetic works of the Uherské Hradiště teacher, librarian and writer, Bedřich Beneš Buchlovan (1885–1953) and with an attempt to dramatize this work.

The first part is devoted to the literary-scientific analysis of the poetic composition *O malíři, Polušce a paní* ("On Painter, Poluška and Lady"), which was written as a second part of a conceived trilogy set in Moravian Slovakia. The author later returned to the poem to rework it (1951). However, his corrections were not always beneficial for the poetic language of the work.

The next parts of the article follow two lines. The first line tries to capture the changes and development of three versions of libretto in the course of their making (1940–1951) and to compare

them with the original poem. The second line describes the efforts of the Prague advocate and cabaret owner Jiří Červený, who came up with an idea to dramatize Buchlovan's "*Poluška*". Thanks to their correspondence, we learn about the problems that accompanied this project, namely about searching a capable composer and vain attempts to stage the play.

The play was never performed and its text was never published in press. However, all three versions as well as the reworked version of the poem from 1951 have been preserved in manuscripts and are stored as a part of Buchlovan's heritage in the Museum of Moravian Slovakia in Uherské Hradiště. Besides them, the author also worked with unpublished correspondence between J. Červený and B. Beneš Buchlovan, which is stored in the same collection.

Veränderungen der Buchlovan's Gedichtssammlung „*Poluška*“

Zusammenfassung

In der vorliegenden Studie befasst sich der Autor mit einem der grundlegenden Dichterwerke des Lehrers, Bibliothekars und Schriftstellers Bedřich Beneš Buchlovan (1885–1953) aus Uherské Hradiště und mit einem Versuch das Gedicht zu dramatisieren.

Der erste Teil ist der literaturwissenschaftlichen Analyse des Gedichts *Über einen Maler, Poluška und eine Frau* (1924) gewidmet, das als zweiter Teil einer vorgesehenen Trilogie aus dem mährisch-slowakischen Milieu verfasst wurde. Der Autor griff zu diesem Gedicht noch einmal zurück und hat es überarbeitet, wobei aber seine Eingriffe nicht gerade der Dichtersprache zum Vorteil gereichten.

In den folgenden Kapiteln werden zwei Linien verfolgt. Die erste hat zum Ziel, die Veränderungen und die Entwicklung von drei Librettoversionen im Verlauf der Entstehungsjahre 1940–1951 zu fassen und diese mit der ursprünglichen Version zu vergleichen. Die zweite Linie verfolgt die Bemühungen des Prager Anwalts und Kabarettisten Jiří Červený, der auf die Idee kam, Buchlovan's "*Poluška*" zu dramatisieren. Dank der Korrespondenz wissen wir über die Probleme Bescheid, die das Projekt begleiteten – über Suche nach einem guten Komponisten, über vergebliche Versuche, das Schauspiel auf die Bühne zu bringen.

Das Bühnenstück wurde letzten Endes nicht realisiert und dessen Text nie veröffentlicht. Alle drei Versionen sowie die Umarbeitung des Gedichts von 1951 sind jedoch erhalten geblieben und im Nachlass von Bedřich Beneš Buchlovan im Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště enthalten. Außer diesen Texten hat der Autor des Artikels auch die bisher nicht publizierte, in demselben Fonds befindliche Korrespondenz zwischen J. Červený und B. B. Buchlovan verwendet.

LUBOMÍRU SLEZÁKOVI K 70. NAROZENINÁM

V letošním roce se dožil významného životního jubilea dlouholetý člen redakční rady sborníku Slovácko a přední historik hospodářských dějin Doc. PhDr. Lubomír Slezák, DrSc. Narodil se 15. května 1932 v Míloticích jako nejstarší ze čtyř dětí v rodině místního krejčího. V době nacistické okupace byl jeho otec odsouzen za odbojovou činnost a v lednu 1945 popraven.

Po ukončení studia na gymnáziu Josefa Klavani v Kyjově v roce 1951 studoval v následujících pěti letech historii na Moskevské státní univerzitě. Po návratu domů nastoupil jako učitel na společenskovědní katedru Vysoké školy zemědělské v Brně, kde také začal vědecky pracovat. Z novodobých českých dějin ho zaujaly tehdy ještě málo prozkoumané otázky boje českého národa proti fašistickým okupantům. Ze zvoleného tematického okruhu publikoval několik dílčích prací a závěrečný výstup dostal podobu kandidátské disertace „Partyzánské hnutí na jihovýchodní Moravě“, obhájené v roce 1965 na Filozofické fakultě brněnské Masarykovy univerzity. Tato práce byla ve stejném roce vydána společně se studií Josefa Píkrýla pod názvem „Jihovýchodní Morava v boji proti okupantům“.

V šedesátých letech přešel Lubomír Slezák na nově ustavenou katedru sociologie vesnice a zemědělství, badatelsky se věnoval hlavně sociologii venkova. Agrární problematice zachoval věrnost i poté, co byl v roce 1972 přijat do brněnské pobočky tehdejšího Ústavu československých a světových dějin ČSAV, neboť katedra dějin sociologie na Vysoké škole zemědělské v Brně byla v rámci tzv. normalizace zrušena.

Předmětem jeho odborného zájmu se nadlouho stal hospodářský a sociální vývoj Československa s akcentem na dějiny zemědělství. V první fázi to byl výzkum českého a moravského pohraničí po odsunu německé menšiny. Práce byla ukončena syntézou „Zemědělské osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce“, zachycující léta 1945 až 1948, která vyšla knižně již v roce 1978. Byla to jedna z prvních prací s tematikou osídlování, široce využívající nové archivní prameny centrální a regionální provenience. Následující vývoj zemědělství zpracoval v řadě studií a v samostatné knižní monografii

z roku 1981 „Združstevněná vesnice“. V roce 1989 se L. Slezák habilitoval a současně obhájil doktorskou disertaci s tematikou poválečné obnovy pohraničí českých zemí.

Po listopadu 1989 jubilat pokračoval ve výzkumu dějin zemědělství, jeho zájem se soustředil na problematiku meziválečné pozemkové reformy a státního intervencionismu v zemědělském podnikání. Výsledky publikoval v řadě analytických studií a souhrnně spolu s Vlastislavem Lacinou v knize „Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR“. Také v jeho dalších pracích dominovala tematika venkova a zemědělství, jako např. osudy zemědělského družstevnictví, dopady válečných událostí na zemědělské podnikání, role a místo ideologie agrarismu ve 20. století apod. Šíří jubilatova vědeckého záběru dokumentuje výběrová bibliografie, zveřejněná v Moderních dějinách 10, Praha 2002 (počet titulů všech prací přesáhl dvě stovky).

Vedle badatelské práce L. Slezák působil v redakční radě periodika Moderní dějiny (dříve Sborník k dějinám 19. a 20. století), v ediční radě Historického atlasu měst České republiky, jako člen redakční rady sborníku Slovácko. Angažoval se ve Společnosti pro hospodářské (a sociální) dějiny a externě přednášel na Mendlově zemědělské a lesnické univerzitě v Brně. V Historickém ústavu AV ČR pracoval také jako člen komise pro udělování vědeckých hodností a v letech 1993 až 1996 řídil brněnskou pobočku ústavu. Stal se jedním z iniciátorů a dodnes patří k organizátorům pravidelných mezinárodních symposií historiků – agraristů, pořádaných ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti.

Všichni, kdo jubilanta znají, oceňují jeho pracovitost, cílevědomost, rozvážnost v rozhodování i nezištnou pomoc, kterou poskytuje mladším, méně zkušeným kolegům. Současně s poděkováním přejeme jubilatovi pevně zdraví a mnoho úspěchů v jeho osobním i pracovním životě.

Blanka Rašticová

POZDRAV BLANCE RAŠTICOVÉ

Blanka Rašticová se narodila ve Zlíně (14. 9. 1952), kde vychodila základní školu a z ní přešla na Střední všeobecně vzdělávací školu do

Uherského Hradiště. Ze střední školy se dostala na Univerzitu Jana Evangelisty Purkyně v Brně (1971–1976) obor archivnictví – historie. Ještě předtím (1970–1971), jako pilná studentka stihla vykonat státní jazykovou zkoušku z němčiny a ruštiny. Po absolutoriu vysoké školy zakotvila v Uherském Hradišti a nastoupila do nově se otvírajícího historického oddělení Slováckého muzea. Do roku 1989 bylo toto oddělení ve své činnosti zaměřené spíše politicky než historicky, přesto se v tomto období odborně zpracoval celý historický fond – zaevidoval a uložil do nově zbudovaných depozitářů. Pracovníci oddělení historie, s oddělením etnografie a dokumentace, dořešili základní systematiku evidence II. stupně, což byl nejdůležitější až přelomový moment v muzejní odborné práci sbírek, tolik potřebné pro nastávající léta. Přispění Blanky Rašticové k vyřešení této problematiky se pak promítlo i v době, kdy se začalo používat počítačové techniky a zavedení nových počítačových programů pro evidenci sbírek.

V novém období se Blanka Rašticová zcela zaměřila na dějiny města Uherského Hradiště, památky a stavebně historický vývoj města. Každý, kdo by se chtěl dozvědět něco o památkách města Uherského Hradiště, mohl by se směle obrátit právě na dr. Rašticovou, neboť pro své znalosti se stala autorkou či spoluautorkou řady propagačních a turistických materiálů o Uherském Hradišti. Můžeme ji často potkat v ulicích města s velkou řadou posluchačů, které provádí po historických památkách. Historii města věnovala také řadu přednášek, přestože její odborný záběr je daleko širší (epigrafika, dějiny obcí v regionu, agrární dějiny). V roce 1983 jí byl po složení státní rigorózní zkoušky z historie udělen titul PhDr.

Po dobu svého působení v muzeu byla Blanka Rašticová autorkou řady historických výstav konaných v Uherském Hradišti i jinde (Z minulosti střeleckého spolku – několikrát reprízována např. v Praze, Buchlovicích, Bělé pod Bezdězem, Podoby města 1992, historická část expozice Život lidu na Bojkovicku a moravských Kopanicích 1984).

S praktickou muzejní prací se u Blanky Rašticové snoubí i její velmi dobré organizační schopnosti. I díky tomu zastává od roku 1993 funkci zástupce ředitele a je velkou oporou v odborném chodu muzea. Od roku 1989 organizuje mezinárodní konference agrárních historiků tematicky zaměřených na zemědělství ve 20.

století. Dr. Rašticová je také zakladatelkou a tajemnicí kolegia historiků moravských muzeí, které pracuje od roku 1995, a je členkou poradních sborů pro sbírkotvornou činnost v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Masarykova muzea v Hodoníně.

Slovácké muzeum, jako kulturně vzdělávací instituce, má několik svých edičních řad, z nichž historickou velmi zdárně rediguje právě naše jubilantka. Své redakční zkušenosti uplatnila i při vydání monografie Uherský Ostroh v roce 2000 a uplatňuje je i jako členka redakční rady Zpravodaje UH a sborníku Slovácko. Zkušenostmi z oblasti historie stavebních památek je nápomocná i ve správní radě Nadace pro obnovu městské památkové zóny v Uherském Hradišti a pro svůj obrovský literární přehled (neúnavná čtenářka) se stala členkou výboru Spolku přátel literatury a knihovny Bedřicha Beneše Buchlovana.

Pozdrav, který dnes posíláme naší vstřícné kolegyni, jež vždy každého ochotně vyslechne a pak věcně a lidsky řeší všechny problémy, nechť je pro ni povzbudivým vybudnutím do další odborné muzejní práce. Ze srdce jí přejeme dobré zdraví, stálý elán a optimismus.

Ludmila Tarcalová

Výběrová bibliografie

1977

Amálie Škrášková, příspěvek k dějinám revolučního dělnického hnutí Uherskohradištska (spoluautor J. Hapák), Slovácko, roč. 18–19 (1976–1977), s. 149–159.

1978

Zpráva o práci s kronikami ve Slováckém muzeu, Slovácko, roč. 20 (1978), s. 68.

1979

Příspěvek k dějinám socializace zemědělství v okrese Uherské Hradiště (spoluautor J. Hapák), Slovácko, roč. 21 (1979), s. 15–28.

(kv)Za socialistický dnešek vesnice (spoluautor J. Hapák), Uherské Hradiště 1979.

1980

Průběh 2. celonárodní soutěže kronikářů, Slovácko, roč. 22 (1980), s. 136–137.

1981

Stav kronikářství v okrese Uh. Hradiště v roce 1981, Slovácko, roč. 23 (1981), s. 139–140.

1982

Bojovali za ideje VŘSR (spoluautor J. Hapák), Slovácko, roč. 24 (1982), s. 65–72.

1983

(r) 13. Mikulovské sympozium (spoluautor Z. Pokluda), Slovácko, roč. 25 (1983), s. 144–145

Tvůrci nejstarších hradišfských zvonů, ZMUH, roč. 21, č. 7 (1983), s. 16–18.

1984

Komunisté vzpomínají (spoluautor J. Čoupek), Slovácko, roč. 26 (1984), s. 31–36.

1987

Naučné stezky Uherským Hradištěm a okolím (spoluautoři J. Deml, R. Snášil), Uherské Hradiště 1987.

730 let města Uherského Hradiště (spoluautorka J. Čoupková), ZMUH, roč. 25, č. 10 (1987), s. 6–9.

1988

Kráčeli v prvních řadách, Uherské Hradiště 1988.

1989

Kočovní divadelní společnosti v Uherském Hradišti na přelomu 20. a 30. let 19. století, Slovácko, roč. 31 (1989), s. 21–26.

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, historie a průvodce (spoluautorka D. Frolíková), Uherské Hradiště 1989.

Cesta k socialistické vesnici (z historie prvních JZD v okrese Uherské Hradiště), Uherské Hradiště 1989.

Bojovali proti fašismu I., Uherské Hradiště 1989. Kolektivizace zemědělství ve světle vzpomínek. K počátkům JZD v obci Velehrad, Malovaný kraj, roč. 25, č. 3 (1989), s. 6–7.

Ke 40. výročí zákona o JZD, ZMUH, roč. 27, č. 2 (1989), s. 12–14.

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti slaví tři čtvrtiny století, ZMUH, roč. 27 (1989) č. 8, s. 13–14.

1990

Ohlas vzniku Československé republiky v regionálním tisku a pramenech na Slovácku, Slovácko, roč. 32(1990), s. 33–37.

(r) Dějiny požární ochrany, Slovácko, roč. 32 (1990), s. 145.

Edit: Demokratické tradice ve vývoji československého zemědělství po roce 1918, Uherské Hradiště, 1991.

1991

Z minulosti střeleckého spolku v Uherském Hradišti, Slovácko, roč. 33–34 (1991–1992), s. 171–177.

1992

Edit.: České a slovenské zemědělství v období mezi světovými válkami, Uherské Hradiště 1992.

1993

Globusy ve sbírkách Slováckého muzea, Slovácko, roč. 35 (1993), s. 207–210.

Czech and Slovak Agriculture between the Two World Wars, The New Role of the State in the Development of Agriculture in Central and East European Countries, Prague 1995, s. 110–122.

1994

Z historie břestického sportu. K 50. výročí založení Slováckého sportovního klubu Břestek (spoluautor František Malík), Břestek 1994.

První pozemková reforma na lichtenštejnském velkostatku Uh. Ostroh, in Československá pozemková reforma 1919–1935 a její mezinárodní souvislosti, Uherské Hradiště 1994, s. 119–124.

Edit.: Československá pozemková reforma 1919–1935 a její mezinárodní souvislosti, Uherské Hradiště 1994.

1995

(kv) Dějiny divadelnictví v Uherském Hradišti, Uh. Hradiště, 1995.

Někdejší uherskohradišfské divadelní společnosti, ZMUH, roč. 33 (1995) č. 9, s. 10–11.

1996

Sjezd slovanských novinářů v Uherském Hradišti, Slovácko, roč. 38 (1996), s. 209–212.

Budou znít velehradské zvony, Zvuk, roč. 1 podzim–zima (1996), s. 36–37.

Stavební a umělecké památky. In: Kunovice v proměnách času, Kunovice 1996, s. 182–188.

Zvony – seriál článků o nejstarších zvonech v okrese Uherské Hradiště, Slovácké noviny, roč. 6, č. 7, 8, 11, 15, 16, 17, 24, 25, 27, 29, 32, 33, 34, 38, 41, 42, 46, roč. 7, č. 3, 4, 6.

Z minulosti střeleckého spolku v Uherském Hradišti, Zvuk, roč. 1, léto (1996), s. 42–44.

Průvodce Moravou a Slezskem 10 – okresy Uherské Hradiště, Zlín, Vsetín (spoluautoři I. Voštová, J. Veselská, R. Tomeček), Atelier IM Zlín 1997.

Edit.: České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války, Studie Slováckého muzea 1/1996, Uherské Hradiště 1996.

1997

Střípky z historie města: Založení města (spoluautorka J. Čoupková), ZMUH, roč. 35 (1997), č. 1, s. 13–14.

Střípky z historie města: O pojmenování domů v Uherském Hradišti, ZMUH, roč. 35 (1997), č. 3, s. 13–15.

Střípky z historie města: Prusové v Uherském Hradišti (spoluautorka J. Čoupková), ZMUH, roč. 35 (1997), č. 5, s. 16–17.

Morové epidemie v Uh. Hradišti a jejich odraz v dobové architektuře (spoluautorka M. Večeřová), ZMUG, roč. 35 (1997) č. 7, s. 12–14.

Socha sv. Jana Nepomuckého a empírový oblouk, ZMUH, roč. 35 (1997) č. 9, s. 19–20.

1998

K počátkům organizované cyklistiky v Uherském Hradišti, Zvuk, roč. 4, jaro (1998), s. 75–76.

Uherské Hradiště, Město Uh. Hradiště 1998.

Edit.: Zemědělství na rozcestí 1945 – 1948, Studie Slovákckého muzea 3/1998, Uherské Hradiště 1998.

Uherské Hradiště – památky královského města, Městský úřad Uherské Hradiště, 1998

O stolování, Zvuk, roč. 4, léto (1998) s. 68.

1999

Bílé Karpaty – turistický průvodce (spoluautoři V. Hrdoušek, J. W. Jongepier, F. Mikula), Uherské Hradiště, 1999.

Vlastivěda moravská – Veselsko, Slovácko, roč. 41 (1999), s. 275–276, recenze.

Morava a Slezsko I (kolektiv spoluautorů), Atelier IM Zlín 1999.

Kuriozity z muzejních a soukromých sbírek. Nález unikátní hákovnice, ZMUH, č. 1 (1999), s. 13–14.

Kuriozity z muzejních a soukromých sbírek. Držák na louč aneb...., ZMUH, č. 6 (1999), s. 20–22.

Kuriozity z muzejních a soukromých sbírek. Cyrilometodějské pamětní sklenice, ZMUH, č. 7 (1999), s. 15–17.

Kuriozity z muzejních a soukromých sbírek. Alexandr Sjednotitel a Uherskohradištsko. ZMUH, č. 12 (1999), s. 18–20.

2000

Farní kostel sv. Ondřeje. In: Uherský Ostroh, Uh. Ostroh 2000, s. 363–368.

Edit.: Uherský Ostroh, monografie města, Uherský Ostroh 2000.

Uherské Hradiště – průvodce městem (spoluau-

toři M. Ondrová, M. Potyka), Uherské Hradiště 2000.

Uherské Hradiště – městský turistický okruh, Uherské Hradiště, 2000.

Edit.: Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století, Studie Slovákckého muzea 5/2000, Uherské Hradiště 2000.

Kuriozity z muzejních a soukromých sbírek. Mučící nástroje ve sbírkách Slovákckého muzea, ZMUH, č. 3 (2000), s. 14–16.

Kuriozity z muzejních a soukromých sbírek. Taneční pořádky ve sbírkách Slovákckého muzea, ZMUH, č. 7 (2000), s. 16.

Kuriozity z muzejních a soukromých sbírek. Sluneční hodiny ve sbírkách Slovákckého muzea, ZMUH, č. 9 (2000), s. 14–15.

Slovákcké muzeum Uherské Hradiště (kolektiv spoluautorů), Uherské Hradiště 2000.

2001

Edit.: Literární mystifikace, etnické mýty a jejich úloha při formování národního vědomí, Studie Slovákckého muzea 6/2001, Uherské Hradiště 2001.

Edit.: Historie a současnost rybnářství v Uh. Hradišti, Uh. Hradiště 2001.

2002

Edit.: Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století, Studie Slovákckého muzea 7/2002, Uherské Hradiště 2002.

Rukopisné práce

Epigrafické památky okresu Uherské Hradiště, Diplomová práce na Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně, Brno 1976.

OLYMPIJSKÝ VÍTĚZ LADISLAV VÁCHA

Dne 28. června 2003 si připomeneme 60. výročí úmrtí pětinašobného olympijského medailisty, sokola Ladislava Váchy, který byl v době své největší slávy členem TJ Sokol Zlín.

Po znovuoobnovení Sokola v 90. letech 20. století se zlínská jednota stala součástí župy Komenského se sídlem v Uherském Hradišti.

Ladislav Vácha se narodil 21. března 1899 v Brně, kde se také v místní sokolovně začal aktivně zabývat gymnastikou. Do československé sportovní špičky se jako člen Sokola Brno I prosadil v roce 1920, kdy obsadil na přeborech Československé obce sokolské třetí místo a byl no-

minován do týmu pro VII. olympijské hry v Antverpách. Ze své první olympiády se vrátil bohužel bez medaile, družstvo Československa skončilo na čtvrtém místě. Zakořenila v něm však touha po lepším umístění, a proto dále pokračoval v usilovném tréninku. V roce 1923 v přeborech ČOS obsadil první místo a získal možnost znovu bojovat o olympijské kovy, tentokrát na VIII. hrách v Paříži v roce 1924. Zde se již přiblížil na dosah nejvyšší metě. Kromě tří šestých míst (víceboj, cvičení na bradlech, přeskok koně našfř) si domů přivezl i dvě bronzové medaile za cvičení na kruzích a šplh. Svou houževnatost prokázal i v roce 1926 na mistrovství světa v Lyonu, kde svým výkonem pomohl československému družstvu k titulu mistra světa a v soutěži jednotlivců vybojoval třetí místo.

Tento rok byl pro Váchu významný i tím, že došlo ke změně v jeho osobním i sportovním životě. V říjnu roku 1926 se jako sedmadvacetiletý přestěhoval z Brna do baťovského Zlína. Zde získal práci, stejně jako mnoho dalších sokolů, ve firmě Baťa a současně se stal členem Sokola Zlín.

Rok 1927 byl ve znamení příprav na Váchovu třetí olympiádu. V červnu se zúčastnil jako člen družstva ČOS zájezdu do finského Viborgu, na slavnosti finských gymnastů. Pro tuto akci bylo vybráno v rozřadovacích závodech z padesáti čtyř mužů osm a z nich Vácha byl na prvním místě. O dojmy ze zájezdu se po návratu podělil se čtenáři sokolského periodika Cvičitel vůdce výpravy dr. Klinger takto: *„Nebyl jsem v cizině svědkem tak slavnostního a přece tak teplem přátelství prodchnutého přijetí. Neviděl jsem a nezažil nikde za hranicemi takového obdivu výkonů tělocvičných. Odhaduji velmi kriticky, a to tím spíše, poněvadž bych byl nerad, aby se zdálo, že, jsa vůdcem této výpravy, úmyslně zvětšuji. Obdiv byl neličný, srdečný. Do jisté míry vedle dokonalosti našeho vystoupení působila tu úcta malého národa k většímu. Ale to nebylo základním prvkem jejich vážnosti a úcty k nám. Jeli jsme jako přátelé k nim propagovati tělocvik a hlavně sokolský i sokolství a vracíme se s vítězstvím naší soustavy, kázně, vyspělosti.“*

Srpen roku 1928 se jistě zapsal do srdce Ladislava Váchy zlatým písmem. Tehdy se konaly IX. olympijské hry v Amsterodamu a na nich se zúročila obrovská Váchova píle. Jeho sbírka olympijských medailí se rozrostla o tři další: o dvě stříbrné (cvičení na kruzích, soutěž družstev) a především o zlatou za nejlepší výkon na

bradlech. O tomto skvělém úspěchu zlínského borce se můžeme dočíst například v kronice TJ Sokol Zlín anebo na titulní straně baťovského časopisu Sdělení. Zde tučné titulky hlásí: „Ladislav Vácha náš spolupracovník – olympijským vítězem.“ Další nadpis oznamuje: „Zlín vítá olympijského vítěze Váchu.“ Článek pokračuje: *„Olympijskému vítězi, členu reprezentačního sokolského olympijského družstva, Vlad. Váchovi připravila ve středu 15. srpna jeho jednota a obyvatelstvo Zlína slavné uvítání. Veliký průvod členstva s hudbou a řady obecního doprovozely jej na náměstí, kde před radnicí uvítal ho starosta města, p. Tomáš Baťa těmito slovy: „Vítězi! V daleké cizině, v boji národů na olympijském závodisti vybojoval jste vítězství a obhájil čest naší vlajky před zraky celého světa. Gratuluji vám k vašemu velikému vítězství. Jest ku cti vám, vaší jednotě, celé naší obci a všem vašim spolupracovníkům.“* Dne 23. září pak hostila zlínská sokolská jednota celé amsterodamské družstvo v čele s jeho vedoucím dr. Miroslavem Klinggerem, který přítomné v proslovu seznámil s průběhem nácvičky i samotného závodu.

V červnu a červenci 1929 se Vácha jako člen reprezentačního sokolského družstva zúčastnil šestitýdenního zájezdu po USA. Čtenáři zlínského časopisu Sdělení se o průběhu této cesty

a Váchoých dojmech z Ameriky mohli dozvědět například toto : „*Sokolové křížem krážem sjezdili Spojené státy a v dlouhé řadě měst byli tamními sokolskými jednotami organizovány tělocvičné večery, na nichž čl. sokolové předváděli Američanům vzorné ukázky sokolské tělovýchovy. V Binghamptonském Sokole byl Vácha mile překvapen, když zvěděl, že náčelníkem jednoty je bývalý Baťovec p. R. Pospíšil, který svého času byl nadmistrem v 3. budově. Celkový dojem ze Spojených států má p. Vácha velmi pěkný. Jako průmyslový pracovník a Baťovec zajímal se v první řadě o průmyslové závody americké – přiznal se však, že s porovnáním našich závodů jež americké závody zklamaly. Mnohé jsou obrovské, to je pravda, avšak nikde, ani v Binghamptonu, ani v Detroitu u Forda neviděl nic zvláštního, nic dokonalejšího a tvrdí, že po technické a organizační – hlavně však po stránce péče o dělnictvo, nedají se žádné s Baťovými závody přirovnat.*“

S aktivní sportovní kariérou se jednatřicetiletý Vácha rozloučil v roce 1930 na mistrovství světa v Lucemburku. Jako člen družstva zde vybojoval zlatou medaili, ve víceboji jednotlivců byl pátý, ve cvičení na bradlech třetí a na kruzích čtvrtý.

Poté se více soustředil na práci pro zlínskou sokolskou jednotu. V letech 1930–1934 byl zvolen náčelníkem Sokola a kromě toho trénoval mladé gymnasty. Jeho přítel, sokol dr. Blažek, vzpomíná: „*A přitom byl náš Láďa, tak jsme ho oslovovali, skromný, tichý chlapec, u něhož nebyla nikdy nouze o vtípné slovo. Výcvik družstva pod jeho vedením byla tvrdá práce, ale ne tvrdá slova, jen krátké, výstižné vtípné věty. Proto všem se tak dobře pod jeho vedením pracovalo. Byl to sokolský dřič. Neznal sebe, znal jen celek, podle Tyršova hesla „Osoba nic, celek vše.“ Na nářadí byl jako z gumy. Byl ztělesněním všestranné výchovy Tyršova Sokola.*“

I další sokolskou ideu, vlastenectví, si vštípil a uplatňoval v životě. Z podnětu jednoty byl ustaven ve Zlíně v roce 1935 Okresní branný výbor pro zvýšení brannosti lidu. Předsedou byl zvolen Hynek Klinkovský, jednatelem dr. Pavel Blažek, tělovýchovnými referenty za jednotu pak Ladislav Vácha a Jan Matějka.

Po obsazení českých zemí německou armádou v březnu 1939 byla zlínská sokolovna přeměněna v německá kasárna a činnost jednoty omezena. Na jaře 1941 byla pak tato organizace zcela zakázána a její majetek zabaven. Řada so-

kolů však nadále pokračovala v ilegální činnosti započaté již v březnu 1939. Tehdy vznikla ve Zlíně odbojová skupina Sokol-Zlín pod vedením Ferdinanda Zdráhal a Ladislava Váchy, která spolupracovala s Obranou národa. Sokolové se tajně scházeli a ilegálně cvičili ve stodole a na zahradě zemědělce Františka Vrzalíka v Prštém. Na těchto schůzkách se projednávala odbojová činnost, jako např. rozšiřování ilegálních tiskovin, podpora rodin uvězněných a přenášení zpráv. Po prozrazení byli 21. srpna 1941 gestapem zajištěni a odvezeni k výslechu do Uherského Hradiště Ladislav Vácha, Josef Samohýl, Olga Chludová, Emil Šmigura a jiní sokolové. Vácha byl pak spolu s Josefem Samohýlem pro nedostatek důkazů 5. září 1941 propuštěn. V říjnu 1941 byl zatčen a později popraven Ferdinand Zdráhal, a tak organizace pracovala dál pod Váchoým vedením. Dne 25. března 1943 byl Vácha znovu zadržen gestapem a odvezen do Kounicových kolejí v Brně, kde byl vězněn do 11. května 1943. Dne 28. června 1943, tj. asi sedm týdnů po propuštění a návratu do Zlína, zemřel na následky útrap výslechů a věznění. Ve zlínském tisku byl vytištěn následující nekrolog: „*V pondělí 28. června opustil náhle navždy řady našich spolupracovníků pan Ladislav Vácha, technický úředník našich závodů. Byl nejen velmi dobrým a samostatným technickým úředníkem, který nejednou svou předvídatelstvem dovedl zachránit ohrožený provoz, ale také člověkem vzácných kvalit, pro něž si trvale získal mnoho přátel. Zesnulý byl také vynikajícím tělocvikářem, který úspěšně obhajoval českou tělovýchovu na mnoha mezinárodních soutěžích a také na olympiádě. Jeho odchodem ztrácíme naše závody spolupracovníka velkých schopností. Jeho přímá povaha, pracovitost a organizační schopnosti zůstávají dobrým příkladem našim mladým, u nichž Ladislav Vácha zanechává po sobě trvalou, světlou památku.*“ Čestnou stráž u jeho rakve drželi bratři sokoli, jako např. mistr světa Jan Gajdoš, Leopold Šlosárek a Svatopluk Klinkovský. Na poslední cestě jej kromě manželky a nejbližšího příbuzenstva doprovodila i celá sokolská rodina. O trvalé účtě, kterou k Váchově osobě sokolstvo chovalo, svědčila pouť k jeho hrobu v Loukách, kterou uspořádali brzy po skončení druhé světové války, 1. července 1945.

Dnes nám tohoto výtečného sportovce a člověka připomíná ulice ve Zlíně-Prštém, která nese od roku 1946 jeho jméno, a hrob na hřbitově ve Zlíně-Loukách s vyrytými olympijskými

kruhy. Z jeho osobných vecí se dochoval kompletní slavnostní sokolský kroj, který je ve sbírkách Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, a olympijské medaile, které jsou opatrovány Tyršovým muzeem tělovýchovy a sportu v Praze.

Yvona Činčová

MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA „LITERÁRNE MYSTIFIKÁCIE, ETNICKÉ MÝTY A ICH ÚLOHA PRI FORMOVANÍ NÁRODNÉHO VEDOMIA“

20.–21. októbra 2001 Uherské Hradiště

Slovácké muzeum Uherské Hradiště, Nadace Zemědělské fórum střední a východní Evropy a mesto Uherské Hradiště usporiadali v Uherskom Hradišti jesennú konferenciu na tému, ktorá ponúka široký okruh zorných uhlov a v súčasnosti upútava pozornosť odborníkov z viacerých disciplín. Navyše účasť vedeckých pracovníkov takmer z celej slovanskej Európy (a jedného z USA) umožnila sumarizovať a komparovať najnovšie poznatky a skúmanie v tejto problematike.

Zasadanie konferencie 20. 10. 2001 otvoril jej hlavný mediátor a inšpirujúco zaujatý organizátor Jan Rychlík z Karlovej univerzity v Prahe a prvý prednášateľ George G. Grabowitz (Harvard University, USA) s príspevkom National Poets and National Mystifications, v ktorom komparoval najmä básnikov Puškina, Mickiewicza a Ševčenka v ich úlohe, ktorú zohrávali pri formovaní národného povedomia. Veľmi širokú typológiu národných hrdinov ponúkol Boguslaw Zieliński (Poznań, Poľsko) v referáte National Hero in the National Identity's Formation process in the Central European Countries. Dva príspevky bulharských kolegov sa venovali mystifikátorom a mystifikácii v reflexii diela Veda Slovena: Mihail Nedelčev (New Bulgarian University, Sofia) Veda Slovena as a Mythologizing Construct in Bulgarian Intellectual Debate a Ognyan Kovačev (St. Kliment Ochridski University, Sofia) Veda Slovena: A Bulgarian Invention of Literary Institution and Nationalist Discourse.

Poobedňajšie zasadanie otvoril Georgi Minczew (Univerzita v Lodzi, Poľsko) prednáškou Religija i veroispovedanie kak „mistifikaciju poraždajuščaja model“ v kulture i pismennosti južnych slavian XIX stoletija. Bulharský tím Albe-

na Hranova a Alexander Kiossev (New Bulgarian University, Sofia) sugestívne predniesli príspevok Bulgarian Folklore – Mystifications and Uses. Zoja S. Nenaševa (Moskovská štátna univerzita) hovorila na tému Mify i realii v obraze čechov v rossijskom občestvennom mnenii. Ot slavianofilov do neoslavistov. Nikolaj Aretov (Institute for Literature, Sofia) predniesol referát The Myth of the Kidnapped Faith and the Bulgarian National Discourse. Jan Rychlík hovoril o Bitke na Bielej hore a transformácii českého mýtu o tristoročnej porobe v dejinnom vývoji. Ludmila P. Lapteva (Moskovská štátna univerzita) referovala o Kráľovédvorskem a Zelenohorskom rukopise a ich vplyve na ruskú literatúru. Zaujímavý príspevok Eduarda Maura (Karlova univerzita Praha) sa týkal kultu hôr v českom národnom mýte.

Na sobotné predpoludnie zostalo niekoľko príspevkov – Panajot Karagjozov hovoril k téme Slovanští světci a obrození. Kult jazyka mlčení. Krysztóf Cichoń (Univerzita v Lodzi) predniesol Motyw Matki-Ukrainy w sztuce i literaturze XIX i XX wieku. Agnieszka Kuczyńska (Univerzita v Lubline) sa venovala národným hrdinom, vlasti a procesom mystifikácie v národnej kultúre. Posledný príspevok pred plenárnou diskusiou na tému Genius loci – genius personae: Topoľčianky. T. G. Masaryk na Slovensku predniesla Zora Vanovičová (Ústav etnológie SAV, Bratislava).

Diskusia poukázala na niektoré problémy, ktorým by bolo treba venovať viac pozornosti, napr. panteónu národných hrdinov v ich hierarchii, typológii, stereotypom a konotáciám, ktoré vyvolávajú, ale aj spresneniu terminológie (mystifikácia, mýtizácia, mytologizácia, manipulácia, iluzórny mýtus). Skúmanie národných mýtov a mystifikácie z hľadiska histórie, literárnej vedy, folkloristiky, ale aj religionistiky a iste aj ďalších vedných disciplín má azda práve pre súčasnú spoločnosť veľký význam.

Konferencia v Uherskom Hradišti v Galérii Slováckého muzea našla príjemný priestor najmä zásluhou Blanky Rašticovej zo Slováckého muzea, ktorá okrem organizačnej starostlivosti pripravila obetavo občerstvenie aj neočakávaný program v podobe koncertu cimbalovej muziky folklórneho súboru Kunovjan. Účastníkov konferencie privítal starosta Uherského Hradišta Ladislav Šupka ako spoluorganizátor. Na záver konferencie účastníci znova vďaka B. Rašticovej stihli navštíviť areál slávnej baziliky vo Velehrade.

Slovácké muzeum zároveň připravilo zborník z konferencie v rade Studie Slováckého muzea 6/2001, ktorý obsahuje aj príspevky ďalších autorov, rozširujúce pohľad na problematiku mýtov a literárnej mystifikácie s ich pôsobením na procesy vo vývine národného vedomia.

Zora Vanovičová

KONFERENCE AGRÁRNÍCH HISTORIKŮ O DRUŽSTEVNICTVÍ

V příjemném prostředí Slovácké budy v Uherském Hradišti se ve dnech 15. a 16. května 2002 uskutečnila další z řady konferencí, zabývajících se vývojem českého a potažmo i evropského zemědělství. Zástupci již tradičních pořadatelů konference, Slováckého muzea (B. Rašticová), Historického ústavu Akademie věd ČR v Brně (L. Slezák) a Nadace Zemědělské fórum střední a východní Evropy (J. Rychlík) tentokrát připravili setkání na téma *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Není divu, že toto téma vzbudilo velký ohlas mezi zasvěcenými. Vždyť právě družstevnictví se výrazně podílelo na proměnách ekonomických i sociálních struktur řady zemí střední a východní Evropy již od poloviny 19. století po nedávnou dobu. Během dvoudenního zasedání zazněly na tři desítky příspěvků našich i zahraničních odborníků ze střední a východní Evropy, kteří se touto problematikou zabývají.

Po úvodních projevech se ujal slova Lubomír Slezák, který tak zahájil první blok konference, vyplněný třemi hlavními referáty. Ve svém vystoupení s názvem Úspěchy a prohry zemědělského družstevnictví se zaměřil na obecné trendy, které určovaly vývoj svépomocných sdružení od 60. let 19. století, přes jejich největší rozkvět v době první republiky až po jejich násilný konec po roce 1948. Referující především vyzdvihl velký přínos, kterým zemědělské družstevnictví až do poloviny 20. století pro český a moravský venkov nesporně bylo. Věnoval se mj. nemalým ekonomickým úspěchům rozsáhlé sítě nevýrobních zemědělských družstev, naopak zmínil mizivý ohlas výrobního zemědělského družstevnictví a nevyhnul se ani analýze negativních vývojových jevů, tedy především kolektivizaci zemědělství a jejím důsledkům v druhé polovině 20. století.

Posledně zmíněným problémem se zabýval podrobně Jan Rychlík. Ve svém referátu Obecně

a specifické rysy nucené kolektivizace ve východní Evropě zachytil hlavní znaky celého procesu nucené kolektivizace zemědělství, ke které došlo po válce v zemích pod sovětskou sférou vlivu. Zdůraznil především naprostou politickou závislost na Moskvě, zejména od tzv. jugoslávské rezoluce Informbyra z června 1948 (k tomuto problému se později rozvinula čilá diskuse). Odtud plynoucí velká podobnost procesu kolektivizace byla narušena specifickým vývojem v některých zemích po Stalinově smrti, zejména v Jugoslávii a Polsku, které od kolektivizace víceméně ustoupily.

Velmi užitečné a nutné zasazení procesu kolektivizace do politického a mezinárodního rámce doplnil ve třetím hlavním referátu Václav Průcha komparací ekonomicko-statistikou. Ve své studii Vývoj zemědělské výroby v Československu v období socializace vesnice provedl komparaci statistických údajů o vývoji našeho zemědělství v letech 1948–1989 s údaji evropskými či celosvětovými. Z nich vyplynuly pro kolektivizované země ve srovnání s vývojem v demokratických vyspělých zemích především dva momenty. Jednak drastický propad výroby a produktivity práce v padesátých letech, jednak státem mocně podporovaný boom od druhé poloviny 60. let (hlavně v Maďarsku, Československu a východním Německu). V. Průcha upozornil i na některá pozitiva jednotných zemědělských družstev od šedesátých let, zejména v sociální oblasti.

Po hlavních referátech přišla řada na ostatní diskusní příspěvky, které se postupně věnovaly celé škále projevů zemědělského družstevnictví. Ze zahraničních příspěvků je třeba zmínit příspěvky Z. Michajlové a M. Stamové o vývoji zemědělského družstevnictví v Bulharsku, dále příspěvek N. Veljanovského o zemědělském družstevnictví v Jugoslávii či T. Gotovské-Henzeové o družstevní politice v Bulharsku do první světové války. Ukázalo se, že i přes odlišné právní prostředí i odlišné podmínky byl vývoj družstevnictví v těchto zemích v lecčems pozoruhodně obdobný. Lze jen litovat, že se nemohl dostavit V. Danilov z Moskvy, který měl připravit přehled o vývoji ruského rolnictva od zrušení nevolnictví po současnost. Ze slovenských kolegů vystoupil mj. S. Cambel s analýzou tzv. nitranského programu z roku 1948, který se mohl stát, nebýt dalšího neblahého vývoje, eventuelitou k nucené kolektivizaci. Peripetie vývoje slovenského zemědělství a venkova v druhé polo-

vině 20. století ve svém příspěvku shrnul J. Pešek. Podobnou tematikou, leč časově či regionálně ohraničenou, se zabývali i další slovenští kolegové: M. Barnovský, když rozebral příčiny a důsledky přechodného uvolnění procesu kolektivizace v letech 1953–1955, a V. Ďurčík, který podal analýzu rozvoje družstevnictví na středním Slovensku. Nechyběly ani příspěvky těch slovenských odborníků, kteří analyzovali stav současného slovenského družstevnictví (E. Šúbertová a M. Štefanovič).

Pojmu družstevnictví a jeho pojetí v různých politických systémech, včetně jeho úlohy v současném světě, se věnovala obecně L. Němcová, konkrétně pak M. Charbuský na příkladu agrární strany, L. Velek na příkladu mladočechů a M. Trapl na příkladu lidové strany. J. Harna pak připomněl výrazný podíl generace Brázdy na formování idejí českého družstevnictví. Na radikální proměnu pojmu družstevnictví v době komunistického monopolu moci pak upozornila J. Burešová. K některým zvláštnostem kolektivizace v českém pohraničí promluvil J. Topinka. Na pojetí zemědělského družstevnictví v programech politických stran po roce 1989 se ve svém příspěvku zaměřil J. Čmejrek, P. Blažek a M. Kubálek podali sondu do agrárních politických stran a hnutí ve vybraných postkomunistických stranických systémech.

Celá řada zajímavých příspěvků byla oprávněně věnována období největšího rozvoje samosprávného družstevnictví. Kromě již zmíněných zahraničních odborníků je třeba zmínit např. vystoupení J. Šouši (spoluautor J. Novotný) o významné úloze úvěrních družstev na venko-

vě, především při financování jiných forem (neúvěrního) družstevnictví. Přínosem k poznání snah o obnovu zemědělského družstevnictví v letech 1945–1948 bylo vystoupení V. Laciny, který se věnoval mj. i epizodní úloze zemědělských výrobních a hospodářských pastevních družstev u nás. Velmi zajímavé poznatky přinesly v tomto směru i dva regionálně zaměřené příspěvky: o družstevnictví v jihozápadních Čechách (J. Dvořák) a mikrosonda do historie skladištního družstva v Benešově (J. Junčová).

Přednesené příspěvky dvoudenního rokování jasně ukázaly, jaký obrovský význam mělo v minulosti družstevnictví v dějinách zemí střední a východní Evropy. I když dnes tomu tak již z pochopitelných důvodů není, řada diskutujících vyjádřila přesvědčení, že své místo si udrží i za nynějších ekonomických podmínek. Sama konference mj. upozornila, že fenoménu družstevnictví by měla naše historiografie věnovat více pozornosti než doposud. Ostatně jde o téma tak rozsáhlé, že se k němu, třeba nepřímo, pořadatelé, resp. někteří účastníci uherskohradištských konferencí v budoucnu možná vrátí. Třeba zrovna na té příští (2004), která bude věnována zemědělskému školství.

Jak je již u agrárních konferencí zvykem, vychází přibližně půl roku po jejich konání obsáhlý sborník, ve kterém jsou soustředěny i nepřednesené příspěvky. Sborník je věnován k významnému životnímu jubileu našeho předního znalce historie zemědělství a dlouholetého organizátora uherskohradištských konferencí Lubomíra Slezáka.

Jiří Topinka

DĚJINY UMĚNÍ

VELEHRADSKÝ MOROVÝ SLOUP

Vladislava Řihová, Katedra dějin umění, UP Olomouc

Několik poznámek ke vzniku a existenci barokní památky.

Klášteř cisterciáků na Velehradě v barokním období radikálně změnil svou architektonickou podobu. Ruku v ruce s přestavbami šly i objednávky děl z oblasti uměleckého řemesla, malířství a sochařství. Právě posledně jmenovaný obor nás bude zajímat nejvíce. Umělecko-historické zhodnocení sochařské výbavy klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie, konventních budov a exteriérových památek v blízkém okolí není na úrovni, jakou by tak významný komplex zasluhoval.

Opati velehradského kláštera, v rolích mecenášů, zaměstnali mnohé zajímavé sochařské osobnosti. Tvůrci většinou pocházeli z moravských uměleckých center Brna a Olomouce. Našli se ale také sochaři z daleka, například Baldassare Fontana z Itálie. Vytvořili pro klášter mnoho památek, z nichž některé dneska už neznáme, protože zanikly při požárech a následných úpravách kláštera a klášterního kostela.

Z barokního sochařství se v interiéru baziliky dodnes zachovala štuková výzdoba Baldassara Fontany (hlavní oltář a boční oltáře), soubor šedesáti, dosud nezhodnocených řezb na chórových lavicích, výzdoba varhan a kazatelny. Bývalé konventní budovy skrývají další sochařské práce, například štukovou skupinu Nejsvětější Trojice od Josefa Winterhaldera st. v opatské kapli.

Z exteriérových počínů můžeme jmenovat soubor nepřilíživých soch z nik na průčelí kostela (kolem roku 1900 se ocitly na zdi klášterní zahrady a odtud putovaly v 90. letech 20. století do zahrady dnešního sociálního ústavu), dále sousoší z dílny Ondřeje Schweigla – sv. Luitgarda a sv. Bernarda a práci, která nás bude nejvíce zajímat – morový sloup.

Sloup stojí naproti bývalé hlavní bráně do kláštera. Tvoří jej základna s předsazenou jeskynní nikou (ze stylizovaných kamenů), kde leží postava sv. Rozálie. Na základně stojí na soklu sloup s korintskou hlavicí (nejspíše vyměněnou při restaurování v 19. století). Z vrcholu shlíží socha Panny Marie, kterou po stranách soklu adorují dva andělé. Pod soklem a podstavci soch andělů jsou umístěny tři znakové kartuše. Prostřední nese hlavu Krista a nápis „Salvator mundi adjuvanos“, pravá trůnící Madonu velehradskou (znak konventu) a levá znak velehradského kláštera s písmeny MORS (ta upomínají na klášter Morimons, odkud vyšla větve cisterciáckého řádu, ke které patří i Velehrad). Kolem základny je balustráda se čtyřmi sokly v rozích. Na nich stojí postavy čtyř světců.

Sloup vzbudil odborný zájem už dříve. Vilém Jůza určil autora starší části výzdoby.¹ Přesvědčivě přiřadil sochy Panny Marie a andělů k tvorbě olomouckého raně barokního sochaře Michaela Zürna a datoval je rokem 1676. Tím zrušil dřívější atribuci „zručenému velehradskému konvrši“ (laickému mnichu) Bernardu Giermekovi.²

Čtyři sochy ve spodní části sloupu dosud autorské připsání postrádají. Známe pouze údaj o jejich vzniku – „někdy po morové epidemii v roce 1715“.³

Mor roku 1715 zasáhl celou Moravu. V blízkém Uherském Hradišti propukl 21. července, město bylo hlídáno dragouny a znovu otevřeno až 13. 2. 1716. Na Velehradě zemřelo 30 osob světského stavu (asi klášterních služebníků) a jeden příslušník řádu.⁴ Jako dík za konec epidemie byl původní sloup Panny Marie rozšířen o balustrádu a jeskynní niku a obohacen o pět dalších světeckých postav, z velké části morových patronů.

V následující stati se pokusím určit autora právě těchto pěti mladších soch. Domnívám se, že jím byl brněnský sochař Anton Riga.

Anton Riga se narodil v Královci v Prusku, v sochařské rodině. Nejspíše se vyučil u otce

a vydal se na vandr (otázka kam není dosud vyřešena, uvažuje se nad Vídní i Římem). Nakonec se v roce 1689 usadil v Brně, kde si vzal za ženu vdovu po sochaři a zároveň svém krajanu Baltasaru Frobellovi. Sňatkem se stal majitelem a mistrem prosperující sochařské dílny.⁵

V 90. letech 17. století pracoval spíše na menších zakázkách, například pomáhal na okrajových pracích brněnské kašny Parnas. Na počátku 18. století ale získává monumentální objednávku. V roce 1702 podepsal kontrakt s opatem velehradského kláštera Florianem Nezorinem na soubor oltářů (hlavní i boční) do konventního kostela. Oltáře měly být dřevěné se sochařskou výzdobou. Riga při jejich vytváření projevil nevídanou uměleckou svéhlavost, když změnil pozice soch hlavního oltáře (byl osazen 1707) z ležících na stojící.⁶ Tato díla se bohužel nedochovala, oltáře byly poničeny při požáru v roce 1719 a následně modernizovány Baldassarem Fontanou.

Další Rigovou zakázkou pro klášter byly nepochybně sochy z balustrády morového sloupu. Bohužel archivní doklad o zaplacení nebo objednavce nemáme. Můžeme se ale opřít o stylovou analýzu a také doloženou předchozí pracovní vazbu ke klášteru.

V rámci souboru soch, které jsou Rigovi připisovány na základě pramenů nebo formálního srovnání, jsem hledala podobnosti s velehradskými sochami. Hned pohled na datováním nejbližší dílo – morový sloup v Hodoníně (1716), je velice přesvědčivý. Opakuje se zde zcela stejná kompozice i zpracování postavy **sv. Rocha** a **sv. Karla Boromejského**. Práce v Hodoníně působí méně kvalitně. Z části je to jistě způsobeno užitím materiálem – mušlovým vápencem, z části asi také účastí dílenských pomocníků. Detaily postav obou sousoší jsou srovnatelné, analogie je patrná i u malých drapériových motivů. Sochy sv. Rocha a Karla Boromejského v Hodoníně a na Velehradě nejspíše vznikly podle stejných předloh.

Socha **sv. Bernarda** z velehradského sloupu nenachází v Rigově díle přímou ikonografickou analogii. Její roucho je ale zpracováno v tradičním kánonu tohoto sochaře. Drapérie je vedena v dlouhých paralelních řasách, které jsou mírně prohnuté. Nad volnou nohou (pravou) se záhyby přerušují diagonální řasou. Stejný princip autor užívá například u sochy Panny Marie nebo sv. Petra z Alkantary na morovém sloupu v Uherském Hradišti. Také zakončení roucha až na zemi, a to pomocí záhybů formovaných do „ruliček“, je pro Rigovy sochy typické.⁷

Socha sv. Šebestiána je vyhraněným ikonografickým typem, na kterém mohl autor předvést svou schopnost zvládnout anatomické detaily odhaleného těla. Zpracování partie hrudníku připomíná dřevorezbu kariatidy na lavicích v lodi chrámu sv. Jakuba v Brně (Rigova práce, vznikla mezi lety 1707–1712). Vidíme zde stejně pojedené svalstvo hrudníku i břicha, výrazně vymezený pas a ostře vystupující vrcholy pánevních kostí.

Pro Rigovo dílo znamená připsání soch z velehradského morového sloupu rozšíření o další velice kvalitních práce. Sv. Bernard a Karel Boromejský vynikají plynulostí zřasené drapérie, sv. Roch mužností rysů tváře a sv. Šebestián oddaným výrazem hluboce věřícího mučedníka a zpracováním nahého těla. Sloup patří mezi skvělé realizace a ukazuje nám, jak asi původně měly vypadat světecké postavy morového sloupu v Hodoníně, dnes poničené vlivem eroze materiálu. Také naznačuje fungování dílny, která využívala stejných modelů pro více soch a nepracovala jen na nových zakázkách, ale rozšiřovala i existující starší práce.

Naskýtá se nám výjimečná možnost srovnat tři morové sloupy, nepříliš vzdálené časově i místně. Morový sloup na Velehradě (po 1715), v blízkém Uherském Hradišti (sochy osazeny 1721) a Hodoníně (1716). Hradištské sochy jsou více monumentalizovány a mají v několika případech složitější drapérii. Figuruje zde jiní světcí (sv. František Xaverský, sv. Florian, sv. Petr z Alkantary). Opakují se pouze základní moroví patroni, sv. Rozálie v jeskynní nice a sv. Karel Boromejský. U jeho postavy dochází oproti soše na velehradském sloupu k výměně biretu (čepičky) za kardinálský klobouk a drapérie již nesplývá v ladné esovce, ale dělí se uprostřed na dvě části, čímž vytváří mnohem expresivnější vzhled

1. Morový sloup, Velehrad, balustráda se sochami sv. Šebestiána, sv. Rocha a sv. Bernarda. Foto V. Říhová, 2002.

2. Morový sloup, Velehrad, balustráda se sochami sv. Rocha, sv. Bernarda, sv. Karla Boromejského s jeskyní sv. Rozálie. Foto V. Říhová, 2002.

světce. Horní část roucha s rukávy ale zůstává zcela věrná předchozímu zpracování v Hodoníně a Velehradě.

Objednavatelem přeměny mariánského sloupu na morový byl opat velehradského kláštera Florian Nezorin (10. 9. 1699–1. 4. 1724). I přes omezené finanční prostředky pokračoval v dokončování rekonstrukce klášterního kostela a zvelebení okolí. Bohužel jeho dílo zmařil v roce 1719 velký požár, kvůli kterému se nám interiéry z konce 17. a počátku 18. století nezachovaly. Nezorin objednal u Rigy už oltáře a on mohl být mužem, který sochaře doporučil radním z Uherského Hradiště pro zakázku morového sloupu na Mariánském náměstí. V roce 1717 při velké slavnosti, které se účastnili zástupci cechů, magistrát, studenti a příslušníci františkánského a jezuitského řádu, právě on posvětil základní kámen hradišského sloupu. Sochy na něj byly osazeny až v roce 1721.⁸

Ikonografický koncept velehradského sloupu

Sloup prezentoval původně úctu k Panně Marii. Úctu k Bohorodičce, která neposkvrněným početím a narozením Spasitele zasadila ránu hříchu a tím i ďáblu. Panna Marie je zde zpodobena v typu Immaculata („Neposkvrněná“). Stojí na zeměkouli obtočené hadem, kterému šlape na hlavu. Oslava Panny Marie je u cisterciáckého řádu základním prvkem spirituality. Souvisí se soustředěnou meditací nad vtělením Boha v člověka a nad jeho pozemským utrpením.⁹ Většina cisterciáckých klášterních kostelů, velehradský nevyjímaje, byla zasvěcena Nanebevzetí Panny Marie. Bohorodičku dole oslavují dva andělé.

Tolik tedy k původní koncepci. Ta byla po roce 1715 rozšířena na morový sloup. Celá akce spočívala ve vytvoření předepsané jeskyně pro sochu sv. Rozálie¹⁰ a balustrády kolem podstavce, do jejíchž rohů byly zasazeny světecké figury. Představují sv. Rocha,¹¹ sv. Karla Boromejského¹², sv. Šebestiána¹³ a sv. Bernarda z Clairvaux. První tři jmenovaní jsou tradičními účinkujícími v divadle morových scén. Jsou těsně svázáni s modlitbami za šťastné překonání náказы.

Poslední postavou je sv. Bernard – hlavní patron cisterciáků, i on pomáhal nemocným, ale na sloupu nejspíše plnil reprezentační funkci. Zastupoval mecenáše díla – velehradský cisterciácký klášter. Je zobrazen v řádovém hábitu s knihou řeholních pravidel a opatskou berlou v ruce.

Poznámka k restaurování sloupu v 19. století

Pokud si uvědomíme, že Velehrad na počátku 18. století tvořily jen budovy kláštera a pár chalup klášterních služebníků kolem, jeví se monument morového sloupu jako velice výrazný umělecký prvek. Stál přímo naproti hlavní brány do kláštera a vzbuzoval zaslouženou pozornost i dvě stě let po svém vzniku. V souvislosti s obnovou kostela a kláštera k výročí milénia smrti svatého Metoděje, tedy k roku 1885, se totiž ukázalo, jak je sousoší poničené a jak málo farnost a bývalou slávu kláštera reprezentuje.

Od roku 1880 probíhaly opravné a restaurátorské práce v klášterním komplexu a hlavně na budově a vybavení kostela. V interiérech se soustavně pracovalo – zasazovala se nová okna, natíraly chórové lavice a štuková výzdoba, ale na obnovu exteriérových soch se už peněz nedostávalo. Duchovní velehradské farnosti, páter Jan Vychodil si nechal v roce 1883 vytvořit od tří firem rozpočet na opravy. Každý z nich obsahuje podobné položky, které nás zároveň informují, v jakém sousoší bylo stavu. Objevuje se zde například doplnění chybějících rukou, berly nebo klobouku postav a mříže před jeskyni. Všechny rozpočty jsou zakončeny předpokládanou částkou 2000 zlatých. Faráři ale čtvrtina sumy chyběla, a tak až po uskutečnění sbírky mohla být obnova konečně zadána staviteli Rychmanovi ze Bzence, který práci roku 1886 vykázal jako hotovou.¹⁴

Tímto malým příspěvkem k jedné z památek moravského sochařství vrcholného baroka jsem chtěla poodhalit, kolik zajímavých možností a spojitostí, souvisejících s velehradským klášterem, dosud uměleckým historikům uniká. Podle množství literatury, která byla o Velehradě za poslední století publikována, by se mohlo zdát, že se zde už žádné

3. Morový sloup, Velehrad, socha sv. Rocha. Foto V. Říhová, 2002.

4. Morový sloup, Velehrad, socha sv. Šebestiána. Foto V. Říhová, 2002.

5. Morový sloup, Velehrad, socha sv. Karla Bormejského. Foto V. Říhová, 2002.

6. Morový sloup, Velehrad, socha sv. Bernarda. Foto V. Říhová, 2002.

podstatné problémy nenabízí. Opak je pravdou. Klášterní budovy skrývají mnohem více odpovědí, než dosud vydaly. Fond barokního sochařství v exteriérech a interiérech kláštera je jedním z nejméně probádaných témat, přestože jde o velmi kvalitní soubor prací. Doufám, že tento článek poslouží přinejmenším k tomu, aby přitáhl k velehradskému klášternímu komplexu pozornost dalších badatelů.

Poznámky:

- 1 V. Jů z a, *Moravské dílo Michaela Zürna*. Umění, 8, 1967, s. 254.
- 2 R. Hurt, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě II. 1650–1784*. Olomouc 1938, s. 141.
- 3 Ibidem, s. 141.
- 4 F. V. Peřínka, *Dějiny města Kroměříže* II/4. Kroměříž 1948, s. 231.
- 5 L. Grošová, *Brněnský sochař Anton Riga*. Diplomová práce FF UP, Katedra dějin výtvarných umění. Olomouc 1998, s. 8.
- 6 R. Hurt (cit. v pozn. 2) s. 131.
- 7 L. Grošová (cit. v pozn. 5) s. 43–47.
- 8 L. Grošová (cit. v pozn. 5) s. 91–92.
- 9 V. Ventura, *Cisterciácká spiritualita*. In: *900 let cisterciáckého řádu*. Praha 2000. s. 21.
- 10 Sv. Rozálie, podle které se i celý velehradský sloup lidově nazývá „Rozárka“, byla ve 12. století dcerou sicilského krále. Vstoupila do kláštera, aby se nakonec stala poustevnicí v jeskyni na hoře Monte Pelegrino u Palerma. Její ostatky se našly až v roce 1624, a protože se tak stalo v souvislosti s morem, stala se patronkou a přímluvkyní při této nemoci. Je zobrazena v jeskyni jako ležící, s korunou růží (růže - „rosa“ jako upomínka na jméno Rosalia) na hlavě. Toto schéma najdeme i na morovém sloupu v Uherském Hradišti a jako stojící se postava této světice uplatňuje na Hodonínském sloupu.
- 11 Nejrozšířenější morový patron - sv. Roch je oblečený v krátké sukničce ke kolenům a pláští, na prsou má dvě mušle, které jsou symbolem pouti do Santiaga de Compostela a zároveň i odznakem jakéhokoli poutníka. V ruce drží poutnickou hůl a u nohou mu leží pes s chlebem v tlamě. Dle legendy ve 14. století putoval z Francie do Říma a cestou se několik let staral o nakažené morem. Když sám onemocněl, nosil mu pes do úkrytu v lese jídlo.
- 12 Sv. Karel Boromejský byl už z svého života nesmírně populární postavou. Po kanonizaci v roce 1610 se objevuje často v malířských i sochařských zobrazeních. Na morových sloupech je tento kardinál s výrazným „orlím“ nosem velice populární. Riga světce osadil také na sloupech v Uherském Hradišti a Hodoníně. Role přímluvce při morové nákaze souvisela s epizodou z arcibiskupova života, kdy v roce 1576 při morové ráně v Miláně zřídil ve svém paláci špitál pro nakažené. Sám se ale neukryl, nýbrž se o nemocné staral a poskytoval jim hmotné i duchovní zabezpečení. Mor bez úhony na zdraví „jako zázrakem“ přežil. Kolem krku má provaz, na znamení odříkání (majetek věnoval na dobročinné účely).
- 13 Sv. Šebestián byl důstojníkem římského vojska a důvěrníkem císaře Diokleciána, pomáhal pronásledovaným křesťanům a sám měl kvůli tomu zemřít pomalou smrtí – vykrvácením po zásazích šípy. Právě v tomto okamžiku je tradičně zobrazován, obnažený, přivázaný ke sloupu s tělem probodaným šípy. S pomocí svatě Ireny se ale Šebestián vyléčil a zemřel až ubitím kyji. Patronem proti moru se stal snad v souvislosti s ranami na těle a hlavně díky legendě, že postavení jeho oltáře zastavilo v Římě, v roce 680, morovou epidemii.
- 14 *Oprava sochy Panny Marie a sv. Rozárie*. SoA Uherské Hradiště, fond FÚ Velehrad, karton 3, inv. č. 57.

Mgr. Vladislava Říhová (n. 1978), je studentkou interního doktorského studia na Katedře dějin umění Univerzity Palackého v Olomouci. Odborně se zaměřuje na výzkum renesanční ornamentiky.

The Plague Column in Velehrad

A b s t r a c t

The article deals with the later phase of sculptural decoration of the plague column. The monument is located opposite the former main gate of the Cistercian monastery in Velehrad. The column was originally consecrated to Virgin Mary. Sculptures of Virgin Mary and two adoring angels were created (according to V. Jůza's opinion) by the Olomouc sculptor M. Zürn in the 1670's.

It was most probably following the plague epidemic in 1715 when the column was extended in its lower part with a niche containing a sculpture of St. Rosalie. Also added was a balustrade with the saints Charles of Boromea, Sebastian, Rochus and Bernard of Clairvaux (with the exception of Bernard, all the other saints are plague patrons). No order or payment receipt has been preserved in the monastic archive for this work. The style analysis of individual sculptures points at the Brno sculptor Anton Riga as their author. By comparing the works with recorded Riga's authorship (plague column in Uherské Hradiště – sculptures mounted in 1721, and plague column in Hodonín 1716), we were able to discern analogies in details (drapery treatment) as well as similarities in general depiction of a character (St. Rochus in Hodonín and Velehrad).

There is an archive record proving Riga's work on altars in the monastic basilica of Virgin Mary Ascension (in 1702 and 1707). This work was commissioned by the abbot Florian Nezorin, who probably realized also the reconstruction of the plague column.

Die Pestsäule von Velehrad

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Beitrag befasst sich mit der Problematik der jüngeren Phase der bildhauerischen Gestaltung von der Velehrad-Pestsäule. Die Gedenksäule steht gegenüber dem einstigen Haupttor zum Zisterzienserklster von Velehrad. Ursprünglich war sie als Mariensäule gedacht und dementsprechend gestaltet: die Statue der Jungfrau Maria und die Statuen von zwei adorierenden Engeln schuf (nach der Meinung von V. Jůza) der Bildhauer M. Zürn aus Olomouc (Olmütz) in den 70. Jahren des 17. Jahrhunderts.

Höchstwahrscheinlich nach der Pestepidemie 1715 wurde die Säule im Unterteil um eine Nische mit der Statue der Heiligen Rosalia und um eine Ballustrade mit den Heiligen Karl Borromäus, Sebastian, Rochus und Bernard von Clairvaux verbreitert. Mit Ausnahme des letztgenannten, der Hauptpatrone der Zisterzienser ist, sind die anderen Heiligen Schutzheilige gegen Pest. Im Klosterarchiv gibt es keine Bestellung oder Quittung für diese Arbeiten. Aufgrund der Stilanalyse einzelner Statuen wurde der Brünner Bildhauer Anton Riga als Autor des Bildhauerwerks bezeichnet. Beim Vergleich mit belegten Rigas Werken – den Pestsäulen in Hodonín (1716) und Uherské Hradiště (Besetzung der Statuen 1721) – traten Analogien in Details (Gestaltung der Draperien) sowie identische Züge bei den Gestalten (der heilige Rochus in Hodonín und in Velehrad) zutage.

Archival belegt ist Rigas Arbeit an Altaren für die Basilika der Mariä Himmelfahrt (in den Jahren 1702 und 1707). Der Besteller war Abt Florian Nezorin, der die Säule auch zu Ansehen gebracht haben dürfte.

OSM LET SKUPINY TROJKOLKA

Nada Vitanovská, Masarykův ústav AV ČR, Praha

*Sicut aurum ignis, ita etiam amicos tempus iudicat.
Jako oheň zkouší zlato, tak čas ocení přátelství.*

Po roce 1989 vznikla v naší zemi po dlouhé době atmosféra, která přeje existenci různých uměleckých spolků a skupin. Nebývalou svobodu spolčování využívají umělci všech oborů. Využili ji také tři bývalí spolužáci, absolventi Vysoké školy umělecko-průmyslové v Praze, Milada Othová, Michal Vitanovský a Jiří Vlach. V roce 1994 založili skupinu Trojkolka.

Všichni tři studovali v sochařském ateliéru prof. Jana Kavana a kromě sochařské tvorby se věnují především medailérství. Jedním z míst, kde mohou tuto výtvarnou disciplínu naplno rozvíjet, je Uherské Hradiště. Právě zde jsou totiž od roku 1988 v dvouletých intervalech pořádána mezinárodní sympozia medaile, plakety a drobné plastiky. Jejich hlavním organizátorem je jeden z členů Trojkolky, pedagog zdejší Střední umělecko-průmyslové školy Jiří Vlach. V čase letních prázdnin se v školních dílnách na Franklovce setkávají a čtyři týdny společně pracují přední medailéři z různých států. Uherskohradištská sympozia jsou charakteristická tím, že jejich účastníci vytvářejí nejen voskové modely svých prací, ale také je následně formují, odlévají a cizelují. Starobylou technikou lití bronz na tzv. ztracený vosk mají možnost vlastnoručně realizovat celý proces vzniku uměleckého díla – od modelu až po konečnou podobu v kovu. Předností této techniky je dokonalé kopírování detailů modelu a schopnost realizovat i velmi složité tvary. Samotné lití bronzu je pro výtvarníky jedinečnou zkušeností a má své neopakovatelné kouzlo a napětí. Prvních ročníků sympozia se účastnili také zbývající dva členové Trojkolky a Milada Othová je v posledních letech členkou realizačního týmu tohoto mezinárodního projektu. V létě 1999, v roce, kdy se mezinárodní sympozium nekonalo, nabídl Jiří Vlach kolegům z Trojkolky uspořádání malého jednotýdenního sympozia skupiny. Nabídka byla přijata nejen v tomto roce, ale také o dva roky později. Trojkolka si na obě sympozia pozvala přítele – polského sochaře a medailéra Jacka Dworského. Protože týden je na celý technologický proces velice krátký čas, část voskových modelů si autoři přivezli s sebou už hotových. Pět dnů se modelovalo a formovalo, šestý den se lil bronz do forem a sedmý den proběhlo závěrečné cizelování a patinování. Výsledky týdenní práce byly pokaždé prezentovány na závěrečné jednodenní výstavě za účasti přátel a příznivců z města i okolí. Sympozia jsou zdokumentována ve dvou malých katalogích, které zachycují nejen atmosféru a průběh akcí, ale obsahují také seznam vytvořených prací s několika reprodukcemi a stručnou charakteristiku autorů. Členové Trojkolky i Jacek Dworski mají se sympozii bohaté zkušenosti, protože se účastnili podobných projektů také v maďarské Nyíregyháze – Sóstó (J. Vlach a J. Dworski dokonce opakovaně) a v slovenské Kremnici (kromě J. Vlacha). Městská galerie v Nyíregyháze je průkopníkem v pořádání mezinárodních medailérských sympozii, doposud uskutečnila téměř třicet ročníků. Stejně jako v Uherském Hradišti i tady si medailéři svá díla realizují technikou lití na tzv. ztracený vosk. Kromě medailí se maďarské sympozium specializuje také na lití drobné plastiky. Kremnice, vzhledem k tomu, že je sídlem jedné z nejstarších mincoven v Evropě a specializovaného Muzea mincí a medailí, se orientuje na raženou medaili. Účastníci kremnického sympozia kromě návrhu na ražbu, kterou realizuje zdejší mincovna, tvoří také modely pro volně lité medaile, ale do bronzu je odlévají profesionální kovolijci. Autoři dostávají možnost podílet se na jejich konečné povrchové úpravě. Mezinárodní sympozia jsou ideální příležitostí nejen na získávání výtvarných a technologických zkušeností, ale také na navazování kontaktů a na vzájemné poznání umělců z různých zemí.

Skupina Trojkolka má k Uherskému Hradišti blízký vztah, protože díky pochopení magistrátu a obětavé odborné spolupráci Galerie Slováckého muzea se v tomto městě kromě symposií konají také výstavy jednotlivých autorů – medailérů. Galerie spolupracuje s dalšími kulturními institucemi doma i v zahraničí a podílí se na organizování medailérských výstav v cizině. K těm posledním patřila výstava Trojkolky pořádaná na podzim roku 2001 ve Vratislavi (Wroclawi) a začátkem dalšího roku reprízovaná ve Varšavě. Výstavu pod názvem „Trojkolka a host“ instalovalo ve svých prostorách historického domu na náměstí vratislavské Muzeum Sztuky Medalierskiej. Hostem byl Jacek Dworský, který v tomto městě žije a pracuje jako pedagog Akademie výtvarných umění. Čtyři autoři se v Polsku představili výběrem z medailérské tvorby a v menší míře také drobnými plastikami a kresbami. Vratislavské medailérské muzeum patří k předním specializovaným pracovištím s rozsáhlým sbírkovým fondem a s expozicí přibližující historické i současné polské medailérství. Trojkolka zde dostala příležitost konfrontovat se s tradičně kvalitní polskou medailérskou tvorbou, kterou zná především z prezentací na mezinárodních výstavách FIDEM. Výstava „Trojkolka a host“ byla otevřena v rámci týdenního festivalu kultury zemí vysegrádské čtyřky, který ve Vratislavi proběhl od 15. listopadu 2001. Prostřednictvím koncertů a výstav se domácímu publiku představili umělci z České, Slovenské a Maďarské republiky. Vernisáže výstavy Trojkolky, která celý projekt zahajovala, se kromě vystavujících autorů zúčastnili také vratislavský primátor, konzulové České, Slovenské a Maďarské republiky, kteří převzali nad výstavou záštitu, delegace Slováckého muzea z Uherského Hradiště, delegace Národní banky Slovenska – Muzea mincí a medailí z Kremnice, ředitel festivalu a představitelé různých polských kulturních institucí. Hlavní pořadatel, muzeum ve Vratislavi, vydalo k výstavě česko-polský katalog. Tato výstava byla třetím vystoupením Trojkolky. První se uskutečnilo na Slovensku v roce 1996 v prostorách Národní banky Slovenska – Muzea mincí a medailí v Kremnici, druhé v roce 1998 v Železném Brodě s následnou reinstalací v Teplicích.

Skupina Trojkolka si při svém vzniku nevytyčila žádný konkrétní umělecký program. Od počátku byla v jejich přístupu jistá dávka recese. Tím získali nadhled, který jim umožnil, aby vážné věci byly také zábavné. Šlo jim především o přátelství, o možnost setkávání a rozmlouvání o věcech výtvarných i lidských, o poznávání tvorby toho druhého, o příjemně prožitý čas ve společnosti blízkých lidí. Čas alespoň na chvíli oproštěný od každodenních povinností a existenčních nevyhnutelností. I když jsou členové Trojkolky absolventy jednoho sochařského ateliéru, jejich autorský přístup, výtvarná forma i myšlení jsou odlišné.

Milada Othová je typem přemýšlivé a zároveň emotivní a intuitivní umělkyně. Její sochařské realizace nabízejí divákovi mnohostranné pochopení a uchopení. Nic není jednoznačně dáno. V jejím pojetí je pravda kategorie velice relativní a nedá se spoutat jednou provždy vyřčenými soudy. Rozhodující je úhel pohledu. Taková jsou i díla M. Othové, mnohdy tajemná, naznačující, jindy konkrétní, ale zároveň vícevýznamová, pokoušející se zachytit nedefinovatelnou složitost života. Reliéf na litých medailích Milady Othové má také více poloh – od jemně zvlněné plochy s měkkými liniemi, někdy také filigránsky působícími detaily, přes velkoplošné geometricky ohraničené tvary, až k vysokému prostorovému členění. Tento přístup neaplikuje v případě ražených medailí, tady úměrně se zmenšováním plochy snižuje i výšku reliéfu. Jemnou modelací dodává svým ražbám zvláštní poetiku, která se kupodivu neztrácí ani u čistě prozaických témat, kde bychom ji nečekali. Diváka překvapuje její schopnost překonat hranice dané robustností kovového střížku medaile a přetvořit ho v miniaturní dílo budící dojem křehkého, prchavého okamžiku. Volné medaile M. Othové jsou realizovány technikou lití do písku, nebo na tzv. ztracený vosk. V tom druhém případě někdy využívá zbytky vtoků a formovací hmoty na dotvoření konečné podoby díla. Ještě patrnější je tento přístup v její sochařské tvorbě. Komorní plastiky řeší modelací, kterou často kombinuje s konstrukcemi. U některých plastik se ponechané rozsáhlé části formy stávají rovnocennou součástí původního bronzového modelu. Bez ohledu

na to, které sochařské disciplíně se autorka věnuje, všechny mají jedno společné – kultivovaný výtvarný projev a přítomný duchovní rozměr. Milada Othová pochází z Brna, kde se narodila 1. 10. 1944. V roce 1962 ukončila studium na Střední odborné škole výtvarné v Praze, poté byla přijata na Vysokou školu umělecko-průmyslovou, kde studovala v letech 1962 – 1967. Po absolutoriu působila jako výtvarnice v svobodném povolání, od roku 1995 učí na Akademii výtvarných umění v Praze v Ateliéru figurálního sochařství a medaile prof. Jana Hendrycha. V roce 2001 se zde habilitovala na docentku. Vystavovala na desítkách výstav doma i v zahraničí. Zatím poslední samostatná výstava autorky se uskutečnila v roce 1994 v Moravské galerii v Brně a její součástí byl i reprezentativní katalog. Od roku 1977 se účastnila všech výstav FIDEM. Je držitelkou zlaté medaile VIII. Biennale Dantesca Ravenna 1988 a ceny II. Mezinárodního kvadriennale v Kremnici 1989. Její díla jsou zastoupena nejen v sbírkách domácích muzeí a galerií, ale i v sbírkách Muzea Sztuki Medalierskiej ve Wroclawi, Városlí galerii v Nyíregyháze, Muzea mincí a medailí v Kremnici, Centra Dantesca v Raveně a v British muzeu v Londýně. Milada Othová žije v Praze – Hrnčářích, kde má také ateliér.

Michal Vitanovský se na počátku své umělecké dráhy věnoval převážně volné medailérské a sochařské tvorbě. V 80- tých letech se u něj stále více začaly uplatňovat ražené medaile (doposud jich má realizovaných téměř stovku). Pro M. Vitanovského je příznačný zájem o historii, což se projevuje i ve volbě témat jednotlivých prací. Vytvořil několik desítek plaket a medailí zpodobujících historické události a jejich aktéry. Zachytil významné osobnosti českých i světových dějin, ale vyjadřoval se i k aktuálním problémům naší současnosti. Jeho naturelu je blízká velkorysá sochařská forma s výrazným plastickým reliéfem. Volná medailérská tvorba Michala Vitanovského má několik poloh. Ta část jeho prací, která je věnovaná historickým tématům se většinou váže ke konkrétním událostem a lidem, autor je proto vyjadřuje spíše figurálními kompozicemi nebo portréty. Dramatického výrazu u nich dosahuje vysokým reliéfem tvořeným hrubě nanášenými plochami, které jsou členěné hlubokými linkami a rýhami. Důležitou součástí jeho plaket a medailí bývá citlivě zakomponované písmo. Nefigurální kompozice využívá především při ztvárnění přírodních, společenských a filosofických námětů. I když ve Vitanovského díle převažuje realistický a racionální pohled na svět, není mu cizí ani poetika či humor. Emotivně laděné jsou jeho plakety zabývající se vztahem žena–muž, často s erotickým podtextem. Ražené medaile jsou podmíněně společenskou objednávkou. Ale i tady si autor uchovává svůj výrazný rukopis a charakteristický, historií inspirovaný přístup. Zabývá se také tvorbou insignií pro města a univerzity. V roce 1995 zvítězil ve veřejné soutěži na nejvyšší české státní vyznamenání Řád bílého lva, který uděluje prezident republiky. M. Vitanovský, jako jediný z členů Trojkolky, se pravidelně věnuje i mincovní tvorbě. Účastní se veřejných mincovních soutěží České národní banky a má realizovaných několik zlatých a stříbrných pamětních mincí. Narodil 3. 5. 1946 v Klatovech. Stejně jako M. Othová absolvoval Střední odbornou školu výtvarnou v Praze a v letech 1965–1971 pražskou Vysokou umělecko-průmyslovou školu. V letech 1992–1993 zde učil jako externí pedagog. Jinak je výtvarníkem v svobodném povolání, žije a pracuje v Praze. Veřejnosti se doposud představil na patnácti samostatných výstavách a desítkách kolektivních výstav doma i ve světě. Jeho díla vlastní, kromě domácích kulturních institucí, také muzea, galerie i soukromé osoby v Bulharsku, Francii, Holandsku, Íránu, Japonsku, Lucembursku, Maďarsku, Německu, Polsku, Rusku, na Slovensku, ve Velké Británii a v USA. Jako všichni členové Trojkolky i Michal Vitanovský se pravidelně účastní výstav FIDEM. Také přispívá články do specializovaného mezinárodního časopisu The Medal.

Jiří Vlach jako jediný z Trojkolky zaměřil svoji medailérskou aktivitu výlučně na volnou litou plaketu a medaili. Využívá technické zázemí školy v Uherském Hradišti a v posledním desetiletí se sám stal kovolijcem medailí a komorních plastik na profesionální úrovni. Bravurní zvládnutí technologie lití bronz na tzv. ztracený vosk mu umožňuje dokonale využít všechny příležitosti, které tento způsob práce poskytuje. Téměř neomezo-

ván formátem (od několikacentimetrových plaket až k více než půlmetrovým reliéfům) nabízí divákům neobyčejné vnímání člověka i přírody. Jeho figurativní zpodobování se orientuje na konstrukce tvořené z detailů a fragmentů, které převádí za hranice reality a sugestivně navozuje dojem surrealistických výjevů. Křížením jednotlivých částí lidského a zvířecího těla modeluje a konstruuje podivuhodné personifikované tvory demaskující skrývané vlastnosti lidských jedinců. Vypořádává se s nimi ironií a sarkasmem. Jen málo jeho plaket působí klidným, statickým dojmem. Většinou své představy podává dramatickým způsobem, který dosahuje kontrastem měkkých a ostrých linií a tvarů. Základní plochu formátů přesahují prostorové výčnělky, deformace a perforace. J. Vlach neustále rozebírá skutečnost a nanovo ji ve svých pracích skládá do snových vizí, často temnějších než skutečnost sama. Podobný přístup volí i v oblasti komorní plastiky. Jinou výtvarnou disciplínou, provázející Vlachovu sochařskou a medailérskou tvorbu, je kresba. A to jednak jako přípravná fáze předcházející modelování, ale také kresba jako samostatný artefakt. Jiří Vlach se narodil 14. 8. 1946 v Žarošicích. Středoškolská studia absolvoval na umělecké průmyslovce v Uherském Hradišti a v letech 1965–1972 pokračoval v studiu na Vysoké umělecko-průmyslové škole v Praze. Po jeho ukončení se vrátil na svou mateřskou střední školu do Uherského Hradiště, kde působí jako pedagog oboru keramiky. Má za sebou desítku autorských výstav, která vyvrcholila na podzim roku 2001 rozsáhlou prezentací dosavadního díla uspořádanou Galerií Slovákého muzea v Uherském Hradišti k jeho životnímu jubileu. Součástí výstavy byl i barevný katalog. Výstavy FIDEM obesílá Jiří Vlach od roku 1979, ale s jeho tvorbou se návštěvníci setkávají i na dalších výstavách doma a v zahraničí. Několikrát se účastnil mezinárodních evropských symposií (1980 Riga – Dzintari, 1986 Siklós, 1995 a 2001 Nyíregyháza), ale především je zakladatelem a hlavním organizátorem symposií v Uherském Hradišti. Jiří Vlach je držitelem Ceny ministra kultury z roku 1988, Grand Prix II. Mezinárodního kvadriennale medailí v Kremnici v roce 1989 a Hlavní ceny symposia v Nyíregyháze-Sóstó v roce 1995. Jeho výtvarná díla se nacházejí v mnoha muzeích a galeriích, např. v Národní galerii v Londýně a v Praze, v Moravské galerii v Brně, v Městské galerii v Nyíregyháze, v Muzeu mincí a medailí v Kremnici, ale také v soukromých sbírkách v USA. Žije ve Starém Městě nedaleko Uherského Hradiště.

Tři kolečka trojkolky představují tři vyhraněné umělecké osobnosti Trojkolky. I když logo a název skupiny neumožňují přijetí dalších členů, nebrání pozvání hostů. Do roku 1999 byla Trojkolka jedinou současnou medailérskou skupinou. Na sklonku druhého tisíciletí se však medailéři Vladislav Mašata a Jan Smrž rozhodli založit skupinu Chaise-longue působící v Praze-Košřích. Členové Trojkolky tak získali zdravé konkurenty, s kterými je navíc vážou přátelské vztahy. Trojkolka má za sebou osm let existence, v průběhu kterých se představila třemi různými výstavami v pěti městech a dvěma symposií. Vzhledem k absenci programu a vlastní charakteristice (volné sdružení s pevnými citovými pouty), kde se nepočítalo s ničím konkrétním a přesným a všechno mělo přijít samo, nebo vůbec ne, je to pěkný výsledek. A zřejmě není konečný. Už teď se členové skupiny zamýšlí nad dalšími plány, vždyť v roce 2004 budou slavit desáté výročí svého založení. Snad je oslaví další výstavou a snad na ní nebudou chybět noví hosté.

PhDr. Naďa Vitáňová (n. 1956), předmětem jejího odborného zájmu je současná česká a slovenská medailérská tvorba. Pracovala v Muzeu mincí a medailí v Kremnici.

Eight years of the Group Trojkolka

A b s t r a c t

The group Trojkolka (“tricycle”) was established in 1994 by four medal casters, graduates of sculpture studio lead by Professor Jan Kavan at the Prague College of Applied Arts – Milada Othová, Michal Vitanovský and Jiří Vlach. Milada Othová is a Docent at the Prague Academy of Visual Arts and teaches at the figural sculpture studio lead by Professor J. Hendrych. She lives in Prague and occupies herself mostly with medal casting and small sculpture. Michal Vitanovský (1946) is a free-lance artist. Besides non-commissioned work, he creates designs for minced medals and memorial medals, as well as awards and insignia for cities and universities. He lives and works in Prague. Jiří Vlach works as a teacher of ceramic at the High School of Applied Arts in Uherské Hradiště. He lives in Staré Město near Uherské Hradiště and he expresses himself artistically through non-commissioned medal casting and chamber sculpture. He organizes biennial international symposia of cast medal and small sculpture in the school premises.

The group Trojkolka has so far put on three exhibitions: in Kremnica, Slovakia (1996), Železný Brod (1998) with a reprise in Teplice, Czechia and in 2001 in Wrocław, Poland, reprised in Warsaw. Besides these exhibitions, the group together organized two week-long symposia of medal casting in Uherské Hradiště (1999, 2001)

Acht Jahre der Gruppe Trojkolka (Dreirad)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Gruppe Trojkolka entstand 1994. Gegründet wurde sie von drei Medailleuren, Absolventen des Ateliers von Professor Jan Kavan an der Kunstgewerbehochschule in Prag – Milada Othová, Michal Vitanovský und Jiří Vlach. Milada Othová ist Dozentin der Akademie der bildenden Künste in Prag und unterrichtet im Atelier für figurale Plastik und Medaillen von Professor J. Hendrych. Sie lebt in Prag und widmet sich vor allem der freien Medailleurkunst und der Kleinplastik. Michal Vitanovský (1946) ist alleinstehender bildender Künstler. Neben der freien Medailleurkunst befasst er sich schöpferisch mit geprägten Medaillen, Entwürfen von Gedenkmünzen, Auszeichnungen und Insignien für Städte und Hochschulen. Er lebt und ist künstlerisch tätig in Prag. Jiří Vlach ist als Pädagoge im Fachbereich Keramik an der Mittelschule für Kunstgewerbe in Uherské Hradiště tätig. Er lebt in Staré Město unweit von Uherské Hradiště und seine künstlerischen Ideen bringt er in Werken der freien Medailleurkunst und der Kammerplastik zum Ausdruck. In den Schulräumen organisiert er alle zwei Jahre Internationale Symposien, die auf Medaillen, Plaketten und Kleinplastik ausgerichtet sind.

Die Gruppe Trojkolka hat bisher drei Ausstellungen veranstaltet. 1996 in Kremnica (die Slowakei), 1998 in Železný Brod und deren Reprise in Teplice (Tschechien), 1998 in Wrocław (Polen). Außer den genannten Ausstellungen veranstaltete die Gruppe auch zwei Medailleursymposien (in der Dauer von einer Woche) in Uherské Hradiště (1999, 2000).

PAVEL HANZELKA – K NEDOŽITÝM 65. NAROZENINÁM

Lidský život se skládá z nespočetného množství setkání, z nichž většina zanikne v paměti s odstupem času. Jsou však i taková, která zůstávají nezapomenutelná. Každý, kdo měl to štěstí osobně poznat akademického sochaře Pavla Hanzelku, bude si vybavovat jeho vždy přátelský úsměv, pohodu a laskavost. Byl upřímný, tak jako upřímně prožil celý svůj život. V letošním roce by se dožil 65 let, ale jeho čas odchodu nastal příliš brzy. Zemřel 21. března 1995.

Výtvarný život Pavla Hanzelky byl zaplněn usilovnou prací – stovky drobných i větších výtvorů, desítky monumentálních realizací na území Čech a Moravy. Bylo by přirozené, že o tak pracovitém umělci najdeme početná a rozsáhlá pojednání od výtvarných teoretiků. S překvapením ovšem zjistíme, že informací o jeho výtvarném profilu je žalostně málo. Není to tím, že by nikomu nestál za pozornost, spíše tu pozornost odmítal ani nevyhledával z přílišné skromnosti. Výtvarné nadání považoval za propůjčený dar od Boha a zveřejňování úspěchů bylo pro něho nepodstatné. Svě výtvarné nadání zřejmě zdědil po svém otci, který už od svého mládí měl zálibu v kreslení, ovšem rodinná ekonomická situace mu nedovolila rozvinout tuto schopnost na profesionální úrovni. Pavel Hanzelka se o těchto souvislostech nikdy nezmiňoval a jen omezený okruh jemu blízkých lidí znal skryté zákulisí, v němž převládalo každodenní poctivé úsilí a zodpovědnost za každé vzniklé dílo. Ke zpracování celoživotního díla v jednotlivých etapách může napomoci bohatý fotografický archiv, bohužel v převážné části nedatovaný, a vzpomínky nejbližších přátel.

Pavel Hanzelka už v dětství projevoval dostatečné výtvarné nadání v takové míře, aby se mohl přihlásit ke studiu na uherskohradištské uměleckoprůmyslové škole. Od roku 1952 čerpal základní poučení u profesora Luďka Havelky. Poté do roku 1962 studoval na pražské Vysoké škole uměleckoprůmyslové v sochařském ateliéru profesora Jana Kavana. Už v dobách svých uměleckých začátků zaujal pozornost pro svou tvůrčí invenci a řemeslnou zručnost, kterou uplatňoval při řešení neobvyklých technologických postupů. Učitelé, kteří byli sami aktivní

umělci, si Pavla Hanzelku zvali ke svým realizacím, protože jim byl vynikajícím a spolehlivým pomocníkem. Jako adept sochařské disciplíny se intenzivně zajímal o keramickou tvorbu, která se mu stala dominantním oborem pro celý život.

Pár týdnů po ukončení vysokoškolských studií se mu dostalo možnosti první autorské prezentace na veřejnosti. Od 22. července do 26. srpna 1962 měl příležitost představit svou tvorbu ve Slováckém muzeu. V dochovaném katalogu se dočteme: „Hanzelkův blízký vztah k práci v materiálu jej vedl k prozkoušení řady odlišných úkolů nesoucích s sebou nutnost použití různých technik. Soustavnější zájem věnoval autor keramice právě pro její příslušnost k materiálům umožňujícím nejširší technické laborování, bez něhož tu konec konců nelze zachytit směr vlastního projevu. Touto vlastností je keramika blízká charakteru jeho výtvarné invence ryze smyslově založené... Seznámení s prací Pavla Hanzelky nás opravňuje očekávat růst výtvarných kvalit v jeho další činnosti.“ Podíváme-li se do soupisu tehdy vystavených prací, pak budeme překvapeni počtem exponátů: 126 dekorativních talířů, 7 mozaik, 25 dekorativních plastik, 18 plastik, 13 váz.¹ Na začínajícího umělce bylo nepochybně 189 výtvorů úctyhodným počinem svědčícím o mimořádné houževnatosti. V různorodé skladbě jednotlivých prací se již zřetelně rýsoval budoucí rukopis a bohaté spektrum tematického zájmu. Od klasicky modelovaných figurálních kompozic, přes zvířecí motivy vyjádřené s nespoutanou fantazií a tvarovou velkorysostí, přes dekorativní závěsné talíře s povrchovým pojednáním rozprostřeném mezi sochařským a malířským názorem, přes užitkové nádoby a vázy tvarově jednoduché, ale povrchově vynalézavé, až po mozaiky, které v pozdějším srovnání s další produkcí už naznačovaly schopnost monumentálního projevu v ovládnutí neomezeně velké plochy. Součástí autorské výstavy byla instalace rozměrného sousoší s názvem Domov před budovou muzea. Jednalo se o diplomovou práci z roku 1962. Dvě ženy sedící proti sobě byly v tvarovém základu vymodelovány obvyklým sochařským postupem, anatomie těl byla pojata v moderním úspěšném podchybení základních objemů. Laminátový odlietek obou figur byl celý pokryt sekanými keramickými

destičkami v různých barvách. Kombinace prostorové skulptury s mozaikou působila velmi originálně a vynesla začínajícímu umělci nemalý obdiv. Celé sousoší mělo rozměr 250×200×90 cm. Plastika byla později umístěna v Havířově před hotelem Merkur. Bohužel, v roce 1995 byla nenávratně zničena. Škoda, že po první velmi úspěšné výstavě následovala další až po mnoha letech. V roce 1967 se sice Pavel Hanzelka představil na kolektivní výstavě v tehdejší Gottwaldově, ale častější prezentace jeho tvorby se objevovaly až v 80. a 90. letech. Jeho bohatý tvůrčí život se dál odehrával v zákulisí ateliéru, v němž postupně vznikaly nejzásadnější výtvarné umísťované následně nejen do soukromých interiérů, ale také do zajímavých míst městských exteriérů.

V Hanzelkově celoživotní tvorbě najdeme několik souběžných proudů jeho výtvarného snažení. Nutno předeslat a zdůraznit, že se jednalo o tvůrčí osobnost nesmírně kreativní s neustálou potřebou hledání nových a dosud neobvyklých postupů. V celé šíři vzniklých artefaktů se dá vysledovat neúnavná touha o vyjádření nápadu zpracovaného v mnoha variantách, tvarech a kompozičních obměnách. Nikdy se nespokojil s jedinou možností, jeho umělecká představitelství měla nezvykle široký rozsah nejen ve vztahu k materiálu, ale také k samotnému technologickému postupu. Jako vynikající keramik znal všechny nuance svého oboru, ovšem jeho náklonnost pro experimentální pokusy ho přiváděla ke zvláštním kombinacím, jejichž výsledkem byly často neobvyklé efekty. Pro dekorativní pojednání svých výtvorů používal ke glazurám další různé příměsi a materiály v rozličné šíři – např. kamínky, písek, drů, měděné plíšky a dráty, skleněné zlomky a korálky atd. S promyšlenou vyvážeností kombinoval klasické keramické postupy se sochařskými metodami, čímž dosahoval velmi zajímavých profilací v konečném výsledku svého díla. Jeho výtvarné tvůrby měly převážně funkci dekorativní, ovšem žádný z nich nebyl pouhým vizuálním doplňkem daného prostoru. Byl vynikajícím kreslířem, který s přirozenou lehkostí dokázal zachytit nejzákladnější tvarosloví pojednaného motivu, v němž zřetelně dominoval podtext osobní výpovědi, prožitku či filozoficky orientovaného odkazu. Jeho kultivovaný cit pro barvu ho neomylně držel v rozsahu esteticky akceptovatelných odstínů, jejichž vyváženost v dané kompozici nikdy nepřekročila hranici uměleckého vkusu. Barevná škála používaných

glazur vytvářela harmonickou skladbu příjemného vizuálního prožitku. Osobitou zvláštností pro Pavla Hanzelku byla i nezvykle široká představitelství pro uplatnění určitého motivu na odlišně tvarovaných předmětech. V širokém záběru aktuálního úsilí vznikaly vedle sebe dekorativní talíře, vázy, nádoby, závěsné mozaikové obrazy a další drobné předměty, které v souhrnu vytvářely rozsáhlé okruhy vypovídající o jeho momentálním snažení.

Nejpočetnějším souborem celoživotního díla byly nepochybně dekorativní závěsné talíře. Jejich obliba pro využití v soukromých interiérech měla v naší oblasti dlouhou tradici. Když se od poloviny 20. století tyto předměty staly zároveň součástí profesionálního zájmu mnoha významných umělců (např. Vladislav Vaculka), zvýšila se i sběratelská prestiž vlastnit takové dílo. Keramický talíř od známého umělce měl stejnou hodnotu a úctu jako klasický obraz, rozdíl byl ovšem ve finanční dostupnosti. Není třeba zdůrazňovat, že skutečný umělec usiloval o víc než o pouhou okrasnou funkci. Pavel Hanzelka si už ve svém raném tvůrčím období ujasnil své umělecké ambice ve vztahu k těmto předmětům. Snažil se v nich uplatňovat osobité nápady, které ho od samého počátku odlišovaly od již známé produkce. Protože neměl podmínky pro řemeslnou přípravu točené keramiky, byl jeho spolupracovníkem známý keramik S. Úředníček. Ten podle Hanzelkových návrhů točil základní tvary, jimž se pak rukou umělce dostávalo povrchového pojednání v širokých okruzích tematického rejstříku. Snad nejoblíbenější téma od konce 50. let bylo zaměřeno na ryby v různých tvarových variacích. Živočišná říše byla pro autora vždy mimořádně přitažlivá a tak ji zpodobňoval v mnoha záběrech i v dalších etapách svého tvůrčího vývoje. Originálně zajímavým konvolutem byl v pozdější době dlouho opakovaný zájem o téma sovy, která vedle uměleckých zákonitostí znamenala vyjádření symbolického poselství lidské civilizace s odkazy na starověkou řeckou kulturu. Tím však zmíněný okruh nebyl ani zdaleka vyčerpán a v různých stylizovaných obměnách najdeme desítky dalších výtvorů s touto tematikou. Nutno dodat, že barevná paleta byla ještě držena spíše v umírněných odstínech. Nelze přehlédnout, že malířské a kresebné postupy v Hanzelkových kompozicích jsou charakteristické velmi úsporným vyjadřovacím schématem oprostěným od nadbytečných detailů. Jeho oblíbenými vzory byli např. Pablo Picasso, Joan Miró, J. Fer-

nand H. Léger, Henry Moore aj., a v duchu osobní spřízněnosti s touto generací geniálních tvůrců moderního evropského umění převzal do svého uměleckého kodexu jejich zákonitosti výtvarného projevu převedeného do vlastních normativních zásad, představ a schopností. V dalších letech se v „talířových“ kompozicích objevovaly nové tematické okruhy: hudební a národopisné náměty v různých variacích a souvislostech, žena v bohatém rozpětí poloh a aktivit, přírodní a krajinářské motivy, a v neposlední řadě i odkazy na křesťanskou víru v Boha. Pavel Hanzelka byl hluboce věřící člověk, byl jedním z těch pravdivých nositelů víry, pro něž desatero přikázání bylo nepřekročitelným zákonem. Svou přirozenou pokorou k životu a laskavostí si dokázal získat každého člověka, který k němu přicházel s přátelskými úmysly.

Kromě závěsných talířů se v Hanzelkově díle můžeme průběžně setkat i s početnou řadou keramických plastik a objektů, které jako by kompenzovaly převážně plošné výtvoř. V raném období se zabýval četnými variantami stylizovaných zvířecích a abstrahovaně figurativních námětů, postupně vymyslel desítky účelových nádob a váz, mnohé figurální kompozice z pozdějších let byly tvarovány jako originální svítidla. V tak širokém spektru autorského repertoáru snad ani nelze detailně vyjmenovat všechny tvůrčí zájmy.²

Po polovině 80. let došlo v autorově projevu k dalšímu obohacení výtvarného snažení ve vztahu k barevnosti i námětovému obsahu. Poprvé v životě se dostal do přímořské oblasti, jejíž odlišná světelná atmosféra, nezvyklá podoba krajiny i životní styl tamních obyvatel, na něho zapůsobily silně inspirujícím dojmem. Od roku 1986 je v Hanzelkově tvorbě zřetelná rozjasněná barevnost, téma mořských živočichů doplňují portrétní kompozice zajímavých typů mužských tváří. Kresebně a malířsky pojednané výtvoř jsou přesvědčivé ve své uvolněné obrysovosti, která v archetypální symbolice podchycuje podstatu charakteristických znaků výtvarného modelu či inspirativní předlohy.

Pro tvorbu Pavla Hanzelky byla vůbec druhá polovina 80. let velmi důležitým obdobím, v němž motivujícím prvkem byla jeho dcera Veronika. Nejenže měla vrozenou schopnost výtvarného projevu, ale po vzoru svého otce začala také studovat na uherskohradištské uměleckoprůmyslové škole, a zcela přirozeně si zvolila keramický obor, který jí byl od dětství velmi blízký.³

S přirozenou samozřejmostí byla v průběhu let se zájmem účastna na veškerém dění v otcově ateliéru, kde měla možnost odporovat mnohé zákonitosti autorského tvoření. Jako studentce umělecké školy se její výtvarný obzor rozšiřoval o důležité informace o aktuálních postupech, technologiích či materiálech, které do keramického oboru přinášely nové možnosti. Pavel Hanzelka velmi citlivě prožíval studium své dcery a bez ohledu na své zralé profesionální zkušenosti se snažil od ní čerpat další poznatky, které s pružností sobě vlastní aplikoval ve své tvorbě. Tento krásný umělecko-partnerský vztah byl založen na oboustranné úctě, z níž vyrůstala vize nové perspektivy - spolupráce. Řada artefaktů vzniklých v tomto a následujícím období je naplněna silnou energií, která i s odstupem času prozrazuje autorovu potřebu přirozené konfrontace s novými názory. Tu obdivuhodnou sílu a nový rozlet mu poskytovalo právě vědomí, že ve své dceři bude mít nástupce a pokračovatele. V této souvislosti se přímo nabízí dokreslení osobního - lidského profilu Pavla Hanzelky. Byl nejen zdatným a poctivým umělcem, ale jeho životním krédem byla především láska a zodpovědnost ke své rodině. Ze vzpomínek dcery Veroniky by se dal napsat dlouhý příběh, v němž by dominovala pohoda, vzájemná úcta a neuvěřitelná soudržnost. Ateliér byl prostředím jak pro výtvarnou tvorbu, ale byl také územím, kde trávila svůj volný čas i celá rodina, aniž by si vzájemně překáželi. Byli si vzájemnou oporou a povzbuzením. O to bolestnější byl náhlý konec.

Souběžně s tzv. drobnou volnou tvorbou se Pavel Hanzelka úspěšně prosazoval už od počátku 60. let v oblasti monumentálních realizací. Není každému dáno, aby se stejně úspěšně dokázal vyrovnat s malým i velkým formátem. V jeho případě lze hovořit o mimořádné schopnosti prostorového vnímání nejen k vymezené ploše, ale také o mnohostranném vcítění do konkrétního zadání. Jeho nástěnné mozaiky, reliéfy, plastiky najdeme na mnoha lokalitách po celé Moravě. V připojeném soupisu těchto aktivit najdeme na čtyři desítky vytvořených prací, jejichž celkový plošný součet je obdivuhodný. Od počátku 70. let intenzívně spolupracoval s mnoha architekty na severní Moravě.⁴ Byla to doba sice zvláštní, ale v případě nových projektů mohlo být pamatováno i na výtvarnou spoluúčasť výtvarných umělců, kteří esteticky dotvářeli daný prostor. Zajímavým svědectvím o těchto souvislostech je osobní výpověď Ing. arch. Hynka Váni,⁵ který

na Pavla Hanzelku vzpomíná s upřímným zaujetím: „Já jsem byl s Pavlem kamarád, přítel, spolužák – proto jsem se rozhodl, abych ho po škole na Ostravsko a do Slezska dostal a jeho práce prosadil – výsledek byl překvapující – sám jsem si musel shánět jiné výtvarníky ke spolupráci, protože Pavel byl od architektů a investorů žádán natolik, že další práce by z časového hlediska byly nereálné.“

Pavel Hanzelka sice nezapadal do ideologických norem socialistického realismu s výjevy o nadšeném zpodobňování budování společnosti, ale přesto jeho návrhy byly akceptovány schvalovacími komisemi. Ve svých kompozicích dokázal vystihnout základní téma a symboliku odpovídající konkrétnímu zařazení do architektonického komplexu, aniž by vzbudil pochybnosti o nesouladu s tehdejšími požadavky na výtvarnou „výzdobu“. Jeho nákresy a modely byly vždy dostatečně srozumitelné a zpracované s tak mimořádnou pečlivostí, že „kompetentní“ posuzovatelé neměli prostor k protiargumentům. Navíc, architekti, kteří si Hanzelku ke svým realizacím zvali, dobře věděli, že celý průběh konkrétní akce bude bezproblémový jak z hlediska estetických zákonitostí, tak i v daných termínech. Umělecká čest byla pro tohoto umělce prioritní záležitostí a na každé zadání se připravoval se stejnou zodpovědností. V jeho realizovaných výtvorech se setkáváme s velmi širokým tematickým okruhem, v němž se objevuje nejen bohatá symbolika kulturního a společenského života, ale v případech potřeby i nastudované vědomosti z různých oborů historie a lidské činnosti. V několikametrových záběrech svých mozaik a reliéfů dokázal Pavel Hanzelka podchytit základní téma, které v nadčasovém ztvárnění zapadalo do požadavků doby. Ze vzpomínek dcery Veroniky víme, že např. zakázka pro karvinské doly ho zaujala natolik, že v odborné literatuře studoval nálezy různých prehistorických fosilií, aby se s čistým svědomím mohl vyrovnat s tímto motivem. V celém díle bychom těžko hledali výtvoř, které by se vymykaly z dosavadního hodnocení. Každá nová započatá práce byla pro Pavla Hanzelku jedinečnou příležitostí, aby do ní vložil svůj nápad, svůj um a svou čest. Za každé dílo ručil svým svědomím, které pro něho bylo definitivním zákonem. Konečnému výsledku monumentální realizace předcházela proces skic, nákresů a modelů. V postupně zvětšovaném měřítku si ověřoval prostorovou únosnost svých výtvarných představ a korigoval je s neúnavnou pečlivostí. V docho-

vaném rodinném archivu jsou dodnes uloženy desítky studií, jejichž detailní propracovanost vzbuzuje i po letech velmi živé vzpomínky. Námětový okruh pro interiérové a exteriérové realizace se pohyboval v celé šíři Hanzelkových inspiračních záběrů, jak už byly v textu zmíněny. Měnilo se kompoziční uspořádání i barevnost ve vztahu ke konkrétnímu prostoru a jeho rukopis byl udržován v neměnných intencích umělecké osobitosti. V globálním souhrnu všech realizovaných prací najdeme přírodní náměty, figurální kompozice, mýtické inspirace, ale také schematická zpodobnění lidských činností. V nezaměnitelném autorském rukopisu jsou tato díla dosud esteticky i vizuálně akceptovatelná a ve své umělecké hodnotě mají perspektivu obstát i v budoucím čase. Přes hektický běh současného životního stylu přece jenom občas podvědomě vnímáme "zkrášlující" detaily svého okolí. Jako jeden z příkladů lze například uvést nástěnnou mozaiku na fasádě podniku Colorlak ve Starém Městě. Je umístěna v obousměrném bočním pohledu projíždějících aut po trase hlavní dopravní komunikace. Svým rozměrem, barevností i námětem je nepochybně příjemným vizuálním osvěžením pro chodce i řidiče. Zcela jistě i další Hanzelkovy realizace na mnoha různých místech Moravy přinášejí pohodu mnoha lidem, kteří ani netuší, že tato díla vznikla v Uherském Hradišti.

Životní a tvůrčí profil keramika Pavla Hanzelky by docela dobře posloužil jako předloha pro román. V jednotlivých kapitolách by se rozprostíral život člověka, který kromě svých povahových hodnot byl obdařen širokým spektrem dalších pozitivních vlastností. Od svého mládí choval úctu a lásku k přírodě, což se pochopitelně promítalo v celoživotní umělecké tvorbě. Ze vzpomínek jeho přátel se dovídáme o pravidelných výpravách do různých koutů moravských lokalit, kde věnoval pozornost nejen krajině, rostlinám, ale také např. motýlům.⁶ Odporované poznatky a postřehy pak uplatňoval ve svých dílech, v nichž s velkorysou stylizací zpracovával přírodní motivy. V Hanzelkově životě měla své důležité místo i hudba. Kořeny toho bychom našli v rodinném prostředí. Oba rodiče byli dlouhá léta aktivními členy pěveckého sboru Svatopluk a Pavlovi se v dětství dostalo základního vzdělání ve hře na klavír. V dospělosti se pak zajímal o vážnou klasiku a jeho velmi oblíbeným žánrem byl také swing. Pokud se rozhodl v některé ze svých prací zpracovat jakýkoliv hudební ná-

mět, např. nástroje, nejprve si jejich reálnou podobu nastudoval a poté výtvarně pojednal s osobitým přehledem. Dá se říct, že každé téma, které se objevilo v jeho kompozicích bylo podloženo důkladnou znalostí. Nic z toho, co vznikalo v jeho ateliéru, nebyla věc pouhé inspirační náhody, ale vědomou a promyšlenou skladbou zodpovědného přístupu.

V celkovém souhrnu celoživotního díla Pavla Hanzelky by se dalo nalézt ještě mnoho poměrně neznámých zvláštností. Jednou z nich je i bohatý soubor keramických artefaktů s olympijskou tematikou z počátku 90. let. K tomuto úkolu se dostal prostřednictvím svých přátel Vařílkových žijících ve Švýcarsku, kteří reagovali na vyhlášený výtvarný projekt Mezinárodního olympijského výboru. Dobře věděli, že zkušenosti a schopnosti uherskohradištského umělce jsou přímo předurčeny k tomu, aby se v autorovy originálním názoru vypořádal s uvedeným zadáním. Vznikla kolekce několika desítek různých předmětů - talíře, nádoby, závěsné mozaikové obrazy, keramické přívěsky a další drobné suvenýry. Výstavní přehlídka tohoto bohatého konvolutu se uskutečnila v roce 1992 v Lausanne a dalších švýcarských městech. Jedním z návštěvníků autorské výstavy byl i tehdejší předseda MOV pan Juan Antonio Samaranch, který vyslovil upřímný obdiv nad bohatým rozsahem výtvarné invence a vysokou uměleckou hodnotou. Pavel Hanzelka se do švýcarských galerií vrátil ještě několikrát, naposledy v roce 1994. Většinu těchto prací bychom dodnes našli v mnoha soukromých sbírkách po celé Evropě.

V posledních letech svého života obrátil tento všestranně zaměřený umělec pozornost k malování různými technikami (akvarel, pastel, voskové tužky ad.). Vzniklé obrazy se svou tematikou pohybovaly v celé šíři již zmíněných okruhů, mnohé byly dalšími variantami. Některé usazoval do zvýšeného lištového rámu a s připojením kamínků a oblázků vytvářel zajímavé reliéfní objekty.

S poznáním všech dostupných informací se přesvědčíme o mnohotvárných schopnostech a nápadech. Výstižně jeho tvůrčí profil charakterizovala dcera Veronika: „Byl typem renezančního člověka.“ V těchto čtyřech slovech je obsažena láska, úcta, obdiv i charakteristika celoživotní náplně neúnavné a bohaté práce akademického sochaře Pavla Hanzelky.

Marie Martykánová

Poznámky:

- 1 Srov. katalog k výstavě, Hanzelka, keramika. Text Rostislav Zárybnický. Slovácké muzeum v Uh. Hradišti, 1962
- 2 Vzpomínky bratra P. H., pana Ing. Zdeňka Hanzelky, CSc., z Uh. Brodu (*1935) prozrazují, že v minulosti (asi 60. léta) se v aktivitách objevily také výtvarné dekorace na lisovaných kovových talířích (několik bychom ještě našli v soukromých sbírkách), které mu na zakázku připravoval pan Emil Boček v nedaleké malé dílně. Tvořivého experimentátora lákaly specifické materiálové vlastnosti kovu, na jehož povrchu mohl uplatňovat zvláštní postupy dekorativního procesu. O mnoho let později (na přelomu 80. a 90. let) se P. H. k této problematice vrátil v poněkud jiných souvislostech. Na návrh svého bratra Zdeňka, inspirovaného zahraniční technickou literaturou, se pokusil výtvarně vyzdobit satelitní přenosové antény, jejichž průmyslově fádny povrch přímo vybízel k vizuálnímu zhodnocení a oživení. Škoda, že se tento nápad nerozšířil, zmíněné předměty, instalované dnes hojně na různých budovách, by mohly být zajímavým estetickým prvem.
- 3 Veronika Žufánková, Hanzelková, nar. 5. 7. 1974 v Uherském Hradišti, studium na SUPŠ v Uh. Hradišti v letech 1988–92 (keramický obor, Jiří Vlach, Vladimír Groš), výtvarné aktivity – keramika, malba na hedvábí a další textilní materiály, nástěnné malby.
- 4 Doc. Ing. arch. Eduard Galuszka, Ing. arch. Jiří Gvuzd, Ing. arch. Václav Šafář, Ing. arch. Hynek Váňa.
- 5 Váňa Hynek, Ing. architekt, nar. 31. 12. 1934 v Horní Lhotě u Luhačovic, studia: 1949–1952 Svit Zlín, 1952–1956 SUPŠ Uh. Hradiště, obor tvarování výrobků z plastických hmot (L. Havelka), 1958–1964 FAPS VUT Brno, činnost: projektování pozemních staveb a urbanismu (Stavoprojekt Ostrava, Státní ústav dopravního projektování Brno, Potravinoprojekt Ostrava, člen Komory architektů. Realizace/výběr: studie přestavby centra Krnova, studie přestavby města Vrba, realizační projekty na přestavbu Divadla J. Myrona v Ostravě, studie a realizační projekty pro ubytovací a společenské středisko Dolu 1. máj v Karvině, přestavba Základní školy v Hradci nad Moravicí, studie a realizační projekt řešený ve Slezské strojírenské

společnosti v Opavě na Základní školu v Lichnově na Bruntálsku, sídliště Cvilín-Krnov ad.

- 6 Blízkým člověkem Pavlu Hanzelkovi byl pan Albert Gottwald z Uh. Hradiště, který i po letech na něho vzpomíná s upřímným zaujetím. Jeho zvlášť obdivuhodná sbírka motýlů, jichž je vynikajícím znalcem, je spojena s mnohými zážitky a vzpomínkami na svého přítele. Pan Gottwald byl také iniciátorem obnoveného zájmu o život a dílo Pavla Hanzelky, za což mu patří poděkování.

Pavel Hanzelka, sochař a keramik

Nar. 26. 2. 1937 v Uh. Hradišti, zemř. 21. 3. 1995 v Uh. Hradišti, studia: 1952–56 SUPŠ Uh. Hradiště, 1956–62 VŠUP Praha.

Samostatné výstavy:

1962, Uh. Hradiště, Slováké muzeum
1984, Ostrava-Poruba, Galerie Dílo
1991, Ostrava, Výtvarné centrum Chagall
1992, Nyon, Anzere, Lausanne/Švýcarsko
1993, Lausanne/Švýcarsko, La Galerie Collis
1994, Ayent/Švýcarsko, Galerie Cave Alain Bétrisey (s M.-H. Guigue)

Kolektivní výstavy:

1967, 1987, 1989, Gottwaldov
1984, 1986, 1992, 1994, Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea
1985, Brno, Dům umění
1992, Hodonín, Napajedla

Realizace:

1960, Uh. Hradiště, soukromá zahrada, keramická plastika, Ptáci a zvířata
1963, Staré Město, Barvy a laky, vitráž-pískované sklo, Ryby v síti a slunce
1964, Staré Město, Barvy a laky, keramická mozaika, Výroba energie
1965, Ostrava, prodejna masa, nástěnná mozaika, Dva kohouti
1967–68, Ostrava, Mléčný bar, nástěnná mozaika, Bubáčky
1968, Ostrava-Hrabůvka, Mateřská škola, keramická prolézačka
1969, Ostrava, keramická mozaika
1970, Ostrava-Poruba, park polikliniky, keramická mozaika, Příroda
1971, Ostrava-Radvanice, interiér prodejny, keramický reliéf, Motýl
Ostrava I., samoobsluha, Noční ptáci
1972, Krnov, jesle, keramická mozaika, Hudba

Odry, Městský národní výbor, keramická mozaika, Hudba

Ostrava-Hrabůvka, areál Základní školy, venkovní plastika, Ryba

Odry, Hifi klub, keramická mozaika, Příroda

- 1973, Ostrava-Zábřeh, Bělský les, dětský areál, keramické mozaiky a reliéfy
1974, Karviná, dětský areál, keramické mozaiky
1976, Odry, Městský národní výbor, reliéf
Staré Město, Cukrovar, reliéf, keramická mozaika
1976–77, Odry, ZK ROH Optimit, reliéf
1977, Holasovice, Základní škola, reliéf
1978, Štítná-Popov, obřadní síň, keramické vázy
1979, Bílovec, Městský národní výbor, městský znak
Ostrava I., prodejna masa, keramická mozaika
Bílovec, Kulturní dům, keramická mozaika, Múzy
1980, Bílovec, Zvláštní škola, keramická mozaika
Staré Město, Jesle, reliéf
Malenovice, kulturní zařízení, reliéf
1981, Bílovec-Výškovice, Osvětová beseda, reliéf
1982, Orlová, tržiště, keramická kašna, mozaika
1983, Staré Město, Jesle (později Spořitelna), keramická mozaika, Živá příroda
Ostrava-Bělský les, lesopark, venkovní keramické plastiky
Brno, Ústřední půjčovna filmů, keramická mozaika
1984, Trojanovice, interiér rekreačního střediska Optimit Odry, nástěnná keramická mozaika
Teplice nad Bečvou, Lázně, keramická mozaika, Slunce, seno, vzduch
Mikulčice, Základní škola, keramická mozaika
1985 (?), Karviná, ubytovna Dolu ČSA, keramická mozaika v průčelí vstupu
Karviná, ubytovna Dolu ČSA, interiér jídelny, keramická mozaika
1986, Staré Město, Barvy a laky, n.p., keramická mozaika na fasádě
1987, Staré Město, ubytovna
1988, Hodonín, Základní škola
1990, Uherský Brod, Slováké strojírny, keramická mozaika na fasádě budovy

1. Pavel Hanzelka v ateliéru, 1959, foto z archivu A. Gottwalda.

2. Instalace první autorské výstavy ve Slovákém muzeu z rodinného archivu (foto 2–23).

3. Dekorativní talíř, 1958, keramika.

4. Dekorativní talíř, 1958, keramika.

5. Dekorativní talíř, 1984, keramika.

6. Dekorativní talíř, 1986.

7. Dekorativní talíř, 1990–91, keramika.

8. Dekorativní talíř, 1990–91, keramika.

9. Olympijská tematika, 1991, keramika.

10. Olympijská tematika, 1991, keramika.

11. Olympijská tematika, váza, 1991, keramika.

12. Olympijská tematika, závěsný reliéf, 1991, keramika.

13. Plastika, 1990-91, keramika.

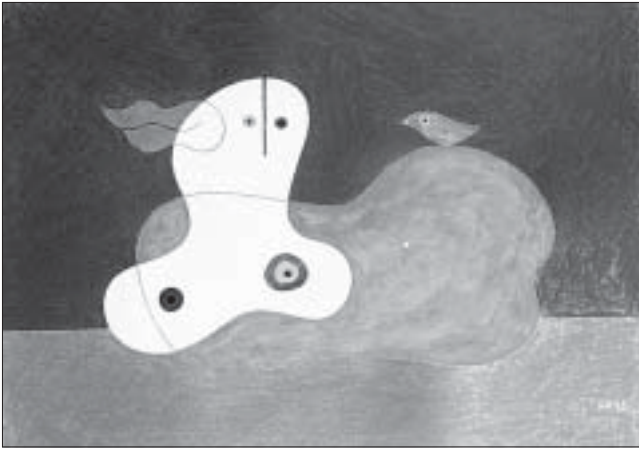
14. Plastika, lampa, 1990-91, keramika.

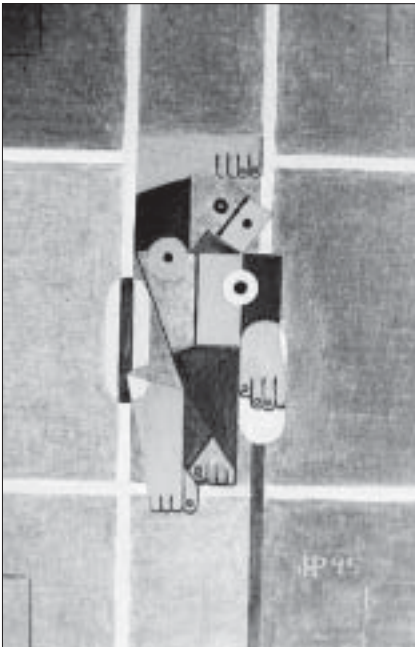
15. Nádoby, vázy, 1990-91, keramika.

16. Buchlov, závěsný reliéf,
1994, keramika.

17. Žena, 1995, komb. technika,
papír.

18. Figura, 1995, komb. technika, papír.

19. Torzo, 1995, komb. technika, papír.

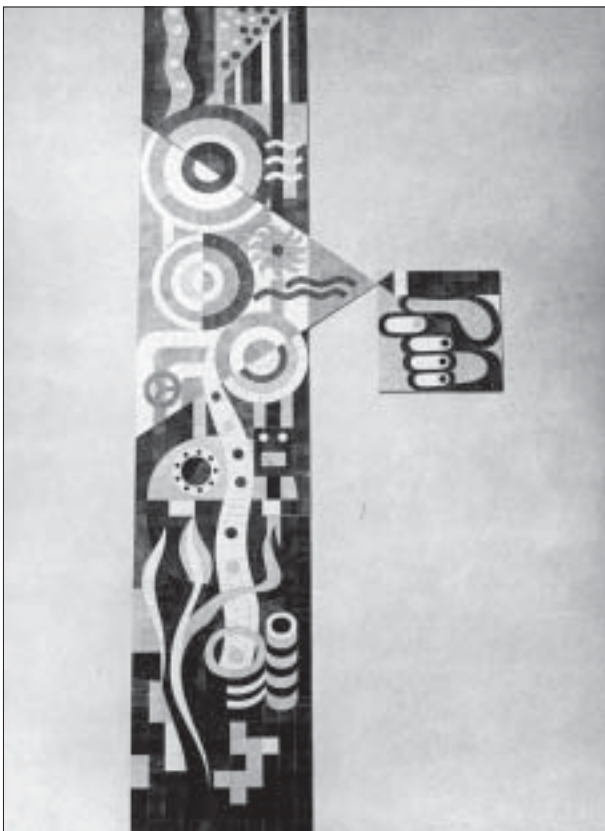
20. Exteriérová realizace,
1973, Ostrava-Zábřeh-
Bělský les, mozaika.

21. Exteriérová realizace,
1973, Ostrava-Zábřeh-
Bělský les, mozaika.

22. Interiérová realizace,
1985 (?), Karviná, Uby-
tovna Dolu ČSA, jídel-
na, mozaika.

23. Exteriérová realizace, 1986, Staré Město, Barvy a laky (Colorlak), mozaika na fasádě.

JUBILEUM GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Od založení Galerie Slováckého muzea (první slavnostní otevření bylo 21. října 1962) uplynulo dlouhých čtyřicet let, během nichž se v jejích výstavních prostorách vystřídaly tisíce výtvarných děl z různých časových období a stovky umělců z mnoha zemí světa. Galerie prožívala chvíle své popularity a přízně milovníků umění, ale také těžké okamžiky, kdy se rozhodovalo o její další budoucnosti. Obzvlášť tíživá situace vznikla v roce 1997, kdy po povodni utrpěla historická budova bývalé vojenské zbrojnice tak rozsáhlá poškození, že v určitých okamžicích byly obavy o její další záchranu. A tak se místo oslavy tehdejších 35. narozenin řešily závažné problémy s výběrem těch nejsprávnějších a nejučinnějších technologických postupů, které by barokní objekt vrátily zpět do života. Vynaložené úsilí nebylo marné a sídlo Galerie SM zazářilo v ještě větší kráse než kdykoli předtím.

O tom se také přesvědčili i početní návštěvníci, kteří do galerie přišli v jubilejním roce 2002. Vzpomínkovým dnem se tentokrát stal 17. říjen, kdy byly zahájeny nové výstavy.

Pro připomenutí 40. výročí založení se nabízelo mnoho variant jak potěšit a zaujmout uměnímilovnou veřejnost. Nakonec dostal přednost nápad koncipovat všechny výroční výstavy jako dlouhý příběh o sbírce výtvarného umění i o lidech, kteří v minulosti vstoupili do života galerie. Sál v přízemí byl zaplněn díly od významných umělců, jejichž vztah k oblasti jihovýchodní Moravy se opakovaně promítal do jejich tvorby. Pod názvem Pohledy do sbírky I. byl instalován soubor čtyř desítek obrazů, grafických listů a kreseb od 22 autorů. Vzhledem k početnosti stávajícího galerijního fondu bylo poměrně složité, které artefakty budou pro tuto příležitost vybrány. Ve stručné podobě byla zachována osnova, kterou návštěvníci znali ze stálé expozice. Jedním z hlavních kritérií výběru byl dlouhý časový odstup od posledního zveřejnění a tím

1. Pohled na budovu Galerie SM v létě roku 2002. Foto M. Martykánová.

druhým pak představení nových přírůstků z posledních několika let. Současně byli připomenuti ti umělci, jejichž kontakty se Slováckým muzeem byly velmi významné a dlouhodobé. Mnozí z nich se dokonce podíleli na vzniku umělecké sbírky v samotných počátcích kolem roku 1914 a dále. Je tedy přirozené, že v úvodu dostal čestné místo triptych s tematikou madony, který v roce 1933 vytvořil Joža Uprka. Tento akvarel je jednou z několika variant mariánského námětu, jímž se autor opakovaně zabýval. Práce nebyla vystavena už několik desetiletí, a tak pro mnohé návštěvníky byla i překvapením. K oblíbeným umělcům, kteří svůj tvůrčí život také zasvětili národopisnému motivu, patřil i Antoř Frolka. Kresba Loučení z r. 1908 spolu s akvarelem Podvečer na vsi z doby kolem r. 1910 byly do sbírky zakoupeny před nedávnem a tak mohly být vystaveny zcela poprvé. Pozornost si vysloužil i rozměrný akvarel Koupání z r. 1921. Tato nudita, ojedinělá svým námětem v celoživotní Frolkově tvorbě, byla v roce 1985 vystavena na autorské výstavě a o tři roky později zakoupena z rodinné sbírky. V dalším výčtu jmen se objevil také Karel Vítězslav Mašek, Cyril Mandel, Vojtěch Preisig, Joža Koudelka, Alois Kalvoda, Josef Schneiderka ad. Osobnost malíře Stanislava Lolka byla zmíněna sice již známým olejem Na pastvě z r.

1932, ale tím hlavním důvodem bylo připomenutí, že Lolkovy kulturní aktivity se na čas spojily i se Slováckým muzeem, v němž v letech 1929–35 působil jako ředitel. V instalaci byl nepřehlédnutelný rozměrný obraz od Bohumíra Dvorského Bzenecké vinohrady. Stálí návštěvníci galerie ho znali z minulosti, ovšem jeho Letní krajinu z r. 1942 mohli obdivovat poprvé. Po dlouhé době bylo vystaveno Slunečnicové pole z r. 1945 od Vladimíra Hrocha. V řadě dalších umělců našel své místo Rudolf Gajdoš, Jaroslav Melichárek a Josef Pšurný. Tři národopisné kompozice od Františka Hudečka z roku 1947 připomenuly autorův obdiv ke klasikům francouzského kubismu. Stejnou úctu choval po celý svůj život i nejvýznamnější uherskohradištský umělec Vladislav Vaculka, jehož dvě kresby z r. 1960 patří také mezi novější přírůstky. V těsné blízkosti byl umístěn obraz Slovácká neděle z r. 1957, jehož autora Richarda Fremunda pojilo s V. Vaculkou dlouholeté přátelství, stejně tak jako s Vladimírem Vašíčkem. Jeho dva oleje - Svatobořice z r. 1950 a Ženy na trhu z r. 1956 připomněly umělcovu dávno uzavřenou tvůrčí etapu, po níž dál následovala poloha výrazně abstraktního charakteru. První kapitola jubilejního konvolutu výstav v širokém záběru věnovala pozornost zvláště zajímavým osobnostem regionálního umění, ale

především nechala nahlédnout do zákulisí galerijní sbírky. Se stejným úmyslem byla připravena i další výstava nazvaná Pohledy do sbírky II. V intimně působícím malém sále v I. poschodí našli návštěvníci zvláštní překvapení. Na pět desítek vystavených grafických listů a kreseb vytvořili umělci, kteří jsou trvale označováni za stěžejní osobnosti českého moderního umění – Josef Čapek, Jan Zrzavý, Max Švabinský, Pravoslav Kotík, Josef Váchal, Jan Konůpek, Karel Štika, Jan Rambousek, Vladimír Silovský, Rudolf Kremlíčka, Jaroslav Král, Ludmila Jiřincová, Cyril Bouda. Jen velmi malý okruh příznivců Galerie SM byl obeznámen s existencí tohoto zvlášť významného uměleckého materiálu. Uvedená díla byla do zdejší sbírky získána v průběhu 60. let, tedy v době vybudování galerie. Nadšení z úspěšného počínu ovlivnilo mnoho uherskohradištských soukromých majitelů natolik, že se rozhodli galerii něco ze svých sbírek věnovat, případně za velmi symbolickou cenu prodat. Dominantní podíl na tom měl pochopitelně PhDr. Vilém Jůza, který do kulturního života Uherského Hradiště vložil významný stánek pro výtvarné umění, a také vypracoval novou koncepci pro rozvoj sbírky. Její součástí se měl stát právě sou-

bor českého moderního umění. I když se pozdější situace vyvíjela poněkud složitým směrem a také v souvislosti s Jůzovým odchodem v roce 1965 docházelo k pomalému útlumu galerijní činnosti, zůstal zde zachován pozoruhodný soubor s vysokou uměleckou hodnotou.

Třetí výstava nazvaná Evropské malířství 17.–18. století mohla snad navodit dojem, že se vymyká celkovému scénáři jubilejních výstav. Její obsah i původ však velmi upřímně připomínal osobnost zakladatele Galerie SM. Po svém odchodu z Uh. Hradiště přešel dr. V. Jůza do ostravské galerie a tam se mimo jiné zaměřil na své oblíbené barokní umění. Brzy se mu dařilo postupně rozšiřovat stávající kolekci o nové přírůstky a v původním fondu zařadil a vědecky zhodnotil část do té doby neurčeného materiálu. S přirozeností sobě vlastní dokázal odhalit historickou a uměleckou kvalitu, aby ji posléze v podrobném srovnávacím procesu vřadil do konkrétního okruhu či přímo doložil autorství. Soubor významných barokních obrazů zapůjčila ostravská galerie a tím podpořila myšlenku symbolického návratu V. Jůzy prostřednictvím výsledku jeho celoživotního úsilí. Podtřením záměru byla také spolupráce s Mgr. Jiřím Jůzou, který se jako

2. V jubilejním roce ocenili návštěvníci galerie nově vybudovaný výtah. Foto M. Martykáňová.

3. Slavnostní vernisáž 17. 10. 2002 byla významnou událostí pro mnoho příznivců galerie. Foto L. Chvalkovský.

4. Oslavy založení Galerie SM se zúčastnila i žena dr. Viléma Jůzy se synem Jiřím. Foto L. Chvalkovský.

5. Díla významných osobností českého moderního umění byla pro návštěvníky překvapením. Foto L. Chvalkovský.

pokračovatel díla svého otce ujal realizace této výstavy.

Výročí Galerie SM se stalo dobrou příležitostí k výměně dosavadní stálé expozice. Slovácké muzeum a jeho galerie patří neodmyslitelně k městu, jehož pradávna kulturní tradice je stále živá a všestranně rozvětvená. Snad v tom hraje svou roli malebnost a poklid, jehož přítomnost pociťují často návštěvníci z jiných oblastí. Slova uznání nad různými proměnami města se také stala částečnou inspirací ke zvolení názvu nové expozice – Uherské Hradiště-město jako malované. Je v něm poetická laskavost i upřímný obdiv. Jednu z možností jak vyjádřit tyto pocity nabízí výtvarné umění. Monotematická výstava může škýtat nebezpečí opakovaně všednosti. Je-li však modelem prostředí tak mnohotvárné, pestré a kultivovaně tvarované, pak se stane nevyčerpatelným zdrojem inspirace všech dob, uměleckých názorů i osobitých rukopisů. V nové expozici se podařilo zachytit časový záběr pěti staletí, v nichž neznámí i známí autoři zpracovali uherskohradištské téma v různých variantách. V nenásilném chronologickém řazení se v jednotlivých obrazech, kresbách a grafických listech přelévají pohledy na městskou lokalitu v nenapodobitelných obměnách od dávné minulosti až po aktuální současnost. Nejstarší vystavený obraz zachycuje Uherské Hradiště z roku 1670. Neznámý malíř se s obdivuhodnou pečlivostí snažil zachytit nejen významné a prospěšné stavby, ale také obytné domy. S přesností zaznamenal linii komplexu městského opevnění se všemi branami a souvisejícími objekty. Dnes už se můžeme pouze dohadovat, že obraz vznikl zřejmě na zakázku tehdejší radnice, kde byl s největší pravděpodobností vyvěšen jako srozumitelný a zároveň dekorativní orientační plán. Ti, kdo se zasloužili o zachování tohoto díla a ještě později o umístění ve sbírce Slováckého muzea, museli být lidé nesmírně osvěceni. Díky jejich nadčasové předvídavosti máme dnes k dispozici nenahraditelný historický dokument. Ve stejném duchu můžeme mluvit i o další veduté, která zpodobňuje stav města ve 20. letech 18. století. Dalším posunem v čase je rozměrný akvarel ze 70. let 19. století. Na první pohled je zřejmé, že dispoziční schéma městského území se uvolnilo přes dřívější frontu postupně rušeného opevnění. Původní staré domy byly přestavěny a přibýly nové budovy, které už v ničem nepřipomínaly někdejší tajuplný ráz královského města. Práce neznámého malíře si i přes svou úzkostlivou popisnost

v sobě ukrývá předzvěst nástupu zcela nového vývoje nejen ve společenských souvislostech, ale také z hlediska rozvoje technického pokroku. V dalším řazení výstavní kolekce se dostáváme do století dvacátého. Město se měnilo stále rychleji. Desítky výtvarných umělců si za svůj model stále častěji vyhledávaly zajímavá městská zákoutí, pestré scenérie zobrazující tehdejší život a události, a také zpodobňovaly uherskohradištské panorama v celé jeho kráse a nové rozvíjenosti. Jednotlivé práce by snad nemusely vždy zaujmout diváka s kritickým okem ve vztahu k umělecké hodnotě, ale seřazením do tematického souboru se všechna díla stávají dlouhým defilé v zajímavé vizuální kronice města. Tak například v roce 1912 se kněz a později vynikající grafik Arnošt Hrabal rozhodl zachytit vstupní portál bývalé vojenské zbrojnice. Rozkošný malý akvarel je dnes pro sbírku Galerie SM vzácnou relikvií. Zhruba o pár let později se Antonín Jiří Pacák opakovaně zajímal o hradištské motivy a své grafické listy podepisoval uměleckým pseudonymem J. Jura. Zvláště jeho barevný dřevoryt s vyobrazením dnes už neexistující hradištské brány je hodnotným a nenahraditelným dokumentem o minulosti. Malíř Stanislav Lolek byl dalším umělcem, kterého Uherské Hradiště upoutalo natolik, že si jej zvolil nejen za svůj nový domov, ale kromě svých oblíbených přírodních kompozic zahrnul městské téma do svého repertoáru. V říjnu 1918 vznikla malá olejová skica Přísaha lidu v Uh. Hradišti, která zachycuje prostor náměstí s pohledem na kostel sv. Františka Xaverského. V témže roce namaloval i panoramatický pohled na město z mařatských kopců. Není pochyb o tom, že podobných obrazů vzniklo za jeho dalšího života ještě mnoho, většina je jich však utajena spíše v soukromých sbírkách. Rozměrově nevelký olej od Aloise Cablíka nazvaný Stará sladovna v Uh. Hradišti z roku 1924 patří už také do kategorie historických dokladů a jen starší generace si pamatuje, kde stával městský pivovar, k němuž sladovna patřila. Ve 20. a 30. letech se hradištský motiv dost často objevoval v dílech dalších autorů. Jan Trampota se při své jediné návštěvě v roce 1922 také nechal inspirovat malebností města. Kolik obrazů tady skutečně namaloval dnes už nevíme, ve sbírce Galerie SM zůstaly dva. Jeho Růžová ulička dodnes uvádí do rozpaků mnohé z obyvatel, starších i mladších, než ji dokáží lokalizovat. Dalším výtvarným unikátem je Pohled na starou poštu od Františka Koudelky. Zachycuje nejen

6. Nová expozice na téma Uherské Hradiště-město jako malované se těšila mimořádné pozornosti. Foto L. Chvalkovský.

7. Instalace výstavy Pohledy do sbírky I. v přízemním sále. Foto L. Chvalkovský.

8. Z instalace výstavy Evropské malířství 17.–18. století. Foto L. Chvalkovský.

budovu dnešní galerie, ale zároveň připomíná vzhled někdejší zástavby v Otakarově ulici. Vzpomínku na své rodné město výtvarně pojednal Miloš Boria, v roce 1937 se nechal inspirovat také Karel Tondl. Za srovnávací posun v čase by mohl být chápán obraz od Josefa Poláška z roku 1942, na němž v klasickém záběru z mařatských kopců podchytil novou tvář Uherského Hradiště s téměř architektonickou přesností. V téže době se podobný motiv opakuje v tvorbě Jiřího Heřmana, který jako pečlivý výtvarný kronikář s oblibou maloval město z různých stran i v různých ročních obdobích. Jeho dřevoryty, akvarely i oleje si už v době svého vzniku získaly početnou řadu soukromých sběratelů a stále se těší nezvyklé oblibě. Ostatně něme z jeho díla vyjmout také téma mařatských vinohradů, kde nacházel stále nové pohledy na objekty vinných sklepů. Věděl, že tato lokalita byla pro královské město vždy důležitá nejen pro svou osobitou podobu a atmosféru, ale byla také příhodným místem pro řešení zvláštních problémů či slavnostních okamžiků. Městské motivy se také často objevovaly v tvorbě Rudy Kubíčka, který spolu s J. Heřmanem patřil k významným a zajímavým osobnostem místního kulturního života. Za samostatnou kapitolu ve vymezeném tematickém okruhu je možno považovat práce Vladislava Vaculky. Už od dob svých uměleckých studií se ve druhé polovině 30. let a programově pak v letech 40. intenzivně mj. zaměřoval na uherskohradištské náměty. Některé z jeho obrazů vznikaly jako studijní úkol, jiné z momentální nálady, další měly svůj příběh. Tak například olej z roku 1939 zpodobňuje budovu Slovákého muzea, kde mu bylo umožněno uspořádat svou autorskou výstavu. Jako poděkování namaloval a poté věnoval tento obraz do umělecké sbírky. Do výstavních síní muzea se pak ještě mnohokrát vrátil. Ve zmíněném roce 1939 vystavoval s Vaculkou také Jaroslav Melichárek, tehdy ještě student pražské Akademie. I v jeho celoživotní tvorbě jsou zastoupena mnohá díla s tematikou Uherského Hradiště. Léta padesátá dostala prostor v kresbách Jaroslava Hrabce, který jako pedagog uherskohradištské uměleckoprůmyslové školy byl zároveň velmi plodným umělcem. Následující desetiletí let 60. zůstalo podchyceno sérií grafických listů od tehdy mladého umělce Petra Kryštofa, který dokázal zpracovat podobu staré architektury svěžím moderním způsobem (neopomněl také objekt bývalé staré pošty). Překvapením pro návštěvníky byl

nepochybně obraz od malíře Josefa Hapky (otce hudebního skladatele Petra Hapky), který v roce 1976 zpracoval neobvyklý pohled na město od sídliště Štěpnice průhledem Husovou ulicí. Uherské Hradiště se jevílo dostatečně přitažlivé také pro malíře a grafika Jiřího Salajku st., jehož oleje z první poloviny 80. let osobitě připomínají nejen vzhled městských ulic, ale také momentální atmosféru. Na přelomu 70. a 80. let se stejné tematické věnoval i Pavel Vavrys. Kromě obvyklých záběrů na větší prostranství vyhledával tichá zákoutí neupravených dvorků, v nichž jakoby se zastavil čas. I jeho obrazy jsou dnes v mnoha případech archivními dokumenty o době poměrně nedávné. Do aktuální současnosti nás v expozičním souboru dovedly kresby Bořka Zemana. Jejich datování rokem 2002 se stalo výtvarným svědectvím o stálé kráse a malebnosti Uherského Hradiště. Také on ve své kolekci věnoval pozornost barokní budově Galerie SM. Nová expozice, která byla připravena ke 40. výročí založení galerie, si získala pozornost a obdiv všech návštěvníků. Ve své základní podstatě přiblížila široké spektrum obsahu sbírkového fondu, ale zároveň už ve své přípravné fázi zaujala místní soukromé sběratele. Mezi pěti desítkami vystavených artefaktů tak mohlo být zařazeno i 12 výtvarných děl z jiných sbírek a v průběhu trvání (do září 2003) se objevovaly další nabídky na zapůjčení. Nebude snad nadsazené tvrzení, že ani v současné době není Uherské Hradiště městem anonymně neživotným pro ty, kdo v něm našli svůj domov, nebo pro ostatní, jimž se stalo symbolem nenávratné minulosti. Pro oživení a zaktualizování vybraného tématu vyhlásila Galerie Slovákého muzea veřejný výtvarný projekt pro žáky a studenty z mateřských, základních a středních škol, aby v rámci svých tvůrčích možností a vlastní výtvarné kreativity zachytili podobu dnešního města. Výsledky jejich uměleckých aktivit se v nejbližších letech dostanou k veřejnému posouzení jako osobité výpovědi o našem městě.

Všechny jubilejní výstavy koncipované jako dlouhý příběh měly i svůj pomyslný epilog. V malém prostoru tzv. mezisálí byla instalovaná výstava těch nejmenších a nejmladších výtvarných autorů. Důvodem k této realizaci se staly dlouhodobé aktivity muzea a galerie zaměřené na mládež. V bohatém výčtu různých programů se jednou ze specializací stala i spolupráce s mateřskými školami. Děti v předškolní věku přicházely do budovy galerie, kde se poprvé ve

svém životě seznamovaly s prostředím výstavních sálů a zároveň získávaly zajímavé informace o základních pojmech či technikách z výtvarného umění. Při svých návštěvách podobných spíš hrám než přísnému poučování si všímaly, že umělecká díla jsou naplněna různými příběhy a že dospělí umělci vlastně malují obyčejné věci, které měli kolem sebe. O tom, nakolik byla zvolená forma těchto setkání efektivní, jsme se dál mohli dozvídat z obrázků, které děti kreslily a malovaly v následujícím čase ve školkách. Obdivuhodná díla, která se později dostala do Galerie SM, předčila veškerá očekávání. Malí malíři si nejenom ve své paměti uchovali důležité detaily z budovy a interiérů, ale sami reprodukovali pocity a tvůrčí představy. Nečekaně vytvořená kolekce úžasných artefaktů prokázala smysl podobného konání, které má nadčasový význam pro obě strany. Děti ztratí ostych před tzv. „dospělým“ uměním a zjistí, že i jejich dílo může někoho potěšit. Čas věnovaný těmto hrám se v budoucnu může proměnit ve stálý kontakt, jehož výsledkem bude nová generace návštěvníků, sběratelů či našich následovníků. Kdo ví, všichni jsme kdysi byli dětmi.

Rok 2002 znamenal pro Galerii Slovákého muzea zvláštní příležitost k rekapitulaci dosavadního úsilí. Snad poprvé se galerijní narozeniny mohly odehrát v pohodě, kterou nenarušoval vnější stres. To ovšem neznamená, že do příštího 50. výročí bude plynout čas ve sladké euforii a nečinnosti.

Nové plány, nové úkoly, nová předsevzetí. Na mnohých z nich se už v současné době usilovně pracuje a není to jen záležitost sestavování výstavních plánů pro budoucí roky. V posledních deseti letech obohatila Galerie SM svou náplň o zcela nové aktivity. Jako jedno z odborných oddělení Slovákého muzea se snaží vyrovnávat svou prestiž ve srovnatelném měřítku se samostatnými galeriemi. Kromě prezentačních programů se realizovalo propojení s organizováním bienálně pořádaných uherskohradištských Mezinárodních sympozií lité medaile a drobné plastiky, jehož 7. ročník se uskutečnil v roce 2002 (výsledkem byla opět výstava). Důležitým efektem a přínosem se stalo vytvoření samostatného konvolutu sochařských výtvorů z jednotlivých ročníků sympozií. Několik desítek dosud shromážděných artefaktů je zajímavých nejen pro svou uměleckou kvalitu, ale také z hlediska zastoupení jednotlivých umělců z mnoha zemí. Zvláštním okruhem je také úzká spolupráce na

výstavních souborech např. v Maďarsku, Slovensku a Polsku, jejichž vzájemná výměna bude pokračovat. Do budoucna je uvažováno o vytvoření samostatné expozice, která v unikátním rozsahu bude v rámci Zlínského kraje znamenat ojedinelou příležitost k přehledu evropského sochařského umění. Další specializací je zpracování soupisu všech žáků a absolventů zlínské Školy umění, zlínské a uherskohradištské uměleckoprůmyslové školy. Několikaletá práce by měla být v blízké budoucnosti završena vydáním samostatného slovníku, v němž budou podchyceny profily a aktivity mnoha set výtvarných umělců, kteří své prvotní výtvarné vzdělání získali v tomto kraji. Mnozí z nich se tady usadili, řada z nich se sem ráda vrátí. Důkazem toho je i mnoho autorských či kolektivních výstav. Galerie SM zahrnuje do svého programu také seriál výstav nazvaný *Návraty*, který v pravidelných intervalech připomíná tvorbu zajímavých osobností. Plány do budoucna tím však zdaleka nekončí. Kontakty navázané v minulých letech přináší další zájem umělců o uspořádání svých výstav. Záznamy vedené na několik let dopředu zahrnují nejen české výtvarníky, ale také například tvůrce až z Austrálie a z Japonska. Impulzem pro tyto kontakty byla doporučení těch autorů, kteří si již měli možnost ověřit, že Uherské Hradiště je městem mimořádně kulturním a schopným zorganizovat výstavní akci na úrovni velkého centra. Tento velmi stručný výčet aktivit a plánů Galerie SM by snad mohl být přesvědčivým příslibem toho, že i další jubilea budou neméně zajímavá a bohatá na estetické zážitky.

Marie Martykánová

7. ROČNÍK MEZINÁRODNÍHO SYMPOZIA LITÉ MEDAILE, PLAKETY A DROBNÉ PLASTIKY

Léto, období spojované s relaxací, dovolenou a prázdninami, se v Uherském Hradišti odehrává tradičně ve znamení kultury, společenských událostí a uměleckých projektů. Některé se doslova staly již tradicí (Letní filmová škola, divadlo, výstavy, koncerty). Pro skupinu deseti umělců, účastníků 7. ročníku Mezinárodního sympozií lité medaile, plakety a drobné plastiky, která měsíc (17. 7.–17. 8.) pracovala v sochařských ateliérech Střední uměleckoprůmyslové školy (na „Franklovce“), se však stalo především obdobím tvůrčího soustředění a práce.

Hradištské medailérské sympozium postupem času nabylo charakteru tradiční události, která zajímá nejen odborníky a medailéry, ale dostává se do širokého povědomí obyvatel města. Přispívá k tomu zřejmě i skutečnost, že zde vzniká cena města, každoročně udělovaná vybrané osobnosti, která má mimořádné zásluhy o město v různých pracovních, vědeckých nebo společenských oborech působení¹. Samozřejmě také samotný technologický postup „lítí bronz na ztracený vosk“² je pro každého zvědavého člověka velmi přitažlivý. Člověk má jedinečnou příležitost být přítom, sledovat okamžik zhotovení výjimečné myšlenky a objevovat složitý zrod uměleckého díla. Pootevřívají se mu dveře k poznání složitosti a problémů sochařské umělecké tvorby, spojených právě s procesem vznikání. Teprve až závěrečná fáze odhalí výsledek. I když se zdá, že všechno proběhlo tak, jak mělo (forma vydržela, bronz nevytekl), teprve po rozbití formy a prvním očištění se zjistí, jestli se dílo podařilo odlít celé a podle představy umělce.

Téměř symbolicky na letošní 7. ročník přijelo sedm účastníků z pěti zemí (Mateusz Dworski, Irene Gunston, Valeria Koskina, Miroslava Nová, Marián Polonský, Marie Šeborová, Eva Varga). Někteří z nich již měli své zkušenosti s odléváním bronzu na ztracený vosk z obdobných pracovních setkání, které se pořádají ve finském Mäntä nebo maďarské Nyíregyháze (Irene Gunston, Marian Polonský, Eva Varga), pro většinu znamenal novou zkušenost s novými možnostmi, které mohou dále rozvíjet a využívat. Letošní sympozium však bylo obohaceno o nový experiment. Polský sochař Jacek Dworski, profesor na wrocławské Akademii výtvarných umění, sponzor a host sympozia, seznamoval účastníky s jiným technologickým postupem – litím

1. Prof. Jacek Dworski připravuje pískovou formu.

bronzu pomocí pískové formy – „lítí do písku“³. I tato technika je medailéry často využívána. Je lacinější, jednodušší, ovšem také vyžaduje značnou dávku řemeslného fortele a znalosti (foto č. 1). Jacek Dworski hned v prvním týdnu předvedl malou ukázkou odlít několika plaket touto technikou. Ovšem v té době již sochaři soustředěně a pilně pracovali na voskových modelech svých plaket a plastik.

Jediným tematem, které bylo medailérům zadáno, byla zmíněná Cena města, protože i letos město projekt finančně podpořilo. Jinak nebyli umělci ničím vázáni a mohli zvolit libovolné téma, blízké jejich naturelu. Během měsíce se seznámili s malebným prostředím Slovacka a jeho metropole, která v té době žila neopakovatelnou, inspirativní atmosférou Letní filmové školy. Zúčastnili se vernisáže výsledků obdobného sympozia ve slovenské Kremnici, ale především realizovali své nápady. Celkem třikrát se odlévalo a vznikl tak soubor více než sta, tematicky různorodých artefaktů, který byl prezentován veřejnosti na výstavě výsledků sympozia v Galerii Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

Zúčastnění umělci a jejich díla

Nejmladším účastníkem hradištského sympozia byl Mateusz Dworski⁴ z Polska. Jeho doménou je především grafická tvorba, kresba a malba. Má však i zkušenosti s medailérskou tvorbou a litím na ztracený vosk, které získal na loňském sympoziu uměleckého sdružení Trojkolka v Uherském Hradišti, kterého se zúčastnil jako host. Grafické cítění se projevuje ve smyslu pro detail, který je patrný zejména v portrétech na medaili. Zajímají ho historická, duchovní témata, člověk a jeho role v průběhu dějin. Zde v Hradišti vznikl zajímavý soubor tří plaket věnovaných Uherskému Hradišti, inspirovaný starobytlou architekturou města, jeho symboly (gotický znak apod.) a atmosférou. Pozoruhodné jsou také plakety s figurálním námětem (Křídlatec, Figura s aureolou), kde výrazná zelenomodrá patina přispívá k celkovému expresivnímu vyznění.

Anglická účastnice Irene Gunston⁵ od počátku svého tvůrčího úsilí vsadila na figurální téma v plastice i na medaili. S litím na ztracený vosk již má bohaté zkušenosti ze sympozia ve finském Mäntä. Její dosavadní práce jsou inspirovány všedností lidských činností, denních nálad (koupaní, vaření, relaxace) a věcí, které nás obklopují nebo které člověk používá (zátiší). Možná by

2. Mateusz Dworski, Polsko.

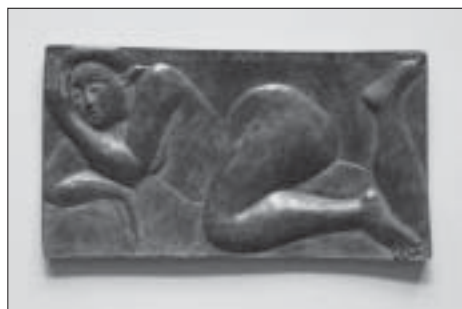

4. Irene Gunston, Velká Británie.

3. Mateusz Dworski, Křídlatec, 2002, bronz.

se daly shrnout pod jednotící titul člověk a jeho každodenní úděl. Plastiky jsou robustní, poměrně snadno čitelné, působí staticky, jako by se figura (často žena) zastavila v určitém okamžiku činnosti. I když jde o témata civilní, každodenní, skrývají v sobě určité napětí, a to se přenáší i do plaket a medailí. Na všech dílech je zřejmé, že autorka klade velký důraz především na závěrečnou fázi tvorby, povrchovou úpravu. Na mi-

5. Irene Gunston, We are such stuff as dreams are made of, 2002, bronz.

nulém ročníku FIDEM ve Weimaru v roce 2000 získala cenu za patinu. V Hradišti vytvořila soubor plaket a medailí (ve většině případů oboustranných), inspirovaných pobytem na sympoziu (Děkuji, Návštěvník, Uherské Hradiště) a navazující na dosavadní práce („We are such stuff as dreams are made of“, Šeptající tráva ad.), jejichž nezvyklé, pozoruhodné patiny někdy asociují jiný materiál než bronz, např. keramiku a jsou inspirativním přínosem pro umělce pracující v oboru medailéřském.

Ruská účastnice Valeria Koškina⁶ se realizuje v oblasti drobné plastiky a medaile řadu let. Kromě této práce spolupracuje se známými továrnami na figurální porcelán – Royal Dux Bohemia a Porcelán Loučky LEANDER. Zúčastnila se řady medailéřských výstav v Rusku

6. Valerie Koškina, Rusko.

8. Miroslava Nová, Česká republika.

7. Valerie Koškina, Pohádka, 2002, bronz.

9. Miroslava Nová, Dárek, 2002, bronz, kámen.

(výstavy mladých, oborové apod.) i v zahraničí. Od roku 1994 žije s rodinou v Praze. Je členkou Asociace umělců medailérů České republiky. V roce 2002 se stala personální členkou mezinárodní medailérské federace FIDEM. Na sympoziu tohoto typu však byla poprvé. Dosud své medaile a plakety nechávala odlévat do pískových forem, takže praktická zkušenost „s litím na ztracený vosk“ jí dává nové možnosti v tvorbě. Inspiraci hledá v reálných podnětech, literatuře (Faust a Markétka), nebo čerpá z historie ruského umění (staré ikony – Figura). Na hradištském sympoziu vytvořila např. poetický triptych inspirovaný krásou ruských pohádek.

České sochařce Miroslavě Nové⁷ učaroval dialog s kamenem. Využívá jeho přirozených tvarů, barev a opatrně hledá místa, do kterých bude zasahovat, jako by chtěla objevit jeho podstatu, jeho ducha. Na hradištském sympoziu využila svých zkušeností a vytvořila několik plastik kombinovaných s bronzem (Zdeňkův kámen, Kamínky z Egejského moře), i když zde použila nalezené hladké valouny, které dále neopracovávala. V medailérské tvorbě, která je nedílnou součástí její práce (od roku 1992 jsou její práce vybírány do české kolekce pro FIDEM), čerpá

jak z historie, literatury, tak reálných podnětů. V Hradišti vytvořila cyklus plaket ovlivněných dílem Karla Čapka (Zahradníkův rok I. a II).

Marián Polonský⁸ patří k nejvýznamnějším slovenským sochařům-medailérům, který reprezentuje Slovensko na mezinárodních přehlídkách medailérské (FIDEM od roku 1969) a sochařské tvorby. Svůj tvůrčí zájem dělí mezi keramiku a umění malých forem, ale velkých obsahů – me-

daili a plaketu. V dosavadní práci těží především z technické zkušenosti rytce. Využívá duchovní odkazu minulosti, zejména antického dědictví, ke stále novým výpovědím a interpretacím (Milá, predsa Gorgo Medúza tvorila sochy rýchlešie). Je poutavý vypravěč, básník, filozof a romantik, který vždy překvapuje rozmanitou obrazností, nečekanou metaforou a imaginací (Záhady filmovky a sympozia, Bronzové holcypyžamo, Sbiierka skúseností). Jeho medaile jsou dokonale technicky provedené (často oboustranné), jsou grafické a přitom plastické, jsou barev-

10. Marián Polonský, Slovensko.

12. Marie Šeborová, Česká republika.

11. Marián Polonský, Bronzové holcypyžamo, 2002, bronz.

13. Marie Šeborová, Meditace I., 2002, bronz.

né a tajemné. Vzbuzují obdiv nejen pro dokonalost realizace, ale rovněž překvapují svou složitostí, ornamentálností a zvláštními personifikacemi. Jsou poznamenány artificialismem a určitou klasicizující stylizací, která má kořeny v nepokojném hledání ideálního a věčného.

Marie Šeborová⁹ byla druhou účastnicí, která reprezentovala na hradištském sympoziu českou sochařskou a medailérskou tvorbu. V letech 1997–1999 působila jako profesorka výtvarného modelování na Vyšší odborné škole restaurátorských a konzervačních technik v Litomyšli. Od roku 2001 je členkou mladého sochařského sdružení Sculptura. Dosud se zúčastnila několika sochařských sympozií (např. Přední Kopanina), které toto umělecké seskupení pořádá, ale zaměřených na práci s kamenem. Hradištské sympozium a „lítí bronz na ztracený vosk“ pro ni znamenalo získání nových znalostí a zkušeností v oblasti technologických postupů, které určitě využije i v budoucí tvorbě. Většina dosavadních prací vychází z klasických tradic (plastika, reliéf, medaile) a sleduje několik základních témat. Jednak se autorka orientuje na portrét na medaili, rovněž vytvořila několik návrhů na pamětní mince motivově různě zaměřené (sv. Zdislava, Deset století architektury, Přelom tisíciletí, apod.), ve volné sochařské tvorbě však stojí v popředí zájmu figura. Také v Hradišti vznikl soubor plaket, který je zaměřen figurálně (Noc, Meditace, Návrat). Inspiraci pro své práce hledá rovněž v klasických odkazech dějin umění (antika) a současně v nich prostupuje subjektivní reflexe života (Bakchanálie).

Eva Varga¹⁰ patří k předním maďarským sochařkám. Od roku 1975 žije a tvoří v Miskolci (umělecká kolonie). Vystavuje pravidelně samostatně, na mezinárodních medailérských výstavách FIDEM (od roku 1977), i v rámci kolektivních přehlídek v Maďarsku a v řadě evropských zemí. Získala řadu ocenění za medailérskou a sochařskou tvorbu (sympozia, výstavy). V roce 1981 se stala aktivní členkou Biennale Internazionale del Bronzetto Dantesco v Ravenně a od roku 1990 FIDEM. Zaměřuje se kromě medailérství na volnou sochařskou tvorbu (portréty, reliéfy, kašny, památníky), vytváří návrhy na mince, příležitostně pracuje i jako divadelní výtvarnice. Pro novější tvorbu, kterou sama nazvala „zátiší“, je charakteristická kompaktní architektonická stavebnost, jednoduchá syrovost formy s geometrickými a stereometrickými prostorovými prvky, kulovitými útvary a dalšími symboly.

14. Eva Varga, Maďarsko.

15. Eva Varga, Tráva IV., 2002, bronz.

Zde na sympoziu vytvořila cyklus drobných plaket, které vycházejí z přírodních motivací (Tráva I–VI, Pro natura I–III).

Osobnost Miroslava Kovářka¹¹ je se sympoziem spojena od prvního ročníku. Svým přístupem, zvláštním smyslem pro humor, nadhledem vůči jakýmkoliv problémům, a díky své různé, společenské povaze se jeho osoba stala specifickým katalyzátorem a kompenzačním prvkem, který vždy přispívá k udržování skvělé atmosféry měsíčního pobytu sochařů. Medailérství se věnuje více než dvacet let, i když souběžně jeho zájem patří také volné plastice a kresbě. Techni-

16. Miroslav Kovářík, Česká republika.

18. Milada Othová, Česká republika.

17. Miroslav Kovářík, Peruť, 2002, bronz.

ka lití bronzu na ztracený vosk mu umožňuje vytvářet jedinečné struktury, využívat nejrůznější plastické fragmenty, které začleňuje do svých reliéfů a které rozehrávají zvláště po cizelování zvláštní hru světla a stínů umocněnou kontrastem vyhlazených a zvrásněných ploch. Na letošním sympozium vytvořil soubor medailí, plaket a plastik, které vycházejí z původního tvůrčího umělcova programu, orientovaného na civilizační a ekologické problémy světa. Lehce sarkastický

19. Milada Othová, Bez názvu, 2002, bronz.

pohled na společnost v kontextu světa přírody, kterou člověk často negativně poznamenává svými nešetrnými zásahy, a osobitý autorský rukopis vtiskl jeho pracím nezaměnitelnou pečeti poznatelnou z dálky (Peruť, Stavitelům lodí, Pootevřeno).

Milada Othová¹² patří ke stálým české sochařské a medailérské tvorby. V současnosti působí jako docentka na Akademii výtvarných

20. Jiří Vlach, Česká republika.

21. Jiří Vlach, Domácí orloj, 2002, bronz.

umění v Praze (letos na jaře se habilitovala prací o Reliéfu). Jako členka realizačního týmu sympozia pracuje od roku 1992. Její dílo je obrazem či spíše zhmotněním citových hnutí, vnitřních vizí a filozofujících úvah. Noblesnost a kultivovanost každého jejího solitérního artefaktu je umocněna měkkou modelací nízkého reliéfu často pře-

rušovanou graficky rytou linií. Detaily, náznaky dějů, symboly či nápovědi vystupující z pozadí vytvářejí dojem něčeho nevyřčeného a tajemného (Benátky – poháry / Janovské tykvičky I a II, Bez názvu / J.I.P.). V drobné plastice se orientuje na vytváření odlehčených konstrukcí, občas ponechává zbytky sádry a tím ještě podtrhuje křehkost formy (Staré symboly, Okno).

Jiří Vlach,¹³ hlavní organizátor a zakladatel hradišského sympozia, patří k nejvýznamnějším tvůrcům současné české medailérské školy. Pravidelně se zúčastňuje všech medailérských a sochařských přehlídek (od roku 1979 FIDEM). Všechny zájmové oblasti, které tvoří kromě medailérství a drobné plastiky, také kresba, ilustrace, reliéfy na zvony, jsou úzce spjaté a vyrůstají ze společných kořenů. Jeho uměleckému naturu odpovídá lyricky expresivní forma, která dává komorním plastikám i reliéfním kompozicím zvláštní poetičnost a intimitu. Na poměrně malé limitující ploše reliéfu reaguje na problémy, které přináší každodenní život, vyjadřuje osobní pocity, inspiruje se mezilidskými vztahy nebo zpracovává náměty z přírody. Povrch plaket je modelován spontánním uvolněným rukopisem, tvary často vystupují jen náznakovitě, najdeme v nich cit pro napětí, smysl pro hru, ale téměř vždy příběh (Napínavá situace, Drama). V poslední době je stále větší důraz kladen na skladbu a určitý rytmus plastických prvků (triptych Trojice I a II, Domácí orloj). V soudobém českém sochařství představují jeho díla vyhraněnou verzi expresivně lyrického pojetí.

Výstavou výsledků v Galerii Slováckého muzea v Uherském Hradišti (17. 8.–15. 9. 2002) skončil definitivně 7. ročník medailérského sympozia. Měl obdobně vyrovnanou kvalitu jako ty předchozí, nejvíce účastníků (či spíše účastnic) za celou historii. Z vystavené kolekce prací bylo vybráno osmnáct prací (od každého autora jedno nebo dvě díla), které budou významným přínosem pro sympoziální sbírku budovanou již od prvního ročníku sympozia (v r. 1988). Stávají se dalším obrazem doby, ilustrací věčného uměleckého neklidu a zápasu, konfrontací uměleckých výpovědí a názorů a dalším střípkem k poznání problémů této specializované sochařské práce. Medailér musí mít schopnost zřetelné výpovědi na malé ploše, která má své zákony a kánony. Překročit je, vnést do nich nový život není jednoduché. Hradišské symposium si udržuje tradičně kvalitní úroveň, srovnatelnou s obdobnými projekty, které se pravidelně uskutečňují

v maďarské Nyíregyháze nebo ve slovenské Kremnici. S jejich organizátory je navázána již letitá spolupráce, která našla zúročení při výběru účastníků na jednotlivá sympozia, ve společných výstavách (Bronzový Trojúhelník, 1995, Mezi Dunajem Vltavou a Vislou, 2002) a plánují se další společné akce. Jenom pokračovat v nastartovaném (udržet sympozium) je stále obtížnější, náklady na pořádání stoupají. K tradičním pořadatelům, kterými jsou Asociace umělců medailérů, Město Uherské Hradiště, Slovákcké muzeum a Střední uměleckoprůmyslová škola, však přibyl letos Zlínský kraj. Je zřejmé, že zájem o hradištské sympozium stále trvá. A to je pro všechny pořadatele zavazující a znamená i příslib pro budoucnost?

Poznámky:

- 1 Autoři jednotlivých cen od roku 1997: Michal Vitanovský, Jacek Dworský, Enikő Szöllösy, Jiří Vlach.
- 2 Lití bronz na ztracený vosk je technologický postup, při němž vzniká jediný odlitek a to ze „ztraceného voskového modelu“, který je ve speciálně vytvořené a upravené formě nahrazen rozžhaveným kovem – detailně je postup popsán v příspěvku: Frolcová, M., Medailéři v Uherském Hradišti. In: Slovácko 2000, roč. XLII., s. 296.
- 3 Odlévání bronzu pomocí pískové formy je jedním z nejčastějších medailérských postupů. Písková forma se vytváří z jemného slévačského písku upěchovaného v železném rámu kolem jádra. Forma se skládá z jádra a vnějšího pláště. Síla stěny kovového odlitku je určena vzdáleností jádra a vnějšího pláště.
- 4 **Mateusz Dworski, Polsko,**

* 2. 8. 1969 Wrocław.

Studia: Akademie výtvarných umění ve Wrocław (1988–1994, obor malířství, grafiky, ateliér: H. Pawlikowskia).

Sympozia: 2001 Uherské Hradiště, host sympozia Trojkolka, 2002 Uherské Hradiště, 7. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Výstavy (výběr): 1994 Bydgoszcz, Galerie Otawarta; Wrocław, Galerie Na Antresoli; 1995 Sofia, Triennale grafiky; Poznaň, Plakát, 1996 Lodž, Mezinárodní výstava malých forem grafických; Krakow, Grafika roku, 1997 Lodž, Výstava grafiky; Frankfurt nad Odrou, Museum Junge Kunst; Poznaň, Galerie Garbary; Radom, II. Triennale Autoportrétu,

2000 Wrocław, Ossolineum; 2002 Wrocław, Muzeum Sztuki Medalierskie .

5 **Irene Gunston, Velká Británie,**

* 19. 8. 1960 Aberkenfig, Jižní Wales.

Studia: Cardiff (1978–1979), Vysoká umělecká škola /College of Art, Canterbury (1979–1982), Vysoká umělecká škola /College of Art.

Sympozia: 1997 Mezinárodní medailérské sympozium v Mäntä (Finsko), 2002 Uherské Hradiště, 7. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Výstavy samostatné: 1993 Galles, Theatr Clwyd, Oriol Gallery; Malta, Muzeum výtvarných umění, 1994 Swansea, Glynn Vivian Art Gallery, 1996 Londýn, Standpoint Gallery, 1997 Cockermouth, Cumberland, Castle Gate Gallery, 1999 Carmarthen, Henry Thomas Gallery, 2001 Bergamo, Galleria Ceribelli, 2002 Llanrwst, Denbigh Library&Art Gallery/Hafod Centre.

Zastoupení ve veřejných sbírkách: British Museum London, Museum of Fine Arts Malta, National Museum of Scotland, Rijksmuseum Leiden, Gillet för Medaljkonst I Finlanda.

6 **Valeria Koškina, Rusko,**

* 27. 8. 1961 Moskva.

Studia: Vysoká škola umělecko-průmyslová (1979–1984 bývalé Stroganovskoje učiliště v Moskvě).

Výstavy (kolektivní (výběr): 1989 Moskva, výstava mladých, 1994 Brno, Dům umění, Akt na medaili, 1996 Praha, Pražský hrad, Současná česká medaile, 1999 Moskva, Historické muzeum, Svět na dlani, 2002 Paříž, FIDEM.

7 **Miroslava Nová, Česká republika,**

* 24. 1. 1935 Malnice.

Studia: Pedagogické gymnázium v Plzni (1950–1954), Pedagogická fakulta v Plzni (1966–1969, obor: výtvarná výchova)

Sympozia: 1995 Plzeň, Slovany, Sochařské sympozium Pohádkový svět, 1997 Vejprty, Mezinárodní sochařské sympozium.

Výstavy samostatné (výběr): 1976, 1985 Plzeň, Luna, 1992, 1993, Plzeň, Galerie J. Trnky, 1998 Plzeň, Galerie Maecenas; Plzeň, Západočeská galerie, 2000 Regensburg.

Výstavy kolektivní (výběr): 1992 Londýn, FIDEM XXIII, 1992 Brno, I. Salón medaile, 1996 Neuchatel, FIDEM XXV.; Plzeň, Biennale kresby; Praha, Česká medaile, 1998

Haag, FIDEM XXVI., 1999 Jablonec nad Nisou, Jihlava, 3. salón medaile; Plzeň, X centrum, Skupina P 89 v roce 10.

Realizace: 1982 Nýřany, KD, Měsíčníce, keramická stěna, 1989 Plzeň, Doubravka, Flétnistka, 1990 Plzeň, Divadlo dětí, Skupova cena, mramor, 1992 Plzeň, Semiramis, mramor, 1998 Troubky, Mramorový solitér pro pomník povodňovým obětem.

Zastoupení ve veřejných sbírkách: Západočeská galerie Plzeň, British Museum London, soukromé sbírky u nás i v zahraničí.

8 **Marián Polonský, Slovenská republika,**

* 23. 8. 1943 Hubina u Piešťan.

Studia: Vysoká škola výtvarných umění Bratislava (1962–1969, ateliér reliéfního sochařství, R. Pribiš), od r. 1970 kdy získal ateliér v Modre, pracuje v oblasti keramiky a medailí.

Sympozia: 1988 Kremnica, Mezinárodní quadrienále medaile; 1988, 2001 Nyíregyháza, Mezinárodní sympozium medaile a drobné plastiky, 2002 Uherské Hradiště, Mezinárodní sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Výstavy (výběr): od r. 1969 se účastní všech výstav FIDEM, 1969 Praha, Česká a slovenská medaile, 1973 Paříž, Pařížská mincovna, Československá medaile, 1980 Budapešť, Bukurešť, Varšava, Sofie, Československá medaile, 1983 Kremnica, Současná slovenská medaile, 1988 Paříž, Umění a umělci na československých a francouzských medailích 20. století; Praha, Výstava ze sympozí v Nyíregyháze a v Kremnici, 1989 Moskva, Současná československá medaile, 1989, 1993 Mezinárodní quadrienále medailí Kremnica, 1990 Bratislava, Slovenská medaile, 1994 Budapešť, Kremnica, Současná slovenská medaile, 1995 Kremnica, Slovenská medaile; Kremnica, Nyíregyháza, Uherské Hradiště, Bronzový trojúhelník, 2002 Lisabon. *Zastoupení ve veřejných sbírkách:* SNG Bratislava, Slovenské národní muzeum Bratislava, Pařížská mincovna, British museum London, Muzeum mincí a medailí Kremnica, Városi galeria a řada dalších veřejných a soukromých sbírek.

9 **Marie Šeborová, Česká republika,**

* 29. 8. 1966 Kroměříž.

Studia: Akademie výtvarných v Praze (1990–1993, ateliér kresby, J. Svobodová), Fachhochschule Kiel (1992, Stáž, prof. J. Koblasa),

AVU v Praze (1993–1996, ateliér figurálního sochařství a medaile, J. Hendrych).

Sympozia: 1999 Břeclav, I. břeclovské sympozium soch, 2000 Hředle u Rakovníka, Mezinárodní sochařské sympozium Džbán, 2001 Přední Kopanina, Sochařské sympozium; Široký Dvůr, Tři Grácie; Dolní Slivno, monumentální sochy v hoříckém pískovci.

Výstavy: 1999 Litomyšl, Galerie Gravitace, Obrazy a plastiky; Praha, Opus musicum, Kresby a reliéfy, 2000 Praha, Galerie knihkupectví Paseka, Kresby, 2002 Praha, Galerie Luka, Sochy, medaile, kresby.

10 **Eva Varga, Maďarsko,**

* 27. 9. 1949 Hajdúböszörmény.

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola v Budapešti (1964–1968), Akademie výtvarných umění v Budapešti (1969–1974).

Ceny: 1976, 1982, 1988 Miskolc, Cena salónu, 1985 Budapešť, Kosztolányova cena 1989, 1991 Zempléni, Cena letního salónu, 1990 Gdaňsk, II. mezinárodní trienále portrétu (I. cena), 1994 Cena Kondora Bély, 1996 Nyíregyháza, Cena mezinárodního sympozia lité medaile a drobné plastiky, 1997 Pécs, XV. biennale drobné plastiky.

Sympozia: 1989, 1996, 2001 Nyíregyháza, Mezinárodní sympozium lité medaile a drobné plastiky, 2002 Uherské Hradiště, Mezinárodní sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Výstavy samostatné (výběr): 1997 Kolozsvár, Miskolc, Paříž, 1998 Budapest, Vígadó galéria, Kassa, Löffler Muzeum.

Zastoupení ve veřejných sbírkách: British Museum London, Biblia Múzeum Budapest, Petöfi Irodalmi Múzeum Budapest, Módszertani és Oktatási Központ Miskolc, Herman Ottó Múzeum Miskolc, Galerie Miskolc, Városi galeria Nyíregyháza, Centro Dantesco Ravenna

11 **Miroslav Kovářík,** životopisné údaje publikovány: Frolcová, M., Medailéři v Uherském Hradišti. In: Slovácko 2000, roč. XLII., s. 301.

12 **Milada Othová,** životopisné údaje publikovány: Frolcová, M., Medailéři v Uherském Hradišti. In: Slovácko 2000, roč. XLII., s. 300–301.

12 **Jiří Vlach, Frolcová, M.,** Medailéři v Uherském Hradišti. In: Slovácko 2000, roč. XLII., s. 300–301, a ve studii: Frolcová, M., Jiří Vlach, sochař a medailér. In: Slovácko 2001, roč. XLIII., s. 255–258.

UMĚLECKÉ SYMBOLY AFRIKY

Afrika, černý kontinent, tajemná země nesmírných rozporů, chudoby, kulturního bohatství a přírodních krás, stále s řadou „bílých míst“ v našem poznání, už dlouhá staletí poutá zájem cestovatelů, badatelů, vědců, dobrodruhů a umělců. Přitahuje svou exotickou faunou a flórou stejně jako svými záhadami minulosti. Dodnes se skláníme před majestátností a monumentalitou pyramid a jejich strážců sfing, ohromují nás nevědní zázraky lidské tvořivosti a další ještě neprozrazená svědectví života starověkých civilizací. Afrika však neznamena jenom Egypt, kolébku civilizace, je také domovem nespočetných černošských kmenů, rodových klanů a společností, o jejichž způsobu života, zvyklostech zdaleka nevíme všechno a řada skutečností nám zůstane utajena navždy. Ztvárnit umělecké symboly Afriky se proto stává pro každého umělce oříškem k rozlousknutí. Není divu, že téma Afrika zaujalo pětičlennou skupinu českých a slovenských umělců natolik, aby přijali lákavou a velkorysou nabídku realizovat své představy v okouzlujícím prostředí ZOO Zlín.¹

V prostoru, kde je budován ostrůvek africké fauny, bylo vyčleněno místo pro umělecké ztvárnění symbolů Afriky. Nakonec stejně jako ně-

kteřá zvířata vymírají nebo je ohrožen jejich výskyt na naší planetě, tak i umění černé Afriky zaniká. Tento úpadek je vyvolán dvěma hlavními faktory. Působení kolonistů a misionářů v průběhu uplynulých staletí vyvolalo hluboké změny v systému představ i v životní filozofii místního obyvatelstva, a protože umění vždy bylo úzce spojeno s magicko náboženskou kulturou a rituály, začalo umírat. Ani proces dekolonializace po 2. světové válce již nemohl situaci změnit. Kořeny, z nichž vyrůstá africké umění, se pomalu vytrácejí. Dalším důvodem postupného zániku afrického umění je skutečnost, že dřevo (černé i světlé, tvrdé i měkké), nejrozšířenější materiál vhodný pro ztvárnění představ domorodých obyvatel, lehce podléhá zkáze, a tak nejstarší artefakty reprezentující výtvarný projev černošské Afriky jsou paradoxně v muzeích Evropy a sbírkách bohatých sběratelů. Dnešní afričtí umělci mají dvě možnosti. Buď vytvářet napodobeniny nebo přímo kopie starých plastik, masek, řezeb a dalších rituálních předmětů, nebo se mohou pokusit skloubit staré umění s novými světovými kulturními směry.

Zájem o umění černé Afriky se na přelomu 19. a 20. století z badatelské především etnografické oblasti přenesl i na výtvarníky, umělecké historiky a sběratele. Do jisté míry byl podnícen

1. ZOO Zlín, Ostrůvek Afriky.

uměleckou avantgardou (fauvisté, kubisté, expresionisté ze skupiny Die Brücke, Der blaue Reiter), která objevila krásu a svébytnost černošského umění. Někteří v něm hledali nejen inspiraci, ale i odpovědi na své otázky. Zájem je živý i v současnosti. Jeho síla a půvab ovlivňuje nebo inspiruje řadu umělců na celém světě. Dokladem tohoto výroku je nově vzniklá zcela neobvyklá stálá expozice v ZOO Zlín, která spojuje přírodu, největšího génia a umělce s tvůrčí aktivitou člověka. Současně upozorňuje na paradoxní vztahy mezi civilizací a přírodou. Na jedné straně člověk do přírody zasahuje, zušlechťuje, aby mu poskytla nové dojmy a zážitky, a na druhé straně ji znásilňuje a ničí svou překotnou aktivitou a technickou rozpínavostí.

2. Zdeněk Tománek, Šíp kouzelníka.

K danému syžetu přistupoval každý ze zde pracujících umělců se zvláštní citlivostí a s pečeti svého autorského rukopisu. Vycházeli z faktu, že nejsilnějším projevem afrického umění je nesporně černošská plastika (připomeňme např. pamětní sloupy na hrobech černošských kmenů se stylizovaným vyobrazením zemřelého, jeho majetku a skotu). Aniž by se mezi sebou navzájem blíže domlouvali, vytvořili pět monumentálních plastik, které svým způsobem symbolizují kulturu černého kontinentu (člověk, zvíře, bojovník, šíp, plodnost). Jejich jediným pracovním materiálem byly asi čtyřmetrové dřevěné kmeny stromů ponechané s kořenem na svém přirozeném místě. I tento fakt koresponduje s vírou

3. Boris Jirků, Africká královna.

většiny „primitivních“ národů v to, že strom je nabit božskou tvůrčí energií, že je ztělesněním života a výrazem sjednocení tří říší (nebeské, pozemské a vodní), a proto byl uctíván téměř ve všech částech světa, někde dokonce jako „prima materia“.

4. Ota Bachorík, Hlava.

Do určité míry přispívá k větší působivosti „nových idolů“ i náhoda. Pro umělce byly vybrány kmeny stromů, v přirozeném prostředí zahrady, které rostly v téměř pravidelném půlkruhu nad místem, kde budou sídlit sloni. Symbolicky ho otevírá plastika Šíp kouzelníka, jejímž autorem je akademický sochař Zdeněk Tománek¹. Šíp, respektive zbraň, znamená války a míru. V kladném významu však může šíp znamenat i sluneční paprsek, zdroj energie, života.

5. Peter Nižňanský, Africká Venuše.

6. Jakub Bachorík, Masajský bojovník.

Jeho stavba není tak komplikovaná, jako v případě autorových bronzových plastik. Základem je tordovaný sloup (s dalšími geometrizovanými jednoduchými detaily), na jehož vrcholu jako štelka kompasu trůní šíp.

Africká královna akademického malíře Borise Jirků se zřetelně vyznačeným pohlavím, připomínka ženského principu, prozrazuje nejen zkušenosti v oblasti dřevěné plastiky, ale i smysl autora pro téměř grafický detail (ornamentální

výzdoba pařezu – přirozeného soklu plastiky). Královninu hlavu, připomínající spíše monstrum, bychom stylizovaně mohli chápat jako masku dnešního deformovaného světa. Význam masky pro africké národy byl však naprosto jiný. Byl spojen se světem duchů. Masky měla zachytit sílu vyzářující z duchů, aby ji člověk opanoval a přenesl na společenství k vlastnímu prospěchu.

Slovenský sochař Ota Bachorík i zde v Lešné prokázal, že práce se dřevem je pro něj nej-přirozenější samozřejmostí. Organizuje podobná sympozia na Slovensku v Banské Štiavnici. Jeho plastika Hlava svou jednoduchostí připomíná pravěké idoly a přibližuje se asi nejvíce světu přírody a přírodní společnosti, do níž člověk patřil. „Primitivní národy“ uctívaly různé druhy zvířat, poněvadž je považovaly za zdroj moudrosti a síly. Ne že by převyšovala lidstvo, ale protože znala důvěrně tajemství přírody a člověk náhledem do světa zvířat se mohl naučit ovládat jiné tvůrčí síly.

Figurální téma sledovali další dva sochaři Peter Nižňanský a teprve osmnáctiletý Jakub Bachorík. Stejně jako Nižňanského Africká Venuše je abstrahována od realistických detailů a jen zvýrazněné pohlavní rysy identifikují ženu i Bachoríkův Masajský bojovník sleduje základní tvar. Pouze stylizovaný štít a oštěp charakterizuje význam postavy. A opět plastika bojovníka symbolicky uzavírá půlkruh, jako by měla střezit zdejší malý ostrůvek Afriky.

Obdivuhodně vyrovnaná kvalita vzniklých artefaktů svědčí o promyšlenosti celého projektu včetně výběrů jednotlivých umělců. Pět soch, pět pozoruhodných artefaktů, symbolů Afriky, jsou na jedné straně metaforou umírajícího umění černé Afriky a zároveň se stávají elementem nového, pozitivního. Stávají se uměním významů, poselství, iluzí a snů. Jsou výzvou pro organizátory a pořadatele, aby v podobných projektech pokračovali i v budoucnu.

Poznámky:

1 V době od 20. do 30. července 2002 se v ZOO Zlín v Lešné uskutečnilo ojedinělé mezinárodní sochařské sympozium.

2 **Zdeněk Tománek,**

* 15. ledna 1958 Uherské Hradiště.

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti (1973–1977), Akademie výtvarných umění v Praze (1978–1984, sochařský ateliér, M. Axman, J. Hanzík) • Pedagogická činnost: Asistent na AVU v Praze

(1986–1990), SUPŠ Uherské Hradiště (od r. 1990 vedoucí kamenosochařského oboru) • Rozpětí tvůrčího zájmu je široké. Zahrnuje kromě klasické sochařiny a medailérství také kresbu, malbu, realizace pro architekturu, reliéfy na zvonu. Tománkovi je vlastní spíše monumentální projev v tradičním materiálu (kámen, bronz, dřevo) nebo v umělých hmotách (polyestery, laminát) než malé formáty, ale ani těm se nevyhýbá. • Člen: Unie výtvarných umělců ČR (od r. 1990), Asociace umělců medailérů ČR, Sdružení Q (od r. 1993), Skupina VM (od r. 1989).

Sympozia: 1988 I. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, Uherské Hradiště, 1994 Thonet, Mezinárodní sochařské sympozium tvorby z odpadového materiálu, Uherské Hradiště, 1995 Feital (Portugalsko), Mezinárodní sochařské sympozium, 2000 Mayen (Německo), Symposium Lapidea (kámen), 2001 Turku (Finsko), New and Young International Medal art Symposium, 2002 Zlín, ZOO Zlín, Afrika, Mezinárodní sochařské sympozium se dřevem.

Výstavy samostatné (výběr): 1987 Praha, Galerie u Karlově ul., 1988 Uherské Hradiště, Galerie Dílo, 1990 Uherské Hradiště; Zlín, Galerie Dílo, 1991 Plzeň, Galerie Azyz; Prostějov, Galerie Bašta; Praha, Galerie Citadela; Uherské Hradiště, Galerie S, 1993 Hodonín, GVU, 1994 Jihlava, OGV; Most, OGVU, 1995 Uherské Hradiště, Galerie U Sovy; Praha, Galerie U Prstenu, Valašské Meziříčí, OVM, 1996 Hodonín, GVU, 1997 Písek, Galerie Portyč; Havířov, Galerie Spirála, 1998 Prostějov, Galerie B; Ostrava, Výtvarné centrum Chagall, 1999 Plzeň, Galerie Esprit; Uherské Hradiště, Firma Opel, 2001 Uherské Hradiště, Dům knihy Portal, Zdeněk Tománek, kresba, plastika; Olomouc, Galerie Rubikon, kresba, plastika.

Zastoupení ve veřejných sbírkách: Národní galerie Praha, Národní muzeum Praha, Slovácké muzeum Uherské Hradiště, Galerie výtvarného umění Hodonín, Museum Helsinky,

3 **Boris Jirků,**

* 10. dubna 1955 Zlín.

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti (1970–1974), Akademie výtvarných umění v Praze (1974–1980, A. Paederlík) • Pedagogická činnost: Vysoká škola uměleckoprůmyslová Praha (od r. 1991, vede

ateliér figurální kresby), docent a předseda Akademického senátu na VŠUP Praha • věnuje se volné kresbě, grafice, knižní ilustraci, novinářské ilustraci (časopis Betty, Mladý svět, Světová literatura), dřevěné a kovové plastice, výtvarným realizacím v architektuře • Člen: SVU Mánes (od r. 1991), Lipany (od r. 1990), Nehejbal (od r. 1984).

Ceny: 1984 Nejkrásnější kniha roku (G. G. Márquez, Kronika ohlášené smrti, Sto roků samoty, Podzim patriarchy), 1990 Cena za nejkrásnější knihu roku (M. S. Bulgakov, Mistr a Markétka), 1994, 1996 Nejkrásnější kniha roku.

Sympozia: 1994–1996 Sochařské sympozium Banská Štiavnica, 2002 Zlín, ZOO Zlín, Afrika, Mezinárodní sochařské sympozium se dřevem

Výstavy samostatné (výběr): 1991 Brno, Galerie Ambrosiana; Frýdek Místek, Galerie Delta; Praha, Malá galerie Čs. spisovatel; Zlín, Divadlo pracujících, 1992 Písek, Výstavní sňh, 1993 Praha, Nakladatelství Paseka – galerie; Praha, Galerie U Řečických, 1994 Zlín, Banka Bohemia; Praha, Galerie Vltavín; Praha, Galerie U Řečických; Praha, Betlémská kaple; Uh. Hradiště, Galerie U Sovy; Nymburk, Galerie Papyrus; Plzeň, Alliance Francaise, 1995 Olomouc, Galerie Ateliér; Praha, Divadlo LA FANTASTICA; Praha, Činoherní klub, 1996 Galerie Stáj; Rožnov pod Radhoštěm, Galerie MK; Opava, Dům umění; Ostrava, Galerie Chagall; Valašské Meziříčí, Zámek Kinských; Praha, Galerie U Prstenu; Prostějov, Galerie Na Baště; Hrad Svojanov; Praha, IPB; Rožnov pod Radhoštěm, Písečná; Hodonín, GVU, 1997 Znojmo, Dům umění; Zlín, Perry a Mason; Praha, Galerie Argo; Praha, Center City; Česká Třebová; Litomyšl, Galerie Jěštěr, 1998 Plzeň, Univerzitní galerie; Galerie U Mistra s palmou, 1999 Praha, Galerie Vltavín; Planá u Mariánských Lázní, Galerie Ve Věži; Police nad Metují, Polygonální stodola; Ostrava, Ateliér Sironx (Studio S); Praha, Galerie Millenium; Valašské Meziříčí, Galerie Panacea, 2000 Moravský Beroun, Kostel,

Zastoupení ve veřejných sbírkách: Národní galerie Praha, Krajská galerie výtvarného umění Zlín, Východočeská galerie Pardubice,

4 **Oto Bachorík,**

* 26. března 1959 Bratislava.

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola v Bratislavě, Vysoká škola výtvarných umění

v Bratislavě (J. Snopko, J. Porubovič) • Zaměřuje se na komorní i monumentální plasty (kámen, dřevo, bronz), na realizace v architektuře a na kresbu • Od roku 1993 se stal spolupředsedou a technickým vedoucím Mezinárodního sochařského sympozia ve dřevě v Bánské Štiavnici.

Symposia: 1986 Vyšné Ružbachy, 1991 Bánská Štiavnica, 1992 Schwarzenberg (Německo), 1993 Bánská Štiavnica, Kamijärvi (Finsko), Heidmühle (Německo); Unter Griesbach (Německo), Otaru (Japonsko), San Vigilio (Itálie), 2002 Zlín, ZOO Zlín, Afrika, Mezinárodní sochařské sympozium se dřevem.

Výstavy samostatné (výběr): 1987 Katovice (Polsko), Chelm, Varšava (s I. Pavle), 1988 Bratislava, Výstavní sňh, L. Novomeského (s I. Pavle, S. Stankocim); Nitra, Galerie mladých (s I. Pavle), 1992 Trenčín, Galerie M. A. Bazovského (se S. Stankocim); Praha, Dům slovenské kultury (s I. Pavle), 1993 Bratislava, Galerie města Bratislavy, 1994 Poprad, Žlutý dům V. van Gogha

Zastoupení ve veřejných sbírkách: Galerie města Bratislavy, Galerie M. Studeného v Nitře, Muzeum v Katovicích.

5 Peter Nižňanský,

* 7. července 1956 Dunajská Streda.

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola v Bratislavě (1971–1975), Akademie výtvarných umění v Praze (1978–1984, sochařský ateliér, M. Axman, J. Bradáček).

Symposia (výběr): 1994 THONET Mezinárodní sochařské sympozium z odpadového materiálu, 2002 Zlín, ZOO Zlín, Afrika, Mezinárodní sochařské sympozium se dřevem.

Výstavy samostatné (výběr): 1985 Praha, Galerie mladých, 1991 Plzeň, Galerie Azyl (se Z. Tománkem a M. Malinou); Praha, Galerie U Řečických, (s M. Reinišem), 1993 Praha, Galerie Citadela, 1994 Hasselt, Galerie IAC (s D. Brožovou), 1995, 1996 Praha, Galerie Pyramida, 1997 Mariánské Lázně, Galerie Fryderyk; Praha, Galerie Pyramida.

MEDAILÉRSKÁ VÝSTAVA VE WROCLAWI

Wroclaw (Vratislav), metropole Dolního Slezska se svým bohatým kulturním zázemím a životem, je jedním z nejkrásnějších, nejstarších, největších a nejvýznamnějších polských univer-

zitních měst. Je velmi přitažlivé pro turisty vzhledem k velkému množství zajímavých architektonických a uměleckých památek, oborově rozličně orientovaných muzeí, galerií a dalších zajímavostí. Na podzim zde bývají již tradičně pořádány „Wieczory wyszegradskie“, které chtějí navázat na dlouholetou kulturní, politickou a ekonomickou spolupráci čtyř středoevropských zemí – Polska, Maďarska České a Slovenské republiky (Vyšegradské čtyřky). Do roku 1989 tedy více než čtyřicet let od 2. světové války byly výše uvedené země na základě poválečného rozdělení a uspořádání světa (Jaltská a posléze Postupimská konference) považovány za „východní Evropu“ a pojem „střední Evropa“ byl chápán pouze geograficky. Po pádu železné opony se snaží nejen vlády těchto států, ale svým způsobem i kulturní činitelé a umělci, o začlenění do současného demokratického světa jako rovnocenní partneři. Jedná se však o dlouhodobý proces, který neprobíhá přímočaře a přináší řadu úskalí. Neznamená jenom dohánět léta izolace a přitom zapomínat na své dosažené výsledky, specifika a zvláštnosti. Ne všechno, co přináší a poskytuje západní trh a to zejména v umění, je opravdu „světové“ a na úrovni. A jakým prostorem je a bude „Střední Evropa“ za našich dnů se teprve ukáže, hodnotit budou až naši následníci.

Styky mezi umělci zemí nejen Vyšegradské čtyřky, výměna informací, společné výstavy a akce nejsou ničím novým. Umění nezná hranice. Jenom nabyly jiného charakteru, dostaly novou kvalitu – svobodu. Ve wroclawském Muzeu sztuki medalierskie, kde stálá expozice polského medailérství v minulosti a současnosti připomíná bohatou tradici tohoto specifického sochařského oboru, se již představila řada umělců ze zahraničí, tedy i z České republiky. Například v loňském roce se zde v průběhu uměleckého festivalu, pořádaného v rámci večerů „Vyšegradské čtyřky“, uskutečnila výstava české umělecké skupiny Trojkolka¹ a jejího hosta – wroclawského sochaře Jacka Dworského² (profesora na zdejší Akademii výtvarných umění), který byl iniciátorem a zprostředkovatelem celé akce. Touto výstavou se také začala datovat pravidelná a těsnější spolupráce se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti a výše jmenovanou institucí, která pokračuje v současnosti a má své nové výsledky. Letos na podzim se ve wroclawském medailérském muzeu realizovala další společná výstava s názvem „Znad Dunaju, Weltawy i Wisly (8. říjen–17. listopad 2002). Jak je pat-

né již z názvu, k výstavě byly přizvány další dvě strany slovenská a maďarská (Muzeum mincí a medailí v Kremnici a Maďarské kulturní centrum ve Varšavě). Opět duchovním otcem výstavy byl profesor Jacek Dworski.

Výstava byla nainstalovaná ve dvou sálech prvního patra krásné renesanční budovy medailérského muzea a participovalo na ní osm umělců, z každé země dva sochaři – medailéři. Českou republiku zastupoval Miroslav Kovářík a Zdeněk Tománek, Slovensko Gabriela Gáspárová-Illéšová a Erna Masarovičová, Maďarsko Enikő Szöllössi a Gábor Gáti, Polsko Ewa Olszewska-Borys a Jerzy Jan Nowakowski. Od každého z autorů bylo vybráno asi dvacet pět děl, tvořících malý průřez tvorbou. Miroslav Kovářík (*1951) se prezentoval především plaketami a medailemi, vzniklými na sympozii v Uherském Hradišti, tématicky spolu souznějícími cykly (Hledání I.–II., 1988 a Znovunalezení, 1988, ...A nakonec pták, 1994, triptychem Sebeuspokojení I.–III., 1989), bohatě strukturovanými, inspirovanými přírodou, civilizačními problémy a filozoficky orientovanými podněty. A to je další obsahová dimenze, v níž jde o intimní ponoření se do retrospektivy lidského života, orientované na složitější filozoficky, někdy sarkasticky, podepřené úvahy o komplexu příčin a důsledků,

tragiky a náhody, o směřování a pozemském údělu člověka (týká se i vystavených kreseb Věčný optimista, 2001, Bez názvu, 2001).

Zdeňku Tománkovi (*1958) je v poslední době vlastní spíše monumentální projev v tradičním materiálu (kámen, bronz, dřevo) nebo v umělých hmotách (polyestery, laminát) než na malém formátu medailí a plaket. Přesto i na tomto poli vytvořil řadu pozoruhodných prací. Pro výstavu ve Wroclawi byly vybrány plakety vzniklé jednak na sympoziu v Uherském Hradišti (1988) a jednak ze sympozia ve finském Turku (2001), drobnější plastiky zahrnující časový úsek asi deseti let, často v kombinaci kámen-bronz, a kresby, které tvoří podstatnou část Tománkovy práce. Jsou sondou do podpovrchových jevových, vzta-hových příčinných souvislostí, tlumočených na příkladě symbolicko-metaforických paralel. V nich dále specifikuje varianty nastoupeného programu, přehodnocuje výrazové kvality původní obrazové řeči, přičemž těží z mistrovského fortelu, často komplikované několika plánové kompozice, postavené na pevné myšlence, s množstvím funkčních často protichůdných detailů a asociačním vrstvení významů, fantazijní a tajuplné atmosféře, podtržené výraznou barevností. V plastikách a plaketách využívá prvků, fragmentů a struktur, které zvlášť vytváří, a do-

Medailerská výstava Wroclaw, 2002. Foto M. Frolcová.

plňuje jimi základní modelační osnovu, která je často jednoduchá. Působí křehce i pevně, dynamicky, dráždí a vybízí k dialogu. Nic nenapodobují, nepředstírají, je v nich výzva k přemýšlení o tvarech, které nesou skrytá poselství o člověku.

Slovenskou medailérskou školu zastupovaly dvě dámy, které patří k předním osobnostem v tomto oboru. Gabriela Gáspárová-Illéšová (*1952) působí jako docentka na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě a rovněž přednáší na katedře architektury Vysokého učení technického také v Bratislavě. V sochařské práci se věnuje především portrétu, aktu. Jejím oblíbeným námětem reliéfů i komorních plastik je žena a dítě. Pro výstavu ve Wroclawi byly vybrány starší práce z 90. let (některé vznikly pod vlivem účasti na sympoziu v maďarském Sóstó) i současnější reliéfní kompozice, které profilují její dosavadní tvorbu. Erna Masarovičová (*1926) se kromě volné sochařské tvorby zabývá šperkařstvím. Dominantní materiálem, prostředkem její umělecké výpovědi, je ocel, ale samozřejmě používá další klasické materiály (bronz, mosaz, cín, měď, stříbro). Zde se prezentovala díly, které zahrnují více než dva let její tvůrčí práce, které sledují několik témat – portrét a autoportrét, náměty ze světa přírody (např. Noc v lese, 1999) a další motivy, vyjadřující se pětí mezi minulostí a současností (Sled času. Podstatným rysem všech jejích plaket a medailí je téměř grafická úprava s uplatněním vnitřní kresby, vědomí řádu, prořezávání jednotlivých elementů kompozice.

Sochařka Enikő Szöllösy (*1939) z Maďarska se ve Wroclawi představila kolekcí zaměřenou především na současnou tvorbu. Vystavené plastiky a plakety (některé vznikly na hradištském sympoziu v roce 2000) sledovaly různá témata, inspirovaná například pobytem v Itálii, přírodou. Nejvýraznější vystihují civilizační a společenské problémy přelomu epoch (např. Středoevropská situace, 2000, Středoevropský genius, 2000, Cesta osudu). Často jsou tvořeny architektonickými prvky (sloup, pyramida, věže), mezi nimiž různé úrovně schodišť, žebříků, provazových žebříků nabízejí všechny možné způsoby propojení – někdy stoupají strmě vzhůru, jindy pouze visí v jakési rezignaci a v beznaději v meziprostoru, nad propastmi imaginární krajiny nebo symbolizovaného společenství. Gábor Gáti (*1937) z Budapešti se ve volné orientuje tvorbě na velkoformátovou formu, portrét, spo-

lupracuje s architekty při začlenění svých děl do exteriéru (fontány apod.), zabývá se rovněž „malými formáty“ – medailí a plaketou, drobnou plastikou. Ve výstavě se prezentoval průřezem stěžejních prací, které se sebou souvisí, některá na sebe úzce navazují, z období více než dvaceti let (od roku 1979).

Domácí polskou medaili reprezentovali sochaři z Varšavy a Krakova. Ewa Olszewska-Borys se specializuje na medailérství. Je autorkou několika set litých a ražených medailí, asi třiceti návrhů na mince numismatické i oběhové. Zde byla zastoupena třinácti oboustrannými převážně pamětními medailemi a plaketami, převážně s figurálními náměty a portréty významných osobností polské i světové kultury, umění, vědy i politiky (např. M. Koperník, W.A. Mozart, A. Lincoln apod.). Rovněž Jerzy Jan Nowakowski (*1947) patří k předním osobnostem polské medailérské tvorby (je děkanem a proděkanem, od roku 1994 profesorem Akademie výtvarných umění v Krakově). Rozsah jeho zájmu je však daleko širší, zabývá se rovněž monumentální sochařskou tvorbou a malbou. Jeho práce byly oceněny řadou polských i mezinárodních cen a uznání (např. 1980 Zlatá medaile The International Dante Biennale in Ravenna). Vystavené medaile a plakety (některé také oboustranné), převážně pamětní, sledují významná výročí (700 let Pivnice Swidnické – Wroclaw-Radnice, 2001, 1000 let Wroclawi – Wroclaw-milénium, 2000). Převažují zde architektonické prvky, symboly nebo portréty.

Wroclawská výstava „Znad Dunaju, Weltawy i Wisly“, ke které byl vydán černobílý katalog s portréty zúčastněných umělců, se základními životopisnými údaji, charakteristikou díla, reprodukcemi vybraných prací (od každého umělce dvě díla) a se soupisem vystavených medailí, plaket a plastik, je nejen konfrontací uměleckých výpovědí ale i šancí pro budoucnost poznávat lépe tvůrčí výsledky svých blízkých „sousedů“. Je výsledkem zejména osobního přátelství a spolupráce, ve které se bude pokračovat i v budoucnu.

Poznámky:

- 1 Trojkolku tvoří tři významní čeští sochaři-medailéři Milada Othová, Michal Vitanovský a Jiří Vlach. Vznikla na základě dlouholetých přátelských vztahů (mezi bývalými absolventy Kavanovy speciálky užitého sochařství) v roce 1994.

2 Jacek Dworski, * 12. 9. 1937 ve Lwówě. Umělecká studia (1956–1962) završil diplomem na Akademii výtvarných umění ve Wroclavi u prof. Xawera Dunikowského. Nyní se věnuje pedagogické práci jako prof. na Akademii Sztuk pieknych ve Wroclawi. Medailérské tvorbě se věnuje od roku 1969. Zabývá se také volnou plastikou a kresbou. Pravidelně obesílá FIDEM, účastní se výstav doma i v zahraničí. Jeho díla jsou zastoupena v řadě

státních muzeí a galerií a rovněž v mnoha soukromých sbírkách nejen v Polsku. V roce 1981 participoval na medailérském sympoziu v maďarské Nyíregyháze. Zúčastnil se již 1. přípravné fáze 5. ročníku hradištského sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, která se uskutečnila po povodni v srpnu 1997, a potom i jeho 2. části (červenec–srpen 1998). Je autorem ceny města Uherského Hradiště za rok 1997 a 1999.

MUZEUM

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2002

Ivo Frolec, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Úvod

Podobně jako v minulých letech i v roce 2002 se činnost Slováckého muzea a jeho jednotlivých odborných i ekonomicko-provozních oddělení řídila podle přesného ročního plánu, jehož hlavními body byla oblast tvorby a udržování sbírek, výzkum a metodika, kulturně výchovné aktivity a ekonomicko - provozní správa. Tento pravidelný a každý rok se opakující příspěvek má charakter stručné výroční zprávy, která i v budoucnu poskytne potřebné informace pro zmapování vývoje instituce.

Činnost sbírkotvorná a péče o sbírkové fondy

Národopisný úsek

V roce 2002 provedl národopisný úsek Slováckého muzea evidenci I. stupně u 448 kusů předmětů získaných darem či koupí. II. stupněm bylo evidováno 540 kusů sbírkových předmětů. Připravil a realizoval zápis národopisného sbírkového fondu do Centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 275/2000 Sb.. Byla provedena fyzická inventura řady A,B,C v počtu 6 292 kusů sbírkových předmětů včetně odsouhlasení na kartách II. stupně, provedení oprav uložení na kartách, sepsání inventurních seznamů řady A v počtu 3 788 položek, dále fyzická inventura textilu řady E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, T, U, V, W v počtu 7 865 kusů předmětů a inventura expozice v počtu 797 kusů předmětů včetně přepsání inventurních seznamů B–W v počtu 11 166 kusů předmětů a odsouhlasení na kartách i doplnění chybějícího uložení. Oddělení zpracovalo celkem 425 klasických i digitálních fotografií sbírkových předmětů včetně výzkumů a výstav. Ke konzervaci bylo vybráno a předáno 1 023 kusů sbírkových předmětů národopisné povahy. Terénní sběr sbírkových předmětů byl proveden v obcích : Veselí nad Moravou, Suchá Loz, Kunovice, Uherský Brod, Kelníky, Koryčany, Uherské Hradiště, Zlín, Mařatice, Nedakonice, Javorník, Kroměříž, Brno, Jeseník, Věsky, Staré Město, Osvětimany, Napajedla a Praha. Nákup sbírkových předmětů byl projednán odbornými členy poradního sboru ředitele pro sbírkotvornou činnost. Průběžně byly prováděny kontroly předmětů v depozitářích a činěna opatření k jejich ochraně. Zápisy z kontrol byly předloženy řediteli muzea. Pracovnice oddělení se podílely na přípravě národopisných expozic na sezónu v hlavní budově i v zemědělské usedlosti Topolná. Ve stálé expozici Slovácko byla provedena zásadní výměna krojů, vybraných exponátů i plošného materiálu.

Archeologický úsek

I. stupněm bylo v roce 2002 pracovníky archeologického oddělení evidováno s využitím systému BACH 410 kusů předmětů ze záchranných výzkumů v Modré a v Uherském Hradišti. Do karet evidence II. stupně bylo zapsáno rovněž s využitím systému BACH celkem 20 421 kusů předmětů. Byl proveden zápis archeologického sbírkového fondu do Centrální evidence sbírek včetně prosincové aktualizace v počtu 4 500 záznamů. K fotodokumentaci byly předány podklady pro zhotovení 134 kusů diapozitivů a 37 kusů sbírkových předmětů, digitální technologií bylo pořízeno 433 fotografií z výzkumů a výstav, včetně propagace. K zařazení do fotodokumentace určeno a dodáno celkem 79 kusů černobílých snímků sbírkových předmětů a 47 barevných záběrů z výzkumů. Protokolárně bylo předáno konzervačnímu oddělení celkem 249 kusů sbírkových předmětů ze sbírkového fondu SF a A. Ve všech depozitářích archeologického oddělení byla pravidelně

sledována teplota a vlhkost. Tyto hodnoty byly zapisovány do zvláštních sešitů, které jsou uloženy v příslušných depozitářích. K zařazení do dokumentace bylo pracovníky oddělení předáno celkem 2 171 kusů karet II. stupně.

Historický úsek

Pracovnice historického úseku evidovala I. a II. stupněm 203 kusů sbírkových předmětů. Do počítače vložila spolupracovnice z knihovny SM celkem 270 karet evidence II. stupně, celkový počet vložených karet činí 5 521 kusů (68,5% celkového počtu). V souladu se zákonem č. 122/2000 Sb. a prováděcími předpisy byl proveden zápis celého historického fondu SM do Centrální evidence sbírek. Proběhla inventarizace části sbírkového fondu historie včetně protokolu – celkem 2.197 kusů předmětů (plošný materiál skupin I. Propagační materiál, II. Drobné tisky, IV. Staré tisky, V. Kartografický materiál). K fotodokumentaci bylo předáno 121 sbírkových předmětů – 142 kusů černobílých foto, dále do dokumentace předáno 196 kusů foto sbírkových předmětů a 134 foto z výzkumů a dokumentace. Konzervování a restaurování proběhlo u celkem 27 kusů historických sbírkových předmětů. Nákup sbírkových předmětů prostřednictvím nákupní komise se uskutečnil ve dvou termínech. Stav veškerých historických sbírkových předmětů byl kontrolován minimálně 1x za měsíc včetně vedení zápisů o těchto kontrolách. Byly zpracovány vnitřní směrnice k Centrální evidenci sbírek, k zpracování a archivaci digitálních fotografií, k provádění inventarizace sbírkového fondu a splněna evidenční povinnost přihlášení archiválií ze sbírek SM (celkem 59 karet JAF).

Úsek dějin umění

V roce 2002 nebyla z finančních důvodů realizována nákupní komise výtvarného umění, tudíž nebyla ani prováděna evidence I. a II. stupně. Celý fond umění byl zapsán do Centrální evidence sbírek. Fotografem bylo zhotoveno 91 kusů klasických a 94 digitálních snímků sbírkových předmětů, dále 67 klasických a 1 832 digitálních záběrů z výzkumů a výstav, pracovníci galerie 101 digitálních snímků výstav, objektu a sálů GSM, symposia, sbírkových předmětů a autorů. Pravidelně byl kontrolován stav sbírkových předmětů v depozitářích a klimatické podmínky, o kontrolách byly vedeny zápisy. Ke konzervaci bylo předáno 10 kusů obrazů a rámu k výstavě „Město jako malované“. Inventarizace proběhla u 247 kusů předmětů ze sochařské sbírky.

Úsek dokumentace a skladu tisků

Na úseku dokumentace byly v roce 2002 plněny úkoly následujícím způsobem:

- evidován negativní a pozitivní materiál sbírkového fondu v počtu 418 kusů, z toho 196 kusů historie, 143 kusů etnografie a 79 kusů archeologie. Kopírováno 600 kusů karet evidence II. stupně pro etnografický úsek.
- evidován negativní a pozitivní materiál z výzkumů a výstav v celkovém počtu 1 729 kusů, z toho 633 kusů etnografie, 558 kusů historie, 36 kusů umění a 502 kusů dokumentace. 2 660 digitálních snímků bylo zpracováno na 603 kartách, z toho 356 kusů karet historie (cca 1 200 snímků), 117 kusů karet archeologie (cca 480 snímků) a 130 karet dokumentace (cca 580 snímků). Dále bylo zpracováno 3 449 kusů foto stávající fotodokumentace včetně tisku a zařazení 1 940 nových karet. Pracovnice úseku skenovaly 825 kusů foto památek z fondu OkÚ Uherské Hradiště včetně přípravy karet v systému BACH. Do přírůstkové knihy bylo zapsáno celkem 2 990 přírůstkových čísel. Stav počítadla na PC dokumentačního úseku činí 44 610 položek.
- prováděna kontrola správnosti a úplnosti vedení elektronických karet odborných oddělení včetně tisku karet, lepení štítků a zakládání do kartotéky v počtu 608 kusů, z toho 361 etnografie, 202 kusů historie a 45 kusů archeologie.

- z pomocné evidence zpracováno 254 kusů diasnímků. V systému BACH je evidováno celkem 1 896 diasnímků.
- zpracováno celkem 116 kusů negativů získaných přefocení starých skleněných desek.
- po přefocení karet bez negativu a zhotovení nového negativu bylo zpracováno 250 kusů karet.
- evidováno 72 kusů negativního a pozitivního materiálu před a po konzervaci sbírkových předmětů.
- po celý rok prováděna evidence zápůjček a výpůjček formou hospodářských smluv a kontrolovány termíny vrácení.
- průběžně bylo spolupracováno s badateli i odbornými pracovníky při výběru negativního a pozitivního fotomateriálu.
- po celý rok byl veden sklad tisků a zboží pro prodej v pokladnách muzea včetně provádění měsíčních uzávěrek a roční inventury.
- průběžně byly rozesílány a fakturovány na základě objednávek publikace SM, tyto byly rovněž osobně i písemně propagovány.
- průběžně byla vedena muzejní videotéka a zápůjčky videokazet.
- připraven systém evidence pro zavádění stávajících fotografií sbírkových předmětů do programu elektronického fotoarchivu BACH.
- připraven fotografický fond pro počítačové zpracování.

Fotografický a videoúsek

V souladu s plánem činnosti byly v roce 2002 zabezpečeny tyto fotografické práce:

- provedena fotodokumentace sbírkového fondu muzea v počtu 373 kusů negativů a pozitivů (etnografie 114 kusů, historie 142 kusů, umění 91 kusů, archeologie 26 kusů) a 384 digitálních záběrů (etnografie 184 kusů, historie 69 kusů, umění 94 kusů, archeologie 37 kusů).
- provedena fotodokumentace výzkumů a výstav v počtu 840 kusů pozitivů a negativů (403 kusů etnografie, 225 kusů historie, 67 kusů umění a 145 kusů archeologie) a 5 703 digitálních záběrů (etnografie 2 242 kusů, historie 1 638 kusů, umění 1 823 kusů).
- zhotoveno 131 kusů reprodukcí negativů a pozitivů z historických skleněných desek.
- zhotoveno 250 kusů reprodukcí karet, které neměly negativ.
- zpracováno 8 kusů snímků získaných darem či koupí.
- průběžně prováděna fotodokumentace významných akcí a událostí v regionu.
- průběžně prováděna fotodokumentace konzervačních procesů v počtu 268 kusů záběrů.
- průběžně prováděna fotodokumentace konzervačních procesů v počtu 268 kusů záběrů.
- podle požadavků prováděny fotografické práce pro publikační a propagační účely s důrazem na publikaci Památník Velké Moravy.
- podle požadavků zhotovovány videozáznamy.
- podle požadavků ozvučovány vybrané akce muzea.

Fotografický úsek zpracoval za rok celkem 1 408 kusů čb.pozitivů 13×18, 1 318 kusů čb.negativů 6×9 a 130 kusů čb.negativů 9×12, 97 kusů diapozitivů 6×9, 199 kusů diapozitivů 24×36 a 8 467 kusů digitálních záběrů (kromě výše uvedeného i objekty a lokality SM, akce SM, provozní potřeby SM apod.).

Úsek konzervace

V roce 2002 byly zabezpečeny v souladu s plánem činnosti tyto konzervátorské práce:

- provedena celková repase expozice Slovácko (rekonzervace oděvů 38 figurín, výroba drobných předmětů z přírodních materiálů a expozičních doplňků, výroba dvou figurín, nátěry vitrín apod.). Proveden generální úklid půdních a návraťových prostor objektu Topolná, ošetření dřevěných konstrukcí proti červotočům včetně plynování. Pro etnogra-

fické oddělení dále zkonzervováno 1 023 kusů sbírkových předmětů ze stávajícího fondu i nových nákupů roku 2002. Zajištěna odborná oprava zemědělského nářadí. Provedena základní konzervace a uložení 892 kusů výšivky.

- pro úsek umění zkonzervováno 10 kusů obrazů včetně rámu.
- pro archeologické oddělení zkonzervováno 107 kusů sbírkových předmětů ze starých fondů (keramika a kov).
- proběhla spolupráce s historickým úsekem při realizaci výstavy „Boty, botky, botičky“ včetně přípravy ševcovské dílny, výběru exponátů a jejich ošetření. Dále konzervovány a restaurovány 2 postavníky, 1 hlavice, 7 střeleckých terčů a 17 kusů předmětů z nových nákupů a starých fondů.
- pravidelně (minimálně 1× za měsíc) byly kontrolovány, větrány, případně zvlhčovány depozitáře včetně předkládání zpráv o jejich stavu.
- na PC zpracováno celkem 506 kusů nových konzervačních karet.
- na PC zpracováno celkem 1 053 starých konzervačních karet.
- účast na odborném semináři v Pardubicích.
- protokolárně předávány předměty před a po konzervaci včetně jejich fotodokumentace.
- uskutečnily se měsíční poradenské dny pro veřejnost.

Knihovna

V uplynulém roce plnila pracovnice odborné knihovny SM plánované úkoly následujícím způsobem:

- průběžné poskytování služeb badatelům – 299 návštěv celkem 128 badatelů, z toho 515 absenčních a 1 078 prezenčních výpůjček a 352 výpůjček 19 odborným pracovníkům.
- průběžně doplňován knihovní fond včetně zápisů nových přírůstků – do počítače bylo vloženo celkem 432 přírůstků.
- zaevidování časopisů za rok 2001 a jejich vřazení do fondu společně s nově vyvázanými knihami.
- výběrem naplněno 1 905 záznamů. Všechna naplánovaná periodika jsou analyticky zpracována. Rovnost (dnešní Zlínské noviny) jsou zpracovány do roku 1968 – práce bude pokračovat v dalším období. Bylo zrevidováno 165 analytických záznamů časopisu Český lid.
- obvyklým výměnným způsobem spolupracováno s českými i zahraničními knihovnami. Sborníky Slovácko, Literární mystifikace..., publikace Památník Velké Moravy, Panna Maria Divotvůrkyně, Studie Slováckého muzea č. 3, 5, 6, Bibliografie lidových obyčejů I. a II. a Slavnostní průvody zaslány 5 institucím v České republice a 13 institucím ve Slovinsku, Německu, Polsku, Maďarsku, Chorvatsku a Slovensku.
- pro historický úsek bylo na PC zpracováno 270 karet evidence II. stupně.
- všechny články pojednávající o činnosti Slováckého muzea a regionu jsou průběžně kopírovány a archivovány.
- zpracována bibliografie všech ročníků sborníku Slovácko v programu Excel a vystavena na webových stránkách Slováckého muzea.
- průběžně poskytována administrativní výpomoc.
- průběžně prováděno kopírování, vazba a laminování materiálů včetně sledování hospodárnosti.
- průběžně probíhalo sjednocování klíčových slov.

Činnost vědecko-výzkumná a metodická

Národopisný úsek

- zahájen výzkum „Zeleň v lidových obyčejích“. Sestaven a rozeslán informátorům dotazník. Proběhlo studium literatury k užšímu tématu rozmarýn a růže, zpracován a předne-

sen referát na téma „*Rozmarýn v lidových obyčejích*“ na pracovním semináři obyčejové komise v Ostrožské Nové Vsi.

- sestaven a rozeslán dotazník k výzkumnému úkolu „*Současná hodová obchůzka na Uherskohradištsku*“.
- zahájen výzkum „*Textilní sbírka Slováckého muzea, její vznik, vývoj, využití a historická hodnota*“. Proveden soupis bibliografie a stanovena koncepce studie.
- dokončeno výzkumné téma „*Obecní kronika jako etnografický pramen*“. Výsledky výzkumu připraveny k publikování ve sborníku Slovácko.
- na úseku kronikářské práce byly zaškoleni noví kronikáři, provedeny konzultace zápisů v kronikách, aktualizovány adresáře kronikářů, zhodnoceno 50 ročních zápisů kronik a vedena veškerá potřebná agenda.
- metodická pomoc poskytnuta jednotlivcům, skupinám, obcím, institucím, souborům apod. ve 62 případech.

Archeologický úsek

- podle požadavků investorů oddělení proběhly záchranné výzkumy a dozory v těchto obcích: Uherské Hradiště, Uherský Brod, Kunovice, Modrá, Míkovice, Staré Město a Zlechov.
- byly zpracovány 4 nové nálezové zprávy z posledních výzkumů a dozorů archeologického oddělení v Uherském Hradišti a Modré.
- sledována stavební činnost v okrese Uherské Hradiště a vedena stavební agenda – celkem 107 položek, napsáno 11 vyžádaných vyjádření ke stavebním akcím.
- s investory bylo uzavřeno 15 smluv na provedení záchranného archeologického výzkumu v Uherském Hradišti, Uherském Brodě (u obou více akcí), na Velehradě a v Modré.
- provedena aktualizace katalogové a mapové registrace archeologických lokalit části katastrů obcí od Spytihněvi po Uherský Ostroh a odeslání dat SAS – SÚPP v Brně. Dále proběhlo vymezení vybraných ÚAN IV – vytěžené plochy v okrese Uherské Hradiště, zaměření pomocí GPS a zaslání dat do SÚPP v Brně.
- výsledky výzkumů byly publikovány v Přehledech výzkumů za rok 2001 (4×), ve sborníku Slovácko (3×) a ve sborníku věnovaném V. Podborskému k 70. narozeninám (1×).

Historický úsek

- připravena a realizována mezinárodní vědecká konference na téma „*Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*“.
- metodická pomoc byla poskytnuta v 107 případech – 17 badatelům, 32 institucím a 58 studentům při přípravě diplomových, seminárních a jiných prací.
- zajištěna odborná praxe studentů střední hotelové školy v SM – celkem 15 osob po dobu 36 dní.
- poskytnuta spolupráce při vývoji nového programu na evidenci nemovitých kulturních památek v systému BACH.

Úsek dějin umění

- pokračoval výzkum na téma „*Zlínská Škola umění a Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti*“, jehož výstupem se stane slovník absolventů. Hesla byla abecedně seřazena do sloupců pro grafické zpracování publikace, doplňovány nové údaje o jednotlivých osobnostech, vyhledávány články ve starších periodikách a katalozích, celkem zpracováno 187 stran.
- proběhly výzkumy pro přípravu výstav v galerii v roce 2002 a 2003. Velký důraz byl kladen na jubilejní výstavy 2002 (sestaveny výběrové kolekce z 2 000 kusů sbírkových předmětů) a Medailérský salón 2003 (součástí účast na konferenci Medailérská a mincovní tvorba v Brně).
- pokračoval výzkum a dokumentace lité medaile v návaznosti na hradištská symposia.

Byl připraven 7. ročník *Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky*. V jeho průběhu prováděna dokumentace a fotodokumentace (zhotoveno 435 digitálních snímků). Výstupem pro veřejnost se stala výstava výsledků symposia v Galerii Slováckého muzea a studie ve sborníku Slovácko. Probíhala spolupráce při přípravě katalogu mezinárodní výstavy medailí, plaket, soch a kreseb (Polsko, Wrocław) se slovenskými, maďarskými a polskými kolegy.

- pokračoval výzkum „*Náhrobní plastiky hřbitova Uherské Hradiště – Mařatice*“, při němž byl vytříděn materiál pro textové zpracování.
- proveden výzkum „*Život a dílo keramika P. Hanzelky*“.
- průběžně byla poskytována metodická pomoc a určování či ohodnocování výtvarných děl (36), v rámci povinné praxe spolupracováno s 26 studenty.

Činnost kulturně-výchovná

Výstavy

V roce 2002 návštěvníci Slováckého muzea shlédli tyto výstavy:

Etnografický úsek:

- Víš, co jíš? (Slovácké muzeum)
- Gejša (Slovácké muzeum)
- Barvy jara (Slovácké muzeum)
- Přijďte, chlapi k nám (Slovácké muzeum)

Historický úsek:

- Století ve stejnokroji (Slovácké muzeum)
- Boty, botky, botičky (Slovácké muzeum)
- Návrhářství obuvi na SUPŠ Uherské Hradiště (Slovácké muzeum)
- Evžen Skula – knižní grafika (Slovácké muzeum)
- Pavel Bezděčka – Krajina z ruky (Slovácké muzeum)

Úsek dějin umění:

- Petra Šuterová – Lyrická abstrakce (Galerie Slováckého muzea)
- Marie Blabolilová – obrazy (Galerie Slováckého muzea)
- Pohledy do sbírky I. (Galerie Slováckého muzea)
- Miloš Slezák – výběr z dřla (Galerie Slováckého muzea)
- Jan Pospíšil – obrazy (Galerie Slováckého muzea)
- Malířství 17.–18. století (Galerie Slováckého muzea)
- Marie Uhlířová - šperky (Galerie Slováckého muzea)
- Výsledky 7. ročníku Mezinárodního sochařského symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky (Galerie Slováckého muzea)
- Pohledy do sbírky II. (Galerie Slováckého muzea)
- Znad Dunaju, Weltawy i Wisly – maďarská, slovenská, česká a polská medaile, plaketa, socha a kresba (Wrocław, Polsko)
- Uherské Hradiště – město jako malované (Galerie Slováckého muzea)
- Na návštěvě v galerii – obrázky dětí mateřských škol (Galerie Slováckého muzea)
- Jiří Vlach – výběr z dřla (Olomouc)

Archeologický úsek:

- Člověk proti nemocem (Slovácké muzeum)

Celkem bylo připraveno a realizováno 23 výstav, z nich 2 mimo prostory Slováckého muzea, z toho 1 v zahraničí.

Doplňkové kulturní akce

Etnografický úsek:

Velikonoční období

- připraveny a realizovány 4 předvádění lidové rukodělné výroby

Vánoční období

- připraveno a realizováno 5 předvádění lidové rukodělné výroby

Kurz paličkování

- realizován ve dvou souběžných cyklech od 1. 10. 2002 do 4. 2. 2003 – 16x
- realizováno celkem 25 akcí

Úsek dějin umění:

- Ples v galerii
- Jiří Stivín – koncert
- Hoffmanovo divadlo – benefiční představení
- Rockové koledování pod stromečkem
- Hrajeme si v galerii – práce s dětmi předškolního věku (6x pro 140 dětí)
- Mezinárodní den památek
- realizováno celkem 11 kulturních akcí

Historický úsek:

- Liber negotiorum
- Katakomby – život v raně křesťanském Římě
- Mezinárodní den muzeí
- Regiontour 2002 – expozice muzeí a galerií
- realizovány celkem 4 kulturní akce

Archeologický úsek:

- Pravěké osídlení Uherskohradištska
- realizována celkem 1 přednáška

Konzervační úsek:

- poradenské dny – konzervace dřeva, kovu, textilu
- realizováno celkem 12 akcí

Celkem proběhlo v roce 2002 ve Slováckém muzeu 66 koncertů, besed, představení, předvádění technik lidové rukodělné výroby, kurzů apod., z toho 42 v hlavní budově SM, 12 v objektu Velehradská, 11 v Galerii SM a 1 v jiném objektu.

Přednášková a další kulturní činnost

Národopisný úsek:

- 4 odborné přednášky pro 125 osob, z toho 45 dospělých a 80 dětí a mládeže
- 27 odborných přednášek v expozici a výstavách pro 623 návštěvníků, z toho 134 dospělých a 489 dětí a mládeže
- pracovní seminář MKKK, přednášky pro 35 dospělých

Celkem 32 odborných přednášek pro 783 osob, z toho 214 dospělých a 569 dětí a mládeže.

Historický úsek:

Celkem 35 odborných přednášek pro 1.206 osob, z toho 741 dospělých a 465 dětí a mládeže.

Úsek dějin umění:

- 18 přednášek v expozici pro 536 osob, z toho 396 dospělých a 140 dětí a mládeže
- 7 odborných přednášek pro 250 dětí a mládeže

Celkem 25 odborných přednášek pro 786 osob, z toho 396 dospělých a 390 dětí a mládeže.

Archeologický úsek:

Celkem 1 odborná přednáška pro 45 dospělých.

V roce 2002 uspořádalo Slovácké muzeum celkem 93 přednášek pro 2 820 posluchačů, z toho 1 396 dospělých a 1 424 dětí a mládeže.

V průběhu roku se odborní pracovníci účastnili konferencí, poradních sborů, redakčních rad, programových rad folklórních festivalů, kulturních komisí apod. Všemi dostupnými formami byla zajišťována propagace akcí pořádaných Slováckým muzeem. Realizována byla mezinárodní vědecká konference „*Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*“, seminář „*Komise pro lidové obyčeje MKKK*“ a „*7. ročník Mezinárodního sochařského sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky*“.

Ediční a publikační činnost

V roce 2002 byl vydán společenskovědní sborník „*Slovácko 2001*“. Další ročník tohoto sborníku byl připraven a předán do výroby (vyjde začátkem roku 2003). Byl vydána publikace „*Průvodce po archeologických lokalitách Velké Moravy*“. Byl připraven a vydán sborník „*Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*“. Slovácké muzeum se podílelo redakčně a finančně (na základě dohody přednostů okresů Zlín, Vsetín, Uherské Hradiště a Kroměříž) na vydání 4 čísel společného časopisu „*ZVUK*“. Pokračovala příprava vydání „*Slovníku absolventů zlínské Školy umění a SUPŠ v Uherském Hradišti*“.

Celkem vydalo Slovácké muzeum v roce 2002 dva odborné sborníky, 1 publikaci a 4 časopisy (v koprodukcí).

Jednotlivá odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů, výstavní činnosti i propagaci akcí muzea následujícím způsobem:

etnografie – 30 příspěvků do tisku a 2 rozhlasové či televizní relace

historie – 39 příspěvků do tisku

umění – 71 příspěvků do tisku a 10 rozhlasových či televizních relací

archeologie – 12 příspěvků do tisku a 3 rozhlasové či televizní relace

Celkem připravili v roce 2002 pracovníci Slováckého muzea pro masmédiu 167 příspěvků.

Činnost výtvarníka

Plán činnosti na rok 2002 byl výtvarnicí splněn. Instalace výstav proběhla v požadovaných termínech a v dobré kvalitě. Rovněž publikační a propagační materiály dosahovaly velmi dobré úrovně.

Meziúseková výpomoc

Meziúseková výpomoc byla i v roce 2002 již tradičně na velmi dobré úrovni. Spolupráce probíhala zejména při rekonstrukčních a následných úklidových pracích, instalacích výstav, stěhování sbírek a jiného materiálu, při přípravách vernisáží, plesu, inventurách, přípravách objektů a lokalit na sezónu, při zajišťování výroby tisků apod.

Ostatní činnosti

Provoz a MTZ

V roce 2002 plnil provozní úsek úkoly stanovené plánem činnosti následujícím způsobem:

- provedeno osázení výtahového schodiště a venkovní ohradní zdi popínavými rostlinami.
- opravena malba zdi vjezdu do galerie.
- provedena oprava malby výstavních sálů v Galerii SM.
- proveden generální úklid a zhotovení nových regálů v garážích a skladech hospodářské části galerie.
- zajištěn nátěr oken a mříží objektu galerie.
- provedeno plynování garáží, skladů a stálé expozice galerie proti dřevokaznému hmyzu.
- provedena oprava nátěrů omítek hlavní budovy poškozených sprejery.
- provedena údržba stálé expozice Slovácko včetně kompletních nátěrů kójí a opravy osvětlení.
- zajištěna předprojektová a projektová příprava statického zajištění hlavní budovy.
- provedena jarní příprava objektů a pozemků památníku, archeologických lokalit a památek lidového stavitelství na sezónu.
- provedeno plynování obytných i hospodářských prostor objektů Topolná proti dřevokaznému hmyzu.
- provedena oprava a nátěr fasády objektu Topolná čp. 93.
- v depozitáři Buchlovice zhotoveny nové regály na uložení sbírkových předmětů.
- prořezány stromy na pozemku Topolná čp. 93.
- opraveny základy archeologických lokalit.

Dále byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně-kontrolní činnost (autoprovoz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

Ekonomický úsek

Plánované úkoly byly ekonomickým oddělením beze zbytku a bezproblémově splněny. Podrobnosti jsou uvedeny ve Výroční zprávě Slováckého muzea v Uherském Hradišti za rok 2002, kapitola Rozbor hospodářské činnosti.

BOZP, PO, CO, ekologie

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období referent muzea s pomocí firmy LEX s.r.o. Uherské Hradiště. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárničky, vybavenost hasícími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma LEX. Ve II. pololetí provedlo Slovácké muzeum hloubkovou kontrolu plnění povinností firmy LEX vůči muzeu. Při této revizi byly shledány závažné nedostatky v oblasti BOZP, PO, CO, které vyústily v okamžité vypovězení smlouvy s touto firmou, navázání kontaktů a podepsání smlouvy s novým dodavatelem včetně uvedení všech zjištěných nedostatků a času jejich odstranění v roce 2003.

EPS, EZS, PTV

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou a policií,

proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

Úsek údržby počítačových sítí a personálních počítačů

Technik PC splnil v roce 2002 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci.
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti.
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení.
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru.
- prováděl proškolení v programu BACH, převážně fotoarchivu pro ukládání obrázků a v programech MS Office.
- vypracoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou, softwarem.
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea.

Současný stav vybavení Slováckého muzea výpočetní technikou je následující:

- Hlavní budova – 12 kusů PC, 7 kusů tiskáren, 1 kus server
- Galerie – 3 kusy PC, 3 kusy tiskárny, 1 kus server
- Archeologie a konzervace – 4 kusy PC, 3 kusy tiskárny

Celkem tedy 19 kusů PC, 13 kusů tiskáren a 2 kusy serveru.

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově a v galerii. Internetové připojení hlavní budovy je zajištěno mikrovlnnou technologií, galerie linkou ISDN. Obě budovy mezi sebou komunikují prostřednictvím ISDN linky. Instituce provozuje vlastní webové stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku.

Personální obsazení Slováckého muzea k 31. 12. 2002

Poř. č.	Příjmení a jméno, titul	Pracovní zařazení	Zaměstnán v SM od
1	Bachánková Iveta	knihovnick	1995
2	Bilíková Marie	dokumentátor	1982
3	Bláhová Jaroslava	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	1996
4	Doboš František	pokladní (Památník Velké Moravy)	1987
5	Dobošová Gabriela	pokladní (Památník Velké Moravy)	2001
6	Dudová Magda	pokladní (Slovácké muzeum)	1997
7	Frantová Jarmila	konzervátor, vedoucí oddělení	1978
8	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění	1985
9	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel	1991
*10	Habartová Romana, PhDr.	etnograf (mateřská dovolená)	1984
11	Chvalkovský Ladislav	fotograf, technik EZS, EPS, PTV	1977
12	Jordán Michal	terénní technik archeolog. úseku	1999
13	Kadeřábek Ondřej	údržbář, technik BOZP, PO, CO	2002
14	Knot Augustín	průvodce, ostraha (areál lid. staveb Topolná)	2000
15	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeolog.úseku	1998
16	Kondrová Marta	etnograf	2001

17	Marholtová Jolana	účetní	2000
18	Martykánová Marie, Mgr.	historik umění	1977
19	Mazáčová Ludmila	uklízečka	2000
20	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog	1998
21	Mynář Vít	konzervátor	1995
22	Náplavová Marie, PhDr.	etnograf	1969
23	Peková Mária	pokladní (Slovácké muzeum)	1994
24	Pelikánová Emilie	výtvarník	1991
25	Pohlová Irena	uklízečka	1995
26	Rašticová Blanka, PhDr.	historik, vedoucí oddělení, zástupce ředitele	1976
*27	Sovišová Dagmar	účetní (mateřská dovolená)	1994
28	Strachotová Eva	uklízečka	1996
29	Šebková Veronika	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	1993
30	Šimoníková Ivana	vedoucí provozního oddělení	1990
31	Štefánková Ludmila	konzervátor	1978
32	Tarcalová Ludmila, PhDr.	etnograf, vedoucí oddělení	1971
33	Vaškových Miroslav, Mgr.	archeolog, vedoucí oddělení	1998
34	Zemánková Helena	dokumentátor	1982
35	Zpěvákova Jitka	vedoucí ekonomického oddělení	1994
36	Živnůstkova Marie	uklízečka	1995

Seznam knih a periodik získaných do knihovny Slováckého muzea prostřednictvím mezinárodní výměny publikací za léta 1996–2002

BOSNA A HERCEGOVINA

Sarajevo

Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu: [B]: Arheologija, sv. 47: Etнологija, sv. 47 : Prirodne nauke, sv. 31. Sarajevo: Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, 1996.

Wissenschaftliche Mitteilungen des Bosnisch-Herzegowinischen Landesmuseums [B]: Archäologie, sv. 7: Volkskunde, sv. 4: Naturwissenschaft, sv. 7. Sarajevo: Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, 2000

BULHARSKO

Sofija

Bulgarska etnografia [B]. Sofia : Bulgarska akademija na naukite.. : Etnografski Institut s Muzej, 1993.

Bulgarski folklor [B]. Sofia: Bulgarska akademija na naukite.: Institut za folklor, 1994, 1995.

CHORVATSKO

Zagreb

BRENKO, Aida. *Narodna medicina* [E]: Zagreb (CI), 11. 2001–03. 2002. Etnografski muzej, Zagreb (CI). Zagreb : Etnografski muzej, 2001, 239 s.: obr.

Etnološka istraživanja, 6 [B]. Zagreb : Etnografski muzej, 1999.

Etnološka istraživanja, 7 (2001).

Narodna umjetnost, Vol. 33, No 1, 2 [B]: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 1996.

Narodna umjetnost, Vol. 34, No 1, 2 (1997).

Narodna umjetnost, Vol. 35, No 1, 2 (1998).

Narodna umjetnost, Vol. 36, No 1, 2 (1999).

Narodna umjetnost, Vol. 37, No 1, 2 (2000).

Narodna umjetnost, Vol. 38, No 1, 2 (2001).

Narodna umjetnost, Vol. 39, No 1 (2002).

Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. 24–25 [B]: 3. serija. Zagreb : Arheološki muzej, 1992

Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. 26–27 (1994).

Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. 28–29 (1996).

Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. 30–31 (1998).

Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. 32–33 (2000).

Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. 34 (2001).

Osijek

FABIJAN, Ksenija. *Stari pisaci strojevi* [E]. Osijek: Muzej Slavonije, 1995. 32 s.: obr.

ŠIMIĆ, Jasna. *Umjetnost pretpovijesti istočne Slavonije i Baranje* [E]. Osijek: Muzej Slavonije, 1995. 70 s.

VIDOVIĆ, Sanfa. *Beskralješnjaci neogena sjeverne Hrvatske* [E]: iz fundusa Muzeja Slavonije. Osijek: Muzej Slavonije, 1995. 36 s.: obr.

JUGOSLÁVIE

Beograd (Bělehrad)

Glasnik Etnografskog muzeja, 58–59 [B]. Beograd: Etnografski muzej, 1995.

Glasnik Etnografskog muzeja, 60 (1996).

Novi Sad

Rad muzeja Vojvodine, 36 [B]. Novi Sad : Muzej Vojvodine, 1994.

MAĎARSKO

Budapešť

GÁBORJÁN, Alice. *Cifraszűrök* [E]. Budapest: Néprajzi múzeum, 2000, 175 s.: obr.

Magyar néprajzi bibliográfia 1989 [B]. Budapest: Néprajzi múzeum, 1991

Magyar néprajzi bibliográfia 1991–1992 (1993).

Magyar néprajzi bibliográfia 1993–1994 (1996).

Magyar néprajzi bibliográfia 1995–1996 (1999).

Néprajzi Értesítő [B]: annales Musei ethnographiae. Budapest: Néprajzi múzeum, 1997, 1998, 1999.

Debrecen

Ethnographica et Folkloristica Carpathica, Tom 9–10 [B]. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem, 1998.

Ethnographica et Folkloristica Carpathica, Tom 11 (1999).

NĚMECKO

Bonn

- Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde, Bd. 31 [B]. Bonn, 1996.
- Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde, Bd. 32 (1998).
- Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde, Bd. 33 (2000).

Mayen

- ALKEN, Heinrich. *Geschichte meiner Familie zur Nachricht für meine Kinder* [A]: *autobiographie des Mayener Bildhauers Heinrich Alken (1753–1827)*. Mayen, 1992. 59 s. (Grundlagen zur Heimatkunde; Bd. 4).
- Beiträge zur Heimatgeschichte, Heft 1 [B]. Mayen, 1987.
- Beiträge zur Heimatgeschichte, Heft 2 [B]. Mayen, 1989.
- Beiträge zur Heimatgeschichte, Heft 3 [B]. Mayen, 1990.
- Beiträge zur Heimatgeschichte, Heft 4 [B]. Mayen, 1991.
- Beiträge zur Heimatgeschichte, Heft 5 [B]. Mayen, 1992.
- Beiträge zur Heimatgeschichte, Heft 6 [B]. Mayen, 1993.
- Beiträge zur Heimatgeschichte, Heft 7 [B]. Mayen, 1995.
- Beiträge zur Heimatgeschichte, Heft 8 [B]. Mayen, 1996.
- Geschichte von Mayen* [A]. Mayen, 1991. 592 s.
- HÖRTER, Fridolin. *Genoveva* [A]: *die älteste Niederschrift der Legende und ihre Beziehung zu Mayen und Fraukirch*. – Mayen... 23 s.
- HÖRTER, Fridolin. *Getreidereiben und Mühlsteine aus der Eifel* [A]: *ein Beitrag zur Steinbruch- und Mühlengeschichte*. 1. Auf. Mayen, 1994. 192 s.
- HÖRTER, Fridolin. *Glocken aus dem Kreis Mayen* [A]. Mayen, 1994. 202 s. (Grundlagen zur Heimatkunde ; Bd. 6).
- HÖRTER, Fridolin. *Verzeichnis der Bücherei des Geschichts- und Altertumsvereins* [A]. Mayen, 1989. 58 s. (Grundlagen zur Heimatkunde ; Bd. 2).
- KRÜMMEL, Achim. *Die Verleihung der Stadtrechte an Mayen 1291* [A]. Mayen, 1991. 16 s.
- Mayen* [A]: *675 Jahre Stadt : Festschrift zur 675 Jahrfeier der Stadt Mayen 1291–1966*. Mayen... 70 s.
- PRÖSSLER, Bethold. *Mayen im Kaiserreich*

1871–1914 [A]: *Basaltlavabetrieb und politisch-soziale Verhältnisse*. Koblenz, 1991. 171 s.

SCHULTE, Klaus H. S. *Zeugnisse jüdischen Lebens in der Ost-Eifel* [A]: *das Familienbuch der Juden in Mayen bis um 1875 : eine Dokumentation mit einem Beitrag*. Mayen, 1995. 48 s. (Grundlagen zur Heimatkunde; Bd. 7).

WEGNER, Hans-Helmut. *Mittelalterliche Töpfereibetriebe in Mayen* [A]: *archäologische Untersuchungen in den Burggärten*. Koblenz: Archäologische Denkmalpflege, 1990. 86 s.

ZÄCK, Wolfgang. *Der Kehrje-Hann* [A]: *Klimatologie rund um Mayen*. Mayen, 1991. 119 s.

Nürnberg

Das Germanische Nationalmuseum [E]: *Gründung und Frühzeit*. Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg (DE). Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 2002. 48 s., obr.

Germanisches Nationalmuseum [E]: *Führer durch die Sammlungen*. Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg (DE). Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 2001. 292 s., obr.

RITTER, Waldemar. *Kulturerbe als Beute?* [A]: *die Rückführung kriegsbedingt aus Deutschland verbrachter Kulturgüter – Notwendigkeit und Chancen für die Lösung eines historischen Problems*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 1997. 96 s.

RÖK, Barbara. *Böhmen und Mähren* [E]: *Ansichten, Stadtpläne und Landkarten aus der Graphischen Sammlung des Germanischen Nationalmuseums Nürnberg*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 1995. 347 s.: obr.

WILLERS, Johannes; NAWROTH, Manfred; GROSSMANN, G. Ulrich. *Kaiserburg-Museum des Germanischen Nationalmuseums* [E]: *Führer durch die Schausammlung*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 2001. 75 s., obr.

GROSSMANN, G. Ulrich. *Architektur und Museum* [A]: *Bauwerk und Sammlung : Das Germanische Nationalmuseum und seine Architektur*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 1997. 112 s. (Kulturgeschichtliche Spaziergänge im Germanischen Nationalmuseum; Bd. 1).

- PESE, Claus. *Mehr als nur Kunst* [A]: *das Archiv für Bildende Kunst im Germanischen Nationalmuseum*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 1998. 160 s. (Kulturgeschichtliche Spaziergänge im Germanischen Nationalmuseum; Bd. 2).
- PETERS, Ursula. *Moderne Zeiten* [A]: *die Sammlung zum 20. Jahrhundert*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 2000. 269 s.: obr. (Kulturgeschichtliche Spaziergänge im Germanischen Nationalmuseum; Bd. 3)
- KRUTISCH, Petra. *Aus aller Herren Länder* [A]: *Weltausstellungen seit 1851*. – Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 2001. 146 s.: obr. (Kulturgeschichtliche Spaziergänge im Germanischen Nationalmuseum; Bd. 4).
- Mäzene, Schenker, Stifter [A]: *Das Germanische Nationalmuseum und seine Sammlungen*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 2002. 176 s.: barev. il. (Kulturgeschichtliche Spaziergänge im Germanischen Nationalmuseum; Bd. 5).

POLSKO

Bydgoszcz

- Sztuka ludowa Paluk* [A] : *Przeszość i terażniejszość*. Bydgoszcz : Kujawsko-Pomorskie towarzystwo kulturalne, 1996. 209 s., obr.
- Sztuka ludowa kaszubów* [A]: *Przeszość: Teraźniejszość*. Bydgoszcz : Kujawsko-Pomorskie towarzystwo kulturalne, 1995. 260 s.

Kraków

- Rocznik Muzeum etnograficznego w Krakowie, Tom 12 [B]. Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Secesja, 1995.
- Rocznik Muzeum etnograficznego w Krakowie, Tom 13, (1996).

Lódź

- Prace i materiały, Nr. 30 [B]: Seria etnograficzna. Lódź : Muzeum archeologiczne i etnograficzne, 1995.
- Szare jak ziemia, barwne jak pamięć* [E]: *Wystawa etnograficzna*. Lódź: Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne, 1998. 68 s., obr.

Rzeszów

- ADAMSKA, Barbara. *Malarstwo flamandzkie i holenderskie w zbiorach Muzeum Okręgowego w Rzeszowie* [E]: *przewodnik po wystawie*. Rzeszów: Muzeum Okręgowe, 1999. 19 s., obr.
- BIEDRONSKA, Beata. *Gust sarmacki* [E]: wy-

stawa ze zbiorów działu tkanin muzeum narodowego w Krakowie: przewodnik: Rzeszowie (PL), 06. 1995–08. 1995. Muzeum Okręgowe, Rzeszów (PL). Rzeszów : Muzeum Okręgowe, 1995.

- CZOPEK, Sylwester. *Rzeszów – Rzeszowszczyzna Przeszość daleka i bliska* [A]: *materiały pomocnicze dla nauczycieli*. Rzeszów: Muzeum Okręgowe, 2000. 250 s.
- DZIOPAK, Beata. *Współczesny exlibris polski* [E]: *10. Ogólnopolska wystawa*. Muzeum Okręgowe, Rzeszów (PL). Rzeszów: Muzeum Okręgowe, 1995. 76 s.
- GACEK, Jerzy. *Medale, medaliony i plakietki polskie i z Polska związane wytworzone do 1944 roku w zbiorach Muzeum Okręgowego w Rzeszowie* [E]: *katalog zbiorów*. Rzeszów: Muzeum Okręgowe, 2001. 146 s.: obr.
- GACEK, Jerzy. *Współczesny ekslibris polski* [E]: *mala forma graficzna: [XII Ogólnopolska wystawa]*. Muzeum Okręgowe (PL)... Muzeum Okręgowe, Rzeszów. Rzeszów: Muzeum Okręgowe, 2001. 138 s.: obr.
- KARBOWSKA, Zofia. *Malarstwo portretowe XVIII-XIX w.* [E]: *katalog zbiorów*. Rzeszów: Muzeum Okręgowe, 2001. 152 s., 99 obr.
- KARBOWSKA, Zofia. *Ludzie i style minionych epok* [E]: *komentarz wystawy*: Rzeszów (PL), 26. 10. 1995–31. 05. 1996. Muzeum Okręgowe, Rzeszów (PL). Rzeszów: Muzeum Okręgowe, 1995. 30 s.
- KARCZMARZEWSKI, Andrzej. *Wielkanocne straze grobowe* [E]. Rzeszów : Muzeum Okręgowe, 1995. 23 s.
- KNOTZ, Renata. *Fajans w zbiorach Muzeum Okręgowego w Rzeszowie* [E]: *katalog*. Rzeszów : Muzeum Okręgowe, 2000. 264 s.: obr.
- KOPOCZEK, Alojzy. *Ludowe instrumenty muzyczne polskiego obszaru karpackiego* [A]: *instrumenty dete*. 1. wyd. Rzeszów: Muzeum Okręgowe, 1996. 165 s.
- Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa* [A]: *materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa 15.–16. 11. 2000 r.* Rzeszów: Muzeum Okręgowe, 2001. 177 s.: fotogr.
- KOTULA, Franciszek. *Diariusz muzealny 1942-1948* [A]. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 1999. 168 s.
- MAJKA, Jerzy. *O herbie Rzeszowa* [A]. Rzeszów: Muzeum Okręgowe, 2001. 16 s.: obr.
- Muzeum Okręgowe w Rzeszowie* [A]: *1935–1995*.

- Rzeszów : Muzeum Okregowe, 1995. 153 s., obr. pñl.
- Muzeum Okregowe w Rzeszowie* [E]: *informator: muzeum etnograficzne im. Franciszka Kotuli : sztuka : archeologia : biblioteka : historia*. Rzeszów : Muzeum Okregowe, 1995.
- RUSZEL, Krzysztof. *Lasowiaci* [A]: *materiały do monografii etnograficznej*. Rzeszów : Muzeum Okregowe, 1994. 217 s., 68 obr.
- RUSZEL, Krzysztof. *Wesele* [A]: *materiały z konferencji Obrzędowość weselna w Rzeszowskiem – tradycja i współczesność*, Rzeszów 22. XI. 1999. Rzeszów : Muzeum Okregowe, 2001. 263 s.: foto
- Srebrne tabliczki wotywne* [A] : *ze zbiorów klasztoru OO. Bernardynów w Rzeszowie* : Wystawa poświęcona Ojcu Swietemu Janowi Pawłowi II. z okazji Jego V pielgrzymki do Ojszyny. – Rzeszów : Muzeum Okregowie, 1997. – nestr.
- SZETELA-ZAUCHOWA, Teresa. *Barbizon Wisniowski* [A] : *mecenat artystyczny Mycielskich w Wisniowej 1867-1939*. 1. wyd. Rzeszów : Muzeum Okregowe, 1997. 171 s.
- SZETELA-ZAUCHOWA, Teresa. *Malarstwo polskie XVIII-XX w.* [E] : *catalog zbiorów*. Rzeszów : Muzeum Okregowe w Rzeszowie, 1998. 228 s., obr.
- Wisłok* [A]: *rola rzeki w krajobrazie naturalnym i kulturowym regionu : materiały z konferencji – Rzeszów 7.–8. II. 1994*. Rzeszów : Muzeum Okregowe, 1995. 217 s.
- Współczesny ekslibris polski* [E] : *II. ogólnopolska wystawa '98 : wystawa towarzysząca Ekslibrisy Bibliotek Polskich ze zbiorów Marka Czarnoty*. Rzeszów : Muzeum Okregowe w Rzeszowie, 1998. 68 s., obr.
- Z Przeszlsci Rzeszowa* [A]. Rzeszów : Muzeum Okregowe, 1997. 102 s.
- Sanok**
- Acta scansenologica*, Tom 7 [B]. Sanok: Muzeum Budownictwa ludowego w Sanoku, 1995
- Materiały Muzeum Budownictwa ludowego w Sanoku*, Nr. 33 [B]. Sanok: Muzeum Budownictwa ludowego, 1996.
- Materiały Muzeum Budownictwa ludowego w Sanoku*, Nr. 34 (1998).
- Toruń**
- BLACHOWSKI, Aleksander. *Współczesna sztuka ludowa* [E] : *Jasna Góra* (PL), 20. 05. 1997–23. 05. 1997. Krajowy Kongres Kultury Wsi, Czestochowa. Toruń : Muzeum etnograficzne, 1997. 79 s., obr.
- CZACHOWSKI, Hubert. *Pamiętka z wojska* [A]: *opowieść o zyciu prawdziwego mezozyzny*. Toruń: Muzeum etnograficzne, 1997. 57 s.
- CZACHOWSKI, Hubert; GRUSZCZYŃSKA, Hanna. *W niebie i na ziemi* [E]: *oblicza religijności ludowej : wystawa ze zbiorów Muzeum Etnograficznego w Toruniu* : Toruń (PL), 03. 1999–09. 1999. Muzeum Etnograficzne, Toruń. Toruń : Muzeum Etnograficzne... 55 s., obr.
- Wroclaw**
- KOWALEWSKI, Bronislaw. *Znad Dunaju, Weltały i Wisly* [E]: *medalierzy i ich dzieła* : Wroclaw (PL), Muzeum Miejskie Wroclawia, Wroclaw. Ośrodek Kultury i Sztuki we Wroclawiu. Wroclaw : Muzeum Miejskie, 2002. 40 s.: obr.
- Trojkolka i Gość* [E]. Ośrodek kultury i sztuki, Wroclaw. Muzeum Miejskie, Wroclaw (PL). Wroclaw : Ośrodek kultury i sztuki, 2001. 44 s.: obr.
- SLOVENSKÁ REPUBLIKA**
- Bratislava**
- BOTÍK, Ján. *Obrazy spod Vysokých Tatier* [E]: *z tvorby Adriana a Marianny Stokesovcov*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 1997. 56 s.: obr.
- Košice**
- Historica Carpatica*, 25–26 [B]: *zborník Východoslovenského múzea v Košiciach: História*. Košice: Východoslovenské múzeum, 1995.
- Historica Carpatica*, 27–28/1996–1997 (1998).
- Historica Carpatica*, 29–30/1998–1999 (2000).
- Historica Carpatica*, 31–32, (2001).
- Martin**
- MRUŠKOVIČ, Štefan. *Výskum a využitie tradícií ludovej kultúry v miestnych podmienkach* [A]: *príspevky zo seminára*. Martin: Matica slovenská, 1999. 62 s. (Odborno-metodické príručky)
- PODOLÁK, Ján a kol. *Helpa* [A]: *vlastivedná monografia obce*. Martin : Matica slovenská, 1999. 251 s., obr.
- Nitra**
- Slovenská archeológia* [B]: *časopis Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001

SLOVINSKO

Ljubljana

- Arheološki vestnik, Vol. 49 [B]. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1998
- Arheološki vestnik, Vol. 50 (1999)
- Arheološki vestnik., Vol. 51 (2000)
- Etnolog, 5 [B]: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 1995
- Etnolog, 6 (1996)
- Etnolog, 7 (1997)
- Etnolog, 8 (1998)
- Etnolog, 9, št. 1, 2 (1999)
- Etnolog, 10 (2000)
- Etnolog, 11 (2001)

DARY CIZOJAZYČNÉ LITERATURY

- HITZ, Harald. *Johann Georg Grasel* [A]: *Räuber ohne Grenzen*. 3. Aufl. – Horn : Waidhofen.; Thaya: Waldviertler Heimatbund, 1999. 160 s., obr. (Schriftenreihe des Waldviertler Heimatbundes ; Bd. 34).
- JEDLIČKA, Jan. *Eine Winterreise ans Meer* [E]: Basel (DE), 05. 02. 1995–08. 02. 1995. – München : ECM, 1996. 51 s., obr.
- L'art gothique tardif en Bohême, Moravie et Silésie 1400–1550* [E] : Capelle Carles Quint Bruxelles (BR), 21. 11. 1998–17. 01. 1999. Secrétaire d'Etat de la Région, Bruxelles (BE). Moravská galerie, Brno (CZ). – Bruxelles, 1998. 278 s., obr.
- La Cappella Redemptoris Mater del Papa Giovanni Paolo II* [A]: *Dono del Collegio Cardinalizio al Santo Padre in occasione del 50° anniversario dell'ordinazione sacerdotale*. Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1999. 297 s.: obr.
- Nesmrtelní, smrtelní* [A]: *příběh zániku česko-německo-židovského soužití na území Čech slovem a obrazem = Sterbliche, Unsterbliche: Geschichte des Untergangs des tschechisch-deutsch-jüdischen Zusammenlebens in Böhmen in Wort und Bild*. / editoři Steffen Höhne, Věra Koubová. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Franze Kafky ; Potsdam : Deutsches Kulturforum östliches Europa, 2001. 325 s.: obr.
- The Last Flowers of the Middle Ages* [E]: *from the gothic to the renaissance in Moravia and Silesia* : Palazzo di Venezia (IT), 23. 11. 2000–07. 01. 2001. Museum of Art. Archdiocesan Museum, Olomouc (CZ). Beni Artistici e Storici, Roma (IT). Moravian Gallery, Brno. Silesian Land Museum, Opava (CZ)/ editor Ivo Hlobil. Olomouc : Muzeum umění. ; Brno : Moravská galerie, 2000. 335 s.: 107 obr.
- WILDE, Dieter. *Der Aspekt des Politischen in der frühen Lyrik Hugo Sonnenscheins* [A]. Frankfurt am Main.; Berlin ; Bern ; Bruxelles ; New York ; Oxford ; Wien : Peter Lang, 2002. 322 s. (Literarhistorische Untersuchungen ; Bd. 34).

- [A] – knihy
[B] – periodika
[E] – katalogy z výstav

Sestavila Iveta Bachánková

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2002

HLAVNÍ BUDOVA, Smetanovy sady 179:

VELKÝ SÁL:

Století ve stejnokroji	do 31. 1. 2002
Boty, botky, botičky	7. 3. – 19. 5. 2002
Gejša	13. 6. – 1. 9. 2002
Člověk proti nemocem	3. 10. – 19. 1. 2003

MALÝ SÁL:

Víš, co jíš aneb Co a jak se dřív jedlo	15. 11. 2001 – 3. 3. 2002
Barvy jara (práce výtvarných kurzů mařatického Domečku 166)	21. 3. – 28. 4. 2002
Evžen Skula – knižní grafika	16. 5. – 25. 8. 2002
Pavel Bezděčka – Krajina z ruky	12. 9. – 10. 11. 2002
Přijďte chlapi k nám, koledy vám dám...	28. 11. – 16. 2. 2003

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA, Otakarova ulice 103

PŘÍZEMNÍ SÁL:

Petra Šuterová – Lyrická abstrakce	7. 2. – 28. 4. 2002
Marie Blabolilová – obrazy	30. 5. – 15. 9. 2002
Pohledy do sbírky I. – obrazy (výstava ke 40. výročí Galerie SM)	17. 10. – 5. 1. 2003

VELKÝ SÁL:

Miloš Slezák – výběr z díla	7. 2. – 28. 4. 2002
Jan Pospíšil – obrazy	30. 5. – 15. 9. 2002
Evropské malířství 17. a 18. století (ze sbírky GVU Ostrava)	17. 10. – 5. 1. 2003

MALÝ SÁL:

Miloš Slezák – výběr z díla	7. 2. – 28. 4. 2002
Marie Uhlířová, šperky	30. 5. – 11. 8. 2002

- Výsledky 7. ročníku
Mezinárodního sochařského sympozia
lité medaile, plakety a drobné plastiky 17. 8. – 15. 9. 2002
- Pohledy do sbírky II. – kresba a grafika
české moderní umění 20. století
(výstava ke 40. výročí Galerie SM) 17. 10. – 5. 1. 2003
- MEZISÁLÍ:**
- Na návštěvě v galerii,
obrázky dětí z mateřských škol 17. 10. – 5. 1. 2003
- ONDŘEJSKÝ SÁL:**
- Uherské Hradiště - město jako malované
obrazy, grafika do září 2003

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2003

HLAVNÍ BUDOVA, Smetanovy sady 179:

VELKÝ SÁL:

- Člověk proti nemocem do 19. 1. 2003
(výstava zachycující výskyt chorob a zranění
od pravěku do novověku a způsob jejich léčení v daném období)
- Pananky Anny Šlesingerové 20. 2. – 10. 4. 2003
(historické i novodobé pananky ze sbírky
německé sběratelky a tvůrkyně panenek)
- A ta kráva mléko dává 15. 5. – 28. 9. 2003
(národopisná výstava o tradičním způsobu
chovu hovězího dobytka a jeho užitku)
- Egypt za vlády faraónů 30. 10. – 15. 2. 2004
(výstava egyptologických sbírek
muzeí, hradů a zámků České republiky)
- Egypt očima Milana Zeminy 30. 10. – 15. 2. 2002
(výstava fotografií české egyptologické expedice)

MALÝ SÁL:

- Přijďte chlapci k nám, koledy vám dám do 16. 2. 2003
(národopisná výstava o koledě a koledování)
- Černý kontinent 6. 3. – 27. 4. 2003
(Afrika 1946–1950 kamerou Stanislava Škuliny a Heleny Šťastné)
- Historické pohlednice ze sbírky Slováckého muzea 15. 5. – 21. 9. 2003
- Egypt za vlády faraónů 30. 10. – 15. 2. 2004

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA, Otakarova ulice 103

PŘÍZEMNÍ SÁL:

- Josef Ruszelák, obrazy, kresby, grafika 13. 2. – 27. 4. 2003
- Miloslav Jemelka, obrazy, kresby, grafika 5. 6. – 14. 9. 2003
- Antonín Oth, skleněná plastika 9. 10. – 4. 1. 2004

VELKÝ SÁL:

4. medailérský salon 13. 2. – 27. 4. 2003

Obrazy sběratele Emila Saluse ze sbírky KGVU ve Zlíně	5. 6. –14. 9. 2003
Položená osmička a hosté	9. 10. – 4. 1. 2004

MALÝ SÁL:

Josef Ruszelák, obrazy, kresby, grafika	13. 2. – 27. 4. 2003
---	----------------------

Vladimír Petřík, obrazy, grafika	5. 6. – 14. 9. 2003
----------------------------------	---------------------

Položená osmička a hosté	9. 10. – 4. 1. 2004
--------------------------	---------------------